STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02593

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

Permanent preservation of this book was made possible
by David Bern
in memory of
Israel Bernbaum

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק

פון

שלום עליכם

פאַרלאַג
בוענאָס איירעס

1956

OBRAS COMPLETAS DE

SCHOLEM ALEIJEM

TOMO XI

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINE
EDITORIAL "ICUF"
BUENOS AIRES, 1956

Queda hecho el depósito que marca la ley.

Copyright by the
Estate of Olga Rabinowitz
New York

אַלע ווערק

פון

שלום עליכם

*

באַנד XI

ע ר ש ט ע ב ו ך

זו מ ע ר ־ ל ע ב ן

צ ו ו י י ט ע ב ו ך

מעשיות און פאַנטאַזיעס

זומער־לעבן

אינהאַלט

גלות דאַטשע — — — — — — — — — — — 11

אין די וואַרעמבעדער — — — — — — — — 64

מאַריענבאַד — — — — — — — — — — — 101

גלות דאַטשע

א.

(מע כאַפּט מיט אַ מאָל די גראָבע עטלעכע טויזנטער, מע טרײַבט אַרויס דעם קבצן, און דאָקטוירים הייסן פאָרן קיין בויבעריק אויף אַ דאַטשע.)

פרעגט מיך נישט, ווי אַזוי, ווי אַרום, מיט וואָסער זכות־אבות, מיט וועלכע צרות און אַנגסטן, מיט וויפל דולעניש און קאָפּ־דרייעניש, — נאָר איך האָב ערשט הײַנטיקן פאַר־פּסח, געלויבט איז השם־יתברך, דורכגעשלאָגן אַ געשעפטל און געכאַפּט אַ שיין פאַרדינסטל, מיט אַ מאָל גראָבע עטלעכע טויזנטער.

אַז מע כאַפּט מיט אַ מאָל די גראָבע עטלעכע טויזנטער, נעמט מען זיך קודם־כל צום דלות, אַרויסטרײַבן דעם קבצן פון שטוב; מע וואַרפט אים אין קאָפּ אַרײַן אַ בענקל, אַ נײַע קאָפּאָטע, אַ קישן, אַ פּאָר קאָלדרעס, אַ טוץ טעלער, אַ שטיק מאַטעריע, אַ פּאָרטעפּיאַן, — וואָס עס קומט אין האַנט, פליט אים אין קאָפּ אַרײַן! הכלל, איך האָב מיט גאָטס הילף אַרויסגעטריבן דעם קבצן צו אַלדי שוואַרצע יאָר, זיך אַרומגעצאָלט מיטן קצב, מיטן קליטל, מיטן מלמד און מיט אַלע איבעריקע קרעדיטאָרן אַרום און אַרום, און מיר האָבן געהאַט אַ פּסח — אויף אַלע מײַנע ליבע נעזאָגט געוואָרן! די שענסטע מצות, די בעסטע פיש, די טײַערסטע ווײַנען, די נײַסטע מלבושים, די פעטסטע קניידלעך (און אין שול די פעטסטע עליה) איז געווען באַ מיר! עס האָט אונדז אָבער גיך פאַרשאַדט, לא עליכם, אַ כאַפּ געטאָן דער מאָגן. האָט מען אָנגעהויבן רופן דאָקטוירים. האָבן די דאָקטוירים אָנגעהויבן שרײַבן רעצעפּטן. נעמען געלט און געבן עצות, אַז איך און מײַן ווײַב און מײַנע קינדער באַדאַרפן האָבן „לופט",

אַן לופט קאָן אַ מענטש ניט אויסקומען אַפילו אַ שעה (אַזוי זאָגן די דאָקטוירים), און ס'איז געבליבן, אַז תיכּף נאָך שבועות, ווען עס הייבט זיך אָן דער זומער, פאָרן מיר אַרויס קיין בויבעריק אױף אַ דאַטשע שעפּן לופט.

דעם אמת זאָגנדיק, נישט אַזוי די „לופט" האָט אונדז געצויגן קיין בויבעריק, ווי דאָס בויבעריק אַליין. פאָרן קיין בויבעריק און זיצן אױף אַ דאַטשע איז באַ אונדז אין יעהופּעץ אַ גאַנצער עסק און אַ גדלות, כּמו ווי, למשל, ווייבע פּאַטעלן מיט האַרטע „ספּרינזשינעס", וואָס קיינער זיצט נישט אױף זיי, און אַ פּאָרטעפּיאַן זאָל שטיין אין זאַל, כאָטש ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל שפּילן אױף אים, וכדומה אַזעלכע זאַכן, וואָס הײַנט איז דאָס די גאַנצע מאָדע. באַ אונדז אין יעהופּעץ, אַז צוויי באַגעגענען זיך תּחילת זומער, איז דאָס ערשטע:

— ווּהין פאָרט איר הײַנטיקן זומער?

— קיין בויבעריק, ווּהין דען זאָל מען פאָרן? נו, און איר?

— קיין בויבעריק, ווּהין דען זאָל מען פאָרן? האָט איר שוין אַ דאַטשע?

— נאָך אַ מין דאַטשע! נו, און איר?

— נאָך אַ מין דאַטשע! ווּ איז אײַער דאַטשע?

— אױפן קרעשטשאַטיק, געזווינטלעך! נו, און אײַערע?

— געזווינטלעך, אױפן קרעשטשאַטיק...

און אַזוי ווײַטער.

ב.

(אַרײַן אין גן־עדן. — די מעקלערס פאַרשטערן אונדז אַביסל דעם גן־עדן.)

תּיכּף נאָך שבועות האָבן מיר זיך אױפגעזעצט מיט מײַן ווײַב אין באַן און געקומען קיין בויבעריק דינגען אַ דאַטשע. דער גרינער וואַלד, די פרישע לופט, דאָס פּישטשען פון די פייגעלעך און די צוגעקליבענע דאַטשעס, וואָס איטלעכע פון זיי זעט־אויס ווי אַן אויסגעפּוצטע כּלה, וואָס קוקט אַרויס אױף אַ חתן, האָט אונדז פאַרכשופט, אַז עס האָט זיך אונדז שוין כּמעט נישט געגלוסט אַוועקצופאָרן פון דאַנען צוריק, אין

דעם טומלדיקן יעהופּעץ מיט די ברענענדיקע שטיינער, מיט די שיינע ריחות, צום מיינסטן — באַנאַכט.

— וואָס זאָגסטו, חיה־עטל, דערויף? — רוף איך זיך אָן צו מײַן ווײַב.

— וואָס זאָל איך זאָגן? — מאַכט צו מיר מײַן ווײַב. — אַ רוח אין גערלטס טאַטן אַרײַן!

— אַפּגים, — זאָג איך — אַז אונדזערע יעהופּעצער אַריסטאָקראַטן ווייסן טאַקע וואָס גוט איז? ממש אַ גן־עדן!

— עס זאָל זיי נאָר פאַרשטערט ווערן! — זאָגט זי אין גוטן מוט, און מיר שפּאַצירן אַרום אין גן־עדן, ווי אדם הראשון מיט דער מוטער חווה, איידער זיי האָבן פאַרזוכט פונעם עץ־הדעת...

נאָר אַביסל האָבן אונדז פאַרשטערט דעם דאָזיקן גן־עדן די בויבע־ריקער מעקלערס, וואָס האָבן אונדז געפירט אָנקוקן דאַטשעס. איטלע־כער האָט אונדז געשלעפּט צו זיך אָנקוקן זײַן דאַטשע; זײַנע איז בעסער, זײַנע איז שענער, זײַנע איז וועלוועלער. צווישן די דאָזיקע מעקלערס איז געווען איינער אַ שוואַרצער מיט אַ בײַטש און מיט אַן אונטערגעשלאָגן אויג, און איינער אַ בחור אַ רויטער מיט אַן אויסגעקרימט פּנים. האָט אונדז דאָס רויטע בחורל מיטן אויסגעקרימטן פּנים געכאַפּט פאַר די פּאָ־לעס און שלעפּט אונדז. רופט זיך אָן צו אונדז דער שוואַרצער, וואָס מיטן אונטערגעשלאָגענעם אויג, און כאַפּט אונדז אָן בײַ די הענט:

— מיט וועמען ווילט איר גיין? מיט איוואַן פּאַפּערילע? ער וועט אײַך פאַרפירן אין דער שאול תחתיה אַרײַן!

— דו וועסט נישט אַנשטומט ווערן, דו שוואַרצער קאָטער? — מאַכט צו אים דאָס רויטע בחורל. — אָט מאַך איך דיר צורעכט דאָס אַנדערע אויג!

און נישט לאַנג געטראַכט, טוט ער אַ שפּרונג צום שוואַרצן גלײַך אין פּנים אַרײַן. פאַלט אָן אױף אים דער שוואַרצער מיט דער בײַטש און צעבלוטיקט אים, און שרײַט, אַז ער וועט אײַנגעבן אױף אים צום אוראַד־ניק, און אונדז וועט ער שטעלן פאַר עדות. דערהערט דאָס וואָרט „אור־ראַדניק", מאַכן מיר זיך אַוועק פון זייערע הענט און אַנטלויפן, ווי דער שוואַרצער פּעפּער וואַקסט.

ג.

(דאָס אַריבערפאָרן פון יעהופּעץ קיין בויבעריק. — קליינע צרות און גרויסע בזיונות.)

דאָס פאָרן פון יעהופּעץ קיין בויבעריק איז אַ קלייניקייט; עס גע־דויערט סך־הכל אַ האַלבע שעה. נאָר דאָס אַריבערפאָרן פון יעהופּעץ קיין בויבעריק אַף דער דאַטשע מיט ווייב און קינדער, מיטן בעטגעוואַנט, מיטן פלייִשיקן און מילכיקן געפעס און מיט אַלע איבעריקע בעבעכעס — ווינטש איך ווי איך האָב ערגעץ אַ שונא! פון דער ערשטער מינוט, וואָס איר הייבט אָן צונויפלייגן זיך אין וועג אַרייַן, ווערט דאָס ווייב צעטראָגן, נערוועז מיט סכנת־נפשות! טשעפּעט זי ניט דעמאָלט, וועט איר בעסער מאַכן. אָט האַלט זי, דאַכט זיך, די שליסעלעך אין האַנט, דרייט זיך אַרום און שטייט אַף איין אָרט און שרייַט: „ווו זייַנען ערגעץ מייַנע שליסע־לעך? די שליסעלעך? וואָס איז דאָס פאַר אַ שטוב, וואָס מע לייגט נישט צוועק, סטייַעט עס ניט! מע זאָל נאָר באַהיט און באַוואָרנט ווערן פון אַזאַ שטוב און פון אַזעלכע קינדער! ס׳איז דען קינדער? טייַוואָלים איז דאָס, רוחות, שדים, ניט קיין קינדער!“...

און די קינדער האָבן אַ טבע, טאָמער דערזעען זיי, אַז מע איז שטאַרק פאַרנומען, אַזוי הייבן זיי זיך אָן פּלאָנטען פאַר די פיס, — כאַפּן זיי אַ שטורך, אַ וואָרף, אַ זעץ; ווערט אַ געוויין, אַ געשריי, אַ געפילדער — אַ ריינער גיהנם! הייַנט דאָס פּאַקעווען זיך! אַ ווערטעלע אויסצורייַדן — קיין עין־הרע, אַ גאַנץ בעל־הבתישקייט צונויפלייגן, אייַנפּאַקעווען, אייַנבינדן, נישט פאַרגעסן קיין קלייניקייט! און ווי אַף צו להכעיס, דע־מאָלט ווען ס׳איז שוין אַלצדינג אָפּגעשיקט געוואָרן אין באַגאַזש, קוקט מען זיך אַרום, אַז מע האָט פאַרגעסן אַרייַנלייגן דעם ווייַבס היטעלע מיט די קווייטן, דאָס שטייַגל מיטן קאַנאַריק, דאָס טינטערל פונעם טיש, שטעקלעך און זאַנטיקלעך, וכדומה אַזעלכע נאַרישקייטן, וואָס בלייַבן תמיד אַפן סוף, און דעם קוימען פונעם סאַמאָוואַר אויך בתוכם.

— וואָס וועלן מיר טאָן אָן אַ קוימען? — שרייַט דאָס ווייַב. — ווו וועל איך נעמען אַ היטעלע אַף דער דאַטשע, און וואָס וועט זייַן מיטן פייגעלע נעבעך, — עס וועט אַ כפּרה ווערן?!

בקיצור, מע מוז דאָס אַלצדינג נעמען מיט זיך אין די הענט אַרייַן.

נאָר ווער איז דער נעמער, אַז אַלע הענט זײַנען פאַרנומען, אַלע זײַנען אָנגעלאָדן פון אויבן ביז אַראָפּ מיט קוישלעך, פּודלעך, פּעקלעך און בינטלעך? מוזט איר זיך שוין אַליין מטריח זײַן (אַ ברירה האָט איר?) און נעמען, איך בעט איבער אײַער כבוד, דעם קוימען פונעם סאַמאָוואַר אין איין האַנט, און דאָס שטײַגל מיטן פייגעלע אין דער אַנדערער האַנט. וואָס זשע טוט מען מיטן היטעלע און מיט די איבעריקע שאַלעמויזן? פּאַלט איר אָפּ אַן עצה און נעמט מחילה דעם קוימען א ו נ ט ע ר דער האַנט און דאָס היטעלע א י ן האַנט אַרײַן, אַזוי עס זאָל זיך נישט צעקנייטשן; און דאָס טינטערל? דאָס טינטערל רוקט איר אַרײַן אין קעשענע, און איר זעצט זיך אויף מיט צרות אָפּ דער פור, און איר פאָרט מיט אַנגסטן צו דער באַן.

געקומען צו דער באַן, הייבט זיך אָן אַ סדרה: בילעטן. בשום אופן קאָנט איר ניט אויסרעכענען, וויפל איר באַדאַרפט האָבן בילעטן? שטעלט איר זיך ציילן אָפּ די פינגער: דאָס ווײַב איז נישט איינס, קיין עין־הרע, אַכט קינדער, זעקס גרויסע — זעקס גאַנצע בילעטן — איז ניט זיבן, צוויי קליינע קינדער — צוויי האַלבע בילעטן — איז ניט אַכט, די באָבע — איז ניט נײַן, דרײַ דינסטן איז צוועלף. פּונקט צוועלף. גוט, וואָס ניט קיין דרײַצן — דרײַצן איז ניט קיין גוטער מספּר... (זיך פאַרגעסט איר רעכענען אין צעטל). — דזין, דזין, דזין! — דער עולם שטופּט זיך, דאָס ווײַב רופט אײַך: „ווו ביסטו ערגעץ? וואָס באַברעסטו זיך אַזוי לאַנג? מע באַדאַרף נאָך איבער אים פּאַרשפּעטיקן!”... און די קינדער העלפן איר שרײַען: „פּאַפּאַשאַ! סקאָריי, סקאָריי! אָפּאָזדאַיעש!”*
איר לויפט אַ פאַרטומלטער אין וואַגאָן אַרײַן און פאַרטשעפּעט זיך מיטן קוימען פונעם סאַמאָוואַר בײַ דער טיר. פּאַלט אַראָפּ דאָס היטעלע מיט די קוויטן. בייגט איר זיך אָן און ווילט דאָס אויפהייבן. גיסט זיך אויס אָפּ דעם דאָס טינטערל. הייבט אָן דאָס ווײַב צו פײַערן (און איז גע־רעכט): „אַ ריר געטאָן, ווי אַ בלײַען פייגעלע! ווער האָט דיך געבעטן, זאָלסט זײַן אַ גוטער און טראָגן זיך מיט מײַן היטעלע? וואָס וועל איך איצט טאָן אָן אַ היטעלע?”... זאָגט איר דאָך, אַז איר וועט איר קויפן צען היטעלעך, אַבי ס'זאָל זײַן שטיל. זאָגט זי, אַז זי איז אײַך מוחל די

---

*) טאַטע, גיכער, גיכער, וועסט פאַרשפּעטיקן!

טובות, זי באדארף אײַך אַף ניין און נײַנציק כפרות מיט אײַערע הינ־טעלעך! ווערט איר רויט ווי פײַער און הייבט אָן צו שוויצן פאַר בזיון, וואָרעם עס קוקן אַף אײַך פופציק פּאָר אויגן. און אײַערע קינדער אין וואַגאָן צעשלאָגן זיך איבער אַ פענצטער; אַלע ווילן שטיין און קוקן אין איין פענצטער! זייער גליק, וואָס ס'איז אין וואַגאָן; איר זאָלט זיך ניט שעמען פאַר לײַטן, וואָלט איר זיך מיט זיי גוט אָפּגערעכנט!... גייט־צו פּלוצעם דאָס קלענערע קינד און זאָגט אײַך: — „פּאַפּאַשאַ! אַ גדיע סאַנאַלייקאַ?"...*

איר טוט זיך אַ כאַפּ צום שטײַגל — טרוקן, נישטאָ קיין פייגעלע!

איר הייבט אויף, איר זוכט דאָס צווישן די פּיס, אין אַלע קעשענעס: „ווו האָט געקאָנט אַהינקומען דאָס פייגעלע? ווען האָט דאָס געקאָנט ארויספליען?"

איינער פרעגט: וואָס איז דאָס געווען פאַר אַ פייגעלע? און דער אַנדערער פרעגט: וויפל האָט דאָס געקאָסט? אַנדערע ריידן צווישן זיך שטילערהייט, און אַנדערע שטיקן זיך פאַר געלעכטער. איינער אַ יונגער־מאַן מיט ווײַסע ציין גיט אײַך אָן עצה, אַז תיכּף ווי איר וועט קומען קיין בויבעריק, זאָלט איר קלאַפּן אַ דעפּעש קיין יעהופּעץ, מע זאָל זוכן דאָס פייגעלע, און דער איבעריקער עולם שיסט־אויס אַ געלעכטער. איר האָט שטאַרק חשק אָננעמען דעם דאָזיקן חכם מיט די ווײַסע ציין פאַרן גאָרגל און ארויסשמײַסן אים דורכן פענצטער! אַ גליק, וואָס עס קומט אַרײַן דער קאָנדוקטאָר מיטן קאָנטראָליאָר, און אַלע נעמען זיך צו די בילעטן.

אַז עס קומט צו אײַך, פרעגט אײַך דער קאָנטראָליאָר, פאַר וועמען זײַנען דאָס די צוועלף בילעטן? רעכנט איר אים אויס אַף די פינגער: דאָס ווײַב, זעקס קינדער גרויסע, צוויי קליינע, איינע אַן אַלטע און דרײַ דינסטן.

— נו, אַ וואַש־בילעט?* — פרעגט ער אײַך און קוקט אַף אײַך, ווי אַף אַ רעכטן גנב, וואָס האָט געוואָלט זיך דורכשליטלען קיין בוי־בעריק אָן אַ בילעט. — גדיע־זשע וואַש, וואַש בילעט??...

---

*) טאַטע, ווו איז דאָס קאַנאַריקל?

*) נו, ווו איז אײַער בילעט?

איר ווערט נאָך מער פאַרטומלט. איר זוכט דעם בילעט אומעטום. איר קוקט אינעם קוימען פונעם סאַמאָוואַר און טאַפּט זיך אין דער אונ־טערשטער קעשענע — ניטאָ מער קיין בילעטן! דערזעט דאָס ווייב, אַז איר זוכט עפּעס, טוט זי אייך אַ פרעג:

— וואָס איז שוין ווייטער? וואָס האָסטו שוין ווידער פאַרלאָרן? טו נאָר אַ קוק צום גאָלדענעם זייגער? האָסט נאָך אַ זייגער? צי דו האָסט שוין אַ פייג, ניט קיין גאָלדענעם זייגער?!...

— איך האָב נישט פאַרלאָרן גאָרנישט! — זאָגט איר מיט כעס און איר כאַפּט דעם קוימען פונעם סאַמאָוואַר און איר טוט אים אַ שליידער פון זיך דורכן פענצטער:

— אין דער ערד אַריין מיטן קאָפּ!!..

אָט אַזוי, אָדער כדומה אַזוי, איז געווען אויך אונדזער אַריבערפאָרן דאָס ערשטע מאָל פון יעהופּעץ קיין בויבעריק אויף דער דאַטשע.

ד.

(מע ברענגט אונדז צו טראָגן אויף דער דאַטשע פון כל טוב. — עס שטעלן זיך פאַר ייִדן לרוב. — איך ווער באַקאַנט מיטן שוחטס זון.)

מיר האָבן נאָך נישט אויפגעבונדן די פּעקלעך און נישט אַרומגע־קוקט זיך, ווי מיר זיינען אין דער וועלט, האָט מען אָנגעהויבן צו טראָגן אונדז אויף דער דאַטשע פון כל טוב: פון עופות און פון אייער און פון קאַטשקעס, פון גאָרטנוואַרג און פון מילכיקס, פון געזאָלצנס און פון געדייכערטס און פון כל מיני סחורות: באַקאַליי, גאַלאַנטעריי און רויכוואַרג, און פון וואָס אַ מויל קאָן אויסריידן.

— וואָס זאָגסטו, חיה־עטל, דערויף? — רוף איך מיך אָן צו מיין ווייב.

— וואָס זאָל איך זאָגן? — מאַכט זי — אַ רוח אין געלטס טאַטן אַריין!...

נאָכדעם האָבן אָנגעהויבן צו גיין ייִדן אָן סחורה, איינער אַריין, דער אַנדערער אַרויס, און מיר האָבן גענומען שליסן קענטשאַפט.

— שלום עליכם, אין א גוטער שעה! — רופט זיך אָן א ייִד.

— עליכם שלום. וואָס וועט איר זאָגן?

— גאָרנישט, איך בין א ייִד פון האַלץ. אפשר וועט איר דאַרפן האַלץ, בין איך געקומען צו גיין.

נאָך די ייִדן האָבן אָנגעהויבן גיין ווײַבער זיך פאָרשטעלן: די ייִדענע פון דער מילך, די ייִדענע פון קעז און פוטער, די ייִדענע פון די עופות און די ייִדענע פון די בולקעס, איטלעכע מיט אן אַנדער רעקאָמענדאַציע. און נאָכדעם האָבן זיך א לאָז געטאָן אָרעמע לײַט, פאַרלעך און אייִנציקווײַז, גבאים און גבאיטעס, כמעט ווי אין באַרדיטשעוו.

— אפנים, — זאָג איך — בא אײַך אין בויבעריק איז פאַראַן א היפּש ביסל ייִדן?

— קיין עין־הרע ניט. — רופט זיך אָן צו מיר מיט א שלעפּעריק קול אן אויסגעצויגענער יונגערמאַנטשיק מיט א בלאַס פּנים און מיט א לאַנג זעקל, וואָס ער רופט דאָס „נאַסידקע", ווי איינער רעדט: ווילט איר, רופט מיך חסיד, ווילט איר, רופט מיך אַריסטאָקראַט...

— וויפל — זאָג איך אים — קאָנען זיך דאָ, למשל, געפינען ייִדן?

— פרעגט בעסער, — זאָגט ער — וויפל קאָנען זיך דאָ געפינען, להבדיל, ניט קיין ייִדן?

— אפנים, — זאָג איך — ס'איז דאָ בא אײַך ארץ־ישראל? ייִדן מעגן דאָ זיצן פראַנק און פרײַ?

— אדרבה, — זאָגט ער — ייִדן טאָרן דאָ ניט זיצן בשום אופן!

— ווי אַזוי־זשע — זאָג איך — זיצט מען דאָ, אז מע טאָר ניט?

— אָט זעט איר דאָך! — מאַכט ער צו מיר.

— וואָס זײַט איר? — טו איך א פרעג דעם יונגגמאַנטשיק.

— וואָס איך בין? — מאַכט ער צו מיר — א ייִד.

— דאָס זעט מען, — זאָג איך — אז איר זײַט חלילה ניט קיין קריסט. איך מיין, ווער זײַט איר?

— ווער איך בין? — זאָגט ער. — איך בין, הייסט דאָס, דעם היגן שוחטס זון.

— מיט וואָס האַנדלט איר? — פרעג איך אים.

— מיט וואָס איך האַנדל? — זאָגט ער. — אפשר וועל איך נאָך אַמאָל האַנדלען; לעת־עתה, הייסט דאָס, האַנדל איך נאָך מיט גאָרנישט.

— וואס־זשע דארפט איר?

— וואס איך דארף? איך בין געקומען, הייסט דאס, אייך בעטן, אפשר וועט איר עפעס שענקען אונדזער תלמוד־תורה?

— איר האט דא, — זאג איך — אין בוניבעריק, א תלמוד־תורה אויך?

— ע! — מאכט ער — מיר זאלן דא האבן א תלמוד־תורה, וואלט געווען גוט!

— האט איר, — זאג איך — הייסט דאס, נים קיין תלמוד־תורה? אף וואס־זשע קלייבט איר געלט?

— אף וואס מיר קלייבן געלט? אף דער היגער תלמוד־תורה.

— אז איר האט נישט קיין געלט, ווי־זשע האט זיך צו אייך גע־נומען א תלמוד־תורה?

— נו, זעט איר דאך!...

— וואס האסטו זיך באזעצט דארטן אויסטענהן מיטן שלים־מזל?

— שרייט צו מיר מיין ווייב פון שטוב. — מאמער וואלט בעסער געווען א סברה, דו זאלסט זיך ממריח זיין אהערצו העלפן אויספאקעווען די זאכן, אויסשטעלן דאס מעבל אף דער דאטשע, אריינשלאגן צוועקעס אין די ווענט.

איך געזעגן זיך אפ מיטן שוחטס זון און לאז מיך גיין אין שטוב אריין שלאגן צוועקעס אין די ווענט.

ח.

(איך שלאג צוועקעס אין די ווענט. — מיין ווייב מאכט מיר אביסל באקאנט מיט אונדזערע שכנים.)

שלאגן צוועקעס אין די ווענט — דאס איז מיין לעבן! דערזע איך א ליידיקע וואנט, אזוי מוז איך זי באשלאגן מיט צוועקעס פון אויבן ביז אראפ. וואס זאל איך טאן? ס'איז בא מיר, אפנים, אזא חולאת: איך קאן נים זען קיין וואנט אן צוועקעס.

— ווער קלאַפּט דאָס דאָרטן? — הער איך אַ קול פון יענער זײַט וואַנט.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ קלאַפּן וואָס? — הערט זיך אַ קול פון דער אַנדערער זײַט.

— אַ גאַנצן טאָג זאָל אַ ייִד האַלטן אין איין קלאַפּן צוועקעס אין די ווענט! — הערט זיך פון דער דריטער וואַנט.

— מיטן קאָפּ אין וואַנט! — הערט זיך פון דער פערטער וואַנט אַ קול פון אַ נקבה.

— היה־עטל! — רוף איך מיך אָן צו מײַן ווײַב. — דו ווייסט ניט, ווער קוויטשעט דאָס דאָרטן?

— פאַרוואָס זאָל איך ניט וויסן? — זאָגט מײַן ווײַב — דאָס באַדאַרף זײַן דאָס ווײַבל פון גריידיק, וואָס דער מאַן האָט זי אוועקגעוואָרפן און איז אוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע. זי האָט קאַליע אויגן, פאָרט זי צוויי מאָל אין דער וואָך אין שטאָט אַרײַן צו מאַנדעלשטאַם דעם דאָקטער, און ער ברענט איר מיט ליאַפּעס.

— פון וואַנען ווייסטו דאָס אַזוי אַלצדינג? — פרעג איך בײַ מײַן ווײַב.

— פאַרוואָס זאָל איך ניט וויסן? — זאָגט זי — איך האָב מיך שוין באַקאַנט כמעט מיט אַלע אונדזערע שכנות, — די קיכן זײַנען דאָ אַלע אינאיינעם. מיר האָבן דאָ אויף דער דאַטשע פון כל־מאמינים־שהוא: יעהופּעצער „סטיקראַטען", נגידים און געמיינע בעלי־בתים; דו געפינסט דאָ אַ שניט־קרעמער פונעם פּאָדאָל, אַ שקאָנטיסט פונעם קרעשטשאַטיק, אַ מעקלער פון בערלינעם, אַ לערער פון שטונדן, אַ קאַסיר פון אַ מיל, אַן אַגענט פון פײַער, אַ זינגער פון כאָרשול, צוויי סטודענטלעך, דרײַ ווײַבלעך און איינע אַ ליטווישקע.

— אַ גאַנצער „זווערינעץ"! — זאָג איך שטילערהייט.

— די ווײַבלעך זײַנען זייער פײַנע, לײַטישע ווײַבלעך, פרעמדע, ניט קיין היגע, געקומען אַהער זיך קורירן. איינע איז אַ זוועניראָדקער, דאַר ווי אַ שטעקן, הוסט נעבעך גאַנצע נעכט. די אַנדערע איז אַ רעסטאָפּאָליער מיט אַ צוגעמאַכטן פּוס. די דריטע איז דאָס ווײַבל פון גריידיק, די וואָס מאַנדעלשטאַם דער דאָקטער ברענגט איר די אויגן מיט ליאַפּעס. און

די ליטוויטשקע איז אויך זייער אַ פֿײַן ווײַבל, האָט צו טאָן, נאָר מיר גערעדט, מיט די ציין, רײַסט זיך אויף די גלײַכע ווענט.

— באַ איר בלײַב עס.

— באַ איר בלײַב עס? וואָס האָסטו צו איר? דו קענסט זי? דו ווייסט זי? זי איז דווקא זייער אַ פֿײַנע, אַ לײַטישע, אַן ערלעכע.

— מעגלעך, — זאָג איך — סע קאָן זייער זײַן.

— וואָס הייסט, — זאָגט זי — סע קאָן זײַן? וואָס איז דאָס פֿאַר אַ שפּראַך „סע קאָן זײַן“?

— שאַ, שאַ!, — זאָג איך, — שרײַ ניט אַזוי. אָן גייט אַהער עפּעס אַ ייִדענע, שפּרינגט אויף אַ פּוס.

— דאָס איז די רעסטאָפּאָליער מיט דעם צוגעמאַכטן פּוס — מאַכט צו מיר מײַן ווײַב און גייט איר אַקעגן מיט זייער אַ פֿרײַנטלעך פּנים.

ד.

(אַ ווײַבל מיט אַ צוגעמאַכטן פּוס און מיט אַ סך שלאָפֿקייטן. — זי שיט מיך אָפּ מיט ווערטער. — איך אַנטלויף אין וואַלד.)

— זיצט, זעצט זיך צו, פֿאַר וואָס זיצט איר ניט? — זאָגט מײַן ווײַב צו יענער, וואָס מיט דעם צוגעמאַכטן פּוס, און טראָגט איר אונטער אַ בענקל.

— אַ דאַנק, איך קאָן באַשטיין! — זאָגט יענע און זעצט זיך אַנידער און שטעלט אַרויס דעם צוגעמאַכטן פּוס און רופֿט זיך אָן מיט אַ זיפֿצל: — איך ווייס ניט, ווער האָט דאָס אויסגעטראַכט אָט דאָס בוי־בעריק? לופֿט־שמופֿט, נעכטיקע טעג! אָט זיץ איך שוין דאָ באַלד אַ וואָך, עס זאָל דאָס מיר אָנהייבן אַפֿילו גרינגער ווערן אויף אָט אַזוי פֿיל! (זי באַווײַזט מיטן קליינעם פֿינגערל, אויף וויפֿל ס'איז איר ניט גרינגער געוואָרן.) די דאָקטוירים זאָלן אַזוי וויסן פֿון זייער געזונט, ווי זיי ווייסן, וואָס מיר איז!

— וואָס־זשע איז אײַער שלאָפֿקייט? — זאָגט דאָס ווײַבל און מאַכט צורעכט דעם צוגעמאַכטן פּוס, — איך זאָל האָבן נאָר איין

שלאפקייט, וואָלט געווען גוט! די צרה איז, וואָס ס'איז ניטאָ די שלאָפ־קייט אױף דער וועלט, וואָס איך זאָל זי ניט האָבן, און פרעגט מיך, וואָס טוט מיר ווי — ווײס איך אַליין ניט! אָט שטײ איך אינאײנעם מיט אַ װײַבל פון זוועניראָדקע, האָט זי צו טאָן מיט דער לונג. גאָרנישט! ווייסט זי כאָטש, וואָס איר פעלט! צי, אַשטײגער, נעמט דאָס װײַבל פון גריידיק מיט די קאָליע־אויגן: זי ווייסט, אַז זי באַדאַרף פאָרן צוויי מאָל אין דער וואָך צו מאַנדעלשטאַם דעם דאָקטער, און מאַנדעלשטאַם דער דאָקטער ברענט איר מיט ליאַפּעס, און אַן עק! צי, למשל, די ליטוויטש־קע, וואָס רײַסט זיך אױף די ציין. ס'איז טאַקע אוודאי זייער ניט גוט, אַז ס'טוט ווי אַ צאָן, ובפרט נאָך, אַז עס רײַסט איר, ניט אין מײַן מאָס, אָט דער גאַנצער קאַסטן! ס'איז גאָר אַ סברה, אַז ס'איז בײַ איר אַ רע־מאַטיז אַזעלכער, ניט פאַר מיר געדאַכט. פון אַ פאַרקילונג איז דאָס איר געקומען. אין באָד האָט זי דאָס געכאַפּט. און איצט רײַסט זי זיך אױף די גלײַכע ווענט. איך בין שטאַרקער פון אײַזן, אַז איך האַלט אױס אירע געשרייען, וואָס זי שרײַט! און ווער איז שולדיק, אַז ניט די מאַנצבילן? (בײַ די ווערטער טוט זי אַ בייזן קוק אין מײַן ווינקל אַרײַן.) ווען איך האָב אַזאַ צײַנוויטיק, רײַס איך אַרױס אַלע ציין מײַן מאַן פון עם מויל!

— וואָס האָט דער מאַן, — זאָג איך, — געזינדיקט, אַז דעם ווײַב טוען ווי די ציין?

— אַזוי? טאַקע באמת? — זאָגט דאָס ווײַבל, שטעלט אַרױס דעם צוגעמאַכטן פּוס און טוט אַ סמאַרע מיט דער נאָז. — און קינדער האָבן אײַך — דאָס איז גאָרניט? טראָגן און זייגן און אַנטווייגען און פּאָקן און מאָזלען און צײַנדלעך און קאַשקעלעך קאָכן און ווינדעלעך וואַשן און העמדלעך נייען און זעקלעך פאַרריכטן און צוואָגן און וואַשן און קעמען און פאַרקעמען?... איאַ, דאָס ווילט איר ניט האָרכן? איר האָט, זאָגט איר, קיין צײַט ניט? איר ווילט, זאָגט איר, גיין שפּאַצירן מיט די קינדער אין וואַלד? דאָס, וואָס עס פּאַסט אײַך ניט, דאָס הערט איר ניט? מיר קענען אײַך! מיר זײַנען קלאָר אין אײַך! איר מעגט אָנרוקן דאָס היטל נאָך בעסער! נישקשה, דעם אמת מעג מען זאָגן דעם אייגענעם מאַטן...

ז.

(מײַן „חברה" איטלעכער מיט זײַן גן-עדן. — דער סמאָרגאָנער שדכן גיט מיר אַן עצה.)

מײַן חברה באַשטייט, ווי אויבן איז געשטאַנען, פון קיין עין־הרע אַכט פּאַרשוין: דרײַ מיידלעך, עלטערע שוין, צו לײַטן, צוויי קלענערע און דרײַ ייִנגלעך. אַלע האָבן זיך אין די ביטערע יאָרן גענוג אָנגעהונגערט נעבעך, גוט אָנגעגעסן מיט צרות, און אַלע ווילן איצט לעבן אַ גוטן טאָג, געניסן גלײַך מיט אונדז פֿונעם גן־עדן! נאָר איטלעכער פֿון זיי שטעלט זיך פֿאָר זײַן גן־עדן נאָך זײַן פֿאַרשטאַנד. למשל, מײַן עלטערער טאָכטערס גן־עדן איז אַ דאָקטער, און דווקא פֿון יעהופּעץ, די אַנדערע טאָכטער וויל אַ יוריסט, און דווקא פֿון אָדעס, און די דריטע — אַ אינזשעניער מיט אַ קנעפּל (ער מעג זיך זײַן פֿון וואָסער אַ שטאָט ער וויל). דער גן־עדן פֿון מײַנע דרײַ ייִנגלעך איז שוין ווידער גאָר אַן אַנדער גן־עדן, דהיינו: איינער גייט מיט דעם גאַנג, אַז קיין בעסערע זאַך, ווי פֿאָרן רײַטנדיק אויף אַ פֿערדל, קאָן שוין, דאַכט זיך, גאָר ניט זײַן אויף דער וועלט. דער אַנדערער האָט שטאַרק חשק צו האָבן אַ וועלאָסיפּעד. „ווען דער פּאַפּאַשאַ, זאָגט ער, קויפֿט מיר אַ וועלאָסיפּעד אויף דער דאַטשע, בין איך איינער אַ גליקלעכער!"... און דער דריטער באַגנוגנט זיך מיט אַ רויט העמדל, מיט גלאַנצנדיקע שטיוול, די הויזן אַרײַנגעלאָזט אין די באָליעוועס, און אַ הינטל זאָל אים נאָכלויפֿן פֿון הינטן. און מע מוז דאָס אַלצדינג קויפֿן, וואָרעם בײַ מײַן ווײַב, זאָל לעבן, איז איטלעכס קינד אַזוי מײַער, אַזוי ציטעריק, אַז זיי פֿירן אויס בײַ איר וואָס זיי ווילן; ובפֿרט איצט, אַז גאָט האָט געהאָלפֿן, מע קאָן אויספֿירן, — פֿאַר וואָס זאָל מען זשאַלעווען? דאָס איז אָבער אַלץ גערעדט געוואָרן פֿון די זאַכן, וואָס מע קאָן קויפֿן פֿאַר געלט. אָבער שידוכים פֿאַר די טעכטער? וואָס טוט מען מיט שידוכים? אַ דאָקטער, און דווקא פֿון יעהופּעץ? אַ יוריסט, און דווקא פֿון אָדעס? און אַ אינזשעניער מיט אַ קנעפּל? דאָס הייסט אפֿילו, אַז מע זאָל שמועסן דאָס אייגענע ווידער צוריק, איז פֿאַר געלט קריגט מען דאָקטוירים מיט יוריסטן מיט אינזשעניערן וויפֿל איר ווילט! זינט מען איז געוואָר געוואָרן, אַז איך האָב געכאַפּט די גראָבע עטלעכע טויזנטער,

האָבן מיר שדכנים באַוואָרפֿן מיט בריוולעך פֿון דער גאָרער וועלט; דער סמאָרגאָנער שדכן האָט מיר שוין אָפּגעשלאָגן די טירן; ער האָט מיר אויפֿגעגעבן אפֿשר זיבן און צוואַנציק שידוכים און האָט מיך שוין אָפּגעזידלט אויך.

— וואָס בין איך שולדיק, — טענה איך צו אים — אַז מײַנע טעכטער ווילן נישט חתונה האָבן דורך קיין שדכן בשום ענין ואופֿן?

— וואָס דען — זאָגט ער — ווילן זיי?

— זיי ווילן, — זאָגט ער, — עס זאָל זיך מאַכן עפּעס דורך אַ... אַ... באַגעגעניש... אַ... אַ... ליבע.

— אַזוי? — זאָגט ער, — זיי זײַנען בײַ אײַך אַנדערש נישט געוווינט געוואָרן? ליבעס גלוסט זיך זיי? וועל איך אײַך געבן אַן עצה, זיי זאָלן בײַ אײַך שלאָפֿן אױף די פֿענצטער, וועט מען זיך אױף אײַך דערבאַרעמען, מע וועט זיי אַרויסגנבֿענען און מע וועט מיט זיי אַנטלויפֿן...

אין אַן אַנדער צײַט וואָלט בײַ מיר דער סמאָרגאָנער שדכן געעפּנט מיטן קאָפּ די טיר; נאָר אַז מע האָט אונטערגעוואַקסענע טעכטער, און נאָך דרײַ שטיק מיט אַ מאָל, מוז מען אַראָפּשלינגען און מאַכן אַ שווײַג.

בסוד־סודות מוז איך אײַך זאָגן, אַז נײַן און נײַנציק פּראָצענט זײַנען מיר אַרויסגעפֿאָרן קיין בויבעריק אױף אַ דאַטשע נאָר צוליב די טעכטער: אפֿשר וועט גאָט רחמנות האָבן, עס וועט זיך צושלאָגן אַ גלײַכע זאַך. מחמת דאָ אין בויבעריק ווערן געשלאָסן אַלע זומער די פֿײַנסטע שידוכים פֿון יעהופּעץ. דער שׂכל איז מחייב, ווײַל אױף אַ דאַטשע איז די וועלט אָפֿן. דער וואַלד איז גענוג גרויס. דער וואָקזאַל איז תּמיד פֿול מיט מענטשן. פֿאַראַן אויך אַ גאָרטן, אַ טעאַטער. בחורים און מיידלעך באַגעגענען זיך צען מאָל אין טאָג, קוקן מיט אויגן, שמייכלען איינס צום אַנדערן, וואַרפֿן זיך דורך מיט אַ פּאָר ווערטער. נאָכדעם ווערט מען באַקענט, מע גייט אַביסל שפּאַצירן אין וואַלד, אַביסל שיפֿט מען זיך אױף אַ שיפֿל און מע זינגט לידלעך... און באַנאַכט זיצט מען אַקעגן דער לבֿנה, מע ציילט די שטערן און מע זיפֿצט — און טעלער ברעכט מען אין יעהופּעץ.

ח.

(דער בויבעריקער וואלד מיט אלע זײַנע באַשעפענישן. — פארשיידענע פארלער. — די ביימער האלטן סוד.)

אויב איר מיינט, אז דער בויבעריקער וואלד איז א וואלד, ווי אלע וועלדער — האט איר א טעות. איר קאַנט דאַ שפּאַצירן איינער אליין וויפל איר ווילט — איר האט נישט וואס איבערצוטראכטן: עס וועלן אף אײַך ניט אנפאלן חלילה קיין גזלנים; איר וועט נישט באַגעגענען נישט קיין וואלף, נישט קיין ווילדע ציג און נישט קיין חיה־רעה. איר קאַנט דאַ באַגעגענען אנדערע מינים באַשעפענישן: א יאַדעשלעוון יידן, וואס גייט ארום פראַנק און פרײַ איבערן וואלד און כראַקעט און שפּײַט; א קראַנקע יידענע נעבעך, וואס האלט זיך אן א בוים און הוסט און הוסט געשמאַק, אדער זי ליגט אף דער ערד און פאַכט מיט דער נשמה; וכדומה נאך אזעלכע מינים באַשעפענישן, וואס מוטשען זיך און ווילן נישט שטאַרבן, וואס גלויבן אין כשוף, דאָקטוירים, רעצעפּטן, וועלדער, לופט, וכדומה אזעלכע חלומות... אנדערע קראַנקע, די וואס האָבן געלט, ליגן אויסגעצויגן אין „האַמאַקן", אזעלכע ווינגלעך, וואס זײַנען צוגעבונדן צו די ביימער און זעען אויס ווי הענגענדיקע קברים.

יידן האָבן ליב אחדות; זיי מעגן זײַן ווי אזוי קראַנק, האָבן זיי פּײַנט זיצן איטלעכער באַזונדער, נאר אלע צוזאַמען — „וואס גאָט גיט, אבי אינאיינעם". פאַראַן ערטער אינעם בויבעריקער וואלד, וואס דינען פאַר א קלוב, אדער, להבדיל, א בית־המדרש, ווו די שלאַפע נעבעך קאָנען זיך צונויפקומען אביסל זיצן. אביסל זיצן הייסט — אביסל ריידן, און אביסל ריידן הייסט — אביסל באַריידן...

דורכגעגאַנגען זיך מיט מײַנע אין וואלד אביסל שפּאַצירן, דערזעען מיר פון דער ווײַטן א גאַנץ רעדל יידן און ווײַבער זיצן אין פאַרשיידענע פּאָזעס און זעען אויס ווי די מתים.

— משה, דו ווייסט ניט, ווער דאָס איז? — רופט זיך אָן איינער און ווײַזט־אָן אף אונדז מיט די אויגן.

— פון וואַנען זאָל איך וויסן? לאָמיך אזוי וויסן בייז! — ענטפערט משה און פאַרהוסט זיך.

— שאַ! — רופֿט זיך אָן אַ דריטער, — עס געהער זיין די נייע דאַטשניקעס, וואָס זיינען היינט אין דער פֿרי אַריבערגעפֿאָרן קיין בוי־בעריק אַף דער גרויסער דאַטשע.

— אויב אַזוי, — רופֿט זיך אָן נאָך איינער און זעצט זיך אויף פֿון דער ערד אַף די אויסגעדאַרטע הענט, וואָס זעען אויס ווי צוויי שטעקלעך, — אויב ס'איז די דאָזיקע, וואָס איר מיינט, וועל איך אייך עפּעס דערציילן אַ שיינס...

דערהערט, אַז מע וויל עפּעס דערציילן אַ „שיינס", ווערן אַלע מתים לעבעדיק, און יענער, וואָס האָט זיך אויפֿגעזעצט אַף די דאַרע הענט, הוסט זיך גוט אויס און דערציילט עפּעס שטיל־ערהייט דער גאַנ־צער קאָמפּאַניע, און אַלע הערן זיך צו מיט גרוים פֿאַרגעניגן, קוקן בשעת מעשה אַף מיר און אַף מיינע טעכטער.

— ברײַנע — רופֿט זיך אָן איין ייִדענע צו דער אַנדערער גאַנץ הויך אַף אַ קול — וואָסער מיידל געפֿעלט אייך בעסער פֿון די דריי?

— די מיטלסטע! — ענטפֿערט איר ברײַנע אויך אַף אַ קול.

— איאָ, די מיטלסטע, שרה־זיסל?

—ניין, — זאָגט שרה־זיסל — די מיטלסטע האָט נאָר שיינע האָר, און ווײַטער גאָרניט. מיר געפֿעלט די קלענערע. די קלענערע זאָל נישט האָבן די נאָז, וואָלט זי גאָר געווען אַ „קראַסאַוויצע"!

— ששששאַ! — שרײַט־אָן אַף די ווײַבער איינער פֿון די מאַנצ־בילן. — האָסטו געזען אַביסל, ווי די גענדז האָבן זיך צעגאַגערט?!...

מיר לאָזן זיך גיין ווײַטער און באַגעגענען אין וואַלד אַנדערע מיני ברואים; זיי זיצן אַרום גרינע טישלעך, האַקן אין „אָקע" און אין „זעקס־און־זעכציק" און שמײַסן מיט די קאָרטן:

— אַ דרײַערל אַף דרײַ?

— נו?

— און אַ דרײַערל אַף דרײַ?

— נו?

— און נאָך אַ דרײַערל אַף דרײַ, ווי אַף אַלע?

— געענטפֿערט! וואָס האָט איר?

— דרײַ שקצים.

— בלאָטע! און איר וואָס האָט?

— דרייַ שיקסעס!

— שפּייַט זיי אָן אין פּנים! מלכים זייַנען בילכער!...

— הונדערט דרייַסיק?

— מייַנע!

— הונדערט פינף און דרייַסיק!

— פּאַס! לאָז אייַך גאָט העלפן! וואָס איז קאָזיר?

— קאָזיר איז טרעף. (גיך, אין איין אָטעם): פּערציק און פון די פערציק און באַ די פּערציק און אַריבער די פערציק און פון יענער זייַט פערציק.

— און דער קעניג פיק אין אַ הונט? אַ קנאַק איבער דער מאָרדע!

— רעמיז!

— פאַרניצט געזונט!

אָט די נפשות, ווי עס ווייַזט אויס, טראַכטן אַפילו נישט פונעם טויט. צווישן זיי איז פאַראַן אַזעלכע, וואָס קומען פון יעהופּעץ קיין בויבעריק נישט צוליב דעם שיינעם וואַלד, און נישט צוליב דער געזונטער לופט, נאָר לכתחילה לשם „אָקע", אָדער לשם „זעקס־און־זעכציק".

נאָך ווייַטער הייבן מיר אָן באַגעגענען פּאָרלעך, בחורים און מיידלעך, וואָס גייען שפּאַצירן אַף אַלערליי אופנים. איין פּאָרל גייט אונטער די הענט, האַלט זיך גאָר פרייַנטלעך; זי קוקט אַף אים, און ער קוקט אַף איר, און ביידע זינגען זיי צו עפּעס אַ מאָדנע לידל און טאַנצן צום טאַקט:

ליובליו קאַפּוסטו, ריעדקו, קוואַס —
נאָ באַלשע ווסיעך ליובליו יאַ וואַס!
וואַס אַבאַזשאַיו!
וואַס אַבאַזשאַיו!...*

---

*) איך האָב ליב קרויט און רעטעך און קוואַס — נאָר מער פון אַלץ ליב איך אייַך! איך האָב אייַך ליב, איך האָב אייַך ליב!

דאָס אַנדערע פּאָרל לערנט זיך, אַפּנים, לויפן, אָדער מע שפּילט זיך אין „כאַפּערלעך״: זי לויפט, און ער לויפט איר נאָך; ער וויל זי כאַפּן, אַנטלויפט זי. דאָס דריטע פּאָרל האָט זיך פאַרביטן מיט די יוצרות: ער האָט אָנגעטאָן איר מאַנטעלע, און זי האָט אָנגעטאָן זײַן קאַפּעלוש — און גיי טו זיי עפּעס!... אַנדערע גייען ווידער משוגענער־ווײַז און שרײַען אַף קולי־קולות: „אַ — או! אַ — או״! און זיי ענט־פערט דאָס ווידערקול פונעם ווײַטן וואַלד: „אַ — או!״...

שטיל, פאַרשטאַרבן שטייט דער וואַלד. ס׳איז ניט זײַן עסק. שטיל, אויסגעצויגן, מיט גדלות, שטייען די הויכע סאָסנעס מיט די גרינע שמעקנדיקע נאָדלען און קוקן אַרויף אין לויטערן בלויען הימל אַרײַן — זײַט זיכער, איר וועט בײַ זיי נישט געוואָר ווערן גאָרנישט.

ווייסט איר, וואָס איך וועל אײַך זאָגן? איך האָב מורא, אַז דער בויבעריקער וואַלד איז מער שרכן פונעם סמאָרגאָנער שרכן און פון אַלע שרכנים אַף דער וועלט.

ט.

(דאָס עסן אַף דער פרײַער לופט. — אָרעמע לײַט שפּעקולירן. — דעם רעסטאָראַטאָרס ווײַבלס מאַן. — די דאַמען מיט זייער שפּראַך.)

געקומען אַהיים פונעם וואַלד, האָבן מיר געטראָפן אַ גרייטן טיש אַף דער וועראַנדע, וואָס איז באַוואַקסן פון אַלע זײַטן מיט גרינע בלע־טער, און מיר האָבן זיך געזעצט עסן דאָס ערשטע מאָל אַף דער פרײַער לופט. אַ גאַנצער כאָר פון פייגעלעך, אומזיסטיקע כלי־זמר, האָבן אונדז צוגעזונגען צום עסן, געפּישטשעט, געטשעריקעט און געטערעלייקעט אַף טויזנטערליי אופנים, און צוגעשפּרונגען אַלע מאָל איינציקווײַז צום טיש: ציץ־ציץ, פּיק־פּיק! געכאַפּט אַ ברעקל — און אַוועקגעפלויגן ווײַטער.

— חיה־עטל! — רוף איך מיך אָן צו מײַן ווײַב. — וואָס זאָגסטו דערויף? נאָך אַזאַ שפּאַצירגאַנג אין וואַלד עסן אַף דער פרײַער לופט איז, אַפּנים, נישט שלעכט?

— וואָס זאָל איך זאָגן? — ענטפערט מיר מײַן ווײַב, ווי איר שטיי־גער איז, — איך האָב דאָך דיר שוין לאַנג געזאָגט: אַ רוח אין געלטס

טאָטן אַרײַן! איין שטיקל חסרון נאָר, וואָס ס'איז שוין דאָ צו פרײַ, צו אָפן, מע ווייס איינס באַם אַנדערן וואָס סע קאָכט זיך. דאָס גריידיקער ווײַבל, וואָס מאַנדעלשטאַם דער דאָקטער ברענגט איר די אויגן מיט ליאַ־פּעס, איז שוין געווען בײַ אונדז אין קיך אין אַלע טעפּלעך, און דאָס רעסטאָפּאָליער ווײַבל האָט אויסגעפּרעגט בײַ די דינסטן אַלצדינג, וואָס בײַ אונדז טוט זיך פון דער ערשטער שעה נאָך אונדזער חתונה...

— ייִדן, גיט עפּעס אַ נדבה! — רופן זיך אָן עטלעכע אָרעמע לײַט מיט אַ מאָל, וואָס ציִען זיך איינס נאָכן אַנדערן אַ גאַנצע שורה.

— פון וואַנען זײַט איר? — טו איך אַ פרעג איינעם פון זיי.

— פון יעהופּעץ, — ענטפערט ער מיר.

— זיצט איר, הייסט דאָס, הי?

— חלילה! — מאַכט ער, — מיר קומען צו פאָרן אַלע מאָל אַהער מיט דער באַן.

— קאָסט דאָך אײַך הוצאות — זאָג איך, — מאַכט איר כאָטש אַפּ וואָס עס קאָסט אײַך?

— ווי אַמאָל, — זאָגט ער: — אַמאָל שלאָגט מען אויס די הוצאות, און אַמאָל דערלייגט מען. אימלעכס געשעפט איז אַזוי. ס'איז אַ „שפּעגנע־לאַציע"; מיר „שפּעגעלירן"...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— שלום עליכם אײַך, ברוכים היושבים! — רופט זיך אָן אַ געלער יונגערמאַן מיט אַ זײַדן קאַשקעטל און מיט אַ ברייטן טלית־קטן, און שמעלט זיך אוועק אַקעגן אונדז און קוקט, ווי מיר עסן, און רייכערט אַ פּאַפּיראָס.

— עליכם שלום, — זאָג איך צו אים — קומט עסן.

— עסט געזונט, — מאַכט ער צו מיר און רייכערט דעם פּאַפּיראָס.

— פון וואַנען איז אַ ייִד? — פרעג איך אים.

— איך בין, — זאָגט ער — פון רעסטאָפּאָליע, איך בין געקומען אַהער, הייסט דאָס, צו מײַן ווײַב מבקר־חולה זײַן. זי זיצט טאַקע דאָ מיט אײַך אַף איין דאַטשע.

— זײַט איר, הייסט דאָס, דעם רעסטאָפּאָליערס ווײַבלס מאַן? מה שמכם?

— חיים־וואָלף.

— איר האָט מיר עפּעס געוואָלט זאָגן, רב חיים־וואָלף?

— ניין, — מאַכט ער צו מיר גאַנץ ערנסט, — איך האָב דערזען פון דער ווייטן, אַז איר עסט, בין איך צוגעגאַנגען אומיסטן זען, ווי אַזוי עסט אַ ייִד אָן אַ היטל?...

— פּונקט, — זאָג איך צו אים — די אייגענע מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפן אין קאָנאָטאָפּ. קיין קאָנאָטאָפּ איז ניט לאַנג געקומען צו פאָרן דער רעסטאָראַטאָר רבי אַנערער. איז אַריינגעקומען צו אים איינער אַ גוט יסער מתנגד, רב משה קאָנאָטאָפּער, וואָס האַלט גישט פון קיין רבין, און ליגט אים אַנידער אַ קערבל און שווייגט. פרעגט אים דער רבי: „וואָס ווילסטו זאָגן?" ענטפערט ער ניט דאָס אַנדערע וואָרט, נעמט־אַרויס און לעגט אַנידער דעם רבין נאָך אַ קערבל. פרעגט אים דער רבי נאָך אַ מאָל: „וואָס איז דיין באַגער?" רופט זיך אָן דער משה: „גאָרניט. איך האָב נאָר געוואָלט זען, ווי אַזוי נעמט אַ ייִד אומזיסט געלט"...

דער רעסטאָראַטאָרס ווייבלס מאַן דרייט זיך אוים מיטן פּנים אַהין, מוט אַ שפּיי און טרעט אָפּ.

— וואָס זאָגסטו, הייה־עטל, אויף דיין רעסטאָראַטאָרס ווייבלס מאַן?

— וואָס זאָל איך זאָגן? — מאַכט זי, — דיינע יעהופּעצער אַרים־טאַקראַטקעס מיט די ברילעאַנטענע אוירינגלעך, וואָס זיצן דאָ אויף דער דאַטשע, זיינען נישט בעסער. אַ גאַנצן טאָג הערט מען פון זיי נאָר „כאַ־כאַ־כאַ"! און „כאַ־כאַ־כאַ!" פאַראַן דאָ בא אונדז איינע אַ דאַמע מיט ברילעאַנטן, דווקא אַזעלכע, וואָס זיצט כסדר איבער אַ בוך, — זאָלסטו זען, וואָס זי האָט דערצערבעט איבער אַ הינדל! עס האָט זיך איר אויסגעדאַכט, אַז איר שכנה, אויך אַ דאַמע מיט ברילעאַנטן, האָט בא איר אַוועקגע...

— כאַ־כאַ־כאַ! כאַ־כאַ־כאַ! — הערט זיך אַ קוויטשיק געלעכטער פון אַ דאַמע, און מע פילט, אַז זי לאַכט מיט יאַשטשערקעס.

און די אַנדערע דאַמע שרייט און שילט, און עס וואַרפן זיך דורך בא איר מאָדנע ווערטער: פּיסקאַטע, מאָרדאַטע, קאָרפּאַטע, האָרבאַטע, פּאָרכאַטע, סמאָרקאַטע...

— אַהאַ! — רוף איך מיך אָן, — זי באַזיצט גוט די שפּראַך!

— זאָלסטו אָבער זען, — זאָגט צו מיר מיין ווייב — ווי צו מיר וויל

זי נישט ריידן קיין יידיש; נאָר אַף רוסיש, און נאָר אַף דײַטש, כאָטש ניב איר אַ קרענק!...

ו.

(אַ הייסע וואַנט אַף דער דאַטשע. — דאָס ליד פֿון אַ סאָלאָווייטשיק און די מחשבות פֿון אַ סוחר.)

אײַנגעמידט, אויסגעמוטשעט פֿונעם טאָג, זײַנען מיר אַנידערגעפֿאַלן אַלע, ווי די סנאָפּעס, און האָבן זיך געלייגט שלאָפֿן. אָפּגעשלאָפֿן אַקעגן אַ פּאָר שעה, חלומט זיך מיר, אַז איך בין אין אַ שוויץ־באָד, העט־העט אַף דער אייבערשטער באַנק, און מע שמײַסט מיך מיט אַ ווייך בעזעמל, כּיחיה נפשות!

— דאַוואַי פּאַרע! — שרײַ איך פֿונעם שלאָף מיט אַלע כּחות. — פּאַרע! פּאַרע! פּאַרע!*

— גאָט איז מיט דיר! וואָס שרײַסטו? וואָס איז דיר? — זאָגט מײַן ווײַב און וועקט מיך פֿונעם שלאָף.

— עפּעס אַ מאָדנע היץ, — זאָג איך — בײַ אונדז אַף דער דאַטשע! איך בין אָפּגעגאָסן מיט שוויים! טו נאָר אַ טאַפּ, היה־עטל, די וואַנט — סע פּאַרעט פֿון איר, ווי פֿון אַן אויוון.

— אוי, אַ דונער איז מיר! — שרײַט אויס מײַן חיה־עטל און טוט אַ כאַפּ די האַנט צוריק. — די וואַנט איז הייס, ווי פֿײַער!

— אַפּנים, — זאָג איך — בײַ זיי זײַנען די דאַטשעס מיט הרובעס?

— אַ חכם אַ ייִד! — זאָגט מײַן ווײַב, — האָסט געהערט אַמאָל אַ דאַטשע זאָל גאָר זײַן מיט הרובעס? משוגע מײַנע שונאים? עס געהער מסתּמא אַרײַנגיין צו אונדז די וואַנט פֿונעם אויוון, וואָס פֿאַרשטייסטו דאָ ניט?

— וואָס קומט אַרויס פֿון דעם, וואָס איך פֿאַרשטיי? ס'איז אַזוי הייס, אַז מע קאָן צעגאַנגען ווערן, ווי פּוטער!...

איך בין זיך מטריח און עפֿן־אויף דאָס פֿענצטער, רײַסט זיך אַרײַן

---

*) גיב היץ, היץ! היץ! היץ!

צו אונדז אין שטוב אַ קיל ווינטל און טראָגט אונדז אונטער גלייך אין נאָז אַרײַן אַ געשמאַקן ריח פון בלומען און מיני בשמים אַזעלכע, וואָס מיר זײַנען צו זיי גאָר נישט געוווינט געוואָרן. איך שטעק־אַרויס דעם קאָפּ דורכן אָפענעם פענצטער און בלײַב שטיין אַ פאַרכשופטער פון דער זעלטענער שיינער שמעקנדיקער זומער־נאַכט.

דער טונקל־בלויער הימל איז אויסגעשטערנט, באַזעצט מיט בריליאַנטן, וואָס שעמערירן אין די אויגן. דורך די גרינע בלעטער פון די ביימער קוקט־דורך די זילבער־ווײַסע לבֿנה, וואָס טוקט זיך אין שטיקער גרויע כמאַרע; די שטיקער גרויע כמאַרע ווערן אַלע מאָל שיטערער און שיטערער, ביז זיי צעגייען זיך, ווי רויך, און די זילבער־ווײַסע לבֿנה בלײַבט ווידער ריין און גאַנץ, אָן אַ שום פּגם. און פון דאָרטן ערגעץ, פונעם וואַלד, לאָזט זיך הערן אַ מאָדנע געזאַנג: „טשרי — טשהערי — קטי — טיו — טיו — טיוך — טיוך"... איך הער זיך צו, איך וויל דעם אָטעם ניט כאַפּן, איך ווער פאַרשטאַרבן: איך האָב שוין לאַנג, לאַנג נישט געהערט אַזאַ מין זינגען! דאָס איז ער, דער זיסער סאָלאָווייטשיק, דער נאַכט־משורר, וואָס לאָזט זיך הערן איבערן גאַנצן וואַלד, וואָס שלאָפט אַליין ניט און לאָזט ניט יענעם שלאָפן, וואָס וועקט אין אײַך טיף־פאַרבאָרגענע, לאַנג־געשטאָרבענע געפילן, וואָס רופט אַרויס משונהדיקע מחשבות, אַזעלכע מחשבות, וואָס געהערן זיך כלל וכלל נישט אָן מיט קיין געשעפטל, מיט קיין פאַרדינסטל און מיט קיין קערבל.

איך טראָג מיך איבער מיט מײַנע מחשבות אין אַן אַנדער וועלט, אַהין ווײַט־ווײַט, אין מײַנע קינדערשע, ייִנגלשע, נאַרישע, נאָר גליקלעכע, גליקלעכע יאָרן, וואָס וועלן זיך שוין קיינמאָל, קיינמאָל ניט אומקערן, — און איך ווער אַף אַ ווײַלע אַן אַנדערער מענטש, עס גלוסט זיך מיר ניט אָפּטרעטן פון דאַנען. איך וואָלט אַזוי געשטאַנען דאָ אַ גאַנצע נאַכט. נאָר פּלוצעם קערן זיך אום צו מיר צוריק די פריִערדיקע, די שטענדיקע, וואָכעדיקע מחשבות: ווײַב און קינדער, דערוואַקסענע טעכטער, קאָפּדרייעניש, אַ געשעפטל, אַ קערבל...

„מע קאָן ניט לייקענען, — קלער איך מיר — ער זינגט ניט שלעכט, דער חברה־מאַן; נאָר אַ פּאַרנומענער מענטש, וואָס האָט אין זינען אַ געשעפטל און אַ קערבל, זאָל זיך אַוועקזעצן אַף אַ גאַנצער נאַכט קוקן אַף

דער לבנה, ציילן די שטערן און הארכן דעם סאלאוויטשיק, ווי ער זינגט, — פע!"...

איך מאך־צו דאס פענצטער און לייג מיך שלאפן.

יא.

(ראזניך גאלאנטערייניך טאווראוו.* — א קאלטע באר. — דעם רעסטאפאליערס ווייבלס מאן מאכט א פשרה.)

— ראזניך גאלאנטערייניך טאווראוו! — הער איך עמעצער שרייט מיר גלייך אין אויער אריין. — מילא ווערע־וויאלעט! זייף גוטע! אפשר דארפט איר גוטע זייף?

— זייף? וואסערע זייף? — רוף איך מיך אן דערשראקן, זעץ מיך אויף אפן געלעגער און רייב דורך די אויגן און דערזע פאר זיך א שווארץ הינטיש פנימל מיט א פאררים נעזל.

— וואסערע איר ווילט, — מאכט צו מיר דאס שווארצע פנימל: — ווערע־וויאלעט, בראקאר, פולס, אדער גאר — פאטשולי? גוטע, שמעקנדיקע? קלייבט אייך אויס, קויפט, וואלוול!

— ווער איז דא? וואס איז דא? גוואלד! גוואלד! גוואלד! — כאפט זיך אויף מיין ווייב מיט א געשריי און דערזעט דאס שווארצע פנימל אין פענצטער, פאלט זי חלשות.

— גאט איז מיט דיר! — זאג איך צו איר און מינטער זי. — ס'איז גארנים, ס'איז גארניט! ס'איז א גאלאנטערייש טשיק!

— מאדאם! — רופט זיך אן דער גאלאנטערייש טשיק צו מיין ווייב מיט א געלעכטערל. — וואס האט איר זיך אזוי דערשראקן פאר מיר? איך בין דען מיט הערנער?

— ווי אזוי קריכט דאס א ייד — זאג איך צו אים — אין א פרעמדן פענצטער בשעת יענער שלאפט?

---

*) כל מיני גאלאנטעריי־סחורה.

— אז מע זיצט אף א דאטשע, — מאכט ער — באדארף מען אויפשטיין פרי.

— אפשר, — זאג איך — זײַנען מיר ניט געשלאפן א גאנצע נאכט?

— וואס דען האט איר געטאן?

— ס'איז נישט אײַער טאטנס עסק! — זאג איך, — גייט אײַך געזונטערהייט!

— אז איך וועל דארפן גיין, — מאכט ער — וועל איך מיך בא אײַך ניט אנפרעגן. גאנצע פריצים! קומען צו פארן קיין בויבעריק, צע־לייגן זיך ווי באם טאטן אין ווײַנגארטן! ניט געגוג, וואס מע ברענגט זיי צו טראגן אין שטוב אריין אלדאס בייז, זײַנען זיי נאך ניט צופרידן!

— איר זײַט, — זאג איך — א גרויסער נאכאל!

— נאכאל? — מאכט ער מיט א שמייכעלע — וואס הייסט דאס נאכאל? וואס איז דער טײַטש נאכאל? איך זע, איר זײַט א בייזער ייִד. מאדאם, גיט עפעס צו לייזן! קויפט אײַך, מאדאם, א שפילקע אן אנטיק, מע טראגט הײַנט פון הינטן.

איך קאן שוין מער נישט איבערטראגן. איך כאפ דעם קרוג מיט וואסער און גיס אים אויס אפן קאפ. מאכט ער א גוואלד, א געשריי. לויפן זיך צונויף אלע שכנים מיט אלע שכנות מיט אלע דינסטן, און עס ווערט א יריד מיט א געפילדער. דער עולם גיט מיר אנצוהערעניש, אז ניט אזוי באדארף מען זיך באגיין מיט א ייִדן אן ארעמאן.

— ממה נפשך, — זאגן זיי — איר ווילט ניט קויפן, קויפט ניט; אבער נעמען באליידיקן אן ארעמען גאלאנטעריישטשיק אומזיסט־אומ־נישט, אפגיסן אים מיט א פאמויניצע — פע, דאס טוט ניט קיין לײַטי־שער מענטש!...

דערהערט אזעלכע דבורים, רופט זיך אן דער גאלאנטעריישטשיק, אז ער גייט גלײַך צום אוריאדניק — און געגוג; לאז דער אוריאדניק טאן, וואס ער וויל זיך...

מישט זיך אריין דעם רעסטאפאליערס ווײַבלס מאן און מאכט צווישן אונדז א פשרה, אז איך זאל באם גאלאנטעריישטשיק בעטן מחילה און טאקע עפעס קויפן אויך בא אים, געבן צו לייזן.

— ס'איז א יושר, — זאגט דעם רעסטאפאליערס ווײַבלס מאן —

ס'איז א גרויסער יושר! געבן צו לייזן א יידן, הערט איר, איז א סך מער מצווה, ווי עסן אַן א היטל...

— א יושר! א יושר! — העלפט אונטער דער גאנצער עולם.

— טאָמער וועסטו זיך דערוועגן — זאָגט צו מיר מײַן ווײַב — עפּעס קויפן באַ דעם יידן אַף צוויי גראָשן, וועט זיך טאָן חושך!

נו, זאָגט שוין איר, וועמען זאָל איך פאָלגן?...

יב.

(דער בויבעריקער וואַלד אין דער פרי. — יידן און ווײַבער פון דער „סענאַטאָריע". — מע לאָזט נישט שפּײַען און מע גייט־אויס נאָך א ביסל באָרשטש.)

דער בויבעריקער וואַלד אין דער פרי, ווען די וועלט שלאָפט נאָך, איז באמת א פאַרגעניגן. ער זעט אויס, ווי א חתן, א שיינער, א ריינער, אַן אויסגעצוואָגענער און אַן אויסגעפּוצטער. מע זעט נישט די ברואים מיט די נפשות, וואָס דרייען זיך דאָ אַרום דעם גאַנצן טאָג. מע הערט נאָר א פּישטשען און פּײַפּן פון טויזנטער קליינע באַשעפעניש'לעך, וואָס זינגען, זשומען און טרעלייקען, שפּרינגען פון איין צווײַגל אַפן אַנדערן, פליען פון איין בוים אַפן אַנדערן, טוקען זיך און באָדן זיך אין די טראָפּנס טוי, וואָס הענגען נאָך אַף די בלעטער און בלישטשען אַף דער ליכטיקער וואַרעמער זון, ווי בריליאַנטן. פּלוצעם ווערט א געשריי צווישן א גאַנצער טיטשקע פייגעלעך, א געשלעגעריי מיט א קוויטשעריי — סכנת־נפשות! וואָס איז די מעשה? מע האָט זיך צעאַמפּערט איבער א ווערעמל. איין פייגעלע האָט געפונען א ווערעמל און האָט זיך פאַרקליבן אין דער זײַט אַף א צווײַגעלע, געדרייט דאָס קעפּעלע אַף אַלע זײַטן, זיך געוואָלט מאַכן אַן אָנבײַסן. האָט דערזען דאָס אַנדערע פייגעלע און איז צוגעשפּרונגען:

— ציף־ציף! וווּ האָסטו דערטאַפּט אַזוי פרי א ווערעמל?

— ציף־ציף! וווּ איך האָב דערטאַפּט, אַבי איך האָב שוין דערטאַפּט.

— ציף־ציף! גיב מיר אויך א פּיצעלע!

— ציף־ציף־ציף! גיי, זוך, נישטער, גראַפּ, כאַפּ, וועסטו האָבן!...

— ציף־ציף, ציף־ציף! קומט אהער, וועט איר עפּעס זעען! — צעשרייט זיך דאָס אַנדערע פייגעלע צו די איבעריקע פייגעלעך און ציטאויס דאָס קעפּעלע.

— ציף־ציף־ציף! וואָס טוט זיך דאָ? — פרעגן די איבעריקע פייגעלעך, וואָס פליִען זיך צונויף אַף דעם געשריי.

— ציף־ציף־ציף! אַ ווערעמל! — שרײַט דאָס אַנדערע פייגעלע.

— ציף־ציף־ציף! ציף־ציף־ציף! אַ ווערעמל, אַ ווערעמל, ווערעמל!

— שרײַען אַלע מיטאַמאָל.

און עטלעכע מיטאַמאָל באַפאַלן דאָס פייגעלע, וואָס מיטן ווערעמל, און אַנדערע שטעלן זיך אײַן פאַרן פייגעלע, וואָס מיטן ווערעמל, און דאָס פייגעלע לאָזט אַרויס דאָס ווערעמל, פליט אונטער אַ ווילד פרעמד פייגעלע און כאַפּט דאָס אונטער און פליט אַוועק, און דאָס אָרעמע פייגעלע בלײַבט נעבעך שטיין באַטריבט, לאָזט אַראָפּ די פליגעלעך, בלאָזט זיך אָן, ציטערט און פלאַטערט. קע־קע־קע! — שאַרפּט זיך אויס דאָס פּיסקעלע באַ אַ צווייגעלע הין און צוריק עטלעכע מאָל, הייבט־אויף די פליגעלעך און — פררררר! — לאָזט זיך זוכן אַן אַנדער מין שפּײַז, אַבי איבערכאַפּן עפּעס אַפן ניכטערן האַרצן.

אויך פון אונטן, אַף דער ערד, איז ניט שטיל; עס שפּרינגען, לויפן, קריכן און פויזען אַרום טויזנטערליי מינים באַשעפענישן, פליגעלעך, זשוקלעך, ווערעמלעך, שלענגעלעך און יאַשטשערקעלעך פון אַלערליי פאַרבן, שפּינען און מערעשקעס אַלפי־אַלפים; דער טראָגט אַ טויטע פליג צו זיך אין נעסט אַרײַן, די קליינע קינדער אַף אָנבײַסן; דער — אַ גרעזעלע, דער — אַ שטיקל סכך אַף דער סוכה, און דער שלעפּט אַ גאַנצן שטרויצען מאָל אַזוי גרויס, ווי ער אַליין — אַלע זײַנען אַרויסגעגאַנגען אַף דער אַרבעט, זיך באַוואָרענען מיט וואָס איבערצוקומען דעם טאָג. און אויך די לופט איז פול מיט קאָמאַרעס, גרויסע עזות־פּנימער, וואָס שפּרינגען אין פּנים אַרײַן, און אַלערליי פאַרביקע פאַרכעס און פערכלעך, וואָס לעבן פונעם ווינט. דרייען זיך אַרום אַהין און אַהער, טוען גאָרנישט, נאָר זיי זשומען און ברומען, טאַנצן־אַרום אַף פרעמדע חתונות, רוימען־אײַן אַ סוד אין אויער און טוען אַ ביס פון הינטן זויגן אויס אַ ביסל בלוט און פליִען ווײַטער... אַלצדינג לעבט אין דער נאַטור, אַלצדינג איז באַשעפטיקט, פאַרטאַראַמט מיט זיך, מיט זײַן אייגענעם מאָגן...

נאָר שפּעטער־שפּעטער הייבן־אָן ביסלעכווייז באַוויַיזן זיך אין וואַלד אויך מענטשן; ווידער די זעלבע ברואים, ווידער די אייגענע ייִדן מיט די אייגענע פּלעשלעך, מיט די אייגענע הענגענדיקע קברים (האַמאַקן), וואָס אַלע מאָל.

— איר זיצט דאָ אין בויבעריק אַף אַ דאַטשע? — טו איך אַ פרעג אַף אַ ציקאַוועסט אַ גאַנצע קאָמפּאַניע אָרעמע, קראַנקע, יאַדישלעווע ייִדן מיט אָרעמע, קראַנקע, אויסגעטריקנטע ווייבער, וואָס האַלטן זיך צו בא אַ בוים און הוסטן.

— אַ משל! — ענטפערן מיר עטלעכע מיט אַ מאָל, — ווי קומט צו אונדז אַ דאַטשע? מיר זיינען אָרעמע בעלי־מלאָכות פון יעהופּעץ.

— וואָס־זשע טוט איר הי, אין בויבעריק? — פרעג איך זיי.

— אַז אַך און וויי איז אונדז! — זאָגן זיי — מיר האַלטן זיך אויף דאָ אין דעם היגן בקור־חולים, וואָס מע רופט דאָס „סענאַטאָריע”.

— אומזיסט? — פרעג איך.

— וואָס־זשע, פאַר געצאָלט?

— ווער־זשע גיט דערויף געלט?

— ווער זאָל געבן? — זאָגן זיי — קראַנק זיינען די יעדהופּעצער נגידים געבן געלט? זיי האָבן קאַרג? גאָט זאָל העלפן, זיי זאָלן אריבער אַף אונדזער שטאַנד, וואָלטן מיר זיי בעסער אויסגעהאַלטן, ווי זיי אונדז.

— וואָס איז דען? — פרעג איך — ס'איז אייך דאָ נישט גוט?

— אַ מאָדנער ייִד איר זייט! — מאַכן זיי צו מיר. — וואָס־זשע, ס'איז אונדז גוט?

— דהיינו, וואָס פעלט אייך?

— ס'זאָל אונדז צוקומען וואָס אונדז פעלט! ערשטנס, האָט מען אונדז אָפּגעריסן פון דער היים, פון וויַיב און קינדער, און באַזעצט אָט דאָ אַף אַ דאַטשע, און מע האָדעוועט אונדז, ווי די גענדז, מע שטאָפּט אונדז מיט רפואות און מיט מילך און מיט „קאַפיר”, וואָס דער טאָטער מאַכט פאַר אונדזערטוועגן, און מע הייסט אונדז ליגן אַ גאַנצן טאָג אין וואַלד, אַף דער „לופט”, און נישט טראָגן קיין שום דאגות אָפּן קאָפּ. ס'איז גרינג צו זאָגן.

— אָט דאָס איז גאָר? — זאָג איך.

— און דאָס שפּײַען? — רופט זיך אָן צו מיר אַ ייִד מיט שוואַרצע ברילן און פאַרהוסט זיך — און דאָס שפּײַען איז בײַ אײַך גאָרנישט?

— וואָסער שפּײַען? — פרעג איך אים.

— דאָס שפּײַען, — מאַכט ער — וואָס מע טאָר נישט שפּײַען! אַ ייִד הוסט און וויל אַ שפּײַ טאָן, לאָזט מען אים נישט! דער דאָקטער האָט אײַנגעפירט אַזעלכע שיסעלעך, און איטלעכער קראַנקער מוז זיך אַרומטראָגן מיט זײַן שיסעלע, און זאָל ער שפּײַען. נו, טוט דאָס אַ קלאָרער?...

— הײַנט די לײַלעכער מיטן בעטגעוואַנט, מיטן גרעט — רופט זיך אָן אַ קראַנקע ייִדענע מיט טויטע ליפּן — האָט דער דאָקטער אָנגעזאָגט, מע זאָל בײַטן אַלע מינוט. האָט איר געהערט אַ משוגעת? איך פרעג אַ קשיא: וואָס געהער זיך אָן, אַ אשטייגער, אַ ווײַסער לײַלעך מיט מײַן הוסטן, וואָס איך הוסט? אַז איך וועל בײַטן צען מאָל אין טאָג דאָס העמד, וועל איך אויפהערן הוסטן?

— הײַנט דאָס עסן, וואָס מע גיט אונדז! — רופט זיך אָן אַ יידל מיט ברענענדיקע אויגן.

— מע גיט אײַך נישט קיין עסן? — פרעג איך אים.

— וואָס האָט איר געוואָלט? מע זאָל אונדז שוין גאָר נישט געבן קיין עסן? — מאַכט צו מיר דאָס יידל מיט די ברענענדיקע אויגן. — עסן גיט מען, נאָר אַלץ הייסט בײַ אײַך עסן? מיר געפינען זיך דאָ אינעם היגן בקור־חולים שוין, ברוך־השם, אַזוי גרויס ווי דרײַ זומערן, און מיר גייען־אויס פאַר אַ ביסל באָרשטש. דרײַ זומערן כסדר האָדעוועט מען אונדז מיט יאַיכלעך, מיט הינדלעך געבראָטענע, מיט מילך און מיט לייזע אייער. אַלע טאָג ווידער אַ מאָל אַ הינדל און ווידער אַ מאָל אַ יאַיכל, און אָבער אַ מאָל מילך און אָבער אַ מאָל לייזע אייער! קרעפּלעך עסן, זאָגט מען, קאָן אויך נמאס ווערן! מיר בעטן, מע זאָל אונדז אָפּקאָכן אַ מאָל אַ ראָסל־פלײשל מיט קנאָבל, מאַכן אַ ציבעלקע מיט שמאַלץ, אַ שטיקל רעטעך פאַר אַ נאָווינע, געבן אַ מאָל אַ ביסל באָרשטש צו דערקוויקן די נשמה, — זאָגן זיי: דער דאָקטער הייסט נישט. איר זײַט ניט קראַנק, זאָגן זיי, עסן „קאָטלעטן" גוטע, אַ „בעשטעק" אַ פרישן, אַ געבראָטן הינדל, אַ בוליאָן מיט פּענעצלעך, און פּאַרטרינקען מיט מילך, אָדער מיט „קאַפיר", וואָס דער טאַטער מאַכט! — וואָס טויגן

אונדז די דאָזיקע מאכלים? — טענהן מיר. — איר גיט אונדז דאָס, וואָס מיר האָבן ליב! ממה־נפשך, האָט איר זיך אונטערגענומען אונדז אויס־האַלטן מיט אַ דירה און מיט דינסטן און מיט רפואות און מיט אַלדאָס־דינג, באַדאַרפט איר אונדז פרעגן, וואָס מיר האָבן ליב, ניט דאָס, וואָס דער קלוגער דאָקטער וועט אויסטראַכטן! ווי באַלד ס׳איז בײַ אײַך אַ בקור־חלים, — טענהן מיר, — איז דאָך עס אַ בקור־חולים פון אונדזערט־וועגן! אַנו, לאָז פּרוּוון זײַן אַ בקור־חולים אָן אָרעמע־לײַט, אָרעמע קראַנ־קע, ומיט נאָר דאָקטוירים אַליין! וואָס, אפשר ניט אַזוי?...

— פּאַפּאַשאַ, יאַוורעאַי!* — שרײַען צו מיר די קלענערע קינדער און רופן מיך פון וואַלד אַרויס.

פון זינט איך האָב „געכאַפּט" די גראָבע עטלעכע טויזנט און עס האָבן אָנגעהויבן אַרײַנקומען צו מיר אין שטוב אַרײַן סטודענטן, האָט מען בײַ מיר אויפגעהערט צו ריידן יידיש. כאָטש די סטודענטן (זיי הייסן כאַצקילעוויטש, קנאָבעלמאַן און פּײַטעלזאָן) קומען אַרויס פון יידן, און ס׳איז גאָר אַ סברא, אַז זיי זײַנען אַליין אויך יידן... אָט זיי קוקנדיק, ריידן שוין אונדזערע קינדער מיט אונדז אויך ניט קיין יידיש. זיי זאָגן, אַז מע רעדט שוין היינט אין ערגעץ נישט „פּאַ־יעווריייסקאָמו" — און ניי טו זיי עפּעס!

יג.

(בויבעריקער בעלי־בתים. — ותלמוד תורה כנגד כולם!)

געקומען פונעם וואַלד, טרעף איך צוויי יידן, איינער איז אַ נידע־ריטשקער, אַ גראָבלעכער, דער אַנדערער אַ הויכער, אַ דינלעכער.

— ווער זײַט איר? — פרעג איך זיי.

— מיר זײַנען טאַקע היגע, הייסט דאָס, בעלי־בתים זײַנען מיר.

— וואָס וועט איר זאָגן גוטס?

— גאָרנישט, מיר האָבן אײַך נאָר געוואָלט אַ פרעג טאָן, צי איז נישט געוועזן בײַ אײַך אונדזער שוחטס זון?

---

*) טאַטע, יידן!

— אַ יונגערמאַנטשיק, — זאָג איך — מיט אַ לאַנגן פּידזשאַק, מיט אַ גרינעם זשילעט און מיט אַ ווײַסער מאַנישקע?

— יאָ, יאָ, יאָ! — זאָגן זיי. — האָט ער אײַך געבעטן, איר זאָלט זיך פאַרשרײַבן אױף דער תלמוד־תורה?

— געבעטן — זאָג איך.

— נו, איר האָט זיך פאַרשריבן?

— פאַר וואָס נישט? — זאָג איך.

— נו, מהיכי־תיתי, פאַרשריבן איז פאַרשריבן! — מאַכן זיי און קוקן איינס אױף דאָס אַנדערע. — אַ קאָמעדיע מיט די דאַטשניקעס, אַ ריינע קאָמעדיע! ווער עס זאָל נישט קומען צו זיי נאָך געלט, גיבן זיי. נישטאָ ווער ס׳זאָל לאַכן!

— וואָס איז דען? — זאָג איך — איר האַלט דען נישט פון דער היגער תלמוד־תורה?

— וואָסער תלמוד־תורה? — זאָגן זיי — וואָסערע לאָקשן? עס הייבט זיך גאָר נישט אָן! פאַראַן דען באַ אונדז אָרעמע קינדער אין בויבעריק, וואָס מיר זאָלן דאַרפן האָבן אַ תלמוד־תורה? טוט אַ פרעג אױף ציקאָווועסט דעם יעהופּעצער מלמד, וואָס שרײַבט אױף די בלעטער, וועט איר הערן...

— געפינט איר, הייסט דאָס, אַז איך דאַרף, — זאָג איך — אױף דער תלמוד־תורה גאָרנישט געבן?

— וואָס איז שײַך, — זאָגן זיי — מיר געפינען? מיר קאָנען אײַך דען זאָגן אַ דעה אױף אײַער קעשענע? און אַז איר וועט וועלן אײַער געלט אַרויסוואַרפן אין דער בלאָטע, קאָנען מיר אײַך פאַרווערן? מיר זײַנען חלילה נישט אַזעלכע מענטשן, וואָס מיר זאָלן יע־נעם באַריידן. נאָר איר זאָלט וויסן, ווער אונדזער שוחטס זון איז און וואָס ער איז, וואָלט איר אַרויס פון די כלים... האָט קיין פאַראיבל ניט, וואָס מיר האָבן אײַך אפשר דערקוטשעט. אַ גוטן טאָג!

זיי לאָזן זיך גיין און קערן זיך אום צוריק:

— וואָס האָבן מיר אײַך געוואָלט בעטן? איר זאָלט נישט זאָגן קיינעם, אַז מיר האָבן אײַך דערציילט מכח דער תלמוד־תורה, דעם שוחטס זון, דאָס, יענץ... דאָס האָבן מיר נאָר אײַך געזאָגט גלאַט אַזוי, איר זאָלט וויסן... איר פאַרשטייט?... אַ גוטן!

— א גוטן!

תיכף נאָך די צוויי ייִדן קומען צו גיין אַנדערע צוויי ייִדן: איינער מיט אַ קאַפּעלוש, דער אַנדערער מיט אַ קאַשקעט.

— ווער זייַט איר? — פרעג איך זיי.

— מיר זייַנען טאַקע היגע, הייסט דאָס, בעלי־בתּים זייַנען מיר.

— וואָס ווילט איר זאָגן גוטס?

— גאָרנישט! מיר האָבן אייַך נאָר געוואָלט אַ פרעג טאָן, צי זייַנען נישט געווען בא אייַך נאָר־וואָס צוויי ייִדן?

— איינער אַ גידעריקער, — זאָג איך — און אַ גראָבלעכער, דער אַנדערער אַ הויכער און אַ דינלעכער?

— יאָ, יאָ, יאָ! — זאָגן זיי. — האָבן זיי אייַך נישט דערציילט פונעם שוחטס זון און פון דער היגער תּלמוד־תּורה?

— וואָסער תּלמוד־תּורה? — זאָג איך — ס'איז דען בא אייַך פאַראַן אַ תּלמוד־תּורה אין בויבעריק?

— נאָך אַ מין תּלמוד־תּורה! — זאָגן זיי — אַזאַ שטיק גאָלד זאָלן מיר האָבן! די ייִדן האָבן אייַך אפשר געזאָגט, אַז ניין?

— ס'איז דען פאַראַן בא אייַך אָרעמע קינדער? — זאָג איך זיי.

—נאָך אַ מין אָרעמע קינדער! — זאָגן זיי — אַזוי פיל טויזנטער זאָלן מיר פאַרמאָגן מיט אייַך אינאיינעם, וויפל אָרעמע קינדער עס גייען אַרום בא אונדז נאַקעט און באָרוועס! יענע צוויי ייִדן האָבן אייַך אפשר געזאָגט, אַז ניין? ס'איז דיר אַן אַקציע מיט אַ ייִדן! הערט איר, ס'איז ניט שייַך צו ריידן, איר זייַט דאָך נישט מער ווי אַ פרעמדער מענטש, נאָר מיר זאָלן אייַך דערציילן אַ צענט־חלק פון דעם, וואָס בא אונדז אין שטעטל טוט זיך אָפּ, וואָלט איר געשפּרונגען אין דער לופטן! איר מעגט אונדז זיכער גלייבן, אַז מיר קערן זיך אָן מיטן שוחטס זון גאָר ווייניק מחותּנים, און מיר דאַרפן אים אָף ניין און נייַנציק כּפּרות... נאָר וואָס דען? דער דאָזיקער יונגערמאַן, הערט איר, איז דווקא אַ לייַטישער יונגערמאַן; איר קאָנט פאַרשטיין פון דעם אַליין, אַז ער גיט זיך אָפּ מיט אַזאַ זאַך. כּלעבן, אַזאַ גרויסע, אַזאַ הייליקע זאַך, ווי תּלמוד־תּורה! אַ קלייניקייט — תּלמוד־תּורה! עס שטייט בא אונדז געשריבן, מסתּמא ווייסט איר דאָך, ותלמוד תורה כנגד כולם — וואָס קאָן שוין זייַן גרעסער דערפון?

קומען צוגיין צוויי ייִדן און זײַנען מבטל, גאַרנישט! די גאַל קאָן דאָך נאָר צעזעצט ווערן! באשר וואָס? באשר בא אונדז זײַנען דאָ צוויי שוחטים, צוויי בתי־מדרשים, צוויי פּאַרטיעס, — איז וואָס איינער טוט, טוט דער אַנדערער קאַפּויר! און דערצו האָט זיך נאָך אַרײַנגעמישט דער מלמד פֿון יעהופּעץ, וואָס שרײַבט אַף די בלעטער, לְמאַי מע האָט געעפֿנט אַ תּלמוד־תּורה אָן אים...

— געפֿינט איר, הייסט דאָס, אַז איך דאַרף ניט שטעלן אַף זייערע רייד, — זאָג איך — און איך זאָל דווקא יאָ געבן אַף דער תּלמוד־תּורה?

— וואָס איז שייך? — זאָגן זיי — מיר קאָנען אײַך דען זאָגן אַ דעה? אוודאי איז דאָס אַ גרויסע מצווה אונטערהאַלטן אָרעמע קינדער, וואָס גייען אַרום בטל, נאַקעט און באָרוועס. און שטעלן דערויף, וואָס יענע וועלן אײַך דערציילן לשון־הרע, זײַט איר נישט מחויב, וואָרעם אונדזער שטעטל איז, ווי איר קוקט דאָס אָן, אַ קליין שטעטל און אַן אָרעמס, נאָר פֿול מיט אינטריגעס, רכילות, קנאה, שנאה, און וואָס איר ווילט! מיר ווילן דאָ חלילה קיינעם ניט באַריידן; נאָר גאָרנישט, ס׳איז געקומען צו רייד — רעדט מען. האָט קיין פּאַראיבל ניט, וואָס מיר האָבן אײַך אפשר דעקוטשעט. אַ גוטן טאָג!

זיי לאָזן זיך גיין און קערן זיך אום צוריק.

— מיר האָבן צו אײַך אַ קליינע בקשה, איר זאָלט נישט זאָגן קיינעם, אַז מיר האָבן אײַך דאָ דערציילט מכּח צוויי שוחטים, צוויי בתי־מדרשים, אינטריגעס, דאָס, יענץ, לאָקש, בווידעם... דאָס האָבן מיר נאָר אײַך געזאָגט גלאַט אַזוי, איר זאָלט וויסן. איר פֿאַרשטייט?... אַ גוטן!

— אַ גוטן!

נאָך די צוויי ייִדן קומען אָן אַנדערע צוויי ייִדן, איינער מיט אַ פּאַרעסאָל, דער אַנדערער מיט אַ שטעקל, און ווידער אייגענע געשיכטע פֿון „מה טובו":

— ווער זײַט איר? וואָס וועט איר זאָגן גוטס?

— מיר זײַנען טאַקע היגע, הייסט דאָס, בעלי־בתּים זײַנען מיר, און אַרײַנגעגאַנגען זײַנען מיר צו אײַך גאָרנישט, גלאַט אַזוי, אַ פֿרעג טאָן, צי זײַנען נישט געווען דאָ נאָר־וואָס צוויי ייִדן, איינער מיט אַ קאַפּע־

לויש, דער אַנדערער מיט אַ קאַשקעט? זיי האָבן מסתמא דערציילט גוזמאות פון דער היגער תלמוד־תורה מיט די זיבן און זיבעציק תּלמי־דים, און האָבן פאַרענטפערט דעם שוחטס זון, אַז ס'איז בא אונדז פאַראַן צוויי שוחטים, צוויי בתי־מדרשים, צוויי פּאַרטיעס, און האָבן מסתמא באַרעדט דעם מלמד פון יעהופּעץ, וואָס שרײַבט אויף די בלע־טער, געזאָגט אויף אים, אַז ער האָט ליב כּבוד, מאַכן אינטריגעס? איאָ, גלײַך ווי מיר זײַנען געווען דערבײַ? עך—עך—עך! וואָס ווייסט איר, וואָס בא אונדז טוט זיך אויף! מיר זאָלן אײַך וועלן דערציילן מכּח אונד־זערע „מעות־חטין", מכּח אונדזער חברה „גמילות־חסדים", וואָס מיר האָבן געוואָלט אײַנפירן, און מכּח דער היגער באָד, וואָס מיר האָבן גע־וואָלט מאַכן, וואָלט איר משוגע געוואָרן...

איך האָב זיי אויף און זאָג זיי, אַז איך בין זיי מוחל דאָס „מעות־חטין" מיטן „גמילות־חסדים" מיט דער באָד, און אפילו מיטן מלמד פון יעהופּעץ, וואָס שרײַבט אויף די בלעטער, — און איך וויל נישט משוגע ווערן... געזעגנען זיי זיך אויף מיט מיר און גייען אַוועק, נאָר עס קומען באַלד אָן אַנדערע צוויי ייִדן, ביידע נידעריקע און ביידע מיט קאַשקעטלעך און ביידע מיט שטעקלעך.

דערזען ווידער אַ מאָל צוויי ייִדן, לאָז איך מיך שוין גיין אַקעגן זיי און וואַרט שוין ניט אויף קיין כּבוד און רוף מיך אָן צו זיי:

— זײַט־זשע מוחל, מײַנע ליבע ייִדן, איר זײַט דאָך מסתמא היגע בעלי־בתּים און דאַרפט דאַרפט איר גאָרנישט, נאָר גלאַט אַזוי, איר ווילט וויסן, צי זײַנען דאָ ניט געווען בא מיר נאָר־וואָס קיין צוויי ייִדן, איינער מיט אַ פּאַרעסאָל, דער אַנדערער מיט אַ שטעקל? זאָג איך אײַך, אַז ס'איז נישט געווען בא מיר קיינער, און איך ווייס ניט גאָר־נישט, ניט פון קיין שוחטים, ניט פון קיין יעהופּעצער מלמדים, וואָס שרײַבן אויף די בלעטער, ניט פון קיין אינטריגעס, ניט פון קיין תּלמוד־תּורה, ניט פון קיין מעות־חטין, ניט פון קיין באָד, און האָט אײַך אַ גוטן תּמיד!... חיה־עטל, היים געבן דעם סאַמאָוואַר!

יד.

(אפגערעדט די מויד. — ניטא קיין טראפן וואסער. — מיר צעקריגן זיך מיט אלע שכנים. — איך לויף אין שטאט ארײַן.)

— דעם סאמאוואר ווילסטו, זאל מען דיר געבן? — זאגט צו מיר מײַן װײַב — נו־נו, וועסט שוין מעגן ווארטן אף א סאמאוואר! מיר זײַנען געבליבן אן א מענטשן, אן א טראפן וואסער, אן לײַב און אן לעבן! דײַנע יעהופּעצער אריסטאקראטקעס, ברענען זאלן זיי דיר אפן פײַער, האבן הײַנטיקע נאכט אפגערעדט אונדזער מויד!

— וואס הייסט, — זאג איך — זיי האבן אפגערעדט די מויד?

— וואס זאגט איר אף דעם תם? ער ווייס ניט, ווי אזוי מע רעדט אפ א מויד? געבעך, א רחמנות אף אים! — מאכט חיה־עטל. — לאמיר גיין באטש אפשפילן זיי א בייזן, א וויסטן, א פינצטערן...

— שא! — זאג איך צו איר — חיה־עטל, פאלג מיך, לאז זײַן שטיל! מיר זײַנען דאך נישט בא זיך אין דער היים! מיר זיצן דאך עפעס אין בויבעריק, אף א דאטשע!

— א דאטשע? — זאגט מײַן װײַב. — א גליק האט מיך געטראפן! זי וואלט דיר געמעגט פארברענט ווערן מיט גאנץ בויבעריק, איידער מיר האבן זי געדונגען! איך האב אים אבער געזאגט, מע דארף ניט קיין דאטשעס! האט זיך אים אבער פארגלוסט נאכשטופן די קארעטע! אלע ײדן פארן קיין בויבעריק, דעריבער דארפן מיר אויך פארן! וואס וואלסטו געטאן, אשטייגער, ווען אלע יידן זאלן זיך אפשנײַדן די נעז?...

מײַן װײַב זאל לעבן איז געגליכן, להבדיל, צו א מאשינע: אז זי הייבט־אן ריידן, זאלט איר זיך ניט פרווון זי איבערשלאגן; זי וועט אזוי לאנג ריידן, ביז זי וועט זיך אליין אפשטעלן... בשעת זי האט זיך דא אויסגעטעהנט מיט די אריסטאקראטקעס פאר דער מויד, בין איך מיך דערווײַל דורכגעגאנגען צו דער קעכן, טאמער וועל איך בא איר פועלן, אז זי זאל שטעלן דעם סאמאוואר; האט זי מיר געגעבן א רעכטן פעטשאטעק: „איך וועל מעגן ווארטן, זאגט זי, ביז זי וועט אויפשטעלן דעם סאמאוואר! דער סאמאוואר איז ניט איר ארבעט.

ס'איז אַזוי אויך געגוג, זאָגט זי, אַז זי באַדאַרף זיך וואַלגערן, ווי אַ הונט, אין דרויסן, אויף דער שײַנער דאַטשע זײַערער! דאַטשעס האָט זיך זיי פאַרוואָלט! זיי ווייסן שוין גאָרנישט וואָס אויסצוטראַכטן פאַר גרויס ראָסקאָש!"

— דאָס איז אײנמאָל אַוועק, — זאָגט די קעכן — און דאָס אַנ־דערע, פאַר וואָס פרעגט איר מיך ניט, ווו וועל איך אײַך נעמען וואַסער?

— וואָס הייסט, — זאָג איך — ווו? מיר האָבן דען ניט קיין ברונען אויף דער דאַטשע?

— זאָל איך אײַך — זאָגט זי — גיין, הייסט דאָס, ציִען וואַסער? אַ ניט דערלעבן וועלן דאָס מײַנע שונאים, אַז בתיה־ביילע די שמשטע זאָל ווערן אַ וואַסער־טרעגערן! גענוג, אַז איך באַדאַרף דינען אויף דער עלטער! אַז אָך און וויי איז מיר, אויף וואָס איך בין איבערגעקומען! מײַן רפאל, עליו־השלום, זאָל איצטער אויפשטיין און אַ קוק טאָן אויף זײַן בתיה־ביילען, וואָלט ער נאָך אַ מאָל געשטאָרבן!...

בתיה־ביילע צעוויינט זיך, ווי אַ קליין קינד. עס פאַרקלעמט מיר באַם האַרצן, און איך רוף מיך אָן צו איר:

— ווייסט איר וואָס? — גיט מיר דעם עמער מיטן שטריק, וועל איך מיך פרוון אַליין אָנציִען אַן עמער וואַסער.

איך נעם דעם עמער, גיי צום ברונען, דריי מיטן שטריק אַהער און אַהין אויף אַלע זײַטן — עס גייט נישט! „אַפּנים, ס'איז גרינגער דורכ־שלאָגן צען געשעפטן אין יעהופּעץ, ווי אָנשעפּן איין עמער וואַסער אין בויבעריק"... — אַזוי טראַכט איך מיר און טו אַ וואָרף דעם עמער. גליטשט זיך אַרויס די שטריק און פּויע אין ברונען — ניטאָ ניט קיין עמער, ניט קיין שטריק, ניט קיין וואַסער!

— וואָס עס האָט זיך מיר געחלומט יענע נאַכט און הײַנטיקע נאַכט! — זאָגט בתיה־ביילע — ס'איז אַ פרעמדער עמער מיט אַ פרעמדער שטריק! ווער האָט אײַך געבעטן, איר זאָלט אַליין ציִען וואַ־סער? זינט איך לעב, זינט איך שטיי אויף מײַנע פיס! אַ בעל־הבית זאָל זיך ליב האָבן מישן אומעטום, אין אַלע טעפּלעך! ווו וועל איך איצטער נעמען אַן עמער? מיט וואָס וועל איך זיך שטעלן קאָכן?

איך אַנטלויף פון קיך, באַגעגנט מיך מײַן ווײַב מיט אַ געוויין.

— גאָט איז מיט דיר, חיה־עטל, וואָס וויינסטו?

— אַ דאַטשע האָט זיך אים, — זאָגט זי — פֿאַרגלוסט! „לופֿט" האָט זיך אים געוואָלט אין בױבעריק! זאָלסט געװען הערן, װאָס פֿאַר אַ „לופֿט" איך האָב דאָ געהאַט פֿון דײַנע שײנע אַריסטאָקראַטקעס! זײ האָבן מיך אָפּגעזידלט, װי מע זידלט אַ דינסט! טאַקע כּדאַי געװען, כּלעבן, אַרױספֿאָרן צוליב דעם קײן בױבעריק אױף אַ דאַטשע! איך האָב געמײנט, אַז די הקדש־װײַבער װעלן זיך פֿאַר מיר אײַנשטעלן, צום סוף האָט מיר די רעסטאָפֿאָליער אױסגעװאָרפֿן, אַז ס'איז בײַ אונדז אַ טרפֿה קיך, מילכיקס מיט פֿלײשיקס איז בײַ אונדז, זאָגט זי, יהדיו... נאָר מער פֿון אַלעמען פֿאַרדריסט מיך אױף דער בלינדער, װאָס מאַנדעלשטאַם דער דאָקטער ברענט איר מיט ליאַפּעס, עס זאָלן איר נאָר אַרױס די אױגן, ליבער גאָט!

— אַז איר װעט נישט אַנשטומט װערן, — לאָזט זיך הערן אַ קול פֿון יענער זײַט װאַנט — װעט מען אײַך צעפּאַטשען די פּיסקעס! מע װעט ניט קוקן אױף אײַערע איבערגעװאַקסענע טעכטער, װאָס איר זײַט געקומען מיט זײ אַהער כאַפּן חתנים, און אױף אײַער מאַן, װאָס האָט געמאַכט אַן אַפּערעלע און „געכאַפּט" עטלעכע טױזנטער! מאָלט אײַך, זײ װעלן געדױערן בײַ אײַך, ניט מער זאָל דער ידישער גלות געדױערן, פֿון אסתּר־תּענית ביז פּורים! מע האָט שױן געזען אַזעלכע גבֿירים אין יעהופּעץ, װאָס הײַנט פֿאָרן זײ אױף גומעלאַסטיקענע רעדלעך און מאָרגן גײען זײ אַן שטיװל צו פֿוס!...

„יאָ, — קלער איך מיר — דער פּרימאָרגן אױף דער דאַטשע האָט זיך אָנגעהױבן ניט אין בעסטן. אַ שלעכטער סימן!"

איך זוך־אױס פֿאַר מײַן װײַב אַ תּירוץ, אַז איך באַדאַרף האָבן נײטיק אין שטאָט אַרײַן, און לױף צו דער באַן.

טו.

(דאָס אַפּקומעניש. — חידושים פֿון „זעקס־און־זעכציק" און פֿון „סטוקלקע". — װי אַזױ עס װערט געמאַכט אַ „אַפּיס" פֿון אַ „אימעניע". — דער יעהופּעצער טראַמװאַי.)

די בױבעריקער דאַטשניקעס, װאָס פֿאָרן אַלע טאָג אין שטאָט אַרײַן, האָבן, אַפּנים, שטאַרק פֿאַרזינדיקט פֿאַרן רבונו־של־עולם, מחמת

זיי זיינען פארמשפט געווארן, זיי זאלן פאר זייערע גרויסע זינד אפ־קומען אף דער וועלט, לעבעדיקערהייט זיך פרעגלען אין גיהנום, זיך בראטן און ברענען א גאנצן טאג אין שטאט אף דער היץ, ארומלויפן, ווי די פארסמטע מייז, הין און צוריק, אנגעלאדן מיט פעקלעך, בינטלעך און פאפירענע פודעלעך, עסן מכות, ניט שלאפן, שטענדיק קוקן אפן זייגער, לעבן אין פחדים, ציטערן, מע זאל חלילה ניטש פארשפעטיקן די באן...

נאר אז מע קומט זיך צענויף צווישן מענטשן, באדארף מען זיך בארימען מיט דער דאטשע, אז ס'איז גאר אן אנטיק אין דער וועלט; דער עיקר איז די „לופט": די „לופט" איז מחיה נפשות, אן אמתער גן־עדן!

און זיי זיינען אזוי געוויינט געווארן מיטן דאזיקן „גן־עדן", אז זיי מיינען שוין, אז סע קומט זיי טאקע... זיי באקלאגן זיך שוין גאר ניט, זיי זיינען ווי די פארמשפטע ארעסטאנטן, וואס ווייסן, אז זיי מוזן אפזיצן זייער שטיקל צייט, איבערקומען דעם זומער, — וואס זאל מען טאן? זיי זיינען דעריבער זייער צופרידן, אז גאט העלפט זיי, זיי פאר־באפן כאטש אן ארט אין וואגאן — דאס איז אזא גליק, וואס ניט איט־לעכער קאן דערצו גרייכן. מע באדארף זיך שלאגן איבער אן ארט און מע באדארף טאקע האבן א שטיקל הצלחה אויך; ווארעם א מאל מאכט זיך, איר האט שוין גוט מלחמה געהאלטן, קוים מיט צרות איינגענומען דעם ארט, קומט צו גיין איינער א גלוח מיט לאנגע וואנצעס, איר ווייסט ניט, צי ס'איז א ייד, צי א קריסט, און בעט אייך, איר זאלט זיך מטריח זיין — „פאזוואלטי וואס בעזפאקאאיט!"...*

דער וואגאן, וווהין איך האב מיך ארייגעכאפט, איז געווען אנגע־שטויסן מיט בויבעריקער דאטשניקעס; א סך זיינען געזעסן, און נאך מער זיינען געשטאנען מחילה אף די פיס. דער עולם האט זיך צעשלאגן אף רעדלעך און מע האט געשמועסט פון געשעפט: דער פון די בענק — די בענק זעצן־אן; דער פון וועקסעלעך — ער האט א גוט וועקסעלע.

— וואס ווערט אנגערופן בא אייך א גוט וועקסעלע? — פרעגט איינער.

---

*) זייט־זשע מוחל.

— 'א גוט וועקסעלע — ענטפערט אים דער אנדערער — הייסט אזא וועקסעלע, וואס האט געחתמעט א „בטוח", נאר אזא „בטוח", וואס האלט בא אנזעצן, איר פארשטייט?... בא אזא וועקסעלע קאן מען גוט פארדינען!... אט האב איך ערשט נעכטן געהאט צוויי וועקסעלעך אזעלכע, און דווקא אין וואלד, ליגנדיק אין האמאק!

— ס'איז בלאטע! — ענטפערט אים יענער — וואס פארדינט מען בא וועקסעלעך? פארדינען פארדינט מען בא צוקער! אט האט נעכטן יענקעלע „געמאכט" הונדערט טויזנט פוד צוקער? —

— יענקעלע האט „געמאכט" הונדערט טויזנט פוד צוקער? — טוען א פרעג עטלעכע מיטאמאל, ווי דערשראקן. — ווי טייער? ווער האט געקויפט? ווער האט פארקויפט?...

און עס גייט אוועק א לאנגער שמועס פון צוקער, און מע רעכנט אויס, וויפל יענקעלע מיט דער באליאסטרע האבן היינטיקן חודש „געמאכט" צוקער.

— איך האב מורא, אויב ניט זעקס מאל הונדערט טויזנט פוד, דער רוח זאל זיי נעמען! — זאגט איינער.

— איך האב מורא, אויב ניט מער! — זאגט דער אנדערער מיט א זיפץ. — זיי זאלן דאס נאר אויסקרענקען, רבונו של עולם!...

און דארט, א ביסל העכער, זיצן די „מאכערס" אליין, און שמועסן פון צוקער, צי ס'וועט זיין טייער, צי ס'וועט זיין וואלוול. איטלעכער זאגט זיין מיינונג, געוויינטלעך, פונקט דעם היפך, וואס יענער זאגט, און מע הייבט אן קריטיקירן דעם מיניסטער, וואס ער לאזט ארויס אזוי ווייניק צוקער אפן מארק. איטלעכער באוויזט זיין חשבון, און איטלעכער זאגט, אז ווען ער זאל זיין מיניסטער, וואלט ער בעסער געמאכט...

* * *

נאר נישט אלע, וואס זיצן אין וואגאן, אינטערעסירן זיך מיט וועקסעלעך, מיט בענק און מיט צוקער; פאראן אזעלכע, וואס ריידן גאר פון עפעס אנדערש.

— אט וועל איך אייך דערציילן 'א שיינע זאך — זאגט איינער.

— מיר האבן נעכטן געשפילט אין „זעקס־און־זעכציק" פון גאנץ פרי ביז זייגער צוויי באנאכט; ס'איז מיר נישט געגאנגען די קארט, זאל

גאָט שומר ומרחם זיין! קויף איך, ווער איך באַגראָבן! קויף איך ניט, ליגט גאָלד! דערווייל טרעפט זיך, עס קומט מיר אָן דאָס קערטל, דינג איך מיך אין טאָג אַריין! הקיצור, מע האָט מיך אַריינגעטריבן אין אלף השׂשׂי אַריין, אַזוי גרויס ווי הונדערט פינף און פערציק! וואָס האָב איך געהאַט? איך האָב געהאַט, הערט־זשע, מלך, אויבער, מלכה, ניינטל — פיק, און טויז, אויבער, מלכה — טרעף. איז זיך מיישב די „ער־שטע האַנט", דער רוח זאָל זי נעמען, און גייט אַרויס מיטן קעניג טרעף. ליג איך דאָס צענטל, שלאָגט מען איבער מיין וואַלעט קאָזיר, און איך בלייב אָן איינס, און שטעל אַ רעמיז! ווי געפעלט אייך אַזאַ שלאַק? איך האָב געמיינט, איך וועל זיך אַ מעשׂה אָנטאָן! פונקט הונדערט פיר און פערציק, ווי אין אַפּטייק!

— שאַט! איך וועל אייך בעסער דערציילן, וואָס איך האָב געהאַט! — רופט זיך אָן נאָך איינער. — מיר זיצן אַמאָל בקאָמפּאַניע און מיר שפּילן אין „סטוקלקע". ווינטער איז דאָס געווען, אום חנוכה, פּונקט צום פינפטן ליכטל. פּאַרגלוסט זיך מיר גיין „בלינד", „אַ־לאַ לייב", און קויף מסתמא „שרגא", און ווער באַגראָבן. איז, דאַכט זיך, גוט? ווער איך אין כעס און גיי נאָך אַ מאָל „אַ־לאַ לייב", און קויף ווידער אַ מאָל „שרגא" אַף אַ רעמיז! בקיצור, איך האָב זיך צעהיצט און האָב געפּטרט אַ קערבל זעכציק, און האָב דעמאָלט אָנגעשאָלטן רב לייבלען, ס'זאָל נאָר פאַלן אין ים אַריין!...

— זייט זשע מוחל, וואָס איך וועל אייך פרעגן — רופט זיך אָן אַ יידל מן הצד: — איך בין אַליין אַ זוועניראָדקער; מע שפּילט באַ אונדז אין זוועניראָדקע אויך אָפּטלעך אין „סטוקלקע"; דאָס הייסט, מיר שפּילן אין אַלע שפּילן, נאָר מערסטנטייל שפּילן מיר אין „סטו־קלקע"; איך בעט אייך, מאַכט מיך קלאָר, וואָס הייסט דאָס געגאַנגען „אַ־לאַ לייב"?

— „אַ־לאַ לייב" ווייסט איר ניט וואָס הייסט? — גיט אים צו פאַרשטיין איינער פון דער קאָמפּאַניע. — אָט וועל איך אייך קלאָר מאַכן: באַ אונדז אין יעהופּעץ איז פאַראַן איינער אַ געוויסער לייב, „אַ גוטער ברודער", אַ קאָכלעפל אין שטאָט; האָט ער געמאַכט אַ תקנה, אַז מע שפּילט אין „סטוקלקע", און איינער, למשל, גייט „בלינד". און דער אַנדערער — „געזען", גייט די לעצטע האַנט אויך „בלינד",

ווערט דאָס אָנגערופֿן „אַ־לאַ ליב״. הײַנט פֿאַרשטייט איר שוין דעם שכל?

— נו? — פֿרעגט דער זוועניראַדקער און ציט אויס דעם האַלדז.

— איז דאָס טאַקע עפּעס אַ סגולה?

— אַזאַ יאָר אויף ליבן! — ענטפֿערט אים יענער, און דער גאַנצער עולם לאַכט.

* * *

שטיל אין אַ ווינקל האָבן זיך פֿאַרקליבן צוויי ייִדן, איינער אַ רויטער, דער אַנדערער אַ שוואַרצער. דער רויטער האָט פֿאַררִיסן דאָס היטעלע אַרויף, די אַרבל פֿאַרקאַטשעט, קוקט אויף אַ בריל, שוויצט און רעדט. דער שוואַרצער האַלט אַ שטיפֿטל מיט אַ ביכעלע און שרײַבט.

דער רויטער: פֿאַרשרײַבט, זײַט מוחל, אַז אימעניע אין בעסאַראַבער גובערניע...

דער שוואַרצער: איך באַדאַרף האָבן אין פּאָדאָליער גובערניע.

דער רויטער: שרײַבט אין פּאָדאָליער גובערניע אַזוי גרויס ווי דרײַצנהונדערט דעסיאַטין ערד.

דער שוואַרצער: דרײַצנהונדערט דעסיאַטין איז ווינציק.

דער רויטער: שרײַבט־זשע אַכצנהונדערט דעסיאַטין.

דער שוואַרצער: אַכצנהונדערט איז אויך ווינציק. איך באַדאַרף האָבן, ס'זאָל זײַן כאָטש דרײַ טויזנט.

דער רויטער: שרײַבט־זשע דרײַ טויזנט פֿיר הונדערט דעסיאַטין ערד „טשערנאָזיאָם״...

דער שוואַרצער: הוילע ערד טויג מיר נישט. איך באַדאַרף האָבן אביסל וואַלד אויך.

דער רויטער: בתוכם איז פֿאַראַן זעקס הונדערט דעסיאַטין וואַלד.

דער שוואַרצער: זעקס הונדערט איז ווינציק. איך באַדאַרף, לכל הפּחות, טויזנט דעסיאַטין וואַלד. מײַן פּריץ, פֿאַרשטייט איר, האָט ליב וואַלד.

דער רויטער: מיין איך — טויזנט צוויי הונדערט דע־סיאטין וואַלד...

דער שוואַרצער: וואָסער וואַלד זאָל איך שרײַבן?

דער רויטער: וואָסער וואַלד? סאָסנע־וואַלד, דער אמתער סאָסנע־וואַלד, וואָס מע פרעגט אַף אים! סאָסנעס גרויסע, גלײַכע, איינס און איינס! איר האָט נאָך אַזעלכע סאָסנעס, גלייבט מיר, ניט געזען!

דער שוואַרצער: סאָסנעס טויג מיר ניט; איך באַדאַרף האָבן דעמב.

דער רויטער: טפו! איך מיין טאַקע דעמב! די בעסטע, די גרעסטע דעמבעס! ארזי לבנון! יעדער דעמב איז אַזוי גרויס, אַז ס'איז אומעגלעך אים צו האַקן.

דער שוואַרצער: און אַ הויף איז פאַראַן אין דער אימעניע? מײַן פּריץ באַדאַרף אַ הויף, און אַ שיינעם הויף.

דער רויטער: נאָך אַ מין הויף! אַ הויף צו אַ הויף איז נישט גלײַך. פאַרשרײַבט, זײַט מוחל, אַ פּאַלאַץ פון טעלעכע און צוואַנ־ציק חדרים — וואָס זאָג איך? פון טעלעכע און דרײַסיק! איר מעגט שרײַבן אַלע פּערציק — עלי זעל צוארי.

דער שוואַרצער: און אַ טײַך? מײַן פּריץ האָט ליב, ס'זאָל זײַן בײַ דער אימעניע אַ טײַך.

דער רויטער: נאָך אַ מין טײַך! אַ גרויסער, אַ טיפער, מיט פיש אַ סך! אָט איז די אימעניע, אָט איז דער טײַך! (ער באַ־ווײַזט אים אַף דער האַנט, וווּ איז די אימעניע און וווּ איז דער טײַך).

דער שוואַרצער: ווי אַזוי פאָרט מען אַהין? מײַן פּריץ וויל, עס זאָל זײַן נאָענט צו אַ באַן.

דער רויטער: נאָך אַ מין נאָענט! שרײַבט אַ האַלב ווערסט — וואָס זאָג איך אַ האַלב ווערסט? אַ פערטל ווערסט, טעלעכע טריט פון דער סטאַנציע; אָט איז די סטאַנציע, אָט איז די אימעניע (ער באַווײַזט אים אַף דער דלאָניע וווּ די אימעניע איז און וווּ איז די סטאַנציע)...

— שאַט, מיר זײַנען שוין באַלד אין יעהופּעץ! — רופט זיך אָן איינער פון דער „חברה" און כאַפּט זיך אויף פונעם אָרט און איז אָנגע־

בריוט לויפן פאַרכאַפּן אַן אָרט אינעם טראַמוויַי. און נאָך אים — דער גאַנצער עולם.

פאַרכאַפּן אַן אָרט אינעם טראַמוויַי איז נאָך מער בריהשאַפט, וו׳ פאַרכאַפּן אַן אָרט אַף דער באַן. דאָ ווערט אַ געלויפעריַי מיט אַ גע׳ שפּרינגעריַי איבער קעפּ — ,ערדציטערניש! דאָ קוקט מען שוין ניט אַף קיין כבוד. אַ ייִד, אַ קריסט, מיט וואָנצעס, אָן וואָנצעס, עס מעג זיַי׳ אפילו אַ דאַמע — שטיקט מען זי און מע קוועטשט זי אַזוי צניעות, אַז עס גייט איר שיער ניט אַרויס די נשמה; אָדער אויב זי זיצט, זעצט מען זיך איר אַפן שויס, און לאָז זי פּרוּוון זאָגן, אַז זי וויל ניט... באַדאַרף מען היטן די קעשענעס, און דעם זייגער איז גליַיכער לאָזן אין דער היים. אַז איר וועט פאָרן אין יעהופּעץ אַפן טראַמוויַי מיט אַ גאָל׳ דענעם זייגער (ער מעג זיַין אַ זילבערנער, איז אויך נישקשה), וועט איר האָבן, איך בעט איבער אײַער כבוד, אַ פיַיג, ניט קיין זייגער...

טז.

(געסט. — אַ ליַיבלעכער פעטער. — יענטל דער מומע זלאַטעס. — אומזיסטע טרערן.)

געקומען צו פאָרן פון שטאָט אַ פאַרברענטער, אַ פאַרשרפהטער, אַן אויסגעמוטשעטער, אַ הונגעריקער, לויפן מיר אַקעגן די קלענערע קינדער מיט אַ גדולה:

— פּאַפּאַשאַ! גאָסטי! או נאַס גאָסטי!*

— גאָט ליב דיר מיט דיַינע געסט, סקאַצל קומט! — זאָגט צו מיר מיַין וויַיב. — די משפחה דיַינע! געוואָרע געוואָרן, אַז דו האָסט פאַר־ דינט געלט, האָבן זיי זיך צעלאָזט פון דער גאָרער וועלט! ווו זיַינען זיי געווען פריִער, ניט היַינט געדאַכט, אַז דער דלות האָט געפּיַיפט אין אַלע ווינקעלעך?...

„שוין לאַנג שטיל געוועןן!" — טראַכט איך מיר און לאָז מיך גיין אַף דער דאַטשע, קומט מיר אַקעגן אַן אַלטער ייִד מיט אַ טויט פּנים,

---

*) טאַטע, געסט!

מיט אײַנגעפּאַלענע באַקן און מיט אַ גרויסער באָרד, און נעבן אים שטייט אַ נידעריק ווײַבל מיט אַ רויטער נאָז און מיט אַ געלער זײַדע־נער פאַטשיילע, פאַרלייגט אַרונטער די אויערן, און מיט אַ וואַרעמער שאַל אַף די פּלייצעס, כאָטש אין דרויסן איז ניט אַזוי קאַלט. דאָס ווײַבל טוט זיך מיר אַ מאָדנעם בייג, אַ וויש די נאָז מיט צוויי פינגער און אַ זאָג מיט אַ זיס שמייכעלע:

— האָסט מיך נישט דערקענט? גיי שוין, גיי! איך בין דאָך יענטל דער מומע זלאַטעס! און דאָס איז דער טאַטע מײַנער, דײַן פּעטער זלמן. ער איז שטאַרק פאַרעלטערט געוואָרן, איאָ? איך האָב זיך שוין באַקענט דאָ מיט אַלע דײַנע קינדערלעך, איינס שענער פונעם אַנדערן, קיין עין־הרע ניט!

— שלום־עליכם, פּעטער! — זאָג איך צום פּעטער זלמן. — פון וואַנען קומט איר יאָן?

— מחיה נפשות! — ענטפערט מיר דער פּעטער זלמן אַף אַ הויך קול און מאַכט מיט די ליפּן, ווי אַ מענטש בשעת ער עסט און האָט הנאה. — בעסער, הערסטו, קאָן שוין גאָרנישט זײַן! וואָס־זשע מאַכסטו גוטס? האַ? שוין לאַנג, הערסטו, ניט געזען זיך? אוודאי אַ יאָר צוויי און צוואַנציק, האַ? און אפשר מער? שאַ, שאַ, איך וועל דיר באַלד זאָגן! וויפל האָבן מיר פון יענטעלס חתונה? האַ? פּונקט פון איר חתונה אָן האָבן מיר זיך ניט געזען! וואָס־זשע מאַכסטו עפּעס אין געזונט, האַ? ווי גייט דאָס דיר אין די געשעפטן, האַ?

— דאַנקען גאָט, — זאָג איך, — נו, און איר וואָס מאַכט?

— גלײַך פון אווריטש, פון דער היים, הייסט דאָס! — מאַכט ער צו מיר אַף אַ קול. — געוועזן בײַ דיר אין שטאָט, געקלאַפּט אין דער טיר, מע עפנט ניט! הקיצור, מע זאָגט, דו ביסט אין בויבעריק. וואָס טוסטו אין בויבעריק, האַ? אַף זומער, הייסט דאָס, האַ? זאָגסט עפּעס?

— ער דערהערט ניט, — מאַכט צו מיר יענטל, — זינט די מאַמע, מיר צו לענגערע יאָר, איז געשטאָרבן, איז ער, ניט פאַר דיר געדאַכט, געוואָרן טויב, אָבער ווי אַזוי מיינסטו טויב? ווי די וואַנט!

— ס׳איז דאָ, הערסטו, אויסגעצייכנט גוט! האַ? — שרײַט צו מיר דער פּעטער זלמן אַף אַ קול, גלײַך ווי איך וואָלט דאָ געווען דער טוי־בער, ניט ער. — איך זאָג דיר, הערסטו, ס׳איז דאָ אַן אַנטיק! ממש

א גן־עדן! האָ? איך רעכן דאָ, אם־ירצה־השם, פאַרברענגען א וואָך צוויי אָדער דריַי, האָ?

— מיר האָבן געוואָלט פאַרפאָרן אַף א סטאַנציע, — זאָגט יענטל און פאַרענטפערט זיך — האָט זיך דער טאַטע איַינגעשפּאַרט — נאָר אהער; דו וועסט זיך באַליידיקן, זאָגט ער, טאָמער שטייען מיר באַ א פרעמדן; איך בין דאָך אים, זאָגט ער, א ליַיבלעכער פעטער, עס פּאַסט נישט!

— און ווער איז יענץ פאַרפאָלק? — זאָג איך און וויַיז אָן אַף א ייִדן מיט א ייִדענע, וואָס זיצן אַף דער וועראַנדע און טרינקען טיי פון די שאָלן, בלאָזן און קוויִקן זיך.

— לאָמיר אַזוי וויסן בייז! — זאָגט צו מיר יענטל שטילערהייט און ווישט זיך די ליפּן און קוקט אָפּן פאַרפאָלק. — ס'איז, וויַיזט אויס, מאַן און וויַיב; זיי זיַינען געפאָרן מיט אונדז פון כוואַסטעוו אין איין וואַגאָן, האָבן מיר זיך צערעדט, ווי געוויינטלעך, אונטערוועגנס: ווּהין פאָרט איר? ווּהין פאָרט איר? אהין־אַהער — בקיצור, זיי זיַינען געוואָר געוואָרן, אַז מיר פאָרן צו דיר, און אַז דיר איז איצטער, קיין עין־הרע, די ציַיט גוט, דו פאַרשטייסט?... זיי זיַינען, זאָגן זיי, מיט דיר קרובים, און נאָענטע קרובים. פרעג איך: ווי אַזוי? זאָגן זיי: „ס'איז געקניפּט און געבונדן". נאָר ווי אַרום און ווי אַזוי — קאָן מען באַ זיי ניט וויסן; הייבט ער אָן דערציילן, שלאָגט זי אים איבער; הייבט זי אָן דערציילן, שלאָגט ער זי איבער — א מעשה אָן אָן עק! דו הער בעסער אויס מיך; מיר זיַינען דאָך יאָ אייגענע געשוועסטערקינדער!

און יענטל דערציילט מיר אויס איר ביטער הארץ, ווי אַזוי ס'איז איר נעבעך איצט זייער ניט גוט די ציַיט, דאָס הייסט, גוט איז איר קיינמאָל ניט געווען, פון דער ערשטער מינוט אָן נאָך איר חופה האָט זי נאָך, זאָגט זי, קיין גוטן טאָג ניט פאַרזוכט; נאָר גאָרנישט, ווי זאָגט מען, ס'איז געווען „נומער ערגער". נאָר פון א ציַיט, זאָגט זי, אַז סע גייט איר אַלע מאָל ערגער און ערגער, און איצט איז איר אַזוי שלעכט, אַזוי שלעכט! אַז פאַרדינען, זאָגט זי, פאַרדינט זי גאָרנישט, און דאַרף דאַרף מען א סך! און דערצו איז פאַראַן, זאָגט זי, זיַיטיקע צרות און ווייטיקן: דאָס איז א פּריזיוו, און דאָס איז א קינד אַף חתונה מאַכן, און דאָס פאָלט א בהמה, און דאָס ברענט־אָפּ די קלייט. מע ראַטעוועט

ניט אַרויס, זאָלסט זאָגן — אַ פּאָדעם! איז שוין, דאַכט זיך, גוט אַרום און אַרום, איאָ? ליגט זיך אַוועק אַ מויד פון קרוב דרייַצן יאָר, אַ שיינע, אַ ריינע, אַ גלאַטע, אַ מחיהדיקע, און שטאַרבט אַוועק! סאָסל האָט זי געהייסן, טאַקע נאָך דער מומע סאָסיע, געווען תמיד געזונט און שטאַרק, קיינמאָל ניט געוווּסט אַ פינגער זאָל ווי טאָן, און פּלוצעם קומט זי צו גיין פונעם מאַרק, שטעלט אַוועק דעם קאָשיק, דאָס פּנים טויט, ווי די וואַנט. „ווײַ איז מיר, טאָכטער, וואָס איז דיר?" — „גאָר־נישט — זאָגט זי — דער קאָפּ טוט מיר עפּעס ווײַ". איך טו זי אַ טאַפּ באַם קאָפּ — אַ העליש פּײַער! „לייג זיך צו, טאָכטער, אויף אַ ווײַלע, איך וועל אַ לויף טאָן צום דאָקטער". — „וואָס טויג דיר, זאָגט זי, מאַמע, דער דאָקטער? אַן עבירה אַ צוויער, ס'וועט מיר איבערגיין! לאָמיך בעסער, זאָגט זי, אויסזאַלצן דאָס פליש און אָנשיילן קאַר־טאָפליעס"... איך זע אָבער, אַז דאָס קינד עקט זיך, הער איך זי ניט און לייג זי אַרײַן מיט געוואַלד אין בעט אַרײַן, ווײַ איז מיר, און לויף אַוועק צום דאָקטער; ווו איז דער דאָקטער? דאָקטער — דאָקטער! דאָקטער — דאָקטער! דער דאָקטער איז ערגעץ אין אַלדי שוואַרצע יאָר, הינטערן שטעטל! נאָר ס'איז עפּעס אַ תירוץ? דער דאָקטער זאָל מיר זײַן! איך האָב אים אַראָפּגעבראַכט, דעם שיינעם דאָקטער, און אַז איך בין געקומען מיטן דאָקטער, האָב איך זי שוין געטראָפן — ווו איך האָב ערגעץ אַ שונא — אָן לשון, די אויגן אַרויף. „טאָכטערל, האָסט מיך דערקענט?" — ווער? וואָס? ווּעמען? רייד צו דער וואַנט! און ביז טאָג איז זי ניט געוואָרן! אַן אויסכאַפּעניש, משטיינס געזאָגט, געקו־מען אויף איר! אַ שיינע, אַ געזונטע, אַ ליכטיקע, ווי אַזוי ליגט מען אַזעלכעס אין דער ערד אַרײַן?!...

און יענטל דער מומע זלאַטעס צעוויינט זיך, ווי אַ קליין קינד, און איך, אויף איר קוקנדיק, פיל, אַז עס שטיקן מיר די טרערן.

— וואָס איז? וואָס איז דער געוויין? — רופט זיך אָן צו מיר מײַן היה־עטל און גייט־צו צו מיר.

איך וויל איר ענטפערן, קאָן איך ניט אויסריידן קיין וואָרט. איך שלינג די טרערן. איך נעם זיך אָן מיט כח און זאָג:

— נעבעך אַ קינד באַ איר געשטאָ... אַ מיידל פון דרייַצן יאָר...

— שוין לאַנג? — פרעגט חיה־עטל ווי דערשראָקן.

— שוין א יאָר ניין, אָדער צען, — זאָגט יענטל און רופט זיך אָן צום פעטער זלמן: — טאטע, וויפל איז שוין, אז סאָסל איז גע־שטאָרבן? דו באדאַרפסט וויסן אקוראט.

— פון אוריטש? — זאָגט דער פעטער זלמן, — פון אווריטש אָהער מיט דער אקס רעכנט זיך א ווערסט דריטהאַלבן הונדערט, און אפשר טאקע אַלע דריי הונדערט, האַ?...

בכדי איך זאָל ניט אויסשיסן קיין געלעכטער, פארליר איך די בריל, בייג זיך אָן און לאָז מיך גיין אַף דער ווערענדע מקבל־פּנים זיין די איבעריקע געסט, וואָס זיצן און טרינקען טיי פון די שאָלן, בלאָזן און קוויקן זיך.

יז.

(דאָס פאַרפאַלק. — „געקניפּט און געבונדן". — א מעשה אָן אן עק.)

איך גיי־צו צום פאַרפאַלק און טרעף זיי זיצן שטארק פארשוויצט פון דעם טיי. ער טראָגט א סאַמעטענעם קאַשקעט מיט א גאַנץ ברייטן דעניק, און זי — א פּאַריק מיט א ווייסן שרונט. ביידע זיינען זיי גוט געפּאַקט, וועגן אינאיינעם בלאַ־גוזמא א פּוד פופצן אָדער זעכצן. איך זעץ מיך צו צו זיי, איך פארבינד מיט זיי א שמועס: דאָס, יענץ, פון וואַנען פאָרט איר און ווער זייט איר?

— ווער מיר זיינען? — מאַכט צו מיר דער מאַן און ווישט זיך דעם שוויים מיט דער קאַפּאָטע, — אָט וועט איר באַלד הערן. נאָר קודם־כל זאָגט מיר, וואָס איך וועל אייך פרעגן: ווי אזוי האָט געהייסן דער זיידע אייערער פון דער מאַמעס צד, ניט רב מרדכילע?

— רב מרדכילע, — זאָג איך.

—שוין געשטאָרבן? — פרעגט ער.

— אַהאַ! — זאָג איך, — שוין לאַנג געשטאָרבן!

— ברוך דיין אמת! — מאַכט ער און שאָקלט מיטן קאָפּ. — טפו־פו־פו! אַן ערלעכער ייִד, אייך צו לענגערע יאָר, און א מופלג בתורה! אַף אים מעג מען טאקע זאָגן: זכר צדיק לברכה! נו, און די באָבע חנהלע וואָס מאַכט?

— אויך געשטאָרבן.

— לאָז זי האָבן אַ ליכטיקן גן־עדן, אויך געווען אַ כשרע יידענע!

— זאָגט ער און דרייט זיך אויס מיטן פּנים צום ווייב: — דו האָסט זיי נישט געקענט, ווייסטו ניט, וואָס דאָס איז געווען פאַר אַ רב מרדכילע און פאַר אַ חנהלע! הערט איר (ער דרייט זיך אויס מיטן פּנים צו מיר), איר האָט געהאַט 'אַ זיידן מיט אַ באָבע, וואָס ווייסט איר? וואָס ווייסט איר, וואָס פאַר אַ זיידן מיט אַ באָבע איר האָט געהאַט!

— איך ווייס, — זאָג איך — אַז איך האָב געהאַט אַ 'זיידן מיט אַ באָבע. זאָגט, ווער זייט איר?

— אַט וועט איר באַלד האָרבן, — מאַכט ער און פאַרקאַטשעט די אַרבל כמעט ביז די עלנבויגנס און נעמט זיך אָן באַ דער באָרד און שאָקלט זיך און רעדט מיט אַ ניגון און מיט 'אַ שמייכעלע: — אייער זיידע רב מרדכילע איז אַליין געווען אַ קאָרסישעווער, פון קאָרסישעוו, און האָט געהאַט אין קאָרסישעוו צוויי שוועסטער האָט ער געהאַט: נחמהלע און זיסעלע; האָט די נחמהלע געהאַט צוויי מאַנען, צוויי מאָל, הייסט דאָס, חתונה געהאַט; דאָס ערשטע מאָל טאַקע פון קאָרסישעוו פאַר ליי־בעלע קאָרסישעווער, אַזוי האָט מען אים גערופן; און דאָס אַנדערע מאָל האָט זי חתונה געהאַט פאַר רב שמחהלען, טאַקע ווידער פון קאָרסישעוו; און דער רב שמחהלע קאָרסישעווער, אַז ער האָט חתונה געהאַט, הייסט דאָס, פאַר דער מומע נחמהלע, איז ער געווען אַן אַלמן איז ער געווען, — הערט זיך נאָר צו מיט קאָפּ! דאָס ערשטע ווייב זיינס איז אויך געווען אַ קאָרסישעווער, זי האָט געהייסן דבורהלע, און זי איז געווען, דבורהלע הייסט דאָס, טאַקע דעם זיידנס אַן אייגענע, איר פאַרשטייט? האָט זי דער זיידע אייער חתונה געמאַכט, איר הערט צי ניין, פאַר זיינעם אַ שוואָ־גער, טאַקע רב שמחהלע, בשעת ער איז ניט געווען זיינער אַ שוואָגער; און ערשט נאָכדעם, אַז די דבורהלע איז געשטאָרבן, האָט דער שמחהלע גענומען אייער זיידנס שוועסטער, די מומע נחמהלע, און האָט געהאַט אַ טאָכטער, האָט ער איר אַ נאָמען געגעבן רייזעלע, נאָך זיין מאַמע רייזע, וואָס זי איז געווען טאַקע אייער זיידנס אַ מומע; האָט די רייזעלע רב שמחהלעס נאָכדעם חתונה געהאַט פון מאַנעסטרישטש, טאַקע פאַר אַן אייגענעם פון דער באָבעס צד, מאירל האָט ער געהייסן, — איר פאַר־שטייט, ווי דאָס גייט? ס'איז געקניפּט און געבונדן!

— ס'איז געקניפּט און געבונדן! — שלאָגט אים איבער דאָס ווייַב.
— ער האָט אָבער פאַרגעסן זאָגן, ווי אַזוי געהער זיך אָן רייזעלע מיט איר מאַן אַ קרוב? אָט וועל איך אייַך דערציילן! אייַער באָבע חנהלע פון קאָרסישעוו האָט געהאַט אַ פעטער אין מעזביזש, האָט ער געהייסן נח...

— סקאַצל קומט! — שלאָגט זי איבער דער מאַן, — זי איז פאַר־פאָרן אַזש קיין מעזשביזש צום פעטער נח! לאָז מיך, וועל איך זיי קלאָר מאַכן די משפּחה אַקוראַט. הקיצור, אייַער זיידנס אַנדערע שוועסטער זי־בעלע האָט געהאַט אַ מאַן פון הולייַ־פּאָלי, רב לוויניו האָט מען אים גע־רופן; האָט זי ניט געהאַט קיין קינדער, האָט זי זיך מיט אים געגט, און האָט חתונה געהאַט דאָס אַנדערע מאָל, פון מאַנעסטרישטש, פאַר איינעם אַ געוויסן רב נפתלי מאַנעסטרישטשער, און האָט געהאַט מיט אים אַזוי גרויס ווי פינף זין מיט זיבן טעכטער...

— פּונקט קאַפּויר! — שלאָגט אים איבער דאָס ווייַב. — זיבן זין מיט פינף טעכטער.

— מיין איך זיבן זין מיט פינף טעכטער (ער ציילט אויף די פינגער): ברוכל, חיימל, יענקעלע, הערצעלע, בעריש'ל, פישעלע, יוסעלע, און עטע־לע, רבקהלע, האָדעלע, פייגעלע, קריינדעלע, — אַזוי דאַכט זיך? איז ברוכל געשטאָרבן, און יענקעלע האָט חתונה געהאַט קיין קאָרסישעוו, גע־נומען רייזעלע דער מומע נחמהלעס, וואָס געהער זיך אָן אייַער זיידן רב מרדכילע אָן אייגענע פּלימעניצע; האָבן זיך, הייסט דאָס, דער זיידע מיט דער באָבע משדך געווען, — איר פאַרשטייט, ווי עס קייטלט זיך? ס'איז געקניפּט און געבונדן! זאָגט אפשר, אַז ניין?

— יאָ, — זאָג איך — ס'איז געקניפּט און געבונדן. וואָס געהער עס זיך אָבער אָן מיט אייַך? ווער זייט איר?

— הערט־זשע ווייטער! — מאַכט ער צו מיר. — אָט דער נפתלי מאַנעסטרישטשער, וואָס איך האָב אייַך געזאָגט, האָט דאָך געהאַט די על־טערע צוויי טעכטער: עטעלע און רבקהלע. האָט עטעלע חתונה געהאַט פון ראַדאָמישל פאַר רב משה לייב ראַדאָמישלערס אַ זון, וואָס געהער זיך אָן מיט נפתלי מאַנעסטרישטשער טאַקע אָן אייגענער, מחמת נפתלים אַ שוועסטער האָט חתונה געהאַט פאַר משה לייבס אַ ברודער, — איר פאַר־שטייט, וואָס דאָ טוט זיך?

— און ווי האָסטו אָהינגעטאָן רבקהלען? — רופט זיך אָן דאָס ווייב און וויל אָנהייבן דערציילן פון רבקהלען, דערלאָזט זי ניט דער מאַן; ער פאַרשטעלט איר דאָס מויל מיט דער האַנט און שרייט:

— האָב צייט מיט רבקהלען! וואָס האָסטו קיין צייט ניט? זי וועט זיין גאַנץ! איך וועל זי אין קעשענע ניט באַהאַלטן! יאָ, ווי זשע האַלט איך? — בא עטעלען, אפנים. האָט עטעלע פון מאַנעסטרישטש, הייסט דאָס, חתונה געהאַט פון ראַדאָמישל, ווי איר ווייסט שוין, טאַקע פאַר אַן אייגענעם, און רבקהלע האָט גענומען אַ מאַן אַ פּליאַסק פון מאַנעס־טרישטש, האָט ער געהייסן הענעך, און האָט געהאַט מיט אים אַ טאָכטער גנענדל.

— גוט יום־טוב דיר! — זאָגט דאָס ווייב. — פון וואַנען האָט זיך צו דיר גענומען גנענדל? גנענדל איז דאָך גאָר עטעלעס טאָכטער פון ראַדאָמישל!

— און איך וואָס האָב געזאָגט?

— דו האָסט געזאָגט — דער מומע רבקהלעס טאָכטער.

— עס האָט זיך דיר געחלומט! איך האַלט נאָך גאָר אפילו נישט בא רבקהלען.

— אוי! — מאַכט דאָס ווייב און טוט אַ טאַנץ־אונטער. — מע קאָן דאָך פון אים דעם שלאָג באַקומען! דו האָסט דאָך נאָרוואָס אויסגערעכנט דעם יחוס פון דער מומע רבקהלע, אַז זי האָט חתונה געהאַט פון מאַנעס־טרישטש, אפילו אַ סימן, זי האָט גענומען אַ מאַן אַ פּליאַסק, הענעך האָט ער געהייסן...

— זי פאַרדולט מיר דעם קאָפּ! — מאַכט דער מאַן. — ווי־זשע האַלט איך? יאָ, האָט רבקהלע פון מאַנעסטרישטש, הייסט דאָס, געהאַט אַ טאָכטער, מיין איך אַ זון, האָט ער געהייסן מענדל, און עטעלע פון ראַדאָמישל האָט געהאַט אַ זון, מיין איך אַ טאָכטער, גנענדל, האָבן זיי צווישן זיך אַ שידוך געטאָן, דאָס הייסט, רבקהלעס טאָכטער מענדל פון ראַדאָמישל האָט חתונה געהאַט פאַר עטעלעס זון גנענדל פון מאַנעס־טרישטש, מיין איך פאַרקערט, רבקהלעס זון גנענדל פון מאַנעסטרישטש האָט גענומען עטעלעס טאָכטער מענדל פון ראַדאָמישל פאַר אַ ווייב...

— טפו זאָלסטו ווערן פאַר אַלע יידן! — רופט זיך אָן דאָס ווייב צום מאַן, כאַפּט זיך אויף, טוט אַ פּלעסק מיט די הענט. — איר האָט

אמאָל געהערט, אַז אַ זון זאָל הייסן גנענדל און אַ טאָכטער מענדל, אַז גנענדל זאָל נעמען מענדלען פֿאַר אַ ווײַב?

— אַז דו פֿאַרדולסט מיר דעם קאָפּ! — זאָגט צו איר דער מאַן און וויל דערציילן ווײַטער, קומט אָן מײַן חיה־עטל:

— שוין געגרייט צום טיש, קומט עסן! רוף, ליובעניו, די געסט צום טיש, זיי גערן אַוודאי הונגעריק!

בײַם טיש קערט זיך איבער דער קרוב מײַנער צו דער באָבע נחמה־לעס פֿעטער פֿון מעזשביזש, וואָס האָט געהייסן נח, און דער נח האָט געהאַט, ווי יענער נח פֿונעם חומש, דרײַ זין; נאָר יענעם נחס דרײַ זין האָבן געהייסן שם, חם און יפֿת, און דעם נחס דרײַ זין האָבן געהייסן שימעלע, בעמעלע און יאָקל — און ערשט דאָ ציט זיך אַוועק אַ לאַנגער פֿאָדעם פֿון קרובים און שידוכים צווישן זיך, געדרייט און געקייטלט, געקניפּט און געבונדן — אַ מעשה אָן אַן עק! אַ שטיקל גליק, וואָס דער פֿעטער זלמן (מאריך ימים זאָל ער זײַן!) מישט זיך אַרײַן אין מיטן:

— ווי טײַער איז בײַ אײַך פֿלייש אין בויבעריק, האַ? בײַ אונדז אין אוריטש איז פֿלייש ביוקר גדול. ווייסטו פֿאַרוואָס? איבער דער טאַקסע. מיר האָבן אונדזער אייגנס אַ בעל־טאַקסע, איז ער אַ גרויסער הולטײַ! און אײַער בעל־טאַקסע איז אויך אַזאַ הולטײַ, האַ? אַלע בעלי־טאַקסעס זײַנען גרויסע הולטײַעס, ממזרים, ימח שמם! אפֿשר ניין! האַ?...

מײַן קרוב מיטן סאַמעטענעם קאַשקעט הערט אויף צו עסן, האַלט דעם גאָפּל אין דער לופֿטן און קוקט אויפֿן פֿעטער זלמן, ווי אַ גזלן, למאי ער האָט אים איבערגעשלאָגן סאַמע אין מיטן. נאָר דער פֿעטער זלמן הערט אים, ווי דעם קאָטער; ער טוט זיך זײַנס: ער דערציילט מעשיות פֿונעם אוריטשער בעל־טאַקסע און פֿון אוריטשער קהל און עסט בשעת מעשה גאַנץ געשמאַק.

יח.

(מע באַליידיקט די משפּחה. — מיר פֿאָרן קיין אויסלאַנד אין די בעדער אַרײַן.)

— ווי באַליידיקט מען די „משפּחה"? — רופֿט זיך אָן צו מיר נאָכן עסן מײַן חיה־עטל פֿאַרזאָרגט. — זיי זײַנען טאַקע זייער אָנגעלייגטע געסט, נאָר פֿונדעסטוועגן אין דרויסן קאָן מען זיי ניט לייגן.

— פֿרעג מיך עפּעס גרינגערס! — זאָג איך. — דעם פּעטער זלמן רעכן איך אויסבעטן אָט־דאָ, אויף דער וועראַנדע; יענטל וועט שלאָפֿן מיט די קינדער; און דאָס פּאַרפֿאָלק, וואָס ס'איז „געקניפּט און געבונדן", מעג ליגן בײַ דער הייסער וואַנט; לאָזן זיי כאַטש הנאה האָבן פֿון דער דאַ־טשע... ווי געפֿעלט דיר, חיה־עטל, דאָס ווינטעלע, וואָס האָט אַ בלאָז געטאָן? עס כמאַרעט זיך. מיר דאַכט, עס וועט גיין אַ רעגן.

— אָמן הלוואי! — זאָגט חיה־עטל — די זון האָט אַזוי אָנגעבראָטן דורכן טאָג, אַז עס וואָלט שוין געמעגט, כלעבן, אונטערפּרישן אַ ביסל אויף דער שיינער דאַטשע! נאַ דיר אַ דאַטשע! נאַ דיר „לופֿט"! גאָט זאָל העלפֿן, עס זאָל אַ גאַס טאָן אַ רעגן און פֿאַרטרינקען די דאַטשעס מיט די דאַטשניקעס מיט גאַנץ בויבעריק, רבונו של עולם!

עס געדויערט נישט לאַנג, און דער הימל ציט זיך איבער מיט געדיכ־טע וואָלקנס. עס ווערט מיטאַמאָל פֿינצטער־חושך, גלײַך ווי עמעצער האָט פֿאַרלאָשן די זון. די פֿייגעלעך האָבן זיך באַהאַלטן אין די נעסטן. די לופֿט ווערט אַלע מינוט געדיכטער און שווערער. מיטאַמאָל שנײַדט־דורך אַ בליץ און פֿאַרבלענדט די אויגן, און באַלד טוט אַ זעץ אַ דונער, וואָס קנאַלט, הילכט און קאַטשעט זיך פֿון איין עק וואַלד ביזן אַנדערן.

— איך האָב מורא, עס וועט גיין אַ רעגן! — רופֿט זיך אָן דער פּעטער זלמן און קוקט אין הימל אַרײַן. — און גלײַך ווי ער האָט גע־טראָפֿן; ער האָט נאָר אויסגערעדט, האָט אָנגעהויבן צו גיסן אַ שלאַקס־רעגן, אַלעמאָל געשמאַקער, געדיכטער און שטאַרקער, און אַלע מאָל טוט אַ בלישטש אַ נײַער בליץ, וואָס באַלײַכט דאָס געדיכטע בלויע פֿינצטער־ניש, און אַ זעץ אַ דונער, אַ פּאָר איבערן גאַנצן וואַלד — טר־ר־ר־ר־ר!

— מיר דאַכט, אַז דער רעגן האָט זיך פֿאַרקאַטשעט נישט אויף אַ ווײַלע — זאָגט דער פּעטער זלמן — ער וועט, אם־ירצה־השם, גיין און גיין און גיין.

— איר זאָלט דערלעבן אָנזאָגן בעסערע בשורות! — מאַכט חיה־עטל דערשראָקן און כאַפּט אַ קוק אַלע מאָל אין שטוב אַרײַן.

— וואָס קוקסטו זיך אַרום אַלע מינוט? — רוף איך מיך אָן צו איר.

— איך קוק, — זאָגט זי — צי סע קאַפּעט נישט פֿון דער סטעליע. יאָ, סע קאַפּעט גלײַך אין בעט אַרײַן! מע דאַרף אונטערשטעלן אַ שיסל.

— באַ אונדז אין אָווריטש — זאָגט דער פעטער זלמן — איז אויך געווען אַזאַ מבול, שוין דרינען אַ יאָר עטלעכע און צוואַנציק, און אפשר, האַ? אַלע דרײַסיק! עס האָט פּאַרטרונקען דערמאָלט די גאַנצע שטאָט האָט דאָס פּאַרטרונקען! מע האָט זיך געשיפֿט אױף שיפֿלעך האָט מען זיך געשיפט! ס'איז געווען חושך איז געווען!

— ווו זײַט איר ערגעץ? — הער איך אַ קול פון שטוב. — קומט אַהער! העלפט טראָגן! ראַטעוועט!...

איך טו זיך אַ וואָרף אין שטוב אַרײַן — אַ צרה! אַן אומגליק! דער רעגן שמײַסט דורך די פענצטער, און סע גיסט פון דער סטעליע, און מײַן היה־עטל פּאַרקאַטשעט דאָס קליידל אין וואַסער. אין איין האַנט האַלט זי אַ קאָפּן־קישעלע, אין דער אַנדערער — אַ פּאַן, וואָס מע פּרעגלט אײַנגעמאַכטס, און שרײַט אין איין קול:

— גוואַלד! העלפט טראָגן! ראַטעוועט! ראַטעוועט!

— וואָס טוסטו? — זאָג איך צו איר, — וואָס שלעפּסטו פון שטוב? לאָמיר אַנטלויפן, זיך אַרויסראַטעווען מיט די נפשות! ווו זײַנען ערגעץ די קלענערע קינדער?

— פּאַפּאַשאַ! אידי־קאַ סיודאַ! (טאַטע, קום נאָר אַהער!) — שרײַען צו מיר די קליינע חברה־לײַט פונעם אַנדערן חדר, שטייען מלא־שמחה כמעט ביז די קנעכלעך אין וואַסער און טאַנצן און פּאָליאָסקען זיך, מאַכן בולבעלעך און זינגען:

דאָזשדיק, דאָזשדיק, פּערעסטאַן!

מי פּאָיעדיעם נאַ יאָרדאַן!...*

— גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד! ראַטעוועט! מיר זײַנען פאַרבײַ! — שרײַט מײַן היה־עטל און צעלאָזט די הענט און בלײַבט שטיין אין וואַסער, ווי פּאַרגליווערט.

— די קינדער, די קינדער ראַטעוועט אַרויס! — שרײַט יענטל אויף אַ קוויטש און שטייט אויף איין אָרט.

— פאַר וואָס ראַטעוועט מען ניט די קינדער? — שרײַט דאָס פּאָר־פאָלק און רירט זיך ניט פונעם אָרט.

— ווייסט איר, וואָס איך וועל אײַך זאָגן? — שרײַט דער פעטער

---

*) רעגן, רעגן, הער שוין אויף! מירן פאָרן אויפן ירדן!

זלמן, — עס וואָלט גלײַכער געווען, אַר זאָלט די קלענערע קינדער ערגעץ אַריבערטראָגן, ווארעם עס וועט, שײַנט מיר, זײַן אַ מבול...

* * *

איך אײַל מיך און פּאַרשלים מײַן באַשרײַבונג פון גלות דאַטשע, מחמת מיר האַלטן, איך און מײַן חיה־עטל, הייסט דאָס, בײַ אָוועקפאָרן קיין אַיסלאַנד, אין די „וואַרעמע בעדער" אַרײַן. די דאָקטוירים געפֿינען, אַז מיר באַדאַרפֿן בײדע טרינקען אַזעלכע מינים וואַסערן און באָדן זיך אין די וואַרעמע בעדער. און אַגב ווילט זיך אונדז טאַקע אַביסל אָנקוקן אַ וועלט; מהיכי־תיתי, אַז גאָט העלפֿט, מע קאָן, פֿאַר וואָס ניט?... די קינדער לאָזן מיר איבער אין בויבעריק אַף דער דאַטשע, חלילה ניט אַליין; יענטל דעם פֿעטער זלמנס האָבן מיר געמאַכט פֿאַר בעל־הביתטע אין שטוב, און צוליב איר איז שוין פֿאַרבליבן דער פֿעטער זלמן אויך. דאָס פֿאָרפֿאָלק, וואָס איז „געקניפּט און געבונדן", האָט אַפֿילו אויך שטאַרק חשק געהאַט איבערצובלײַבן בײַ אונדז איבערן זומער, האָט זיי מײַן ווײַב געגעבן אָנצוהערעניש, אַז עס וועט אין בויבעריק אָן זיי, אם ירצה השם, אויך זײַן פֿריילעך, און זיי האָבן גענומען דעם וועג. וווּהין פֿאָרן מיר — ווייס איך נאָך אַליין נישט; מסתמא וועט אונדז שוין דער דאָקטער אָפּשיקן אַהין, ווו מע באַדאַרף. און מחמת מיר האַלטן בײַ אָפּפֿאָרן אין אַזאַ לאַנד, ווו מע רעדט דײַטש, באַדאַרף מען זיך אָנהייבן געוויינען מיט זייער שפּראַך און געזעגענען זיך מיט אײַך אַף דײַטש און זאָגן: „אַדיע! צום ווידערזעעניש!"...

געשריבן אין יאָר 1901

אין די וואַרעמבעדער

(בילדער, טיפּן, באַגעגענישן, צרות און פאַרגעניגן.)

א.

(אַ ווייַב מיט „נערוון“. — די באַברויסקער דאַמע. — מיר פרעגלען איינגעמאַכטס.)

„איידער נעמען אַ ווייַב, איז גלייַכער זאָלסט זיך אויסברעכן אַ פוס“. — אַזוי האָט געזאָגט איינער אַ פילאָזאָף (איך האָב מורא, אויב נישט סאָקראַט?). און איך זאָג: איידער האָבן אַ ווייַב מיט „נערוון“, איז גלייַכער גאָרנישט געבוירן ווערן אַף דער וועלט.

דאָס זאָגט אייַך נישט קיין פילאָזאָף, נישט קיין שרייַבער, וואָס זיצט באַם שרייַבטיש און טראַכט אוים מעשיות פונעם קאָפּ; דאָס זאָגט אַ פּראָסטער בשר־ודם, אַ ייִד אַ בעל־הבית, וואָס גאָט האָט אים געהאָלפן, ער האָט געכאַפּט די גראָבע עטלעכע קלינגערס, אַרויסגעטריבן דעם קבצן פון שטוב, אַריבערגעפאָרן מיט ווייַב און קינדער קיין בויבעריק אַף דאַטשע, באַקענט זיך מיט דאָקטוירים, מיט רעצעפּטן, אַפּטייקן, הידראָפּאַטיע, מאַסאַזש, צרות, שלעק — חי געלעבט!

דער גרעסטער אומגליק פון אַלע אומגליקן אַף דער וועלט איז דער דאָקטער, און נישט אַזוי דער דאָקטער, ווי דעם דאָקטערס קאַבינעט, וואָס מע דאַרף דאָרטן זיצן און שוויצן, בלעטערן די גאַזעטן, וואָס ליגן אָנגעגרייט אַפן טיש, און אָנקוקן נישט קיין באַקאַנטע פּנימער אַלערליי, וואָס קוקן אַף אייַך, און איר קוקט אַף זיי, און פון נישט האָבן וואָס צו טאָן הייבט איר אָן דורכצוּוואַרפן זיך מיט רייד: „שוין לאַנג, אַז איר

קורירט זיך? וואָס איז אײַער שלאָפֿקייט? ווּהין רעכנט איר צו פֿאָרן אַף דער קור?" און אַזוי ווײַטער.

מײַן חיה־עטל, זאָל געזונט זײַן, איז אַ מענטש, וואָס האָט פֿײַנט זיצן און שווײַגן. האָט זי זיך צערעדט מיט עפּעס אַ דאַמע, אַ ליט־ווינטשקע, דאַכט זיך, פֿון באָברויסק, און איז געוואָרן צו איר צוגעקלעפּט. וואָס האָט זי אַזעלכעס דערזען אַף דער באָברויסקער דאַמע — ווייס איך ניִשט; נאָר מע איז געוואָרן גיך נפש־אחת. מײַן חיה־עטל האָט מיר גע־זאָגט, אַז ס'איז בײַ זיי ביידן איין חולאת. און וואָס באַשטייט זייער חולאת? אין גאָרנישט. וואָס זיי זאָלן ניִשט דערהערן אַף יענעם, דאַכט זיך זיי אויס, אַז בײַ זיי איז אויך דאָס אייגענע. לאָז עמעצן אָנהייבן שטעכן אין זײַט, שטעכט זיי אויך; אַ צאָן — איז אַ צאָן; אַן אויער — איז אַן אויער; אַ פֿוס — איז אַ פֿוס. אַז מע שמועסט אַלצדינג, וואָס בײַ יע־נעם, איז בײַ זיי! זי איז שוין אויסגעווען, די באָברויסקער דאַמע, ווו די וועלט האָט אַן עק און איבערגעטאָן כל המיטלען שבעולם — עס העלפֿט ניִשט!

— וואָס־זשע זאָגט דערויף דער דאָקטער? — פֿרעגט בײַ איר מײַן חיה־עטל מיט גרויס מיטלײַד צו דער באָברויסקער דאַמע.

— וואָס זאָל ער זאָגן? ער ווייס אַליין ניִשט. ער זאָגט, אַז ס'איז נערוון, און הייסט מיר פֿאָרן קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמבעדער.

פֿון דעמאָלט אָן האָט מײַן חיה־עטל באַקומען „נערוון". נאָר איר מיינט גלאַט נערוון? נערוון צו נערוון איז ניִשט גלײַך. די נעכט, וואָס איך בין געבן איר אויסגעזעסן, זאָל מיר גאָט ניִשט רעכענען! וואָס טויג אײַך, ס'איז דערגאַנגען אַזוי ווײַט, אַז איך האָב ניִשט געטאָרט אַ טריט טאָן, אַ הוסט טאָן, אַ ריר טאָן זיך; אַ מינדסט נאַרישקייט, אַ וואָרט, אַז איך האָב אויסגערעדט — „וואָס האָסטו צו מײַנע נערוון?"

בקיצור, ס'איז געבליבן, אַז מיר פֿאָרן קיין אויסלאַנד אַף דער קור. ווּהין? דאָס וועט מען אונדז שוין אַ ידיעה געבן בײַם פּראָפֿעסאָר אין ווין אָדער אין בערלין. און איך האָב גענומען מאַכן זיך אַ פּאַס קיין אויסלאַנד, און מײַן חיה־עטל האָט זיך דערווײַל צוגעגרייט אַביסל מלבושים מיט היטעלעך אין וועג אַרײַן, גענומען אײַנקויפֿן טשעמאָ־דאַנעס, קאָרזינעס און קוישלעך, און פֿרעגלען אײַנגעמאַכטס. איז, דאַכט זיך, וואָס געהערן זיך אָן מיט מיר, מאַנצביל, היטעלעך, מלבו־

שים, קוישלעך און איינגעמאַכטס? „ניין, עס געהער זיך, זאָגט זי, אָן: דו פּאַרסט, זאָגט זי, גלייך מיט מיר, מעגסטו זיך, זאָגט זי אַביסל אָנטאָן אַ מי, זיך מטריח זיין". די ווערטער „זיך מטריח זיין" זיינען געזאָגט געוואָרן מיט אַזאַ טאָן און מיט אַזאַ ניגון, וואָס ס'איז שווער אַרויסצוגעבן דאָס אויף פּאַפּיר — אויב איר האָט אַ ווייב, און זי האָט „נערוון", באַדאַרפט איר זיין אַביסל באַקאַנט מיט דעם טאָן און מיט דעם ניגון.

און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ חתונה פון מלבושים, מאַגאַזינען, קלייטן, שניידערס, מאָדיסטקעס, מאָהעס, זשורנאַלן — אַז איך האָב איבערגעלעבט בשלום די דאָזיקע דריי וואָכן, וועל איך שוין, אַפּנים, לאַנג לעבן! מיין היה־עטל האָט זיך גענומען, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, איבערשטשעגאָליאיען ווין און בערלין און פּאַרשעמען מאַריענבאַד און פראַנצענסבאַד און באַדענבאַד און אַלע איבעריקע בעדער. מע איז גע־שטאַנען און מע האָט געפּאַקט אין די קאַסטנס, און איך האָב באַצאָלט חשבונות פון די קלייטן און זיך גערעכנט מיט די מאָדיסטקעס: קאָלענ־קאַר און קנעפּלעך און העקלעך און בערשטלעך און גאַז, און נאָך אַ מאָל קאָלענקאַר און סטעקליאַרוסן און פּראַשוועס און טאַשמעס און שפּיצלעך, און ווידער אַ מאָל קאָלענקאַר און סאַמעט און זייד און מאַר־ליע און שפּילקעס, און ווייטער אַ מאָל קאָלענקאַר און ריוש און פּו־ליאַר און פעדערלעך און מאַנטשעסטער, און אָבער אַ מאָל קאָלענקאַר. אַ גליק, וואָס ס'איז פאַראַן בײַ מיר אַ טעלעפאָן און עמעצער האָט אָנ־געקלונגען, מיך אָוועקגערופן — לאַנג לעבן זאָל ער.

— ווער קלינגט?

— אינטענדאַנטסקאַיע פּראַוולעניע?

„לעבן זאָלסטו אַזוי, ווי איך בין אינטענדאַנטסקאַיע פּראַוולעניע!" — טראַכט איך מיר, נאָר איך טרעט נישט אָפּ פון טעלעפאָן; איך האַלט אין האַנט דאָס טרייבל פון טעלעפאָן און מיט דער אַנדערער צאָל איך אָפּ דער מאָדיסטקע און בין זיך מחיה, וואָס איך בין פּטור געוואָרן פון איר און פון איר חשבון.

— וואָס פאַר אַן איינגעמאַכטס, זאָגט זי, זאָל איך פּרעגלען אין וועג אַרײַן?

— וואָסערע דו ווילסט.

— וואָס הייסט, איך וויל? און ווו ביסטו?

— איך קאָן מיך באַגיין, זאָג איך, אָן איינגעמאַכטס.

— וואָס זאָגט איר אַף אים? ער קאָן זיך באַגיין אָן איינגעמאַכטס! קומט אויס, הייסט דאָס, אַז אַלצדינג איז נאָר פון מיינעטוועגן! וואָרעם איך בין די גרויסע פרעסערן, די גרויסע נאַשערן...

— אָבער לאָז זיין שטיל, חיה־עטל, אין גאָטעס ווילן! פרעגל רויזן־איינגעמאַכטס — אָן עק!

ס'זאָל ווערן געצוקערט און מע זאָל דאָס דאַרפן ארויסוואַרפן?

— נו, לאָז זיין וויינשל — פרעגל וויינשל.

— איך האָב טאַקע מער נישט וואָס צו טאָן, נאָר אַנידערזעצן זיך איצט ארויסנעמען די קערלעך.

— ווייסטו וואָס? פרעגל שוואַרצע יאַגדעס!

— זיי זאָלן צעקראַכן ווערן, חכם איינער?

— פרעגל מאַלינעס!

— ס'זאָל זיין צום שוויצן? ריכסט זיך, אפנים, אַז איך זאָל דאַרטן גוט קרענקען?

— פרעגל פערשקעס! פרעגל פלאָמען! פרעגל עפּל! פרעגל פאָדעש־וועס! זאַנטיקעס! לאָמפּן! האַקמעסערס! ריקבעטלעך!...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

וואָס סע קומט פאַר צווישן אונדז נאָכדעם, נאָך דער סצענע פונעם איינגעמאַכטס, קלערט אייך, ווי איר פאַרשטייט. איך בין אייך נישט מחויב צו דערציילן אַלצדינג.

ב.

(וואָס הייסט „חבוט־הקבר“?)

אונדזערע חכמים באַשרייבן חבוט־הקבר מיט אַלערליי שרעקלעכע פאַרבן, און דעם גיהנום — נאָך מוראַדיקער. סע ווייזט אויס, אַז זיי האָבן נישט געהאַט קיין ווייבער מיט „נערוון“ און זיינען קיינמאָל ניט געפאָרן קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמבעדער, נישט געפירט מיט זיך קיין צוועלף פּוד באַגאַזש, א חוץ טשעמאָדאַנעס, קוישלעך, בינטלעך

און פעקלעך אלערליי, און האבן נישט מיטגענומען מיט זיך אהין קיין איינגעמאכטס. מיר, אויב ס'איז מיר באשערט אפקומען חבוט־הקבר. האב איך אים געהאט אין בויבעריק אפן וואקזאל, באם אוועקפארן קיין אויסלאנד, און דער גיהנם האט זיך פאר מיר געעפנט שוין זיצנדיק מיט מיין חיה־עטלן אין וואגאן. איך איז גרינג צו שטיין און קוקן בשעת עס ווערט א טומל, דער קוריער־צוג קומט־אן, שטייט אינגאנצן אזעלכע פינף מינוט, און מע דארף כאפן נעמען בילעטן, אויפגעבן דעם גאנצן באגאזש, אפגעזעגענען און צעקושן זיך מיט אלע קינדער, קיין עין־הרע, ארייננכאפן זיך מיטן ווייב און מיט אלע פעקלעך און טשעמא־דאנעס און קוישלעך אין וואגאן ארײַן און פארכאפן ערטער, און קיין ערטער איז נישטא. איך פריי מיך, וואס איך האב פארכאפט אן ארט פאר מיין חיה־עטלן, און זי איז נאך נישט צופרידן. נישט צופרידן דער־מיט, וואס איר ארט קומט אוים אקוראט אקעגן א גראבן גלח, וואס אז מע טוט אף אים א קוק, ווערט שוין היים אף צו חלשן, און נישט צו־פרידן דערמיט, וואס איך האב נישט ווו צו זיצן און דארף מיך האלטן מיט די פעקלעך, און נישט צופרידן דערמיט, וואס פון איילעניש האב איך פארגעסן אנזאגן די קינדער און די דינסטן א סך נייטיקע זאכן. א דאנק דעם גלח, וואס ער האט רחמנות געהאט אף מיר, זיך אביסל א רוק געטאן און געמאכט מיר כאטש א שטיקל ארט, און איך קאן זיך צוזעצן כאטש אף אן עק באנק און ארומקוקן זיך, ווו איך בין אין דער וועלט. פונעם אנהארעווען זיך, פונעם לויפן מיטן טארעראם, דרייט זיך מיר דער קאפ, און איך פיל, אז איך האב עפעס, דאכט זיך, פארגעסן, נאר וואס — ווייס איך נישט, און דערפאר, אפנים, בין איך אזוי פארטראכט און הער נישט וואס מע רעדט צו מיר.

— זע נאר, האסט כאטש גוט באהאלטן די קוויטאנציעס? — מאכט צו מיר מיין חיה־עטל.

— וואסערע קוויטאנציעס?

— פונעם באגאזש.

— מזל טוב!

— וואס איז דאס מיט דיר? דו ביסט אזוי פארטראגן, אז דו ווייסט שוין גארנישט, וואס מע רעדט צו דיר?

ערשט דא דערמאן איך מיך, אז איך האב פארגעסן אפנעמען באם

ארטעלשטשיק די קוויטאנציעס פונעם באגאזש, און נישט באקלערט, וואס איך טו, לאז איך מיך לויפן, וווהין — ווייס איך אליין נישט. מיין ווייבס נערוון האלטן דאס נישט אויס, און זי פארוואַרפט דעם קאפ אף צו חלשן. עס ווערט א שטיקל הארמידער אין וואגאן. די פאסאזשירן רינגלען אונדז ארום, ווערן געוואר פון דער מעשה מיט דער קוויטאנציע, גיט מען מיר אלערליי עצות, וואס איך זאל טאן, ווי אזוי און וווהין איך זאל טעלעגראפירן, ווי אזוי איך זאל זיך נוהג זיין אף דער גרעניץ, און אונדזער נסיעה ווערט שוין פונעם ערשטן ארויספאר פארגיפטעט מיט סם־המות, און איך האב חרטה אפן גאנצן פלאן פון דער נסיעה. דאס געזונט, וואס מיך קאסט דאס, וועט מיר געווים נישט אומגעקערט ווערן פאר די דריי חדשים קורירן זיך, און דאס בלוט, וואס מיר ווערט פארצאפט, וועט מיר זיכער נישט צוקומען פאר די דריי חדשים באדן זיך. און איך פארשילט מיר דאס געביין מיטן אויסלאנד, מיט די ווארעמבעדער און מיט אלע דאקטוירים. וואס איך ווינטש זיי, מעג זיי אנקומען כאטש האלב.

נאר צו וואסערע צרות ווערט א מענטש נישט געוווינט; די באן וועט צוריק, צוליב מיין באגאזש, נישט פארן, און קיינער איז נישט מחויב טראגן אף זיך מיינע יסורים. איך בין געוועזן צופרידן, וואס מיין חיה־עטל האט זיך כאטש אפגעזוכט אין וואגאן צוויי דאמען, וואס זי האט זיך גיך מיט זיי באקענט און געוואר געווארן, אז זיי פארן אויך קיין אויסלאנד אין די ווארעמבעדער, און אף אלע דריי איז געווארן אזא שמחה, גלייך ווי זיי וואלטן געוווּנען דאס גרויסע געווינס און האלטן שוין באם טיילן זיך.

די צוויי דאמען זיינען געווען: איינע פון אומאן, א דאמע מיט א הוט און מיט א סך פודער אפן פנים. מחמת זי פארט שוין קיין אויסלאנד דאס אנדערע מאל, דעריבער רעדט זי שוין העכער האלב דייטש און איז קלאר, זאגט זי, דארטן אין אלע ווינקעלעך. און די אנדערע — א יונג ווייבל פון יעהופעץ, וואס פארט אהין דאס ערשטע מאל, האלט זי זיך אן דער אומאנער דאמע, ווי א ברעקעלע קינד, לאזט זי נישט אפ אף קיין טריט.

— ווער זייט איר פון יעהופעץ? — פרעג איך דאס יונגע ווייבל, — און ווער איז אייער מאן?

— איך ווייס נישט, — זאָגט זי — אויב איר וועט אים קענען. מײַן מאַן הייסט בראָדסקי.

דערהערט דעם נאָמען בראָדסקי פון יעהופּעץ, האָט דאָס מיך גע־געבן אַ טראָג־אונטער, גלײַך ווי אונטער חער באַנק וואָלט געלעגן באַ־האַלטן דינאַמיט, און דאָס ווײַבל איז מיט אַ מאָל באַ מיר אין די אויגן אויסגעוואַקסן מיט נײַן־און־נײַנציק פּראָצענט.

— וואָס הייסט, — זאָג איך — בראָדסקין וועל איך נישט ווייסן? ווער ווייס דאָס נישט בראָדסקין? וועלכן בראָדסקים זײַט איר: לאַזאַרס, צי ליאָווס?

— נישט לאַזאַרס און נישט ליאָווס, — מאַכט זי צו מיר, — מיר זײַנען טאַקע בראָדסקים, נאָר נישט פון די; מײַן מאַן איז אַ מעקלער פון הײַזער.

דאָס יעהופּעצער ווײַבל האָט מיט אַ מאָל פאַרלוירן באַ מיר אַלע נײַן־און־נײַנציק פּראָצענט, און איך האָב שוין מער נישט געוואָלט הערן ,וואָס זי רעדט.

נישט אַזוי איז אָבער געווען מײַן חיה־עטל: זי האָט זיך מיט דער קאָמפּאַניע גאָר מחיה געווען. ערשטנס, האָט זי באַ דער אומאַנער דאַמע אויסגעטאַפּט אַלצדינג, וואָס אין אויסלאַנד טוט זיך, און דאָס איז גע־ווען פאַר אונדזביידן ווי געפונען; און, צווייטנס, איז זי געוואָר גע־וואָרן פון אַזעלכע נײַע מינים שלאַפקייטן, וואָס זי האָט נאָך פון זיי קיינמאָל ביז אַהער נישט געהערט. שטעלט אײַך פאָר, אַז דאָס ווײַבל, וואָס זי הייסט בראָדסקי און איר מאַן איז אַ מעקלער פון הײַזער, האָט געהאַט אַ מאָדנע חולאת: עס האָט זיך איר געחלומט, אַז זי האָט אײַנגעשלונגען אַ גאַנצן קאַסטן מיט אַרײַנגעשטעלטע ציין. פון דע־מאָלט אָן פילט זי אינעווייניק באַ זיך אין בויך די ציין, און קיינער קאָן איר נישט אײַנריידן, אַז עס דאַכט זיך איר נאָר אַזוי, מחמת זי פילט גאַנץ גוט, מער פון אַלע דאָקטוירים, אַז די ציין ליגן באַ איר אי־נעווייניק. פאָרט זי איצט קיין ווין, און פון דאָרטן — וווהין דער פּראָ־פעסאָר וועט זאָגן.

סע פאַרשטייט זיך, אַז מײַן חיה־עטל האָט זיך באַלד דערמאָנט, אַז ס'איז באַ איר אַמאָל באַנאַכט אַרויסגעפאַלן אַ צאָן, מע ווייס נישט, וווּ ער איז אַהינגעקומען, — איז נישט אַנדערש, אַז זי האָט אים דע־

מאָלט אײַנגעשלונגען; זי פֿילט טאַקע, זאָגט זי, גאַנץ אָפּט אַ מאָדנע שטעכעניש אינעווייניק, זי פֿאַרשטייט נישט פֿון וואַנען.

— אַ שטיקל גליק, — זאָג איך — וואָס דאָ פֿאָרט נישט קיינער מיט קיין אָפּגעביסענער נאָז...

נאָר קיינער וויל אַפֿילו נישט קיין שמייכל טאָן אַף מײַן חכמה; אדרבה, איך זע, אַז די ווײַבער זײַנען אַלע דרײַ ווי אָנגעדרולט אַף מיר; זיי האָבן צווישן זיך ווי עפּעס אָפּגעמאַכט אַ מין יד אחת אַקעגן מיר, אַז מע זאָל מיט מיר נישט ריידן און מיר אַפֿילו נישט ענטפֿערן. איך האָב אָבער גיך דערלעבט אין זיי אַלע אַ נקמה. די אומאַנער דאַמע מיטן הוט האָט מיטאַמאָל זיך אויפֿגעהויבן מיט אַזאַ אימפּעט און מיט אַזאַ גוואַלד, גלײַך ווי עס וואָלטן זיך אָנגעצונדן אַף איר די מלבושים. דער גאַנצער וואַגאָן מיט פּאַסאַזשירן זײַנען זיך צעגויפֿגעלאָפֿן מיט אַ געשריי:

— וואָס איז? וואָס איז? וואָס האָט דאָ געטראָפֿן?

און געטראָפֿן האָט זיך אַ קלייניקייט: אַ סלוי אײַנגעמאַכטס, וואָס מײַן חיה־עטל האָט געפֿירט מיט זיך קיין אויסלאַנד, האָט זיך אינעווייניק, אין דער קאָרזינקע, פּאַוואָלינקע, אויבן אַף דער פּאָליצע, צעבראָכן, אויסגעגאָסן זיך און דורכגערונען דורך דער שטרוי פֿון אויבן אַראָפּ, גלײַך אַפֿן הוט און אַף דער זײַדענער בלוזע און אַף די איבעריקע מלבושים פֿון דער אומאַנער דאַמע, וואָס איז ווי צוגעפּרעסט געוואָרן צו דער באַנק. פֿון די היזקות, וואָס מיר אַליין האָבן געהאַט אין דער קאָרניזע גופֿא, רייד איך שוין נישט. איך שמועס נאָר פֿונעם בזיון פֿאַר דעם גאַנצן פֿרעמדן עולם, וואָס אין וואַגאָן, וואָס איטלעכער פֿון זיי האָט געזאָגט אַן אַנדער ווערטל, איינס פּלאַטשיקער פֿונעם אַנדערן. איינער אַ יונגערמאַן מיט בלויע ברילן, מיט אַ שאָפּן קעפּל פֿון גאָלע ליסענע און מיט גראָבע ליפּן, וואָס האָט זיך געהאַלטן פֿאַר אַ גרויסן פֿאַרשוין, מחמת ער האָט נישט אויפֿגעהערט צו גלעטן די וואָנצעס און קוקן בשעת מעשה אין אַ קליין שפּיגעלע, האָט אַ זאָג געטאָן, אַז די דאָזיקע דאַמע באַדאַרף איצטער זײַן זיס, ווי טייגעכץ מיט האָניק, און האָט אַליין זיך צעלאַכט פֿון דער חכמה. דער אַנדערער, דווקא אַן אַלטער ייִד, אַ גראָבער, מיט אַ מאַסיווער גאָלדענער קייט אַפֿן בויך און מיט אַ גראָבער שמעקנדיקער ציגאַר אין די ציין, האָט געזאָגט נאָך

גרעבער פון יענעם יונגן מאַן, און דער גאַנצער וואָגאָן האָט אויסגע־שאָסן אַ געלעכטער. נישט געלאַכט האָבן נאָר די דאַמען, וואָס מיט אַ מאָל האָט די גוט־פּרײַנטשאַפט צווישן זיי געפּלאַצט, ווי אַ גלאָז, צע־זעצט געוואָרן, ווי אַ רויך, אַוועק, ווי אַ חלום. די אומאַנער דאַמע נע־בעך, וואָס האָט געפּײַערט, ווי אַ גזלן, און האָט געמוזט נאָך אײַנהאַלטן זיך פאַר בושה, האָט בשום אופן נישט געקאָנט פאַרשטיין, ווער קאָן דאָס זײַן אַ בעלן פירן מיט זיך אײַנגעמאַכטס קיין אויסלאַנד? דערויף האָט איר מײַן חיה־עטל, וואָס האָט געפּײַערט נישט ווינציקער פון איר, זייער גלײַך אָפּגעענטפערט, אַז איטלעכער האָט זיך זײַן גוסט: איינער פירט מיט זיך אײַנגעמאַכטס, דער אַנדערער קרײַד...

איך מיין, אַז די אומאַנער דאַמע האָט זיך אָנגעשטויסן, וואָס מײַן חיה־עטל מיינט, מחמת אַף דער ערשטער סטאַנציע האָבן זיי ביידע מיטן יעהופּעצער ווײַבל צענויפגענומען זייערע זאַכן און האָבן אָן אַ „זײַ־געזונט" זיך איבערגעפּעקלט אין אַן אַנדער וואָגאָן און האָבן אונדז באַפרײַט צוויי ערטער.

— און ווער איז שולדיק, אַז נישט דו?...

איך לאָז איבער דעם לעזער, ער זאָל אַליין טרעפן, וועמען געהער די דאָזיקע פראַגע: מיר, צי מײַן חיה־עטלען?

ג.

(אַ מין הקדמה. — דער שכל פון מאַריענבאַד. — אַ דאַמע פון יעקאַטערינאָסלאַוו. — סטאַנציע אין וואָלאָטשיסק. — איך האַנדל אַ מציאה און ווער פון איר פטור.)

מײַן ווײַב איז, ברוך השם, אַ מענטש, וואָס האָט פײַנט זיצן אַליין, ווי זי רופט דאָס אָן, „מיט די פיר ווענט". זי האָט ליב הערן, ווי מע רעדט, און האָט אַליין אויך ליב ריידן. אַז ס'איז שטיל אין שטוב, זשומעט איר דעמאָלט אין די אויערן, און אירע „נערוון" קאָנען דאָס נישט איבערטראָגן. אַז עס מאַכט זיך, זי בלײַבט אַליין מיט מיר און עס גייט אויס רייד (צווישן מאַן און ווײַב — וואָס קאָן זײַן פאַר אַ רייד?), פרעגט זי מיך, וואָס איך שווײַג? פאַר וואָס רייד איך נישט?

— וואָס זאָל איך מיט דיר ריידן? — פרעג איך זי. — שוין עט־לעבע און צוואַנציק יאָר זינט מיר ריידן... אויסגעגאַנגען שטאָף...

— פאַר וואָס־זשע געפינט זיך בא דיר שטאָף פאַר פרעמדע? לאָז זיך דיר דאַכטן, עלעהיי איך בין אויך אַ פרעמדע?

נו, גייט פאַרענטפערט זיך, געפינט אַ תירוץ!...

דאָס איז אַ מין הקדמה אָדער אַ פירוש צו דעם, עס זאָל אייך נישט זיין קיין חידוש, וואָס געפאָרן מיט מיין חיה־עטלען קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמבעדער, בין איך געוועזן צופרידן, אַז גאָט האָט איר צוגעשיקט מיט וועמען צו ריידן. איך אַליין האָב איר געזוכט אַ קאָמפּאַניע און האָב איר געפונען אין צווייטן וואַגאָן אַ מאַסיווע דאַמע פון יעקאַטערינאָסלאַוו מיט איר'ער אַ טאָכטער, אַ כלה, דאָס הייסט, אַזעל־בע, וואָס מעג שוין זיין אַ כלה — און צוליב דעם טאַקע פאָרט זי קיין מאַריענבאַד.

דערהערט דאָס וואָרט „מאַריענבאַד”, האָט זיך מיין חיה־עטל ממש מחיה געווען, מחמת עס האָט זי געצויגן כסדר קיין מאַריענבאַד! וואָס עפּעס גראָד קיין מאַריענבאַד? — דעם שכל קאָן קיינער נישט וויסן, פונקט אַזוי ווי עס איז שווער צו טרעפן דעם שכל, פאַר וואָס איינעם געפעלט וויים, דעם אַנדערן שוואַרץ. עס ווענדעט זיך אינעם גוסט. עס איז אַ געשמאַק־זאַך: איינעם געפעלט אַזוינס, דעם אַנדערן — אַזעל־כעס. ווען אַלע מענטשן זאָלן פאָרן אין איין אָרט אריין, וואָלטן דאָך אַלע איבעריקע ערטער געבליבן ליידיק...

— פאָרט איר, הייסט דאָס, אויך קיין מאַריענבאַד? — האָט זיך מיין חיה־עטל געווענדט צו איר מיט אַ שמחה און בשעת מעשה באַ־טראַכט די מאַסיווע יעקאַטערינאָסלאַווער דאַמע און געחידושט זיך, צו וואָס פאָרט אַזעלכע אין די וואַרעמבעדער? וואָס פעלט איר, למשל?... די יעקאַטערינאָסלאַווער דאַמע האָט זיך, אַפּנים, אָנגעשטויסן, וואָס בא דיין דער דאָזיקער קוק, און האָט זיך פאַרענטפערט:

— איך פאָר קיין מאַריענבאַד אַלע זומער, נישט, חלילה, אף דער קור; איך בין, דאַנקען גאָט, געזונט און שטאַרק אף אַלע אברים (מע זעט דאָס!), הלוואַי ווייטער נישט ערגער (אָמן!); נאָר וואָס פאָר איך קיין מאַריענבאַד? איך פאָר אַהינצו זיך „אָפּצוּיען”; אַז איך בין אָפּ אַ וואָך זעקס אין מאַריענבאַד, לאָז איך איבער דאָרטן אַ פונט עטלעכע

און דרייסיק (אהא!), און מאריענבאד איז דערצו א רפואה. דער חסרון איז, וואס אז איך קום אהיים קיין יעקאטערינאסלאוו, נעם איך אן אף זיך צוריק די עטלעכע און דרייסיק פונט, וואס איך האב אי־בערגעלאזט אין מאריענבאד, מיט נאך א פונט צוואנציק (קיין עין־הרע נישט!), מחמת הער אפעטיט, וואס איך באקום נאכהער צום עסן, הרגעט מיך אוועק!...

— איז דאך גלייכער, — זאג איך — איר זאלט בעסער אויפהערן פארן קיין מאריענבאד?

— וואס הייסט? — זאגט זי, — איך מוז דאך פארן זיך אפציען, אוועקגעבן די עטלעכע און דרייסיק פונט!

— קומט דאך אייך צו, — זאג איך — צוריק עטלעכע און דרייסיק פונט מיט נאך צוואנציק פונט, הייסט דאך עס אלע צוויי יאר א פוד!

— איך האב גארנישט געוווסט, אז איר זייט אזא בעל־חשבון! — מאכט זי צו מיר מיט א שמאך, און מיין חיה־עטל קוקט אף מיר, ווי אף א גזלן, למאי איך מיש מיך אריין, און איך בייס די צונג. איך זיץ און קוק אף דער יעקאטערינאסלאווער דאמע און טראכט מיר, וואס וועט זיין פון איר, כדומה למשל, טאמער לעבט זי נאך א יאר צוואנציק און פארט אלע יאר קיין מאריענבאד און לאזט איבער עטלעכע און דרייסיק פונט און נעמט זיי אפ צוריק מיט רווחים? הייסט דאס צוואנ־ציק מאל צוואנציק, האבן מיר א קיימא־לן פון פיר הונדערט פונט און פיר הונדערט פונט האבן מיר אזוי גרוים, אפנים, ווי צען פוד.

— סטאנציע וואלאטשיסק! — זאגט אונדז אן דער קאנדוקטאר א בשורה און נעמט אפ בא אונדז די בילעטן, און אלע פאסאזשירן טוען זיך א כאפ צו די פעקלעך, און עס לאזט זיך הערן מיט שמחה:

— די גרענעץ! די גרענעץ!

פאר וועמען ס'איז א שמחה — פאר מיר נישט. גאט ווייס, צי מע וועט מיר אפגעבן דעם באגאזש, ווארעם איך האב דאך פארגעסן אפ־נעמען באם ארטעלשטשיק די קוויטאנציע און האב געמוזט פון וועג טעלעגראפירן וועגן דעם קיין בויבעריק.

— וואס וועלן מיר טאן, — זאגט צו מיר מיין חיה־עטל — טאמער חלילה, גיט מען אונדז נישט ארויס אונדזער באגאזש?

— למאי — זאג איך — זאלסטו איבערקלערן אף ניין? טאמער יא?

כך הוה. מיר זיינען געקומען אף דער סטאנציע, האט זיך אנגע־הויבן א לויפעניש פון איינעם צום אנדערן. דער יונגערער האט אונדז אפגעשיקט צום עלטערן, און דער עלטערער צו נאך א עלטערן. דער זאגט: ס'איז פאראן א דעפעש; דער זאגט: ס'איז נישטא קיין דעפעש. דער זאגט: ס'איז דא א דעפעש, מע זאל ארויסגעבן; דער זאגט: ס'איז דא א דעפעש, מע זאל נישט ארויסגעבן. בקיצור, מיר האבן געמוזט געבן פון דאנען נאך א מאל א דעפעש און אליין זיינען מיר געבליבן ווארטן.

מיין חיה־עטל... וואס? איר ווילט טאקע וויסן, וואס איך האב גע־האט פון איר? אז גאט וועט אייך העלפן, איר וועט פארן אין די וואַ־רעמבעדער, בחפזונדיק, מיט אייער ווייב, אזוי ווי איך, און איר וועט פארגעסן די קוויטאנציע פונעם באגאזש, ווי איך, און וועט דארפן ווארטן בא דער גרענעץ אן איבעריקן טאג, ווי איך, וועט איר דעמאלט וויסן, וואס מע קאן האבן פון א ווייב... איין שטיקל גליק כאטש, וואס די יעקאטערינאסלאווער דאמע מיט דער טאכטער, די כלה, זיינען אויך געבליבן ווארטן ביזן צווייטן צוג איבער אן אנדער טעם: פון אדעם האט באדארפט אנקומען אירע א שוועסטער, וואס פארט אויך קיין מאַ־ריענבאד און האט פארשפעטיקט דעם צוג, וועט זי אנקומען מיטן אנ־דערן צוג.

— אויך אזא... — וויל איך פרעגן און בלייב שטיין אין מיטן.

— אזא וואס?

— אזא... מיין איך... וואס פארט זיך אפציען?

— פארקערט, — זאגט זי — מיין שוועסטער איז שוין צו אן אײדעלע; פארט זי זיך פאררעכטן, און עס קומט איר צו אלע יאר א פונט פופצן. נאר אז זי קומט אהיים, פארלירט זי פופצן מיט נאך פופצן. זי עסט נישט כמעט גארנישט. זייער אן אײדעלע.

— קומט דאך אויס, — זאג איך — אז אין צען יאר פארלירט זי הונדערט פופציק פונט, הייסט דאס אזוי גרויס, ווי דריי פוד מיט דריי־סיק פונט, היינט וואס וועט שוין איר איבערבלייבן?

— ווער בעט דיך, דו זאלסט מאכן חשבונות? — פאלט שוין אן

אַף מיר מײַן װײַב און איז גערעכט. — ער האָט זיך אַביסל צעחשבונט, דער בעל־חשבון מײַנער! באַרעכן בעסער, װאָס דיך קאָסט־אָפּ דער באַ־גאַזש איבער דעם, װאָס דו ביסט אַ צעטראָגענער מלאך, װעסטו בעסער מאַכן! גיי נאָר, װער געװאָר, צי ס'איז שױן דאָ אַן ענטפער אַף אונדזער דעפּעש?

פאַרשטייט זיך, אַז קיין ענטפער איז נישטאָ, און עס קאָן נאָך אַזױ גיך נישט זײַן. און נישט האָבנדיק װאָס צו טאָן, גיי איך מיר אַרױס אַביסל אַף דער גאַס שפּאַצירן.

דאָס שטעטל װאָלאָטשיסק, כאָטש סע ליגט באַ דער גרענעץ, איז אַ קליין שטעטל, װי אַלע שטעטלעך בכל תפוצות ישראל, מיט אַ מאַרק, מיט קלייטלעך, מיט ייִדן, װאָס דרייען זיך אַרום מיט די שטעקעלעך אין די הענט און האָבן נישט װאָס צו טאָן. און מחמת קיינער קען מיך נישט, קויף איך מיר אַ פונט אַגרעסן און גיי מיר אַרום אין מאַרק און עס מיר די אַגרעסן פונעם שקאָרמעץ. און פּלוצעם דערזע איך פאַר מײַנע אויגן װאַקסט אויס אַ מאָדנע חיה, װאָס איך האָב אַזעלכעס אַף מײַן לעבן נישט געזען. אַ מין פערד אַ הויכס, מיט געלע מאַכנאַטע האָר, ערטערװײַז מיט פּליכעס, אַ ליפּ אַ צעשפּאָלטענע, צװיי האָרבעס אַף די פּלייצעס, איך װאָלט געמעגט שװערן — אַ װערבליוד!* און אַ שװאַרצער ציגײַנער זיצט אַף דער ערד, אײַנגעװיקלט אין אַ װײַסער װאַ־רעמער סװיטע, און קוקט מיט אַזעלכע אויגן, גלײַך װי ס'איז אים נמאס די גאַנצע װעלט.

איך גיי־צו צו אים נאָענט און באַטראַכט אים און באַטראַכט די חיה מיט דער צעשפּאָלטענער ליפּ און מיט די צװיי האָרבעס.

— װאָס איז דאָס באַ דיר? — פרעג איך אים, — אַ װערבליוד?

— אַ װערבליוד, — ענטפערט ער מיר און קוקט נישט אין די אויגן אַרײַן.

— װאָס קאָסט עס? — טו איך אים אַ פרעג און גיי־צו נאָך נעענטער.

פּלוצעם הייבט זיך אויף מײַן ציגײַנער, ציט זיך אויס אין דער

---

*) אַ קעמל.

הייך, ווי עוג מלך הבשן, טוט א גלאנץ מיט די אויגן גלײַך צו מיר אין פּנים אַרײַן און אַ פרעג:

— פּאָקופּאַיעש? (דו קויפסט?)

— פאַר וואָס נישט? — ענטפער איך אים אויף קאַטאָוועס. — וואָס ווילסטו פאַר אים?

— הונדערט מיט צען קאַרבן! — ענטפערט ער מיר. — וויפל גיסטו?

— אַ פינף־און־צוואַנציקער, — זאָג איך צו אים אויף קאַטאָוועס.

— דאַוואַי דיענגי! (גיב געלט!) — מאַכט ער צו מיר און טוט מיך אַ נעם בײַ דער האַנט אַזוי פרײַנטלעך, אַז איך האָב מורא זיך אויסדרייען פון זײַנע הענט. איך קוק מיך אַרום פון אַלע זײַטן און טראַכט מיר: „וואָס טוט מען דאָ? קויפן? — וואָס טויג מיר אַ ווער־בליוד? נישט קויפן? — האָב איך מורא פאַר פּעטש"... און איך ווייס נישט וואָס מיט מיר איז געווען: איך האָב אַרויסגענומען, במחילת כבודי, אַ פינף־און־צוואַנציקער און האָב אַוועקגעקויפט דעם ווערבליוד.

און מערקווירדיק! אַזוי ווי ס'איז פריִער נישט געווען קיין נפש, אַזוי איז מיט אַ מאָל אויסגעוואַקסן נעבן מיר אַ גאַנץ רעדל און מע האָט מיך גענומען באַטראַכטן מיט דער מציאה, וואָס איך האָב אײַנ־געהאַנדלט.

— פּעטער, וואָס וועט איר זיך הייסן געבן פאַר דער נבֿלה?

איך האָב געוואָלט, מע זאָל מיר אומקערן מײַן געלט, איך האָב געוואָלט אָנווערן פריִער אַ פינפערל, נאָכדעם אַ צענערל — עס גייט נישט! איך האָב אים געוואָלט אַוועקגעבן אומזיסט, אַוועקשענקען, האָט מען מיר געזאָגט:

— האַלט זיך געזונט־הייט!

וואָס טוט מען? איבערלאָזן אים אין מיטן מאַרק און אַליין אַוועק־גיין? איז מיר געווען אַ בזיון, און אַביסל האָב איך טאַקע מורא געהאַט אויך, טאָמער גייט מען מיר נאָך ביזן וואָקזאַל און עס ווערט געוואָר מײַן ווײַב...

בקיצור, איך וועל אײַך לאַנג נישט מאריך זײַן — איך האָב צוגע־צאָלט אַ פּאָר קערבלעך און בין פּטור געוואָרן פון אַ צרה!

געקומען אַהיים, האָב איך געטראָפן מײַן חיה־עטלען אין טרערן.

וואָס איז די מעשה? ס'איז שוין לאַנג פֿאַראַן אַ דעפּעש פֿון בויבעריק, די דעפּעש איז געווען נאָך איידער מיר זײַנען געקומען, אומזיסט טע־לעגראַפֿירט, און דער באַגאַזש וועט זײַן אַף דער נאַכט.

— ווו ביסטו אַהינגעקומען? — פֿרעגט זי מיך. — ווי אַזוי נעמט דאָס אַ מענטש און ווערט פֿאַרפֿאַלן אַף אַ גאַנצן טאָג און דרייט זיך אַרום איך ווייס נישט ווו און ווייס נישט וואָס!

„דאַנקען גאָט, — טראַכט איך מיר — וואָס דו ווייסט נישט, הלוואַי זאָלסטו טאַקע נישט וויסן"...

אַז מיר זײַנען אַריבערגעפֿאָרן פֿון פֿאָדוואָלאָטשיסק, איז באַ מיר אַראָפּ אַ שטיין פֿונעם האַרצן. איך האָב מיך אַלע מינוט אַרומגעקוקט, צי מע פֿירט מיר נישט צוריק די מציאה, וואָס איך האָב אײַנגעהאַנדלט. די יסורים, וואָס איך האָב געהאַט באַם ווייזירן די פּעסער, די צרות, וואָס איך האָב געהאַט פֿון מײַן ווײַב פֿאַר דעם אײַנגעמאַכטס, וואָס מע האָט אַרויפֿגעלייגט פֿאַר אים אַ שטראָף, און פֿאַר די פּאַפּירן, וואָס מע האָט מיר אַרויסגעוואָרפֿן, און באַם געלט־וועקסלען, וואָס די חלפֿנים האָבן מיר פֿאַרדרייט צווישן יאָ־און־ניין נײַן קערבלעך, — דאָס אַלץ איז געווען בלאָטע אַקעגן דעם נאַרישן ווערבליוד, וואָס איז מיר נישט אַרויסגעקראָכן פֿון קאָפּ אַ גאַנצן וועג, ביז גאָט האָט מיר באַ־שערט אַ נײַעם אומגליק אונטער קראָקוי, וואָס ווערט באַשריבן אָט דאָ — אַ ביסל ווײַטער.

ד.

(אַ פּסק פֿון אַ ווײַב. — ייִדן אין קאָפּעלושלעך. — ווײַבער מיט פּאַריקן. — מע שמועסט פֿון צירונג, און חיה־עטל פֿאַלט חלשות.)

ווו זײַנען אַהינגעקומען די יעקאַטערינאָסלאַווער מאַסיווע דאַמע, וואָס פֿאָרט קיין מאַריענבאַד פֿאַרלירן דרײַסיק פֿונט, מיט דער טאָכ־טער, די כּלה, מיט דער איידעלער שוועסטער, וואָס זיי האָבן דערוואַר־טעט פֿון אָדעס, — ווייס איך נישט; זיי זײַנען ווי אין וואַסער אַרײַן. עס קאָן זײַן, זיי האָבן זיך באַזעצט אין אַן אַנדער וואַגאָן, און איך האָב

זיי געוואָלט גיין זוכן, האָט מיר מיין חיה־עטל געגעבן אַ פּסק און איז דווקא געווען נישט אומגערעכט.

— וואָס הייסט? — זאָגט זי צו מיר, — מיר זיינען נאָר־וואָס אַריבער די גרענעץ, ווילסטו מיך שוין איבערלאָזן איינע אַליין אין אַ פּרעמד לאַנד און גיין זוכן פרעמדע ווייבער?

— טאַקע פון דיין טובה וועגן, — וויל איך מיך פאַרענטפערן, נאָר איך מאַך ערגער. „זי דאַרף נישט, זאָגט זי, מיינע טובות, זי קאָן זיך, זאָגט זי, באַגיין אָן זיי; און צווייטנס, אַז עס וועט איר זיין שטאַרק פּקוטשנע, וועט זי זיך, נישקשה, אַליין אָפּזוכן אַ קאָמפּאַניע"... און כך הווה: מיר זיינען נאָר געקומען אונטער לעמבערג, האָט אונדזער וואַגאָן אָנגעהויבן אָנגעפילט ווערן מיט יידן און ווייבער — און וואָסערע יידן! וואָסערע ווייבער! וואָסערע קאַפּעלושלעך, וואָסערע קאַפּאָטעס מיט וואָסערע גאַרטעלעך און מיט וואָסערע שיך־און־זאָקן! און די ווייבער — צנועות! טראָגן מושקעס, גאַנצע שלייערס אויף די קעפּ — רביצנס! היינט די שפּראַך זייערע! זייער אַרט ריידן אַלע אינאיינעם, און פונעם גאָרגל! און מיט די הענט, און מיט אַ ניגון!

— אַט דאָס זיינען „דייטשן"? — מאַכט צו מיר חיה־עטל מיט די אויגן.

— וואָס זאָגסטו דערויף? — ענטפער איך איר אויפן ווונק.

— ארץ־ישראל! — מאַכט צו מיר מיין ווייב.

קיינמאָל האָט נאָך מיין ווייב אַזוי גלייך נישט געזאָגט, כּלעבן. ארץ־ישראל, ווי איך בין אַ ייד.

מיר האָבן זיךביידע געפילט עפּעס אַזוי היימיש, גלייך ווי מיר וואָלטן געקומען נישט קיין אויסלאַנד, נאָר קיין בערדיטשעוו, אָדער קיין יאַרמעלינעץ אויפן יריד. דער חילוק איז נאָר געווען דאָס, וואָס בײַ אונדז אויף דער באַן, אַז עס מאַכט זיך אַזאַ קאָמפּאַניע, האָט מען בזיונות פון די אַלע איבעריקע פּאַסאַזשירן; עס ווערט אַ שמועס וועגן יידן, וואָס זיינען אומעטום פול און וואָס האָבן שוין איינגענומען כמעט דאָס גאַנצע לאַנד, און עס לאָזן זיך הערן די באַקאַנטע ווערטער: „קאַהאַל", „זשידי", „עקספּלאָאַטאַטאָרי", וכדומה זיסע נעמען, וואָס מע איז שוין מיט זיי בײַ אונדז, ברוך השם, געוווינט געוואָרן.

געוויינלעך, האָבן מיר זיך מיט דער דאָזיקער קאָמפּאַניע גיך באַ־

קאנט און גאנץ געשמאק צערעדט זיך. דערהערט פון אונדז, אז מיר זײַנען פון „רוסלאנד“, האבן די דאזיקע „דײַטשן“ געקוקט אױף אונדז מיט משונה־מאדנע אױגן, אונדז באטראכט, װי מע באטראכט, אשטײגער, מאלפּעס: דאכט זיך, מענטש, און פּאַרט נישט מענטש... זײ האבן בײַ אונדז אױסגעפרעגט איטלעכס ברעקעלע, געװאלט אױסטאפּן, װאס בײַ אונדז אונטער די נעגל טוט זיך. זײ האבן זיך אלץ נאכגעפרעגט בײַ אונדז, װאס מיר עסן? צו װעלכן רבין פארן מיר? און צי זײַנען מיר געװען אין „פּעטערסבורג“? און צי האבן מיר געזען „מאסקװי“?

קוקנדיק אױף זײ, האט מען געקאנט זיכער מײנען, אז די דאזיקע „דײַטשן“ טוען גארנישט, נאר זײ פארנעמען זיך מיט פּאליטיק. צום סוף, אז איך האב מיך גוט צוגעהערט צו זײערע שמועסן, האב איך מער נישט געהערט פון זײ א חוץ „באקפּיש“, „א געפּיטערט גענדזל“, „קאלבסבראטן“ וכדומה אזעלכע זאכן, װאס זײַנען שײַך צו דער קישקע.

דאס איז געװען בײַ מיר, צװישן די מאנצבילן, און דארט בײַ מײַן װײַב, צװישן די דײַטשע צנועות, איז געגאנגען גאר אן אנדער שמועס: די װײַבער פון בײדע צדדים האבן גערעדט פון דער „מאדע“, װאס מע טראגט „בײַ אונדז“ און װאס מע טראגט „בײַ זײ“, און ס'האט זיך אױסגעלאזט, אז כאטש זײ זײַנען „דײַטשן“ און מיר זײַנען „רוסען“, פונדעסטװעגן האלט מען בײַ אונדז פון דער הײַנטיקער מאדע א סך מער, װי בײַ זײ.

—א סימן האט איר, — זאגט צו זײ מײַן חיה־עטל — נעמט, אשטײגער, אײַער צירונג און אונדזער צירונג. בײַ אונדז א „פּרױ“ (מײַן חיה־עטל האט זיך שױן אנגענומען פון זײ און האט שױן אנגעהױבן „שפּרעכן אױף דײַטש“) — בײַ אונדז א „פּרױ“ זאל אנטאן אזעלכע צװײ באמבעס אין די אױערן, װאלט מען איר נאכגעלאפן אין גאס...

די װערטער זײַנען געזאגט צו א לעמבערגער דאמע מיט א פּאריק און מיט צװײ גאלדענע אױרינגען, װאס האבן זיך מאדנע געבאמבלט אהין און אהער.

— און װאסערע אױרינגלעך טראגט מען בײַ אײַך אין רוסלאנד?

— האט זיך אנגערופן פון דער זײַט נאך א דאמע מיט א רױט פּנים

און מיט נאַסע אייגעלעך, וואָס איז ביז אַהער געזעסן אַליין אין אַ ווינ־קעלע און האָט געשוויגן.

— באַ אונדז טראָגט מען שוין איין מאָל אוירינגלעך! — רופט זיך אָן צו איר מיין חיה־עטל און פוילט זיך נישט און עפנט אויף דעם גרויסן „קאָפער" (איך הייב שוין אויך אָן שפּרעכן אַף דייטש) און נעמט אַרויס פון דאָרט דאָס קליינע רענצעלע מיט דער צירונג, וואָס איך האָב איר געקויפט דורך דער גאַנצער צייט, זינט באַ מיר האָט זיך באַוויזן געלט.

עס ווייזט אויס, אַז די צירונג איז דעם עולם שטאַרק געפעלן, וואָ־רעם אַלע ווייבער, אויך אַ פּאָר מאַנצבילן, האָבן שטאַרק אַריינגעקוקט אין די קעסטעלעך אַריין, באַטראַכט מיין ווייבס שיינע אוירינגלעך מיט די גוטע פינגערלעך מיט די פּערל, און מיטן גאַנצן איבעריקן שמוק, וואָס זי האָט זיך נישט געוואָלט מיט דעם צעשיידן אַפילו אַף איין טאָג.

— וואָס טויג דיר צירונג אין די וואַרעמבעדער? — טענה איך מיט איר נאָך אין דער היים פאַרן אַוועקפאָר, — אַ קשיא אַף אַ מעשה, טאָ־מער, חלילה, גנבעט מען דאָס באַ דיר אַוועק?

— און ווו בין איך? בייס זיך אַף די צונג! — ענטפערט זי מיר.

— דו דאַרפסט אָבער תמיד אויסליגן צו בייזן!

„מילא, אַ דאגה! — טראַכט איך מיר, — דיין צירונג, דיין דעה!"

דערווייל האָב איך מיך מיט מיינע „דייטשן" אַזוי פאַררעדט וועגן פּאָליטיק און אַנדערע ענינים, אַז (כ'בין זיך מודה ומתודה!) איך האָב גאָר פאַרגעסן, אַז ס'איז פאַראַן ערגעץ אַ חיה־עטל אַף דער וועלט... און ערשט ווען האָב איך מיך דערמאָנט? ערשט העט־העט, אַז דער גראָ־בער דייטשער קאָנדוקטאָר מיטן מאָדנע היטל אַפן קאָפּ און מיט אַן אומגעלומפּערט גרויסן שליסל אין די הענט איז דורכגעגאַנגען פאַרביי אונדז און האָט אויסגערופן דווקא הויך אַף אַ קול, מיט אַזאַ שפּראַך, וואָס איז שווער צו פאַרשטיין, געקראַקעט, ווי אַ וואָראָנע: — „קראַ־קאַ־ו! קראַ־קאַ־ו!" און דאָס איבעריקע — זאָל איך אַזוי וויסן פון אים!

— אָט דאָ — זאָגט צו מיר מיין חיה־עטל — וועלן מיר עפּעס נעמען אין מויל אַריין.

און זי נעמט מיך אונטער דער האַנט אַף דעם אַריסטאָקראַטישן

אופן, און מיר מאכן ביידע א שפּאציר איבערן שיינעם גרויסן וואקזאל גאנץ אויפגעלעבט, ווי א יונג פּארל נאך־וואס נאך דער חתונה.

אינעם לעבן פון מאן און ווייב טרעפן זיך זעלטן אזעלכע גליקלעכע מינוטן, אזעלכע שיינע טעג מיט אזא לויטערן הימל. מערסטנטייל איז אדער כמארנע, אדער עס רעגנט, אדער גרויסע קעלטן, אדער עס ברענט די זון אומברחמנותדיק, בריט און סמאלעט מיט סכנת־נפשות, אדער עס ברעכט אויס פּלוצעם א וואלקנבראך, נאכדעם באווייזט זיך די זון אף א ווײַלע, טוט א שמייכל און ווערט פארשוואונדן.

אויב בא אײַך קומט דאס פּאר אנדערש, זײַנט איר אוודאי א מוצלח, געבוירן, ווי מע זאגט, אין א הײַבל; בא מיר מיט מײַן חיה־עטלען, בין איך זיך מודה, קומען־פּאר זעלטן אזעלכע גליקלעכע לויטערע זונענדיקע טעג. ווער פון אונדז איז דא מער חייב — קאן איך אײַך נישט זאגן. איך בין בטבע א ייִד א צו־להכעיסניק, און מײַן ווײַב איז א דאמע מיט נערוון. צו־להכעיס מיט נערוון — איז פּײַער מיט וואסער, סאדע מיט קרעמעטארטערום; קומען זיי זיך צענויף אינאיינעם — קאכט עס...

דערפאר אבער, אז עס גיט זיך אויס בא אונדז א שיינער טאג און די זון טוט א שײַן, באנוצן מיר זיך דערמיט ווי ווײַט מעגלעך און שעפּן פארגעניגן מיטן פולן מויל.

— חיה־עטל קרוין, וואס זאגסטו אף דעם לאנד, ווי פרײַ, ווי גוט דא איז!

— א גן־עדן! — זאגט זי צו מיר, ווי איר שטייגער איז, און טוט מיר א קוק אין די אויגן ארײַן אזוי פרײַנטלעך, אז עס ווײַזט זיך מיר אויס, אז קיין שענערס פון איר איז נישטא אף דער וועלט. און איך רוף זיך אן צו איר:

— ווי מיינסטו, נשמה מײַנע, וואלסט וועלן, אשטייגער, זיך דא באזעצן אף שטענדיק?

— מיט דיר? אך, פאר וואס נישט?

— מיט דעם, וואס איז ליב, אפילו אין א שאלאש! — זאג איך צו איר מיט דעם נוסח, וואס אין די ביכלעך שטייט געשריבן.

דערויף ענטפערט זי מיר נאר מיט א זיס שמייכעלע, איינס פון די שמייכעלעך, וואס מאכט פריילעך דעם הימל, די ערד, די גאנצע וועלט.

אַלע מענטשן באַקומען דעמאָלט גאָר אַן אַנדער פּנים — אַפילו דער קאָנדוקטאָר, וואָס גייט פאַרביי, אַפילו דער זשאַנדאַרם מיט דער גרויסער פעדער, אַפילו דער אָרעמער דײַטש, וואָס שטייט אָפּגעריסן און וואַרט אַף אַ נדבה — אַלץ, אַלץ באַקומט אַן אַנדער פּנים מיט אַן אַנדער געשטאַלט, אַלץ שמייכלט, אַלץ זינגט, אַלץ טאַנצט, אַלץ גריסט צו אונדז גאָר פרײַנטלעך!

— חיה־עטל!...

— וואָס איז, מײַן טײַערער?

— לאָמיר זיך געבן איינס דאָס אַנדערע דאָס ערן־וואָרט, אַז פון הײַנט אָן און ווײַטער זאָלן מיר זײַן שטענדיק שלום, שטענדיק גוט, קיינמאָל זיך נישט קריגן, קיינמאָל זיך נישט...

פּלוצעם רײַסט זי אַרויס באַ מיר איר האַנט, טוט זיך אַ וואָרף צוריק און שרײַט־אויס נישט מיט איר קול:

— דאָס קוישל! דאָס קוישל!

— גאָט איז מיט דיר! וואָסער קוישל?

— דאָס קוישל מיטן צירונג! — שרײַט זי אויס און פאַלט חלשות.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

וויפל מענטשן עס זײַנען געווען אַפן וואָקזאַל — זײַנען זיך אַלע צעגוויפגעלאָפן. עס איז אויסגעוואַקסן אין דער מינוט אַ דאָקטער מיט אַן אַפּטייק, און מע האָט חיה־עטלען אָפּגעמינטערט. און אַז מע האָט זי אָפּגעמינטערט, האָט זי זיך ערשט דעמאָלט רעכט צעוויינט.

— ווי איז מיר, ווינד איז מיר! מײַן צירונג! מײַן צירונג!!!

עס האָט נישט געהאָלפן מער קיין גוטע רייד, קיין טרייסטן, קיין צוזאָגן איר קויפן אַנדערע צירונג — זי וויל נישט הערן, זי ברעכט די הענט, זי וויינט, זי חלשט, זי עקט זיך.

— אוי ווי, מײַן צירונג! נישטאָ קיין צירונג; פאַרפאַלן דאָס צירונג!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

די צירונג איז פאַרפאַלן, און די מאַסיווע דאַמע מיט דער טאָכטער, דער כלה, האָבן זיך געפונען.

— וואָס איז אײַך געשען, ווי איז מיר? — פרעגט אונדז די מאַ־

סיווע דאַמע, און אַז זי ווערט געוואָר פון אונדזער שאָדן, ברעכט זי די הענט און פרעגט, ווי אַזוי פירט מען דאָס אָט אַזוי צירונג פון אויבן־אויף? און אַלע, וואָס דערהערן פונעם שאָדן, ברעכן די הענט און פרעגן, ווי קומט דאָס, מע זאָל פירן צירונג אַזוי אויבן־אויף?

— ס'איז אַלץ ער, ער מיט זײַן צונג! — זאָגט חיה־עטל. און איר ווייסט דאָך שוין, וועמען זי מיינט!...

ה.

(ווידער נערוועז. — אַ גרינער לולב פון אַדעס. — חיה־עטל בלאָזט זיך. — אַ רפואה צו דער מכה. — די מומע נחמה פון אַצעלעס.)

ביז מיר זײַנען געקומען קיין ווין איז מײַן חיה־עטל (פאַר צרות, אַפּנים) קראַנק געוואָרן אַפּן רעכטן אמת און האָט מיר פאַרשטערט די נסיעה צום ערשטן אַרויספּאָר. וואָס איר איז געווען — איז שווער צו זאָגן; די נערוון האָבן זיך איר אַזוי צעשפּילט, אַז מע האָט דאָס געקאָנט אַרויסזען אַף מיר. לאַכט נישט: אַ מענטש וואָס האָט אַ ווײַב מיט נערוון, דערקענט מען דאָס באַ אים אַפּן פּנים. ווײַזט מיר ווער איר ווילט דאָס ערשטע מאָל, און לאָם איך מיט איםריידן אַ צוויי ווערטער, וועל איך אײַך באַלד זאָגן, צי זײַן ווײַב האָט נערוון, צי ניין. מע דאַרף הערצו האָבן אַ געניט אויג!

מיטלען צו נערוון זײַנען פאַראַן אַ סך, און אַלע טויגן אַף כּפּרות. דאָס בעסטע פון אַלע מיטלען — מע זאָל לאָזן צורו, און אַזוי טו איך טאַקע. וואָס זי זאָל מיר נישט זאָגן, ענטפער איך איר נישט דאָס אַנדערע וואָרט. איך נעם אָן אַ פול מויל מיט וואַסער און שווײַג. פון איר ריידן מיט מײַן שווײַגן לאָזט זיך אַ מאָל אויס גאַנץ מיאוס, נאָר דאָ אין וואָגאָן האָב איך דערפאַר קיין מורא נישט, וואָרעם אַקעגן אונדז זײַנען געזעסן די יעקאַטערינאָסלאַווער מאַסיווע דאַמע, וואָס האָט ניט אויפגעהערט צו קײַען, און די טאָכטער, די כּלה, וואָס האָט געקוקט כּסדר אין שפּיגעלע און געזען, אַז זי האָט פרישטשעס אַפּן פּנים, און די איידעלע שוועסטער פון אַדעס, וואָס איז געווען אַזוי גרין און איידל, אַז זי האָט אויסגעזען, ווי אַן איבערגעבונדענער לולב ערב סוכות.

אף וויפל חיה־עטל איז געווען מיט זיי פריער נאָענט, אף אזוי פיל האָט זי זיך נאָכדעם פון זיי דערווייטערט און כמעט גאָר אויפגעהערט מיט זיי צו ריידן, און האָט געוואָלט, אז איך זאָל אויך מיט זיי נישט ריידן; נאָר ווי אף צו־להכעיס, האָבן זיך אַלע דריי דאַמען אַלע מאָל געווענדעט צו מיר מיט אן אנדער בקשה. איך זאָל זיך מטריח זיין אראָפּ־נעמען דאָס רענצל, אויפבינדן דאָס פּעקל, צומאַכן דאָס פענצטער, א לויף טאָן אפן וואָקזאַל עפּעס קויפן, וכדומה אַזעלכע קאָמיסיעס, וואָס מע מוז אף זיך טראָגן, בשעת מע נעמט אף זיך דעם גלות פון דאַמען. מער פון אַלע האָט מיך דעקוטשעט דער „גרינגער לולב" פון אדעס. אף וויפל זי איז מיאוס, אף אזוי פיל האָט זי זיך פאַר מיר געבראָכן און געברעקלט, און האַלט זיך פאַר א פאַרשוין איינע אין דער וועלט. מיר האָט זיך געגלוסט אַלע מינוט איר זאָגן דעם אמת, און דווקא צום גראַם: מאַדאַם! איר זיינט גרין ווי גראָז, און האָט א לאַנגע נאָז...

אייך האָט זיך קיינמאָל נישט געטראָפן, אז אף דער צונג זאָל בא אייך ליגן א נאַרישקייט און עס זאָל זיך רייסן ארויסצוזאָגן? איך האָב אַמאָל פאַר אזא מעשה געכאַפּט פּעטש, נישט פאַר אייך געדאַכט, און א סך... נאָר איך האָב פאַרגעסן, אז מיר שמועסן פון דער נסיעה אין די וואַרעמבעדער און מע טאָר נישט ריידן פון זייטיקע ענינים.

בקיצור, די דאַמען האָבן זיך מיט מיר געשאַפט, און מיין ווייב האָט זיך געבלאָזן און געפייערט אף זיי און אף מיר און אף דער גאַנ־צער וועלט מיט סכנת־נפשות! איך האָב געפילט, אז עס בלאָזט א שלעכט ווינטל, אז אָט־אָט רוקט זיך אָן אף מיר א כמאַרע און עס ברעכט אויס אן אומגליק, רחמנא לצלן... דער אייבערשטער איז דאָך אָבער אָן אל ארך אפּים ורב חסד, שיקט ער צו די רפואה פאַר דער מכה. האָט ער אף מיר רחמנות געהאַט און צוגעשיקט מיר צו הילף א נייע דאַמע, דאָס הייסט, דאָרט אין דער היים איז זי א „יידענע", נאָר דאָ, און ווייל זי פאָרט אין די וואַרעמבעדער, רוף איך זי „דאַמע". דורכגעגאַנגען דורך אונדעזר וואַגאָן און דערזען מיין ווייב, איז זי צוגעלאָפן צו איר, איז איר געפאַלן אפן האַלדז, און מע האָט זיך גענומען איינס דאָס אַנדערע קושן אזוי שטאַרק, אז דער גאַנצער עולם האָט אף זיי געקוקט און געשמייכלט.

— אוי, חיה־עטל, ס'איז דו? אָט וועל איך מיר א מעשה אָנטאָן!

— מומעניו, ווי קומט איר אַהער?

— ווּהין פֿאָרסטו דאָס, חיה־עטל, נשמה מײַנע האַרציקע? אפשר אין די וואַרעמבעדער?

— געוויינלעך, אין די וואַרעמבעדער; נו, און איר, מומעניו, ווּהין פֿאָרט?

— אויך אין די וואַרעמבעדער. אָט דאָס איז אפשר דער מאַן דײַנער? איך וועל מיר אַ מעשׂה אָנטאָן!

און אַזוי האָבן מיר זיך באַקענט, דאָס הייסט, פֿאָרגעשטעלט אַן נע־מען און אָן ווערטער: איך בין געוואָר געוואָרן, אַז זי איז מײַן חיה־עטלס אַ מומע פֿון אַ קליין שטעטל מיט אַ מאָדנעם נאָמען — אַצע־לעס. דאָס הייסט, שרײַבן שרײַבט זיך עס וואָלאָצעגאָלאָווע, נאָר ייִדן, וואָס האָבן פֿײַנט לאַנגע נעמען, האָבן דאָס פֿאַרקירצט אויף אַצעלעס, און מע רופֿט זי: די מומע נחמה פֿון אַצעלעס.

— ווּהין־זשע פֿאָרט איר, מומעניו, אין וואָסער אָרט אַרײַן?

— פֿרעגט זי חיה־עטל.

— לאָז מיך אַזוי וויסן בייז מיט דיר אינאיינעם, ווי איך ווייס, וואָס פֿאַר אַ נאָמען דאָס האָט! דאָס הייסט, איך האָב אפילו יאָ געוווּסט דעם נאָמען, נאָר איך האָב שוין פֿאַרגעסן. געדענקען געדענק איך, אַז עס לאָזט זיך אויס מיט אַ „באָד".

— אפשר מאַריענבאַד?

— סע קאָן זײַן, אַז מאַריענבאָד.

— צי אפשר קאַרלסבאַד?

— האָסט געפּועלט בא מיר אַזוי אויך, לאָז זײַן קאַרלסבאָד.

— צי אפשר פֿראַנצענסבאַד? אָדער באַדענבאַד?

— לאָז זײַן פֿראַנצענסבאָד, הייסע באָד, קאַלטע באָד, אַבי אַ באָד...

דער דאָקטער האָט מיר געהייסן פֿאָרן אין די וואַרעמבעדער, פֿאָר איך. איך פֿיר מיט זיך אַ בריוו פֿון אים צום פּראָפֿעסאָר, מסתּמא שרײַבט ער שוין דאָרטן אין וואָסערע בעדער.

אונדזער מומע נחמה האָט, נישקשה, פֿאַרדינט, איך זאָל אײַך זי באַשרײַבן ווי סע געהער צו זײַן, איבערגעבן אין קורצן איר ביאָגראַפֿיע: ערשטנס, איז זי דאָך מײַן חיה־עטלס אן אייגענע מומע, דאָס הייסט, מײַן שווינגערס אַן אייגענע שוועסטער, און מײַן ווײַבס מומע געהער דאָך

מיר אויך אָן אַ מומע. און צווייטנס, איז זי אַזאַ פּאַרשוין, וואָס ס'איז, כ'לעבן, כדאי זיך מיט איר צו באַקענען אַביסל פון דער נאָענט.

אין דער יוגנט, ווײַזט אויס, האָט זי באַדאַרפט זײַן אַ גאַנץ שיינע, און בטבע איז זי נאָך הײַנט אויך אַ לעבעדיקע, אַ פריילעכע נשמה, און האָט ליב לעבן אַ גוטן טאָג. דעם ערשטן מאַן האָט זי געהאַט אַן אַלטן שטורמאַק, פאַרשוואַרצט געוואָרן מיט אים נישט לאַנג, געבליבן נאָך אים אַ יונגע אַלמנה אָן קינדער, נאָר מיט געלט — ביידע זאַכן דווקא נישט קיין חסרונות אַף צו חתונה האָבן דאָס אַנדערע מאָל און נעמען אַ מאַן נאָך איר באַגער און אָנהייבן פירן אַ לעבן איבעראַנײַעס. וואָס פאַר אַ מין בפש איז איר צווייטער מאַן, וואָס זי האָט אים גענומען „נאָך איר באַגער", קאָן איך אײַך נישט זאָגן; איך ווייס נאָר, אַז ער אַליין זיצט אין אַצעלעס, און זי האָט ער אַרויסגעשיקט אין די וואַרעמבעדער אַף אַ וואָך זעקס, זי זאָל זיך אָנטאָן „כל הפערגעניגן שבעולם", נישט זשאַלעווען קיין געלט, און וואָס איר האַרץ גלוסט — דאָס זאָל זי טאָן, און וואָס אירע אויגן זעען — דאָס זאָל זי קויפן.

אַזוי זאָגט די מומע נחמה פון אַצעלעס, און איך זע, אַז אַלע מײַנע דאַמען זײַנען איר מקנא, וואָס זי איז אַזוי פרײַ און האָט אַזאַ גליקלעך לעבן באַ איר מאַן, און — אוי וויי! — איך מוז מיך מודה זײַן, אַז אפילו מײַן חיה־עטל אַליין קוקט אַף דער מומע און אַף מיר, און איך ווייס, וואָס איר קוק באַדײַט; איר קוק באַדײַט: „אָט וואָס ס'הייסט אַ מאַן אַף דער וועלט!"...

און די מומע נחמה פון אַצעלעס האַלט אין איין ריידן; דאָס מויל מאַכט זיך איר נישט צו אַף קיין מינוט. אַליין איז זי אַ קליינינטשקע, אַ ווײַסינקע, אַ קײַלעכיקע, מיט אַ ווײַס קײַלעכיק גוידערל, מיט אַ נעזל ווי אַ פאַסאָלקע, מיט גרויע איינגעלעך, און אַ קול האָט זי אַ הייזעריקס, און אַז זי רעדט, טאַנצט זי אונטער, דרייט זיך אַף אַלע זײַטן, פאַרגעסט אַלע מינוט, ווו זי האַלט אין די יוצרות, מישט צענויף קאַשע מיט באָרשט מיט נעכטיקע טעג, טוט זיך אַ פאַטש מיט ביידע הענטלעך איבער די קײַלעכיקע קלובעס: „איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטאָן!" און צעלאַכט זיך אַזוי, אַז אַלע מוזן לאַכן מיט איר אינאיינעם.

— מומעניו, — פרעג איך זי — באַ וואָסער פּראָפעסאָר האָט אײַך דער דאָקטער געהייסן זײַן?

— לאָם איך אַזוי וויסן פון אים! — זאָגט די מומע נחמה. — ער האָט מיר דאָרט פאַרשריבן, דער שיינער דאָקטער פון אָצעלעס, אויף אַ שטיקל פּאַפּיר דעם נאָמען זיינעם, נאָר איך געדענק שוין נישט אין וואָסער אַ שטאָט: צי אין ווין, צי אין בערלין? איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטאָן!

און די מומע נחמה זוכט — זוכט אין אַלע קעשענעס און קאָן נישט געפינען דאָס שטיקל פּאַפּיר, וואָס דער שיינער דאָקטער פון אָצעלעס האָט איר פאַרשריבן.

—ווייסט איר כאָטש, לכל הפחות, דאָס חולאת אייערס? — פרעג איך זי אויף אַ ציקאַוועסט.

— אָט וועל איך דיר באַלד גיין דערציילן מיין חולאת! — מאַכט די מומע נחמה און צעלאַכט זיך, און אַלע דאַמען שיסן־אויס אַזאַ געלעכטער, גלייך ווי איך וואָלט דאָ געזאָגט מי יודע וואָס פאַר אַ נאַרישקייט. נאָר איך בין צופרידן און דאַנקבאַר דער מומע נחמה פון אָצעלעס און וועל איר קיינמאָל נישט פאַרגעסן די טובה, וואָס זי האָט זיך באַצייטנס אונטערגעכאַפּט און אויסגעלייזט מיך נישט איינמאָל פון אַ סך, אַ סך צרות, אי בשעת נסיעה, אי דאָרט, אין די וואַרעמבעדער. זי איז, קאָן מען זאָגן, געווען די אמתע רפואה צו מיין ווייבס נערוון. קיינער האָט אַזוי נישט געקאָנט אויפמונטערן מיין חיה־עטלען, ווי די מומע נחמה, זי מאַכן באַרעדעוודיק, בשעת זי שווייגט, און זי מאַכן לאַכנדיק, בשעת זי איז פאַרזאָרגט, מרה־שחורהדיק.

איך ווינטש אייך, לעזער, אויב איר האָט אַ ווייב, און דאָס ווייב האָט נערוון, און איר פאָרט מיט איר אין די וואַרעמבעדער, זאָל אייך גאָט צושיקן אַ מומע נחמה פון אָצעלעס, וועט איר געניצט זיין און אויסגעלייזט ווערן, אם ירצה השם, פון אַ סך צרות און אומגליקן, וואָס אַ באַווייבטער מענטש קאָן אויף זיך האָבן.

ז.

(אַ בהלה אין ווין. — אַן אומגליק מיט דער שפּראַך. — נישטאָ וואָס צו עסן.)

ביז ווין האָבן מיר זיך אַלע געהאַלטן איינס, אָפּגערעדט, מיר זאָלן אַלע פאָרפאָרן אַף איין סטאַנציע, אַלע גיין צו איין פּראָפעסאָר — הכלל, אומעטום אינאיינעם. נאָר פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס מיר זײַנען געקומען קיין ווין, איז געקומען אַף אונדז אַלעמען אַ טומל, אַ לויפעניש מיט אַן אויסכאַפּעניש. דער ערשטער אומגליק האָט זיך גענומען פון די ווינער אַרטעלשטשיקעס, וואָס האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צו אונדז, ווי די מלאכי־חבלה, עפּעס גערעדט צו אונדז מיט אַ מאָדנעם לשון, נישט גע־קוקט אין די אויגן אַרײַן, געכאַפּט אונדזער באַגאַזש אונטער די הענט און אַ זאָג געטאָן:

— געפּעק! געפּעק!

וואָס געפּעק? ווער געפּעק? — ווייס איך נישט. מײַן חיה־עטל וויל זיי אײַנהאַלטן, קוקט אַף מיר, ווי איינער רעדט: „וואָס שווייגסטו?" נאָר די מלאכי־חבלה הערן אונדז בײדן, ווי המן דעם גראַגער; זיי האָבן פאַרנומען אונדזערע פּעקלעך און מאַרש, איך ווייס אַליין נישט וווּהין, און מיר נאָך זיי.

— וואָס לאָזטו זיי? — שרײַט צו מיר מײַן חיה־עטל און לויפט מיט מיר אינאיינעם נאָך די מלאכי־חבלה. — פאַר וואָס פרעגסטו זיי כאָטש נישט, וווּהין טראָגן זיי אונדזערע זאַכן? דו קאָנסט דאָך מיט זיי ריידן אַף דײַטש!

— מסתמא אַפּן וואַקזאַל, — זאָג איך, — וואָס האָסטו מורא?

— אַזוי? וואָס איך האָב מורא? ס'איז דיר דאָס אַנדערע קוישל מיטן צירונג? — און מײַן חיה־עטל איז שוין פאַרטיק מיר אָפּשפּילן אַ וויוואַט, ווי איך בין ווערט. ערשט מיר דערזעען די מומע נחמה פון אַצעלעם ליגן אַף דער ערד אויסגעצויגן און פאַרשפּרייט בײדע הענט אַף אירע פּעקלעך, ווי אַ געטרײַע מוטער, וואָס באַשיצט אירע קינדער, אָדער ווי אַן אָדלער, וואָס מע וויל בײַ אים אַוועקרויבן זײַנע קליינע אָדלערלעך. איינער פון די מלאכה־חבלה שטייט איבער איר און וויל נעמען טראָגן די זאַכן, לאָזט זי אים נישט און שרײַט אַף אַ קול:

— טשעפּעט נישט די וועשטשעס, איך וועל מיר א מעשה אָנטאָן!

אַזוי קאָמיש און לוסטיק האָט אויסגעזען די דאָזיקע סצענע, אַז מיר האָבן זיך ביידע נישט געקאָנט איינהאַלטן און האָבן זיך געקאַטשעט פאַר געלעכטער.

— מומעניו, גאָט איז מיט אייך! — מאַכט צו איר חיה־עטל — וואָס האָט איר מורא? אָט טראָגט מען דאָך אונדזערע וועשטשעס אויך, און מיר האָבן קיין מורא נישט...

בתוך כך האָבן מיר אין דער בהלה פאַרלוירן די יעקאַטערינאָסלאַווער דאַמע מיט דער טאָכטער און מיט דער שוועסטער, און אַ דאַנק גאָט, וואָס מיר האָבן זיך כאָטש געהאַלטן אין דרייען מיט דער מומע נחמה, וואָס האָט זיך אָנגעהאַלטן אָן מיין חיה־עטלען באַם קליידל, נישט אָפּגעלאָזט זי אַף קיין טריט, און חיה־עטל האָט זיך אָנגעהאַלטן אָן מיר, און אַזוי זיינען מיר געווען אַלע דריי שוין נישט צעשיידט.

אויסגעגרוזעט מיט גרויסע צרות דעם באַגאַזש, דערציילט מיר איינער פון די מלאכי־חבלה, אַ רויטער דייטש מיט אַ ווייסן פאַרטעך, עפּעס אַ גאַנצע מעשה אַף זיין געמוטשעטע לשון, וואָס מע פאַרשטייט נישט אַ וואָרט, מחמת ער רעדט נישט מיטן מויל, נאָר מיטן האַלדז, און מיט אַזאַ מהירות, קוים וואָס מע כאַפּט מיטן אויער. איינציקע ווערטער נאָר האָב איך געכאַפּט: „האָטעל"... „פערד"... „וואַגן"...

— וואָס וויל ער, כ'וועל מיר אַ מעשה אָנטאָן!? — מאַכט די מומע נחמה צו חיה־עטלען.

— פרעג אים, וואָס וויל ער? — מאַכט צו מיר מיין חיה־עטל.

— פרעג אים אַף דייטש: וואָס זאָגט ער?

— ער פרעגט, — זאָג איך — ווי אַזוי מיר ווילן פאָרן אין שטאָט אַריין? צי מיט פערד, צי מיטן טראַמוויי?

— מיט סוסים! — מאַכט צו אים די מומע נחמה, און אַף מיר און אַף חיה־עטלען פאַלט אָן אַ געלעכטער.

— געגוג שוין לאַכן! — זאָגט צו מיר חיה־עטל, — זאָג אים אַף דייטש, אַז מיר ברויכן אַן איזוואָשטשיק.

— פיוּאיט! — מאַך איך צו אים און טו אַ פייף און ווי אַ שמייס מיט דער בייטש, ער זאָל מיך פאַרשטיין. און שטעלט אייך פאָר, אַז ער האָט מיך באַלד פאַרשטאַנען!

— יאַ וואָהל! — מאַכט ער צו מיר, און אין צוויי מינוט אַרום זיצן מיר שוין אַלע דרײַ אין אַ גרויסאַרטיקן פּאַיעטאָן מיט אַזעלכע געזונטע סוסים, וואָס בײַ אונדז זעט מען דאָס גאָרנישט. אויף דעם באַגאַזש האָט ער אונדז אַרויפגעפּעקלט, דער רויטער דײַטש מיט די געזונטע פּלייצעס. איך רוק אים אַרײַן אין יד אַרײַן אַ שיינע מטבע, כאַפּט ער אַראָפּ דאָס היטל און דאַנקט אונדז אָן אַ פולן קאָפּ. דער קוטשער פון די סוסים, אַ גאַנצער דײַטש מיט אַ לולקע־ציבעק, נעמט זיך פּאַוואָלינקע אַראָפּ פון די פערד די קאָלדרעס (דאָ גייען אַלע פערד צוגעדעקט מיט קאָלדרעס, זיי זאָלן זיך, חלילה, נישט צוקילן), זעצט זיך אַנידער און דרייט־אויס צו אונדז דעם קאָפּ און לאָזט אַרויס אויף פונעם האַלדז, נישט פונעם מויל (אַזוי רײדן זיי דאָ אַלע), עפּעס אַ מינים ווערטער מיט אַ ניגון, וואָס ס'איז שווער צו פאַרשטיין.

— וואָס וויל ער? — מאַכט די מומע נחמה צו חיה־עטלען.

— פרעג אים וואָס ער וויל? — מאַכט חיה־עטל צו מיר.

— וואָס איז, דײַטש? וואָס ווילסטו? — מאַך איך צו אים, מער מיט די הענט, געוויינלעך, און די מומע נחמה העלפט מיר אונטער:

— מכח אָן אכסניא פרעגט איר?

— האָדיעט שוין, מומעניו! — זאָגט צו איר מײַן חיה־עטל. — דײַטש — לאָזט אים! מײַן מאַן וועט אים שוין זאָגן אַף דײַטש.

מײַן חיה־עטלס ווערטער גיבן מיר צו אַזוי פיל קוראַזש, אַז איך הייב שוין אָן צו רײדן אַף צוויי לשונות מיט אַ מאָל — אַף דײַטש און אַף פראַנצויז:

— גראַנד האָטעל בעסטע קוואַליטעט פראַנטע מאַאַשיקאָ! — און בשעת מעשה טו איך אים אַ קנאַק מיט דער צונג. פאַרשטייט ער מיך, דער דײַטש, און רופט זיך אָן צו מיר:

— יאַ וואָהל! יאַ וואָהל!

און עס געדויערט נישט לאַנג, פירט ער אונדז צו צו זייער אַ גרויס־אַרטיק הויז מיט שפּיגלדיקע פענצטער, און עס לויפן־אַרויס אַקעגן אונדז נײַע מלאכי־חבלה מיט שוואַרצע פרעק, און מע כאַפּט אונדז אונטער די הענט און מע פירט אונדז גלײַך אַרויף, און עס קומט אונדז אַקעגן איי־נער מיט צוויי באַקנבערד, איך וואָלט געמעגט שווערן — אַ גראַף, אַ

מאגנאט. צום סוף איז דאָס אַ שווייצאַר. כאַפּט אַראָפּ דאָס היטל און טראָגט אונדז אָקעגן זייער אַ שיינעם גוט־מאָרגן.

— פֿיל צימער ווינשען זיע? — מאַכט ער צו די דאַמען.

— וואָס ווינטשט ער אונדז, איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטאָן? — זאָגט די מומע נחמה, און מיר ביידע לאַכן.

— ער פֿרעגט, וויפֿל נומערן, — זאָג איך.

זאָג אים אויף דײַטש, אַז צוויי — מאַכט צו מיר חיה־עטל, און איך באַווײַז אים אויף דײַטש צוויי פֿינגער און לייג אים צו אויף פֿראַנצויזיש:

— פֿראַנטע מאַאשיקאַ באָנזשור!

— יאַ וואָהל! — מאַכט ער צו מיר, — אַם ערשטען שטאָק! — און פֿירט אונדז אַרײַן אין גרויסאַרטיקע חדרים.

— ווי טײַער איז בײַ אײַך — זאָגט די מומע נחמה — אַ מעת־לעת?

שטייט ער, דער דײַטש, און קוקט אויף איר, ווי אַ זינדיקער מענטש; ער הייבט נישט אָן צו פֿאַרשטיין, וואָס מע רעדט צו אים, און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכעלע זיס, ווי צוקער:

— פֿילײַכט וואָלען מיר בעסער דײַטש שפּרעכען?

— זאָג אים אויף דײַטש, — רופֿט זיך אָן צו מיר מײַן חיה־עטל. און איך מאַך צו אים מיט די הענט, ווי איינער רעדט: מה יקר? פֿאַרשטייט ער מיך נישט און פֿינטלט מיט די אויגן... אַן אומגליק מיט זייער שפּראַך! בײַ אונדז רעדט מען אויך דײַטש, נאָר ס'איז גאָרנישט דאָס דײַטש, וואָס בײַ זיי. איך באַגעגן מיך אַמאָל בײַ אונדז אין יעהופּעץ מיט דײַטשן, איך מאַך מיט זיי געשעפֿטן. איך רייד מיט זיי האַלב יידיש, האַלב דײַטש, מיר פֿאַרשטייען איינס דאָס אַנדערע. דאָ זאָל גאָט שומר ומציל זײַן! אַלע ציין קאָן מען זיך אויסברעכן.

דאָס איז אָבער נאָר די ערשטע צײַט. וואָס ווײַטער ווערן מיר אַלץ מער געוווינט מיט דער שפּראַך, און מיר הייבן אָן פֿאַרשטיין איינס דאָס אַנדערע מיטן קוק! אויפֿן אַנדערן טאָג איז שוין מײַן חיה־עטל אַליין געגאַנגען מיט דער מומע נחמה אין די קלייטן, און זיי האָבן שוין אײַנגעהאַנדלט סחורה, און מע האָט זיי שוין אָפּגענאַרט, ווי די אמתע בראָדער סוחרים.

— געפעלט דיר, חיה־עטל, די שטאָט ווין? — זאָג איך צו מײַן ווײַב נאָכדעם, אַז מיר האָבן זיך שוין אײַנגעוואַשן און איבערגעטאָן פֿור־נעם וועג און אָפּגעטרונקען טיי און אָנגעקוקט די שטאָט ווין.

— אָנצינדן לאָז זי זיך דיר אַפֿן פֿײַער! — זאָגט חיה־עטל. — אין אַזאַ גרויסער שטאָט זאָל נישט זײַן וווּ צו עסן!

וואָס־זשע איז די מעשה? מיר זײַנען געגאַנגען זוכן אַ יִדישן רעסטאָראַן, האָבן מיר זיך אַרומגעדרייט איבער דער שטאָט אַ שעה זעקס און נישט געקאָנט געפֿינען. וועמען מיר האָבן געפֿרעגט, איז אָדער מע האָט א ו נ ד ז נישט פֿאַרשטאַנען, אָדער מיר האָבן י ע נ ע ם נישט פֿאַרשטאַנען... אָט ווײַזט ער אָן, דאַכט זיך, זייער גוט: רעכטס! לינקס! פֿאָרווערטס!... און קומסט צו עפּעס, לאָזט זיך אויס, אַז עס הייבט זיך גאָרנישט אָן... האָבן מיר דעם ערשטן טאָג טאַקע געגעסן מכות, גע־לעבט מיט קאַווע און מיט לייזע אייער און מיט ווינער פּוטערגעבעקס־לעך, וואָס צעגייען זיך אין מויל, ווי שניי אױף דער זון.

ערשט אַפֿן צווייטן טאָג האָבן מיר דערטאַפּט אַ יִדישן רעסטאָראַן מיטן נאָמען „כשר". און נאָך וואָס פֿאַר אַ מין כשר! כשר צו כשר איז נישט גלײַך! דער רעסטאָראַטאָר, כאָטש ער „שפּרעכט דײַטש", נאָר ער גייט מיט אַ יאַרמעלקע אַפֿן קאָפּ, און צום עסן וואַשט מען זיך, און די געסט גייען־צו איינס צום אַנדערן און מע גיט זיך אָפּ שלום און מע פֿרעגט זיך אויס, פֿון וואַנען פֿאָרט אַ ייִד? און ווּהין? און וואָס? און ווען? און אויב געשעפֿט, איז צוליב וואָס פֿאַר אַ געשעפֿט? און אויב צום דאָקטער, איז צו וואָסער דאָקטער? — מיט איינעם וואָרט, גאַנץ יִדישלעך, פּונקט ווי אין וואַרשע.

ז.

(צווישן יִדן ווערט מען נישט פֿאַרפֿאַלן. — אַן עצה פֿון אַ רעסטאָראַטאָר. — אַ קאָמיסיאָנער פֿון לאַמפּנגלעזער אונטערזוכט מײַנע דאַמען.)

„צווישן יִדן, זאָגט די וועלט, ווערט מען נישט פֿאַרפֿאַלן"... זאָלט איר טאַקע וויסן, אַז ס'איז אמת. וואָס וואָלטן מיר געטאָן, למשל, ווען

מיר שלאָגן זיך נישט צו צו קיין ייִדישן רעסטאָראַן, ווו דער רעסטאָראַטאָר אַליין איז אַזוי פּרײַנטלעך און שלאָגט זיך אָן מיט זײַנע עצות, צו וואָסער דאָקטער מיר זאָלן גיין? ווערליק די דײַטשן מיט זייער שטומפּיקער שווערער שפּראַך, וואָלטן מיר זיך אַרומגעדרייט אין ווין ימים ושנים. וואָס גייט דאָס אָן, אַשטייגער, דעם שווייצאַר פֿון האָטעל, וואָס מיר טוען אין ווין? פֿון זײַנעטוועגן וואָלטן מיר געמעגט דאָרט האַלטן ראש־השנה, און אַפילו די אַנדערע טעג סוכות, אַבי מיר זאָלן שטיין באַ אים אין זײַן גרויסאַרטיקן האָטעל, טרינקען די שיינע טיי, וואָס מע דערלאַנגט אונדז פֿונעם קעסל, און צאָלן אים פֿאַר איטלעכן טרונק וואַסער און פֿאַר דער מאַשינע, וואָס מע הייבט אונדז אויף און מע לאָזט אונדז אַראָפּ צוואַנציק מאָל אַ טאָג, וואָס מײַן חיה־עטל איז דערפֿון ווינציק־וואָס צופֿרידן. זי זאָגט, אַז עס דרייט זיך איר דער קאָפּ אַף צו חלשן. און די מומע נחמה פֿון אָצעלעס האָט דאָס ערשטע מאָל דערפֿון אַזוי זיך צעשריִען, אַז מיר זײַנען געווען שטאַרקער פֿון איַיזן, אַז מיר האָבן נישט געפּלאַצט פֿאַר געלעכטער!

נישט אַזוי איז אָבער צווישן ייִדן; דער בעל־הבית פֿון דער ייִדישער רעסטאָראַציע האָט אונדז באַלד גענומען אַפֿן צימבל: ווער זײַנען מיר? פֿון וואַנען? וווּהין פֿאָרן מיר? וואָס איז אונדזער שלאַפֿקייט? און צו וואָסער פּראָפֿעסאָר דאַרפֿן מיר? דערהערט, אַז מיר פֿאָרן אין די וואַרעמבעדער, און אָנגעשמעקט, אַז ס'איז פֿאַראַן געלט, האָט ער אונדז אַנידערגעלייגט אַ צעטל, אַז מיר מוזן זיך פֿריִער זען מיטן פּראָפֿעסאָר, וואָרעם מיר קאָנען ווערן אומגליקלעך, טאָמער חלילה פֿאָרן מיר אין די וואַרעמבעדער אָן אַ פּראָפֿעסאָר! בלײַבט די קשיא: וואָסער פּראָפֿעסאָר? — דאָס קאָן אונדז זאָגן נאָר דער דאָקטער. און וואָסער דאָקטער? — דאָס קאָן אונדז זאָגן נאָר דער שוואָגער זײַנער; דער שוואָגער זײַנער איז אויסגעבונדן מיט אַלע דאָקטוירים. אויב מיר ווילן, זאָלן מיר וואַרטן אַף זײַן שוואָגער.

איז דאָך מסתמא מיר די געשיכטע נישט געפֿעלן.

— אפשר וואָלט געווען אַ סברא, — זאָג איך — מיר זאָלן זיך דורכשלאָגן גלײַך צום פּראָפֿעסאָר? מיר זײַנען, חלילה, נישט פֿון די מסוכנע קראַנקע. מיר זײַנען, ברוך השם, געזונטע מענטשן, אייגנטלעך; מיר ווילן נאָר וויסן אין וואָסער באָד מיר זאָלן פֿאָרן.

— איר מיינט, אפּנים, אַז איר זײַט אין רוסלאַנד? — מאַכט דער רעסטאָראַטאָר, — איר ווילט גיין גלײַך צום פּראָפּעסאָר? גייט אײַך געזונטערהייט, נאָר זעט, איר זאָלט קיין חרטה נישט האָבן.

— דאַרפסט עפּעס אָנאַרבעטן אַ חתונה! — מאַכט צו מיר שטילערהייט מײַן חיה־עטל, און די מומע נחמה האַלט זי אונטער:

— וואָס וועט דיך אַרן, אַז מיר וועלן פריִער זײַן באַם דאָקטער?

בקיצור, ס'איז געבליבן, מיר זאָלן זיך זען פריִער מיטן דאָקטער, דאָס הייסט, מיר זאָלן גיין אַהיים און וואַרטן, ביז עס וועט קומען צו אונדז דער שוואָגער פונעם רעסטאָראַטאָר; נאָכדעם וועט אונדז דער שוואָגער ברענגען דעם דאָקטער, און דער דאָקטער וועט אונדז שוין פירן צום פּראָפּעסאָר.

געפעלט אײַך נאָר, וויפל פּראַטעקציעס מע באַדאַרף האָבן אין ווין, ביז מע דערשלאָגט זיך צו אַ פּראָפּעסאָר!

אַ גאַנצן טאָג זײַנען מיר אָפּגעזעסן אין האָטעל און געוואַרט אָפּן רעסטאָראַטאָרס שוואָגער. די זון האָט שוין געהאַלטן באַ זעצן זיך, און מיר זײַנען געזעסן אַלע דרײַ באַ איין פענצטער און געקוקט אַף דער כּומעלדיקער שטאָט מיט די נאַרישע דײַטשן, וואָס דרייען זיך אַרום הין און צוריק אַלע אין צילינדערס. פּלוצעם הערן מיר, עמעצער קלאַפּט אין טיר אַרײַן: איינס, צוויי, דרײַ — און עס קומט אַרײַן אַ דײַטש מיט אַ טענדעוועוועדע, מיט אַ צילינדער, מיט אַ גרויסן שטעקן און מיט הענטשקעלעך, און כאָטש ס'איז שוין געווען שטאָק־נאַכט, מאַכט ער צו אונדז מיט אַ ניגון:

— גוטען טאַאַאַאַאַג!

— אַלע בייזע וויסטע חלומות אַף מײַנע שונאימס קעפּ! איך וועל מיר נאָר אַ מעשׂה אָנטאָן! — רופט זיך אָפּ די מומע נחמה, און מיר קאָנען זיך נישט אײַנהאַלטן און שיסן אויס אַ געלעכטער.

איז דאָס דעם דײַטש, אַפּנים, שטאַרק נישט געפעלן, וואָרעם ער האָט זיך שטאַרק צעבייזערט אַף אונדז וואָס מיר לאַכן און געקלאַפּט מיטן שטעקן אין טיש אַרײַן און אַלץ געשריִען:

—אונפאַרשעמט!... רוסישע שווײַנען!...

אַפּנים, חזירים הייסט דאָס?... ביז איך האָב געמוזט אויפשטיין

און צוגיין צו אים און געבן אים צו פֿאַרשטיין, אַז נישט פֿון אים לאַכן מיר, נאָר פֿון דער מומע נחמה.

— זי איז פֿאַרריקט? — מאַכט ער צו מיר און גיט מיר צו פֿאַר־שטיין אויף יידיש, אַז דאָס הייסט משוגע. פֿונעם וואָרט „משוגע" פֿאַר־שטייען מיר, אַז ער איז אַ ייִד, און איך ווער געוואָר, אַז ער איז דעם רעסטאָראַטאָרס שוואָגער, און ס'איז גאָר אַ סברא, אַז ער קאָן ריידן אויף אונדזער לשון. און עס ווערט אויף אונדז אַלעמען אַ שמחה. גיך ווערט באַשאַפֿן טיי (פֿונעם קעסל, געוויינטלעך), און מיר טרעטן־צו צו אונד־זער געשעפֿט.

— אַלזאָ, וואָס איז אייַער שלאָפֿקייט? — צעפֿרעגט ער זיך בײַ אונדז.

וואָס קאָנען מיר אים זאָגן דערויף, אַז אייגנטלעך ווייסן מיר אַליין נישט? איך פּרוּוו אים געפֿינען אַ תּירוץ, אַז אים קאָנען מיר נישט זאָגן, מיר קאָנען דאָס זאָגן נאָר דעם פּראָפֿעסאָר אַליין; לאָזט ער זיך נישט איינרייד ן און זאָגט, אַז פּראָפֿעסאָרן זיינען פֿאַראַן אין ווין וויפֿל שטערן אין הימל (קיין עין־הרע נישט!), און אויף איטלעכער שלאָפֿקייט איז פֿאַראַן אַ באַזונדערער פּראָפֿעסאָר. „וואָס טוט מען? — קלער איך מיר. — וואָס פֿאַר אַ שלאָפֿקייט זאָל איך אים אויסטראַכטן?" בין איך מיך מיישב און דריי זיך אויס, ווי אויף אַ טעלער, און זאָג אים דעם ריי־נעם ריכטיקן אמת, אַז איך בין געזונט און שטאַרק אויף אַלע אבֿרים, און די שלאָפֿע זיינען זיי. איך ווייַז אים אָן אויף מייַן חיה־עטלען מיט דער מומע נחמה און לאָז אויס אויף דייַטש:

— האָבן זיי פֿאַרשטאַנד?

— זייער שיין! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שטרענגן קוק און רופֿט זיך אָן צו מייַנע דאַמען: — זאָגט־זשע מיר, איך בעט אייַך זייער, וואָס פֿעלט אייַך, אייגנטלעך?

— אוי, איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטאָן, לאָז ער אַרויסגיין!

— מאַכט די מומע נחמה צו מייַן חיה־עטלען, און מע משלחט מיך אַרויס אין קאָרידאָר אַרויס אויף עטלעכע מינוט, און אַז איך קום אַרייַן צוריק, ווער איך געוואָר, אַז דער פּראָפֿעסאָר הייסט רויטנאַגעל און דער דאָקטער הייסט זילבערשטערן.

— און וואָס זייַט איר? — פֿרעג איך אים.

— אַ קאָמיסיאָנער פון לאָמפּנגלעזער און אַבאַזשורן — מאַכט ער גאַנץ קאַלטבלוטיק.

— וואָס סע האָט זיך מיר געחלומט יענע נאַכט און הייַנטיקע נאַכט און אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָר! איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטאָן! — זאָגט די מומע נחמה און טוט אַ פּלעסק מיט די הענט, און מייַן חיה־עטל ווערט רויט ווי פייַער, און אויף מיר פאַלט אָן אַ פרישער געלעכטער, און בכדי דער קאָמיסיאָנער פון לאָמפּנגלעזער און אַבאַזשורן זאָל זיך נישט געפינען באַליידיקט, געפין איך אַ תירוץ און זאָג, אַז איך האָב מיך דערמאָנט אַ מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפן בײַ אונדז אין יעהופּעץ נאָך פאַר־אַ־יאָרן, און איך לאָז אויס ווידער אויף דייַטש:

— האָבען זיי פאַרשטאַנד?

— צי איך האָב פאַרשטאַנד, צי ניין — דאָס איז קיין ספק נישט, נאָר צי איר האָט פאַרשטאַנד — „דאָס איז איינע פראַגע!" — מאַכט ער צו מיר אויך אויף דייַטש, נעמט די טענדעוועדענדע מיטן שטעקן און מיטן צילינדער און גייט אוועק שטאַרק אָנגעברוגזט, און צווישן אונדז, פיל איך, ווערט אַ שנאה, שנאת־מות!

ח.

(דער פּראָפעסאָר רויטנאַגעל וויל אונדז צעשיידן. — מיר צעקריגן זיך מיט ווין. — די מומע נחמה ווייַזט זיך אַרויס, ווער זי איז.)

גרינגער איז בײַ אונדז אַרייַנגעבן אַ קינד אין גימנאַזיע אָדער אַרויסנעמען פונעם פּריזיוו, ווי זען זיך אין ווין מיטן פּראָפעסאָר רויטנאַגעל. פריִער האָט אונדז דער דאָקטער זילבערשטערן געטאָן טובות, געגעבן עצות, געשריבן רעצעפּטן, אַי דאָס — צוליב דעם קאָמיסיאָנער פון די לאָמפּנגלעזער און אַבאַזשורן, וואָס האָט אונדז געטאָן צוליב זייַן שוואָגער דעם רעסטאָראַטאָר; און ערשט אויפן דריטן טאָג האָבן מיר זיך דערשלאָגן צום פּראָפעסאָר רויטנאַגעל, וואָס איז געווען אַזוי פּרייַנטלעך און האָט אונדז צוגענומען איטלעכן באַזונדער און האָט

אונדז פאַרשריבן איטלעכן אַן אַנדער באָד. מײַן חיה־עטלען האָט ער אָפּגעשיקט קיין פראַנצענסבאַד, די מומע נחמה — קיין מאַריענבאַד, און מיך — קיין קאַרלסבאַד.

אַרוים פונעם פּראָפעסאָר רויטנאַגעל, זײַנען מיר געבליבן שטיין אַלע דרײַ, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע אָן ווערטער, ווי איינער רעדט: „וואָס טוט מען איצטער?" און ס'איז געבליבן, מיר זאָלן זיך אַן עצה האַלטן מיטן דאָקטער זילבערשטערן. און אַזוי ווי דער דאָקטער זילבערשטערן נעמט איצטער נישט צו, באַדאַרף מען אָנקומען צום קאָמיסיאָנער פון לאָמפּענגלעזער און אָבאַזשורן. נאָר אַזוי ווי מיר ווייסן ניט, וווּ ער זיצט, איז געבליבן, מיר זאָלן זיך דורכגיין צום רעסטאָראַטאָר.

— נו, וואָס הערט זיך? — מאַכט ער צו אונדז.

— וואָס זאָל זיך הערן? — זאָגן מיר, — אײַער שוואָגער האָט אונדז געקוילעט, אַלע דרײַ געקוילעט!

און מיר האָבן אים דערציילט, אַז דער פּראָפעסאָר האָט אונדז געשיקט איטלעכן באַזונדער אין אַן אַנדער באָד.

— דאָס איז גאָר? נו, וואָס־זשע איז? — זאָגט זיך דער רעסטאָראַטאָר גאַנץ קאַלטבלוטיק.

— אַ חכם איר זײַט! — מאַכט צו אים חיה־עטל — דערויף בין איך געקומען אַהער מיט מײַן מאַן, מע זאָל אונדז צעשיידן, מיך קיין ליסי, אים קיין סטריסי!

— באַרוהיקן זי זיך, מאַדאַם! — מאַכט ער צו איר, — פון פראַנצענסבאַד קיין קאַרלסבאַד איז גאָר נישט אַזאַ ווײַטע שטרעקע; צוויי־דרײַ שטונדן רײַזע, נישט מער. ווילט איר, פאָרט איר זיך דורך צו אײַער מאַן; ווילט איר, פאָרט זיך דורך אײַער מאַן צו אײַך.

— אַ דאַנק אײַך פאַר דער עצה! — זאָגט צו אים חיה־עטל שוין מיט כעס — איר זאָלט דערלעבן אַנזאָגן בעסערע בשורות און געבן קליגערע עצות.

— דאָרט אין קיך, בײַ די לאָקשן! — לייגט־צו אַ קנויטל די מומע נחמה. און דער רעסטאָראַטאָר איז זי מכבד און זאָגט צו איר, אַז „מיט מאַרק־ווײַבער איז ער קיין מחותן נישט"... פאַרדריסט דאָס מײַן חיה־עטלען, און זי זאָגט צו אים, אַז די דאָזיקע מאַרק־ייִדינע איז אירע אַן אייגענע מומע און קומט אַרוים פון אַ סך אַ שענערן יחוס, ווי ער מיט

זיין רעסטאָראַן, און אפילו מיט דעם שיינעם שוואָגער זיינעם, וואָס טראָגט אַרום לאָמפּנגלעזלעך מיט אבאַזשורן איבער די הייזער אַף צו פאַרקויפן...

— קום! — זאָגט זי צו מיר, — לאָמיר בעסער עסן לייזע אייער, איידער זיך באַגעגענען מיט אַזעלכע גראָבע לייט, וואָס ריידן כלומרשט אַף דייטש און נאַרן אוים אונדזערע רוסישע קערבלעך.

די גאַנצע צייט, וואָס מיין חיה־עטל האָט אים געזידלט, האָט אים נישט געאַרט; נאָר די לעצטע ווערטער „רוסישע קערבלעך" האָבן אים אַזוי צעקאָכט, אַז ער האָט זיך אָנגעצונדן מיט אַ העליש פייער, אָנגעפאַלן אַף אונדז, ווי אַ ווילדע חיה, געוועזן גרייט אונדז דורס צו זיין. וואָס טויג אייך, מיר זיינען פונעם רעסטאָראַן קוים אַרוים מיטן לעבן, און מע האָט אונדז אַרויסבאַגלייט שיין, מיט כבוד, נאָכגעשריִען אַף דער גאַס און געמאַכט מיט קולאַקעס: — „רוסישע שווייַנען! רוסישע שווייַנען!"

נאָר דאָס בעסטע האָבן מיר געהאַט דערנאָך, שפּעטער, אינעם האָמעל. דאָרט האָבן מיר געהאַט אַ פאַרבייַסונג פונעם שוואָגער זייַנעם. דער קאָמיסיאָנער פון לאָמפּנגלעזער און אַבאַזשורן האָט אָנגעקלאַפּט צו אונדז אין דער טיר אַריין, אַרייַנגעקומען מיט נאָך איינעם אַ דייטש, אויך מיט אַ צילינדער, נאָר אָן אַ טענדעווערענדע, און האָט אונדז געפרעגט: „אַף וואָס פאַר אַן אופן האָבן מיר זיך דערלויבט אים צו באַליידיקן הינטער די אויגן?"... בשעת מעשה האָט ער געקלאַפּט מיטן שטעקן אין טיש אַריין און איז געווען אַזוי רויט, אַז איך האָב מיך דערשראָקן, אָנגעהויבן מורא האָבן פאַר קלעפּ, אַ קשיא אַף אַ מעשה: וואָס אַ דייטש קאָן בא זיך אין ווין?

נישט אַזוי האָט אָבער באַקלערט די זאַך די מומע נחמה פון אַצעלעס. זי האָט זיך, אַפּנים, ווינציק־וואָס איבערגעשראָקן פאַרן דאָזיקן דייטש. האָט זי זיך אויפגעכאַפּט פונעם אָרט און איז צוגעשפּרונגען צו אים גלייך אין פּנים אַריין, זיך גענומען מיטביידע הענט בא די זייטן און האָט אים אויסגעלומרט אַ צעטל, און דווקא אַף פּראָסט יידיש:

— הער נאָר אוים, דו קירע־דייטש, דו שוטה בן פּיקהאָלץ, דו לאָמפּנגלאָז, איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטאָן! דו מיינסט דאָך אוודאי, אַז מע האָט זיך דערשראָקן פאַר דיין טענדעווערענדע מיטן

שווארצן קוימען, וואָס דו טראָגסט אַפן קאָפּ? סך הכל האָסטו דאָך בא אונדז אויסגענאַרט די עטלעכע פּאָר גילדן אומזיסט און אומנישט, ווי א פּראָסטער מאַשעניק! דו מיינסט, מע ווייס נישט, ווער דו ביסט, דו אָפּגעריסענער דלפון, דו נאַקעטער כתריליק? גייסט נישט אַוועק? אָט פּאָר איך אַריין צו דיר אין פּנים אַריין און פּליק דיר אויס דאָס בערדל עד פּרוטה אחת, פּאַרשטייסטו מיך, וואָרעם איך האָב שוין אָפּ מיין לעבן געפּאַטשט אַזעלכע לייט, הערסטו, וואָס דו ווענסט זיך בא זיי באַהאַלטן אין קעשענע! וואָס זאָגט איר, איך בעט אייך, אָפּ דעם משוגענעם דייטש מיט דעם לאָקשן־טאָפּ, איך וועל מיר נאָר א מעשה אַנטאָן?!... פּאָלג מיך, נעם דעם וועג, וועסטו בעסער מאַכן!...

איך ווייס נישט, צי ער האָט זיך טאַקע איבערגעשראָקן פאַר דער מומע נחמה, וועלכע האָט אויסגעזען אין דער מינוט, ווי א צעררייצטע פּאָלאָשעטע הון, וואָס איז גרייט אויסגראַבלען אייך די אויגן, צי ער האָט גלאַט נישט געוואָלט האָבן צו טאָן און ווין מיט א ייִדענע פון אַזעלעם — מיין דייטש מיט דער טענדעווערענדע האָט גענומען דעם צילינדער אין די הענט און די פּיס אַף די פּלייצעס און האָט געמאַכט פּליטה גאָר אַף אַן אַנדער אופן, א שטאַרקן קלאַפּ געטאָן מיט דער טיר און אַף יענער זייט שוועל געבענטשט אונדז מיטן געווייסן נאָמען „רוסישע שווייַנען”, וואָס מיר זייַנען צו דעם שוין אַזוי צוגעוווינט גע־וואָרן, אַשטייגער, ווי מיר זייַנען געוווינט צו א „גוט מאָרגן, גוט יאָר”.

פון דעמאָלט אָן האָב איך אָנגעהויבן פאַר דער מומע נחמה פון אַזעלעם האָבן דרך־ארץ. זי איז בא אונדז ביידן געוואָרן אין די אויגן העכער מיט ניין־און־נייַנציק פּראָצענט, און ס'איז בא אונדז געבליבן, מיר זאָלן זיך מיט איר אונטערוועגנס שוין טאַקע מער נישט צעשיידן.

געשריבן אין יאָר 1903

מאַריענבאַד

נישט קיין ראָמאַן, נאָר אַ פאַרפלאָנטעניש צווישן צוויי שטעט: וואַרשע און מאַריענבאַד, דורך 36 בריוולעך, 14 ליבעצעטעלעך און 46 דעפּעשן.

1.

(בעלצע קורלענדער פון בערלין צו איר מאַן שלמה קורלענדער אַף די נאַלעווקיס אין וואַרשע.)

לבעלי היקר מוהר"ר שלמה נ"י.

איך קום דיר צו מעלדן, אַז דערווייל בין איך נאָך אין בערלין און וועל ערשט קאָנען אַרויספאָרן קיין מאַריענבאַד הלוואי נאָך שבת. איך דאַרף מיך פאַר דיר נישט פאַרענטפערן, נאָר דו קאָנסט מיר גלייבן, אַז איך בין כלל נישט שולדיק, וואָס ס'האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז איך זאָל מיך פאַרהאַלטן אין בערלין אַ גאַנצע וואָך צייט. אַז דו וועסט אויסהערן ביזן סוף אַלצדינג, וואָס איך האָב דאָ איבערגעטראָגן, וועסטו אַליין זאָגן, אַז מע קאָן נישט אויסרעכענען אַ זאַך אַף צופריער. „אַ מענטש טראַכט און גאָט לאַכט". אַזוי איז די מעשה:

איך האָב גערעכנט צו פאַרברענגען אין בערלין מער נישט, אַז איין טאָג, העכסטנס — צוויי. וואָרעם וואָס דאַרף געדויערן זיין באַם פּראָפעסאָר? וואָלט געווען גוט, ווען איך ברענג אַראָפּ דעם פּראָפעסאָר צו זיך. האָב איך מיר אָבער איבערגעלייגט: צו וואָס זאָל איך דיר אויסברענגען איבעריקע דרייסיק מאַרק, וואָס קאָנען צונויץ קומען אַף עפּעס אַנדערש? איך הער אַזוי אויך אָפּטמאָל פון דיר, אַז עס גייט אַוועק אַ סך געלט, און די צייט, זאָגסטו, איז איצט אויך נישט אין בעסטן, און נאָך כדומה

אַזעלכע אָנצוהערענישן הער איך פֿון דיר... און מחמת דעריבער האָב איך שוין נישט געוואָלט פֿאַרפֿאָרן אין יענעם האָטעל אַף דער פֿרידריכשטראַסע, וואָס מײַן קרובה חוהלע האָט מיר געהאַט אויפֿגעשריבן. ווי קאָן איך מיך גלײַכן צו חוהלע טשאַפּניק? חוהלע מעג אויסברענגען וויפֿל זי וויל, וועט איר קיינער נישט זאָגן, וואָרום חוהלע איז נישט דאָס צווייטע ווײַב בײַ איר מאַן, אַזוי ווי איך, און איר מאַן האָט נישט קיין קינדער פֿונעם ערשטן ווײַב, אַזוי ווי מײַן מאַן, און בערל טשאַפּניק ציטערט נישט אַזוי איבערן גראָשן, ווי דו, און האָט נישט מורא בלײַבן אַן אָרעמאַן אַף דער עלטער, ווי דו האָסט מורא. איך מיין נישט, חלילה, קיין זאַך, איך זאָג עס גאַנץ ערנסט, אַז איך וויל דיר נישט אויסברענגען קיין איבעריקס, און מחמת דעריבער האָב איך מיך אָפּגעשטעלט דאָרט, ווו אַלע אונדזערע נאַלעווקער שטעלן זיך אָפּ, בײַ דער פּערעלצווײַג. דאָס איז אַ ייִדענע אַן אַלמנה, זייער אַ ווױלע בעל־הביתטע און אַן ערלעכע, קאָכט אויסגעצייכנט און נעמט נישט טײַער, און ס׳איז נישט ווײַט פֿון אומעטום. פֿאַר צען פֿעניג ביסטו אַף דער לײַפּציגער שטראַסע, בײַ ווערטהיימערן. און ווי איז דאָס מעגלעך זײַן אין בערלין און נישט אַרײַנגיין אַף אַ מינוט צו ווערטהיימערן? דו זאָלסט זײַן איין מאָל בײַ ווערטהיימערן, וואָלסטו אַליין געזאָגט, אַז ס׳איז אומעגלעך. דעם נאָמען ווערטהיימער האָב איך געהערט נאָך אין וואַרשע. נאָר כ׳האָב מיר קיינמאָל נישט פֿאָרגעשטעלט, אַז ס׳קאָן זײַן אַף דער וועלט אַזאַ מין געוועלב. וואָס זאָל איך דיר זאָגן, בעלי היקר? עס לאָזט זיך גאָרנישט באַשרײַבן! וואָס אַן אויג קאָן זען און וואָס אַ מויל קאָן ריידן! און מענטשן — אַ שפּילקע נישט דורכצוּוואַרפֿן! און אַלצדינג בזיל הזול, פּונקט די העלפֿט קעגן די מקחים, וואָס בײַ אונדז אַף די נאַלעווקעס. שטעל דיר פֿאָר: צוויי מאַרק אַ טוץ נאָזטיכלעך! אָדער פֿאַר אַכט און נײַנציק פֿעניג אַ פּאָר זאָקן זײַדענע, וואָס דו וועסט זיי נישט קויפֿן בײַ אונדז פֿאַר קיין רובל מיט צוואַנציק. צי, אַשטייגער, פֿאַר אַכט און זעכציק פֿעניג אַ וואַנטזייגער — נו, קאָן מען לעבן? איך רעכן, אַז גאָט וועט העלפֿן, איך וועל פֿאָרן צוריק אַהיים געזונטערהייט, זאָל איך פֿאָרן ווידער איבער בערלין, נישט איבער ווין, — ווין איז, זאָגט מען, אַ העק, אַ פּוסטקע אַקעגן בערלין — און ערשט דעמאָלט זיך אַרײַנכאַפּן צו ווערטהיימערן און מיט אַ ריינעם קאָפּ זיך אַ נעם טאָן אײַנקויפֿן אין בעל־הבתישקייט אַרײַן אַלצדינג, וואָס מע דאַרף: אַביסל גלאָזוואַרג און

אַביסל פֿאַיאַנס און אַנדערע שטוב־זאַכן. הײַנט זײַדנשטאָף און מעבל און פֿערפֿומען. פֿאַר דער גרענעץ זאָלסטו קיין יסורים נישט האָבן. איך וועל מיר שוין מסתמא אַן עצה געבן. חוהלע טשאַפּניק פּירט־אַריבער אַלע יאָר גאַנצע קאַסטנס. דערווײַל האָב איך מיר נאָך כמעט גאָרנישט געקויפֿט, אויסער אַביסל וועש, אַ פּאָר זומערדיקע שיך, נאָך אַ היטעלע, און אַ שלאָפֿראָק פֿון הוילע סטענגעס, אַ האַלב טוץ אונטערשטע קליידלעך, אַ גרינעם זײַדנשירם, הענטשקעלעך, שפּיצלעך און פּריזלעך מיט נאָך אַזעלכע זאַכן, וואָס איך מוז עס האָבן קיין מאַריענבאַד. און ווײַל איך בין שוין געווען באַ ווערטהיימערן, האָב איך מיך נישט געקאָנט אײַנהאַלטן און געהייסן אין איינוועגס אַרײַנפּאַקן אַ האַלב טוץ טיש־מעכער מיט צוויי טוץ סערוועטלעך מיט אַ מאַשינדל אַף צו שלאָגן פּוטער. איך האָב חרטה, ווי הינט עסן מיך, וואָס איך האָב דיר נישט געפֿאָלגט און נישט מיטגענומען נאָך אַ פּאָר הונדערטער. אַ גרויסע נאַרישקייט פֿון מיר, וואָס איך האָב מיך געוואָלט אויספּײַנען פֿאַר דיר, אַז איך בין נישט אַזאַ גרויסע אויסברענגערן, ווי דו מיינסט. אַ סך מער מצווה געווען אין ווערטהיימערן, איידער אינעם דאָקטער, אויסקרענקען זאָל ער דאָס! נאָך אין בערלין האָט מיר געפֿעלט אַ דאָקטער! קאַרג האָבן מיר דאָקטוירים אין וואַרשע! מאָל דיר, די בערלינער דאָקטוירים וואָלטן שוין געמעגט וואַרטן, ביז איך וועל זיי שיקן רופֿן. איז אָבער באַשערט אַן אומגליק, ועסטו הערן.

איך בין נאָר געקומען צו פֿאָרן אַף דער סטאַנציע, וואָס איך זאָג דיר, באַ דער פּערעלצווײַג, נאָך נישט צײַט געהאַט זיך אַרומצוּוואַשן און אָנטאָן, ווי עס געהערט צו זײַן, האָט מען מיך שוין אַ נעם געגעבן: וואָס פֿאַר אַ דאָקטער איך וועל מיר הייסן ברענגען? זאָג איך: „ערשטנס, ווער האָט אײַך געזאָגט, אַז איך דאַרף אַ דאָקטער? זע איך דען אויס אַזוי שלעכט, וואָס מע דערקענט עס אַפֿן פּנים? און צווייטנס, זאָג איך, האָב איך פֿון דער היים אַן אַדרעס צום פּראָפֿעסאָר”. רופֿט זיך אָן צו מיר איינער עפּעס אַן אַלטער בחור מיט אַ נאָז, וואָס סע וואַקסט אַף איר ווײַמפּערלעך: „האָט קיין פּאַראיבל נישט, זאָגט ער, מאַדאַם, וואָס איך וועל אײַך זאָגן. אַט ווײַל, זאָגט ער, איר האָט אַן אַדרעס צום פּראָ־פֿעסאָר, מוזט איר זיך פֿריִער זען, זאָגט ער, מיטן דאָקטער. וואָרעם ס'איז אַ גרויסע נפֿקא־מינה, זאָגט ער, פֿון דעם וואָס א י ר וועט זאָגן דעם

פּראָפֿעסאָר, ביז, זאָגט ער, דער דאָקטער וועט אים, זאָגט ער, זאָגן אױף זײַן דאָקטער־לשון". לאָזט זיך אויס, אַז אָט דער אַלטער בחור מיט דער רויטער נאָז וווינט טאַקע בײַ אָט דער אַלמנה פּערעלצווײַג, וואָס איך זאָג דיר, און ער איז אַ קאָמיסיאָנער פֿון דאָקטוירים, דאָס הייסט, ער פֿאַרנעמט זיך דערמיט, וואָס ער ברענגט־אַראָפּ אַ דאָקטער, אַז מע דאַרף, און דער דאָקטער ברענגט שוין אַראָפּ דעם פּראָפֿעסאָר, אָדער ער פֿירט שוין אָפּ צום פּראָפֿעסאָר אַהיים. גיב איך זיי אָנצוהערעניש, אַז מיך פֿירט מען נישט. „איך בין נאָך, זאָג איך, גאָט זיי דאַנק, אױף אַזוי פֿיל קרעפּטיק, אַז איך קאָן נאָך גיין אַ מײַל צו־פֿוס". רופֿט זיך אָן צו מיר דער קאָמיסיאָנער מיט די ווײַמפּערלעך: „מאַדאַם! בײַ מיר האָט איר, זאָגט ער, געפֿועלט, אַז איר קאָנט גיין דרײַ מײַל צו־פֿוס. נאָר איך דאַרף אײַך זאָגן פֿריִער, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפֿן, זאָגט ער, אײַער טרחה. אַ בערלינער פּראָפֿעסאָר, זאָגט ער, אַז איר קומט צו אים אַליין אָן אַ דאָקטער, האַלט ער אײַך נישט מער, זאָגט ער, ווי אַ האַלבע מינוט, פּי־פּו־פּאַ, אַ קלאַפּ מיטן פֿינגער, איינס־צוויי־דרײַ, און — אַראָפּ פֿון מאַרק. פֿאַרטיק. און אַז איר קומט, זאָגט ער, מיט אײַער דאָקטער, איז גאָר אַנדערע ווערטער. אַ דאָקטער קאָן ער נישט אָפּזאָגן. אַ דאָקטער מוז ער אויסהערן. האָט איר שוין, זאָגט ער, פֿאַרשטאַנען, צי נאָך נישט?"...

אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ער האָט מיר אַראָפּגעבראַכט דעם דאָקטער. איז מיר דער דאָקטער אַפֿילו באַלד נישט געפֿעלן אין שלייער. ער קוקט נישט אין די אויגן אַרײַן, האָט קיין צײַט נישט, און רעדט מיט אַ קוויטש. האָסט עפּעס ליב אַ דאָקטער, וואָס קוקט נישט אין די אויגן אַרײַן און רעדט מיט אַ קוויטש?

אויסגעפֿרעגט זיך בײַ מיר, ווער און וואָס און ווען, און גוט באַטראַכט מיך פֿון אַלע זײַטן, איז ער אַ בעלן געווען, דער קלוגער דאָקטער, מיך אַוועקלייגן אין בעט, איך זאָל אים ליגן ביז מאָרגן. מאָרגן וועט ער מיך, זאָגט ער, נאָך אַ מאָל באַטראַכטן. און ערשט דעמאָלט וועט ער מיר, הייסט עס, זאָגן, צו וואָס פֿאַר אַ פּראָפֿעסאָר ער זאָל מיך מעלדן. דערהערט, אַז ער וויל מיך אַוועקלייגן, האָב איך אים אויפֿגעקלערט, אַז פֿון אַוועקלייגן מיך זאָל ער פֿאַרגעסן. איך בין נישט געקומען, זאָג איך, קיין בערלין ליגן. איך דאַרף זײַן, זאָג איך, בײַ ווערט־

היימערן, און דארף זײַן בא טיטצן, און וויל, זאָג איך, זײַן אומעטום. אויב ער וויל, זאָג איך, קומען מאָרגן, מעג ער קומען, נאָר מיך אוועקלייגן אין בעט — דאָס, זאָג איך, וועט נישט גיין!... ער האָט געמיינט, אז ער האָט אָנגעטראָפן אף א יאבנע פון די נאַלעווקים און וועט בא איר ציִען מארקן! איך האָב באַלד ארויסגעזען, אז ס'איז נישט קיין דאָקטער, נאָר א פיאַווקע. והראיה, אָט וועסטו הערן, וואָס א בלוטצאַפּער קאָן! די האָר שטעלן זיך קאַפּויר!

אף אין דער פרי, איך קום מיט אים צום פּראָפעסאָר, לאָזט זיך אויס, אז ס'איז גאָרנישט דער פּראָפעסאָר, וואָס חוואַלע טשאַפּניק האָט מיר פאַרשריבן. ס'איז גאָר אַן אַנדער פּראָפעסאָר אף גאָר אַנדערע שלאַפקייטן. דאָס בין איך געוואָר געוואָרן ערשט נאָכדעם, אַז מע האָט מיך גוט אָנגעמוטשעט, און מיר זײַנען ארויסגעגאַנגען פון דאָרטן און געזעצט זיך פאָרן. האָב איך געמיינט, מיר פאָרן אַהיים; צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז מיר פאָרן צו נאָך א פּראָפעסאָר, און ווידער נישט צו דעם פּראָפעסאָר, וואָס איך מיין. צו א פּראָפעסאָר אַן אַקושער האָט ער מיך גאָר געבראַכט צו פירן! ווער איך דאָך מסתמא רעכט אויפגעבראַכט און הייב אָן צו גוואַלדעווען. ענטפערט מיר דער דאָקטער מיט זײַן קוויטשיק קולכל, אַז איך בין נישט אין וואַרשע אף די נאַלעווקים, איך בין אין בערלין, און אַז איך זאָל נישט מאַכן קיין לאַנגע טענות, און אַז ער האָט קיין צײַט נישט, און אַז ער ווייס בעסער, צו וואָס פאַר א פּראָפעסאָר איך דאַרף! האָסטו עפּעס צו אים? און אָט אַזוי, ווי איך זאָג דיר, זײַנען מיר אויסגעוועזן, לאָז זיך דיר דאַכטן, בא דרײַ פּראָפעסאָרן, און אַלע דרײַ פּראָפעסאָרן, גלײַך ווי זיי וואָלטן זיך אויפגערעדט, האָבן געזאָגט אַלע אין איין קול: „מאַריענבאַד!" — ווי באַלד אַזוי, צו וואָסער א כפרה האָב איך באַדאַרפט די פּראָפעסאָרן, און נאָך דרײַ דערצו? מאַריענבאַד האָב איך דאָך געהערט נאָך אין וואַרשע. קורץ, שולדיק געוועזן דעם רוח א גאַנג — פאַרפאַלן.

געקומען אַהיים בין איך געוועזן אַזוי אויסגעמאַטערט, אַז איך האָב מיך קוים געהאַלטן אף די פיס, און איך האָב מיך שוין, נישט ווילנדיק, געמוזט אַרײַנלייגן אין בעט אַרײַן. מיינסטו דאָך, אַז לאַנג בין איך געלעגן? נישט מער זאָל דער דאָקטער לעבן אף דער וועלט. עס האָט מיך אין דער גיך געגעבן א טראָג־אויף פון בעט, גלײַך ווי א

דונער וואָלט מיך דערשלאָגן. שטעל דיר פאָר א חשבון פון א פעלד־גזלן: איך זאָל אים באַצאָלן, זאָגט ער, אכציק מארק! פאר וואָס אכציק מארק? „א פּראָסטער חשבון, זאָגט ער: צוויי וויזיטן צו צען — איז צוואַנציק. דריי קאָנסוליומס באַ דריי פּראָפעסאָרן צו צוואַנציק — איז זעכציק. און זעכציק מיט צוואַנציק איז, זאָגט ער, אַלע מאָל און אומעטום אכציק". האָב איך אויפגעהויבן מסתמא אַזאַ סקאַנדאַל, אַז מע איז זיך צענויפגעלאָפן אַלע: די בעל־הביתטע די אַלמנה, דער אַלטער בחור דער שלים־מזל און אַלע איבעריקע געסט. „וווּ זיַינען מיר? — האָב איך מיך צושריִען אַף זיי, — אין בערלין, צי אין סדום? עס איז באַ אײַך ערגער, זאָג איך, טויזנט מאָל, ווי באַ אונדז אין רוסלאַנד! נישט קיין דאָקטוירים זיַינען באַ אײַך, זאָג איך, נאָר כוליגאַנעס! פּאָגראָמשטשיקעס!" מיט איינעם וואָרט, וואָס מיר איז געקומען אַפן מויל, דאָס האָב איך זיי געזאָגט. און לאָז זיך דיר דאַכטן, עס האָבן זיך אַרײַנגעלייגט מענטשן, און מע האָט אונדז קוים מיט צרות אויסגעגלײַכט פאַר פינף און פופציק מארק. פינף און פופציק מכות זאָלן זיך אים זעצן, דעם שיינעם דאָקטער, אַפן פּנים! ביסטו שוין פאַרטיק? האָב צייט. ס'איז נאָך פאַראַן אַן אַלטער בחור מיט אַ רויטער נאָז מיט ווײַמפּערלעך, הייסט ער זיך אַ חוץ באַצאָלן פופצן מארק. וואָס איז דאָס? דאָס איז, זאָגט ער, זיַין קאָמיסיאָן פאַרן דאָקטער, וואָס ער האָט מיר, זאָגט ער, רעקאָמענדירט. וואָס זאָגסטו צו אַזאַ פּרא־אדם? עס האָט מיך אַזוי פאַרקאָכט באַם הארצן, אַז עס האָט זיך מיר אָפּגערופן מײַן אומגליק, און איך בין געבליבן ליגן מיט אַ מיגרען ביזן אַנדערן טאָג. אַ קלייניקייט — אַזוי פיל געלט אַרויסצוּוואַרפן, און פרעג — אַף וואָס? אַף וועַן? וואָלט נישט גלײַכער געווען צען טויזנט מאָל דאָס איבערלאָזן בעסער באַ ווערטהיימערן? איך עס מיך אויף אַ לעבעדיקע, וואָס איך בין נישט געקומען אהער מיט איין וואָך פריִער, וואָלט איך געטראָפן דאָ מײַן חוהלע — פאַרט אַ קרובה, און וואָלט נישט אַרײַנגעפאַלן צו אָט די פּיאַווקעס אין די הענט אַרײַן. אַ שטיקל גליק, וואָס בערלין איז אַ שטאָט, וואָס איז פאַראַן וואָס צו זען; אַנישט, וואָלט איך קראַנק געוואָרן פאַר דאַסאַדע. און צו זען איז דאָ אין בערלין אין איין טאָג אַזוי פיל, וואָס דו וועסט דאָס נישט זען באַ אונדז אין וואַרשע אין דרײַסיק יאָר אַפילו. אַ חוץ ווערטהיימערן און טיטץ און נאָך אַזעלכע גע־

וועלבן, איז פאראן אין בערלין א „ווינטערגארטן" מיט אן „אפאלאטעאטער", מיט א צירק „שומאן" און מיט א צירק „בוש". היינט איז דא, זאגט מען, א „לבנה־פארק" — איז דאס גארנישט צו באשרייבן. איך קלייב מיך רשט גיין אהינצן, אם ירצהע השם, מארגן, וועל איך דיר שוין מארגן באשרייבן. דערווייל זיי געזונט און זאג שבע־רחלען, זי זאל אכטונג געבן נישט בלויז אין קיך, נאר אף דער גאנצער שטוב זאל זי אכטונג געבן. איך האב פארן אוועקפאר פארגעסן פארשרייבן א קעלנערל מיט צוויי ציכעלעך אין קויטיקן גרעט. און א כלאי איינגעמאכטס האב איך אנגעהויבן א טאג פארן אוועקפאר, איז פון אים זאל זי נוצן אין קיך אריין און נישט אנרירן מער פון די איינגעמאכטסן, וואס אפן באלקאן אונטערן קאסטן. און בריוו זאלסטו מיר שרייבן, למען השם, קיין מאריענבאד פאסט רעסטאנט, ווי מיר האבן אפגעשמועסט.

פון מיר דיין פרוי **בעלצע קורלענדער**.

.2

(שלמה קורלענדער פון די נאלעווקים אין ווארשע צו זיין פריינט כאים סאראקער אין מאריענבאד.)

ליבער פריינט חיים.

איך האב צו דיר, ידידי, א קליינע בקשה, דאס הייסט, נישט קיין קליינע, נאר טאקע א גרויסע בקשה. א גאנץ גרויסע! עס האט מיך געטראפן, ליבער פריינט, אן אומגליק: מיין בעלצע פארט קיין מאריענבאד. וואס עפעס פלוצעם קיין מאריענבאד? פרעג מיך עפעס גרינגערס. זי זאגט, אז זי איז נישט געזונט און מוז האבן מאריענבאד. און דער דאקטער זאגט אויך, אז זי איז נישט געזונט און מוז האבן מאריענבאד. און אז צוויי זאגן שכור, דארף דער דריטער גיין שלאפן... נאר בסוד וועל איך דיר איבערגעבן — און איך בעט דיך, אז צווישן אונדז זאל עס טאקע בלייבן, — איך פארשטיי דעם שכל פון מאריענבאד. אז די מאדאם טשאפניק פארט קיין מאריענבאד, היינט פאר וואס זאל די

מאַדאַם קורלענדער אויך נישט פֿאָרן קיין מאַריענבאַד? זי גלייבט מיך צו בערל טשאַפּניק! זי ווייס נישט, אַפּנים, אַז דאָס, וואָס טשאַפּניק קאָן — קאָן נישט איך, נישט דו, נישט קיינער. טשאַפּניק קאָן אָפּזיצן אַ קיילעכיק יאָר אין דער שענסטער דירה, ווי אַ מאָנאַרך, און גאָר פֿאַרגעסן, אַז פֿאַר אַ דירה דאַרף מען צאָלן דירה־געלט. נישט היינט געדאַכט, אַז טשאַפּניק איז בײַ מיר געזעסן אין שכנות, האָב איך געמיינט, אַז איך וועל פֿון אים באַקומען די טשאַכאָטקע. אַלע טאָג פֿלעגט ער זיך הייסן מאַכן רעמאָנט, און מיט מיר פֿלעגט ער זיך שאַפֿן, ווי מיט אַ סטרוזש. אין אַנדערן וואָלט איך אַרויסגעוואָרפֿן אויף דרײַ שפּענדלעך, און מיט אים האָב איך געמוזט אָננעמען אַ פֿולן מויל מיט וואַסער און מאַכן אַ שווײַג — צוליב בעלצען. באַשר וואָס? באַשר ווײַל זײַן חוהלע געהער זיך אָן מיט מײַן בעלצען גליד־געשוועסטערקינדער, דעם פֿערדם ביטש־שטעקעלעס־אַ־פּאָדקעווע! וואָס איך האָב מיך אין דעם יאָר אָנגעזען אויף דעם בערל טשאַפּניק, איז דאָס אויף אַ וואָך צו דערציילן. צו בערל טשאַפּניק, אַז עס קומט דער קצב מאָנען פֿאַר פֿלייש, עפֿנט ער אים מיטן קאָפּ די טיר: אַ עצה פֿון אַ קצב — גאָר מאָנען פֿאַר פֿלייש! און צו דער מאַדאַם טשאַפּניק, אַז מע קומט מיט אַ חשבון פֿון געוועלב, גייט מען אַזוי לאַנג, ביז מע צערײַסט צוויי פּאָר שיך און מע הערט אויף צו גיין. פֿון שנײַדערס און פֿון שוסטערס רעדט מען נישט; מע ווייס שוין, אַז צו טשאַפּניקן נאָך געלט גייט מען נישט, ווײַל מע ווייסט מע וועט ניט נתנען. וואָס דאַרפֿסטו מער? אַט איז דאָ נישט לאַנג געווען בײַ זיי אַ וועטשערינקע. די מאַדאַם טשאַפּניק איז געווען אַ אימעניניצע, סאַמע פֿאַרן אָפּפֿאָרן קיין מאַריענבאַד, — האָסטו געדאַרפֿט זען, וואָס דאָרט האָט זיך אָפּגעטאָן! איך בין נישט געווען, נאָר מײַן בעלצע דערציילט, אַז מיט אַזאַ קאָלאַציע וואָלט מען שוין געקאָנט חתונה מאַכן צוויי טעכטער. דאָס עסן האָט מען באַשטעלט בײַ העקסעלמאַנען אין רעסטאָראַן, און וועטשערע איז געווען כיד המלך: פֿיש, און פֿלייש, און געבראָטנס, און ווײַן, און ביר, און וואָס דו ווילסט. די פֿלעשלעך האָבן געקנאַקט, משרתים האָבן באַדינט, ס'איז געווען „ליהודים", און, ווי געוויינטלעך, האָט מען פֿאַרלייגט אַ „בענקל", און דער באַנקיר איז געווען טאַקע טשאַפּניק, און געווונען האָט טאַקע ווידער טשאַפּניק — ער קאָן די מלאכה! גאַנצע הונדערטערס, זאָגט בעלצע, זײַנען געווען אין

באַנק. פונדעסטוועגן, אַז העקסעלמאַן איז געקומען אַף מאָרגן מיט אַ רעכענונג, האָט מען פון אים געמאַכט אַזאַ געלעכטער, אַז ער שעמט זיך שוין גאָר אויסצוזאָגן... נאָר איך האָב מיך פאַררעדט פון טשאַפּניקן און כמעט פאַרגעסן אָן מײַן בקשה.

מײַן בקשה איז אָט וואָס: אַזוי ווי מײַן בעלצע פאָרט, הייסט עס, קיין אויסלאַנד דאָס ערשטע מאָל אַף איר לעבן, זי ווייס נישט, ווו אַ טיר עפנט זיך און קען נישט די שפּראַך, לכן זאָלסטו זײַן אַזוי פרײַנטלעך איר קומען צו הילף, רעקאָמענדירן אַ רעכטע סטאַנציע, אַ גוטן דאָקטער, אַ כשרן רעסטאָראַן, — מיט איינעם וואָרט, זאָלסט זײַן פאַר איר וואָס מע רופט אַ וועגווײַזער. אגב, וועל איך דיך בעטן, זאָלסט נאָכקוקן, מיט וועמען זי באַגעגנט זיך דאָרט, און מיט וועמען זי קומט זיך צענויף. איך וויל, פאַרשטייסטו מיך, זי זאָל זײַן אַביסל ווײַט אָפּגעשיידט פון דער מאַדאַם טשאַפּניק. וואָס האָב איך, אייגנטלעך, צו דער מאַדאַם טשאַפּניק? זי האָט מיר קיין געשעפט נישט קאַליע געמאַכט; נאָר איך וויל נישט, מײַן בעלצע זאָל זײַן קנעפּל שבקנעפּל מיט דער מאַדאַם טשאַפּניק, כאָטש זיי זײַנען גליד־געשוועסטערקינדער. איך וויל נישט, אַז זי זאָל זײַן איר אַפּיטרופּס, אַז וואָס די מאַדאַם טשאַפּניק זאָגט — איז גוט, און וואָס די מאַדאַם טשאַפּינק טוט־אָן — איז שיין, און וואָס זי דערזעט אַף דער מאַדאַם טשאַפּניק — דאָס ווילט זיך איר. גלייב מיר, ליבער פרײַנט, עס גייט מיר נישט אין געלט. דו ווייסט, אַז איך בין, הלילה, נישט אַזאַ קמצן, און מײַן בעלצע פירט באַ מיר אויס, ווי מע זאָגט, דאָס טעלערל פונעם הימל — פאָרט דאָס צווייטע ווײַב. דאָס צווייטע ווײַב, זאָגט מען, און אַ בת־יחידה פירן־אויס אַלצדינג. נאָר וואָס דען? איך וויל נישט, אַז ווו צוויי זאָל מײַן ווײַב זײַן אַ דריטע... וואָס קומט מיר דערפאַר? איך האָב אַזוי אויך גענוג שונאים אַף די נאַלעוור־קים, וואָס וואָלטן מיך דערטרונקען. אין אַ לעפל וואַסער. און ווער שמועסט, זינט איך האָב חתונה געהאַט פאַר בעלצע, וואָלטן זיי זיך וועלן נוקם זײַן אָן מיר, איך ווייס נישט פאַר וואָס, גלײַך ווי איך וואָלט עמעצן אָנגערירט אין כבוד אָדער אין פרנסה. באַשר, זאָגן זיי, זי וואָלט געקאָנט זײַן מײַנע אַ שנור. טאָמער ווייסטו, וואָס גייט זיך עס אָן מיט זיי? עס זײַנען שוין געווען שטיגוטערעס, וואָס האָבן זיך געפּרוווט מאַכן צווישן אונדז אַ בייז לעבן. פרעג, וואָס האָב איך זיי געטאָן? דער גאַנצער

גוואלד, למאי זי איז א שיינע! א רוח זיי אין פאטער און מוטער אריין — און אז איך זאל געווען חתונה האבן דאס אנדערע מאל און נעמען א מיאוסניצע, וואלט זיי שוין געווען בעסער?

הכלל, ליבער פריינט, קיין סך דארף איך מיט דיר נישט שמועסן. איך מיין, אז דו פארשטייסט שוין דעם מיין, וואס איך מיין... איך וויל, אז דו זאלסט זי האלטן אפן אויג און זאלסט מיר אריינשרייבן אמאל א בריוול פון דיין מאכן, וואס דו מאכסט, און פון מיין בעלצען, וואס זי מאכט. און אז זי וועט זיך ווענדן צו דיר נאך געלט, — איך האב איר געגעבן דיין אדרעס — זאלסטו איר ארויסגעבן אף מיין רעכענונג וויפל זי וויל, געווינטלעך, נישט אף א מאל, נאר ביסלעכווייז, ווייל בא איר געלט — צווישן אונדז זאל עס בלייבן — האט גאר קיין ממשות נישט. איך האב געוווסט פריער, אז ווען איך זאל איר מיטגעבן, למשל, פון דאנען איך ווייס אליין נישט וויפל, איז אזוי ווי זי פארט איבער בערלין, וועט דאס דארט מסתמא אוועקגיין בא איר מיטן ווינט און מיטן רויך. און כך הווה, אזוי ווי דאס הארץ האט מיר געזאגט. איך האב שוין באקומען פון איר א בריוול פון בערלין (פארנדיק קיין מאריענבאד, האט זי זיך ארופגעכאפט קיין בערלין), שרייבט זי מיר א גרוס, מיין בעלצע הייסט עס, פון עפעס איינעם מיטן נאמען ווערטהיימער, וואס מע געפינט, זאגט זי, בא אים פון פויגל־מילך. איז זי שוין געווען דארט, שרייבט זי מיר, מיט א וויזיט, און ווערליק איך פארשטיי, האט זיך דער ווערטהיימער פון איר נישט גענארט. זי גלייכט זיך צו דער מאדאם טשאפניק. בערל טשאפניק בארימט זיך, אז ער האט געהאט מיטגעגעבן זיין חווהלען קיין אויסלאנד א תקער אף דער נסיעה. און אז זי איז געקומען קיין בערלין, האט זי שוין געשריבן, מע זאל איר שיקן נאך געלט, האט ער איר געמוזט אף דער צווייטער וואך ארויסשיקן נאך א תק'ער. ער ווארפט זיך עם מיט תק'ערס, אט דער טשאפניק! מאמער ווייסטו די געשעפטן, וואס ער טרייבט? א מענטש זיצט אין ווארשע שוין אפשר צוואנציק יאר, און לאז מיר עמעצער זאגן, מיט וואס האנדלט בערל טשאפניק? עס איז זיך אן אפגעפוצט יידל, מיט א שיין בייכל, מיט א פיינעם חתוך־הדבור, און עס רעדט נישט אן איבעריק ווארט; איין אייגל קוקט בא אים כלומרשט קיין פצון־זייט, און דאס

אנדערע טראַכט, ווי אַזוי מע צעשפּילעט דיך און מע באַקומט בײַ דיר אַרויס אַ גמילות־חסד אויף צו פאַרפאַלן...

הקיצור, ער איז גאַרנישט ווערט, אָט דער טשאַפּניק, מיר זאָלן פון אים אַזוי פיל ריידן. איך בעט דיך נאָך אַ מאָל, חיים, דו ווייסט, ווי מײַן בעלצע איז בײַ מיר טײַער. איך האָב גרויס עגמת־נפש, וואָס זי פאַרט אַליין. איך וואָלט אויך מיטגעפאָרן — נאָר ווי קאָן איך אַוועק־וואַרפן דאָס געשעפט? ס'איז בײַ מיר סאַמע סעזאָן. איך האַלט אין בויען, און צו גאָט אַ האָפענונג: אַ יאָר וועל איך, דאַכט מיר, האָבן גאָר נישט קיין שלעכטס. וועדליק עס ווײַזט זיך, דאַרף זיך מיט דירות אַוועק־שטעלן, מיטן אייבערשטנס הילף, אַ סך העכער ווי פאַראַיאָרן. נאָר פאַר מײַן בעלצען איז נישט נייטיק, זי זאָל עס וויסן. אדרבה, אויב עס וועט דיר אויסקומען, מעגסטו איר זאָגן פאַרקערט... ווי אַזוי צו ריידן — דאַרף מען דיך נישט לערנען. דו ווייסט שוין. און ווײַטער איז נישטאָ קיין באַזונדערע נײַס. אונדזערע צײַטונגען לייענסטו דאָך דאָרטן אויך, ווייסטו שוין מסתמא, אַז בײַ אונדז איז עפּעס נישט אַזוי פריילעך. אַ גרוס קאָן איך דיר אָפּגעבן פון דײַן אסתרן. איך האָב זי געזען פון דערווײַטן. זי שײַנט מיר גאַנץ נאָענט אויף דער צײַט צו זײַן. הײַנט־מאָרגן... טאָמער אַ יינגל, ווי אַזוי וועט דאָס זײַן אָן דיר אַ ברית? זע־זשע למען השם, ידידי, טו ווי איך בעט דיך, און שרײַב מיר באַלד אַ תשובה.

פון מיר דײַן בעסטער פרײַנט ש ל מ ה ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

.3

(בעלצע קורלענדער פון בערלין צו איר מאַן שלמה קורלענדער אויף די נאַלעווקעס אין וואַרשע.)

לבעלי היקר מוהר"ר שלמה נ"י.

איך האָב דיר צוגעזאָגט נעכטן, אַז איך וועל דיר באַשרײַבן דעם בערלינער „לבנה־פּאַרק", ווײַבאַלד איך וועל נאָר קומען פון דאָרט, — טו איך דיר צוליב, כאָטש אפילו דאָס איז אַ זאַך, וואָס עס איז אומעג־

לעך, ווארעם אז איך זאל דיר א גאנצע נאכט זיצן און שרייבן, וועל איך דיר דען באשרייבן אפילו א צענט־חלק פון דעם, וואס מע זעט זיך אן אין דעם „לבנה־פארק"? ס'איז שוין איין מאל א פארק! שטעל דיר פאר א גרויסן פארק פון סאמע פייער, ארום און ארום פייער, אלע שטיבער זיינען באגאסן פון אויבן ביז אראפ מיט פייער. און גלייך ווי דו קומסט, טרעטסטו אריין אין א „לאך־זאל", דאס איז א מין זאל, וואס אז דו קומסט אריין, פאלט אן אף דיר א געלעכטער, און דו לאכסט אזוי לאנג, ביז דו ווערסט שיר צעפלאצט פאר געלעכטער — ווארעם וווהין דו גיסט זיך א קער, זעסטו, אז דו האסט א פנים פון א שווארץ יאר. הערנאך באצאלסטו און זעצסט זיך אויף אף אזא מין משוגענער באן, וואס פליט משוגענערהייט איבער בערג און איבער טאלן. אט טוט עס דיך א הייב־אויף העכער הייזער, און אט טוט עס דיך א מאר־דעווע אראפ אין אלדי שווארצע יאר, אין דער שאול תחתיה אריין, אז דו ווערסט שיר נישט צעפאלן אף שטיקער. און עס ווערט א קוויטשעריי מיט א געפילדער. און באלד נאך דעם הייבט עס דיך אויף ווידער ארויף אף א בארג, און ווידער אראפגעלאזט דיך אין דער ערד אריין. ביז דו קומסט צוריק אפן אייגענעם ארט און בלייבסט שטיין, ווי א נאר. הייסט דיר דער דייטש אויסשטייגן, ארויסגיין הייסט עס. גייסטו אראפ, ווי א נעבעכטיקער. און נאכדעם קומסטו צו צו א טייך, זעסטו, ווי מענטשן גליטשען זיך אף שיפלעך בארג־אראפ און פאלן אריין גלייך אין וואסער אריין און ווערן נישט דערטרונקען; נעמט דיך אן א יצר־הרע און דו קריכסט ארויף אף טרעפ אפן בארג און קויפסט ווידער א בילעט און זעצסט זיך אריין אין שיפל און פליסט, ווי א משוגענער, אין וואסער אריין, און גייסט ארויס פון דארט א פארשפריצטער פיטש־נאס, און דו בלייבסט שטיין און קוקסט זיך ארום, פאר וואס א דייטש נעמט געלט? פון דארט גייסטו אביסל ווייטער, זעסטו ווילדע מענטשן און שווארצע ציגיינער פון מצרים, וואס טאנצן און זינגען, דרייען זיך און שפרינגען, לעקן מיט דער צונג געגליטע אייזנס, שטעכן זיך מיט שפיזן, מאכן מיט די בייכער, און פאר דעם אלצדינג צאפט מען בא דיר געלט. און אז דו ווילסט, פירט מען דיך נאך אריין גלייך אין גיהנם אריין און מע ווייזט דיר מתים מיט רוחות מיט שדים, שלענג און עקדישן מיט צרות, מיט שלעק, — און דו בענטשט גומל, וואס מע האט דיך ארויסגעלאזט

אַ לעבעדיקן. פון קאַפעס, רעסטאָראַנען, מוזיק, שפּיל־קעסטלעך, קינע־מאַטאָגראַפן, קאָמעדיעס, פאָטאָגראַפיעס און נאָך אַזעלכע זאַכן — פון דעם שמועסט מען נישט. דאָס איז דאָרט פאַראַן, ווי שטערן אין הימל, און ווען דו זאָלסט זיך נאָר וועלן צולאָזן צו די דײַטשן און גיין אומע־טום ווו מע רופט דיך, קאָנסטו אַרויס פון דאָרטן אַ קדיש. מיך האָט די גאַנצע חתונה געקאָסט אַרום און אַרום אַ נישט, אַ צעבראָכענער פעניג. ווערסטו דאָך פרעגן, ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך? ווערסטו הערן אַ שיינס.

אָט דער בחור דער פּרא־אדם מיט די ווײַמפּערלעך, וואָס האָט באַ מיר אַרויסגעפרעסט פופצן מאַרק דערפאַר, וואָס ער האָט מיר גערע־קאָמענדירט דעם שיינעם דאָקטער, האָט ער מיך דאָס גענומען אין דעם „לבנה־פּאַרק" אַף זײַנע הוצאות, און נאָך מכבד געווען מיך מיט זעל־צער־וואַסער און מיט שאָקאָלאַד און מיט וואָס דו ווילסט. געזען, אַפּנים, אַז ס'איז מיר איבער דער טבע, מאַכט ער צו מיר אַזוי: „פאַר שיינע ווײַבלעך, וואָס דאַרפן האָבן צום דאָקטער, בין איך, זאָגט ער, אויס קאָ־מיסיאָנער, נאָר אַ קאַוואַליער און אַ דזשענטעלמען„. האָסטו עפּעס צו אַזאַ שלים־מזל? שוין גייענדיק צוריקוועגס, רופט ער זיך אָן צו מיר, דער חכם, און דאָס פּנים לויכט אים, ווי די זון אין תמוז: „מאַדאַם! איר וועט קיין פאַראיבל נישט האָבן, וועל איך אײַך עפּעס זאָגן". זאָג איך: „אַבי אַ קלוגס". זאָגט ער: „אַ קלוגס ווייס איך נישט, נאָר פאַר אײַך וועט עס, זאָגט ער, זײַן זייער אינטערעסאַנט". זאָג איך: „אויב אינ־טערעסאַנט, פאַר וואָס נישט?"... מאַכט ער צו מיר: „נאָר מיט אַ תנאַי, מאַדאַם, אַז איר זאָלט מיר דערנאָך זאָגן, זאָגט ער, אײַער מיי־נונג". זאָג איך: פאַר וואָס זאָל איך אײַך נישט זאָגן?"... זאָגט ער: „ניין, איך מיין, איר זאָלט מיר, זאָגט ער, זאָגן אויפריכטיק, נישט פאַרלייקענען". זאָג איך: „למאַי זאָל איך לייקענען?"... זאָגט ער: „ניין, איך מיין, טאָמער געפעלט דאָס אײַך נישט, זאָלט איר מיר, זאָגט ער, זאָגן, אַז עס געפעלט אײַך נישט". זאָג איך: „זאָגט, וואָס נודעט איר?"... שטעלט ער זיך אָפּ און מאַכט צו מיר אַזוי: „הערט־זשע אויס, מאַדאַם, עס איז אַזוי די געשיכטע. איר וועט מיר גלייבן, צי ניין? אפשר וועט איר מיר גלייבן, און אפשר ניין. כאָטש איך ווייס נישט, זאָגט ער, פאַר וואָס איר זאָלט מיר נישט גלייבן. איך בין אַ מענטש, זאָגט ער, אַן אויפריכטיקער, וואָס איך האָב — דאָס, זאָגט ער, זאָג איך. איך האָב

פּײַנט, זאָגט ער, האַלבע װערטער. באַ מיר איז אײנס־צװײ־דרײַ — און פּאַרטיק. איך דאַרף אײַך זאָגן, זאָגט ער, מאַדאַם, אַז איך בין אַזאַ מענטש, זאָגט ער, װאָס האָב איך עפּעס, מוז איך עס אַרױסגעבן. האַלטן דאָס לאַנג באַ זיך קאָן איך נישט. איך האָב אײַך שױן לאַנג, זאָגט ער, געװאָלט זאָגן, אַז איר זײַט מיר געפעלן געװאָרן, זאָגט ער, פון דער ערשטער מינוט, זאָגט ער, װאָס איך האָב אײַך דערזען. װאָס װעט איר, זאָגט ער, זאָגן הערויף?"... „װאָס זאָל איך, זאָג איך, זאָגן? ס'איז אײַער גליק, זאָג איך, װאָס מיר זײַנען אין בערלין אױף דער פרידריכ־שטראַסע. װײַטער װאָלט איך אײַך, זאָג איך, באַװיזן, װי אַזױ צו זײַן אַ נאַכאַל!"... דערמיט האָט זיך אונדזער שמועס געענדיקט, און פון דע־מאָלט אָן בין איך געבליבן אָן אַ קאַװאַליער און מוז גײן אַלײן אומעטום. נאָר אָן אָן אומגליק. בערלין איז נישט קײן װאַלד, און די דײַטשן זײַנען אַזעלכע מענטשן, װאָס זײ פֿױלן זיך נישט, שטעלן זיך אָפּ און הערן דיך אױס אַלצדינג, און װײַזן דיר אָן אַלצדינג, װאָס דו פרעגסט באַ זײ. און פאַרקערט, טאָמער פרעגסטו באַ זײ עפּעס אַ זאַך, װאָס זײ װײסן נישט, זעט מען, אַז ממש עס עקט זיך זײ דאָס חיות. אַ דײַטש בלײַבט אַ דײַטש.

האָב איך דיר שױן אַרױסגעשריבן אַלצדינג, װי איך האָב דיר צו־געזאָגט. גיב גאָט, איך זאָל שױן קומען געזונטערהײט קײן מאַריענבאַד, װעל איך דיר פון דאָרט שרײַבן מער נײַס. דערװײַל זײַ געזונט און שרײַב מיר קײן מאַריענבאַד, װאָס הערט זיך באַ אונדז אין װאַרשע? װאָס מאַכט אסתּר סאָראָקער? צי איז זי שױן געלעגן געװאָרן, צי נאָך נישט? און אױב יאָ, װאָס האָט זי געהאַט: אַ ייִנגל, צי אַ מײדל? אַ שײנער יושר פון אַ מאַן. איך מײן טאַקע חיים סאָראָקער. איבערלאָזן אַ װײַב אױף דער צײַט און אַלײן אַװעקפאָרן קײן מאַריענבאַד — װאָס איז? ער װיל „אָפּנעמען", פאַרלירן דעם בױך. װען דאָס זאָל זײַן אױף מיר, װאָלט ער שױן צוריק אױף די נאַלעװקיס נישט געקומען. איך װאָלט אים געלאָזט, ער זאָל שױן בלײַבן זיצן דאָרטן, אין מאַריענבאַד, אױף שטענ־דיק. ער װאָלט שױן באַ מיר „אָפּגענומען" און פאַרלױרן נישט נאָר דעם בױך אַלײן. זאָג דיר, װאָס דו װילסט, — ער איז דײַנער אַ גוטער פרײַנט — נאָר מע טוט נישט אַזױ. עס האָט מיר אױסגעריסן אַ שטיק האַרץ, אַז איך בין געװען באַ איר זיך געזעגענען. זי איז נישט אַזעלכע,

וואָס זאָל זיך באַקלאָגן, נאָר מע זעט. זיי האָבן שוין אַזאַ מזל, ביידע שוועסטער: סײַ אסתר, סײַ חנצע. חנצע זאָגט מען, ווערט נאָך מער אויסגעריסן באַ איר מאַירן. מע האָט מיר געזאָגט דאָ אין בערלין, אַז מאַיר מאַריאַמטשיק איז אויך אין מאַריענבאַד. און בראָניע ליפּערמאַן, און לאַהצע ברויכשטול, און די יאַמאַיטשיכע מיט אירע טעכטער זײַנען שוין אויך אין מאַריענבאַד! אַלע נאַלעווקים אין מאַריענבאַד. קיין עין־הרע נישט! — איך האָף צו טרעפן פון דיר בריוו אין מאַריענבאַד, נאָר פאַרגעס נישט מיר שרײַבן פון אַלצדינג, וואָס אין דערהיים טוט זיך. זאָלסט נישט פאַרלאָזן זיך אינגאַנצן אָף שבע־רחלען. זאָלסט אַליין אי־בערקוקן אַלע טאָג, וואָס זי ברענגט פון מאַרק, און איבערוועגן דאָס פלייש פון קצב, און למען השם נישט נעמען אָן געלט קיין זאַך, וואָ־רעם די קרעמער, די ערלעכסטע אפילו, האָבן אַ טבע — זיי שרײַבן צו. און טאָמער וועט זײַן באַ דיר לאַה די מאָדניצע מיט טענות, אַז איך האָב איר אָפּגעריסן פאַר דער אַרבעט, און וועט זיך וועלן פאַרלאָזן אָף דײַן יושר, זאָלסטו איר נישט ענטפערן. דערפאַר, וואָס זי האָט געפּ־טראַשעט מיטן סאָנד. זאָל זי גיין אין סאָנד! און פאַרגעס נישט, למען השם, אַרויסשיקן מיר געלט קיין מאַריענבאַד. איך וועל דיר געבן צו וויסן מײַן אַדרעס באַלד, ווי איך וועל קומען צו פאָרן. גאָט זאָל העלפן, איך זאָל שוין קומען געזונטערהייט.

פון מיר דײַן פרוי ב ע ל צ ע ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

.4

(שלמה קורלענדער פון די נאַלעווקים אין וואַרשע צו זײַן ווײַב בעלצע קורלענדער אין מאַריענבאַד)

לזוגתי היקרה מרת בעלצע שתחי׳.

איך האָב דײַנע ביידע בריוו פון בערלין דערהאַלטן און קום דיר צו מעלדן, בעלצע היקרה, אַז איך בין, ברוך השם, געזונט, און אַז אין דער היים איז אַלצדינג אין בעסטער אָרדענונג. הלוואַי וואָלטן נאָר אַלע לאָקאַטאָרן וועלן צאָלן צו דער צײַט, מע זאָל נישט דאַרפן האָבן מיט זיי

צו טאן. ווארעם א חוץ וואס עס גייט פארלוירן געלט, קאסט נאך הוצאות, אדוואקאטן מיט פאפירן מיט שלעק. און דערצו נאך די בזיונות, וואס מע האט, ווארעם עס זיינען דא אזעלכע לאבוסעס, וואס בארימען זיך, אז טאמערווארפט מען זיי ארויס פון דער דירה, וועלן זיי דיך באשרייבן אף די גאזעטן. און איך וויל נישט, מע זאל מיך באשרייבן אף די גאזעטן. איך האב עס פיינט. היינט דאס בויען, וואס איך בוי, שלינגט־איין אזוי פיל געלט, אז איך ווייס גארנישט, ווי אזוי איך וועל זיך אמאל אויסבאדן, און דערצו האט מען צו טאן מיט גראבע מענטשן, בעלי־מלאכות און ארבעטער, וואס קריכן אפן קאפ, האבן ניט קיין טראפן דרך־ארץ פאר א בעל־הבית. הכלל, וואס זאל איך דיר זאגן, בעלצע היקרה, ס'איז צרות מיט צרות מיט צרות! און דא קומסטו מיט דיינע בריוולעך פון בערלין, קאנסטו זיך גארנישט משער זיין דעם עגמת־נפש, וואס איך האב געהאט, וואס דו ביסט נישט געפארן אף ווין, איידער אף בערלין. מילא, דו ווילסט זיך זיין באם פראפעסאר אן עצה האלטן — מהכתיתי. איך וועל דיר, חס ושלום, נישט פארווערן, און קיין געלט, ווייסטו גאנץ גוט, אז איך וועל דיר נישט זשאלעווען דארט, ווו עס גייט אין דיין געזונט, פקוח־נפש, נאר ארייננלאזן זיך מיט דאקטוירים־פיאווקעס און האבן צו טאן מיט דריי פראפעסארן, וועלן זיי דיר סוף־כל־סוף פארדרייען דעם קאפ, אז דו וועסט, חס ושלום, קראנק ווערן פון זיי. איז איין מאל אוועק. והשנית, פרעג איך דיך, בעלצע היקרה, ווי שאנעוועסטו נישט דיין געזונט און גייסט ארום צו ווערטהיימערן און צו טיטצן האנדלען מציאות? איך גלייב דיר, אז ס'איז בא זיי אלצדינג בחצי־חנם. איז, ערשטנס, בא מיר דיין געזונט טייערער, און צווייטנס, מיין איך, אז מע קריגט אין ווארשע אויך די מציאה. פאר געלט קריגט מען אלצדינג, זאגט מען, נאר נישט קיין קדחת. אוודאי איז טאקע כדאי, זאג איך דיר, זיך שטופן אין אן ענגשאפט — וואס איז? טאמער וועט מען קויפן א פאר זאקן מיט א וואנטזייגער? דארף מען איינשטעלן דאס לעבן הערויף? איך פרעג דיך, בעלצע, ביסט דאך עפעס נישט פון די נאלעווקער יענטעס, כ'לעבן, ווי קומט דאס, דו זאלסט טאן אזא נארישקייט? היינט דאס ארומגיין אנקוקן בערלין — דארף איך דיר זאגן, בעלצע היקרה, אז איך הייב נישט אן צו פארשטיין, וואס, אייגנטלעך, איז דא וואס צו זען אין בערלין? איך שטעל

מיר פֿאַר — אַ גרויסע שטאָט, דרײַ מאָל, פֿינף מאָל, צען מאָל אַזוי גרויס ,ווי וואַרשע, און מויערן שיינע, גרויסע, אַ סך שענער און אַ סך גרעסער, ווי וואַרשע, — נו, וואָס־זשע האָב איך דערפֿון? צי, אַשטייגער, דו שרײַבסט, אַז דו ביסט געווען אין טעאַטער און אין צירק און אין נאָך אַזעלכע ערטער — אַרט עס מיך נישט. פֿאַרקערט, ביסטו אין אויסלאַנד, דאַרפֿסטו אומעטום זײַן און אַלצדינג זען. פֿאַר וואָס נישט? מיך אַרט נאָר איין זאַך: למאַי זאָלסטו נישט היטן דײַן כבוד און דײַן שטאַט און לאָזן זיך פֿירן פֿון יעדן לײַדיקגייער, וואָס דו קענסט אים נישט און ווייסט אים נישט? גוט, וואָס דו האָסט אָנגעטראָפֿן אַף אַ פֿלאָכט, אַ פֿרא־אדם, וואָס האָט געלייגט אַף דיר כבוד. וואָס טוט מען, אַז מע טרעפֿט אָן אַף אַ כוליגאַן, אָדער אַזוי אַ שאַרלאַטאַן? אין דער פֿרעמד, בעלצע, דאַרף מען זײַן געהיט נאָך מער ווי אין דער היים. מע קאָן אַמאָל האָבן דעם גרעסטן בזיון מיטן גרעסטן אומגליק, חלילה. איך האָב דעריבער געשריבן אַ בריוו צו מײַן גוטן פֿרײַנט חיים סאָראָקער קיין מאַריענבאַד, ער זאָל דיר באַהילפֿיק זײַן אַ מאָל מיט אַן עצה, אַ מאָל מיט אַ גוט וואָרט. ער איז אַ מענטש, וואָס איז שוין געווען אין אויסלאַנד עטלעכע מאָל און איז באַקאַנט מיט זייערע גענג און מיט זייערע מנהגים. און אַגב, אַזוי ווי איך האָב מיט אים חשבונות, האָב איך צו אים אָנגעוויזן, ער זאָל דיר אַרויסגעבן געלט, וויפֿל דו וועסט באַדאַרפֿן האָבן, וואָרעם דאָס שיקן פֿער פּאָסט קאָסט טײַער, הײַנט פֿאַרלירט מען אָפּטמאָל אַפֿן קורס, אַז ס'איז נישט כדאַי דאָס שיקעניץ. לכן זאָלסטו זיך זען דאָרט מיט חיים סאָראָקער און זאָלסט אים לאָזן גריסן און זאָלסט אים זאָגן, אַז איך וואַרט פֿון אים אַן ענטפֿער אַף מײַן בריוו, וואָס איך האָב אים די טעג געשריבן. און דו זאָלסט אים איבערגעבן, אַז בײַ אים אין דער היים איז נאָך דערווײַל קיין שום נײַס נישט פֿאָרגעקומען. זײַן אסתר האַלט זיך נאָך. און נאָך אַ זאַך וועל איך דיך בעטן, בעלצע היקרה, אַז דו זאָלסט זיך האַלטן אַביסל ווײַטער פֿון דײַן קרובה, חוהלע טשאַפּניק. נישט מחמת דעם, וואָס זי האָט נישט קיין שיינעם נאָמען בײַ אונדז אַף די נאַלעווקיס, — איך לאַך מיך אויס פֿון אַזעלכע זאַכן — נאָר גלאַט אַזוי, איך וויל נישט, מע זאָל דיך האַלטן אין מויל יעדער באַזונדער און מע זאָל אַף דיר טײַטלען מיט די פֿינגער. ווײַל אין מאַריענבאַד, זאָגסטו דאָך אַליין, איז איצט אַ שטיק וואַרשע. די גאַנצע נאַ־

לעווקים האָבן זיך הײַנטיקן זומער, זאָגסטו, איבערגעטראָגן קיין מאַריענבאַד. קאָנסט פֿאַרשטיין, אַז בראָניע לויפֿערמאַן און לאהצע ברויכשטול, און אַפֿילו יאַמאַיטשיכע מיט אירע טעכטער, זאָגסטו, זײַנען שוין אויך אין מאַריענבאַד. הײַנט וואָס ווילסטו נאָך? באַדאַרפֿסטו דיך היטן פֿאַר זיי, ווי אין אַן אויג אַ שטאָך, וואָרעם זיי זײַנען מסוכנע באַרייערנס! איידער אַרײַנפֿאַלן צו דער יאַמאַיטשיכע אין מויל אַרײַן, איז שוין בעסער אויסברעכן זיך אַ פֿוס. אש־להבה! און וואָס גייט־אָפּ בראָניע־לויפֿערמאַן? און לאהצע ברויכשטול? וואָס איז מיט זיי די גדולה, וואָס זיי האָבן זיך אַוועקגעשלעפּט קיין מאַריענבאַד — ווייס איך ניט. מילא, לויפֿערמאַן האָט, זאָגט מען, געוווּנען הײַנטיקן יאָר אין דער לאָטעריע, ווילט זיך אים פּטרן די עטלעכע רובל, אָבער ברויכשטול? ערשט יענע וואָך איז ער געווען בײַ מיר נאָך אַ גמילות חסד, האָב איך אים אָפּגעזאָגט, ווי אַ טויטן. לײַען גמילות־חסדים און שיקן דאָס ווײַב קיין מאַריענבאַד — דערויף דאַרף מען שוין האָבן אַן עזות! און וואָס דו שרײַבסט מיר, בעלצע היקרה, איך זאָל אַכטונג געבן אין שטוב, זאָלסטו זײַן גאַנץ רויִק. דו דאַרפֿסט זען זיך נאָר קורירן און קומען אַהיים בשלום. ווײַטער וועט שוין אַלץ זײַן רעכט. און וואָס דו האָסט מורא פֿאַר שבע־רחלען, איז דאָס אַן איבעריקע זאַך. ערשטנס, האָסטו זי שוין וויפֿל מאָל אויסגעפּרוּווט, אַז זי איז אַן ערלעכע, עס מעג ליגן גאָלד. און צווייטנס, גיב איך טאַקע אַכטונג אויף איטלעכס ברעקל. נישט נאָר די צוקערפּושקע, אַפֿילו דאָס ברויט איז בײַ מיר אונטערן שלאָס. און אַן געלט האָב איך אַליין אויך פֿײַנט נעמען אין די קלייטן. מיר האַנדלען טאַקע מיט ערלעכע לײַט, אָרנטלעכע מענטשן, נאָר פֿונדעסטוועגן זאָל זיך זיי זעצן אַזוי פֿיל מכות, וואָסערע גנבים זיי זײַנען. און ווײַטער בעט איך דיך, בעלצע היקרה, זאָלסט נישט זשאַלעווען קיין געלט און זאָלסט זיך דאָרטן אָנטאָן כל הפּאַרגעניגנס מיט כל הווילטאָגן אין דער וועלט, נאָר איין זאַך וועל איך דיך בעטן — אין די געוועלבן זאָלסטו נישט גיין און קיין מציאות זאָלסטו נישט האַנדלען. אַז דו וועסט קומען, אם ירצה השם, בשלום אַהיים, זאָג איך דיר צו, אַז איך וועל דיר קויפֿן אַלצדינג, וואָס דײַן האַרץ געלוסט. צו וואָס טויג דיר שמאַטעס, טישטעכער, נאַזטיכלעך — דו האָסט זיי קאַרג? צו וואָס דאַרפֿסטו אַ מאַשין אויף פּוטער שלאָגן? און ווו וועסטו זיך אַהינטאָן מיט אַ וואַנטזייגער? איך האָב מורא, בעל־

צע, אַז דו זאָלסט אױף דער גרענעץ נישט אװעקלײגן, חלילה, דאָס גאַנצע געזונט, װאָס דו װעסט אָנזאַמלען אין מאַריענבאַד, און עס װעט זײַן אַרױסגעװאָרפן מײַן געלט, אַ חוץ װאָס דו װעסט נאָך האָבן בזיונות, װי פאַר דרײַ יאָרן די מאַדאַם קאָראַלניק פון די נאַלעװקיס, װאָס האָט אױסגעזען אױף דער גרענעץ אַביסל צו גראָב, האָט מען זי געבעטן, מחילה, אין אַ באַזונדער חדר און אױסגעטאָן ביז דעם העמד און אָפּגעװיקלט פון איר העכער פיר הונדערט אײלן זײדענע בענדער. פון דעמאָלט אָן האָט זי דאָס באַקומען באַ אונדז אױף די נאַלעװקיס דעם שײנעם נאָמען „די קאָראַלניטשקע מיט די סטענגעס”.

זײַ געזונט און זע, למען השם, זאָלסט זיך מיר פאַרריכטן און קומען אם ירצה השם, געזונטערהײט אַהײם, װי עס װינטשט דיר באמת

בעלך שלמה קורלענדער.

.5

(חיים סאַראַקער פון מאַריענבאַד צו זײַן פרײַנט שלמה קורלענדער אױף די נאַלעװקעס אין װאַרשע.)

ליבער פרײַנט שלמה!

איך האָב דײַן ליבן בריװ דערהאַלטן. עס פרײט מיך זײער, װאָס דו שרײַבסט צו מיר אַזױ אָפּנטלעך, װי צו אַן אמתן פרײַנט, און עס װעט מיך נאָך מער פרײען, אַז איך װעל דיר באַהילפיק זײַן מיט װאָס איך װעל נאָר קאָנען. אַז דײַן בעלצע קומט קײן מאַריענבאַד — דאָס האָב איך געװוסט נאָך אײדער דײַן בריװ איז צו מיר אָנגעקומען. װי אַרום און פון װעמען בין איך עס געװויר געװאָרן? טאַקע פון דער מאַדאַם טשאַפּניק. װי אַזױ? לאָם איך דיר אױסשרײַבן די גאַנצע מעשה אַקוראַט, װי אַזױ ס'איז געװען. ס'איז במילא נישטאָ װאָס צו טאָן, מע װערט דאָ שיער נישט משוגע, װעל איך װערן אױף אַ מינוט אַ שרײַבער. נאָר אײן זאַך װעל איך דיך בעטן, שלמה, אַז אַלצדינג, װאָס איך װעל דיר שרײַבן פון דאַנען, זאָל זײַן בסוד. דערפאַר, װאָס דו האָסט זיך מיט דײַן בריװ פאַרטרױט אױף מיר, װײַל דו האַלטסט מיך פאַר אַ בעל־סוד, פאַרטרױ איך פאַר דיר

אזעלכע זאכן, וואס איך וואלט זיי פאר אן אנדערן נישט געטרויט, אפילו פאר מיין אייגן ווייב, און איך בין זיכער, אז צווישן אונדז וועט דאס בלייבן.

קודם דארף מען דיר באשרייבן דאס מאריענבאד, זאלסט וויסן, מיט וואס מע עסט דאס און וואס דאס איז. אהער קומען צו פארן מענטשן, וואס גאט האט זיי געבענטשט מיט א סך פלייש. אזעלכע מענטשן זיינען די סאמע אומגליקלעכסטע אף דער וועלט. זיי ווילן עסן און טארן נישט. זיי ווילן גיין און קאנען נישט. זיי ווילן ליגן, לאזט מען זיי נישט! „איר דארפט גיין, וואס מער גיין, מאכן מאציאן — זאגן די דאקטוירים — איר דארפט אפנעמען, זאגן זיי, וואס מער אפנעמען"... „אפנעמען" הייסט אף אונדזער לשון — פארלירן דאס בייכל, אביסל איינדארן הייסט עס. און אף „אפנעמען" איז פאראן איין מיטל — מאריענבאד. עס נעמט אפ, ווי מיט די הענט נעמט עס אפ! און וואס איז דער חידוש? אז עסן עסט מען דא מכות מיט בכורות, — דער דאקטער לאזט נישט עסן — און מע לעבט נאר פון דעם, וואס מע טרינקט אין דער פרי דאס ביסל מים המאררים, וואס מע רופט דאס „קרייצברונען". א טעם האט דאס ווארע־מערהייט אפן ניכטערן הארצן פון צען חלשותן, און אז דו טרינקסט, דארפסטו שפאצירן, מאכן מאציאן, ווי דער דאקטער רופט עס אן. און נאך אזא טרינקעכץ מיט אזא מאציאן גלוסט זיך עפעס נעמען אין מויל אריין; גייסטו אהיים עסן, דערלאנגט מען דיר „פרישטיק", נישט קיין עסן. וואס איז דאס פאר אן עסניש, איך בעט דיך, אז פלייש — נישט, אייער — נישט, זעמעלעך — נישט; א שאל „קאקע" מיט א סוכערל — אט דאס איז דער גאנצער פרישטיק. און נאכן פרישטיק הייסט ערשט דער אדקטער גיין, מאכן מאציאן, און ערשט דעמאלסט באקומסטו דעם רעכטן אפעטיט, און אז עס קומט די צייט פון ווארעמעס, דאכט זיך דיר אויס, אז דו וואלסט איינגעשלונגען אן אקס מיט די הערנער. זאגט אבער דער חכם, דער דאקטער: „לא, פעטערשי! אז איר וועט אזוי אכלען, זאגט ער, וועט איר, זאגט ער, אפנעמען א פייג, נישט קיין פוד שמאלץ, און וועט נישט פטור ווערן, זאגט ער, פון אייער טשעמאדאן ווי לאנג איר וועט לעבן!"

הקיצור, ס'איז א גיהנם, וואס זאלסטו קלערן? איין שטיקל גליק, וואס מע קאן אנפייפן דעם דאקטער. ער הייסט עסן קדחת — קדחת עס

אליין. ער הייסט גיין — גיי. מיר וועלן זיך בעסער אוועקזעצן מאכן א פּרעפערענסל. איז אָבער דער חסרון, וואָס נישט אַלע מאָל איז דאָ א דריטע האַנט. מוז מען מאכן אין צווייען א זעקס־און־זעכציק. דו ווייסט דאָך, אַז איך האָב עס נישט פּיינט. נאָר מיט וועמען קאָן מען דאָ שפּילן אין זעקס־און־זעכציק, אַז נישט מיט דער מאדאם טשאַפּניק? אוי, איז דאָס א מאדאם! וויפל דו קענסט בערל טשאַפּניק, איז ער א הונט אקעגן זיין ווייב. ס'איז, זאָג איך דיר, א מאדאם פון גאָט! שפּילן שפּילט זי דווקא נישקשהדיק. זי וועט פאַרשטעקן אין גאַרטל דריי מאנצבילן. נאָר וואָס דען? זי האָט פּיינט פאַרשפּילן מיט סכנת־נפשות! און אַז זי פאַר־שפּילט, צאָלט זי נישט: „נישקשה, זאָגט זי, איך בין, זאָגט זי, א בטוח, און פאַר נויט, זאָגט זי, וועט אייך מיין מאַן, זאָגט זי, באַצאָלן". וואָס זאָגסטו אויף דעם צאָלער? וואָלט זי נאָר ליב געהאַט שפּילן אין זעקס־און־זעכציק, וואָלט נאָך געווען א האַלבע צרה! איז אָבער דער חסרון — זי האָט ליב, מע זאָל מיט איר גיין שפּאַצירן איבער מאַריענבאַד. וואָלט דאָס שפּאַצירן אויך געווען נאָך צו דערלייַדן; איז אָבער דער חסרון, וואָס זי האָט פּיינט גלאַט אַזוי צו שפּאַצירן. שפּאַצירן הייסט באַ איר — גיין איבער די געוועלבן, האַנדלען מציאות, אָפּנאַרן די דייַטשן — שמעקט דאָס שוין מיט א גמילות־חסד אויף א קורצע צייַט, דאָס הייסט, אויף צו פאַרפאַלן. א שלאַק, זאָג איך דיר, פון זיין ליבן נאָמען! מע קאָן זיך גאָר פון איר נישט אויסבאַהאַלטן. און ווי אויף צו־להכעיס, בין איך דאָ איי־נער אויפן יריד. נישטאָ איין מאַנצביל פון די נאַלעווקיס. סאַמע נקבות. דו האָסט דאָ בראַניע ליפּערמאַן, און לאַהצע ברויכשטול, די מאדאם שערענציס מיט דער מאדאם פּעקעליס. היינט די יאַמאַיטשיכע מיט אירע דריי איבערגעוואַקסענע מאַמזעלן, וואָס האָבן א שם אין מאַריענבאַד מיט זייערע יאָרן. זיי וואָלטן געווען גאַנץ פיינע מאַמזעלן, ווען זיי זאָלן נישט האָבן די נעזער. א גערעט הייַנטיקן סעזאָן אין מאַריענבאַד אויף נאַלעווו־קער ווייַבער, און גלאַט אַזוי ווייַבער, ווייַבלעך, דאַמען, דאַמען, אָן א שיעור דאַמען! על־פּי־רוב זייַנען דאָס גראָבע ווייַבער פון ביאַליסטאָק, פון קעשענעוו, פון יעקאַטערינאָסלאַוו, פון קיעוו, פון ראָסטאָוו און פון אָדעס און פון דער גאַרער וועלט, וואָס קומען אַהער כלומרשט אויף דער „קור", נאָר זייער גאַנצער מיין איז חתנים פאַר זייערע טעכטער, די צייַ־טיקע מאַמזעלן. אָנגעטאָן גייען זיי אין זייד און אין סאַמעט, טראָגן

העלדזוער פּערל און פירן אַרויס זייערע מאַמזעלן אַף דער אויסשטעלונג. ריידן רײדן זיי „קאָמעניצער דײַטש" און וואַרפן מיט אויגן אַף יעדן מאַנצביל, ווי איינער רעדט: „ביסטו אַ בחור, קום אַהער. ביסטו אַ באַ־ווײַבטער, זאָלסטו גיין אַהין, פון וואַנען דו ביסט געקומען"... אַרום די דאָזיקע „מאַמעס" דרייט זיך אַרום, ווי אַ בין אַרום האָניק, איינער אַ פאַרשוין מיט אַ צילינדער, וואָס מע רופט אים סווירסקי. אָט דער סווירסקי — דאָס איז אַ ייִד אַ שדכן, אַ לאַנד־שדכן. אַליין איז ער אַפילו אַ אונדזעריקער, נאָר ער רעדט נישט קיין זשאַרגאָן, כאָטש גיב אים אַ קרענק. נאָר דײַטש. אַ שידוך איז בײַ אים — אַ „פּאַרטי", אַ חתן איז אַ „ברויטיגאַם"; „אײַער ווײַב" וועט ער דיר קיינמאָל נישט זאָגן, נאָר „אײַער פרוי געמאַהלין". איך זאָג דיר, דעם זיבעטן חן אָנצוקוקן, ווי די גראָבע מאַמעס מיט די העלדזוער פּערל יאָגן זיך נאָך דעם הער סווירסקי, ריידן מיט אים „קאָמעניצער דײַטש", און ער באַרימט זיך פאַר זיי, וויפל „פּאַרטיען" ער האָט שוין אויסגעפירט אַף דער קור, און אַלע דורך ליבע! אונדזער יאַמאַיטשיכע פון די נאַלעווקיס מיט אירע דרײַ טעכטער האָב איך באַגעגנט שוין עטלעכע מאָל אַרומשפּאַצירן מיט דעם הער סווירסקי, וואָס טוט נישט אויס דעם צילינדערהוט נישט שבת, ניט וואָך. גאָט מעג איר העלפן, מהכתיתי, איך ווינטש איר פונעם גאַנצן האַרצן, אַז סווירסקי זאָל איר קריגן אַ „פּאַרטי", דרײַ „פּאַרטיען" מיט דרײַ „ברויטיגאַמס", פאַר אַלע אירע דרײַ נעזער, עס מעג זײַן אָן ליבע, אַבי גיכער, וואָרעם ס'איז אַ סברא, אַז די ייִנגערע מעג זיך שוין אָפּ־שערן, וואָרעם זי איז שוין אַריבער שלשים... און אַז מע זאָל צולייגן צו אירע יאָרן די יאָרן פון אירע צוויי עלטערע שוועסטער, וועט אינאיינעם, האָב איך מורא, כאַפּן עפּעס מער ווי אַ מאה... נאָר כאַפּט זיי בעניע. איך זע, ווי ווײַט מעגלעך, די יאַמאַיטשיכע אויסמײַדן, וואָרעם דו קענסט דאָך זי, וואָס פאַר אַ באַריידערן דאָס איז, אַ וואַנט מיט אַ וואַנט קאָן זי דיר צענויפפירן!

אַצינד, אַז איך האָב דיר שוין אַביסל באַשריבן מאַריענבאַד, מעג איך דיר שוין באַשרײַבן, ווי אַזוי איך בין געוואָרן, אַז דײַן בעלצע קומט צו פאָרן.

איך קום אַרויס נעכטן אין דער פרי צום „וואָדאָפּאָי", טרעף איך די מאַדאַם טשאַפּניק, מיט דער מאַדאַם ליפּערמאַן, מיט דער מאַדאַם

ברוֹיכשטוֹל, מיט דער מאַדאַם שערענציס, מיט דער מאַדאַם פּעקעלים, מיט דער יאַמאַיטשיכע מיט אַלע אירע דרײַ געזער, און נאָך ווײַבער — הכּלל, די גאַנצע מאַריענבאַדער נאַלעווקים. „גוט מאָרגן", „גוט יאָר". „ווי גייט עס?" „וואָס הערט זיך נײַעס?" דערוויײַל רופט זיך אָן צו מיר הוודלע טשאַפּניק: „ווייסט איר שוין, אַז מיר האָבן מאָרגן אַ גאַסט בײַ אונדז אין מאַריענבאַד?" זאָג איך: „גאָט ליב אײַך מיט אײַער גאַסט. ווער איז?" זאָגט זי צו מיר: „אַנו, זײַט אַ חכם און טרעפט". „זאָג איך: „וואָס בין איך אײַך פאַר אַ טרעפער?" זאָגט זי: „איך וועל אײַך זאָגן אַ סימן". זאָג איך: „אדרבה, לאָמיר הערן, זאָג איך, אײַער סימן". זאָגט זי: „נישט איין סימן, נאָר עטלעכע סימנים. ערשטנס, איז זי, זאָגט זי, אַ שיינע, דאָס שענסטע ווײַבל פון אַלע נאַלעווקער ווײַבלעך". דאָס האָט שוין פאַרדראָסן, ווי איך האָב פאַרשטאַנען, אַלע איבעריקע דאַמען, וואָרעם זיי האָבן אַלע פיר זיך איבערגעקוקט מיט מאָדנע אויגן און געוואָרפן אַזאַ פײַעריקן קוק אויף דער מאַדאַם טשאַפּניק, וואָס קאָן פאַרברענען אַ קליין שטעטל אין פּוילן; און די מאַדאַם טשאַפּניק מאַכט זיך, ווי זי זעט נישט, און רעכנט אוים די מעלות פונעם שיינעם ווײַבל, וואָס קומט צו פאָרן צו אונדז קיין מאַריענבאַד. „טאָמער וואָלט געווען גענוג, זאָג איך צו איר, אויסרעכענען מעלות? אפשר ווייסט איר, זאָג איך, נאָך אַ סימן?" „דער אַנדערער סימן, זאָגט זי, — זי האָט אַ מאַן, וואָס איז עפּעס מער ווי צוויי מאָל עלטער פון איר, וואָרעם זי איז נאָך נישט אַלט, זאָגט זי, קיין צוואַנציק יאָר אפילו".

דאָ האָבן אַלע איבעריקע דאַמען אויסגעשאָסן מיט אַ געלעכטער: „אַ חוץ גוייִשע שבתים און יום־טובים!"... זע איך, אַז ס'איז אַ מעשה אָן אַן עק, רוף איך מיך אָן צו דער טשאַפּניק: „אפשר וואָלט גענוג געווען, זאָג איך, שאַרפן די צינגלעך, און זאָגן, זאָג איך, ווער איז דאָס ווײַבל, וואָס קומט צו אונדז קיין מאַריענבאַד?" מאַכט צו מיר די טשאַפּניק: „שאַט, נאָך איין סימן, זאָגט זי, און אַן עק! זי איז, זאָגט זי, טאַקע מײַנע אַ קרובה". „אַזוי? — זאָג איך, — וואָס זשע דרייט איר אַ מוח? זאָגט, זאָג איך, אַז עס קומט צו פאָרן בעלצע קורלענדער קיין מאַריענבאַד — און אַ סוף!" און עס גייט אַוועק אַ שמועס צווישן די דאָזיקע ווײַבער וועגן דײַן בעלצען, און מער פון אַלע, געוויינטלעך, יאַמאַיטשיכע. וואָס זאָל איך דיר זאָגן, שלמה? איך קאָן עס גאָר אַזוי פיל נישט אַרויס־

שרײַבן און וויל עס גאָר אַפילו נישט איבערחזרן. דו דאַרפסט שוין אַליין פאַרשטיין, וואָס אַ יאַמאַיטשיכע קאָן זאָגן אויף דײַן בעלצען, און נישט אַזוי נאָך אויף בעלצען, ווי אויף דיר! עמעצער זאָל הערן, וואָלט ער זיכער מיינען, אַז דו האָסט איר קאַליע געמאַכט אַ יריד, אָדער אַ שידוך. אַ גליק, וואָס ס׳איז אונטערגעקומען דער האַער סווירסקי מיטן צילינדער און האָט אַוועקגערופן די יאַמאַיטשיכע אויף אַ סאָד, מסתמא וועגן אַ „פּאַרטי״ מיט אַ „ברויטיגאַם״.

אָט אַזוי בין איך געוואָר געוואָרן פון דײַן בעלצען, אַז זי קומט צו פאָרן קיין מאַריענבאַד. און ערשט אויף דער נאַכט, אַז איך בין געקומען אַהיים, האָב איך געטראָפן דײַן בריוו. זייער רעכט, וואָס דו האָסט מיר געשריבן. זײַ זיכער, ליבער פרײַנט, אַז איך וועל מסתמא זען טאָן פון דײַנעטוועגן און פון אירעטוועגן אַלצדינג, וואָס דו בעטסט מיך. קאָנסט זיך שוין אויף מיר פאַרלאָזן. איך וועל נישט זשאַלעווען קיין טרחה און קיין צײַט צו שרײַבן דיר אַלע מאָל וואָס און ווען... דערפאַר דאַרפסטו אויך נישט פוילן זיך און שרײַבן אָפטער בריוולעך, וואָס הערט זיך עפּעס נײַעס בײַ אונדז אין וואַרשע. נאָר עפּעס פרייַלעכע נײַעס זאָלסטו מיר שרײַבן. איך האָב פּײַנט טרויעריקע בריוו. ממה נפשך: בין איך אויף דער קור, דאַרף איך פאַרגעסן פון אַלע צרות און פון אַלע אומגליקן. ס׳איז גענוג די צרות, וואָס מע טראָגט אַ גאַנץ יאָר אין דער היים. וועסט מיר גלויבן, צי ניין? איך, אַז איך בין אין אויסלאַנד, לייען איך אַפילו נישט קיין בלאַט־צײַטונג. איך טו מיר מײַן זאַך בשלמות: איך עס און טרינק און שלאָף און גיי אַפּן שפּאַציר און „נעם־אַפּ״ און שפּיל אַ פּרעפעראַנסל, אויב ס׳איז דאָ אַ דריטע האַנט, אַנישט — איז אין צווייען אַ זעקס־און־זעכציק. און ווײַטער זײַ געזונט. אם ירצה השם, מאָרגן, אַז דײַן בעלצע וועט קומען, וועל איך דיר מסתמא באַלד געבן צו וויסן פון אַלץ נאָך מער באַריכות. זײַ נאָך אַ מאָל געזונט און מאַך גוטע געשעפטן, ווי עס ווינטשט דיר

דײַן בעסטער פרײַנט חיים סאַראַקער.

.6

(בעלצע קורלענדער פון מאריענבאד צו איר מאן שלמה קורלענדער אף די נאלעווקעס אין ווארשע.)

לבעלי היקר מוהר"ר שלמה נ"י.

איך קום דיר צו מעלדן, אז איך בין געקומען בשלום קיין מאריענבאד און האב געמיינט, איך וועל טרעפן אפן באנהויף חוהלע טשאפניק. לסוף לאזט זיך אויס, אז מיין קרובה האט מיין לעצטן בריוו פון בערלין נישט דערהאלטן. אזוי זאגט זי, נאר איך מיין, אז ס'א ליגן. זי האט מיין בריוו זייער גוט דערהאלטן, נאר זי האט קיין צייט נישט געהאט גיין מיך אפנעמען פון דער באן. זי איז פארנומען; זי שפילט גאנצע טעג אין זעקס און זעכציק. טרעף מיט וועמען? — וועסט קיינמאל נישט טרעפן, אפילו ווען דו זאלסט זיין מיט אכצן קעפ — מיט דיין גוטן פריינט חיים סאראקער. אך, ווען זיין אסתר זאל דאס וויסן! א פגירה וואלט איך זיך געריכט אף דיין גוטן פריינט! ער לעבט דאס דא א גוטן טאג, זאגט מען, ער באדט זיך דא, זאגט מען, ווי א קעז אין פוטער. דאס בין איך געוואר געווארן באלד, ווי איך בין געקומען, פון דער יאמאיטשיכע. איך האב געהאט די ערע זי צו באגעגענען אפן וואקזאל מיט אלע אירע דריי נעזעלעך. זיי האבן ארויסבאגלייט עפעס א יונגן מאן. אפנים, א חתן האט מען געפאנגען, מחמת עס האט זיך געשארט ארום זיי עפעס א בלאזנע פארשוין מיט א הויכן קוימען אפן קא,, ווייזט אויס, א שדכן. קיין סך האט זי מיט מיר נישט געקאנט ריידן; פונדעסטוועגן האט זי צייט געהאט מיר איבערצוגעבן פעק מיט נייס פון אונדזערע נאלעווקער לייט אין מאריענבאד, וועלכע איך לאז איבער אף אן אנדער מאל. דערווייל וועל איך דיר באשרייבן די נסיעה פון בערלין קיין מאריענבאד.

נישט קיין גוטע נסיעה האב איך געהאט, און אלץ איבער וועמען? איבער דיר און איבער דיין קלאגן זיך, וואס דו באקלאגסט זיך אף די שלעכטע געשעפטן. איך האב געזשאלעוועט נעמען צווייטע קלאס און בין געפארן דעם גאנצן וועג דריטע קלאס, איז זייער נישט איינגענעמען. ערשטנס, איז ענג, נישטא ווו צו זיצן, פון צולייגן זיך איז אפגערעדט. און אנגערויכערט איז ווי אין א באד. די דייטשן רויכערן אזעלכע מסו־

בענע ציגאַרן, וואָס פאַרהרגענען דעם קאָפּ. און צווייטנס, קוקט מען אַף דער גרענעץ אין צווייטן קלאַס גאָר אַנדערש, ווי אין דריטן קלאַס, כאָטש איך קאָן מיך נישט באַקלאָגן, אַז מע זאָל האָבן בײַ מיר עפּעס אויסגע־טרייסלט. נאָר פּחדים האָב איך געהאַט, וואָס איך קאָן דיר גאָר אַזוי פּיל נישט אַרויסגעבן. איך האָב געמיינט, אַז צווישן בערלין און מאַריענבאַד איז נישטאָ קיין שום גרענעץ. זיי ריידן דאָך אַלע אַף איין שפּראַך, צו וואָס באַדאַרפן זיי אַ גרענעץ? צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז בײַ זיי איז אויך דאָ אַ גרענעץ. און די דײַטשן האָבן אויך ליב קוקן און זוכן און נישטערן. האָב איך מיך איבערגעשראָקן ניט אַף קאַטאָוועס. און געשראָקן האָב איך מיך נישט אַזוי פאַר די איבעריקע זאַכן, ווי פאַר די שפּיצן. ווען איך וויים, אַז פון בערלין קיין מאַריענבאַד איז דאָ אַ גרענעץ, וואָלט איך מיך שוין מיט די שפּיצן אַנדערש באַוואָרנט. איך וואָלט זיי אַרײַנגענייט אין דער געשטעפּטער קאָלדרע, אַזוי ווי די טשאַפּניק טוט אַלע יאָר. און איך, שטיא, בין געגאַנגען און האָב זיי פון דער גרינג אָנגענייט אַף מײַנע אַלטע קליידלעך און אַרײַנגעלייגט זיי אין קויטיקן גרעט. פרעגט מיך דער דײַטש: „וואָס האבען זיי היער?" איז מיר אַנטלאָפן דאָס געזונט. גיי איך און עפן אים אויף דעם טשעמאָדאַן און זאָג אים: „אַלטע קליידער און קויטיקע גרעט". הערט ער מיך אויס און ווײַזט מיר אָפּן צווייטן טשע־מאָדאַן: „אונד וואס האבען זיי היער?" גיי איך און עפן אים אויף דעם צווייטן טשעמאָדאַן, שפּרינגט נישט אַרויס דײַן שטרויענער קאַפּעלוש? איך האָב גאָר פאַרגעסן דיר שרײַבן, אַז איך האָב דיר געקויפט אַ שטרוי־ענעם קאַפּעלוש בײַ ווערטהיימערן אין בערלין, אַן עכטע פּאַנאַמע. טרעף, וואָס קאָסט זי? איך וועל דיר נישט אויסזאָגן, ביז איך וועל נישט קומען אַהיים. דו מוזט אַליין טרעפן, וויפל איך האָב באַצאָלט פאַר דײַן פּאַנאַמע. קורץ, אַז ס'איז אַרויסגעשפּרונגען די פּאַנאַמע, בין איך געבליבן אַ גע־שטאָרבענע: ווי קומט צו מיר אַ מאַנצבילשער קאַפּעלוש? פאַל איך אַף אַן עצה — איך וויים, אַז אַ דײַטש איז נישט איבעריק קלוג — און איך רוף מיך אָן צו אים אַף דײַטש: „דאָס איזט מײַן פּאַנאַמע, בײַ אונדז אין ריסענלאַנד טראָגן אַלע דאַמען מאַנצבילשע פּאַנאַמעס". ענטפערט ער מיר דערויף גאָרנישט ניט, און מאַכט צו מיר: „פירן זיי רוססישען טיי? האַ־בען זיי סיגאַרעטען?" טראַכט איך מיר: „מײַנע צרות אַף דײַן קאָפּ! און

רוף מיך אָן צו אים, אַז מיט קיין טיי האַנדל איך נישט, און קיין סיגאַרעטן רייכער איך נישט. נעמט דער דײַטש און טוט אַ שטרײַך־איבער מיט אַ קרײַדל איבער אַלע מײַנע טשעמאָדאַנעס, פּעקלעך און קוישלעך, ווי איינער רעדט: כשר! דורכגעלאָזט הייסט עס. הײַנט גיי זײַ אַ נביא און טרעף, אַז דער דײַטש וועט בײַ מיר זוכן גאָר רוסישן טיי מיט רוסישע פּאַפּיראָסן! באַשערט געווען אומזיסטע פּחדים מיט אומזיסטע יסורים. ווען איך פֿאָר אָבער צווייט קלאַס, וואָלט דער איבערשרעק אויך נישט געווען, וואָרעם אין צווייטן קלאַס, זאָגט מען, גייט דער דײַטש נאָר דורך פֿאַרבײַ דעם וואַגאָן און פֿרעגט זיך נאָך, אויב ס'איז נישט פֿאַראַן בײַ עמעצן עפּעס צו צאָלן. און ווער איז שולדיק? טאַקע איך אַליין. אַז איך ציטער אויסברענגען דיר אָן איבעריקן גראָשן. זאָגן זאָגסטו מיר טאַקע גאָרנישט, נאָר אַז ס'קומט צום חשבון, האָסטו אַ טבע זיפֿצן און קרעכצן און געבן אָנצוהערעניש, אַז עס גייט אַוועק אַ סך געלט... איך בין מיך מחיה, וואָס איך האָב כאָטש אָנגעטראָפֿן אין בערלין אַ ביליקע סטאַנציע מיט אַן ערלעכער בעל־הביתטע. די פֿערעלצווײַג האָט מיר דערלאַנגט פֿאַרן אַוועקפֿאָר, זאָלסט אָנקוקן, אַ חשבון, האָב איך געמיינט, איינס פֿון די צוויי: אָדער ס'איז אַ חלום, אָדער זי איז פֿונעם זינען. שטעל דיר פֿאָר: קיין גלאָז מילך רעכנט זי נישט. טיי און צוקער האָט זי פֿאַרגעסן. הערינג, רעטעכלעך, ציבעלקעס, לעבערלעך און נאָך אַזעלכע זאַכן — דאָס ווערט אָנגערופֿן, זאָגט זי, „פֿאַרשמאַק”. רעכענען רעכנט זי נאָר פֿאַרן עסן און פֿאַרן שלאָפֿן. ווײַטער גאָרנישט. און איבערלאָזן טרינק־געלט, ווי עס פֿירט זיך אין די האָטעלן, איז מען בײַ איר אויך פּטור, וואָרעם זי איז דאָך אַליין די דינסט און אַליין די בעל־הביתטע. איך זאָג דיר, נישט קיין האָטעל, נאָר אַ גן־עדן! נישט אומזיסט שטייען בײַ איר אַלע אונדזערע נאַלעווקער דאַמען... הײַנט דאָס אַרויסבאַגלייטן מיך אויפֿן וואָקזאַל! נישט געלאָזט מיך אַפֿילו אַ געפּעק־טרעגער נעמען. אַלצדינג אַליין! און טאָמער איז דיר קאַרג, האָט מען מיר נאָך אונטערגעטראָגן אַ בוקעט פֿון פֿרישע בלומען! דאָס איז שוין געווען נישט פֿון איר, נאָר פֿונעם קאָמיסיאָנער, דעם אַלטן בחור דעם פֿראַ־אָדם מיט די ווײַמפּערלעך, וואָס איך האָב דיר געהאַט געשריבן אין מײַן פֿריִערדיקן בריוו. אָט אַ אידיאָט! גאָר פֿאַרגעסן דעם פּסק, וואָס ער האָט געכאַפּט פֿון מיר אויף דער פֿרידריכשטראַסע, טשעפּעט ער זיך צו מיר אויף מאָרגן,

איך זאָל אים זאָגן, אויפריכטיק, אויב ס'איז אמת, וואָס ער האָט געהערט, אַז איך האָב אַ מאַן אַ זקן פון עטלעכע און אַכציק יאָר. פרעג איך אים: „אין אָדעם זײַט איר קיינמאָל נישט געווען?" רופט ער זיך אָן צו מיר אַף ליטוויש (ער איז נאָך אַ ליטוואַק אויך צו די צרות): „וואָסי?" זאָג איך: „אין אָדעם, זאָג איך, איז דאָ אַ טאָלמאַטשאָוו מיט אַ חלירע. איינס פון די צוויי וואָלט פאַר אײַך געווען, זאָג איך, נישט איבעריק"... מיינסטו אפשר, אַז ער האָט זיך געפונען באַליידיקט? זינט גאָט האַנדלט מיט שלים־מזלען האָט ער נאָך אַזאַ שלים־מזל נישט באַשאַפן. אַ סך ערגער פון די צוויי שלים־מזלען, וואָס דער אייבערשטער האָט מיר צוגעשיקט דערנאָך אין וועג, שוין זיצנדיק אין וואַגאָן דריטן קלאַס. נאָר פון זיי האָב איך כאָטש געהאַט אַ שטיקל נוץ. זיי האָבן מיר בײדע אָפּגעטראָטן זייערע פּלעצער, און איך האָב געקאָנט נישט נאָר זיצן, נאָר אַפילו לייגן זיך שלאָפן. האָב איך אָבער מורא געהאַט, טאָמער זײַנען זיי זשוליקעס. אַ קשיא אַף אַ מעשה? אַרויסגעגעבן האָבן זיי זיך אַפילו פאַר זייער פײַנע מענטשן. איינער האָט זיך פאָרגעשטעלט אַלס לאָדזשער קאָמיוואָיאַזשער פון דרײַ פאַבריקן, און דער אַנדערער האָט געזאָגט, אַז ער האָט אַ „סקלאַד אַפּטעטשנע" אין לאָמזשע. רעכטע צוויי שלים־מזלען! מיך האָבן זיי נישט געוואָלט רופן „מאַדאַם", כאָטש גיב זיי אַ קרענק, נאָר „פריילין" און נאָר „מאַמזעל"! זאָג איך צו זיי: „פּשעפּראַשאַם, איך האָב שוין אַ מאַן". זאָגן זיי: „פּשעפּראַשאַם, מיט וואָס וועט איר אונדז איבערצייגן?" נעם איך און ווײַז זיי דאָס קידושין־פינגערל און רוף מיך אָן: „אָט דאָס איז אײַך ווינציק?" נעמט איינער, דער וואָס איז אַ קאָמיוואָיאַזשער פון דרײַ פאַבריקן, בייגט זיך צו צו מיר, באַטראַכט דאָס פינגערל און טוט מיר אַ קוש אין האַנט. נעם איך און וואַרף אים אויף אַ פּאַטש. האָט דאָס געהאַט, זאָג איך דיר, דעם זיבעטן חן! פונדעסטוועגן מיינסטו, אַז זיי האָבן מיר נישט געהאָלפן אַרויסוואַרפן דאָס געפּעק פון וואַגאָן אין מאַריענבאַד? זיי האָבן אַפילו שטאַרק חשק געהאַט, איך זאָל זיי אויפגעבן מײַן אַדרעס אין מאַריענבאַד, האָב איך זיי געזאָגט, זיי זאָלן אַביסל צודאַרן. „אַז איך וועל מיך נאָך אײַך פאַרבענקען, זאָג איך, וועל איך אײַך געבן צו וויסן, זאָג איך, דורך אַ דעפּעש, אָדער דורך אַ שליח"...

אָט אַזוי, ווי דו זעסט, האָב איך געהאַט נישט קיין גליקלעכע רײַזע.

א רייזע פון פחדים מיט שרעק מיט בייזע באַגעגענישן, אַ חוץ וואָס איך בין אַ נאַכט נישט געשלאָפן, און דער קאָפּ טוט מיר ווי נאָך איצט, און בין צעלאָמעט, צעבראָכן און מיד, און מחמת דעריבער שרייב איך דיר נאָך פון מאַריענבאַד גאָרנישט. אַז איך וועל מיך אויסרוען און אַרומקוקן, ווו איך בין אין דער וועלט, וועל איך דיר שוין שרייבן פון אַלצדינג. דערווייל זיי געזונט, און גיב אַכטונג אין שטוב, פאַרלאָז דיך נישט אַף שבע־רחלען. הייס, זי זאָל נאָך אַ מאָל אַרויסנעמען אַלע טעפּי־כער מיט אַלע מיינע ווינטערדיקע מלבושים מיטן רויכוואַרג, גוט דורכ־ליפטערן, נאָך אַ מאָל איבערשיטן מיט נאַפטאַלין. און איך שיק דיר דאָ מיין אַדרעס, און זאָלסט נישט פאַרגעסן, למען השם, מיר באַלד אַרויסשיקן געלט.

פון מיר דיין פרוי ב ע ל צ ע ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

.7

חיים סאַראַקער פון מאַריענבאַד צו זיין ווייב אסתר סאַראַקער אַף די נאַלעווקעס אין וואַרשע.

טייערע אסתר!

איך דאַנק דיר פיל מאָל, וואָס דו שרייבסט מיר אַזעלכע אָפטע און גוטע בריוו. דו דאַרפסט וויסן, אַז בא מיר איז נישטאָ קיין גרעסערער יום־טוב, ווי אַז איך האָב פון דיר אַ בריוו. די פּאָסט — דאָס איז דאָס איינ־ציקע שטיקל פאַרגעניגן דאָ, אין דעם וויסטן מאַריענבאַד. ווען נישט די פּאָסט, וואָלט מען גאָר משוגע געוואָרן. נישטאָ וואָס צו טאָן. נישטאָ מיט וועמען זיך צו באַגעגענען. נישטאָ מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורייד[ן]. און דאָס מאַריענבאַד אַליין, אַזוי ווי עס איז געווען עטלעכע יאָר צוריק, אַזוי איז דאָס פאַרבליבן. די אייגענע גראָבע פּעמפּעקעס, וואָס קומען אַהער מיט זייערע פולע טשעמאָדאַנעס „אָפּנעמען", ווער אַ פוד און ווער צוויי. די אייגענע גראָבע ווייבער מיט די העלדזער פערל, וואָס קומען אַהער מיט זייערע צייטיקע מאַמזעלן זוכן חתנים, כאַפּן איידעמס. די אייגענע אָפּגעפּוצטע דייטשן, וואָס האַלטן זיך פרימער פאַר דער גאַנצער וועלט

דערמיט, וואָס זיי טוען אָן דעם קאַפּעלוש צום עסן און גאָלן נישט די בערד אום ספירה. איין גאָט ווייס דעם אמת, ווי איך האָב זיי פֿײַנט, די דאָזיקע האַלבע ייִדן! אַפּנים, אַז אַ האַרץ פֿילט אַ האַרץ. אונדז, רוסישע, האָבן זיי פֿײַנט טאַקע נאָר אַזוי ווי חזיר, און אונדזערן אַן אָרעמאַן, אַ „שנאָרער" הייסט ער בײַ זיי, וואָלטן זיי צעריסן אױף שטיק־שטיקלעך. דערפֿאַר האָבן זיי ליב אונדזער רוסיש געלט דאָס חיות. פֿאַר אַ רוסישן הונדערטער וועט דיר אַ דײַטש אַראָפּנעמען דאָס היטל פֿאַר אַ מײַל. אַ דײַטשער ייִד פֿאַרשטייט נישט, וואָס האָבן מיר זיך צו באַקלאָגן אױף „אונדזער לאַנד", וועלכע פֿאַרמאָגט אַזעלכע רובלען, וואָס מיר באַקומען פֿאַר זיי דריטהאַלבן קרוין, און אַ מאָל נאָך מיט אַ פּאָר העלער צוגאָב?...

אַן עבירה, אסתר, וואָס איך בין נישט קיין שרײַבער. איך וואָלט דאָ געהאַט שטאָף צו שרײַבן און צו שרײַבן. און מער פֿון אַלעמען וואָלט איך באַשריבן אונדזערע נאַלעווקער ווײַבער, וואָס קומען פֿאָרן זיי אַרי־בער די גרענעץ, אַזוי ווערן זיי דאַמען און פֿאַרגעסן אונדזער וואַרשע־ווער לשון און הייבן אָן צו ריידן אױף דײַטש, אױף קאָמעניצער דײַטש. אַ סך, די וואָס פֿון אַדעס, ריידן נאָר אױף רוסיש. נאָר דאָס איז שוין איין מאָל אַ רוסיש!... הײַנט דאָס אָנטאָן זיך זייערס, דאָס וועלן זיך אויספּײַ־נען איינע פֿאַר דער אַנדערער מיטן הוט, מיטן שמוק און מיט די בריליאַנטן! זאָלסט זען, וואָס דאָ טוט זיך מיט זיי. די וועלט איז מיט זיי פֿול. די גאַנצע וועלט. אַז זיי קומען אַרויס אַפֿן פּראָמענאַד, אָדער אַז זיי קלײַבן זיך צענויף אין קאַפּע „ענגערלענדער", טײַטש מען אױף זיי מיט די פֿינגער, וואָרעם זיי הייבן אויף אַזאַ געפּילדער און לאַכן אַזוי הויך, און קוויטשען אַזוי שטאַרק, גלײַך ווי זיי וואָלטן געווען בײַ זיך אױף די נאַלעווקיס.

מיט איינעם וואָרט, אסתר, מאַריענבאַד האָט זיך אין די עטלעכע יאָר נישט אַ רוק געגעבן, זאָלסט זאָגן אױף אַ האָר. נאָך מײַן מיינונג, איז דאָס ייִדישע מאַריענבאַד אַביסל געפֿאַלן, זינט דער ענגלישער קעניג עדוואַרד איז נפֿטר געוואָרן. פֿאַר עטלעכע יאָרן, אַז איך בין געווען אין מאַריענבאַד, געדענק איך, וואָס דאָ האָט זיך אָפּגעטאָן מיט דעם עדוואַרדן, וואָס האָט געגעסן געפֿילטע פֿיש אין דעם גרעסטן ייִדישן רעסטאָראַן. ניט נאָר דער בעל־הבית פֿונעם רעסטאָראַן, אַ פֿעטער אויסגעפּאַשעטער דײַטש מיט אַ נאָז ווי אַן אוגערקע, האָט געהאַלטן פֿאַר אַ גדלות דאָס, וואָס ער

האָט זוכה געווען, אַז דער ענגלישער קעניג זאָל באַ אים עסן פיש, נאָר יעדער קורגאַסט, איטלעכער ייִד, האָט זיך געהאַלטן גרויס דערמיט, וואָס ער עסט דאָרט, ווו דער ענגלישער מלכות האָט געגעסן. עס זײַנען געווען ייִדן, וואָס האָבן געשריבן אַהיים און באַרימט זיך פאַר זייערע ווײַבער, אַז זיי עסן באַ איין טיש און כמעט פון איין טעלער מיטן ענגלישן מלכות, דעם באַרימטן אוהב־ישראל.. איצט איז אין מאַריענבאַד גאָר נישט דאָס. מע קאָן זאָגן, אַז עדוואַרד עליו השלום איז אָפּגעשטאָרבן פאַר די מאַריענבאַדער ייִדן אַ סך מער, ווי פאַר דער גאַנצער איבעריקער וועלט.

און ווײַטער, וואָס זאָל איך דיר שרײַבן נאָך, טײַערע אסתר? איך שיק דיר דאָ אַ בריוו פון מײַן פרײַנט שלמה קורלענדער. געפעלט דיר, ווי דער שוטה ציטערט עס אַביסל איבער זײַן בעלצען? און וואָס זאָגסטו, וואָס ער צערעדט אַף בערל טשאַפּניק? אַז מע זאָגט, אַז די קורלענדער זײַנען אַביסל נישט דערזאָלצן, איז דאָס, אַפּנים, טאַקע אַן אמת. אָט אַ שוטה! ער מיינט, אַז איך האָב דאָ טאַקע נישט מער וואָס צו טאָן, נאָר אַכטונג געבן אַף זײַן בעלצען. טאָמער זײַנען דאָ קאַרג נאַלעווקער ווײַבער, נאַ דיר נאָך איינע! מיר דאַכט, אַז איין יאַמאַיטשיכע מיט אירע דרײַ טעכטער איז גענוג פאַר מאַריענבאַד, און באַשטייט שוין פאַר אַלע נאַלעווקער ווײַבער. מײַן גאַנץ גליק, וואָס איך האַלט מיך מיט די נאַלעווקער ווײַבער, און איבערהויפּט מיט ווײַבער, פון דער ווײַטן. איך האָב זיי איבערגעלאָזט פאַר דײַן שוואָגעריק. ער איז אַ קאַוואַליער. פאַר אים איז דאָס אַ שטיקל עסק... נאָר איך וויים, דו האָסט פײַנט, אַז מע רעדט פון דײַן מאירן, איז שאַ! כאַטש פּאָקרישקע!... הכלל, איך וויים נאָר איין זאַך: בין איך אַף דער קור, דאַרף איך מיך קורירן, אַניישט — וואָס האָב איך צו טאָן אין מאַריענבאַד? עס איז גענוג דאָס נודען וואָס מע נודעט זיך, און דאָס בענקען וואָס מע בענקט אַהיים. גאָט זאָל העלפן, עס זאָל שוין אַריבערלויפן די צײַט און איך זאָל שוין קומען אַהיים. דערווײַל קאָן איך דיר זאָגן, אַז איך טו נאָר דאָס, וואָס דער דאָקטער הייסט, אפילו אַף אַ האָר טרעט איך נישט אָפּ, ווי אַן ערלעכער ייִד פון שלחן־ערוך. און דער דאָקטער איז מיט מיר זייער צופרידן. ער האָפט, אַז איך זאָל איצטיקס מאָל אָפּנעמען נישט ווינציקער, און אפשר נאָך מער, ווי פאַר עטלעכע יאָרן. און וואָס איז דאָס חידוש? מיר דאַכט, אַז וואָס איך גיי־אויס דאָ אין איין טאָג, וועל איך נישט אויסגיין אין דער היים אין אַ

יאָר. אַ חוץ, וואָס איך ליג מיך צו אַמאָל נאָכן עסן אויף אַ האַלבע שעה, זײַ איך נישט אַפילו אַ מינוט. פון קאָרטן שמועסט מען נישט. איך האָב שוין נישט אָנגעקוקט קיין קאָרט אין די אויגן זינט איך בין פון וואַרשע. און עסן עס איך כמעט גאָרנישט. איך היט די דיעט אַזוי שטרענג, אַז דער דאָקטער אַליין וווּנדערט זיך. ער זאָגט, אַז די אַלע פעטע פּאַציענטן זײַנען, אויסער איך איינער, לײַדן פון דער אכילה. איך גיי מיט דעם גאַנג, אַז מע איז אויף דער קור, טאָר מען נישט נאָכגעבן דעם יצר־הרע. מיר זינדיקן גענוג מיטן עסן אַ גאַנץ יאָר אין דער היים. וואָס? נישט אַזוי?

דו פרעגסט מיך, אסתר, וואָס איך טו גאַנצע טעג און מיט וואָס איך פאַרברענג די צײַט? וואָס זאָל מען טאָן אין דעם וויסטן מאַריענבאַד? אָדער מען איז באָם ברונעם, אָדער מע מאַכט מאָציאָן, אָדער מע זיצט אין דער היים און מע לייענט אַ בוך. איך האָב קיינמאָל אַזוי פיל נישט געלייענט, וויפל איך לייען דאָ אין מאַריענבאַד. זעלטן־זעלטן מאַכט זיך, אַז איך קום אַרויס אין קאַפע „עגערלענדער", טרינקען אַ גלעזל טיי און לייענען אַ בלאַט־צײַטונג. קאָן איך אָבער דאָרט לאַנג נישט זיצן, איבער די גראָבע ווײַבער מיט זייערע טעכטער, וואָס די מאַמעס האָבן געבראַכט אַהער אויף דער אויסשטעלונג. איך דאַנק גאָט, וואָס מיר האָבן זין, נישט קיין טעכטער, וועלן מיר פאַרשפּאָרן פירן זיי אַהער אויף דער אויסשטעלונג, אַז זיי וועלן אויסוואַקסן. קוש די קינדער, אסתר, און, למען השם, זאָלסט זיך זען מיטן דאָקטער נאָך אַ מאָל, ער צאָל דיר זאָגן אַקוראַט, ווען דו דאַרפסט אָפּוואַרטן... און זײַ מיר געזונט, און איך קוש דיך פיל מאָל, און לאָז גאָט געבן, זאָלסט מיך באַגליקן אין גיכן מיט אַ גוטער דעפּעש.

דײַן איבערגעגעבענסטער מאַן ח י י ם ס אָ ר אָ ק ע ר.

8.

(די יאַמאַיטשיכע פון מאַריענבאַד צו איר מאַן וועלוול יאַמאַיקער אויף די נאַלעווקיס אין וואַרשע.)

ו ע ל ו ו ל ! דו שרײַבסט, איך זאָל דיר שרײַבן נײַס, שרײַב איך דיר, אַז ס'איז נאָך דערווײַל גאָרנישטאָ, וואָס צו שרײַבן. אָבער גאָרנישט

מיט גאָרנישט. און איך שרײַב דיר, װעלװל, אַז איך האָב מורא, אַז פֿון דעם מאַריענבאַד װעט נישט זײַן גאָרנישט. איך האָב די גאַנצע צײַט געטענהט, מע זאָל פֿאָרן קײן קאַרלסבאַד, נישט קײן מאַריענבאַד, װאָרעם אין קאַרלסבאַד, זאָגט מען, קומט צו פֿאָרן די גאַנצע װעלט. אין קאַרלסבאַד װערן געשלאָסן, זאָגט מען, די גרעסטע שידוכים אין די טױזנטער. און דו האָסט דיך אָבער אײַנגעשפּאַרט, װי אַ גוי, מאַריענבאַד, און דו, אַז דו שפּאַרסט זיך אײַן אַ זאַך, איז דען מעגלעך דיך איבערצושפּאַרן אַפֿילו מיט דרײַ פּאָר אָקסן? און איך שרײַב דיר, װעלװל, נאָך אַ מאָל, צו װאָס האָט מיר געטױגט אָט דאָס מאַריענבאַד, אַז מע זעט דאָ נישט קײן מאַנצביל אַף אַ רפֿואה? װו מען װאַרפֿט אַ שטעקן, טרעפֿט מען אַ הונט, און װו מע טוט זיך אַ קער, טרעפֿט מען אַ מאַדאַם מיט אַ מאַמזעל אַף חתונה צו מאַכן. און אַז מיך האָט גאָט געבענטשט, קײן עין־הרע, מיט דרײַ מאַמזעלן, װאָלט איך, דאַכט מיר, געמעגט זײַן אַף אַן אַנדער פּלאַץ, נישט אױסשטײן אַזאַ ביטערע קאָנקורענץ? און װי אַף צו להכעיס, האָבן זיך הײַנטיקן זומער אַ לאָז געטאָן אַהער אַלע מיט זײערע מאַמזעלן, און אַלע שיטן זײ מיט נדן: צװאַנציק טױזנט, דרײַסיק טױזנט, פֿערציק טױזנט. מיט צען טױזנט װיל מען דאָ גאָרנישט הערן. אַ ליאַדע דאָקטערל, װאָס באַ אונדז אַף די נאַלעװקים װאָלט ער גענומען מיט בײדע הענט צען־פֿופֿצן טױזנט, הײסט זיך דאָ אָפּגילטן. און פֿון סוחרישן שטאַנד זײַנען אַצינד אױך געװאָרן מיט גאָלד גלײַך. און איך שרײַב דיר, װעלװל, אַז ס׳איז דערװײַלע זײער נישט פֿרײלעך, װאָרעם אָט דער כװירסקי, װאָס איך האָב דיר געשריבן, אָט דער לאַנד־שדכן מײן איך, האָט מיר געהאַט געבראַכט צו פֿירן דרײַ שטיקלעך סחורה. אײנער פֿון זײ איז אַ לאָדזער פֿון לאָדז, זעט אױסעט אַ קראַנקער צו זײַן, װאָרעם אַז ער רעדט, רעדט ער װי מיט אַ זאַדישקע, כאָטש אַזױ אַפֿן קוק איז ער אַפֿילו גאַנץ פֿײַן געקלײדט, און האַלט זיך שײן, און ער זאָגט, אַז זײַן פֿאָטער האָט אַ פֿאַבריק אין לאָדז, דאָס הײסט, נישט קײן פֿאַבריק, נאָר אַ קלײן פֿאַבריקל. און נדן גיט מען אים, זאָגט ער, צען טױזנט, און אַקעגן פֿאַרלאַנגט ער פֿינף און צװאַנציק טױזנט. און איך טענה מיט אים, מיטן װעלט־שדכן: „פֿאַר װאָסערע מעשׂים־טובֿים קומט אים דרײַ מאָל אַזױ פֿיל? דערפֿאַר װאָס ער זינגט אַזױ שײן?" און ער ענטפֿערט מיר, דער װעלט־שדכן: „ערשטנס, איז פֿינף און צװאַנציק, זאָגט ער, נאָר דריט־

האלבן מאָל אַזוי פיל, נישט דרײַ מאָל אַזוי פיל, און צוזייטנס, זאָגט ער, דאַרפֿט איר בענטשן גומל, וואָס ער הייסט זיך נישט געבן, זאָגט ער, פֿינף מאָל אַזוי פיל. איר זעט דאָך, זאָגט ער, וואָס הײַנט טוט זיך מיט חתנים אין מאַריענבאַד! גיט מיר, זאָגט ער, דרײַ טויזנט זעכציק לאַדזער יונגע לײַט, וועט איר זען, זאָגט ער, אויב איך וועל זיי נישט פאַרצוקערן". האָסטו דיר איין מאָל אַוועק. און איך שרײַב דיר, וועלוול, אַז דער אַנדערער איז אַ ביאַליסטאָקער פון ביאַליסטאָק, אויך זייער אַ לײַטישער יונגערמאַן און אַ גאַנץ פאַרמעגלעכער, נאָר שוין אַן אַלמן. דאָס הייסט, נישט קיין אַלמן, נאָר אַ גרוש, וואָרעם ער האָט ערשט נישט לאַנג, זאָגט ער, געגט זיך מיט אַ ווײַב. און אַז איך וויל מיך צעפֿרעגן: פֿאַר וואָס האָט ער זיך געגט? לאָזט ער מיך נישט ריידן, דער וועלט־שדכן, וואָרעם ער זיצט אַקעגן מיר, דער וועלט־שדכן, פאַרבײַסט אַ ליפּ און ווינקט צו מיר, ווי אַ גזלן. און איך זאָג אים נאָכדעם, דעם וועלט־שדכן: „אין גאָרטעם ווילן, זאָג איך, ווי קאָן איך אָנהייבן ריידן מיט אַ מענטשן, אַז איך ווייס נישט, זאָג איך, פֿאַר וואָס האָט ער זיך געגט? אפשר, זאָג איך, האָט זי אים געגט, נישט ער זי?" און ער ענטפֿערט מיר, דער וועלט־שדכן, אַז „ערשטנס זעט מען נאָכן יונגנמאַן, אַז ער האָט זי געגט, נישט זי אים. וואָרעם נישט אַזאַ יונגנמאַן, זאָגט ער, גט מען; און צווייטנס, זאָגט ער, אַז איר וועט אָנהייבן, זאָגט ער, אַזוי צו גריבלען זיך, טאָמער אַזוי און טאָמער אַזוי, קאָנט איר, זאָגט ער, פֿאָרן מיט אײַער סחורה, זאָגט ער, צוריק קיין וואַרשע אויף די גאַלעווקים". און איך זאָג צו אים: „זאָגט מיר, זאָג איך, וואָס וואַרפֿט איר מיר אויף, זאָג איך, די וואַרשעווער גאַלעווקים? איר מיינט, זאָג איך, בײַ אונדז קריגט מען נישט די סחורה?" „אַז מע קריגט, זאָגט ער, בײַ אײַך די סחורה, צו וואָס־זשע האָט איר באַדאַרפֿט זיך מטריח זײַן אַזוי ווײַט, און נאָך מיט דרײַ טעכטער דערצו?" אַ שייגעץ קאָן! בײַ אונדז אין וואַרשע וואָלט אַזאַ ייִד, ווי אָט דער סווירסקי, בײַ מיר געפֿלויגן פון די טרעפּ אַראָפּ פֿײַל אויסן בויגן, און דאָ האָט ער אָנגעטאָן אַ שוואַרצן קוימען אויפֿן קאָפּ מיט געלע הענטשקעס אויף די הענט און רופֿט זיך לאַנד־שדכן, און מע צערײַסט אים אויף שטיקלעך. און איך שרײַב דיר, וועלוול, אַז קיין סך ריידן טאָר מען דאָ נישט מיט אים, מיטן לאַנד־שדכן, וואָרעם ער איז בײַ זיך אַ גרויסער פּריץ. ער זאָגט, אַז בײַ אים גייען די שידוכים נישט אויפֿן שדכנישן אָרט,

גאָר דורך באַקאַנטשאַפט און דורך ליבעס. דאָס הייסט, פריִער טרעפט מען זיך אויף אין קאַפע „ענגערלענדער", אַזאַ גאָרטן מיט מוזיק און מיט טישלעך אַ סך. דאָרט ווערט געשלאָסן דאָס באַקאַנטשאַפט כלומרשט גאַנץ אומגערן, טאַקע דורך אים, דורכן לאַנד־שדכן. נאָכדעם באַגעגנט מען זיך באַם ברונען, ווו מע טרינקט וואַסער, שוין אָן דעם לאַנד־שדכן. דערנאָך גייט מען אין טעאַטער אָדער אַף קאָנצערט, און קיין לאַנד־שדכן זעט מען אַליין נישט. און דאָרטן, אין טעאַטער אָדער אַפן קאָנצערט, קומט שוין דאָס פאַרליבעניש, און נאָכן פאַרליבעניש אַ פאַרלאָבעניש, און ערשט אַפן פאַרלאָבעניש וואַקסט־אויס דער לאַנד־שדכן און נעמט־אָפּ זײַן רח"ש. נאָר ווי דערלעבט מען דאָס שוין, רבונו של עולם? האָסטו דיר שוין צוויי חתנים. און איך שרײַב דיר, ווײַלע, אַז דער דריטער איז אַ קעשעניעווער פון קעשעניעוו. נאָר מיר האָבן אים נאָך רעכט נישט אָנגעקוקט, ווײַל ס'איז געווען באַנאַכט, און ער האָט זיך באַקאַנט מיט די קינדער אין טעאַטער. וועל איך דיר שוין שרײַבן פון אים אַן אַנדערס מאָל. און איך שרײַב דיר, ווײַלע, קאָנסט דיר זאָגן וואָס דו ווילסט, מיר האָבן צו שידוכים קיין גליק נישט. אָט דער לאָדזער, וואָס פון לאָדז, האָט זיך מיישב געווען און איז פּלוצעם אָפּגעפאָרן פון מאַריענבאַד. דער פאָטער האָט אים, זאָגט ער, אַרויסגערופן קיין לאָדז. אַזוי זאָגט ער, דער לאַנד־שדכן. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז ס'אַ ליגן. ער איז גאָר אַוועקגעפאָרן ערגעץ אין אַ סאַנאַטאָריע. און איך שרײַב דיר, ווײַלע, ווי אַזוי איך בין געוואָר געוואָרן, אַז ער פאָרט אין אַ סאַנאַטאָריע, ניט קיין לאָדז. מיר זײַנען אַלע אַרויסגעקומען צו דער באַן, איך און די קינדער און דער לאַנד־שדכן, אים צו באַגלייטן, און גוט נאָכגעקוקט, אפשר פאָרט מיט אים דער לאַנד־שדכן אָנקוקן אַ כלה, אַ קשיא אַף אַ לאַנד־שדכן? און איך שרײַב דיר, ווײַלע, אַז איך האָב גוט נאָכגעקוקט, ווי ער נעמט אים אַ בילעט, דער לאַנד־שדכן, האָב איך געהערט, ווי ער זאָגט צום קאַסיר: „באַדענווײַלער". דאָס האָב איך גאַנץ גוט געהערט, איך בין נישט טויב. און איך זאָג צו אים נאָכדעם, צום לאַנד־שדכן: „איר האָט דאָך געזאָגט, זאָג איך, אַז ער פאָרט קיין לאָדז, צום סוף האָט איר אים, זאָג איך, גענומען אַ בילעט גאָר קיין באַדענווײַלער?" און ער זאָגט צו מיר: „וואָסערע פלאָמען? וואָסער באַדענווײַלער?" און איך זאָג צו אים: „איך האָב גוט געהערט, ווי איר האָט געזאָגט, זאָג איך, באַדענווײַלער, איך בין

נישט קיין טויבע". און ער זאגט צו מיר, דער לאנד־שדכן: „א מאדנע ידענע איר זײַט! ווייסט איר דען נישט, זאגט ער, אז באדענווײַלער איז אף יענער זײַט לאדז?" און איך זאג צו אים: „איר זאלט שוין אזוי זײַן, זאג איך, מיט דער נאז, ווי לאדז האט ארום זיך א באדענווײַלער. מסתמא האט איר אים, זאג איך, אוועקגעשיקט, זאג איך, קיין באדענווײַלער אנקוקן א כלה, זאג איך, זײַט זיך, זאג איך, מודה, וואס טויג אײַך היינטישע גענג?" און ער צעלאזט זיך, דער לאנד־שדכן, און רופט מיך אוועק אף א זײַט און דערציילט מיר דעם גאנצן אמת, און שווערט זיך מיט אזעלכע שבועות, אז מע מעג גלייבן א משומד! אז דער בחור איז נישט מיט אלעמען, דאס הייסט, חלילה, ניט קראנק, נאר אזוי, זאגט ער, אביסל פיבער. האבן אים די דאקטוירים, זאגט ער, אפגעשיקט אף א קורצע צײַט קיין באדענווײַלער אין א סאנאטאריע, זאגט ער. און איך שרײַב דיר, וועלוול, אז איך האב מיך נישט בארויקט ביז איך האב מיך נישט צעפרעגט אקוראט דא אין מאריענבאד, אויב ס'איז אמת, אז אין באדענווײַלער איז פאראן א סאנאטאריע. און עס לאזט זיך אויס, אז ס'איז טאקע אן אמת. נאר וואס קומט ארויס? דערווײַל איז געבליבן אין מאריענבאד מיט א חתן ווינציקער. און איך שרײַב דיר, וועלוול, אז איך האב באגעגנט דא אפן באנהויף הײַנט אין דער פרי אונדזער שלמה קורלענדערס ווײַבעלע בעלצע, אויסגעסטראצלט, ווי א כלה צום שלייערוואַרעמעס. און אפן וואקזאל האט זי אפגעווארט אונדזער מאריאמטשיקס זונדל פון אדעס, מאירל שארלאטאן; איך האב אליין געזען מיט מײַנע אויגן, איך בין נישט בלינד, ווי ער האט זי ארויפגעזעצט אף דער פור. און איך האב אליין געזען מיט מײַנע אויגן, איך בין נישט קיין בלינדע, ווי זיי האבן זיך א ו י פ ג ע ז ע צ ט ביידע אף איין פור פארן אין שטאט ארײַן, איך זאל שוין אזוי זען מײַנע קינדער צו דער חופה אין גיכע צײַטן, אמן. און איך שרײַב דיר, וועלוול, אז פון צווייטן חתן, דעם ביאליסטאקער פון ביאליסטאק, האב איך דיר נאך לעת־עתה גארנישט וואס צו שרײַבן, ווײַל ער געפעלט מיר נישט דערמיט, וואס ער איז שוין באקאנט מיט דער טשאפניטשקע. ווי קומט ער צו דער טשאפניטשקע? מילא, אז אונדזער חיים סאראקער פון די נאלעווקים איז מיט איר א נאענטער מחותן, שפילט ער באטש מיט איר אין זעקס־און־זעכציק גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט, אז אך און ווי איז

צו חיימס ווײַב, אסתרן מײַן איך. אָבער וואָס גייט זיך אָן ער, א ביאַ־ליסטאָקער יונגערמאַן פון ביאַליסטאָק, מיט דער מאַדאַם טשאַפּניק? און איך שרײַב דיר, ווערלוול, אַז איך קוק נאָך אַקוראַט נאָכן ביאַליסטאָקער פון ביאַליסטאָק, און וואָס איך וועל געוואָר ווערן, וועל איך דיר מסתמא שרײַבן. דערווײַל שרײַב מיר, פאַר וואָס שרײַבסטו מיר נישט פון דער היים, וואָס הערט זיך אין דער היים? און זײַ געזונט, און עס לאָזן דיר גריסן די קינדער גאָר פריינטלעך, און לאָז גריסן די איבעריקע קינדער גאָר פריינטלעך.

פון מיר דײַן געטרײַע פרוי פּערל יאַמאַיקער.

9.

(שלמה קורלענדער פון די נאַלעווקיס אין ווארשע צו זײַן ווײַב בעלצע קורלענדער אין מאַריענבאַד.)

לזוגתי היקרה מרת בעלצע שתחי'.

דײַן בריוו, אַז דו ביסט געקומען בשלום קיין מאַריענבאַד, האָב איך מקבל געווען. א דאַנק גאָט, וואָס דו האָסט זיך אַרויסגעריסן פון דעם פאַרשאָלטענעם בערלין מיט די ווערטהיימערס מיט די שמייגערס די אַלטע בחורים מיט נאָך אַזעלכע לצים און ביסט אַריבערגעפאָרן גליקלעכערהייט די גרענעץ און ביסט דערפאָרן געזונטערהייט ביז מאַריענבאַד. טאַקע ממש נסים ונפלאות. אַלע ייִדן פאָרן קיין מאַריענבאַד — און מיט קיי־נעם טרעפן זיך נישט אַזעלכע גליקן, ווי מיט דיר. ערשטנס, וואָס האָסטו באַדאַרפט פאָרן דריטן קלאַס? דו זאָגסט, אַז דער גאַנצער חיוב בין איך. פאַרשטיי איך נישט, ווי קאָנסטו זאָגן אַזאַ זאַך, אַז איך האָב דיר אָנגע־זאָגט אפשר טויזנט מאָל, אַז דו זאָלסט נישט זשאַלעווען קיין געלט אויף זיך. איך, אַז איך באַקלאָג זיך אַמאָל, למאַי עס גייט אַוועק איבעריקס, איז נאָר דעמאָלט, ווען מע ברענט געלט אויפן פײַער, ווען מע ברענגט־אויס אויף דער רוח ווייס וואָס, אויף שמאַטעס, אָבער דאָרט, וווּ ס'איז שײַך צו געזונט, שפּילט בײַ מיר געלט לחלוטין קיין ראָלע נישט. א סימן, איך האָב דיך פאָרן אַוועקפאָר, שוין אויפן וואָקזאַל אין וואַרשע, כמעט מיט גוואַלד

אָנגעהאַנגען אַן איבעריקן הונדערטער. קוים אײַנגעבעטן, זאָלסט אים נעמען, הײַנט ווי קאָנסטו זיך אַף מיר באַקלאָגן, אַז איך זשאַלעווע דיר, חס ושלום, אַן איבעריקן גראָשן, אָדער אַז איך קוק דיר אַרײַן צו־שטארק אין חשבון אַרײַן? דו ווייסט גאַנץ גוט, בעלצע היקרה, ווי מיר איז טײַער דײַן געזונט, אַז איך קוק נישט אַף קיין זאַך, צי די לאָקאַטאָרן צאָלן דיהה־געלט צי נישט, צי איך בוי, צי איך בוי נישט, דאָס וואָס דו האָרפּסט — דאָס איז תמיד פֿאַראַן און דאָס וועט, אם ירצה השם, תמיד זײַן. און נאָך באַדאַרף איך דיר זאָגן, בעלצע היקרה, אַז איך בין דיך נישט חושד, חלילה, אַף אַ האָר. דו ביסט בײַ מיר באַגלויבט פֿון דער ערשטער שעה, וואָס איך האָב דיך דערקענט, און איך ווייס, אַז די אַלע שטיגוטערעס, מיט די שמייגערס, מיט די שאַרלאַטאַנעס, וואָס דרייען זיך אַרום סײַ דאָ אין וואַרשע (געדענקסט פֿאַראַיאָרן אין פּאַלעניצע?), סײַ די, וואָס אין בערלין און אין וועג און אין מאַריענבאַד, וואָס זײַנען נאָך דיר די כּפּרה, באַדאַרפֿן מיר אָנגיין, אײַנגטלעך, פּונקט ווי דער פֿאַראַיאָריקער שניי. איך ווייס, אַז דו האָסט זיי אַלעמען אין דער ערד, וואָרעם דו ביסט אַ ריינע כשרע נשמה און ביסט געטרײַ צו דײַן מאַן, צו וועלכן דו האָסט זיך איבערגעגעבן, ווײַל דו ווייסט, אַז ער איז דיר געטרײַ און איבערגעגעבן מיט לײַב און לעבן. על־כּן קאָנסטו מיך נישט חושד זײַן אין קיין זאַך, אַז איך טראָג אַף דיר, חלילה, אַ שלעכטע מחשבה. גלייב מיר, איך פֿאַרשטיי גאַנץ גוט, אַז דער שאַרלאַטאַן, וואָס האָט געהאַט אַ פּאַטעפּאַלנאַסט אַ קוש געבן אין האַנט אַרײַן אַ פֿרעמד ווײַב, האָט דיך דערמיט נישט אָפּגענוצט, אַזוי ווי עס האָט דיר נישט געשאַדט דער פּאַלעניצער שלים־מזל, וואָס האָט זיך מיר מודה געווען, אַז ער איז נאָך דיר די כּפּרה.. אוודאי, ווען איך פֿאָר מיט דיר אין וואָגאָן, וואָלט איך מיך מיט דעם לאָדזער קאָמיוואָיאַזשער פֿון דרײַ פֿאַבריקן אָפּגערעכנט נישט אַזוי ווי דו: איך וואָלט אים געבראָכן אַ ביין, אַז דער רוח וואָלט אים צוגענומען. ער וואָלט בײַ מיר פֿאַרזוכט דעם טעם פֿון הלכות אשת־איש. עס איז מיר גאָר אַ חידוש אַף דיר, וואָס דו האָסט נישט אַרײַנגערופֿן דעם קאָנדוקטאָר און געהייסן אים אַרויספֿירן צו אַלדי שוואַרצע יאָר; נישט דערלאָזן, אַז אַזאַ עזות־מחוצף־פּנים זאָל דיר נאָך העלפֿן אַרויסוואַרפֿן די פּעקלעך פֿון וואַגאָן, אַז דו ביסט געקומען אַפֿן אָרט. צי, אַשטייגער, ווי דערלאָזטו, אַז אַזאַ שמייגער, ווי דער אַלטער

בחור פון בערלין, נאָכדעם וואָס ער האָט מיט דיר גערעדט אַזעלכע קלאָרע דבורים, אַף דער פרידריכשטראַסע, זאָל דיר אונטערטראָגן בלומען אַפן וואָקזאַל? באַ מיר וואָלט אַזאַ לעקיש געכאַפּט מיט די בלומען גלייך אין פּנים אַריין. וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט דיר צו שענקען מתנות, אונטערטראָגן בוקעטן? פאַראַן באַ אונדז אַ שפּריכוואָרט: „ווי דער מענטש נעמט זיך פאַר, אַזוי העלפט אים גאָט". איך מיין נישט, חס־ושלום, דיך באַליידיקן דערמיט. איך זאָג נאָר, אַז יעדער מענטש דאַרף זיך האַלטן אין דער מראה, היטן זיין שטאַט, נישט דערלאָזן צו אַזעלכע סקאַנדאַלן, נישט דערלעבן זאָל באַ מיר יענער שאַרלאַטאַן פון לאָדז, ער זאָל גאָר האָבן אַ השגה מיר צו געבן אַ קוש אין האַנט אַריין, אין אַ וואַגאָן, צווישן אַזוי פיל מענטשן! דאַנקען גאָט נאָך, וואָס ס'איז נישט געזעסן דערביי קיין היימישער פון די נאַלעווקיס, און גוט האָסטו געטאָן, וואָס דו האָסט זיי נישט געזאָגט דעם נאָמען דיינעם, לאָזן די בלבים כאַטש אַ מכה וויסן, ווער דו ביסט. נאָר דאָס איז אַלץ פון די זאַכן, וואָס האָבן באַ מיר קיין ווערדע. איך האָב דיר געוואָלט שרייבן, בעלצע היקרה, וועגן אַן אַנדער זאַך. נאָר איך וועל דיך בעטן, אַז צווישן אונדז זאָל עס בלייבן. קיין פויגל טאָר נישט וויסן, וואָס איך שרייב דיר דאָ. ס'איז אַ הייליקער סוד. מע האָט באַ מיר כמעט גענומען תקיעת־כף, אַז איך זאָל דיר וועגן דעם קיין חצי־דבור נישט שרייבן. אַזוי איז די מעשה:

דו שרייבסט, אַז אַפן באַנהויף אין מאַריענבאַד האָסטו דיך באַגעגנט מיט אונדזער יאַמאַיטשיכע פון די נאַלעווקיס. הלוואַי וואָלסטו דיך מיט איר בעסער נישט באַגעגנט, וואָלט איך איצטער געוועזן אַ סך רויִקער און נישט געהאַט קיין חרפּות־בושות פאַר לייטן. יאַמאַיטשיכעס מאַן באַגעגנט מיך היינט אַף גענשאַ־גאַס און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך קאָן אייך, זאָגט ער, אָפּגעבן, רב שלמה, אַ גרוס פון אייער פרוי פון מאַריענבאַד". זאָג איך: „אַ דאַנק פאַר אַ גרוס. ווי קומט איר קיין מאַריענבאַד?" זאָגט ער: „נישט איך, זאָגט ער, מיין פרוי איז איצט אין מאַריענבאַד, זאָגט ער, אַף דער קור, זאָגט ער, עס גייט איר, זאָגט ער, גאַנץ נישקשהדיק". „געלויבט דער אייבערשטער, זאָג איך; וואָס־זשע, זאָג איך, שרייבט אייך עפּעס אייער פרוי פון מאַריענבאַד?" גייט ער און נעמט אַרויס אַ גרויסן בריוו, באַשווערט מיך פריִער מיט כל השבועות, פאַר־

בייגט פון אויבן און באַווייַזט מיר, וואָס אונטן שטייט, עטלעכע שורות, — איז מיר פינצטער געוואָרן אין די אויגן. זי שרייבט אים, יאַמאַיטשי־כע הייסט עס, מיט דעם דאָזיקן לשון (איך גיב דיר איבער אירע אייגע־נע ווערטער): „און איך שרייַב דיר, וועלוול, אַז איך האָב באַגעגנט דאָ אין מאַריענבאַד אַפּן באַנהויף, שרייבט זי, הייַנט אינדערפרי אונדזער שלמה קורלענדערס צווייטע פרוי, בעלצע, אויסגעפּוצט, שרייבט זי, ווי אַ כלה צו באַדעקנס. און אַפּן וואָקזאַל האָט זי אָפּגעוואַרט, שרייבט זי, אונ־דזער מאַריאַמטשיקס זונדל, מאַירל שאַרלאַטאַן, און איך האָב אַליין גע־זען, שרייבט זי, מיט מייַנע אויגן, ווי זיי האָבן זיך אויפגעזעצט ביידע, מאַירל מיט בעלצען, אַף איין פור, איך זאָל אַזוי זען, שרייבט זי, מייַנע קינדער צו דער חופה גיין"... נו, ווי געפעלט דיר אַזאַ זאַך? פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב אים געזאָגט, אַז ס'אַ ליגן. „עס האָט זיך אייַער ווייַב, זאָג איך אים, אויסגעוויזן אַ קוצע קו פאַר אַ באַרנבוים. דאָס האָט גע־מוזט זייַן, זאָג איך, נישט מאַירל מאַריאַמטשיק, זאָג איך, נאָר מייַן פּרייַנט חיים סאַראָקער, זאָג איך, וואָרעם איך האָב געשריבן, זאָג איך, צו היימען, אַז מייַן בעלצע, זאָג איך, פאָרט די טעג קיין מאַריענבאַד". אַזוי האָב איך געזאָגט דער יאַמאַיטשיכעס מאַן און אַזוי האָב איך טאַקע בייַ מיר אַליין אָפּגעפּסקנט. נאָר אַז איך בין געקומען אַהיים און האָב אײַ־בערגעלייענט דייַן בריוו, ווי דו שרייבסט, אַז דו האָסט דיך טאַקע באַ־געגנט מיט דער יאַמאַיטשיכע אין מאַריענבאַד אַפּן וואָקזאַל, און אַז דייַן קרובה, הווהלע טשאַפּניק, זאָגסטו, איז נישט אַרויסגעקומען דיר אַקעגן, וואָרעם זי איז געזעסן, זאָגסטו, מיט חיים סאַראָקער, זאָגסטו, און געשפּילט, זאָגסטו, אין זעקס־און־זעכציק, — ווייבאַלד אַזוי, איז דאָך יאַוונע וויאַסנע, אַז דאָס איז נישט געווען חיים, און ווי באַלד נישט חיים, ווער־זשע דען איז דאָס געווען?

איך קאָן מיר גאָרנישט פאַרשטעלן, בעלצע היקרה, אַז דאָס זאָל זייַן געווען מאַירל מאַריאַמטשיק, וואָרעם דו ביסט מיט אים, האָבט מיר, גאָרנישט אַזוי נאָענט באַקענט. ובפרט דו אַליין שרייבסט, אַז ער איז אַ שאַרלאַטאַן און זייַן חנצע ווערט באַ אים אויסגעריסן. סייַדן דו האָסט זיך מיט אים באַקענט נאָענט די לעצטע צייַט, טאַקע באַ חיים סאַראָקערס ווייַב אסתר? וואָלסטו, האָבט מיר, געמעגט דערציילן מיר אויך, אַז דו האָסט זיך באַקענט מיט דעם תכשיט? אלא, אַז דו האָסט מיר נישט דער־

צײלט, איז א סימן, אז דו האסט זיך מיט אים נישט באקענט. און ווי־באלד דו האסט זיך מיט אים נישט באקענט, איז עס דאך געווען נישט ער. ווי באלד אזוי, פרעגט זיך נאך א מאל די אייגענע קשיא: וואר־זשע איז דאס געווען אט דער יונגערמאן, וואס האט דיך אפגעווארט אין מאַריענבאד אפן וואקזאל, און פון וואנען האט ער געוווסט, ווען דו קומסט צו פארן? איך מיין אבער, אז די גאנצע מעשה איז שקר וכזב, ווײַל עס שטאמט פון דער יאמאיטשיכע, על־כן בעט איך דיך, בעלצע היקרה, אויב ס'איז א ליגן, זאלסטו אף מיר קיין פאראיבל נישט האבן, וואס איך שרײַב דיר אזעלכע זאכן, וואס נישט געשטויגן און נישט געפלויגן. און איך בעט דיר נאכאמאל און נאכאמאל, זאלסט זיך זען מיט מײַן גוטן פרײַנט חיים סאראקער און זאלסט בא אים נעמען געלט, ווען דו דארפסט און וויפל דו דארפסט, און למען־השם נישט זשאלעווען אף זיך און אף דײַן געזונט קיין שום געלט, און זאלסט דיר אנטאן כל הפארגעניגנס מיט כל הוווילטאגן שבעולם, און זאלסט מיר קומען, אם ירצה השם, אהיים געזונט און שטארק, ווי עס ווינטשט דיר

בעלך שלמה קורלענדער.

.10

(חיים סאראקער פון מאריענבאד צו זײַן פרײַנט שלמה קורלענדער אף די נאלעווקיס אין ווארשע.)

ליבער פרײַנט שלמה!

אציגד קאן איך דיר שוין שרײַבן נײַס פון דײַן בעלצען. זי איז שוין, ברוך־השם, אין מאריענבאד, און איך האב מיך שוין מיט איר געזען, אבער איך האב נישט זוכה געווען צו ריידן מיט איר מער, ווי צוויי מינוט, איבער אן אורזאכע, וואס ניט מײַן שולד איז געווען דערינען. נאר לאם איך דיר דערציילן אקוראט, ווי אזוי ס'איז געווען די מעשה. דו ווייסט דאך, אז איך האב ליב דערציילן א זאך, זאל עס זײַן דערציילט מיט אלע פישטשעווקעס.

ווי איך האב דיר שוין באשריבן אין מײַן פריערדיקן בריוו, איז מען

דאָ, אין מאַריענבאַד, כמעט דעם גאַנצן טאָג אין דרויסן אויפֿן שפּאַציר. טאָן טוט מען דאָך, ברוך־השם, קיין האַנט אין קאַלטן וואַסער, נאָר מע שפּאַנט אַרום הין און צוריק איבער די גאַסן, מע זעט דעם, מע זעט יענעם, מע גיט זיך אָפּ דעם גוטמאָרגן און מע גייט ווייטער, גלאַט אַזוי, אָן א שום צוועק, נאָר מיט איין כונה — מע זאָל „אָפּנעמען".

דערווייל, אַזוי ווי איך גיי מיר היינט נאָכן וואַרעמעס איבער מאַריענבאַד און נעם־אָפּ, איך טו א קוק — מיין ווייבס שוואָגעריק, מאיר מאַריאַמטשיק, גייט מיר מיט עפּעס א שיין ווייבל אונטער א מוראדיק ברייטן הוט, גאָר חבר, מעשה קאַוואַליער, אונטער די הענט. מילא, וואָס מיין ווייבס שוואָגער קאָן גיין מיט ווייבלעך — באַדאַרף איך דיר נישט דערציילן. מע קאָן אים אויף די גאַלעוועקים אויסגעבונדן. ווער ווייס נישט מאיר׳ל שאַרלאַטאַן? מיין שוועגער האָט זיך נעבעך געגנוג אויסגעבראַכט, ביז ער האָט קוים געקראָגן די מציאה פֿאַר זיין מיזינקע. איך האָב באַלד געזאָגט צו מיין אסתרן: „הערסטו, זאָג איך, אסתר, אָט דער בחור, זאָג איך, געפֿעלט מיר נישט. צופֿיל פּראַנט, זאָג איך, און צו א גרויסער קנאַקער פֿאַר דיין חנצען". איז זי דאָך א ידענע, זאָגט זי צו מיר: „אַז דו ביסט געווען, זאָגט זי, א בחור, ביסטו דען נישט געווען, זאָגט זי, אַזא קנאַקער? דו וואָלסט נאָך איצטער אויך געווען, זאָגט זי, דער אייגענער, נאָר..." „נאָר וואָס, זאָג איך?" „נאָר גאָר נישט, זאָגט זי, כאַטש פּאַקרישקע". און אַזוי ווייטער, האַלבע ווערטער, ווי געוויינטלעך א ווייב.

הקיצור, איך זע, מיין שוואָגעריק גייט מיט א יפֿהפֿיה עפּעס זייער נאָענט, טראַכט איך מיר: רבונו של עולם! ווער זאָל זיין אָט דאָס ווייבל? עפּעס איז זי מיר אַזוי קענטלעך, נאָר בשום אופֿן קאָן איך מיך נישט דערמאָנען, ווער דאָס איז? פּלוצעם פֿליט מיר דורך א געדאַנק: שאַ, אפֿשר איז דאָס בעלצע? נעכטן איז דאָך געווען דער טאָג, וואָס דיין בעלצע האָט באַדאַרפֿט קומען צו פֿאָרן פֿון בערלין. נאָר ערשטנס — וואָס פֿאַר א מחותן איז מיט איר מאיר׳ל מאַריאַמטשיק? והשנית, וואָס עפּעס אונטער די הענט? ווען האָבן זיי זיך עם אַזוי גיך באַפֿריינדעט, אַז מע זאָל שוין גיין געאָרעמט? דערווייל, אַזוי ווי איך שטיי און טראַכט — ויבוא המן: די יאַמאַיטשיכע מיט איר אַלע דריי מאַמזעלן. „גוט מאָרגן". „גוט יאָר". „געפֿעלט אייך דאָס פּאָרל?" „וואָסער פּאָרל?" „אייער מאיר׳ל מאַריאַמטשיק מיט שלמה קורלענדערס ווייבל. א לעבן, ווי אונטערן באָד!" זאָג

איך: „ווי קומט ער צו איר?" זאָגט זי: „אַהאַ! איך האָב זיי נעכטן, זאָגט זי, געזעןביידן אַפֿן באַנהויף. עס ווײַזט אויס, זאָגט זי, אַז ס'איז בײַ זיי געווען אַן אָפּגערעדטע זאַך, וואָרעם פֿון וואַנען, זאָגט זי, ווייס אײַער שוואָגער, ווען שלמה קורלענדערס ווײַבעלע קומט צו פֿאָרן?"... אַזוי זאָגט יאַמאַיטשיכע און שיט, און שיט, ווי איר שטייגער איז. נאָר איך מיין, אַז דאָס איז מײַן שוואָגעריק געוואָר געוואָרן פֿון דער טשאַפּ־ניק. די טשאַפּניק האָט אויסגעפּויקט איבער גאַנץ מאַריענבאַד, אַז דײַן בעלצע קומט צו פֿאָרן, און באַוויזן אַלעמען די בריוו, וואָס בעלצע שרײַבט צו איר פֿון בערלין. האָב איך אַפֿילו חשק געהאַט אַרויספֿאָרן אַפֿן באַנהויף אָפּנעמען דײַן בעלצען, נאָר איך האָב נישט געוווּסט, מיט וואָסער אַ צוג זי קומט אָן. און אַגב האָט מיר די טשאַפּניק אַזוי פֿאַרדולט דעם קאָפּ נעכטן מיט איר זעקס־און־זעכציק, אַז אַ גאַנצע נאַכט האָט זיך מיר געפּלאָנטערט דער „פּערציק" מיטן „צוואַנציק", און איך דעק און דעק... דערווײַל האָב איך דורכגעלאָזט דײַן בעלצעס אָנקומען, און מײַן שוואָגעריק, ווײַזט אויס, האָט דאָס דוקא נישט דורכגעלאָזט, וואָרעם ס'איז אַ סברה, אַז ס'איז טאַקע אַן אמת, אַז ער האָט זי געבראַכט צו פֿירן פֿון דער באַן. אַזוי ווײַזט דאָס אויס. נאָר לאָמיר גיין כסדר, ווו מיר האַלטן. מיר האַלטן בײַ דער יאַמאַיטשיכע.

דערהערט פֿון דער יאַמאַיטשיכע, אַז דאָס איז בעלצע, האָב איך מיך באַלד גענומען פֿאַרענטפֿערן, אַז איך האָב קיין צײַט נישט הערן לשון־הרע. איך באַדאַרף, זאָג איך, גיין, זאָג איך. דער דאָקטער האָט מיר געהייסן, זאָג איך, גיין. און לאָז מיך שוין אַביסל גיכער, גלײַך נאָך זיי פֿון הינטן, און יאָג זיי מסתמא אָנעט שוין באַם אַרײַנגיין אין האָטעל אַרײַן — שטעל דיר פֿאָר, אַז זי שטייט טאַקע מיט אים אין איין האָטעל! דערויף האָב איך מיך שוין נישט געריכט... גלייב מיר, שלמה, ס'איז בלאָטע שבבלאָטע און אַלצדינג; מע שטייט אַמאָל אין איין האָטעל דער שוואַרץ יאָר ווייס מיט וועמען... נאָר פֿונדעסטוועגן איז דאָס מיר נישט געפֿעלן... ס'איז געזינטער, זי זאָל שטיין ערגעץ אַנדערש...

הקיצור. איך האָב דורכגעלאָזט אַ פּאָר מינוט, ביז זיי וועלן זיך אָפּ־געזעגענען און צעגיין. קום איך אַרײַן אין האָטעל גלײַך צו דײַן בעלצען, און מאַך מיך, גלײַך איך ווייס גאָרנישט, גלײַך ווי דו האָסט מיר גאָרנים געשריבן, אַז זי פֿאָרט קיין מאַריענבאַד: „ברוך־הבא, זאָג איך, אַ גאַסט!

וואָס מאַכסטו, זאָג איך, וואָס מאַכט דײַן שלמה? וואָס טוסטו, זאָג איך, באַ אונדז אין מאַריענבאַד? מאַכט זי צו מיר: „דאָס אייגענע, וואָס איר". זאָג איך: „אַף דער קור?" זאָגט זי: „אַף וואָס דען?" זאָג איך: „מיט אַזאַ פּנים?" זאָגט זי: „קיינער ווייס נישט, וועמען דער שוך קוועטשט". „ווע׳לן מיר אפשר גיין, זאָג איך, אַביסל אָנקוקן מאַריענבאַד?" זאָגט זי: „אַ דאַנק, איך האָב שוין געזען גאַנץ מאַריענבאַד". זאָג איך איר: „אפשר ווילסטו עסן? אפשר דאַרפסטו אַ כשרן רעסטאָראַן? וועל איך דיך פירן". זאָגט זי: „אַ דאַנק, מע האָט מיך שוין געפירט". זאָג איך: „ווער?" זאָגט זי: „מאיר מאַריאַמטשיק". האָט דאָס מיר דערלאַנגט, ווי מיט אַ שאַרף פון אַ מעסער, גלײַך אין האַרצן אַרײַן: וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט דײַן בעלצען? ער באַדאַרף האָבן אַ זכיה, אַזאַ שאַרלאַטאַן, אַז זי ענטפערט אים אַף אַ גוט־מאָרגן, נישט אַרומגיין מיט איר איבער מאַריענבאַד, אַז ער זאָל זי פירן אין רעסטאָראַנען. פאַר מיר מאַכט נישט אויס. איך קען דײַן בעלצען, פאַרשטייסטו מיך, נישט פון נעכטן, און איך ווייס, אַז דײַן בעלצע קען אים. ווער קען נישט מאירל שאַרלאַטאַן? די גאַנצע מעשה — וואָס וועט די וועלט זאָגן? דאָ אין מאַריענבאַד, דאַרפסטו וויסן, קומען זיך צענויף מענטשן פון דער גאָרער וועלט, צום מייגסטן ליידיקגייער, וואָס קומען אַהער, ווי איך האָב דיר שוין געהאַט געשריבן, נישט מער נאָר אָפּנעמען. מע ווערט אויסגעריסן אין עושר און אין כבוד. דאָס הייסט, מע עסט און מע טרינקט און מע שלאָפט און מע פּוצט זיך אויס, און מע גייט שפּאַצירן, און מע קוקט, ווער מיט וועמען עס גייט, ווער מיט וועמען עס זיצט און ווער מיט וועמען עס לאַכט. דערזעט מען אַ שיין ווײַבל מיט אַן אויסגעפּוצטן יונגן מאַן, הייבט מען זיך אָן צו פרעגן: „ווער איז דער? און ווער איז די?" און מע הייבט אָן צו דערציילן מעשיות, מיט היסטאָריעס, מיט געשיכטעס, פּונקט ווי באַ אונדז, אַף די נאַלעווקים: נעמט מען אַרײַן עמעצן אין מויל אַרײַן, מעג זיך שוין יענער אָפּגעזעגענען... און ווער שמועסט, אַז די יאַמאַיטשיבע איז דאָ אין מיטן — נו־נו! איך מיין נישט, חלילה, קיין זאַך; איך וואָלט נאָר וועלן, זי זאָל אויסמײַדן נישט קיין געווינטשטע באַקאַנטשאַפט מיט אַזעלכע לײַט, וואָס קאָן שאַדן איר און דיר און אײַך ביידן... ובפרט נאָך דײַן בריוו, וואָס דו שרײַבסט מיר, איך זאָל אַף איר השגחה האָבן, האָב איך מיר געזאָגט: לאָז זיך זײַן, וואָס סע וויל זיך. ראשית

חכמה, דארף מען זען פאר דיין בעלצען אן אנדער סטאנציע. פאראן אין מאריענבאד גענוג האטעלס און גענוג מעבלירטע צימערן. זיי זיכער, איך וועל זי שוין באזארגן מיט א סטאנציע, מיט א דאקטער און מיט אלעם. און געלט טאמער וועט זי דארפן, וועל איך איר מיט פארגעניגן אויסלייען, אזוי ווי דו שרייבסט מיר, נישט מיט א מאל, נאר צו ביסלעך. מעגסט זיך שוין פארלאזן אף מיר. איך האב אויך א ווייב און פארשטיי גאנץ גוט. אלע ווייבער זיינען אויסגעקנאטן פון איין טייג. א ווייב, זי מעג זיין די קליגסטע, קוים גייט זי דורך פארביי א גרויסן פענצטער מיט אן אויסשטעלונג פון שמאטעס, גייט פארלוירן אינגאנצן איר חכמה. דו דארפסט דיין בעלצען דערפון, אייגנטלעך, גארנישט שרייבן. מיינע בריוו דארפן זיין בא דיר, ווי איך האב דיר שוין געשריבן, א הייליקער סוד. זי באדארף אפילו נישט וויסן, אז מיר שרייבן זיך דורך וועגן איר. פארלאז דיך שוין אף מיר, שלמה, דו האסט דא א גוטן שומר אין מאריענבאד, וואס ווייס ווו איין און ווו אויס, און וואס זיין נאמען איז —

חיים סאראקער

.11

(וועלוול יאמאיקער פון די נאלעווקיס אין ווארשע צו זיין ווייב פערל יאמאיטשיכע אין מאריענבאד).

לאשתי החשובה מרת פערל שתחי'.

דיין מכתב האב איך מקבל געווען. די טענה וואס דו טענהסט אדות קארלסבאד, אז קארלסבאד איז בעסער פאר מאריענבאד, האב איך דיר כמה וכמה מאל געזאגט, אז קארלסבאד טויג נישט איבער כמה וכמה טעמים. ראשית, איז קארלסבאד, כפי איך פארשטיי מיט מיין שכל הישר, א מקום פון חולאים, קראנקע מענטשן מיט אמתע חולאתן, על-פי-רוב אזעלכע, וואס ליידן על המאגן. און דער שכל איז דאך מתחייב, אז דאר-טן קאנען נישט זיין קיין חתנים, כי איך בין משער, אז עם המאגן האבן צו טאן עלטערע מענטשן, נישט קיין בחורים. והשנית, האב איך גלאט

נישט געהערט, אַז בקאַרלסבאַד זאָלן געשלאָסן ווערן שידוכים נכבדים, ווי דו זאָגסט. און דער, וואָס האָט דיר געזאָגט, אַז לקאַרלסבאַד קומט די גאַנצע וועלט, איז אָדער אַ שקרן אָדער אַ שוטה. און אַז איך האָב געזאָגט מאַריענבאַד, האָב איך געזאָגט מיט אַ טעם און מיט אַ שכל, כי איך בין נישט משוגע און ווייס וואָס איך רייד. און הגם איך בין במאַריענבאַד בעצמי נאָך נישט געווען קיינמאָל, פאַרשטיי איך פונדעסטוועגן על פי סברה, אַז דאָס מאַריענבאַד איז אַ מקום פון תענוג און פון מותרות. אהינצו פאָרן, הייסט עס, אַזעלכע מינים מענטשן, וואָס אָדער זיי פילן זיך, אַז זיי זײַנען עטוואָס נישט בקו חבריאה, אָדער להיפך, זיי זײַנען שוין צופיל בקו הבריאה, און זייער גאַנצע כוונה איז נישט מער, ווי אַ ביסל אָפּצערעוועז זיך, ווי למשל אונדזער חיים סאַראָקער, וואָס איז אַ גרויסער בעל־בשר, אָדער אַזעלכע מינים מענטשן, וואָס ווילן גלאַט האָבן אַ נחת־רוח, אָנקוקן אַ וועלט וכדומה אַזעלכע תענוגי עולם. על־כן איז צווישן אַזעלכע מינים מענטשן בנקל צו געפינען אַ שידוך הגון אַ סך מער ווי במקום אחר.

און דאָס וואָס דו שרײַבסט בנידון הדאָקטוירימלעך, אַז על הנאַלעווקים זײַנען זיי בנמצא צו קריגן פאַר עשרת אלפים רו"כ, האָסטו, במחילה, אַ טעות גדול. די דאָזיקע סחורה איז אצלנו בוואַרשע די לעצטע צײַט ווידער בחשיבות גדול, און אַזאַ דאָקטערל, ווי דו זאָגסט, הייסט זיך בזמן הזה משלם זײַן כ' אלפים און ל' אלפים נישט ווייניקער, כי דער שכל איז מתחייב: וואָס מער גזירות עס ווערן אַרויסגעגעבן, בעונותינו הרבים, אַף יידישע קינדער בהגימנאַזיעס והאוניווערזיטעטן וכו' וכו', ווערן דאָקטוירים און אַדוואָקאַטן אַלץ טײַערער און טײַערער, און אויב די גזירות וועלן, חלילה, גיין נאָך ווײַטער, — איז מי יודע ביז וואַנען עס קאָן דערגרייכן!

און וואָס דו שרײַבסט מיר בנידון סוחרישע שידוכים, בין איך גם כן נישט מסכים מיט דיר, אַז ס'איז געוואָרן טײַערער, רק איך מיין אדרבא דעם היפך, און דאָס איז אויך על־פי סברה און על־פי דרך הטבע, כי ס'איז דאָ סוחרים לרוב בכל תפוצות ישראל. על כן זע איך נישט אַרויס מיט מײַן שכל הישר, וואָס דו האָסט געהאַט צו יאָגן זיך אחר השידוך עם הלאָדזער פאַבריקאַנטל. לאָדזער פאַבריקאַנטלעך קאָן מען קריגן בכאן אויך. מע דאַרף נישט פאָרן נאָך אים למאַריענבאַד.

ובפרט, אז ער איז נאך נישט בקו הבריאה, איז אוודאי נישט כדאי דער גאנצער ענין.

און וואס שרייבט מיר בנידון הביאליסטאקער, פארשטיי איך גם כן נישט, וואס דו ביסט זיך מפקפק און קווינקלסט זיך. ממה נפשך, ווילסטו וויסן, ווער האט וועמען געגט: צי ער זי, צי זי אים, קאנסטו דאך מיר שרייבן דעם נאמען זייגעם, וועל איך אוועקשרייבן א מכתב להקאמיטענטן שלי בביאליסטאק, וועל איך געוואר ווערן מכל דבר שורש. ס'איז מיר א חידוש, וואס דו ביסט בעצמו נישט געפאלן דער־רויף, כי די וועלט איז אפן און ווארשע מיט ביאליסטאק איז כמו ווי איין שטאט.

אחרון אחרון חביב. וואס דו שרייבסט מיר בנידון הקעשעניעוו מקעשעניעוו, איז דאס שוין אף א שטיקל דרך, כי מבעסעראביע געפעלט מיר בעסער, ווי פון דער ליטע. איך בין בעצמי א בעסעראביער און עס ווילט זיך מיר א שידוך טאן אויך מבעסעראביע, ובפרט מקעשעניעוו, וואס איז נישט ווייט מכפר יאמאיקע, קאן איך שרייבן א בריוו צו מיינע קרובים ביאמאיקע, זיי זאלן חוקר ודורש זיין אפן קעשעניעווער שדוך מקעשעניעוו. על־כן אבקש, דו זאלסט מיר למען השם ארויסשרייבן דעם נאמען מיט דער משפחה מיט כל דבר שורש, און דער אייבערשטער זאל העלפן, ס'זאל זיין מיט הצלחה, כי ס'איז שוין צייט... השם יתברך זאל רחמנות האבן און מיר זאלן א שידוך טאן מיט די טעכטער, וואלט מען געקאנט אינזינען האבן די איבעריקע קינדער. לעת־עתה לערנט בני יעקב שיחי' זייער געשמאק. ער איז זיך מכין צום עקזאמען עם הרעפעטיטער שלו, גאט זאל מיר העלפן, ער זאל שוין איבערקומען בשלום, כי ער זעט אויס ווי א רוח. הגם איך ווייס נישט, וואס וועט זיין ווייטער, אפילו אז גאט וועט העלפן, ער וועט שוין אפגעבן העקזאמען שלו? נאר איך שיהיה, אז לערנען אין חדר נישט, און יידישקייט נישט, לאז ער האבן, לפחות, א שטיקל אטעסטאט, אפשר וועט דאס אים צונוץ קומען. איך וואלט אוו־דאי וועלן בעסער, אז בני יעקב שיחי' זאל זיין א סוחר ווי כל ישראל. נאר אז ס'איז היינט אזא וועלט פון סאמע אטעסטאטן ודיפלאמען, לאז ער אויך האבן א שטיקל דיפלאם, לפחות, פון זעקס קלאסן. און בני מענדל שיחי' וויל שוין אויך נישט גיין אין חדר, און דאוונען מאן דבר שמהי! האב איך גערעדט עם הלערער, זאגט דער לערער, אז ער נעמט

זיך אונטער פאר צוויי יאר אים מכין זײַן על ג' קלאסן. ווייס איך נישט וואס מע טוט, כי עס ווילט זיך מיר נישט אפרײַסן בני מענדל שיחי' פונעם חדר.

און וואס דו שרײַבסט מיר בנידון שלמה קורלענדערס פלונית, האב איך דיר שוין לאנג געזאגט, אז לפי דעתי איז שלמה א משוגענער, וואס האט גענומען אף דער עלטער א בתולה, און חוץ לזה איז ער א גרויסער בעל-עוולה אקעגן די קינדער פונעם ערשטן ווײַב. רק איך וויל מיך נישט מישן אין פרעמדע ענינים. גענוג די אייגענע צרות די והותר. דער פדיון איז כעת זייער געשלאגן מחמת ההיצן, וואס זײַנען בכאן אזוי גרויס, אז ס'איז אין לשער.

און וואס דו שרײַבסט מיר בנידון דער טשאפניטשקע עם חיים סאַראקער, האב איך דיר שוין לאנג געזאגט, אז חיים פארט למאריענבאד נישט לשם קוראציע, נאר לשם לעבן א גוטן טאג און לשם א קערטל, כי ס'איז ידוע, אז ער האט ליב א קערטל. און בערל טשאפניק איז שוין ווידער געווען אצלי וועגן א גמילות-חסד, און האט מיר געגעבן אנ-צוהערעניש וועגן שידוכים, אז מע פרעגט זיך אן אצלו פון כמה וכמה שטעט אף אונדזערע טעכטער. גם ער האט מיר איבערגעגעבן בסוד סו-דות, אז ער האט א צד בנוגע צום עקזאמען פון בני יעקב שיחי', און ס'איז ניכר פון זײַנע רייד, אז ס'איז דווקא קרוב לאמת, רק עס דארף קאסטן געלט. האב איך אים געזאגט א תירוץ, אז איך וועל דיר שרײַבן א מכתב און וועל אים געבן א תשובה אין עטלעכע טעג ארום. דערווײַל האב איך אים געפטרט אן א גמילות-חסד.

געדענק-זשע, וואס איך שרײַב דיר בנידון הקעשעניעווער מקעשע-ניעוו, זאלסט שרײַבן, למען השם, ווו עס האלט, און דער עיקר — דעם נאמען זײַנעם מיט דער משפחה. און מחמת די היצן זײַנען זייער גרויס און קיין איבעריקע צײַט איז נישטא, על-כן בין איך מקצר. רק חיים ושלום. און איך לאז דיר גריסן מיט די קינדער שיחי' גאר פרײַנטלעך, און זאלסט מיר שרײַבן אפטע בריוו מכל דבר שורש.

ממני בעלך זאב וואלף בר' מענדל יאמאיקער.

12.

(בעלצע קורלענדער פון מאריענבאד צו איר מאן שלמה קורלענדער אף די נאלעווקים אין ווארשע.)

לבעלי היקר מוהר"ר שלמה נ"י.

דיין בריוו האב איך נאר וואס דערהאלטן, און האב אים צוויי מאל דורכגעלייענט און האב נישט געוווּסט, וואס זאל איך טאן: צי זאל איך לאכן פון דיינע נארישקייטן, צי זאל איך וויינען אף מיין פינצטער מזל? זאג אליין, שלמה, דו ביסט דאך עפעס א ייד א באארטער, אויב ס'איז נישט קיין געלעכטער די אלע זאכן, וואס דו שרייבסט מיר? מילא דאס, וואס דו זאגסט מיר מוסר פאר די „שמאטעס", וואס איך האב איינגעהאנדלט בא ווערטהיימערן, לאך איך פון דיר. בא דיר איז אלצדינג „שמאטעס". פאראיארן, געדענק איך, אז איך האב געקויפט אף א ליצי־טאציע א קאלנער פון שווארצע פיקס מיט א גריזשעטקע פון סויבלען, האסטו אויך געזאגט „שמאטעס", ביז אלע רויכווערגער האבן דיר אים געשאצט און געזאגט, אז ס'איז א מציאה פון א גנב דריי מאל אזוי פיל, האסטו שוין אליין דעמאלט אויך מודה געווען. לאם איך נאר קומען גע־זונטערהייט אהיים, וועסטו א קוק טאן אף די „שמאטעס", וואס איך האב איינגעהאנדלט, וועסטו אליין זאגן, אז ס'איז א מציאה. נישמער, דו דארפסט מיר פריער אויסקאכן דאס וואסער. שוין אזא טבע בא דיר. און ווייטער, וואס דו האלטסט מיך פאר, למאי איך האב ניט א שמיץ געגעבן דעם בוקעט מיט בלומען דעם בערלינער בחור, אדער דעם „שמייגער", ווי דו רופסט אים, אין פנים אריין, איז דאס אויך נישט אזא גרויסע חכמה, ווי דו מיינסט. דו ביסט, זאלסט מיר קיין פאראיבל נישט האבן, אין די זאכן שוין אביסל אויסגעוועבט. דו ווייסט נישט, וואס אין דער גרויסער וועלט טוט זיך. דא, אין אויסלאנד, איז איינגעפירט, אז א גאסט פארט אוועק, ער מעג זיך זיין יא צופרידן, נישט צופרידן, אפן וואקזאל ארויסבאגלייטן אים מיט בלומען — דאס מוז מען. אין הארצן מעג זיך יענער טראכטן: „מיטן קאפ אין דער ערד", נאר א בוקעט נא דיר. און אז יענער איז אזוי פיין און איידל און טראגט דיר אונטער א בוקעט, ער מעג זיך זיין א שמייגער און א פרא אדם און וואס דו ווילסט, קאנסטו

אָבער נישט זײַן קײן גרעסערער פּרא־אדם און קײן גרעסערער שמײגער פון אים און דאַרפסט דעם בוקעט אָננעמען, און מיט אַ שמײכל דערצו, און נאָך זאָגן: „דאַנקע שען"... יאָ, שלמה, אַט אַזוי פירט זיך עס אויף דער וועלט; מע קאָן שוין הײַנטיקע יאָרן נישט אויסקומען מיט דעם שׂכל, וואָס אַמאָל.

און װײַטער, וואָס דו זאָגסט, אַז דו וואָלסט געבראָכן אַ בײן דעם שלים־מזל דעם קאָמיוואָיאַזשער, וואָס אויף דער באַן, האָב איך שוין טאַקע גאָר גוט געלאַכט. פאַר וואָס, אײגנטלעך, קומט אים, מע זאָל אים ברעכן די בײנער? מיט וואָס האָט ער דאָ אַזוי חוטא בעגל געווען? דער־מיט, וואָס ער האָט זיך אָנגערירט מיט די ליפּן צו אַ שפּיץ פינגער פון מײַן האַנט, האָט ער מיר אָפּגעביסן? ובפרט, אַז איך האָב דיר אַלײן געשריבן, אַז ער האָט געכאַפּט פון מיר אַ פּאַטש, הײַנט וואָס נאָך וויל־סטו? דער גאַנצער עיקר בלײַבט איבער אײן זאַך: למאי איך בין גע־פאָרן מיט מאיר מאַריאַמטשיקן איבער מאַריענבאַד, איך ווײס נישט אויב פופצן מינוט, פונעם באַנהויף ביז דער שטאָט? ווײ איז מיר, וואָס דאָ טוט זיך! וואָס וואָלסטו שוין געזאָגט, זאָלסט זען, ווי אונדזערע נאָ־לעווקער צנועות, די שערענצים מיט דער פּעקעלים, שפּאַצירן דאָ אַרום פראַנק און פרײַ מיט ווילד־פרעמדע יונגע לײַט, און נאָך באַנאַכט דערצו? אָדער, אַשטײגער, למשל כּדומה, וואָס וואָלסטו געזאָגט, ווען דו זאָלסט הערן, וואָס מײַן קרובֿה, חוהלע טשאַפּניק, דערצײלט זיך אָן פון אָפּ־טענדע, — זי איז שוין געווען צווײ מאָל אין אָסטענדע — ווי אַזוי דאָ־מען באָדן זיך דאָרטן אינאײנעם מיט מאַנצבילן אין אײן ים, אַפילו ניט איבערגעצאַמט פון יוצא ווענן מיט ברעטלעך, ווי בײַ אונדז, נאָר טאַקע פּראָסט און פּשוט, אינאײנעם געפּאָליאָסקעט זיך, אינאײנעם געשוווּמען און אַפילו פאַר די הענט געהאַלטן זיך? מער נישט, מע ציט אָרויף, זאָגט זי, אויף זיך אַזעלכע קאָסטיומען, קורצע לײַבקאָלירענע הויזלעך, וואָס זײַ־נען געמאַכט געוואָרן, זאָגט זי, פאַר מאַנצפאַרשוינען און פאַר פרויענצי־מערס לכתחילה אויף צו באָדן זיך אין זײ? ס'איז הײַנט אַן אַנדער וועלט, שלמה, אַ וועלט אַן אָפענע און אַ פרײַע. דו אַלײן האָסט מיר געזאָגט וויפל מאָל, אַז נישט די איז אַ צנועה, וואָס טראָגט אַ פּאַריק, און נישט די איז אַ הולטײַקע, וואָס גײט אין אײגענע האָר. הײַנט ווי קומט דאָס, אַז דו זאָלסט אַזעלכעס שרײַבן?

דו פרעגסט א קשיא: ווי קומט אט דער שארלאטאן מאריאמטשיק אפן וואקזאל אין מאריענבאד, און פון וואנעט האט ער געוווּסט, אז איך קום צו פארן? אוודאי איז דאס א קלאץ־קשיא. נאר וואס דען? איך זע, אז דו ווייסט נישט, וואס הייסט מאריענבאד. דו מיינסט, אז מאריענבאד איז מאריענבאד? מאריענבאד איז בארדיטשעוו, מאריענבאד איז ווארשע, מאריענבאד איז די נאלעווקים. מע ווייסט דא איטלעכער, וואס בא יענעם קאכט זיך. וואלסט הערן, וואס די יאמאיטשיכע דערציילט זיך אן פון בראניע לויפערמאן, פון לאהצע ברויכשטול, און פון דער שערענצים, און פון די פעקעלים; צי, אשטייגער, דו זאלסט הערן, וואס זיי אלע ריידן־אוים אף דער יאמאיטשיכע מיט אירע טעכטער און מיט די שדוכים און מיט די חתנים — די האר שטעלן זיך קאפויר! אנו, לאז עמעצער ארויסלאזן א ווארט ערגעץ באם ברונען, אדער אין א קאפע, אדער אין רעסטאראן, אזוי ווערט עס צעטראגן איבער גאנץ מאריענבאד. אשטייגער, אז איך בין געווען אין בערלין, האב איך געהאט געשריבן צו מיין חווהלע טשאפניק, אז איך פאר קיין מאריענבאד, האט אפן אנדערן טאג געוווּסט גאנץ מאריענבאד פון איין עק ביזן אנדערן, ווען איך קום, מיט וואסער א צוג, אין וואסער א שעה, און אפילו וואסער א היטעלע איך וועל טראגן. ער שפילט זיך מיט מאריענבאד! און אזוי ווי מיין קרובה איז געווען יענעם טאג, ווי איך האב דיר שוין געשריבן, שטארק באשעפטיקט מיט דיין גוטן פריינט חיים סאראקער (זיי האבן געשפילט אין זעקס־און־זעכציק), און אזוי ווי מאיר מאריאמטשיק איז יענעם טאג גראד געווען אפן וואקזאל, ארויסגעשיקט, זאגט ער, זייער א נייטיקן בריוו קיין אדעס, דערווייל האט ער דערזען א באקאנטע דאמע (מיך טאקע) שטייט מיט פעקלעך, מיט פידעלעך און מיט טשעמאדאנעס איינע אליין אפן וואקזאל, — איז ער צוגעגאנגען צו מיר און רופט זיך אנעט אף זיין אדעסער לשון, האלב גויִש, האלב יידיש: „אויב איך אשיבאיע זיך ניט, זייט איר, דאכט זיך, מיינע א זעמליאטשקע, א ווארשעווערן פון די נאלעווקים?” ענטפער איך אים אף זיין לשון: „עס קאן זיין, אז איר אשיבאיעט זיך נישט”... ווערט ער פריילעך און מאכט צו מיר: „אויב איך אשיבאיע זיך נישט, האב איך אייך וסטרעטשאיעט בא דער מאדאם סאראקער אף די נאלעווקים?” זאג איך אים נאך א מאל: „עס איז גאנץ מעגלעך, אז איר אשיבאיעט זיך נישט”. פוילט ער זיך נישט און מאכט

צו מיר נאָך אַ מאָל: „אויב איך אָשיבאַיע זיך נישט, דאַרפט איר זײַן די צווייטע פּרוי פונעם הערר קורלענדער?" ווער איך שוין בייזלעך און רוף מיך אָן צו אים: „וואָס טויג מיר, צי איר אָשיבאַיעט זיך יאָ, צי איר אָשיבאַיעט זיך נישט? איר טוט בעסער אַ קוק, זאָג איך, ווי איך שטיי דאָ מיטן געפּעק אין דרויסן, אין מיטן מאַריענבאַד, נישטאָ קיין טרעגער, נישט קיין רוח און נישט קיין שוואַרץ יאָר"... איז ווי איך האָב נאָר אויסגערעדט די דאָזיקע ווערטער, אַז מײַן חברה־מאַן טוט זיך נישט אַ וואָרף, פירט מיר צו אַ טרעגער, דינגט אַ פיאַקער און זעצט מיך אַרויף, און אַליין זעצט ער זיך אויך אַוועק מיט מיר פאָרן אין שטאָט אַרײַן, — זאָל איך אים זאָגן: „פּעטער, גייט צו־פּוס?"... נישמער איין זאַך, איך האָב געמיינט, אַז די יאַמאַיטשיכע, וואָס איז דעמאָלט געווען, ווי איך האָב דיר געשריבן, אַפן וואָקזאַל, זעט נישט — אַרויס זאָלן איר די אויגן! נאָר לאָמיר שוין זאָגן אפילו, אַז גאַנץ מאַריענבאַד, דאָס הייסט אַלע וואַרשעווער נאַלעווקיס, האָבן אונדז געזען פאָרן — נו, איז וואָס? ווי וואָלט געווען, למשל כדומה, ווען אַפן באַנהויף זאָל געווען זײַן, ווי דו האָסט געוואָלט, דײַן פרײַנט סאָראָקער, נישט מאַריאַמטשיק, און איך וואָלט מיך אויפגעזעצט מיט אים פאָרן אין שטאָט אַרײַן, וואָלט דיר שוין געווען גרינגער? חיים סאָראָקער איז נישט קיין וואַרשעווער און ניט קיין באַוויבטער? וואָס־זשע האָט עס דיר אַזוי אויפגעקאָכט, אַז דו זאָלסט מיר פאַרצאַפּן דאָס בלוט אומזיסט־אומנישט און מאַכן אַזוי, אַז איך זאָל איבער דיר זיך אַוועקזעצן וויינען און אָפּוויינען דרײַ שעה דורכאַנאַנד? דערויף בין איך געפאָרן קיין מאַריענבאַד, אויסגעבראַכט אַזוי פיל געלט, איך זאָל אַוועקלייגן דאָ דאָס איבעריקע ביסל געזונט איבער דעם, וואָס דיר ווען זיך פּלאָנטען אין קאָפּ נאַרישע מחשבות און געדאַנקען?

ניין, שלמה, פון דײַן בריוו באַדאַרף מען נישט וויינען, נאָר לאַכן, אַזוי ווי איך האָב געלאַכט פאַראַיאָרן אין פּאַלעניצע — בעת דו ביסט אָנגעפאַלן אַף דעם מאַנופאַקטוריסט דערפּאַר, וואָס ער האָט זיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט און געזאָגט, אַז ער געפינט, אַז איך בין שענער פון אַלע וואַרשעווער ווײַבלעך אין פּאַלעניצע. דו ביסט דאָך גרייט געווען, געדענקסטו, דעמאָלט אים דורס זײַן. פאַר וואָס? פאַר ווען? האָסטו דען אַליין נישט מודה געווען נאָכדעם, אַז ס'איז געווען פון דיר אַ גרויס נאַרישקייט? און איצט אין בריוו שרײַבסטו דען נישט, אַז דו

הערסט זיי, ווי דעם פּאַראַיאַריקן שניי? בא דיר איז תּמיד אַזוי: פֿריִער זאָגסטו, און דערנאָך האָסטו חרטה. דו אַליין שרײַבסט מיר, אַז איך זאָל נישט איבערטראַכטן קיין זאַך, אַז דו האָסט נישט, חלילה, אויף מיר קיין זײַטיקע מחשבות, און נאָך אַזעלכע זאַכן, און וואַרפֿסט מיר אויס אַלע מאָל אַן אַנדער חטא, און פֿאַרשאַפֿסט מיר דערמיט נאָר עגמת־נפש, אַזוי, אַז עס גייט מיר נישט אײַן די קור, און צום סוף זאָגסטו נאָך, איך זאָל זען למען השם זיך פֿאַרריכטן און קומען בשלום אַהיים. ווי קאָן מען זיך פֿאַרריכטן, אַז מע האָט אַזעלכע בריוו פֿון דיר? עס גייט מיר דען אײַן, וואָס איך עס און וואָס איך טרינק און וואָס איך קויף מיר, אַז דו צײלסט יעדן גראָשן, און וואַרפֿסט מיר אויס שמאַ־מעס מיט שמאַטעס?

איך בין אַזוי אויפֿגערעגט און נערוועז פֿון דײַן בריוו, שלמה, אַז איך קאָן דיר מער נישט שרײַבן. און די בערלינער פּראָפֿעסאָרן האָבן מיר אָנגעזאָגט אויסדריקלעך, אפֿשר הונדערט מאָל, איך זאָל מיך נישט ערגערן. איך זאָל עסן, זאָגן זיי, און טרינקען און שפּאַ־צירן גיין און זײַן רויִק. אין מאַריענבאַד דאַרף מען זײַן, זאָגן זיי, רויִק, נישט נערוועז, אַנישט איז אַרויסגעוואָרפֿן, זאָגן זיי, די גאַנצע קוראַציע מיטן גאַנצן מאַריענבאַד.

מער קיין נײַעס איז נישטאָ צו שרײַבן. מאָרגן־איבערמאָרגן וועל איך דיר מסתמא שרײַבן נאָך. דערווײַל זיי געזונט און זאָג שבֿע־רחלען, אַז זי זאָל נישט פֿאַרגעסן, אַז זומער איז נישט ווינטער. זומער דאַרף מען איבערשלאָגן דאָס ווייכע מעבל אַלע טאָג, און די פֿענצטער האַלטן צו, ס'זאָל זיך אַזוי נישט זעצן קיין שטויב און קיין פֿליגן, און די לאָדן אויך, ס'זאָל אַזוי נישט בראָטן די זון און נישט בליאַקעווען. איך רעכן, אַז איך וועל פֿאָרן געזונטערהייט צוריק איבער בערלין, וועל איך איר אויך עפּעס קויפֿן אַ מתּנה, אַ קאָפּטל, אַנישט וועל איך איר אויסזוכן פֿון מײַנע אַלטע קאָפּטלעך אַ קאָפּטל. און הער אויף, שלמה, צו זײַן אַ קלאָג־מוטער, און שרײַב שוין אַמאָל עפּעס פֿריילעכערע בריוולעך.

פֿון מיר דײַן פֿרוי בעלצע קורלענדער.

13.

(מאיר מאַריאַמטשיק פֿון מאַריענבאַד צו זײַן פֿרוי חנצע מאַריאַמטשיק אױף די נאַלעווקים אין װאַרשע.)

אומזיסט אופֿרעקאַיעסט דו מיך, דושינקע, אַז איך שרײַב דיר, בודטאָ בי, איין מאָל אין צוויי וואָכן. מיר דאַכט, אַז איך שרײַב דיר פּאָטשטי אַ טאָג איבער אַ טאָג. איך האָב דען עפּעס אַנדערש וואָס צו טאָן דאָ אין דעם מאַריענבאַד, ווו די סקוקע איז גרויס און מע זעט נישט קיין לעבעדיקע סושטשעסטוואָ, אויסער אונדזער וואַרשעווער אַריסטאָקראַטקעס, וואָס איך איזביעגאַיע זיי ווי די טשומאַ, וואָרעם דו ווייסט, ווי אַזוי איך אָטנאָסע זיך צו זשענשטשינעס וואָבשטשע, און ווי אַזוי איך פּרעזיראַיע אײַערע וואַרשעווער נאַלעווקים מיט די נאַלעווקער ספּלעטניצעס. באַ אונדז אין אַדעם האָט מען פֿײַנט ספּלעטנים. באַ אונדז אין אַדעם קאָנסטו דיר גיין מיטן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פֿיס אַרויף — קאַקאָיע קאָמו דיעלאָ? נאַפּרימער, פּאַר וואָס אַרט מיך נישט, וואָס דײַן שוואָגער חיים אוכאַזשעוועט נאָך שלמה קורלענדערס קראַסאַוויצע? און ווי אַזוי, מיינסטו, אוכאַזשעוועט? ער פּרעדלאַגאַיעט איר דאַזשע געלט אויף שלמהס קאָנטע. ער זאָגט, אַז שלמה קורלענדער האָט אים, בודטאָ בי, אָנגעוויזן, ער זאָל איר דאָ געבן געלט אויף זײַן רעכענונג. נאָר קאַקאָיע מניע דיעלאָ? צי, אַשטייגער, וואָס געהער זיך אָן מיט מיר, וואָס ער שפּילט, דײַן שוואָגער מאַקע, מיט דער מאַדאַם טשאַפּניק אַלע טאָג אין זעקס-און-זעכציק? נאַפּרימער, וואָס וואָלסטו געזאָגט, דושינקע, ווען דו זעסט מיך שפּילן מיט אַ פֿרעמדער זשענשטשינע אין זעקס-און-זעכציק? נאָר קאַקאָיע מניע דיעלאָ? אָדער, נאַפּרימער, וואָס גייט מיך אָן, וואָס די שערענצים מיט דער פּעקעלים, אַזעלכע רעליגיאָזנע צוויי ווײַבלעך, וואָס אויף די נאַלעווקים סמעיען זיי נישט ריידן מיט אַ מוזשטשינע אַ הויך וואָרט, האָבן זיי דאָ אַראָפּגעוואָרפֿן די פּאַריקלעך און גייען פּאָדרוטשקע מיט עפּעס איינעם אַ קעשעניעווער פּראַנט, אַ דאַנטיסט, וואָס אוכאַזשעוועט נאָך אַלע דרײַ יאַמאַיִשיכעס מעכטער, און יאַמאַיִשיכע אוכאַזשעוועט נאָך אים, גייט אויס, ס'זאָל זײַן אַ שידוך, כאָטיאַ עס וועט אַזוי זײַן אַ שידוך, אַזוי ווי איך

וועל זײַן אַ רב, וואָרעם דער קעשעניעווער פּראַנט פּירט, וואָפּערוויך, אַ ליובאָוו מיט בעלצע קורלענדער, אָבער גאַנץ סעריאָזנע. איך האָב אַ דאָקאַזאַטעלסטווע, אַז ער האָט זיך איר שוין אָביאַסנאַיעט, און זי האָט אים מכבד געווען מיט אַ שיינעם אָטקאַז. דאָס ווייס איך פון אַ דאָסטאָווערנע איסטאָטשניק, טאַקע פון דער יאַמאַיטשיכע אַליין. זי איז דאָך פּאָרט מײַנע אַ דאַלני ראָדסטווענניצע. איז איין מאָל אַוועק. וואָווטאָריך, ווייס איך פון דעם זנאַמעניטן וועלט־שדכן סווירסקי, אַז מע פּרעדלאַלאַיעט אים אַ סך אַנדערע פּאַרטיעס, און וואָס פאַר אַ פּאַרטיע מע זאָל אים נישט פּרעדלאָזשען, איז גוט, האָט מען זיך אָנגעפרעגט אַף אים אין קעשעניעוו באַ עטלעכע מענטשן, און מע וואַרט אַף אַן אָטוויעט. נאָר קאַקאָיע מניע דיעלאָ? איך האָב מיר אין זינען מײַן זאַך: איך דאַרף מיך פּאָפּראַווען און קומען אַהיים טשעם סקאָרעיע צו מײַן חנצען, וואָס איז באַ מיר ווישע וסיעוואָ! איך בעט דיך, ליובעניו, זאָלסט דיר נישט צוהערן צו די נאַלעווקער ספּלעטנים און זאָלסט אויפהערן איבערצוקלערן, וואָרעם דאָס וואָליאַעט אַף דײַנע נערוון, און דו ווערסט אומזיסט ראַזסטראָיעט, און סע אָטראַזשאַיעט זיך אַף דײַן געזונט, און אַף מיר מאַכט דאָס אויך נישט קיין גוטע ווּפּעטשאַטלעניע.

און וואָס דו שרײַבסט מיר, דושינקע, וועגן דער אימושטשעסטווע, סאָוועטעווע איך דיר, אַז דו זאָלסט זיך בעסער סאָגלאַסען אַף אַ ראַזדיעל. מײַן פּאַפּאַשע זאָגט אויך דאָס אייגענע. מעגסט זיך אָביזשאַיען, וויפל דו ווילסט. איך האָב געזאָגט און זאָג אַלע מאָל, אַז איך דאָוויעראַיע נישט דײַן שוואָגערס חשבונות מיט זײַנע ראַסכאָדן, וואָרעם דײַן שוואָגער איז אַ מאַשעניק. מײַן פּאַפּאַשע זאָגט אויך דאָס אייגענע. אַ סך געזינטער וואָלט געווען פאַר אונדז אַלעמען, ווען ער צאָלט דיר אויס דײַן טשאַסט, און לאָז ער בלײַבן באַ דער אימושטשעסטווע. אַזוי איז מײַן מניעניע, און אַזוי איז די מניעניע פון מײַן פּאַפּאַשע, און דו טו דיר, ווי דו פאַרשטייסט. קאַקאָיע מניע דיעלאָ?

און ווײַטער זײַ געזונט, ליובעניו, איך וויל דיר קויפן, איך האָב געזען דאָ אין מאַריענבאַד, אַ „קימאָנע”. עס איז הײַנט די גאַנצע מאָדע, מיט ברייטע אַרבל, קורצע, און פון הינטן מיט אַ קאַפּיושאָן. איך ווייס נאָר נישט, וואָסער אַ צוויעט דיר געפעלט בעסער: שוואַרץ מיט רויטע פּאָדקלאַדקע? אָדער גאָר אַ פּערסידסקי קאָליר? פון אונדזערע אַדעסיטן

האָב איך דאָ ווסטרעטשאַיעט זייער ווינציק באַקאַנטע. און דאָס — מער זשענשטשינעס, וואָרעם זייערע מאַנען זײַנען אין באַזעל אױפֿן קאָנגרעס. און אַזוי ווי איך האָב פֿײַנט זיך ווסטרעטשאַיען מיט זשענשטשינעס, ווײַל די זשענשטשינעס פֿון די קוראָרטן זײַנען באַלשי טשאַסטי ספּלעטניצעס, גיי איך דאָ אַרום איינער אַליין און סקוטשאַיו אַזוי, אַז איך צייל שוין די טעג, ווען עס וועט זיך קאָנטשען דער סראָק לעטשעניע און איך וועל קאָנען פֿאָרן אַהיים צו מײַן טײַערער דושינקע חנצע. און ווײַל איך האָב נישט וואָס צו טאָן, האָב איך דאָ סאָטשינאַיעט אַ באַסניע אױף מײַן יאַמאַיטשיכעס טעכטער, וואָס קלײַבן און קלײַבן און קאָנען זיך נישט צוקלײַבן קיין חתנים. די באַסני הייסט בײַ מיר מיטן נאָמען „די פֿאַררישענע כלה” און הייבט זיך אָן אַזוי:

„אַמאָל איז געווען אין ווארשע אַ מיידל,
שטאַרק אָבראַזאָוועט, געלערנט און איידל;
געשפּילט האָט זי פּיאַנע,
פֿראַנצויזיש גערעדט,
געלייענט ראָמאַנען,
שיין — אַ פּאָטרעט,
זומער זאַגראַניצע געפֿאָרן,
געהאַט נאָר טשוט־טשוט אַ חסרון. —
איר מיינט דאָך, קאָניעטשנאָ, אַז אַ קאָפּיקע געלט,
ווי עס ביוואַיעט היינט אױף דער וועלט?
האָט איר קאַק ראַז נישט געטראָפֿן:
געלט איז געווען, חתנים געלאָפֿן,
נאָר איין זאַך דאַרפֿט איר וויסן —
די כלה איז געווען, איזוויניטע, פֿאַרריסן,
ראַזבאָרטשיווע, הייסט עס, אַ שרעק,
פּריוועראַדליווע און קאַפּריזנע אָן אַן עק:
„איך בין דאָך, זאָגט זי, רב וועלוולס אַ טאָכטער,
ווײַל איך אַ חתן, פֿאַ קראַיני מיער, אַ דאָקטער,
נישט קיין דאַנטיסט,
קיין פֿאַרמאַצעווט, קיין שלים־מזל,

אָדער א דאָקטער א ציוניסט,
וואָס זאָל פאָרן קיין באזל.
ניין! א דאָקטער מעדיצין, א הויכן ברונעט,
וואָס זאָל האָבן אף די נאַלעווקיס א רײַכן קאבינעט,
און ארויספאָרן מיטן קנאַק,
און היימן זאָל ער פאָל אָדער זשאַק!״...
אָדנים סלאָוואָס, ס'איז געגאנגען א גאנג,
און געצויגן זיך לאנג,
שדכנים האָבן געארבעט, טעריאיעט די כחות,
געקלאפט טעלעגראמעס, געלאָמעט די מוחות.
נאָר א דאָקטער מעדיצין, א הויכן ברונעט,
וואָס זאָל האָבן אף די נאַלעווקיס א רײַכן קאבינעט,
און ארויספאָרן מיטן קנאַק,
און זאָל היימן פאָל אָדער זשאַק —
האָבן זיי, ק'נעסטשאסטיו, נישט געפונען,
כאָטש לייג זיך און שטארב, גיי אראָפ פונעם זינען!
דער איז איר צו יונג, דער איז צו שיין,
דער איז צו הויך, דער איז צו קליין.
און דער וואָס געפעלט,
האָט אין זיך קאפריזן:
ער ליעטשעט אָן געלט,
געכאפט אין ציוניזם.
מעזשדו טיעם לויפן די יאָרן:
מיידלעך ווערן עלטער,
חתנים ווערן קעלטער.
און א באַרישני איז נישט קיין ווײַן:
זי מעג זײַן ווי אָבראַזאָוועט, ווי פײַן,
נאָר קוים ווערט זי אַלט, ראַז האָט זי צרות,
פארלירט זי — דאָס ווייסט איר אליין —
איר גאנצע סימפאטיע, איר מיידלשן חן,
און טויג שוין אף א טישטשע כפרות״...
* * *

נו, ווי געפעלט דיר מײַן באַסניע? אַלע טראָגן זיך אַרום מיט איר אין מאַריענבאַד. אַ סך האָבן זי אויסגעלערנט אַף אויסווייניק. און וואָס קאַסאַיעט זיך דער יאַמאַיטשיכע אַליין, האָט מען מיר פּערעדאַיעט פון איר נאָמען, אַז מײַן ראָדסטווענניצע סאָבּיראַיעט זיך דיר שרײַבן אַ בריוו וועגן מיר. אַ פּאָטאָמו זאָלסטו וויסן, אַז וואָס זי וועט דיר שרײַבן אַף מיר, איז שוא ושקר. און אויב עס וועט זיך דיר מאַכן, וועסט זײַן אַף דער בלאָדנע אוליצע, כאַפּ זיך אַרײַן אין דער רעדאַקציע און גיב זיי איבער די באַסניע לאָזן זיי זי נאַפּעטשאַטעווען, נאָר מיט איין אוסלאָוויע: מײַן נאָמען זאָלן זיי נישט אַרויסשטעלן. ס'איז מיר נישט לאָווקע, ווײַל ס'איז אַף זשאַרגאָן...

דײַנער, דושאַי אי טיעלאָם,

מ א ר ק ד א ו ו י ד א ו ו י ט ש מ א ר י א מ ט ש י ק.

14.

(חוהלע טשאַפּניק פון מאַריענבאַד צו איר מאַן בערל טשאַפּניק אַף די נאַלעווקים אין וואַרשע)

ליבער בערנאַרד!

דו דאַרפסט מיר פאַרצײַען, וואָס איך האָב דיר די גאַנצע צײַט געשריבן נאָר געלט און געלט. איך בין שולדיק געווען, אַז די האָר זײַנען נישט מײַנע. איצט האָב איך מיך שוין אביסל אַרומגעצאָלט און דאַנק דיר פיל מאָל, וואָס דו האָסט זיך געשטויסן מיר אַרויסשיקן דאָס געלט טעלעגראַפיש. אַנישט, ווייס איך נישט, וואָס איך וואָלט געטאָן. מאַריענבאַד איז אַ פּוסטקע. אָן אַ שיעור וואַרשעווער דאַמען, מייסטנס פון די נאַלעווקים, און ס'איז נישטאָ, באַ וועמען זיך די הענט צעפּירן. אויך מיר דאַמען! איינס און איינס. איך האָב שוין, גלייב מיר, קיין זײַטן פון זיי. זאָלסט זען זייערע פירעכטסן דאָ, זייער אָנטאָן זיך, זייער אַרט לעבן. זאָלסט הערן זייערע געשפּרעכן, זאָג איך דיר, אַז מע קאָן מאַכן פון זיי אַ בוך. וואָס זאָג איך אַ בוך? צען ביכער! וווּ זײַנען אָט די אַלע שרײַבערס, וואָס שרײַבן אַזוי שיין אַף די גאַזעטן? פאַר וואָס קומען זיי נישט

אהער, אין די קוראָרטן, אין די בעדער: קיין מאַריענבאַד, קיין קאַרלסבאַד, פראַנצעסבאַד, קיין וויסבאַדען, עמס, קראַנץ אָדער אָסטענדע, כאָטש אַף איין זומער, וואָלטן זיי דאָך געהאַט שטאָף נאָכדעם אַף דרײַ ווינטערן!

אַשטייגער, נעם מײַן קרובה, בעלצע קורלענדער. כלומרשט אַ גבירטע און אַ ציטעריקע באַ איר מאַן, דעם קורלענדער שוטה. זי וואָלט געקאָנט, דאַכט מיר, שטיין אין מאַריענבאַד ווי אַ מענטש, און לעבן ווי אַ מענטש, און עסן ווי אַ מענטש. זאָלסטו זען, האָט זי זיך געדונגען אַ צימערל אין האָטעל — אַ שטײַג, ווו מע דאַרף האַלטן עופות, אונטערן סאַמע דאַך. עס באַקט אַזוי אָן דורכן טאָג די זון, אַז מע דאַרף דרײַ מאָל אַ נאַכט חלשן פאַר היץ. עס קאָסט אָבער וואָלוול. דערפאַר, אַז זי קומט־אַרויס אין דער פרי צום ברונען, גייט זי אָנגעטאָן אַזוי שרײַענדיק שיין, מיט אַזוי פיל שמוק און בריליאַנטן, אַז די דײַטשן מיינען, אַז דאָס איז אָדער אַ רוסישע פירשטן, אָדער אַ שאַנסאָנעטן. הײַנט זאָלסטו זען איר עסן אין כשרן רעסטאָראַן. פון אַ פערטל עוף הייסט זי זיך באַהאַלטן אַ שטיקל אַף דער נאַכט. עס פלאַמט מיר פשוט דאָס פנים פאַרן קעלנער. אַנומעלטן האָט זי זיך געהייסן דערלאַנגען אַ טרונק וואַסער, האָט מען איר אויפגעעפנט אַ פלעשל „ניסהילבער". אַז ס'איז געקומען צו דער רעכענונג און זי האָט דערהערט, אַז מע הייסט זיך באַצאָלן פאַר דאָס גלאָז וואַסער, איז זי געוואָרן אָנגעצונדן! אַ גליק, וואָס איך בין מיט איר געזעסן באַ איין טישל, האָב איך איר אַף פויליש אויפגעקלערט, זי זאָל באַצאָלן און מאַכן אַ שווײַג, וואָרעם עס קאָן דערפון אַרויס אַ סקאַנדאַל. וויפל מאָל מיר זיצן אין קאַפע „ענגערלענדער", האָט זיך נאָך נישט געטראָפן, אַז זי זאָל באַצאָלן פאַר דער טיי. אָדער חיים סאָראָקער צאָלט, אָדער אונדזער אַדעסיט מאירל מאַריאַמטשיק. די ביידע קאַוואַליערסטוועווען מיט איר אַף וואָס די וועלט שטייט, און זי נעמט דאָס אָן פאַר גוט געלט, און מאַכט זיי ביידן אַזעלכע חנדלעך, אַז מע קאָן שטאַרבן! אַצינד איז שוין דאָ אַ דריטער, וואָס צאָלט. עפעס איינער אַ קעשעניעווער דאַנטיסט, וואָס שדכנט זיך צו יאַמאַיטשיכעס טעכטער. די יאַמאַיטשיכע איז דאָ אין מאַריענבאַד מיט אַלע דרײַ טעכטער און זוכט חתנים מיט ליכט, יאָגט זיך נאָך זיי אין די גאַסן און שלעפט זיי פאַר די פאָלעס. דער קעשעניעווער פראַנט איז אָבער קיין נאַר נישט. נדן וויל ער טאַקע זאָל אים געבן די יאַמאַיטשיכע,

און שמייכלען זאָל צו אים בעלצע. יאַמאַיטשיכע אָבער גיט אַכטונג. יאַמאַיטשיכע איז נישט אַזאַ יידענע, וואָס מע נאַרט זי. זי האָט אַן אויג, וואָס זעט, און אַ נאָז, וואָס שמעקט. זי שמעקט אָן אַ זאַך פֿאַר אַ מײַל. זי ווייסט אַקוראַט פֿון דער ערשטער מינוט, וועלכער בחור ס׳איז אַ חתן און וועלכער נישט. איך האָב געוואָלט זיך אַרײַנלייגן אין אַ שידוך פֿאַר איר עלטערער טאָכטער מיט איינעם אַ מאָסקווער יובעלירער, זייער אַ רײַכער יונגערמאַן און וואַרפֿט מיט געלט. האָט זי מיר באַלד געזאָגט: „נשמהניו, זאָגט זי, ס׳איז נישט פֿאַר מיר קיין חתן, זאָגט זי; זײַן כּלה, זאָגט זי, איז אין קיעוו; אָט וועט איר זען, זאָגט זי, אַז הײַנט־מאָרגן איז אַ וואָרט״. און אַזוי ווי זי איז געווען דערבײַ. דער שדכן סווירסקי האָט זיך שוין באַרימט פֿאַר מיר, אַז ער האָט הײַנט אין דער פֿרי צונויפֿגעפּירט צוויי שטעט, מאָסקווע מיט קיעוו, און פֿאַרדינט דערבײַ אַ שיינע מטבע. אָט דער סווירסקי פֿאַרדינט דאָ שטיקער גאָלד! זאָלסט זיך נישט בייזערן אויף מיר, טײַערער, וואָס איך בין געוואָרן אַ שדכנטע אויף אַ ווײַלע. איך ווייס, אַז עס קומט דיר אָן נישט גרינג. עס טריקנט דיר גוט דער מח, ביז דו שיקסט מיר אַרויס געלט, האָב איך געוואָלט דיר קומען צו הילף. און אגב ווילט זיך מיר טאָקע אַ טובה טאָן דער יאַמאַיטשיכע. פֿאַר וואָס נישט? יענע חלשט, גייט־אויס אַ שידוך! און ס׳איז טאָקע אַ מצווה אויך. שוין צײַט... כּלעבן, די יאַמאַיטשיכע איז, ווי דו קוקסט זי אָן, אַ סך לײַטישער פֿון איר קרוב, דעם אָדעסער שאַרלאַטאַן מאיר׳ל מאַריאַמטשיק, און אַפֿילו פֿון מײַן קרובה די גבירטע, איך מיין טאָקע בעלצע. איך ווײַז איר דײַן בריוו, וווּ דו שרײַבסט מיר, אַז נאָך שבת שיקסטו מיר אַרויס געלט, ווערט זי רויט, דערנאָך בלאַס, און שווערט זיך, אַז זי האָט נישט אַפֿילו קיין צען קרוין, ווערנד איך ווייס, — חיים סאַראָקער אַליין האָט מיר געזאָגט — אַז ער האָט איר ערשט נעכטן אַרויסגעגעבן אויף איר מאַנס רעכענונג פֿינף הונדערט קרוין נאָך מיט עפּעס. פֿון די לײַט קאָן מען זיך דערוואַרעמען. בראָניע לויפֿערמאַן, אַז זי דערזעט מיך נאָר, הייבט זי שוין אָן צו באַקלאָגן זיך אויף איר מאַן, אַז ער שיקט איר קיין געלט נישט. זאָג איך צו איר: „ווער פֿרעגט אײַך, און אָקעגן וואָס דערציילט איר עס מיר?״ זאָגט זי, אַז זי דערציילט עס גלאַט אַזוי, אָקעגן איר מאַן, וואָס די גאַנצע וועלט ווייס, אַז ער האָט געוווּנען אויף דער

לאַטעריע, פאַר וואָס־זשע זאָל ער איר נישט שיקן געלט צו דער צײַט?... איך ווייס, און אַלע וויסן, אַז ס׳איז שוא ושקר. איר חברטאָרן און איר פרײַנדן לאהצע ברויכשטול האָט מיר איבערגעגעבן בסוד סודות, אַז זי האָט אַליין געזען בײַ בראָניען אַ פול בײַטעלע מיט גאָלד, און שווערט מיט שבועות. אוודאי דאַרף זי מיר דערציילן, און אַז נישט, הייסט עס, ווייס איך נישט!... פרעג איך דיך, איז נישט גלײַכער, אַז די יאַמאַיטשיכע האָט מיר אָפּגעענטפערט גלײַך, אָן חנדלעך און אָן חכמות: „נשמהניו, זאָגט זי מיר, זאָלט איר מיר געזונט זײַן, זאָגט זי, בײַ מיר ווערט איר, זאָגט זי, קיין געלט, זאָגט זי, נישט לײַען, וואָרעם איך וועל אײַך נישט לײַען, זאָגט זי. איר ווייסט אַליין, זאָגט זי, אַז אײַער מאַן, זאָגט זי, זאָל געזונט זײַן, איז געגנוג שולדיק מײַן מאַן. אויב איר ווילט, זאָגט זי, פאַרדינען שיינע עטלעכע הונדערט קרוין, העלפט מיר צו מיטן קעשעניעווער שידוך”. העלף איך איר, ווי ווײַט איך קאָן. איך רייד אים צו, דעם קעשעניעווער דאַנטיסט, ער זאָל זיך שוין דערקלערן צו יאַמאַיטשיכעס טאָכטער, און אָן עק זאָל עס האָבן! זאָגט ער: „עס האָט נאָך צײַט. לאָזן זיי נאָך אַביסל צעוואַקסן”... אַ ריינער אומגליק: אַלע ווייסן, אַז יאַמאַיטשיכעס טעכטער זײַנען נישט זשעדנע אין קיין יאָרן...

דערווײַל שאַרט זיך אָט דער קעשעניעווער פויגל אַרום מײַן בעלצע און מיינט, אַז דאָ כאַפּט ער דעם טאָטער. האָב איך אים געגעבן אָנצוהערעניש, אַז ס׳איז אומזיסט זײַן טרחה, וואָרעם אָט דאָס שיינע ווײַבעלע, זאָג איך אים, וואָס פּיסקלט זיך, און חנט זיך, בענטשט, נישט דאָ געדאַכט, אַלע ערב שבת ליכט און טראָגט, נישט פאַר מיר געדאַכט, זאָג איך, אַ פרעמדן שיניאָן אָפּן קאָפּ... איז ער אָבער אַזוי פאַרברענט אין איר, אַז ס׳איז אים גאָרנישט אָפּצוּווענדן! איך ווייס נישט, וואָס מיט איר איז, מיט אָט דער בעלצען: ווו ערגעץ אַ מאַנצפּאַרשוין איז ער נאָך איר די כפרה, און מער פון אַלעמען, דאַכט מיר, אָט די צוויי שוואָגערס: חיים סאָראָקער און דער אַדעסיט מאַריאַמטשיק. מילא, מאַריאַמטשיק איז געווען אַ שאַרלאַטאַן, אַז ער איז נאָך געוועזן אין אַדעס. אָבער חיים סאָראָקער, אַ ייִד אַ סוחר, האָט שוין דערוואַקסענע קינדער! דו מיינסט, איך האָב אים נישט געפרעגט? „ווי שעמט איר זיך נישט, זאָג איך אים, אַ ייִד, אַ טאַטע פון קינדער, נאָכלויפן, ווי אײַער שוואָגער, דער אַדעסער שאַרלאַטאַן, נאָך שיינע ווײַבלעך? דערויף איז

ער דאָך, זאָג איך, אַן אַדרעסיט און הייסט, זאָג איך, מאַרק דאַווידאָ־וויטש"...

אַ שיינעם נאָמען האָט דאָ אָט דער מאַרק דאַווידאָוויטש. ער מעג זיך באַגראָבן, און עס וואָלט געווען אַ מצווה, אַז זײַן חנצע זאָל עס ווייסן. איך וואָלט זייער געוואָלט דערלעבן אַן דעם אַדרעסיט אַ נקמה, נאָר דערפאַר, וואָס ער באַרעדט דיך פון קאָפּ ביז פיס. ער שווערט, אַז זײַן חנצע שרײַבט אים, אַז זי האָט געזען בײַ אסתר סאָראָקער אַ בריוול, וואָס חיים סאָראָקער האָט איר צוגעשיקט פון מאַריענבאַד. דאָס בריוול איז געשריבן פון שלמה קורלענדער פון וואַרשע צו חיים סאָראָקער קיין מאַריענבאַד. שטייט דאָרט געשריבן המנם מסירות אויף דיר, בערנאַרד, און אויף מיר און אויף אונדז ביידן. עס שטייט דאָרט באַשריבן אפילו די וועטשערינקע, וואָס צו מײַן געבורטסטאָג, און אַז דו האָסט נישט באַצאָלט העקסעלמאַנען פאַר דער וועטשערע, און אַז דו ביסט געזעסן בײַ שלמהן אין דער דירה און נישט אָפּגעצאָלט אים קיין דירה־געלט פאַר אַ גאַנץ יאָר, און אַז דו זיצסט שוין צוואַנציק יאָר אין וואַרשע און קיינער ווייס נישט, ווער דו ביסט און וואָס דו ביסט און מיט וואָס דו באַשעפטיקסט זיך. און נאָך אַזעלכע זאַכן שרײַבט ער אויף דיר. און מאַרק דאַווידאָוויטש פּוילט זיך נישט און ווײַזט אַלעמען זײַן חנצעס בריוול. דערפאַר וואָס אָט דער אַדרעסער שאַרלאַטאַן גייט דאָ אַרום און קלאַפּט מיט דער צונג אויף דיר און אויף מיר און אויף אונדז ביידן, וואָלט געווען אַ גרויסער יושר, אַז דו זאָלסט אים דאָרט צושטעלן אַ בענקעלע פאַר זײַן חנצען, עס זאָל אים אַזעלכעס פאַרגיין, אַז ער זאָל פאַרגעסן אַן אונדז. און אַ בענקעלע קאָנסטו אים צושטעלן זייער אַ שיינס. איך שיק דיר דאָ זײַנע אַ פּאָר ליבע־צעטעלעך, וואָס ער האָט געהאַט געשריבן דאָ אין מאַריענבאַד צו צווײ נאַלעווקער ווײַבלעך, צו דער שערענציס און צו דער פּעקעלים. נעבעך כשרע נשמות. בײַ אונדז אויף די נאַלעווקעס גייען זיי אַלע שבת אין דער פרי אין שול אַרײַן דאַווענען, און באַטאָג אין זאַקסישן גאָרטן, נישט אַליין, מיט זייערע איטשע־מייערס; נאָר די איטשע־מייערס בלײַבן אויף יענער זײַט, וואָרעם מע לאָזט זיי נישט אַרײַן איבער די לאַנגע קאַפּאָטקעלעך. דאָ האָבן די דאָזיקע צנועות אָראָפּגעוואָרפן, זאָלסט זען, די פּאַריקלעך און ווילן געניסן מאַריענבאַדער פאַרגעניגן און ווייסן נישט ווי אַזוי. מיר האָבן זיי זיך פאַר־

טרויט, ווי פאר אן אייגענער שוועסטער, און מעגסט זיי גלייבן אף נאמנות, אז ווייטער פון די בריוולעך איז בא זיי נישט געגאנגען. איך בין דיר ערב פאר זיי, ווי פאר זיך אליין, און טאקע די בריוולעך אליין זיינען דער בעסטער באוויז. נאר אייגס צום אנדערן געהער זיך נישט אן. ס'איז נייטיק, ווי אין לעבן אריין, אז מאירלס ווייב, חנצע, זאל די דאזיקע ליבע־צעטעלעך זען און אביסל קלייבן נחת פון איר תכשיט... איך מיין, אז זי וועט באלד דערקענען איר מארק דאווידאוויטשעס האנטשריפט מיט זיין אדעסער יידיש, און לאז זי זיך נאר גוט צוקוקן צום דאטום, אז די צעטעלעך זיינען געשריבן געווארן נישט פאר כמעל־ניצקים צייטן חלילה, און נישט אין אדעס אפן לימאן, נאר היינטיקן זומער, טאקע דא אין מאריענבאד. זאלסט נאר זען אזוי, אז אויסער חנצען זאל קיינער דערפון נישט וויסן, ווארעם די צעטעלעך זיינען פאר־טרויט געווארן נאר מיר, און איך האב זיי געגעבן מיין ערנווארט, אז קיין פויגל וועט נישט וויסן. זיי מיר געזונט, בערנארד. איך דערווארט פון דיר גוטע נאכריכטן און פארבלייב דיין ליבנדע פרוי

חוה טשאפניק.

.15

(מאיר מאריאמטשיק פון מאריענבאד צו דער מאדאם שערענציס און מאדאם פעקעלים אין מאריענבאד.)

אויב איך אשיבאיע מיך נישט, האבן מיר זיך מיט אייך ווסטרע־טעט פאראיארן אין ווארשע אין שווייצארסקי דאלינע אף א יידישן ליטעראטורנע וועטשער. א סימן: איר זייגט געזעסן אין צווייען מיט אייער פאדרוגע און האט זיך געשמאלצן פאר געלעכטער. ס'איז געווען דעמאלט דער „זיידע" פון אונדזער אדעס, און ווארשע האט אים גע־כישעסטעוועט. נאך א סימן: איך בין צוגעגאנגען צו אייך דעמאלט און האב אייך א פרעג געגעבן אף רוסיש: „פאזוואלטע אוזנאט פריטשינו וואשיי ראדאסטי?" האט איר מיר געענטפערט האלב אף פויליש, האלב אף רוסיש: „דליא טעגא טשטא נאם וועסאלא". און איר האט זיך אי־בערגעקוקט מיט אייער פאדרוגע, און אך! איך וועל קיינמאל נישט

פארגעסן דעם בלעסק פון אײַערע שיינע אויגן!... נאָכדעם זײַנען מיר געגאַנגען אין דרײַען — געדענקט איר — פון די לאַזענקיס ביז יערוסאַלימסקי אַלעע און אביסל ווײַטער. איך האָב געבאַלטאַיעט, דערציילט אַנעקדאָטן, און איר האָט געלאַכט... און נאָכדעם האָט איר מיך געבעטן, איך זאָל אײַך אָסטאַווען, נאָר מיט אַן אוסלאָוויע, אַז מיר זאָלן זיך ווסטרעטשאַיען נאָך אַ מאָל. איצט, אַז מיר האָבן זיך ווסטרעטעט באַם קרייצבראָן, האָט איר זיך געמאַכט גלײַך ווי מיר זײַנען גאָרנישט זנאַקאָמע... איך האָב זיך באַלד געשטויסן, אַז עס פּאַסט אײַך נישט מסתמא פאַר פּאָסטאָראָני. און דאָס איז די פּריטשינע, וואָס איך אָבראַשטשאַיע זיך צו אײַך דורך אַ זאַפּיסקע. איר קאָנט אײַך גאָרנישט פּרעדסטאַווען, ווי ווײַט איר האָט זיך ביידע איזמעניאַיעט, קאָניעטשנאָ, צו גוטן. איך זאָל וויסן, אַז מײַנע ווערטער וועלן נישט קלינגען ווי אַ קאָמפּלימענט, וואָלט איך אײַך געזאָגט פּאָ סעקרעטו, אַז איך וויים נישט, ווער פון אײַך ביידע איז יינגער און ווער איז שענער. עס איז באַשערט געווען, אַז אונדזער צווייטע ווסרעטשע זאָל זײַן זאַגראַניצע, און איך בין זייער ראַד. וואָרעם זאַגראַניצע איז נישט וואַרשע, און מאַריענבאַד איז נישט די נאַלעווקיס. איך פּאָזדראַווע אײַך און אײַער פּאָדרוגע מאַדאַם פּעקעלים מיט אײַער פּריִעזד קיין מאַריענבאַד. און איך בעט אײַך, איר זאָלט זײַן אַזוי ליובעזנע צונעמען פון מיר דעם בוקעט פון פרישע ראָזעס איניינעם מיט מײַנע בעסטע פּאָזשעלאַניעס.

אײַער פּאָקאָרני סלוגאַ

מ א ר ק ד א ו ו י ד א ו ו י ט ש מ א ר י א מ ט ש י ק.

16.

(מאיר מאַריאַמטשיק פון מאַריענבאַד צו דער מאַדאַם שערענצים און מאַדאַם פּעקעלים אין מאַריענבאַד.)

אָטשען ראַד, וואָס איר האָט מיך פאַרשטאַנען, נאָר איר אָשיבאַיעט זיך, אויב איר פּרינימאַיעט עס פאַר אַ קאָמפּלימענט. איך אוּווערייִע

אײַך, אַז איך בין וואָבשטשע אַ מענטש אַ איסקרענער. אַלע אַדרעסיטן זײַנען אַזוי. באַ אונדז אין אָדעס זײַנען נישט פֿאַראַן קיין דוווליטשנאָסטן. און וואָס איר נאַמיעקעוועט אַף מײַן דאַילני ראָדסטווענניצע, אַף דער יאַמאַיטשיכע און אַף דער מאַדאַם טשאַפּניק און נאָך אַזעלכע... (דאָ איז אויסגעמעקט אַ וואָרט), איז באַ מיר נאַפּליעוואַט! אַ קוראָרט איז נאַזנאַטשעט געוואָרן אַף ראַזווליעטשעניעס, נישט אַף מאָראַל. איך זע נישט אײַן אין דעם קיין שום פּרעסטופּלעניע, וואָס איר ווסטרעטשאַיעט זיך מיט אַן אָבראַזאָוועטן מענטשן. זאָגט מיר, פּאָזשאַלאָסטאַ, פּאַר וואָס קומט אײַך, איר זאָלט סטראַדאַיען מער פּאַר דער גאַנצער וועלט? פּאַר וואָס איז באַ אונדז אין אָדעס יעדע זשענשטשינע סוואָבאָדנע און ווייס נישט פֿון קיין ראַבסטוואָ? איך בין וואָזמושטשאָן, זאָג איך אײַך, דאָ גלוביני דושי אי אָבראַטנאָ! נאָר אויב איר ווילט, מיר זאָלן ראַזסוזשדאַיען וועגן דעם מער פּאָדראָבנע, זײַט היינט פֿון דרײַ ביז פֿיר אין „קאַפֿע מיניאָן", וואָרעם אין „קאַפֿע־עגערלענדער" איז צופֿיל האַרמידער, נאָך ערגער ווי באַ אײַך אין וואַרשע אַף די נאַלעווקיס. ווען האָט איר דאָרט נישט געזען?

מיט דער גרעסטער ניעטערפּעניע וואַרט איך אַף אײַך ביידן. גריסט דער מאַדאַם פּעקעלים.

מ. ד. מ.

.17

(מאיר מאַריאַמטשיק פֿון מאַריענבאַד צו דער מאַדאַם שערענצים און מאַדאַם פּעקעלים אין מאַריענבאַד.)

נאַפּראַסנע האָט איר מיך פּאָדאָזרעוואַיעט. איך פֿאַרזיכער אײַך, אַז דאָס, וואָס איך האָב אײַך געזאָגט היינט באַם ברונען, איז ווײַט פֿון אַ קאָמפּלימענט. איר מעגט מיר גלייבן פּאָסאָוועסטי. איך ציעניוע אין יעדער זשענשטשינע וואָפּערוויך שכל, וואָווטאָריך טאַקט, און ווטרעטיך אָבראַזאָוואַניע. איך האָב מיט אײַך ווינציק גערעדט, אָבער גלייבט מיר: איך קען אײַך ביידן אַזוי אָסנאָוואַטעלנע, גלײַך ווי מיר וואָלטן זײַן זנאַקאָמע פֿון יאָרן. און דאָס, וואָס איר מיינט, אַז איך

בין רעזוניווע, — די מאַדאַם פּעקעלים האָט מיר דאָס צוויי מאָל נאָ־מיעקעוועט — שווער איך אײַך, אַז איר אָשיבאַיעט זיך. איך האָב נאָר געזאָגט: וואָס האָט אַזאַ קעשענעוועניער גאָנס, אַזאַ פּראָווינציאַל, צו אוכאַזשעווען נאָך אונדזערע גאַלעווקער ווײַבלעך? און דאָס, וואָס איך בין אַזוי ליובעזנע מיט דער מאַדאַם קורלענדער, באַדאַרף אײַך נישט אודיוולָיאַען. איך אוווראַיע אײַך, אַז איך בין צו יעדער זשענשטשינע אַזוי. ס'איז באַ מיר אַזאַ פּריוויטשקע. אַלע אָדעסיטן זײַנען וואָבשטשע וועזשליווע און אָטקראָווענע. און איך זאָג אײַך אָטקראָווענע, אַז די מאַדאַם קורלענדער איז נישט ווערט אײַער מיזיניעץ. אײַך וויים איך, פּאָקראַיני מיעריע, אַז מע האָט אײַך נאַוויאַזעווע צוויי „איטשי־מאַיערס", און איר סטראַדאַיעט נעבעך און קומט־אָפּ פּאַר פרעמדע זינד. די מאַדאַם קורלענדער אָבער האָט זיך אַליין פאַרקויפט צוליב געלט. און דאָס, וואָס די מאַדאַם פּעקעלים נאַפּאָמינאַיעט מיר אַלע מאָל, אַז איך בין אַ זשענאַטער, איז דאָס, פּאָ מאָיעמו, אַן איבעריקער טרוד. איך אָטריצאַיע דען, אַז איך האָב אַ פרוי? איך זאָג נאָר, אַז דאָס מעשאַיעט מיר נישט צו זײַן דרוזשנע מיט שיינע קלוגע אָבראַזאָוועטע דאַמאָטשקעס, אַף וויפל ס'איז נאָר וואָזמאָזשנע. פּאָלגט מיך, אַ גוטן פרײַנט, און פּאָזוועט זיך מיט אײַער פּרעבּיוואַניע דאָ אין מאַריענבאַד... מעזשדו פּראָטשים, ווער האָט אײַך געזאָגט, אַז איך שרײַב באָסניעס? די מאַדאַם טשאַפּניק, צי די מאַדאַם קורלענדער? און וואָס האָבן זיי אײַך געזאָגט? ווו זעען מיר זיך הײַנט?

אײַער מ. מ.

18.

(מאיר מאַריאַמטשיק פון מאַריענבאַד צו דער מאַדאַם שערענצים און מאַדאַם פּעקעלים אין מאַריענבאַד.)

אונדזער קרוזשאָק אין מאַריענבאַד האָט גערעשעט יעדינאָגלאַסנע, אַז אײַער פּריסוטסוויע איז אַזוי פּריאַטנע, אַז מיר אָסמעליוועז זיך צו פּריגלאַשען אײַך אינאיינעם מיט אײַער פּאָדרוגע, מאַדאַם פּעקעלים, אַף אונדזער פּראָגולקע מאָרגן קיין עגער. דאָרט וועלן זײַן אַלע אונדזערע

אינטימע באקאנטע, און מיר וועלן פארברענגען די צייט זייער פריאטנע, מיר וועלן זיך קאטאיען אף א לאדקע, און איך וועל לייענען מיינע א באסניע, וואס איך האב סאטשיניאיעט אף יאמאיטשיכעס טעכטער, און איך נאדעיע זיך, אז איך וועל אייך דאסטאווען אן אמתע אודאוואל־סטוויע. איך מיין, אז ווי באלד די מאדאם קורלענדער סאגלאסעט זיך, דארפט איר און אייער פאדרוגע זיך אויך סאגלאסען. מיר געפינען זיך אין מאריענבאד, נישט אין ווארשע אף די נאלעווקים, און דארפן זיין ווייט פון אלערליי פרעדראזסודקעס.

איך גריס אייך ביידן גאר פריינטלעך.

אייער מארק דאווידאוויטש מ.

.19

(שלמה קורלענדער פון די נאלעווקים אין ווארשע צו זיין ווייב בעלצע קורלענדער אין מאריענבאד.)

לזוגתי היקרה מרת בעלצע שתחי'.

איך האב דיין בריוו מקבל געווען און אים דורכגעלייענט פון אנ־הייב ביזן סוף און געטראכט זיך, אפשר ביסטו געוועכט? אפשר בין איך טאקע, ווי דו זאגסט, אין די זאכן אויסגעוועבט? אפשר בין איך טאקע, ווי דו זאגסט, א מענטש פון דער אלטער וועלט און ווייס נישט, ווו איין און ווו אויס? מעגלעך, אז איך בין נישט שטארק איבערגעשפיצט, כאטש אפילו די וועלט האלט מיך, דאכט זיך, נישט פאר אזא גרויסן נאר. מעגלעך, אז דו ביסט גערעכט, אז יעדער פלאכט און יעדער שמיי־גער, ער מעג זיין אן אלטער בחור, און מעג האבן ווייניגער ערלעך אף דער נאז, און מעג רייסן פון טויט און פון לעבעדיק, נאר קוים זיצט ער אין בערלין, איז ער שוין א קאוואליער און מעג דערציילן פרעמדע ווייבלעך, אז זיי זיינען אים פון דעם ערשטן טאג אן געפעלן, און כאטש מע זאגט אים אין די אויגן, אז ער איז א אידיאט און א נאכאל, פונדעסטוועגן איז ער מיך מכבד אף מארגן מיט בוקעטן און מיט בלומען, און איך דארף עס אננעמען פאר ליב, און איך טאר זיי אים

נישט ווארפֿן אין פּנים אַרײַן. מעגלעך, אַז דו ביסט גערעכט: אַז איך פֿאָר אין וואַגאָן, דער רוח ווייסט מיט וועמען, און איך וויל זיי דאָס קידושין־פֿינגערל און זיי כאַפּן מיר קושן די האַנט, טאָר איך זיי נישט ברעכן די ביינער, אָדער אַרויסוואַרפֿן פֿון וואַגאָן, אָדער, לכל הפּחות, אַרײַנרופֿן דעם קאָנדוקטאָר און הייסן אַרויספֿירן, נאָר איך דאַרף זיי נאָך, אדרבה, אויסנוצן, זיי זאָלן מיר העלפֿן אַרויסוואַרפֿן די פּעקלעך פֿון וואַגאָן, און איך בין מחויב אויסהערן פֿון זיי בעת־מעשה טויזנט קאָמפּלימענטן, וואָס שלאָגן צו דער גאַל... מעגלעך, אַז איך בין אַן אויסגעוועבטער פֿון דער אַלטער וועלט און הייב נישט אָן צו פֿאַרשטיין, אַז עס קומט מיר אַרויס אַ קעגן אַפּן וואָקזאַל אַ יונגערמאַן, אַן אַדעסיט, וואָס איך וויים, אַז ער האָט אַ שם פֿון אַ שאַרלאַטאַן, און שטעלט זיך אַוועק מיך אויספֿרעגן ווער איך בין און וואָס איך בין, טאָר איך אים נישט זאָגן: „ווער זײַט איר, יונגערמאַן, און וואָס זײַט איר?" ניין. חס־ושלום. אדרבה, איך דאַרף אים מאַכן טאַקע באַלד אַפּן אָרט פֿאַר אַ קאַוואַליער און אויפֿזעצן זיך מיט אים אַף איין פֿור און העצקען זיך מיט אים פֿונעם וואָקזאַל ביזן שטאָט אַרײַן, אַזוי, אַז נישט נאָר די יאַמאַיטשיכע, וואָס באַשטייט אַליין פֿאַר אַ גאַנצע וועלט, נאָר טאַקע די גאַנצע וועלט זאָל זען, ווי שלמה קורלענדערס ווײַבל פֿון די נאַלעוווקיס פֿאָרט אין מאַריענבאַד מיט אַן אַדעסער שאַרלאַטאַן פֿראַנק און פֿרײַ, און שטעלט אַרויס דער וועלט אַ גרויסע פֿײַג. דאָס אַליין איז אָבער נאָך ווינציק. אַז מאַירל שאַרלאַטאַן איז אַזוי פֿרײַנטלעך און איז זיך מטריח און קומט אַרויס מיך אָפּנעמען פֿון דער באַן, און העלפֿט מיר באַגעפּעק, און זעצט זיך אויף מיט מיר אַף איין פֿור, טאָר איך נישט פֿאַרפֿאָרן אַהין ווו איך וויל, חס ושלום! נאָר איך מוז, מע נויט מיך פֿון קהל, איך זאָל מיך אָפּשטעלן דווקא אינעם אייגענעם האָטעל, ווו דער אַדעסיט, דווקא מיט אים גיין אָנקוקן מאַריענבאַד, און דווקא פֿון אים לאָזן זיך פֿירן אין אַ רעסטאָראַן אַרײַן, און מסתמא מיט אים בא איין טיש זיך אַוועקזעצן עסן, אַזוי, אַז לאָז די יאַמאַיטשיכע, מיט דער טשאַפּניק, מיט דער לויפֿערמאַן, מיט דער ברױכשטול, מיט דער שערענציס, מיט דער פּעקעלים, — דאָס הייסט, אַלע נאַלעוווקיס, פֿון איין עק ביזן אַנדערן עק, — לאָזן זען, מיט וועמען שלמה קורלענדערס ווײַב בעלצע עסט אַ דײַטשן ווארעמעס! און פֿאַרקערט, אַז עס קומט דעם מאַנס אַ גוטער

פרײַנט און ווײַל מיר איבערגעבן א גרוס פון מאַן, דאַרף איך אים זען וואָס גיכער משלח זײַן, וואָרעם דעם מאַנס גוטער פרײַנט איז דאָך נישט קיין קאַוואַליער, און יענער איז א קאַוואַליער, און אַן אַדעסיט, און א דזשענטעלמאַן, און גלאַט א יונגערמאַן א תכשיט, וואָס אַבי מע האָט אים אָפּגעגעבן דאָס נדן, הײַנט וואָס גייט אים אָן א ווײַב, אַז ס'איז פֿאַראַן אין מאַריענבאַד שענערע ווײַבלעך, עלנטע, וואָס מוזן נעבעך אויסשטיי־גן איינע אַליין אין א פֿרעמדער שטאָט, זיך אויספֿזעצן אַליין אויף א פֿורל און פֿאַרפֿאָרן אַליין אין א האָטעל, און גיין אַליין אין א רעסטאָראַן מיטאָג עסן אָן א שום קאַוואַליער — געשיקט זיך עס? אי, טאָמער איז יענער אַן אויסוווּרף פֿון דער נאַטור, וואָס גאַנץ וואַרשע האָט מיט אים צו טאָן — וואָס גייט עס מיך אָן?

נאָר למאַי זאָל איך ריידן, בעלצע היקרה, אויף א מענטשן לשון־הרע גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַרײַן? אמער, נאָ, אָט האָסטו דיר דאָ די בריוו פֿון מײַן פֿרײַנט, חיים סאַראָקער, און זע, וואָס ער, אַן אייגענער שוואָ־גער, שרײַבט אויף דײַן שיינעם קאַוואַליער און אויף דײַן דזשענטעלמאַן, וואָס האָט נישט קיין אַנדער נאָמען בײַ אונדז אויף די נאַלעווקיס, אויסער מאירל שאַרלאַטאַן.

איך בין זיכער, בעלצע היקרה, אַז דו וועסט דורכלייענען סאַראָ־קערס בריוועלעך, וועסטו אַליין זען, אַז עס וואָלט פֿאַר דיר פֿיל געזינטער געווען, ווען דו פֿאָלגסט מיך און האַלטסט זיך בעסער בײַ מײַנע גוטע פֿרײַנט, נישט בײַ די אַדעסער שאַרלאַטאַנעס, וואָס וואַרפֿן אַוועק זייערע ווײַבער און פֿליִען אַרום איבער מאַריענבאַד און קוקן אַרויס, טאָמער דאַרף קומען צו פֿאָרן א שיין ווײַבל, זאָלן זיי זיך אָננעמען איר קריוודע. און וואָס די יאַמאַיטשיכע וועט דיר דערציילן מעשיות אויף מײַן פֿרײַנט חיים סאַראָקער, אַז ער שפּילט טאָג ווי נאַכט אין זעקס־און־זעכציק מיט דײַן קרובֿה חוהלע משאַפּניק, זאָג איך דיר, בעלצע היקרה, אַז, ערשטנס, איז דאָס א ליגן. און צווייטנס, טאָמער אַפֿילו איז דאָס אַן אמת, איז שול־דיק אין דעם דײַן קרובֿה, נישט ער. א סימן — נאָ זע, וואָס חיים סאַ־ראָקער שרײַבט מיר טאַקע וועגן דעם. זיי מאַכן א מאָל א זעקס־און־זעכציק, ווײַל ס'איז אים סקוטשנע, נישטאָ מיט וועמען צו שפּילן, שפּילט ער מיט איר. נאָר ער וויל אַזוי שפּילן מיט איר, ווי איך וויל טאַנצן, וואָ־רעם, אַז זי פֿאַרשפּילט, צאָלט זי נישט. לייען איבער גוט חיים סאַראָקערס

בריוולעך, וועסטו זען, וואָס ער שרייבט מיר פון אַלצדינג, ער לאָזט ניט דורך קיין ברעקל. און אַז דו וועסט איבערלייענען די בריוולעך, זאָלסטו זיי מיר אָפּשיקן צוריק, ווייל איך האָב אים געגעבן מיין ערן־וואָרט, אַז קיין פויגל זאָל נישט וויסן, וואָס ער שרייבט מיר.

איך מיין, אַז דו פאַרשטייסט אַליין, אַז ער איז גערעכט, וואָס ער שרייבט מיר, וואָרעם ער איז מיר אַ גוטער פריינט באמת און איז שוין נישט קיין „אויסגעוועבטער". ער איז שוין יאָ אַ קלוגער מענטש און אַ פּראַקטישער. ער פאַרשטייט שוין דווקא יאָ, ווו איין און ווו אויס. על־כן בעט איך דיך, בעלצע היקרה, זאָלסט, למען השם, ווי נאָר דו וועסט דער־האַלטן דעם דאָזיקן בריוו, באַלד זען זיך מיט מיין פריינט חיים סאַראָסער, אים גישט דערציילן, וואָס און ווען, ער זאָל גאָר אַפילו ניט איבערקלערן, אַז דו ווייסט פון זיינע בריוולעך צו מיר. זאָלסט אים נאָר לאָזן גריסן פון מיר גאָר פריינטלעך, און זאָלסט נעמען געלט באַ אים אויף מיין רע־כענונג, וויפל דו באַדאַרפסט. זאָלסט זיך נישט קווייקלען אין דער סומע, נאָר אַ פינף־און־צוואַנציקער און נאָך אַ פופציקער. ממה־נפשך — עס קאָסט שוין אַזוי פיל!... זאָלסט נאָר געדענקען איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אַז איך זשאַלעווע דיר, חלילה, נישט דעם גראָשן דאָרט, ווו עס גייט אין דיין געזונט, וואָרעם סוף־כל־סוף איז מיר דיין געזונט טייערער פון אַלץ אויף דער וועלט.

גם זיי וויסן, בעלצע היקרה, אַז עס איז געווען באַ מיר אַ גאַסט, דיין פעטער משה פון ראַדעם, און האָט מיך אָפּגענודעט אַ גאַנצן טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט. ער וויל, איך זאָל אים געבן אַ שטעלע באַ מיר אין דעם נייעם הויז. האָב איך אים געגעבן אַ פיינע נדבה. האָט ער קיין נדבה ניט געוואָלט נעמען. ער איז נישט קיין מקבל, זאָגט ער, און, חלילה, ניט קיין מחזיר על הפתחים. ער וויל, זאָגט ער, כ ש ר פאַרדינען זיין שטיקל ברויט. ווייס איך נישט, וואָס ער מיינט „כשר", און וואָס מע טוט מיט אים. און פון דיין פעטער נחמן פון קוטנע האָב איך געהאַט אַ בריוו, שרייבט ער, אַז ער איז אָפּגעברענט געוואָרן אין דער גרויסער שרפה, אַרויס מיט ווייב און קינדער ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, און בעט הילף. האָב איך אים אַרויסגעשיקט וויפל איך האָב געקאָנט, כאָטש, דעם אמת זאָגנדיק, איך לייען צייטונגען, איך האָב אין ערגעץ נישט געזען, אַז קוטנע זאָל האָבן געהאַט אָפּגעברענט. הכלל, געלט גייט אַזוי ווי רויך,

און דירה־געלט, ביז מע רייסט־אַרויס בא די לאָקאַטאָרן, קומט־אָן מיט ווערעם. און דאָס נייע הויז האָט מיך שוין אַריינגעשלעפּט אַזוי ווייט, אַז איך פּיל, גלייך ווי איך טרינק מיך. נאָר זאָלסט נישט איבערטראַכטן, אַז איך שרייב דיר התנצלות, בכדי ס'זאָל בא דיר ווינציקער אָוועקגיין. חס וחלילה! זאָלסט דיר נישט אָפּזאָגן פון קיין זאַך. רק זאָלסט זיך היטן פון שלעכטע מענטשן, פון לײדיקגייערס, פון שאַרלאַטאַנעס, וואָס האָבן נישט אין זינען זייערע אייגענע ווייבער און קוקן אויף שענערע. און זאָלסט דיך אָנהאַלטן בעסער אָן מײנע אמתע גוטע פריינט, און זאָלסט אָפּהיטן די קור, און זאָלסט מיר זיין געזונט, און קומען געזונטערהייט, אם ירצה השם, אחיים, ווי עס ווינטשט דיר באמת

בעלך שלמה קורלענדער.

.20

(אסתר סאַראַקער פון די נאַלעווקיס אין וואַרשע צו איר מאַן חיים סאַראַקער אין מאַריענבאַד.)

ליבער חיים!

עס וואונדערט מיך, וואָס איך האָב שוין לאַנג פון דיר קיין שום ידיעה. פון יענעם בריוו אָן, וואו דו באַקלאָגסט זיך אויף דעם „וויסטן" מאַריענבאַד, אַז ס'איז דאָרט נישטאָ וואָס צו טאָן, ביסטו מיטאָמאָל אַנטשוויגן געוואָרן, ווערנד צו אַגדערע, האָב איך געהערט זאָגן, שרייבסטו זייער אָפּט און זייער א סך... איך ווער געוואָר דורך פרעמדע, אַז דו ביסט דאָרט, מיט גאָטס הילף, א קאַוואַליער אין דעם מאַריענבאַד, וואָס פאַר־מאָגט, ווי איך האָב געהערט זאָגן, אַזוי ווינציק מאַנצפּאַרשוינען און אַזוי פיל פרויענצימערס! איך דענק, חיים, אַז עס דאַרף צו זיין גאַנץ אַנגע־נעם זיך פילן, ווי מע זאָגט בא אונדז, „איין זכר אין מאָסקווע"... אמת, מע דאַרף זיין דערצו זייער געשיקט און מע מוז באַזיצן געוויסע פעי־קייטן צו קאָנען יוצא זיין פאַר אַזוי פיל דאַמען, קיין עין־הרע... נאָר ניט פון דעם רייד איך. דו ווייסט, חיים, אַז איך בין נישט אַזוי דום, איך זאָל זיין אייפערזיכטיק, ווי אַנדערע פרויען, ווי מײן שוועסטער חנצע, למשל,

אַז אָך און ווי איז צו איר מזל, זי האָט אויך גוטע גרוסן פון מאַריענ־באַד. גוטע פריינט שלאָפן נישט, גיבן זיך מי צושטעלן איר אַלע מאָל נייע סיורפריזן פון איר תכשיט, ברייוולעך און ליבע־צעטעלעך צו אַלער־ליי „דושינקעס" און „ליובינקעס". אַ נחת צו האָבן אַזאַ שוואָגער, ווי אונדזער מאַרק, און אַ תענוג איז דאָס אַ גרויסער, אַז מע האָט די זכיה אים פאַר אַ מאַן צו האָבן. ווען דו זאָלסט זיין אין דער היים, וואָלטן מיר אינאיינעם פאָרט געזען עפעס אַן עצה, וואָס טוט מען מיט דעם פאָר־פאַלק, אַ ביטערער רחמנות אַף מיין שוועסטער! אפשר וואָלטן מיר דאָס פּאָרל אָפּגעגט, טראָץ דעם, וואָס חנצע איז אין אים צו די צרות פאַר־ליבט, זאָגט, אַז זי קאָן אָן אים נישט לעבן. פאַרפינצטערט איז זי גע־וואָרן! האָב קיין פּאַראיבל נישט, חיים, וואָס איך דול דיר אַ קאָפּ. ווי טאָר איך פון דיר פאַרלאַנגען, אַז דו זאָלסט אין זינען האָבן פאַמיליען־זאַכן, אַז דו האָסט אַף זיך דאָרטן אַזוי פיל פליכטן?... נאָר איך קער מיך אום צו דיין בריוו.

דו באַקלאָגסט זיך פאַר מיר, חיים, און באַדויערסט, וואָס דו ביסט נישט קיין שרייבער. ווען דו זאָלסט זיין אַ שרייבער, זאָגסטו, וואָלסטו געהאַט פון מאַריענבאַד צו שרייבן און צו שרייבן. ווען וואָלסטו אי־בערגעקערט! איך מיין, אַז דו זאָגסט עס גלאַט אַזוי, ווייל דו ביסט זייער באַשיידן. אומגעקערט, איך דאַרף דיר מאַכן אַ קאָמפּלימענט, אַז איך האָב מיר קיינמאָל נישט פאָרגעשטעלט, אַז מיין מאַן זאָל האָבן אַזאַ טאַ־לאַנט צום שרייבן. דיינע בריוו, חיים, זיינען, אָן אַ טראָפּן חניפה גע־רעדט, אַ מוסטער פון אַ בריוונשטעלער. אויסערדעם, וואָס זיי זיינען אַזוי שיין געשריבן, זיינען זיי נאָך דערצו פאַרשיידנאַרטיק, יעדער בריוו מיט אַן אַנדער טאָן און מיט אַן אַנדער אינהאַלט, טראָץ דעם, וואָס זיי זיינען אַלע כמעט אין איין און דער זעלבער צייט געשריבן.

צום ביישפּיל, דיינע בריוו, וואָס דו שרייבסט צו דיין פרוי, זיינען נישט אַזעלכע, ווי דו, וואָס דו שרייבסט צו דיינע גוטע פריינט. אין די בריוו, וואָס דו שרייבסט צו דיין פרוי, באַקלאָגסטו דיך אַף דעם „וויסטן" מאַריענבאַד, אַז דו טוסט נישט קיין זאַך, אויסער דעם, וואָס די דאָק־טוירים הייסן דיך. נישט דו עסט, זאָגסטו, נישט דו זיצסט אַף איין אָרט, נישט דו רירסט דיך צו, חס ושלום, צו אַ קאָרט, — מיט איינעם וואָרט, דו „קורירסט" זיך און קומסט נעבעך אָפּ אַף דער וועלט און ליידסט

גלות מאַריענבאַד. ווערנד דײַנע בריוו, וואָס דו שרײַבסט צו אַנדערע, זײַנען אַ סך לעבעדיקער, אַ סך פרייִלעכער, און לייענען זיך, ווי אַ פעליעטאָן. פון דײַנע בריוולעך, וואָס דו שרײַבסט צו אַנדערע, איז צו זען, ערשטנס, אַז דו שטעלסט די דאָקטוירים אַ פײַג, און אַז דו עסט, קיין עין־הרע, דווקא מיט אַ רעכטן אַפּעטיט, און שפּילסט, דאַנקען גאָט, גאַנצע טעג אָדער אין דרײַען פּרעפעראַנס אָדער, פּאַר נויט, אין צווייען אין זעקס־און־זעכציק. לאַנג לעבן זאָל די מאַדאַם טשאַפּניק, וואָרעם וואָס וואָלט איך געטאָן, ווען זי זאָל, חס ושלום, אויך נישט זײַן אין דעם „וויסטן" מאַריענבאַד? מיט וועמען וואָלסטו געשפּילט אין זעקס־און־זעכציק?... און, צווייטנס, איז צו זען פון דײַנע בריוו, וואָס דו שרײַבסט צו פרעמדע, ווי געטרײַ דו האָסט גענומען אויף זיך די אויפזיכט אויף יענע אומגליקלעכע ווײַבלעך נעבעך, וואָס פאָרן ארוים דאָס ערשטע מאָל אויף דער גרויסער וועלט, און ווי נאָענט דו נעמסט זיך צום האַרצן, וואָס די דאָזיקע עלנטע ווײַבלעך שפּאַצירן אַרום איבער מאַריענבאַד נישט מיט דעם, וואָס מע דאַרף, און גייען אין רעסטאָראַן עסן נישט מיט דעם, וואָס עס פּאַסט פאַר זיי, און שטייען נישט אין דעם געווינטשטן האָטעל. באשר בכן, דאַרפסטו אַוועקלייגן דאָס געזונט, איבערפּעקלען די פאַרבלאָנזשעטע נשמות אין אַן אַנדער האָטעל און למען השם געבן צו וויסן זייערע מאַנען, אַז זיי זאָלן נעבעך האָבן עגמת־נפש און אויסגיין מיט אַלע כחות?... ניין, חיים, מפקיר זײַן זיך שוין טאַקע גאָר אינגאַנצן פון יענעמס וועגן איז אויך נישט כדאי. דו טאָרסט נישט פאַרגעסן, אַז דו ביסט אויף דער „קור", דאַרפסטו זיך אַזוי נישט אָפּעסן דאָס האַרץ, חיים. גלייב מיר, די עלנטע ווײַבלעך וועלן, מיט גאָטס הילף, קומען בשלום אהיים, צו זייערע מאַנען, וואָס האָבן קיין צײַט נישט געהאַט און האָבן זיך געאײַלט חתונה האָבן באַלד נאָך שלשים, און איצט ציטערט אויף זיי דאָס לײַב, זייערע ווײַבלעך זאָלן, חלילה, נישט געשטרויכלט ווערן... נאַרישע מענער! זיי זאָלן מיך פרעגן, וואָלטן זיי באַדאַרפט די דאָזיקע ווײַבער לאָזן לויפן. האַלטן צוגעבונדן אויפן שטריק קאָן מען נאָר אַ קו, און דאָך טרעפט זיך אַ מאָל, אַז זי גייט אין שאָדן...

נאָר מיין נישט, חיים, אַז דאָס, וואָס איך שרײַב דיר דאָ אין אַזאַ מין, איז, ווײַל עס פאַרדריסט מיך. דו ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך בין נישט גלײַך צו מײַן שוועסטער חנצע, וואָס וויינט און קלאָגט אויף איר ע-

יאָר און טעג און פאַרשילט זיך דאָס געביין. איך וויל דיר נאָר באַמערקן איין זאַך, אַז די „קור" אין מאַריענבאַד קאָן נישט גיין גוט, אַז מע פאָלגט נישט דעם דאָקטער און אַז מע שפּילט גאַנצע טעג אין קאָרטן און מע עסט זיך אָפּ דאָס האַרץ פאַר פרעמדע ווייַבלעך, וואָס מע דאַרף אָפּ זיי השגחה געבן, זיי זאָלן, חלילה, נישט גיין אין שאָדן...

לייענענדיק, חיים, דייַנע שיינע גרויסע בריוו, וואָס דו שרייַבסט צו דייַנע „גוטע פרייַנט", האָב איך מיך דערמאָנט אין די אַמאָליקע גליקלעכע צייַטן, וואָס וועלן זיך שוין ליידער קיינמאָל נישט אומקערן... אַמאָל, געדענק איך, פלעגסטו מיר אויך שרייַבן גרויסע ליבע האַרציקע בריוו; הייַנט שרייַבסטו אַזעלכע בריוו צו אַנדערע, און מיך פּטרסטו אָפּ מיט עטלעכע שורות, אָדער עס גייען־אַוועק וואָכן און דו שרייַבסט גאָרנישט. נאָר שאַ. איך האָב גאָר פאַרגעסן אַז דו האָסט קיין צייַט נישט. האָסט נעבעך אָפּ זיך אַזוי פיל זאָרגן אין דעם „וויסטן" מאַריענבאַד, דער אייבערשטער זאָל טאַקע שומר ומציל זייַן אַלע ייִדן!....

זייַ געזונט, חיים, און פאַרגעס נישט פונדעסטוועגן מיר אויך אַמאָל אַרייַנוואַרפן אַ בריוול כאָטש פון יוצא וועגן. לאָז זיך דיר דאַכטן, עלעהיי איך בין אויך פון די „גוטע פרייַנט" דייַנע, וואָס דו שרייַבסט צו זיי אָפּט און אַ סך, אמת פּ פּ ו ד ס ו ד ו ת ... און איך ווינטש דיר דערפאָלג אין זעקס־און־זעכציק און אין פרעפעראַנס, אַזוי ווי אין אַלע דייַנע איבעריקע מאַריענבאַדער געשעפטן און אונטערנעמונגען...

א ס ת ר.

.21

(די יאַמאַיטשיבע פון מאַריענבאַד צו איר מאַן וועלוול יאַמאַיקער אָף די נאַלעווקיס אין וואַרשע.)

וועלוול! וואָס פרעסטו די נשמה און זעצסט מיט בריוו, איך זאָל דיר שרייַבן און שרייַבן? איך שרייַב דאָך דיר, דאַכט מיר, אַלע וואָך, אַז ס'איז דערווייַל נישטאָ גאָרנישט וואָס צו שרייַבן, וואָרעם מיר זייַנען אין מאַריענבאַד, נישט אין קאַרלסבאַד. און איך שרייַב דיר, וועלוול, אַז עס

בלאָזט דערויף, אַז מיר זאָלן שוין דאָ בלײַבן וויגטערן אין מאַריענבאַד, און לאָזן אונדזערע שונאים שוין אַזוי לעבן, ווי איך וועל דאָ עפּעס מאַכן. און אַלץ איבער וועמען? איבער דיר מיט דײַן עקשנות און מיט דײַן שכל הישר, וואָס וועט אונדז פֿאַרפֿירן אַלעמען, הלוואַי איך זאָל ליגן זאָגן, דער שוואַרץ יאָר ווייס וווּהין, וואָרעם אַז טאָמער וואָלט איך שוין געווען פֿאַרטיק כאַטש מיט איינעם, איך מיין מיטן ביאַליסטאָקער, איז ביז איך האָב זיך אַ קער געגעבן, איז דערווײַל אונטערגעשפּרונגען באַזעל. אַ הייץ אין באַזעל, אַ קאָנגרעס פֿון ציוניסטן. האָט דאָס אים אַוועקגעטראָגן קיין באַזעל מיט נאָך עטלעכע יונגע לײַט און בחורים, וואָס זײַנען צום מיינסטן אַף מײַן פֿינצטער מזל אַלע ציוניסטן. אַ גליק כאָטש, וואָס דער קעשעניעווער פֿון קעשעניעוו איז נישט קיין ציוניסט. ער לאַכט פֿון די ציוניסטן. ער זאָגט, אַז ס'איז נאָר אַן אָנשטעל. פּונקט ווי די, וואָס פֿאָרן זיך קורירן. דער גאַנצער מיין, זאָגט ער, איז חתנים און כלות. ווי באַלד אַזוי, טוט מיר טאַקע באַנג, פֿאַר וואָס בין איך געפֿאָרן קיין מאַריענבאַד און נישט קיין באַזעל. ווען איך ווייס פֿריִער פֿון אַ קאָנגרעס און פֿון אַ באַזעל, וואָלט איך בעסער געפֿאָרן קיין באַזעל, וואָרעם די גאַנצע וועלט, זאָגט מען, וועט זײַן אין באַזעל. און איך שרײַב דיר, וועלוול, אַז איך ווייס פֿריִער, וואָס דו וועסט מיר דערויף שרײַבן. דו וועסט מיר שרײַבן, איך זאָל דיר נישט שרײַבן פֿון באַזעל, וואָרעם נאָך דײַן שכל הישר קומט דאָך אויס תמיד קאַפּויר, מיטן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פֿיס אַרויף. דערפֿאַר וויל איך דיר גאָרנישט שרײַבן פֿון באַזעל, וואָרעם איידער דיך איבערשפּאָרן איז שוין גרינגער איבערטראָגן מאַריענבאַד אַף די נאַלעווקעס, אָדער די נאַלעווקעס קיין מאַריענבאַד. און איך שרײַב דיר, וועלוול, אַז דו וועסט זײַן ערגער פֿון ערגער, אַז דו וועסט זיך נישט זען דאָרטן מיט די איטשע־מייערס, איך מיין הירש ליפּערמאַנען, קלמן ברויכשטול, יצחק־מאיר שערענצים און יצחק־מאיר פּעקעלים, און דער עיקר מיט שלמה קורלענדער, און פֿרעגן בײַ זיי, וואָס איז די גדולה, וואָס זיי האָבן אַוועקגעשיקט זייערע ווײַבער אַף הפקר און אַליין זײַנען זיי געבליבן אין דער היים? פֿאַר וואָס זאָלן זיי בעסער נישט קומען אַהער צו פֿאָרן כאָטש קלײַבן נחת, זען, ווי זייערע ווײַבער פֿאַרנעמען זיך דערמיט, וואָס זיי כאַפּן איבער פֿרעמדע חתנים, ריידן־אָפּ יונגע לײַט, אַז זיי זאָלן נישט חתונה האָבן. מע איז זיך אַביסל אָנגעפֿאָרן אַהער! קלאָמ־

פֿערשט אַף דער „קור"! ווער מיר קור? אַז טאָג ווי נאַכט נאָר מע זוכט קאַוואַליערן. אַ בחור איז אַ בחור, אַן אַלמן איז אַן אַלמן, אַ גרוש איז אַ גרוש, אַ באַווײַבטער איז אויך גוט, אַבי אַ זכר. זינט איך לעב, זינט איך שטיין אַף מײַנע פֿיס — נאַ דיר אַ באָד. ביז מע דערלעבט צו זען אַ שטיקל מאַנצפּאַרשוין, באַפֿאַלן אים אונדזערע נאַלעווקער ווײַבלעך, אַזוי ווי די פֿליגן, און מע הייבט־אָן פֿריִער מיט די פּיסקעלעך און מיט די צינגעלעך זיסע ריידעלעך: העטי — פּעטי — מעטי — וועטי, און דווקא אַף דײַטש, אַנדערש לוינט זיך נישט, און נאָכדעם גייט מען אַלע אײַנאַייי־נעם פֿאַרלעכווײַז, קלאַמפּערשט טרינקען קאַווע, נאָר דער עיקרשט איז העטי — פּעטי — מעטי — וועטי. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז מע מאַכט אַ פּאָר־אַרויס ערגעץ העט הינטער דער שטאָט אַרויס, און דאָרטן אָדער מע גייט אין וואַלד, אָדער מע שיפֿט זיך אַף שיפֿלעך, אָדער דער שוואַרץ־יאָר ווייסט זיי, וואָס זיי טוען דאָרטן! און איך שרײַב דיר, וועלוול, אַז דו שרײַבסט מיר, איך זאָל דיר שרײַבן פֿונעם קעשעניעווער שידוך, וואָס פֿון קעשעניעוו, — שרײַב איך דיר, אַז איך האָב דיר שוין געשריבן. וויפֿל מאָל דאַרף מען דיר שרײַבן? הייסן הייסט ער זײַדענער, און אַליין איז ער אַ ציין־דאָקטער, און אַפּן פּנים איז ער אַ שיינער, אַ פּאַרשוין קאָן מען זאָגן, און טוט זיך אָן שיין, אַז ס'איז אַ פֿאַרגעניגן צו קוקן, אַלצדינג גוט אַרום און אַרום. און איך שרײַב דיר, וועלוול, אַז דער שדכן האָט אָוועקגעשריבן שוין צוויי בריוו קיין קעשעניעוו, מע זאָל אים שרײַבן, ווער און וואָס דער זײַדענער איז, שרײַבט מען אים פֿון דאָרטן, אַז ער איז טאַקע אַ ציין־דאָקטער און אַ גוטער ציין־דאָקטער, שרײַבט מען, און האָט זייער אַ שיינעם קאַבינעט, און איז זייער אָנגענומען, און פֿאַרדינט זייער שיין געלט, שרײַבט מען. און מע זעט טאַקע, אַז געלט איז בײַ אים בלאָטע, און ער רעדט אַפֿילו גאָרנישט פֿון קיין געלט, ווי אַנדערע, למשל, דער ביאַליסטאָקער, וואָס דינגט זיך מיט מיר שוין פֿון צוויי וואָכן, ווי איבער אַן אָקס. דאָס הייסט, נישט ער דינגט זיך, נאָר דער שדכן דינגט זיך. און אַליין שטייט ער כּלומרשט בײַ דער זײַט, ער מישט זיך נישט, הייסט עס, אין אַזעלכע זאַכן... און איך שרײַב דיר, וועלוול, אַז דער קעשעניעווער דאַנטיסט געפֿעלט מיר זייער. איך רעכן אָוועקגעבן אים נאָך דער חתונה אונדזער יענקלען, טאָמער וועט ער אים מאַכן פֿאַר אַ שטיקל מענטש. און איך שרײַב דיר, וועלוול, אַז דו האָסט נישט וואָס צו

זעצן מיט בריוו, אז איך זאל דיר שרייבן, ווארעם איך האב דערווייל גארנישט וואס צו שרייבן. אז ס'וועט זיין וואס צו שרייבן, וועל איך דיר אליין שרייבן, אדער קלאפן א דעפעש, זאלסט קומען אפן גרייטן. און איך שרייב דיר, וועלוול, אז איך האב צוגעשלעפט צום קעשעניעווער שידוך אונדזער טשאפניטשקע. לעבן לעבט זי גרוים און קיין געלט האט זי נישט, האב איך איר צוגעשארט א פארדינסטל. למאי זאל דער סווירסקי, דער וועלט־שדכן, וואס איך האב דיר געשריבן, צונעמען די גאנצע פוטער? וואס וועט מיך ארן, אז די טשאפניטשקע וועט אויך עפעס נאשן? הלוואי זאל זיך 'עס נאר אויסקייטלען, אם ירצה השם, אין א גוטער שעה, איך זאל דיר קאנען שרייבן נייס. און איך שרייב דיר, וועלוול, זאלסט זיך מאכן צייט און למען־השם זיך זען דארטן מיט לויפערמאנען און מיט ברויבשטולן, און דער עיקר מיט דעם קורלענדער אקס, און אים אויפעפענען דעם מוח אף זיין בעלצען, אז ס'איז גלייבער, ער זאל בעסער אכטונג געבן אף זיין ווייב אײדער אף זיינע הייזער. די הייזער וועט דער דוח נישט נעמען, און זיין בעלצע מאכט דא הנדלעך מיט פרעמדע חתנים און מיט פרעמדע מאנען, וועלכע שלאגן זיך גאר פאר איר, ווי פאר עפעס רעכטס. ס'איז חולשי חלשות, א בזיון מיט א הארצווייטיק אינאיינעם. ווארעם וועז נישט אט די נאלעווקער ווייבלעך, וואלט אט דער קעשעניעווער שידוך שוין לאנג געווען א שידוך. און איך שרייב דיר, וועלוול, אז איך קאן דיר גאר אזוי פיל נישט ארויסשרייבן, און זיי געזונט, און גרים די קינדער, יענקלען און מענדלען, גאר פריינטלעך.

פון מיר דיין פרוי פערל יאמאיקער.

.22

(חיים סאראקער פון מאריענבאד צו זיין פריינט שלמה קורלענדער אף די נאלעווקים אין ווארשע.)

ידידי!

איך וואלט דיר באדארפט אפשפילן א פרימארגן גאר אף אן אנדער אופן. אדער נאך בעסער וואלט געווען, איך זאל דיר גארנישט שרייבן,

וואָרעם דו ביסט דאָס נישט ווערט. אַף אַזאַ פּרא־אָדם, ווי דו, אָן ביידע זאַכן: אָן שכל און אָן יושר, איז אָסור לרחם! אַז די וועלט זאָגט, אַז די קורלענדער זײַנען חכמים בלילה, איז דאָס, אַפּנים, נישט אומזיסט. אַ וועלט איז נישט משוגע.

איך פרעג דיך אַליין, ביסטו נישט קיין פערד, באַטש דו ביסט שוין אַ ייִד קרוב צו ששים: באַרעכן דיך, אויב דו האָסט נאָך אַ שטיקל קלעפּקע אין קאָפּ, וואָס האָסטו געטאָן? דו גייסט און שרײַבסט מיר אַרײַן אַ בריוו אַזוי און אַזוי, און בעטסט מיך רחמים, עס האָט דיך געטראָפן אַ צרה, דײַן בעלצע פאָרט קיין מאַריענבאַד דאָס ערשטע מאָל אַף איר לעבן און קען נישט די שפּראַך און ווייס נישט, ווער עס האָט זי געשלייערט, על־כן זאָל איך זי מקרב זײַן, אַף איר השגחה געבן, אויסלײַען איר געלט און נאָך אַזעלכע זאַכן. און דו אַליין לייגסט מיר נאָך אַרײַן אַ פינגער אין מויל אַרײַן איך זאָל זען, אַז זי זאָל זײַן ווײַט אָפּגעשיידט פון איר קרובה, חוהלע טשאַפּניק, און בדומה אַזעלכע זאַכן. און בעטסט מיך נאָך אַליין, ס'זאָל זײַן בסוד. און איך בין אַזאַ שוטה, און גלייב דיר, וואָס דו שרײַבסט מיר, און האָב אַף דיר רחמנות, און שרײַב דיר אַוועק אַ בריוו און נאָך אַ בריוו, און גיב דיר איבער אַלצדינג מיט אַלע פּישטשעווקעס, און זאָג דיר אָן צען מאָל, אַזוי ווי דו שרײַבסט מיר בסוד, אַזוי אויך דאָס, וואָס איך שרײַב צו דיר, באַדאַרף זײַן אַ הייליקער סוד, וואָס נאָר צווישן אונדז ביידן זאָל עס בלײַבן, און קיין פויגל זאָל נישט וויסן אַפילו, אַז דו שרײַבסט צו מיר און אַז איך שרײַב צו דיר. לסוף וואָס טוט אַזאַ חכם, ווי דו? גייסטו, קורלענדער אינדיק וואָס דו ביסט, און טראָגסט אַוועק מײַנע בריוו גלײַך צו מײַן אסתרן, — ביסטו נישט ווערט, אַז מע זאָל דיך אַנידערלייגן אין מיטן די נאַלעווקים און אָפּצימבלען דיך, ווי עס געהער צו זײַן, אָדער שנײַדן פון דיר פּאַסן? איך פרעג דיך, משוגענער לעקיש, ווער טוט עס? דאָס טוט דאָך נישט דער ערגסטער הולטײַ שבהולטײַעס! נישט אומזיסט זאָגט די וועלט אַ ווערטל, אַז אַ נאַר איז טויזנט מאָל ערגער פון אַ הולטײַ. ניין, איך פרעג דיך אַן אַנדער קשיא: וועלכער רוח האָט דיך געטראָגן, אַז דו זאָלסט זיך צו מיר אָנשלאָגן מיט דײַן בעלצען? און וואָס גייט מיך אָן, צי דײַן בעלצע פאָרט דאָס ערשטע מאָל קיין מאַריענבאַד, צי דאָס לעצטע מאָל? ווער האָט געבענקט נאָך איר אַט דאָ אין מאַריענבאַד און ווער האָט אַרויסגעקוקט אַף

איר, א חוץ מיין שוואגעריק, דער שארלאטאן? ווייס־זשע, דו קורלענדער בהמה, אז דיין בעלצע איז דא, חליקה, נישט קיין יעלנטע; א חוץ מיין שוואגעריק, דעם אדעסער תכשיט, טאנצן ארום איר נאך שארלאטאנעס, און מער פון אלעמען איינער א קעשעניעווער פראנט מיט ווייסע הויזן, א דאנטיסט, וואס האט באדארפט די טעג חתן ווערן. די מאדאם טשאפּניק איז געווען די גאנצע שדכנטע און געזאלט כאפן העריביי א גראבס, נאר ס'איז צו־נישט געווארן, מע ווייס נישט איבער וואס, מע האלט דאס בסוד. נאר דיין בעלצע ווייס פונעם סוד, ווארעם קיינער איז מיט אים אזוי נישט נאענט, ווי דיין בעלצע... זיי שפּאצירן ארום שטענדיק אינאיינעם, טרינקען און איין צייט דאס וואסער באם ברונען, און עסן אין רעסטאראן בא איין טיש.. האט דאס מסתמא רעכט פארדראסן מיין שוואגעריק דעם אדעסיט, האט ער זיך זאטשעפּעט מיטן קעשעניעווער דאנטיסט, האט אים דער דאנטיסט געשיקט זאגן, אז ער רופט אים ארויס אף א דועל, און עס וויגט זיך מאריענבאד, און די וועלט גייט כאדאראם! מיטן איין ווארט, ס'איז א גאנצער ראמאן, און דיין בעלצע איז פון אים די העלדין, און דו זיצסט אף די נאלעווקיס און היטסט די הייזער. היט־היט, קורלענדער לעמעשקע, זיי זאלן נישט אנטלויפן! פאר דיין בעלצען זאלסטו זיך נישט זארגן. זי וועט נישט פארפאלן ווערן. איך האב געהערט זאגן, אז זי פארט אריבער פון דאנען אין אן אנדער באד. וווהין — ווייס איך נישט. איך האב געהערט, אז קיין אסטענדע. און זי טוט זייער גליך. משנה מקום, משנה מזל... יעדנפאלס, דארפסטו קיין יסורים נישט האבן. זי פארט נישט אליין. זי פארט אין צווייען... נאר וואס גייט עס מיך אן? פון מיינעטוועגן מעגן זיי פארן אפילו אין דרייען. ווארעם, אז דו האסט געקאנט האבן אין זיך אזא יושר און גיין ווייזן מיין אסתרן די בריוו, וואס איך שרייב צו דיר בחדר"ג, ביסטו א פעטאך און אן אלטער בעזעם און א שמינדער בגעץ און א גארנישט מיט א נישט, און ביסט נישט ווערט, וואס די ערד טראגט דיך, און איך וויל מיט דיר מער קיין מגע־ומשא נישט האבן!

איך וואלט דיר, אייגנטלעך, געקאנט שרייבן איצטער נייס און נייס, מאקע פון בעלצען מיט דעם דאזיקן קעשעניעווער פויגל... נאר איך וויל מיך שוין מער נישט אריינמישן אין אזעלכע עסקים און וויל אפילו אין דיינע ד' אמות נישט שטיין! גענוג. איך האב מיך שוין אפגעבריט מיט

דיר איין מאָל — מעגסט שוין איבערגיין אַף אַנדערע הענט. מיך זאָלסטו מער נישט פרעגן גאָרנישט, און נישט שרײַבן צו מיר, וואָרעם איך וועל דיר נישט ענטפערן. איך בין שוין מער נישט דײַן בעל־יועץ מיט דײַן בעל־סוד. און דו ל מיר נישט קיין קאָפּ און דריי מיר נישט קיין ספּאָדיק. איך וויל דיך נישט קענען, אַזוי ווי איך האָב דיך נישט געקענט.

דאָס געלט, וואָס איך האָב דאָ געגעבן דײַן בעלצען אַף דײַן רעכע־נונג, קאָנסטו מיר אָפּשיקן אַהער, אויב דו ווילסט, און אַז נישט, וועסטו מיר באַצאָלן אין וואַרשע, אחת ואחת. נישקשה, ביסט בא מיר אַ בטוח. און אפשר וועסטו מיר נישט וועלן צאָלן פאַר דײַן בעלצען? אדרבה, לאָז דיר גאָט געבן אַזאַ מחשבה. איך האָב דײַן בריוו, וואו דו שרײַבסט מיר בפירוש, איך זאָל אַרויסגעבן דײַן ווײַב געלט אַף דײַן רעכענונג, ווען נאָר זי וועט באַדאַרפן און וויפל זי וועט פאָדערן. און לאָז־מיר זען, דו זאָלסט אָפּלייקענען, וועסטו נאָך האָבן בזיונות אויך, וואָ־רעם איך וועל דײַן בריוו געבן איבערזעצן אַף רוסיש, — ער איז בא מיר אַ דאָקומענט...

און האָרך אויס, חכם מײַנער, אַזוי ווי דו ביסט, ווי איך זע, אַ מענטש, וואָס דו קאָנסט נישט האַלטן קיין סוד אין זיך, וועסטו דאָך אוודאי וועלן אָפּטראָגן מײַן ווײַב, וואָס איך שרײַב צו דיר אַצינד, זאָג איך דיר, אַז דו קאָנסט דאָס טאָן מיטן גרעסטן כבוד. נאָר איידער איך געזעגן מיך אָפּ מיט דיר, דאַרף איך דיר נאָך אַ מאָל זאָגן אָפּנטלעך, אַז דו ביסט אַ קורלענדער לעמעשקע, און אַן אָפּגעריסענער נאַר, און אַ שמענדריק, און אַ בהמה בצורת פערד, און אַ דאָס, וואָס מע טאָר נישט אויסזאָגן...

פון מיר דײַן געוועזענער גוטער פרײַנט, וואָס דו ביסט נישט ווערט זײַן פּאַדמעטקע.

חיים סאַראַקער.

.23

(שלמה קורלענדער פון די נאַלעווקעס אין ווארשע צו זיין פריינט חיים סאָראקער אין מאַריענבאַד.)

לכבוד ידידי היקר מוהר"ר חיים נ"י.

ווי בוימל אויפן פייער און ווי זאַלץ אויף א וואונד, אזוי איז געווען דיין בריוו צו מיר, וואָס האָט מיר צוגעלייגט צו מיינע צרות נאָך א צרה און צו מיין עגמת־נפש, וואָס איך האָב, נאָך מער עגמת־נפש, אַז ממש איך גיי אַרום אָן א קאָפּ, און ווייס שוין גאָרנישט, וואָס איך זאָל טאָן. לאַ־די, וואָס איך האָב אַזעלכע גוטע ידיעות פון מאַריענבאַד, באַ־דאַרף איך נאָך האָבן חרפות־בושות פון דיין אסתרן, און עס דאַרף מיר פלאַמען דאָס פּנים פּאַר א בערל טשאַפּניק, וואָס איך היט זיך פּאַר אים, ווי פּאַר פייער. איך זאָל נעמען אויסדערציילן דיר מיין געשוואָלן האַרץ, מיט די צרות און געבראָטענע לייד, וואָס איך שטיי־אויס פון זינט מיין בעלצע איז אין מאַריענבאַד, וואָלט איך געהאַט דיר צו שרייבן און צו שרייבן. נאָר דו האָסט נישט פאַרדינט בא מיר, חיים, איך זאָל דיר אפילו ענטפערן אויף דיינע זידלערייען און זלזולים. ווי מיר האָבן היינט יום גימל אויף דער גאַנצער וועלט, אַז דו ביסט קענגן מיר אומגערעכט אַרום און אַרום, און אַז דו וועסט איבערלייענען מיין בריוו, וועסטו אַליין זאָגן, אַז דו האָסט געהאַנדלט אַקעגן מיר נית ווי א גוטער פריינט און אַן אָרנטלעכער מאַן, נאָר ווי א שונא און ווי א נידערטרעכטיקער מענטש מיט א פאַרדאָרבענעם כאַראַקטער. נאָר לאָ־מיר גיין בהדרגה און לאָמיר דיר אָפּענטפערן פריער אויף דיין בריוו, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

מילא, וואָס דו זידלסט מיך, ווי א יאַטקע־יידענע, און רופסט מיך אָן מיט אַזעלכע נעמען, וואָס מע האָט נאָך נישט געהערט צווישן סעדיכעס אויף דער זשעליאַזנע בראַמע, — דאָס בין איך דיר מוחל. איך געפין אויף דיר א זכות — מסתמא האָסטו באַקומען א רעכטע פּאַרציע פון דיין אסתרן, וואָס ס'איז איר נעבעך ווייסט אויפן האַרצן, ביסטו גע־גאַנגען און האָסט אויסגעלאָזט דעם גאַנצן צאָרן אויף מיר, כאָטש גאָט איז יודע דעם אמת, אַז איך בין ריין, איך זאָל אַזוי ריין זיין פון

שלעכטס. און לאָם איך אַזוי דערלעבן זען מײַן בעלצען בקרוב צוריק אין וואַרשע, — ס'איז באַ מיר אַ גוטע שבועה, — ווי איך האָב נישט מזכיר געווען פאַר דײַן אסתרן קיין חצי דבור פון דײַנע בריוולעך צו מיר אָדער פון מײַנע בריוולעך צו דיר. אָסור, אויב איך הייב אָן צו פאַר־שטיין, ווי אַזוי קומען זיי צו דײַן אסתרן? אדרבה, איך האָב שוין לאַנג חושד געווען דיך, אַז דו האָסט דײַן אסתרן מײַנע בריוו צו דיר יאָ באַוויזן, וואָרעם פון וואַנען דען וויים דײַן אסתר, אַז איך האָב דיר פאַרטרויט מײַן בעלצען אין מאַריענבאַד, אַז דו זאָלסט אַף איר השגחה געבן, אויסלײַען געלט און נאָך אַזעלכע זאַכן? איך קום צו גיין איינ־מאָל צו דיר אַהיים זען, וואָס מאַכט דײַן אסתר, און איבערגעבן איר אַ גרוס פון מײַן בעלצען, רופט זיך אָן צו מיר דײַן אסתר: „איר האָט ניט געהאַט, זאָגט זי, אין מאַריענבאַד קיין גענטערן גוטן פרײַנט, זאָגט זי, איר זאָלט אים מאַכן פאַר אַן אַפּעקון, זאָגט זי, אַף אײַער בעלצען, אַ חוץ מײַן חיימען?"... איך האָב באַלד פאַרשטאַנען, ווּהין דער ווינט בלאָזט, נאָר איך האָב מיך אָנגענומען מיט הארץ און האָב איר אָפּגע־ענטפערט: „זאָלט איר מיר געזונט זײַן, זאָג איך, געבן אײַער מאַן אַן אָנווײַזונג אַף געלט, זאָג איך, ווערט שוין אָנגערופן באַ אײַך, זאָג איך, אַפּעקון?" הערט זי מיך אויס און מאַכט צו מיר: „ווייסט איר וואָס, רב שלמה? לאָמיר, זאָגט זי, דערפון נישט ריידן מער"...

נאָך אַזעלכע רייד דאַרף מען זײַן, דאַכט מיר, אַ לײמענער גולם, אַז מע זאָל נישט פאַרשטיין, אַז אָדער דו האָסט איר איבערגעשיקט מײַנע בריוו, וואָס איך האָב צו דיר געשריבן, אָדער דו האָסט איר גלאַט אַזוי איבערגעגעבן אַלצדינג וואָס איך האָב דיר געשריבן וועגן מײַן בעלצען, כאָטש איך פאַרשטיי נישט, צו וואָסער אַ צוועק? נאָך אַ סימן האָב איך געהאַט, אַז דײַן אסתר וויים פון מײַנע בריוו צו דיר: אַז איך האָב געהאַלטן שוין באַ אַוועקצוגיין, רופט זיך אָן צו מיר דײַן אסתר: „לאָזט גריסן אײַער בעלצען, און שרײַבט איר, אַז זי וועט פאָרן צוריק פון מאַריענבאַד, זאָגט זי, איבער בערלין און וועט זײַן באַ ווערטהיי־מערן, זאָל זי מיר אויך, זאָגט זי, אין זינען האָבן"... פון וואַנען וויים דײַן אסתר, אַז מײַן בעלצע איז געווען באַ ווערטהיימערן? אַ נביאטע איז זי, צי אַ פייגעלע האָט עס איר געבראַכט צו טראָגן פון מאַריענבאַד?

נאָר דאָס אַליין וואָלט געווען אַ האַלבע צרה. האָסט מיר געוואָלט

פֿאַרשווארצן דאָס פּנים פֿאַר דיין אסתרן. ביסטו מיר געגאַנגען און האָסט איבערגעגעבן אַזעלכעס, וואָס דו האָסט נישט געטאָרט איר איי־בערגעבן בשום אופן. נאָר גאָרנישט. אָפּגעטאָן, איז פֿאַרפֿאַלן. וואָס האָסטו אָבער געהאַט צו מיר, זאָלסט מיר אָנשיקן אַף מיין קאָפּ אַ נייעם אומגליק? איך רייד פֿון בערל טשאַפּניק. פֿון וואַנען ווייס עס אָט דער אַפּעריסט, וואָס איך האָב געשריבן צו דיר וועגן אים און וועגן זיין מאַ־דאַם, אַז זיי ווינען שוין צוואַנציק יאָר אין וואַרשע און קיין בן־אָדם ווייס נישט, ווער איז טשאַפּניק, איז פֿון וואַנען לעבט אָט דער טשאַפּ־ניק, און נאָך אַזעלכע זאַכן? אַף אַזאַ מין אָנשיקעניש האָב איך זיך קיינמאָל נישט געקאָנט ריכטן. ווי אין אַן אויג אַ שטאָך, אַזוי היט איך מיך מיט אַ וואָרט קעגן דעם דאָזיקן יידן, און איך קאָן גיין שווערן אין טלית און אין קיטל, אַז אויסער דיר האָב איך וועגן אים קיינעם קיין שלעכט וואָרט פֿון מיין מויל נישט ארויסגעזאָגט. ער ווייס נישט, זאָגט ער, וואָס איך האָב צו אים? דאַכט זיך, מיר האָבן קיינמאָל, זאָגט ער, זיך נישט געקריגט. און טאָמער איז געווען צווישן אונדז אַ שטיקל רעכענונג (דו הערסט? אַ שטיקל רעכענונג!) וועגן דירה־געלט, זיינען מיר, זאָגט ער, לעבעדיקע מענטשן, ער האָפֿט, זאָגט ער, גאָר אין גיכן, מיטן אייבערשטנס הילף, זיך צערעכענען מיט אַלעמען, און מיט מיר צום אַלעם ערשטן, ווייל ער האַלט מיך, ערשטנס, פֿאַר אַ פֿיינעם און אַן אָרנטלעכן און אַ גוטן מענטשן מיט אַ ווייכן כאַראַקטער (דו הערסט, צי נייִן?), און והשנית, זאָגט ער, זיינען מיר דאָך איצטער עפּעס שטיקלעך קרובים...

„קרובים?" — דאָ בין איך שוין געוואָרן אָנגעצונדן. מילא, אַ ווייכן כאַראַקטער אַז איך האָב און נאָך אַזעלכע זאַכן קאָן מען נאָך ווי עס איז אַריבערטראָגן, נאָר אַז בערל טשאַפּניק האַלט שוין באַ אויסרע־כענען זיך מיט זיין קרובהשאַפֿט — שמעקט דאָס שוין געוויס מיט אַ גמילות־חסד. צום סוף לאָזט זיך אויסעט, אַז איך האָב אַ טעות גע־האַט. דאָס הייסט, מיט אַ גמילות־חסד האָט זיך עס טאַקע געענדיקט, נאָר דער עיקרשט פֿון זיין אַריינקומען, זאָגט ער, איז נאָר איין זאַך: „פֿאַר וואָס זאָלט איר מיך האַלטן, זאָגט ער, שטענדיק אין מויל, זאָגט ער, און מיך באַריידן פֿאַר דער גאַנצער וועלט, אַזוי, אַז גאַנץ מאַ־ריענבאַד זאָל, זאָגט ער, ווּיסן, אַז איך זיץ, זאָגט ער, צוואַנציק יאָר אין

וואַרשע און צאָל נישט קיין דירה־געלט, און אז איך צאָל נישט דעם קצב פאַר פלייש, זאָגט ער, און אפילו העקסעלמאַנען פאַר דער וועטשערע, זאָגט ער, האָב איך אויך נישט באַצאָלט?"...

ווי אַזוי מיר איז געווען אַפן האַרצן נאָך אַזעלכע רייד — באַדאַרף איך דיר נישט דערציילן, חיים. דו ביסט דאָך שוין נישט קיין קורלענדער, וועסטו שוין אַליין ווי עס איז פאַרשטיין מיט דיין אייגענעם שכל. נאָר וואָס דען? איך פרעג דיך, איז דאָס אַ יושר, נעמען מיינע בריוו, וואָס איך שרייב צו דיר בסוד סודות, און באַווייזן זיי דער מאַדאַם טשאַפּניק, זי זאָל זען, וואָס איך שרייב צו דיר אויף איר מאַן? און נאָך אַזאַ מעשה נוראָ גייסטו און טראַכסט אויס אויף מיר אַ בלבול, אַז איך האָב באַוויזן דיין אַסתרן די בריוו, וואָס דו שרייבסט צו מיר, און פאַלסט אָן אויף מיר מיט זידלערייען און באַליידיקסט מיך, ווי דעם לעצטן שבלעצטן ! ! ניין, חיים, איך וועל דיך נישט זידלען, אַזוי ווי דו זידלסט מיך. איך בין נישט דו. נאָר זאָגן וועל איך דיר, אַז דו ביסט אַ נידעריקער מענטש מיט אַ געמיינעם פאַרדאָרבענעם כאַראַקטער, און דערצו נאָך אַ שטיק משוגענער, אַ כהן, צווישן כהנים אַ כהן! און מער איז נישטאָ מיט דיר וואָס צו ריידן. „אַן אָקס, זאָגט מען, האָט אַ לאַנגע צונג און קאָן קיין שופר נישט בלאָזן"...

ידידך שלמה קורלענדער.

24.

חנצע מאַריאַמטשיק פון די נאַלעווקים אין וואַרשע צו איר מאַן מאיר מאַריאַמטשיק אין מאַריענבאַד.

טייערער מאַרק!

אומזיסט איז דיין טרחה, און דיינע זיסע בריוולעך צו מיר, ווי דו דערקלערסט זיך מיר אין ליבע, זיינען אַרויסגעוואָרפן. איך ווייס שוין, צוליב וואָס דו ביסט געפאָרן אין אויסלאַנד. איך ווייס שוין, צוליב וועמען דו האָסט זיך אַזוי געריסן קיין מאַריענבאַד. צו שפּעט האָב איך דאָס דערפאַרן, אַז אָך און וויי איז מיר. איך זאָל נישט

זײַן קיין נאַר, וואָלט איך עס באַדאַרפט אַרויסזען אַ סך פריער, נישט גלייבן אַזאַ אַפעריסט, ווי דו ביסט, אַז דער דאָקטער הייסט דיר פאָרן קיין מאַריענבאַד. איך שיק דיר דאָ, מאַרק, אַ מתנה — בריוו, וואָס שלמה קורלענדער שרײַבט צו אונדזער חיימען, און אַ בריוו, וואָס אונדזער חיים שרײַבט צו זײַן פרײַנט שלמה קורלענדער. פון די דאָ־זיקע בריוולעך וועסטו שוין פאַרשטיין, פון וואַנען איך ווייס אַלצ־דינג, וואָס קומט פאָר בײַ אײַך אין מאַריענבאַד. עס שטייט מיר פאַר די אויגן די דאָזיקע הולטײַסקע, וואָס שלמה קורלענדער האָט געבראַכט צו פירן די דריטע וואָך נאָך זײַן ווײַבס טויט, גענומען זי, אַ מכה אים, ווי זי שטייט און גייט פאַר איר שיין פּענעצל. אַצינד איז שוין רעכט. אַצינד פאַרשטיי איך שוין אַלץ. און זײַ זיכער, מאַרק, אַז איך וועל שוין לאַנג דיר נישט שטערן. גיך־גיך וועל איך דיר אויפבינדן די הענט. גיך־גיך וועל איך דיך באַפרײַען. עס איז געווען בײַ מיר הײַנט צוויי מאָל דער דאָקטער. ער זאָגט, אַז איך בין רעכט קראַנק, אַז ס'איז בײַ מיר געריירט די לעבער, און אַז איך באַדאַרף האָבן קאַרלסבאַד, ווי מע באַדאַרף לעבן. נאָר איך וועל קיין קאַרלסבאַד נישט פאָרן. דו הערסט, מאַרק? אין דער ערד אַרײַן וועל איך דיר ליבער פאָרן, ניט קיין קאַרלסבאַד, איך זאָל זען דאָרט, ווי דו ביסט די כפרה נאָך אויסגעלאַ־סענע ווײַבלעך, ווי דו פליסט זיי אָפּנעמען פון דער באַן און ווי דו ברענגסט זיי צו פירן צו זיך אַף דער סטאַנציע, און ווי דו שפּאַ־צירסט מיט זיי איבער מאַריענבאַד, און ווי דו פירסט זיי אין קינע־מאַטאָגראַפן און אין טעאַטערס און אין רעסטאָראַנען. ווײַ, צו וואָס איך האָב מיך דערלעבט! טאַטע־מאַמע זאָלן איצט אויפשטיין פון קבר און אַ קוק טאָן אַף זייער מיזינקע חנצע, וואָס פון איר איז געוואָרן! פאַר וואָס בין איך נישט אויסגערונען בײַ דער מאַמע אין בויך, איידער איך האָב דיך דערקענט! אַ בייזער טויט וואָלט געמעגט קומען אַף דײַנע קרובים וועלוול יאַמאַיקער מיט זײַן יאַמאַיטשיכע, וואָס האָבן דיך אויסגעשריבן אַהער פון אַדעס! פאַרשאָלטן וואָלט געמעגט ווערן דער טאָג, וואָס איך האָב מיך מיט דיר געטראָפן! נישט אומזיסט האָט מיר מײַן אסתר וויפל מאָל געגעבן אָנצוהערעניש, איך זאָל דיר נאָכ־קוקן, וווּהין דו גייסט און מיט וועמען דו באַגעגנסט זיך אין וואַרשע. איך האָב געוווּסט, אַז דו זוכסט פייגעלעך; נאָר גיי טרעף, אַז שלמה

קורלענדערס ווײַבעלע וועט זיך מיט אים אויפריידן, מע זאָל פֿאָרן אינ־
איינעם קיין מאַירענבאַד! ווו זײַנען געווען מײַנע אויגן? וווּ איז גע־
ווען מײַן שכל? און וואָס טראַכסטו דיר, מאַרק? איך ווייס דײַן פּלאַן
— גלייב מיר, איך ווייס. איך קאָן דיך אויסגעבונדן. דו רעכנסט, אַז אַט
דער קורלענדער שוטה וועט געוואָר ווערן פֿון דײַן ראָמאַן, וועט ער
מסתמא כאַפּן זיך גטן מיט בעלצען, און דו וועסט זיך גטן מיט מיר
און איר וועט זיך חתונה האָבן ביידע אין אַ מזלדיקער שעה? אַ מכה!
נישט שלמה וועט גטן זײַן ווײַבל, נישט איך וועל נעמען בײַ דיר גט.
גיכער וועל איך דיר שטאַרבן פֿון דער לעבער, איידער איך זאָל דיך מיט
מײַן גוטן ווילן באַפֿרײַען, זאָלסט קאָגען כאַסלירע האָבן מיט דער פּאַס־
קודסטווע, וואָס האָט זיך פֿאַרקויפֿט פֿאַר געלט צו אַן אַלטן שקראַב,
ויעלכער האָט עלטערע טעכטער פֿון איר! איך שטעל מיר פֿאָר דײַן טרויִ־
ער, ווען איך נעם און שטאַרב אַוועק, חלילה, דײַן וויינען, וואָס דו
וועסט זיך אָנוויינען נאָך מיר! איך ווייס גאָרנישט, אויב דו וועסט עס
אויסהאַלטן אַפֿילו... פֿונדעסטוועגן, מאַרק, זיי נאָר נישט אַזוי פֿריילעך,
וואָרעם נישט אַזוי גיך שטאַרב איך דיר. איך וועל דיך נאָך פֿריִער
אַביסל אָנמוטשן גוט. וועסט בײַ מיר פֿריִער צוקרעכנקען. גרוי און אַלט
וועסטו בײַ מיר ווערן. סײַדן דו וועסט זיך מיט איר אויפהייבן, מיט אַט
דער כל־בוניצע, און אַנטלויפֿן ווו דער שוואַרצער פּעפֿער וואַקסט, ער־
גער קיין אַמעריקע. האָט איר אָבער קדחת מיט וואָס צו פֿאָרן. נישט זי,
נישט דו. איר שיקט דער מאַן געלט דורך אונדזער חיימען אַלע שעה
אַן עס־לעפֿל, ווי דו זעסט פֿון די בריוולעך, וואָס איך שיק דיר דאָ. און
דו? דו רעדסט מיך צו, איך זאָל איבערטרעטן מײַן חלק ירושה צו חיי־
מען און נעמען געלט, בכדי דו זאָלסט האָבן מיט וואָס צו שאַרלאַטאַ־
נעווען. נישט דערהאָרן וועסטו דאָס! איך האָב בעסער אַרויסגערופֿן
אַהער דײַן פּאַפּאַשאַ פֿון אָדעס. הײַנט־מאָרגן קומט ער צו פֿאָרן. לאָז ער
זען, וואָס פֿאַר אַ זון ער האָט, און לאָז ער אָנקוקן, וואָס דו האָסט פֿון
מיר געמאַכט אין אַזאַ קורצער צײַט. אַפּנים, איך קאָן דען באַווײַזן
זיך אויף דער גאַס פֿון בזיון? בערל טשאַפּניק פֿון איין זײַט און וועלוול
יאַמאַיקער פֿון דער אַנדערער זײַט גייען אַרום און קלאַפּן מיט די צינ־
גער, גיבן־אָפּ גרוסן פֿון דיר און פֿון מײַן שוואָגער חיים און פֿון אונד־
זערע נאַלעווקער ווײַבלעך, וואָס האָבן זיך פֿאַרקליבן מיט אײַך קיין מאַ־

ריענבאד און לעבן דארט א גוטן טאג. און טאמער איז קארג די בזיונות, וואס איך האב פון דיר, מיטן הארצוויייטיק, האסטו מיר נאך באדארפט פארשווארצן דאס פנים פאר פרעמדע מענטשן מיט דיין „פארריסענער כלה", וואס דו האסט מיר צוגעשיקט. און איך, שטיא, פאלג אים און נעם די „פארריסענע כלה" און טראג זי אפ אין דער רעדאקציע, — האט מען געמאכט פון מיר א בער. מע האט זיך געקאטשעט פאר געלעכטער און אפגעגעבן מיר צוריק. „די מעשה, זאגן זיי, האט שוין א בארד"... וואס זיי מיינען דערמיט — ווייס איך נישט, נאר איך האב קוים געטראפן צו דער טיר. א רעשטל צו די צרות! איצט זיץ איך און קוק־ארוים אף דיין פאפאשא, ער זאל שוין קומען צו פארן, וועט ער דיך ארויסרופן פון מאריענבאד. געגוג דיר שוין צו זיצן דארטן אין אויסלאנד אף דער קור, דו האסט דיך שוין אויסגעקורירט. קום שוין בעסער, מארק, צו פארן אהיים צו דיין קראנקן ווייב, אפשר וועסטו זי שוין טרעפן אפן טויטן בעט...

חנצע.

25.

(דוד מאריאמטשיק פון אדעס צו זיין זון מאיר מאריאמטשיק אין מאריענבאד)

מיין טייערער זון מארק!

נאר־וואס האב איך באקומען צוויי בריוולעך פון ווארשע, איז מיר פינצטער געווארן אין מיינע אויגן, און איך רוף אף זיך דעם טויט. איך ווייס נישט, וואס דו האסט צו מיר, וואס דו פארשאומערסט מיר מיין לעבן? גוטע צוויי בריוולעך! זיי קאנען ביידע אריינטרייבן אין קבר אריין. איין בריוול איז פון עפעס איינעם א ווארשעווער מיטן נאמען טשאפניק. שרייבט ער מיר א גאנצע מגילה, אז ער האט אף דיר א בייטש, א פעקל מיט בריוולעך דיינע, וואס דו שרייבסט אין מאריענבאד צו צוויי יונגע ווייבלעך פון די נאלעווקיס. ער האט געוואלט, שרייבט ער, וויזן די בריוולעך דיין חנצען, האט ער רחמנות אף איר, זי זאל, חלילה, נישט באקומען דעם שלאג אפן הארץ. זי איז אזוי אויך, שרייבט ער, א קראנקע נעבעך. אלזא, שרייבט ער מיר, איך זאל קומען צו פארן קיין ווארשע.

וועט ער מיר די בריוועלעך באַווייַזן און וועט מיר געבן אַן עצה, שרייַבט ער, וואָס צו טאָן... איך ווייס נישט, ווער דער טשאַפּניק איז. ער שייַנט מיר אַן אַפּעריסט צו זייַן; איך ווייס נישט, ווער די נאַלעוועקער ווייַבלעך זייַנען, און איך ווייס נישט, וואָס האָסטו דאָס מיט זיי פֿאַר געשעפֿטן אין מאַריענבאַד. איך ווייס נאָר, אַז דו ביסט מיר מקצר ימים זינט דו ביסט געבוירן געוואָרן אויף דער וועלט. לערנען האָסטו ניט געוואָלט, און צום געשעפֿט טויגסטו נישט; קאָנסט נאָר אויסברענגען געלט און שיין אָנטאָן זיך און שפּילן ביליאַרד, און ווייַטער קאָנסטו גאָרנישט. האָב איך געמיינט: איך וועל דיך חתונה מאַכן, וועסטו זיך אויסמענטשלען. נישט געזשאַלעוועט דיר קיין נדן, אַרייַנגעגעבן אין אַ לייַטיש הויז, צווישן פֿייַנע רייַכע לייַט. צום סוף זע איך, אַז דו ביסט דער זעלבער פּרא־אדם, וואָס בחורווייַז אין אָדעס. איך ווייס גאָרנישט, וואָס דו טראַכסט זיך!

דאָס אַנדערע בריוול איז פֿון דייַן חנצע. זי רופֿט מיך קיין וואַרשע. איך זאָל, למען השם, שרייַבט זי, קומען קיין וואַרשע וואָס פֿריִער. זי האָט, שרייַבט זי מיר, אַ באַווייַז אויף דיר, אַז דו האָסט זיך אויפֿגערעדט אין וואַרשע מיט עפּעס אַ ווייַבל פֿון אַן אַלטן מאַן און ביסט מיט איר, שרייַבט זי, אַנטלאָפֿן קיין מאַריענבאַד, און עס האַלט שוין, שרייַבט זי, באַ אַ גט. דער אַלטער מאַן, הייסט עס, וויל אָפּגטן זייַן ווייַבל, און דאָס ווייַבל, שרייַבט זי, צווינגט דיך, אַז דו זאָלסט אָפּגטן חנצען און חתונה האָבן מיטן ווייַבל — דער רוח ווייס, וואָס פֿאַר זאַכן מע שרייַבט מיר אויף דיר! און איך האָב עס דערלעבט אַ נחת אויף דער עלטער צו הערן אַזעלכע גוטע בשורות פֿון דיר. קאָנסטו פֿאַרשטיין מייַן עגמת־נפֿש מיט מייַנע יסורים, אַז ממש איך ווייס נישט, וואָס צו טראַכטן. וואָלט כאָטש די מאַמע דייַנע געלעבט אַצינד, וואָלט איך זי אַוועקגעשיקט קיין וואַרשע, אָדער איך וואָלט אַליין זיך דורכגעפֿאָרן זען, וואָס טוט זיך דאָרט באַ אייַך. ווי קאָן איך אָבער אַוועקוואַרפֿן די געשעפֿטן, מפֿקיר זייַן די קינדער סאַמע איצט פֿאַר זייער אַרייַנטרעטן אין גימנאַזיע? איך ווייס נישט וואָס פֿריִער: צי איך זאָל גיין אויף דער בערזע מאַכן געשעפֿטן, צי איך זאָל זען אַ חתן פֿאַר פֿאַניִן, זי איז שוין אַ מיידל צו לייַטן, צי איך זאָל אַ שפּייַ טאָן אויף אַלץ און פֿאָרן קיין וואַרשע היילן די צרות, וואָס דו האָסט דאָרטן אָנגעמאַכט? באַרעכן דיך,

מארק, וואָס וועט זײַן פון דיר? שוין צײַט, זאָלסט ווערן א שטיקל מענטש. שוין צײַט, זאָלסט אויפהערן טרײַבן אין דער ערד אַרײַן דײַן פּאָטער.

דוד מאַריאַמטשיק.

.26

(דאָקטער זײַדענער פון מאַריענבאַד צו זײַן קאָלעגע אין קישעניעוו.)

טײַערער קאָלעגע!

וועלכער רוח זיצסטו אין קעשעניעוו? מע דאַרף זײַן א רוצח, א קוילער, מע זאָל זיצן אין קעשעניעוו, אַז ס'איז דאָ א מאַריענבאַד אַף דער וועלט! פאָלג מיך, קום בעסער צו פאָרן אהער קיין מאַריענבאַד, וועסטו וויסן פון א וועלט צו זאָגן. וועסט זיך אביסל אויסרוען, אָפּטרייסלען פון זיך דעם קעשעניעווער שטויב, אָנקוקן א וועלט און זיך פילן גאָר אַן אַנדער מענטש. איך אַליין בין אהער געקומען אויך גאַנץ אומגעריכט. איך האָב גאָר געזאָלט פאָרן קיין עמס אָדער קיין וויסבאַדען. באַדאַרף זיך טרעפן, אַז איך פאָר פון ווין אינאיינעם מיט א קאָמפּאַניע קאָמיוואָיאַזשערן פון לאָדז. דאָס הייסט, איינער איז א קאָמיוואָיאַזשער, דער אַנדערער איז אַן אַפּטייקער, דאַכט זיך, אין לאָמזשע. האָבן מיר דעם גאַנצן וועג געהאַקט אין „פינף־הונדערט־איינס". זיי שפּילן ביידע „פינף־הונדערט־איינס" אַזוי קונציק, אַז ס'איז געפערלעך, איך האָב מורא, אויב זיי זײַנען נישט קיין שולערס. מיר איז באַלד ניט געפעלן זייער איבערקוקן זיך און זייער שפּראַך. בעת זיי דינגען זיך, ריידן זיי אַף א מאָדנער שפּראַך. פרעג איך זיי: „וואָס פאַר א שפּראַך איז דאָס, קינדער?" זאָגן זיי: „לשון־קודש". און האַקן ווײַטער: „ששים ושש"... „מאה וחמישים"... „שלי — שלי"... רוף איך מיך אָן צו זיי: „קינדערלעך, ווילט איר, מיר זאָלן, זאָג איך, שפּילן אין „פינף־הונדערט־איינס", זאָלט איר ריידן אַף וואָס פאַר א שפּראַך איר ווילט, זאָג איך, נאָר נישט קיין לשון־קודש, ווארעם איך בין, זאָג איך, נישט קיין ציוניסט". לאָכן זיי און הערן אויף צו ריידן לשון־קודש, נאָר ווארפן

זיך איבער גלאַט מיט מאָדנע ווערטער. צום בײַשפּיל, אַז איינער פֿון זיי הייבט אויף די דרײַ צוגעדעקטע קאָרטן, טוט ער אַ זאָג: „דאַנקען און לויבן יאָסקע דעם טויבן, איך האָב שוין אײַנגעהאַנדלט גוטע דרײַ קאָרטן — זאַדיק לאַקריץ בנימין". אָדער: „מזל־טוב! איטשעמייער האָט אַ שידוך געטאָן מיט זײַן בעמעלען פֿאַר דער לודמערער מויד"... איצט ווייס איך שוין דעם פּשט פֿון די סיגנאַלן, אַז זאַדיק איז צענטל רויט, לאַקריץ — נײַנטל טרעף, בנימין — וואַלעט פּיק, די לודמערער מויד — דאָס איז מלכּה שערל, אי טאַק דאַלי... דער חסרון איז, וואָס איך בין עס געוואָר געוואָרן ערשט העט־העט, אַז חבֿרה האָבן מיך שוין געהאַט גוט אָפּגערייניקט. פֿונדעסטוועגן זײַנען מיר זיך צעגאַנגען דווקא ווי די בעסטע גוטע פֿרײַנט, וואָרעם איך האָב שוין לאַנג אַזעלכע ווארע־מע יינגלעך און פֿאַרשלעפּטע קרענק נישט באַגעגנט. איינער דערציילט אַנעקדאָטן, און דער אַנדערער זינגט לידלעך — קאָן מען שטאַרבן. שוין אַז מיר האָבן געהאַלטן באַ צעפֿאָרן זיך, איז געוואָרן אַ רייד: „וווּהין פֿאָר איך און פֿון וואַנען?" זאָג איך: „פֿון קעשעניעוו קיין עמס". זאָגן זיי: „נאַראָנים פֿאָרן קיין עמס". זאָג איך: „איך פֿאָר נישט קיין עמס, איך פֿאָר קיין וויסבאַדען". זאָגן זיי: „משוגעים פֿאָרן קיין וויסבאַדען". זאָג איך: „און קלוגע מענטשן וווּהין פֿאָרן?" זאָגן זיי: „קלוגע מענטשן פֿאָרן קיין מאַריענבאַד". זאָג איך: „וואָס איז אין מאַריענבאַד?" זאָגן זיי: „וואַרשעווער ווײַבלעך". זאָג איך: „מיט וואָס עסט מען דאָס?" זאָגן זיי: „פֿאָרט, וועט איר זען". קורץ, פֿון זייערע רייד און פֿון זייערע אויגן האָב איך אַרויסגעזען, אַז מע דאַרף פֿאָרן קיין מאַריענבאַד. האָב איך גענומען אַ קאַרטל און האָב אָוועקגעשריבן צו מײַן ווײַבעלע: אַזוי און אַזוי, זאָלסט מיר נישט שרײַבן קיין עמס, זאָלסט מיר שרײַבן קיין מאַריענבאַד, וואָרעם פֿאַרנדיק אין וועג האָב איך מיך באַקענט מיט צוויי באַרימטע דאָקטוירים, איינער פֿון זיי איז אַ פּראָפֿעסאָר, האָבן זיי מיך אויסגעהערט און געזאָגט, אַז די קעשעניעווער דאָקטוירים זײַנען שוס־טערס. עמס, זאָגן זיי, איז פֿאַר מיר אַ סם און וויסבאַדען אַ טויט. איך באַדאַרף האָבן, זאָגן זיי, מאַריענבאַד, אַזוי ווי מע באַדאַרף לעבן אויף דער וועלט, און וואָס פֿריִער איז בעסער, אי טאַק דאַלי...

און אָט אַזוי, ווי דו זעסט, בין איך אויסגעוואַקסן אין מאַריענבאַד און בין אַרײַן גלײַך אין גן־עדן אַרײַן. ווילסטו דאָך מסתּמא, איך זאָל

דיר באשרייבן דעם גן־עדן? א מכה! ביסט נישט קראנק קומען צו פארן אהער. וואס ווערסטו אויסזיצן אין קעשעניעוו? זאלסט אנקוקן ווייבלעך! נישט קיין ווייבלעך, זאג איך דיר, נאר פערשקעס, ארץ־ישראל־עפעלעך. און דווקא אין פאריקלעך, טוען זיך אן א סך שענער, ווי אין אדעס. און אליין זיינען זיי שיין, איינע שענער פון דער אנדערער. פאראן דא איינע אן אתרוגל. בעלצע רופט מען זי. זאלסט א קוק טאן אף דעם באמבאנ־טשיקל, וואלסטו זיכער איינגענומען א מיתה משונה. איך וועל זי דיר אפמאלן: אויגעלעך — שווארצע קארשן, בעקעלעך — רויטע פלוימען, ציינדלעך — ווייסע פערעלעך, א נעזל — אויסגעטאקט, א העלדזל — עלפנביין, און אנגעטאן גייט דאס — דער רוח זאל מיך נעמען! באַ־דארף אזא בוטאנטשיק איינשטיין, מסתמא, בא אן אלטן שטורמאק. אלע זיינען דא נאך איר די כפרה. און מער פון אלעמען טאנצט ארום איר איינער אן אדעסיט, טאקע א ווארשעווער איידעם, מאריאמטשיק רופט מען אים, א בארימער, א ליגנער, וואס אין דער קארט, און זעט אויס, ווי א קאדעט. איך האב געהאט מיט אים א שטיקל אינצידענט. שיער נישט ארויסגעשפרונגען א דועל. איבער א נארישקייט, נאר ס'איז כדאי צו דערציילן.

אין מאריענבאד איז דא איינע א ווארשעווערן, יאמאיטשיכע רופט מען זי. האט זי דריי טעכטער, שוין א ביסל איבערגעוואקסענע. האבן זיי פאררעסענע נעזלעך און זוכן חתנים. און אזוי ווי בא מיר אף דער נאז שטייט נישט אויפגעשריבן, אז איך בין א באווייבטער, האבן זיי מיך אנגענומען פאר א חתן, און די מאמע מיט די דריי טעכטער קעכלען מיך, ווי א בן יחיד. און דער שדכן דולט מיר א ספאדיק, און אלע באקאנ־טע האלטן מיך פאר א חתן און גיבן מיר אונטער קוראזש. מער פון אלע רעדט מיך צו איינע, אויך פון די ווארשעווער ווייבלעך, א רעכטע וואגטוריסטקע. רויכערט פאפיראסלעך און שפילט מיט מאנצבילן אין פרעפעראנס, מאדאם טשאפניק רופט מען זי. די דאזיקע טשאפניק דער־גייט מיר די יארן. זי זאגט, אז די יאמאיטשיכע איז רייך, אזוי ווי קורח, האט אייגענע מויערן אין ווארשע מיט קלייטן מיט מאיאנטקעס, אי טאק דאלי. קורץ, מע רעדט מיר א שידוך. מאך איך מיך געפגרט. א שידוך איז א שידוך. וואס ארט עס מיך? טרעפט זיך א מעשה, אז אט דער אדע־סיט, וואס איך שרייב דיר, איז זיך מיישב און לאזט־ארויס אף די יאמאי־

טשיכעס טעכטער א לידל אף זשארגאָן, א פרעמדס, און גיט עס ארויס פאַר זײַנס. איך האָב זיך אײַנגעשטעלט פאַר זיי און ס'איז געקומען צו א דועל. זײַן גליק, וואָס ער האָט מיר איבערגעבעטן און מודה געווען פאַר אַלעמען, אַז דאָס ליד איז נישט זײַנס, אַז ער האָט דאָס גע־לקחנט, איבערגעניצעוועט, אי טאַק דאַלי. קורץ, איך לעב דאָ א גוטן טאָג און האָב געווים קיין חרטה נישט, וואָס איך בין אין מאַריענבאַד, נישט אין עמס. פאָלג מיך און קום צו פאָרן. און זאָג סעריאָזשען, ער זאָל אויך קומען אהער קיין מאַריענבאַד. וואָס וועט איר אויסזיצן אין דעם שטויביקן קעשעניעוו? מע שרײַבט מיר, אַז איר פאַרנעמט זיך דאָרטן מיט פוסטע זאַכן. איר פאָרט, זאָגט מען, קיין פעטערבורג מיט א דעפּוטאַציע וועגן די פאַטיעשנע". צו וואָס? עס וואָלט אוודאי געווען א יושר, מע זאָל דערלאָזן יידישע קינדער אין די „פאַטיעשנע פאָלקן". עס איז אָבער ארויסגעוואָרפן. אונדזער וואָ־לאָדקע (פורישקעוויטש) וועט נישט שלאָפן. שרײַב מיר, וואָס הערט זיך אין קלוב? וועמען גייט דאָס בלאַט און ווער ווערט באַגראָבן? איך שפּיל דאָ זעלטן אין קאָרטן. דאָ שפּיל איך מער אין פלירט, און עס גייט מיר — הלוואי ווײַטער. שרײַב מיר אָפטע בריוולעך. נאָר בעסער וואָלט גע־ווען, זאָלסט אַליין קומען צו פאָרן. און נישט אַליין, נאָר מיט סע־ריאָזשען.

איך קוש דיך.

דײַן פרײַנט אלפרעד זײַדענער.

.27

(בעלצע קורלענדער פון מאַריענבאַד צו איר מאַן שלמה קורלענדער אף די נאַלעווקים אין וואַרשע.)

לבעלי היקר מוהר"ר נ"י.

איך קום דיר צו מעלדן, אַז עס גייט מיר דאָ זייער נישט גוט. היינו, איך פיל מיך נאָך מער נערוועז, ווי איך בין געווען אין וואַרשע. איך האָב מורא, אַז עס איז ארויסגעוואָרפן מײַן גאַנצע קוראַציע מיטן

גאַנצן מאַריענבאַד. און ווער איז שולדיק, אַז נישט דו? וואָרעם וויבאַלד איך בין אין מאַריענבאַד אַרומגערינגלט מיט שפּיאָנען, בין איך דאָך ניט זיכער מיטן לעבן. איך האָב גאָרנישט געוווּסט, שלמה, אַז איידער איך בין נאָך געקומען קיין מאַריענבאַד, האָסטו דיך שוין באַוואָרנט מיט שומרים, וואָס זאָלן מיר היטן די טריט, ווו איך שטיי און ווו איך גיי, וואָס איך עס, ווען איך טרינק און מיט וועמען איך רייד. ס'איז טאַקע זייער שיין פון דײַן זײַט, כ'לעבן, אַז דו באַקלאָגסט זיך פאַר דײַן גוטן פרײַנט אַף דײַן ווײַב, וואָס זי איז אַן אויסברענגערן, און בעטסט אים, אַז ער זאָל מיך אויפקלערן, אַז דײַנע געשעפטן גייען דיר נישט גוט... און ער, דײַן „גוטער פרײַנט", איז טאַקע אַזוי שיין און פײַן און איידל און נעמט דײַנע קלוגע בריוולעך, וואָס דו שרײַבסט צו אים בסוד־סודות, און שיקסט זיי איבער צו זײַן אסתרן, און זײַן אסתר נעמט און גיט זיי איבער צו איר שוועסטער חנצע, און חנצע נעמט און שיקט זיי איבער אַהער קיין מאַריענבאַד צו איר מאַן מאירל מאַריאַמטשיק, אָדער, ווי דו רופסט אים אָן, דער „אָדעסער שאַרלאַטאַן". און דער „אָדעסער שאַרלאַטאַן" איז, אויב דו ווילסט וויסן, אַ סך פײַנער פון דײַן „גוטן פרײַנט", כאָטש ער איז אַ שאַרלאַטאַן. וואָרעם ווען נישט ער, וואָלט איך נישט געוווּסט, אַז דו האָסט דאָ שפּיאָנען אין מאַריענבאַד מיט „גוטע פרײַנט", וואָס היטן מיר די טריט. אַ גליק, וואָס דײַנע בריוולעך זײַנען כאָטש נישט אַרײַנגעפאַלן צו דער יאַמאַיטשיכע אין די הענט אַרײַן. די גאַנצע וואַרשעווער גאַלעווקיס וואָלטן שוין געוווּסט דײַנע סודות, וואָס די פאַרטרויסט צו דײַנע „גוטע פרײַנט", וואָס זײַנען גרייט דיך צו קויפן און צו פאַרקויפן, און דו ביסט אין זיי פאַרגלייבט, ווי אין גאָט. אַז ס'איז יאָ אַזוי, באַדאַרף איך דיר עפענען די אויגן, שלמה, זאָלסט וויסן, וועמען מע מעג פאַרטרויען און וועמען נישט. איך שיק דיר דאָ אַ פּאָר בריוולעך פון דײַן „גוטן פרײַנט", וואָס זײַנען געווען געשריבן צו מיר באַלד נאָך מײַן אָנקומען אַהער קיין מאַריענבאַד. לייען אָקאָרשט איבער אַט די צעטעלעך — וועסטו הנאה האָבן. איך פאַרהאָף, אַז נאָך אַזאַ מעשה וועסטו צו אים מער קיין בריוולעך נישט שרײַבן, קיין סודות נישט פאַרטרויען, און מיך וועסטו אויפהערן עסן, למאַי איך קען זיך מיט אָדעסער שאַרלאַטאַנעס, מיט קעשעניעווער שלים־מזלען, מיט לאָדזער פּאַצעטלעך און נאָך אַזעלכע זאַכן. וואָרעם דײַן בעל־סוד, חיים סאָראָ־

קער, איז, אויב דו ווילסט וויסן, טויזנט מאָל ערגער פֿון זײַן שוואָגער
מאַריאַמטשיק, כאָטש ער איז אַ שאַרלאַטאַן און האָט זיך מיר צוגע־
געסן מיט זײַנע בריוולעך אַזוי ווײַט, אַז איך האָב אים געמוזט בעטן, ער
זאָל זיך נישט דערוועגן מער מיר שרײַבן אַזעלכע בריוולעך, וואָרעם איך
וועל זיי אַריבערשיקן צו זײַן חתנצען. איך שיק זיי דאָ דיר אינאיינעם
מיט חיים סאָראָקערס בריוולעך, כּדי זאָלסט זען, אַז דער רוח האָט זיי
ביידע נישט גענומען, אַז דו באַדאַרפֿסט נישט האָבן דאָ קיין אַפּיטראָפּ־
סים, קיין שפּיאָנען און קיין שיצערס. איך קאָן מיט גאָטס הילף מײַן
שטעטל אַליין באַשטיין. למשל, נעם אָט די צוויי שלים־מזלען, וואָס זײַ־
נען געפֿאָרן מיט מיר פֿון בערלין און אָפּגעזעגנט זיך אין מאַריענבאַד
אַפֿן באַנהויף. דו מיינסט אפֿשר, אַז איך האָב מיך נישט באַגעגנט מיט
זיי נאָכדעם דאָ אין מאַריענבאַד? אַזאַ מכּה זיי. איצטער זײַנען זיי שוין
נישטאָ. נאָר די ערשטע צײַט האָבן זיי זיך מיר געפּלאָנטעט פֿאַר די
אויגן. פֿאַרשטייט זיך, אַז איך האָב מיך אָפּגעקערט פֿון זיי, געמאַכט
ווי איך האָב זיי נישט דערקענט... מיינסטו דאָך, אַז זיי זײַנען בדלות?
האָב קיין יסורים נישט, זיי האָבן זיך נישט אַרומגעדרייט דאָ אַליין. פֿאַ־
ראַן דאָ גענוג דאַמען מיט גענוג ווײַבלעך. ס'איז פֿאַראַן אַ בראָניע לווי־
פֿערמאַן מיט אַ לאַהצי ברויכשטול, מיט אַ שערענצים מיט אַ פּעקעלים,
און נאָך אַזעלכע צנועות, וואָס קלײַבן נישט איבער, אַבי אַ יונגערמאַן,
וואָס טראָגט אַ קאַפּעלוש, איז שוין באַ זיי אַ קאַוואַליער. ובפֿרט אַזעלכע
קאַוואַליערן, ווי אָט די צוויי שלים־מזלען, פֿאַרשלעפּטע קרענק, וואָס מע
קריגט זיי נישט. איינער פֿון זיי, דער, וואָס האָט מיך אַ קוש געגעבן און
געכאַפּט פֿון מיר אַ פּאַטש, דערציילט אַנעקדאָטן, אַז מע קאָן שטאַרבן
אונטער זײַנע הענט, און דער אַנדערער זינגט לידלעך — אַ כּפּרה אונד־
זער עליזעאום־טעאַטער! קאָנסט פֿאַרשטיין, אַז אַפֿילו יאַמאַיטשיכע האָט
זיך נישט געקאָנט אײַנהאַלטן און האָט זיי געמאַכט חנדלעך באַם ברו־
נען און האָט זיי דאָרט באַקענט געמאַכט מיט אירע טעכטער. ערשט
שפּעטער איז זי געוואָר געוואָרן פֿונעם שדכן, אַז די שלים־מזלען האָבן
ווײַבער, האָט זי זיי געגעבן דעם וועג. אי, ווּעסטו פֿרעגן, פֿאַר וואָס
האָבן זיי באַלד נישט געזאָגט, אַז זיי זײַנען באַווײַבטע? למאַי מאַריאַמ־
טשיק? און למאַי דײַן בעל־סוד חיים סאָראָקער? ער איז דאָך שוין אַוו־
דאַי אַ באַווײַבטער, און האָט שוין גאָר קינדער כּמעט אַזעלכע, ווי איך,

— ווי קומט דאָס צו אים, ער זאָל שרייבן אַזעלכע ליבע־צעטעלעך, און צו וועמען? צו זיין גוטן פריינטס ווייב, וואָס איז אים אָנגעטרויט געוואָרן, ער זאָל אַף איר אַכטונג געבן?!... גלייב מיר, שלמה, וואָס איך האָב אויסגעוויינט נעכטיקן טאָג, מעגן די טרערן פאַלן אין ים אַריין. אַז איך דערמאָן מיך, צו וואָס האָב איך באַדאַרפט נעמען אַ מאַן אַ גביר? וואָלט דען נישט גלייכער געווען, איך זאָל געווען נעמען מיין גלייכן? אַי, איך וואָלט אַצינד נישט געווען אפשר אין מאַריענבאַד? אַ שיינע ריינע כפרה! בסך הכל האָט מיר דאָס מאַריענבאַד, אויב דו ווילסט וויסן, נישט געגעבן גאָרנישט. אדרבה, זינט איך בין דאָ, האָב איך נאָך פאַרלוירן העכער צוויי פונט. איך האָב געפרעגט דעם דאָקטער, וואָס טוט מען דערצו, זאָגט ער: „מער עסן, ווינציקער שפּאַצירן, און דער עיקר — נים אָפּעסן זיך דאָס האַרץ, נישט האָבן קיין יסורים". אַ חכם אַ דאָקטער! דאָס ווייס מען דאָך אָן אים. איך פרעג אים: אפשר וואָלט פאַר מיר גלייכער געווען, איך זאָל פאָרן קיין פראַנצענסבאַד? זאָגט ער, אַז ער האָט קעגן דעם גאָרנישט. וויבאַלד אַזוי, פאַר וואָס זאָל איך מיך נישט דורכפאָרן קיין פראַנצענסבאַד? מע זאָגט, אַז פראַנצענסבאַד איז פון דאַנען אַ געלעכטער. פראַנצענסבאַד איז אַ באָד פון סאַמע פרויענצימער. און עס קאָסט דאָרט, זאָגט מען, אַלצדינג וואָלוול, בזיל הזול. בראָניע לויפּערמאַן קלייבט זיך שוין לאַנג קיין פראַנצענסבאַד, און לאַהצי ברוינשטול — אויך אַהין. און די שערענצים מיט דער פּעקעלים ווילן, מסתמא, אויך נאָכשלעפּן זיך. זיי טוען מיר נאָך. ווּהין איך גיי, גייען זיי אויך, און וואָס איך טו־אָן, געפעלט זיי. זייערע מאַנען, די איטשעמאיערס, זאָלן זען, ווי זייערע ווייבלעך פירן זיך אויף דאָ אין מאַריענבאַד, וואָלטן זיי זיך מחיה געווען. נאָר איך וויל מיך נישט מישן אין פרעמדע געשעפטן. איך האָב מיינע אייגענע צרות מיט מיינע אייגענע שלעק. איך זאָל געווען וויסן, אַז איך וועל האָבן אַזאַ קור אין מאַריענבאַד, וואָלט איך אַהער נישט געפאָרן פאַר קיין געלט. איך וואָלט נישט צוגעהערט זיך צו מיין קרובה און וואָלט בעסער געפאָרן קיין וויסבאַדען אָדער קיין אָסטענדע. דאָרט איז כאָטש פאַראַן אַ ים און מע קאָן זיך באָדן. און דאָ וואָס? מע ווערט פאַרברענט פון די היצן און באַרעדט פון נאַלעווקער ווייבער, און איבער וועמען? איבער דיר מיט דיינע „גוטע פריינט", וואָס דו ביסט אין זיי פאַרגלויבט, ווי אין אַ

רבין. נאָכדעם ווי דו וועסט האָבן דורכגעלייענט זײַנע „ליבע־צעטע־לעך" צו מיר, וועסטו, האָפנטלעך, אַרויסזען, ווער חיים סאַראַקער איז, און וועסט אים אויפהערן שרײַבן בריוולעך און האַלטן אים פאַר אַ בעל־כּוד. און אַז דו וועסט מיר וועלן שיקן געלט, איז דאָ אַ פּאָסט. און וואָס דו שרײַבסט מיר וועגן מײַנע פעטערס, זאָל דיך גאָט היטן זיי געבן שטעלעס, וואָרעם טאָמער מאַכט זיך נאָכדעם עפּעס נישט אַזוי, וועסטו האָבן וואָס מיר אויפצוּוואַרפן, אַז איך און מײַן משפּחה צוטראָגן דיר די ביינער. גיב זיי בעסער צושטײַער אויף דער הוצאה, לאָזן זיי אָוועקפאָרן קיין אַמעריקע, וועסטו ווּיסן, אַז דו ביסט פּטור געוואָרן איין מאָל פאַר אַלע מאָל — און אַן עק. און איך בעט דיך, זאָלסט מיר נישט שיקן מער קיין אָנווײַזונגען צו דײַנע „גוטע פרײַנט" און „בעלי־סודות". און, למען השם, גיב אַכטונג אין שטוב און זאָג שבע־רחלען, זי זאָל זיך נישט באַפּן שטעלן אוגערקעס אויפן ווינטער אַצינד אין די היצן, ווען אוגער־קעס זײַנען מיט גאָלד גלײַך. און שרײַב מיר, אויב ס'איז אין וואַרשע אויך אַזוי הייס, ווי דאָ, וואָס מע קאָן זיך אַפילו נישט אָנטאָן אַרויס־צוגיין, ווי עס געהער צו זײַן. איך זאָל שוין דערלעבן אָוועקצופאָרן פון דאַנען געזונטערהייט ערגעץ אין אַן אַנדער קוראָרט. דאָס מאַריענבאַד מיט די נאַלעווקער קאַוואַליערן מיט זייערע ליבע־צעטעלעך האָבן זיך מיר שוין אַזוי צוגעגעסן, גאָט זאָל מיך נישט שטראָפן פאַר די רייד, אַז איך קאָן שוין אויף זיי נישט קוקן.

פון מיר דײַן פרוי ב ע ל צ ע ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

28.

(חיים סאַראַקער פון מאַריענבאַד צו בעלצע קורלענדער אין מאַריענבאַד)

זייער געערטע מאַדאַם!

איך בין נישט גאָטס סטראַפּטשע, איך זאָל אַכטונג געבן אויף פרעמ־דע ווײַבלעך און אויסזעצן יענעמס פעלערן. דאָך קאָן איך מיך נישט אײַנהאַלטן, נאָך אײַער נעכטיקן קאַלטן אויפנעמען מיך, און מוז אײַך אויפקלערן, ווער דער פאַרשוין איז, מיט וועלכן איך האָב אײַך נעכטן

געטראָפן. אפשר ווייסט איר נישט, ווער ער איז, עס איז מיר אפילו זייער נישט אַנגענעם צו באַריידן אַן אייגענעם — ער איז מײַנער אַ שוואָגער, — נאָר ווײַל ער איז מיר אַ שוואָגער, דעריבער קען איך אים אַזוי גוט. עס איז איינפאַך אַ שאַנדע מיט אים זיך צו באַגעגענען, און ווער שמועסט נאָך שפּאַצירן אַף דער גאַס. אַ חוץ, וואָס ער האָט אַ מיאוסן נאָמען נאָך פון אַדעם, איז ער דערצו נאָך אַ ווילדער באַרימער און אַ מסובענער סקאַנדאַליסט. איך שרײַב אײַך די דאָזיקע ווערטער נאָר אום צו באַהיטן אײַער ערע און דעם כבוד פון אײַער מאַן, וואָס איז מיר נאָענט, ווי מײַן אייגענער כבוד. איך האָב געטאָן מײַן חוב נאָר אוים פּערזענלעכע סימפּאַטיע צו אײַך. איר קומט פון בערלין, קערט איר אוודאי דאַרפן געלט? איך און מײַן קאַסע זײַנען תמיד אַנגעברייט פאַר אײַך.

אַ פרײַנט פון אײַער מאַן ח. ס.

.29

(מאירל מאַריאַמטשיק פון מאַריענבאַד צו בעלצע קורלענדער אין מאַריענבאַד)

מײַן ליבע מאַדאַם קורלענדער!

איך זע, אַז איר איזבעגאַיעט מיך, דעריבער מוז איך מיך אָבראַשטשאַיען צו אײַך דורך דער פּאָסט. איך פאַרשטיי נישט, וואָס סטעסניאַיעט איר זיך אַזוי? אויב עס איז אײַך נישט לאָווקע צו ווסטרעטשאַיען זיך מיט מיר אינעם ייִדישן רעסטאָראַן, אָדער אין קאַפּע „עגערלענדער", קומט בעסער אין „קאַפּע פּראַנסע", דאָרט, ווו איר זײַט געווען נאַ דניאַך מיט אײַער ראָדסטווענניצע מאַדאַם טשאַפּניק. בעסער וואָלט געווען, איר זאָלט הײַנט קומען אַהין אַליין. איך האָב אײַך צו סאָאָבשטשאַיען אַ פײַנע זאַך פון מײַן שוואָגער חיים סאָראָקער... קסטאַטי, וואָס פאַר אַ סעקרעט האָט ער דאָס מיט אײַך הײַנט גערעדט באַם ברונען? ניעאָוזשעלי וועט איר דאָפּוסקאַיען, אַז אַזאַ ראָסטאָווטשטשיק, ווי מײַן שוואָגער, זאָל נאָך אײַך אוכאַזשעווען? פון וואָס וועט ער מיט אײַך ריידן? פון דער „אָקע", וואָס ער שפּילט דאָ גאַנצע טעג

און גאַנצע נעכט? אָדער פֿון די וועקסעלעך מיט די געשעפֿטלעך אויף די נאַלעווקיס?... איך אַזשידאַיע אײַך צווישן פיר און פינף.

דאַ פּריאַטנאַוואַ סווידאַניאַ.
מ. מ.

.30

(חיים סאַראַקער פֿון מאַריענבאַד צו בעלצע קורלענדער אין מאַריענבאַד.)

געערטע מאַדאַם!

איך פֿאַרשטיי נישט, וואָס האָט איר געדאַרפֿט שיקן צו מיר אַ שליח? אַז איר באַדאַרפֿט געלט, האָט איר דאָך געקאָנט זאָגן מיר אַליין נעכטן אין רעסטאָראַן. איך האָב אײַך געזאָגט, נאָך באַלד ווי איר זײַט אָנגעקומען קיין מאַריענבאַד, אַז מײַן קאַסע איז פֿאַר אײַך אָפֿן שטענדיק און צו יעדער צײַט. נאָר אויב ס'איז אײַך נישט אײַנגענעמען קומען צו מיר, קאָן איך קומען צו אײַך. איך וועל פֿון אײַערטוועגן מײַן טרחה נישט זשאַלעווען, ערשטנס, צוליב אײַער מאַן, און צווייטנס, טאַקע צוליב אײַך אַליין... איך וואָלט אײַך געשיקט טאַקע באַלד דורך אײַער שליח. איז, ערשטנס, דאַרף איך זײַן אין באַנק וועקסלען רוסישע קערבלעך. און, צווייטנס, ווילט זיך מיר אײַך געבן אין האַנט אַרײַן, איך וויל אײַך דינען מיט וואָס נאָר מעגלעך... וואָס קומט מיר דערפֿאַר?... פּונקט עלף אַזייגער וועל איך זײַן באַם ברונען, און אַז נישט, איז האַלב צוועלף אין „מיראַמאָנט". בעסער וואָלט געווען אין „מיראַמאָנט". דאָרט וואָלטן מיר געקענט ריידן אונטער פיר אויגן. איך האָב אײַך איבערצוגעבן וועגן אײַער מאַן זייער אַן אינטערעסאַנטע זאַך... און איך וויל אײַך פֿאַרלייגן אַן אַנדער סטאַנציע, טאַקע פֿון א ײַ ע ר ט ו ב ה וועגן ... מיר געפֿעלט נישט אײַער סטאַנציע. איך זאָל האָבן די ברכות, וואָס אין מײַן האָטעל וועט אײַך זײַן בעסער און קאָסטן ביליקער, און פֿריילעכער אויך. מיר זײַנען דאָ אַ קאָמפּאַניע פֿון אייגענע מענטשן. מיר פֿאַרברענגען די צײַט זייער געמיטלעך, און אַז ס'איז

נישטאָ וואָס צו טאָן, מאַכן מיר אַ קערטל. צום מיינסטן, אַן „אַקע". אײַער מאַן האָט דאָס אויך נישט פֿײַנט. נו, און איר?

אַלזאָ, פֿון עלף ביז האַלב צוועלף.

מיט פֿרײַנטלעכן גרוס
ח יי ם ס.

.31

(מאַירל מאַריאַמטשיק פֿון מאַריענבאַד צו בעלצע קורלענדער אין מאַריענבאַד.)

קאַק וואָס נע סטידנאָ? איך בין אָפּגעזעסן צוויי שעה אין „קאַפּע פֿראַנסע" און אַרויסגעקוקט אַף אײַך, טאָמער קומט איר. צום סוף — נאַפּראַסנאָ! ווי איז מען דאָס אַזוי זשעסטאָקע? איר האָט פֿאַרגעסן, אַז נאָך דער וסטרעטשאַ, וואָס איך האָב אײַך וסטרעטשאַיעט אָפּן וואָקזאַל, האָט איר מיר אַליין געזאָגט, אַז איר ווייסט נישט, מיט וואָס איר קאָנט מיר אָטבלאַגאָדאַרען? איצט, אַז איך בעט פֿון אײַך אַזאַ פּוסטיאַק, אָטקאַזעוועט איר מיר! איך גיב אײַך טשעסטנאָיע סלאָוואָ, אַז איך וועל אײַך זען גיין מיט מײַן שוואָגער סאַראָקער, וועל איך זיך מאַכן, אַז איך זע נית. כאָטש ס'איז מיר זייער באָלנע. ער איז דאָך מײַנער אַ בליזקי ראָדסטווענ׳ק. נאָר איר וואָלט וויסן דאָס, וואָס איך ווייס — וואָלט איר זיך מיט אים מער נישט וסטרעטשאַיעט און אַפֿילו נישט גע־ענטפֿערט אַף זײַן פּאָקלאָן. איר מיינט, איך רייד אַף אים מחמת רעווניאָסט? אַוועראַיו וואָס, אַז ניין. נאָר איסקליוטשיטעלנאָ, ווײַל איך האָב באַ זיך אין האַנט דאָקאַזאַטעלסטוועס, אַז ער האָט אײַך אָביזשאַיעט און אָקליעוועטאַיעט, אײַך און אײַער מאַן, ביז דער לעצ־טער סטעפּעני... איך זאַטיעוואַיע נאָך שבתדיקע וואָך אַ פּראָגולקע קיין ע׳גער. דאָרט איז פֿאַראַן וואָס צו זען. אויב איר וועט זיך פּריסאָיעדי־ניאַען צו אונדזער אָבשטשעסטווע, וועל איך אײַך איבערגעבן די דאָ־קאַזאַטעלסטוועס, וואָס איך זאָג אײַך. אַ פּאָקאַ, פֿאַרבלײַב איך אײַער בעסטער פֿרײַנט.

מ. ד. מ.

.32

(חיים סאראקער פון מאריענבאד צו בעלצע קורלענדער אין מאריענבאד.)

אן אומגליק מיט די נאלעווקער ווײַבלעך. אין דער היים זעט מען זיי מער נישט אז שבת באטאג אין זאקסישן גארטן. און קומען זיי אהער קיין אויסלאנד, ווייסן זיי אליין נישט, ווּהין זיי זאָלן זיך ווארפן. איך זאָג אײַך נישט קיין מוסר און האלט אײַך נישט פאָר. עס ווּנדערט מיך נאָר, פאר וואָס, אז איך האָב אײַך געבעטן זײַן אין „מיראמאָנט", — איך האָב אײַך געוואָלט זאָגן א נייטיקע זאך — זײַנט איר נישט געקומען, און מיט דער קאמפאניע זשוליקעס קיין עגער זײַנט איר יאָ געפאָרן. מסתמא איז אײַך מיט זיי מער אנגענעם די צײַט צו פארברענגען — זאָל אײַך גאָט העלפן... אפשר באדארפט איר נאָך געלט? הײַנט פארנאכט האָף איך אײַך צו באגעגענען אף דער פראָ־מענאדע.

אײַער בעסטער פרײַנט ח י י ם ס א ר א ק ע ר.

.33

(מאירל מאריאמטשיק פון מאריענבאד צו בעלצע קורלענדער אין מאריענבאד.)

טײַערע בעלצע!

איזווינישיע, וואָס איך פּאזוואָליע מיר אזא פּאמיליארנאָסט, כאָטיא מיר זײַנען נאָך נישט אזוי בליזקע. בא מיר איז אזא פּריוויטשקע: דעם, וואָס איך אוּוואזשאיע, מוז איך אָנרופן באם נאָמען, ובפרט אײַך, וואָס איר האָט מיך אזוי אָטשאראָוועט פון דער ערשטער ווסטרעטשע!! זאָגט מיר, דושינקע, ניעאָוזשעלי איז דאָס אמת, וואָס אײַער ראָד־סטווענניצע טשאפּניק האָט מיר דערציילט אף אײַך, אז איר בענטשט בודטאָ־בי ליכט אַלע פּרײַטיק אף דער נאכט? אף דער מאדאם שערענ־צים און אף דער מאדאם פּעקעלים וואָלט איך עס געגלויבט, וואָרעם זיי זײַנען זייער נישט אָבראזאָוועט און טאקע גלופּאָוואטע אויך. כאָטיא

איך ווייס אַ פֿאַקט, און נישט איין פֿאַקט, נאָר עטלעכע פֿאַקטן, אַז די שערענציס מיט דער פּעקעלים זײַנען אויך נישט אַזוי רעליגיאָזנע, ווי זיי זײַנען אין ווארשע אַף די גאַלעווקים. דאָרט פֿאַר די איטשע־מייערס פֿאַסט זיי בענטשן ליכט פרײַטיק פֿאַר נאַכט. און דאָ וועל איך אײַך ווײַזן אַ דאַקאַזאַטעלסטווע, אַז איך וועל זיך מיט זיי קאַטאַיען אום שבת אַף אַ לאָדקע — אַנישט, זאָל מײַן נאָמען נישט הייסן מאַרק דאַווידאָוויטש! זאָגט מיר, דושינקע, אַטקראָווענע: נאָך די בריוו, וואָס איך האָב באַוויזן, האָט איר אײַך שוין אובעזשאַיעט, ווער מײַן שוואָגער איז? עס איז זייער פּריסקאָרבנע, וואָס איך מוז מיך פּערעפּיסעווען מיט אײַך דורך צעטעלעך, נאָר וואָס זאָל מען טאָן, אַז מע לאָזט אונדז נישט נאַיעדינע אַפילו אַף איין סעקונדע! ווי געפעלט אײַך מײַן באַסניע וואָס איך האָב סאָטשיניאַיעט אַף די יאַמאַיטשיכעס טעכטער? שרײַבט מיר אַ פּאָר ווערטער כאָטש נאַ פּאַמיאַט. ניעאָוזשעלי האָט איר מורא, אָדער איר דאַוועריאַיעט מיר נישט איצט אויך, פּאָסלע טאָוואָ, וואָס איך האָב אײַך געגעבן אַזעלכע דאָקאַזאַטעלסטוועס?

אײַער מ אַ ר ק.

.34

(חיים סאָראָקער פון מאַריענבאַד צו בעלצע קורלענדער אין מאַריענבאַד.)

איר פֿאָדערט פון מיר דורכויס, אַז איך זאָל אײַך זאָגן דאָס וואָרט, זאָג איך עס אײַך: עס איז מיר אַנגענעם מיט אײַך זיך צו באַגעגענען אַ סך מאָל, ווי מיט אַלע אונדזערע גאַלעווקער ווײַבלעך צוזאַמען גענומען. זײַט איר שוין צופרידן? צי איר ווילט, איך זאָל אײַך נאָך זאָגן דאָס, וואָס איך האָב אײַך שוין כמעט ווי געזאָגט און אָפּן איבעריקן האָט איר אײַך אַליין געשטויסן?... אַצינד פֿאַרשטיי איך שוין, וואָס אײַער מאַן ציטערט אַזוי איבער אײַך. אַז מע האָט אַזאַ שאַץ, קאָן מען רויִק נישט שלאָפֿן... איר ווייסט, אַז איך בין נישט קיין מענטש פון קאָמפּלימענטן. נאָר פון דעם אמת קאָן מען נישט אַוועקגיין. צו אײַער פּנים ווען איר האָט נאָך אַ ביסל אַ ווייכער האַרץ, נעמט איר דאָך אײַן די גאַנצע וועלט... ווען זעען מיר אונדז? וויפֿל דאַרפֿט איר נאָך

האָבן געלט? איך וועל אײַך אָפּוואַרטן אין ייִדישן רעסטאָראַן באַם טיש,
ווי איך זיץ תמיד.

אײַער חיים.

35.

(מאירל מאַריאַמפּטשיק פֿון מאַריענבאַד צו בעלצע קורלענדער אין מאַריענבאַד)

דושינקע! ליובעניו!

ספּאַסיבאָ, וואָס איר האָט אַזוי ריעזקאָ אָנגעהאַקט די פֿליגלען מײַן שוואָגער חיים. ער וועט שוין וויסן דאָס אַנדערע מאָל, ווי אַזוי צו פּרעסילעדעווען אײַך. וואָס זאָגט איר אויף דעם אומגליק? קאַרג אוכאַזשאָרן באַ אײַך, האָט דער רוח אָנגעטראָגן אַ דאַנטיסט פֿון קעשעניעוו. איך פּאָרשטיי נישט, ווי אַזוי מע פּרעזיראַיעט נישט אַזאַ ניטשטאָזשעסטווע! מע פּרעדלאַגאַיעט אים איינע פֿון די דרײַ יאַמאַיטשיכעס טעכטער — טודאַ יעמו אי דאָראָגאַ! וואָס האָט ער צו אוכאַזשעווען נאָך אונדזערע וואַרשעווער ווײַבלעך? מע האָט מיר פּערעדאַיעט, אַז ער איז שטאַרק וואָזמוזשטשאָן פֿון מײַן באַסניע וואָס אַלע טראָגן זיך איצט מיט איר אַרום. ער גייט אַרום איבער מאַריענבאַד און ראַספּראָסטראַניאַיעט לאָזשנע סלוכן, אַז די באַסניע איז נישט מײַנע, און וויל מיך אַרויסרופֿן פּונדעסטוועגן אויף אַ דועל. אָט אַ טשודאַק! ממה־נפשך, איז זי נישט מײַנע, פּריטשאָם איז דאָ אַ דועל? וואָאָבשטשע, עס ווילט זיך מיר נישט מאַראַיען, ווײַטער וואָלט איך אויף אים אַליין סאָטשיניאַיעט אַ באַסניע וואָלט זי דאָסטיגאַיען פֿון דאַנען ביז קעשעניעוו. באַ מיר סאָטשיניאַען אַ באַסניע איז גרינגער, ווי אויסרייכערן אַ פּאַפּיראָס. אַז איך בין געווען נאָך אין אָדעס, פֿלעג איך סאָטשיניאַיען אַלע טאָג ניע מעניעיע פֿון צוויי בויז באַסניעס. און נישט נאָר באַסניעס אַליין, — איך פֿלעג שרײַבן פּעיעטאָנען, ראָמאַנען, קאָמעדיעס. „קאָמעדיע בראָקאַ” האָט איר געזען אַמאָל? איז דאָס מײַן סאָטשיניעניע. פֿאַראַן באַ יושקעוויטשן אויך אַ „קאָמעדיע בראַנקאַ”, טויג זי אויף טישטשע חלשות! וואָאָבשטשע, איך וויל זיך פֿאַר אײַך נישט ריסעווען, נאָר איר קאָנט מיך נאָך גאָר ווינציק.

איך נאָדעיע זיך, אַז איר וועט מיך אונזאַיען נענטער, וועט איר איזמעניאַ־יען אײַנגאַנצן אײַער ווזגליאַד מיט אײַערע אַטנאָשעניעס צו מיר.

אײַער מ א ר ק.

36.

(שלמה קורלענדער פון די נאַלעווקיס אין װאַרשע צו זײַן װײַב בעלצע קורלענדער אין מאַריענבאַד.)

לזוגתי היקרה מרת בעלצע שתחי'.

איך האָב דײַן בריוו מקבל געווען און דאָס שיינע פּעקל מיט די זיסע ליבע־צעטעלעך פון ביידע שוואָגערס האָב איך דורכגעלייענט. מה נאמר ומה נדבר — וואָס זאָל איך דיר זאָגן, בעלצע היקרה? ס'איז עק וועלט! וויבאַלד, אַז באַוויַיבטע ייִדן, טאַטעס פון קינדער, קאָנען הײַנ־טיקע צײַטן אין זינען האָבן אַזעלכע פּוסטע זאַכן, נאָכלויפן נאָך פרעמ־דע ווײַבלעך, — איז מען טאַקע, ווי דו זאָגסט, נישט זיכער מיטן לעבן. גוואַלד, וויי־געשריִען! ווער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אויס־געטראַכט אָט דאָס אויסלאַנד? וואָלט נישט גלײַכער געווען, עס זאָל געווען אײַנגעזונקען ווערן, אַזוי ווי קורח, אָדער פאַרברענט ווערן, ווי סדום, נאָך איידער איך האָב גאָר געהערט דעם נאָמען אויסלאַנד אַפילו? איך זע אַרויס, בעלצע היקרה, אַז דאָס מאַריענבאַד האָט זיך אַף מיר גענומען נישט אַף קאַטאָוועסן און וויל מאַכן פון מיר אַ תל. איך זאָל נישט שטיין איצט אין רעכטן בויען, — מע האַלט שוין באַם דעקן — וואָלט איך נישט געקוקט אַף קיין זאַך, איך וואָלט מפקיר געווען אַלצ־דינג, לאָז דאָס גיין אין דער ערד אַרײַן, און וואָלט מיך דורכגעפאָרן צו דיר קיין מאַריענבאַד, זען, וואָס איז דאָרטן פאַר אַן אומגליק אַף מיר, וואָס ווו ערגעץ אַ שלאַק, ווו ערגעץ אַ צרה — דיך אויסמײַדן קאָן עס נישט. וואָס איז עפּעס געפאַלן דער גורל אַף דיר? פאַר וואָס טרעפן זיך מיט מיר נישט אַזעלכע נסים? פאַר וואָס שרײַבט מען נישט צו מיר אַזעלכע חניפה־בריוועלעך, ווי צו דיר? און פאַר וואָס האָסטו אים באַלד נישט אָפּגעענטפערט אַפן אָרט, איך מיין טאַקע אָט דעם גראָבן פעמ־

פּיק, חיים סאָראָקער? וואָס האָסטו באַדאַרפט וואַרטן ביז דער בעסאַראַביער הינערפּרעסער וועט מיר שרײַבן נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל? און וואָס איז דאָס גלאַט פֿאַר אַ השגה באַ אײַך דאָרטן געבן צו לייזן דער פּאָסט, שרײַבן בריוולעך, אַז מע זיצט אין איין שטאָט? ממה־נפשך, זעסטו אים אין גאַס, קאָנסטו דאָך אים אָפּשטעלן און אַ זאָג טאָן: „רב חיים! אָדער פּאַניע סאָראָקער! זאָגט, וואָס ווילט איר? איר לערנט זיך שרײַבן בריוולעך אַף דער עלטער, אָדער איר האָט נישט וואָס צו טאָן? איז דאָ אַן עצה — מע שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנט"... מאָל דיר, בעלצע היקרה, די דאָזיקע חניפֿה־בריוועלעך וועלן אים אויספֿאַלן באָקאָם. כאָטש ער זאָגט, אַז די קורלענדער זײַנען נישט דערזאָלצן און כאָטש דו שרײַבסט מיר, אַז איך בין אויסגעוועבט, וועל איך דיר ווײַזן, אַז די בעסאַראַביער פֿאַרמאָגן נישט אין קאָפּ, וואָס אַ קורלענדער האָט אין דער פּיאַטע. איך בין געפֿאַלן אַף אַן אויבער־סברה און אָפּגעאַרבעט אַ שטיקל מלאכה, זאָג איך דיר, אַז ס'איז ווערט אַ דרײַערל. די גאַנצע נאַלעווקים מיט גאַנץ וואַרשע וועלן לעקן די פֿינגער! מילא, אָט דעם שאָלמיק מאַריאַמטשיקס בריוולעך — די האָב איך גלײַך אָוועקגעטראָגן צו זײַן חנצען — לאָז זי זיך קוויקן. האָט זי געחלשט דרײַ מאָל. מע האָט זי קוים אָפּגעמינטערט. אַראָפּגעבראַכט דעם דאָקטער... און מיט חיים סאָראָקערס בריוולעך האָב איך אָפּגעטאָן אַזאַ מין שפּיצל. אָט וועסטו הערן אַ שיינס: אַזוי ווי אַף זײַנע בריוולעך צו דיר איז נישט דערמאָנט נישט דײַן נאָמען, נישט מײַן נאָמען, און אָרט איז אַף זיי פֿאַראַן גענוג, בין איך געגאַנגען און האָב אויסגעשטעלט די ערשטע צוויי בריוולעך אַף די נעמען פֿון בראָניע ליפּערמאַן און לאַהצי ברויכשטול, און די אַנדערע צוויי אַף דער שערענצים מיט דער פּעקעלים, און איבערגעגעבן די בריוולעך צו זייערע מאַנען, איטלעכן באַזונדער זײַנס, און לאָזן זיי זיך קראַצן. וואָרעם ווּ שטייט עס, אַז נאָר איך באַדאַרף האָבן צרות? לאָזן זיי אויך נישט שלאָפֿן קיין נעכט, אַזוי ווי איך. לאָזן זיי אויך אָפּקומען חבוט־הקבר, אַזוי ווי איך, און פֿילן דעם טעם גיהנם, וואָס הייסט מאַריענבאַד... און פֿאַר דעם סאָראָקער פּעמפּיק וועט דאָס זײַן אָפּגעגעבן ברויט, עין תחת עין — אַ פּאַטש פֿאַר אַ פּאַטש, אָדער, ווי זאָגט אַ גוי אַ שפּריכוואָרט: כטאָ יאַמע קאָפּאַיע, טאָ סאָם אופּאַ־

דאַיע"... ווי געפעלט דאָס דיר? איאַ, אַן איַינפאַל? און דווקא אַ קור־לענדער!

אצינד, בעלצע היקרה, ווען מיר אוועקלייגן די דאָזיקע כלבים מיט זייערע ליבע־צעטעלעך און מיר וועלן אביסל שמועסן פון דיר, פון דיַין קור און פון דיַינע נייַע באַקאַנטע אין מאַריענבאַד. טאָמער איז ווינציק חיים סאַראָקער מיט מאירל שאַרלאַטאַן, האָט זיך פרילענטשיט צו דיר אַ נייַער שלים־מזל. איך מיין טאַקע ווידער אַ מאָל דעם קעשעניעווער דאַנ־טיסט. גלייב מיר, איך פאַרשטיי גאַנץ גוט, אַז ס'איז בלאָטע שבבלאָטע. ער וועט דיר נישט אָפּבייַסן, ווי דו זאָגסט. ער וועט האָבן פון דיר דאָס אייגענע, וואָס חיים סאַראָקער און וואָס מאירל שאַרלאַטאַן האָבן פון דיר געהאַט. דאָס הייסט, ער וועט דיר מסתמא אַריַינשריַיבן אַ פּאָר ליבע־בריוולעך מיט חניפה־צעטעלעך — און דערמיט וועט זיך אויס־לאָזן. נאָר וואָס דען? איך פרעג דיך, צו וואָס דאַרף איך דאָס? צו וואָס נוצט עס מיר, אַז גאַנץ מאַריענבאַד און גאַנץ וואַרשע זאָלן וויסן, אַז ס'איז דאָ אין קעשעניעוו אַ דאַנטיסט, וואָס רייַסט זיך מיט מאירל מאַ־ריאַמטשיק פאַר די נעז איבער שלמה קורלענדערס וויַיבל? קיין סודות, זאָג איך דיר, איז נישטאָ. זאָלסט וויסן איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אַז אַלצ־דינג, וואָס מע רעדט אין מאַריענבאַד, הערט מען אין וואַרשע, און לאָז עמעצער געבן אַ איַיך אין מאַריענבאַד אַ ניס, וועט מען אים פון די נאַלעווקיס ענטפערן: „צו געזונט". די וועלט זאָגט אַ שפּריכוואָרט: „וואָס דער מענטש זוכט — דאָס געפינט ער, און וואָס פאַר אַ גוט־שבת — אַזאַ גוט־יאָר"... פאַרט מען אין אויסלאַנד זיך קורירן, דאַרף מען אין זינען האָבן די קור. דיר געפעלט נישט, זאָגסטו, מאַריענבאַד און ווילסט משנה מקום זייַן? — הערסטו, מיר איז דאָס מאַריענבאַד פון אָנהייב־אָן נישט געפעלן, און איך וואָלט זייער צופרידן געווען, ווען די פאָרסט אַריבער אַף אַן אַנדער קור־אָרט. נאָר וואָס דען? איך פאַרשטיי דיך נישט, בעלציע־היקרה. דו אַליין שריַיבסט מיר, אַז פון מאַריענבאַד קיין פראַנצענסבאַד איז אַ שפּרונג, נעמט מען און מע שפּרינגט אַרי־בער. צו וואָס באַדאַרף מען קלאָגן און וויינען? איך שיק דיר דאָ געלט און איך בעט דיך: טו מיר נישט אָן קיין בזיונות, און פאָר אַריבער באַלד קיין פראַנצענסבאַד, נאָר אָן באַגלייטערס, אָן שטיגוטערעס און אָן אונטערפירערס... איך וועל דיר געבן אַן עצה, וואָס דו זאָלסט טאָן:

הייב דיך אויף גאַנץ פרי, ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, זעץ דיך אויף און פאָר אַריבער, און נעם דיך צו דער קור צוריק פונעם אַלף־בית. און פאַרגעס, אַז ס'איז פאַראַן אַ מאַריענבאַד אַף דער וועלט מיט קאַוואַ־ליערן, אַדעסיטן, דאַנטיסטן און נאָך אַזעלכע שאַרלאַטאַנעס. טו מיר צוליב כאָטש איין מאָל, וועסטו אַליין זען, אַז איך בין דיר מער גוטער פרײַנט פון זיי אַלע. איך זאָג עס דיר נישט, חלילה, ווײַל איך טראַכט־איבער אַף דיר, אָדער ווײַל איך האָב עפּעס צו זיי, וואָרעם וואָס האָבן זיי מיר געטאָן און וואָס אַרט עס מיך, אַז זיי דרייען זיך דאָרט אַרום דיר? לאָזן זיי זיך דרייען אַרום דעם מלאך־המות. נישט מער, איך וויל דיך פאַרהיטן פון יידישע מײַלער. איך וויל נישט, אַז יאַמאַיטשיכע זאָל האָבן וואָס צו ריידן, און מאַירל שאַרלאַטאַן זאָל האָבן וואָס צו פּאַטש־קען מיט דער פען, און אַפילו אַזאַ בעסאַראַביער מאַמעליגע, ווי חיים סאַראַקער, זאָל זיך נישט דערוועגן מער שרײַבן ליבע־צעטעלעך צו פרעמ־דע ווײַבער... אַף אים וואָלט איך מיך געריכט גיכער אַ פגירה, איידער אַזאַ זאַך. הײַנט גיי טרעף, ווער ס'איז אַ גוטער פרײַנט און ווער ס'איז אַ שונא. בערל טשאַפּניק איז דאָך עפּעס גאָר אַ גאָלד אָקעגן אים. און איך בין געווען אַזאַ שוטה און בין געגאַנגען און האָב זיך אים פאַר־טרויט און אָנגערעדט אַף טשאַפּניקן, וואָס אין דער קאָרט, איז ער ניט פויל געווען אַף דער פען און האָט אָפּנים, אַלצדינג באַוויזן דער טשאַפּ־ניטשקע — איצט איז אַף מיר אַ פײַער, זאָל גאָט היטן! בערל טשאַפּניק איז געקומען צו מיר צו לויפן מיט אַ צעיושעטן קאָפּ און האָט אויסגע־מאַנטאַטשעט בײַ מיר אַ גמילות־חסד אַף צו פאַרפאַלן. מאָל דיר, דער סאַראַקער הזיר האָט זיך פון מיר אויך נישט געגאַרט. איך האָב אים אַרײַנגעהאַקט אַ בריוו די טעג און אָנגעריבן אַ מאַרדע, אַז ער וועט שוין פאַרזאָגן קינדס־קינדער! און האָב קיין מורא נישט — וועגן זײַנע בריוולעך צו דיר האָב איך אים אַפילו נישט מזכיר געווען. און איך בעט דיך, בעלצע היקרה, זאָלסט מיר שרײַבן, וויפל האָסטו אָנגענומען בײַ אים דורך דער צײַט אַף מײַן חשבון, און צי האָסטו אים געחתמעט קוויטלעך, צי ער האָט דיר געגעבן נאָר אַזוי, אַפּן וואָרט? עס וואָלט גע־ווען אַ מצווה גדולה אָנצולערנען אַזאַ כלב שבכלבים, ער זאָל נישט בילן. און פאָלג מיך, בעלצע היקרה, פאָר אַוועק פון דעם פאַרשאָלטענעם מאַ־ריענבאַד, פאַרשאָלטן זאָל דאָס ווערן. נאָר פאָר נישט מיט קיינעם, פאָר

אליין, און שרייב מיר, וויפל רעכנסטו נאך צו פארברענגען אין אויס־לאנד און ווען רעכנסטו צו קומען, אם ירצה השם, אהיים געזונטערהייט? און וואוהין רעכנסטו צו פארן? — דו שרייבסט מיר, אז קיין פראנצענס־באד, און וועדליק איך האב געהערט (נישטא קיין פארבארגענע זאך אף דער וועלט), קלייבסטו דיך גאר קיין אסטענדע! שרייב מיר, וווּ ליגט עס ערגעץ, דאס אסטענדע? און שרייב מיר, מיט וועמען פארסטו קיין אסטענדע? אוודאי מיט א באקאנטער מאדאם? און זיי מיר געזונט, און גאט זאל מיר העלפן, איך זאל שוין דערלעבן דיך זען געזונטער־הייט צוריק פון דער קור, בין איך מנדר דיינעביידע פעטערס צושטייער אף הוצאות, זיי זאלן אריבערפארן אין אמעריקא, ווארעם עס איז נים אויסצושטיין פון זיי, מע רייסט פון אלע זייטן. די היצן זיינען גרויס, און דער יקרות איז נאך גרעסער, און קבצנים זיינען דא אזוי פיל, אז ס'איז גארנישט אויסצובאהאלטן זיך פון זיי... שרייב מיר באלד א קבלה אפן געלט און, למען השם, וויניציקער געשפאצירט און מער געקורירט, ווארעם דיין געזונט — דאס איז בא מיר דער עיקר.

בעלך שלמה קורלענדער.

.37

(הערש ליפערמאן פון די נאלעווקים אין ווארשע צו חיים סאראקער אין מאריענבאד.)

להנגיד המפורסם מוהר"ר נ"י.

עס וועט אייך אוודאי זאן א חידוש נפלא, ווי קים עך פליצום צינאך מיט א בריעף, אז אינז האבען מיר קיינמאל ניט געהאט קיין שום געשעפטן צווישען זעך, און אויב איר ווילט, זענען מיר אפילו גארניט אזוי נאהינט בעקענט, אויסערדעם וואס אינז דאוונען מיר ימים נוראים אין איין שטיבל. נאר אויב ס'איז אך א וואנדער, איז מיר א סך מער וואנדערליך, ווי קימט א איד, א בעל־הבית, א סאלידער סוחר און א טאטע פין קינדער, זעך דערלויבן אזוי צי האנדלען מיט יענעמס וואב, איר שראבן ליבעצעטעלעך גאר און אפירלעגן געלט? וועד דארף אך

מיט אייער געלט? נישט שוין־זשע ווייסט איר נישט, אז ערשטנס בין עך אפשר אזוי ראך אין מזומן געלט, ווי איר? און אויב אירווילט, בין עך, האט קאן פאראיבל נישט, אפשר נאך ראבער פין אך. ווארעם אז אינז זאלן מיר זעך וועלן גיט אויסרעכענען, ליגט איר צעשטעקט מיט אייער פארמעגן בא לאטען און ווער ווייסט, וואס קאן זאן אין א יאר ארים, חלילה, בא א קריזיס? עך בין מיט גאטס הילף א מזומנער עושר, ווארום די גאנצע וועלט ווייסט, אז עך האב גאט זיי דאנק אויסגענימען אין דער ווארשעווער לאטעריע מזומנע קערבלעך, אין עך קאן מיר, ברוך השם, דערלויבן אויסהאלטן מאן וואב נישט נאר אין מאריענבאד, נאר אפילו אין פאריז. אין צווייטנס, איז מאן וואב, חלילה, נישט גלאך צי אנדערע וואבער, ווי, למשל, די מאדאם טשאפניק, אדער ווי קורלענדערס וואבעלע, וואס אייער שוואגער, דער אדעסער פאצעטל מאריאמטשיק, מאכט דארטן מיט איר, ווי ס לאזט זיך הערן, שיינע משא־ומתנ׳ס... איר דערלויבט אך צי שראבן צי מאן וואב, האט מיר קאן פאראיבל נישט, אזעלכע נארישקייטן אין אזעלכע נידערטרעכטיקע אנציהערענישן, וואס א לאטישן מענטשן וועט עס קיינמאל גאר אויף די געדאנקען נישט קימען. דערביי זענט איר זעך פאר איר מודה, אז איר זענט נישט גאטס סטראפטשע, אין דאך האלט איר זי פיר, למאי זי באגעגנט זיך מיט אזעלכע נישט ווירדיגע פארשווינדלאך, ווי אייער שוואגערל. אין נאך דעם אלעם פערגינט איר אך צי זאגען מאן וואב, אז איר אין אייער קאסע זענט אנגעברייט!... דאס איז שוין פון אייער זאט, האט מיר קאן פאראיבל נישט, אזא שווייגעריי, וואס דא אפן ארט קריגט מען פאר אזא זאך געבראכן די באינער... אין איר האט נאך אזעלכע פערשטאכענע אויגן בערימען זעך פאר מאן וואב, אז מיר זענען מיט אך נאהינטע שמעלקעס אין איר האט א העזה זעך אינטערציישרייבן „אייער מאנם פראנד”. כ׳בייט אך, זאלט איר מיר געזינד זאן, פון ווען אן זענט איר עם מאנער א פראנד געווארן? ווי זענט איר געוועזן אין יענע צאטען, ווען עך בין, נישט פאר איצט גערדאכט, געלעגן איר דער ערד און געבאקן באיגעל? מיר שאנט, אז עך האב געהאט א זכיה, אז איר האט מיר געענטפערט אויף מאן גיט־שבת מיט מאן גיט יום־טוב. און עך בייט אך, ווער בעדארף עס אזוי נויטיג אייער גוט־פראנדשאפט? קאן קרעדיט האב עך בא אך קאנמאל נישט געהאט אין נישט געזוכט, אין איצט, מיט

דער הילף פון קודשא־בריך־הוא, דאַרף עך אייער קרעדיט אודאי נישט. ווייסט איר, וואָס עך וועל אך זאָגן? אזעלכע בריוולעך, ווי איר שראַבט, זענען, האָט מיר קאַן פּאַראיבל נישט, אָנגעמאָסטן גאָר פאַר אזעלכע פּאַנע בריהס, ווי די מאַדאַם טשאַפּניק אין נאָך אזעלכע הפקר־וואַבלאַך, אָבער נישט פאַר אָנשטענדיגע פרויען פון אָנשטענדיגע לאַט.

דאָס איז אַלעס, וואָס עך האָב געפינען פאַר נויטיג אך צי זאָגן אויף דער הייסער שעה. דאָס איבעריגע וועל עך אך אויסלומר'ען, אם ירצה השם, אז איר וועט קימען געזינטערהייד אהאים אין אינז וועלן מיר זעך זען פּנים אל פּנים. דערוואַל זאָטס מיר אין האָטס מיר.

ממני צבי הירש לויפּערמאַן.

38.

הירש לויפּערמאַן פון די נאַלעווקיס אין וואַרשע צו זיין ווייב בראַניע לויפּערמאַן אין מאַריענבאַד.)

בראָנישע!

וואָס איז די מעשה, וואָס די שראַבסט מיר די גאַנצע צאַט, עך זאָל דיר שיקן געלד און געלד, און אז דו האָסט דאָרט אין מאַריענבאַד בעקימען, קיין בייז אויג, אזא קרעדיט — פין דעם שראַבסטו די מיר גאָרנישט. א גליק, וואָס עך האָב בעקימען זאַן בריוועלע צי דיר, אַנישט וואָלט עך גאָרנישט געוויסט, ווי אזוי די פאַרברענגסט דאָרט די צאַט, אין וואָס פאַר א גיטע פראַנד די האָסט דאָרט געפינען, וואָס זיי אַליין אין זייער קאַסע זענען אַנגעבערייט פאַר דיר! מילא, אז ער איז דיר א גיטער פראַנד — דאָס זעט מען פין זאַן בריוועלע צי דיר. אָבער פין ווען אָן בין עך געוואָרן זאַנער א גיטער פראַנד, וואָס ער וויל פערהיטען מאַן כבוד? פאַר וואָס האָב עך נישט געהערט פין זאַן גיטפראַנדשאַפט דעמאָלט, ווען עך בין, נישט פאַר איצט געזאָגט, אויסגעריסן געוואָרן אין ארימגעלאָפן איבער וואַרשאַ מיט איין ארויסגעשטעלטער צינג זיכען א דראַערל? איצט זענען זיי שוין אַלע געוואָרן מאַנע גיטע פראַנד. פין בערעל טשאַפּניק שמועסט מען נישט. דער איז באַלד נאָכן געווינס

געקימען צו לויפען מיט א גדולה און אויפגעדעקט מיר א סוד, אז ער האָט מעך תמיד געהאַלטען פאַר א פעהיגען מענשען, און אויסגעלאָזט האָט זעך עס מיט א גמילות־חסדל. נאָר אפילע אזא איד, ווי רב וועלוול יאַמאַיקער מיטן שענעם באָרד, טראָגט מיר האַנט דעם „גיט־מאָרגן" אַקעגן. עך בין מיט א מאָל אויסגעוואַקסן, געוואָרן א גאַנצער יש, א העלד אין מיטן דרינען; דאַכט זעך, דער אייגענער הערש לויפערמאַן וואָס פריער, און דאָך נישט דער. אפילו די צאַטינגען האָבען געהאַט צו טין די ערשטע צאַט מיטן נייעם גביר פון די נאַלעווקים. נאָר לאָמיר דאָס אוועקלעגן אויף א זאַט. זאָג מיר, בראַנישע, ווי דערלאָזט די עס גאָר, מע זאָל צו דיר שראַבען אזעלכע בריוועלאַך? למאַי האָסט די אליין נישט אָפּגעשיקט צו מיר זאַן בריוועלע? און וואָס האָסט די אים אָפּגעענטפערט אויף זאַן בריוועלע? און שראַב מיר, אויב ס׳איז אמת, אז די קענסט זיך דאָרטען מיט זאַן שוואָגער דעם שאַרלאַטאַן? און אויב ס׳איז אמת, אז די גייסט מיט אים שפּאַצירן אויף דער גאַס? און ווי קימט עס, וואָס פּאַדליג ער שראַבט, האָסט די אים געגעבן א קאַלטן אויפנאָם, לסוף לעגט ער דיר פאָר, אזוי ווי די פאָרסט פון בערלין, קערסט די דאַרפן געלד, על־כן, שרייבט ער דיר, אז ער און זאַן קאַסע זענען תמיד אָנגעברייט פאַר דיר!? אזא חוצפּה איז נאָך נישט געהערט געוואָרן אין דער וועלט. אויסערדעם, וואָס עך שראַב צו אים אליין א רעכט בריוול, וואָס עס וועט אים פינסטער ווערן אין די אויגן, וועל עך נאָך זאַן מיט זאַן בריוועלע צו דיר בא זאַן וואַב — לאָז זי זען און לאָז זי אויך וויסן, ווי אזוי איר מאַן האַלט די „קור" אין מאַריענבאַד!

עך בייט דעך, בראַנישע, זלאָסט מיר באַלד שראַבען וועגן אים וואָס אין ווען, וואָרים עך וועל אזא זאַך נישט פאַרשוואַגען! און פון דאַן גע־זינד זאָלסט די מיר שראַבען און פון אלסדינג זאָלסט די מיר שראַבען.

פון מיר־דאַן געטרייער מאַן הערש לויפערמאַן.

.39

(קלמן ברויכשטול פון די נאַלעווקים אין וואַרשע צו חיים סאַראַקער אין מאַריענבאַד.)

לכבוד הגביר המפורסם מוהר״ר חיים סאַראָקער נ״י.

דער צוועק פון דיזן בריוו איז אָנצופרעגן זיך בא אײַך, איר זאָלט זײַן אַזוי גוט מיר ענטפערן גאַנץ אויפריכטיק און קלאָר, נישט גע־דרייט זיך און אָן קונצן: וואָס פאַר געשעפטן האָט איר דאָס מיט מײַן פרוי, וואָס איר שרײַבט צו איר שלום־לאהובי־בריוולעך? איר רופט זי ארויס צום ברונען און אין „מיראַמאָנט" אַרײַן צו שמועסן מיט איר א ו נ ט ע ר פ י ר א ו י ג ן ? ! איר לייגט איר פאַר געלט, און איר פאָדערט פון איר, זי זאָל אריבערפאָרן צו אײַך אין אײַער האָטעל פ ו ן א י ר ט ו ב ה ו ו ע ג ן ? !... און דער עיקר, וואָס פאַר א סודות האָט איר עס צו דערציילן אף מיר ? ? ? !... אין אײַער בריוועלע צו מײַן פרוי ווינקט איר אָן, אַז איך האָב נישט פײַנט קיין קערטל און אַז איך שפּיל אין „אָקע". אויב דאָס איז אײַער סוד, וואָס איר האָט אויסצוזעצן אף מיר, האָט איר נישט געטראָפן די כטאַנציע. גאַנץ וואַרשע ווייס, אַז איך אין „אָקע" שפּיל נישט. איך שפּיל אַמאָל א באַנטשאָק אָדער אַן אַנדער שפּיל, און לעב נישט פון קיין קאָרטן. איך בין נישט בערל טשאַפּניק, איך האָב אַנדערע געשעפטן. אַלזאָ, וואָס קאָנט איר אף מיר דערציילן פאַר מײַן פרוי? און וואָס פאַר אַ אינטערעס קאָנט איר האָבן דערבײַ? א מאַן, וואָס שרײַבט אַזעלכע בריוועלעך צו א פרעמדער פרוי, מוז האָבן וויכטיקע אורזאַכן און אַן ערנסטן צוועק. אַז איר זײַנט איצט נישט שוה בשוה מיט אײַער פרוי — דאָס ווייס איך שוין לאַנג, מע רעדט בא ,אונדז אף די נאַלעווקים דערפון גאַנץ געשמאַק. וועלוול יאַמאַיקער האָט מיר דערציילט אף אײַך גאַנץ שיינע זאַכן, אף אײַך און אף אײַער שוואָגער מאַריאַמטשיק. מע שמועסט, אַז איר ביידע האַלט בא גטן זיך מיט אײַערע ווײַבער. אויב אַזוי, ווינטש איך אײַך, ס'זאָל זײַן אין א גוטער שעה. איצט בלײַבט איבער נאָר איין זאַך: וואָס האָט איר קיין צײַט נישט געהאַט שוין אַזוי גיך זיך באַוואָרענען מיט א צווייטער פרוי, ווערנד יענע האָט נאָך א

מאַן ביז הונדערט צוואַנציק יאָר? אָדער אפשר ווייסט איר פון דעם סוד, אַז עס האָט בא אונדז אויך געהאַלטן אַמאָל אַף אַ גט? איז, ערשטנס, געהער זיך עס אָן נאָר מיט מיר און מיט מײַן פרוי, און צווייטנס, האָט איר באַדאַרפט ווייניקסטנס אָנפרעגן זיך בא מיר דורך אַ בריוו, נישט גיין מיט אַזעלכע וועגן, ווי איר גייט... אגב, אַז עס האַלט שוין דערבײַ, באַדאַרף איך אײַך זאָגן גאַנץ אויפריכטיק, אַז אויב איך וועל מיך אַנטשליסן צו שיידן זיך מיט מײַן פרוי, וועל איך עס אַנדערש נישט טאָן, נאָר מיט אַ תנאַי, וואָס באַשטייט אין צוויי פונקטן: 1) איך וועל איר די קינדער נישט אָוועקגעבן פאַר כל הון דעלמאַ. 2) די קינדער מוזן מיר זײַן באַוואָרנט מיט אַ געוויסער סומע אַף זייער נאָמען, אַרײַנגעטראָגן אין גאָסודאַרסטווענע באַנק. איר זײַט אַ ייִד אַ כוחר און אַ בר־דעת, און איר האָט, אַפּנים, דאָס זעלבע פּעקל, וואָס איך — אַ ווײַב אַ צרה, — באַדאַרפט איר אָבער פאַרשטיין, אַז צווישן אײַך און מיר איז אַ גרויסער אונטערשייד. איר זײַט אַ ייִד אַ קאַפּיטאַליסט, און אײַערע קינדער זײַנען געזיכערט, און איך בין נישט איר. איך גיב אײַך מײַן ערן־וואָרט, אַז איך וועל דאָס צווייטע מאָל נישט הײַראַטן. איין מאָל אָפּגעבריט זיך — גענוג.

אַלזאָ, ידידי, אויב איר האָט אָן ערנסטן קוק, זאָלט איר מיר תיכף ומיד ענטפערן, וואָס און ווען און ווי אַזוי. און אויב עס איז בא אײַך מער נישט ווי אַזאַ מין ספּאָרט, ווי בא אײַער שוואָגער דעם שאַרלאַטאַן, וואָס וועדליק מע שרײַבט אונדז פון מאַריענבאַד, האַלט ער אין איין נאָכלויפן נאָך פרעמדע ווײַבלעך און שרײַבן זיי ליבע־בריוולעך, פאַרשטיי איך נישט, ווי דערלויבט זיך עס אַזאַ זאַך אַ ייִד אַ סוחר, אַ טאַטע פון קינדער, ער מעג זיך זײַן אַפילו אַ גביר און אַפילו אַ מיליאָנער? זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז איך וועל אַזאַ זאַך נישט פאַרשווײַגן, און עס קאָן אַרויס דערפון אַ גרויסער סקאַנדאַל. איך דערוואַרט פון אײַך יעדנפאַלס אַן ענטפער, אָבער קלאָר און דײַטלעך, אָן המצאות און אויבערקעפּלעך... איך האָב גאָרוואָס אוועקגעשריבן אַ בריוול אויך צו מײַן פרוי קיין מאַריענבאַד, זי זאָל מיר שרײַבן, אויב ס'איז אמת, אַז זי האָט געשיקט צו אײַך אַ שליח נאָך געלט? און פאַר־וואָס האָט זי זיך נישט אָנגעפרעגט פריִער בא מיר? און וואָס איז דאָס פאַר אַ מיראַמאָנט, וואָס איר רופט זי אַהין אַרויס? און וואָס פאַר אַ סודות

האָט איר אנטדעקט אַף מיר? און ערשט דעמאָלט, ווען איך וועל האָבן באקומען איר ענטפער, וועל איך וויסן, וואָס איך האָב צו טאָן. דער־ווייל זעט מיר אוים דער גאַנצער חלום אַ רעטעניש.

איך פאַרהאָף, אַז אויב איר האָט אין זיך כאָטש אַ ברעקל אָנ־שטענדיקייט, באַדאַרפט איר באַלד און שוין געבן אַ קלאָרע תשובה אַף דעם אַלעם און זאָגן מיר דײַטלעך און אויסדריקלעך, וואָס האָט איר געמיינט מיט אײַער פאַרשטעלטן בריוו צו מײַן פרוי? וואָס איז אײַער כוונה און אײַער מיין? און דער עיקר, וואָס פאַר אַ סודות האָט איר אויסצווזעצן אַף מיר, אַף אײַער אומבאַקאַנטן

קלמן ברויכשטול.

40.

(קלמן ברויכשטול פון די נאַלעווקים אין וואַרשע צו זײַן ווײַב לאה ברויכשטול אין מאַריענבאַד.)

צו מײַן ליבער פרוי לאהצע לעב וואָל!

עס איז נישט גלײַך, לאהצע, וואָס איך האָב באַדאַרפט געוואָר ווערן פון אַזאַ וויכטיקער זאַך און פון אַזאַ ערנסטן שריט דורך דער דריטער האַנט. מיר שײַנט, ס'וואָלט געווען פיל געזינטער פאַר אונדז ביידן, ווען איך דערפאַר עס דירעקט פון דיר. איך האָב אַפילו באַמערקט שוין לאַנג, אַז דו האָסט עפּעס אַף דער נשמה, נאָר דו פאַרבאָרגסט עס פון מיר אַזוי וויײַט ווי מעגלעך. דײַן פלוצעמדיק אָפּרײַזן קיין אויסלאַנד, דײַן אויסווײלן מאַריענבאַד — וואָס עפּעס גראָד מאַריענבאַד? פאַר וואָס נישט אין אַנדער באָד? — און דײַנע זעלטענע און קורצע בריוולעך צו מיר די לעצטע צײַט — דאָס אַלץ האָט באַדאַרפט זײַן אויפפאַלנד אין מײַנע אויגן. נאָר ווי זאָגט דאָס שפּריכוואָרט: „דער מאַן ווערט געוואָר אַלע מאָל צום לעצטן״... איך וואָלט דאָס קיינמאָל אַף דיר נישט גע־גלויבט, — און גלייב אויך איצט נישט — אַז דו זאָלסט אַזוי נידעריק פאַלן און דערלויבן זיך צו שיקן לײַען געלט אַן מײַן וויסן בײַ אַזאַ מאַן, וואָס גראָבט זיך אונטער מיר און זוכט אַף מיר בלבולים, אום צו דער־

גרייכן זײַנע נידעריקע צוועקן. לאָז שוין זײַן אפילו, ווי דו האָסט מיר נישט איין מאָל געזאָגט, אַז איך האָב דיר פֿאַרפֿינצטערט דײַן וועלט (אָבוואָל ס׳איז נישט אַזוי די מעשה: מײַן וועלט איז פֿאַרפֿינצטערט געוואָרן דורך דיר), נאָר יעדנפֿאַלס וואָלט געווען אַ סך ערלעכער פֿון דיר, ווען דו זאָלסט מיר שרײַבן: „אַזוי און אַזוי, קלמן־לעב, איך וויל זײַן פֿרײַ, ווײַל ס׳איז מיר נמאס געוואָרן צו לעבן אין שטענדיקן געלט־מאַנגל און דאָסגלײַכן"... וואָלט איך דיר אָפּגעענטפֿערט דאָס זעלבע, וואָס איך האָב דיר געזאָגט שוין לאַנג, נאָך בײַ אונדזער ערשטן צעפֿאָרן זיך, — געדענקסטו? — אַז ס׳איז פֿאַראַן אַ רוסיש וואָרט: „נאַסילו מיל ניע בודעש"... אויך איצט זאָג איך דיר, לאהצע, ווי אַן אמתער גוטער פֿרײַנט און ווי אַ פֿאָטער צו זײַנע קינדער, אַז אַלע ווענט זײַנען פֿאַר דיר אָפֿן. איך וועל דיר געבן פֿולע פֿרײַהייט, נאָר מיט איין תנאַי: אַזוי ווי דו ווייסט, ווי טײַער עס זײַנען בײַ מיר די קינדער, אַז איך וועל זיך מיט זיי נישט שיידן פֿאַר קיין געלט אין דער וועלט, און אַזוי ווי ער איז אַ ייִד אַן עושר, חוץ זײַן שאָדן אַף מיר געזאָגט געוואָרן כאָטש האַלב, על־כּן זאָל ער באַוואָרענען פֿריִער דיך, דערנאָך אונדזערע קינדער. פֿון זיך רייד איך נישט. מיך וועט גאָט אויספֿירן אָן אים. דו ווייסט, אַז קיין גרויסער איבערקלײַבער בין איך קיינמאָל נישט געווען, און איצט אוודאי נישט. אַבי איך זאָל וויסן, אַז דיר וועט זײַן גוט, און אַז אונדזערע קינדער וועלן, חלילה, נישט דאַרפֿן אָנקומען צו אַ שטיפֿטאַטן. דאָס איז אַלץ, וואָס איך האָב דיר צו זאָגן. אַן אַנדער מאַן אַף מײַן אָרט וואָלט דיר געמאַכט אַן אוואַנטורע מיט אַ סקאַנדאַל. איך בין נישט קיין מענטש פֿון קיין אוואַנטורעס און פֿון קיין סקאַנדאַלן. דעריבער שרײַב איך דיר געלאַסן און אויפֿריכטיק. און אויך צו אים האָב איך הײַנט אָוועקגעשריבן אַ בריוו, און איך פֿאַרלאָז מיך אַף זײַן אָנשטענדיקייט, אַז ער וועט מיר געבן אַ קלאָרע תשובה, און די זאַך וועט רעגולירט ווערן אַפֿן אָנשטענדיקן אָרט, און עס וועט נישט קומען, חלילה, צו לײַטיש געלעכטער און צו סקאַנדאַלן, ווי עס ווינטשט דיר

דײַן באמת געטרײַער מאַן, וואָס איז יעדנפֿאַלס דײַן בעסטער פֿרײַנט,

ק ל מ ן ב ר ו י כ ש ט ו ל.

41.

איטשע־מאיר שערענצים און איטשע־מאיר פּעקעלים פון די נאַלעווקים אין וואַרשע צו חיים סאַראַקער אין מאַריענבאַד

(איבערזעצט פון העברעיש)

פריד צום פילגעלערנטן געהויבענעם און געאַכפּערטן הער, דעם געלערנטן און אויפגעקלערטן רב חיים סאַראַקער — פריד אָן אַן עק.

נאָכדעם, ווי מיר באַגריסן דעם געערטן הער, ווי דער מנהג איז, טוען מיר זיך נעמען צום אַלעם ערשטן דערלויבונג צו ווינטשן אים אַ גיכע היילונג און אַ רפואה שלמה, הן אין זיין קערפּער והן אין זיין געלט, און דער אַלמעכטיקער זאָל אים ברענגען אין פרידן אַהיים צו דער רונגג און צו דער ערבשאַפט אין גיכע צייטן, און ער זאָל נישט וויסן מער פון קיין שום קרענק און פון קיין שום שמערצן מיטן כלל ישראל פון היינט און ביז אייביק — אָמן.

אַצינד טוען מיר מאַכן פאַלן אונדזער געבעט פאַר די הויכקייט פון אונדזער הער, ער זאָל אראָפּנויגן זיין אויער און צוהערן צו אונדזער קול, צום קול פונעם בלוט פון דיין ברודער, וואָס טוט שרייען פון אַ וויט לאַנד אויף דעם אומרעכט, וואָס ווערט אונדז געטאָן אָן אַ שום עוולה אין אונדזערע הענט. מיר האָבן געזאָגט, לאָמיר דערציילן כאָטש אַ טויזנט־חלק פון אונדזערע יסורים און האַרצווייטיק — איז אָבער מיד יעדע צונג צו ריידן, יעדע פעדער צו שרייבן, און ס'איז קורץ די דעק אויף צו פאַרשפּרייטן. און נאָר אין קורצע ווערטער וועלן מיר זיך פּרוּוון געבן אַ ווידער־קול פון אונדזער אויסגעשריי, וואָס רייסט זיך אַרויס מיט אַ גוואַלד פון די ווענט פון אונדזער האַרץ. הערט אונדז אויס, וועט אייך אויסהערן גאָט.

מיר, די אונטערגעשריבענע אויף דעם דאָזיקן בריוו, זיינען וואַרשעווער יונגע־לייט, וואָס זיינען נישט לאַנג אַראָפּ פונעם טיש פון זייער פאָטער און האָבן געשיקט אין האַנדל זייערע הענט, און גאָט האָט געבענטשט דאָס טועכץ, וואָס זיי האָבן געטאָן, און זייער אַרבעט האָט געמאַכט וואַקסן פּירות, און זייער נאָמען האָט זיך געשטאַרקט אויף דער

וועלט, און ווי דער מנהג איז פון אונדזערע ברידער, די קינדער פון ישראל: ווי באַלד נאָר די זון פון הצלחה טוט אַ לײַכט צו זיי מיט איר פּנים, אַזוי הייבן זיי אָן צו פאַרשווענדן דאָס, וואָס זיי האָבן אָנגעזאַמלט מיט די מידקייט פון זייערע הענט, און געלט איז ווי גאָרנישט בײַ זיי אין די אויגן, און מער פון אַלץ ברענגען זיי זיך אויס אויף די ווײַבער פון זייער יוגנט, און זייערע ווײַבער הייבן אָן פּילן מיט אַ מאָל אַלערליי ווייטיקן אין זייערע אַלע איברים און זיי הייבן אָן פאָרשטן צו די אָפּגעעטער פון דער מעדיצין, וועלכע צעשיקן די דאָזיקע קראַנקע אין אַלע עקן פון דער וועלט צו זוכן אַ תרופה צו זייער ווונד, און מער ווי אומעטום ווערן זיי געשיקט אין יענעם מאָדנעם קוראָרט, וואָס איז באַוווּסט מיטן נאָמען מאַריענבאַד.

עס פאַרשטייט זיך פון זיך זעלבסט, אַז מיר האָבן מקיים געווען דעם דין פון מאַריענבאַד מיט אַלע פונקטן און פּישטשעווקעס און מיט אַלע זעקס הונדערט און דרײַצן מצוות, וואָס הענגען אָפּ אין דעם. נישט גע־שווינדט האָט אונדזער אויג אויף קיין געלט, און אַלץ וואָס דער דאָקטער האָט געזאָגט: טו — דאָס האָבן מיר געטאָן. און מיר האָבן אַרויסבאַג־לייט אונדזערע געליבטע ווײַבער קיין מאַריענבאַד, און געלט האָבן מיר געטאָן אין זייערע כלים, און מיר האָבן צו זיי געזאָגט: „גייט־אויף אין אַ גוטער שעה און אין אַ גליקלעכער אין יענעם פרוכטבאַרן לאַנד, וואָס טוט רינען מילך און האָניק, און געפינט דאָרט אײַער היילונג, נײַערט איר זאָלט אונדז נישט פאַרגעסן און זאָלט פון צײַט צו צײַט מאַכן פּליִען צו אונדז אײַערע צייכנס און אײַערע נאַכריכטן פון אײַער פרידן און פון אײַער וווּיל־זײַן, ביז עס וועט קומען דער גליקלעכער טאָג פון אײַער צו־ריקקערן אין אײַער נעסט אַרײַן צו אײַערע מאַנען, די הערן פון אײַער יוגנט".

אַזוי האָבן מיר געזאָגט צו אונדזערע געליבטע ווײַבער און זיך אָפּ־געזעגנט מיט זיי, און זיי האָבן פאַרלאָזט מיט פרידן דאָס לאַנד פון זייער געבורט און זײַנען געקומען אין דעם לאַנד, וואָס זיי האָבן אויסדער־וויילט, דאָס הייסט קיין מאַריענבאַד, און האָבן אונדז צוגעזאָגט צו שיקן נאַכריכטן פון צײַט צו צײַט, און האָבן געהאַלטן וואָרט, געשריבן אונדז בריוו פון דעם שטאַנד פון זייער געזונט, און פון די וואַסערן, וואָס זיי טוען דאָרט שעפּן פון די קוואַלן פון הילף. נאָר פּלוצעם איז פאַרשטאָפּט

געוואָרן יעדע זעונג פון זיי. די פּאָסט האָט פּאַרמיטן צו ברענגען אונדז זייערע נאַכריכטן. פאַראַרעמט און אויסגעטריקנט זײַנען געוואָרן אַלע קוואַלן פון זייערע שרײַבעכצן, וואָס זיי פלעגן צו אונדז שרײַבן, ביז מיר האָבן פאַרלוירן אונדזער קאָפּ און מיר זײַנען געוואָרן אין אונדזערע אויגן גלײַך, ווי מיר חלומען. און פלוצעם האָט מען אונדז אויפגעעפנט אונדזערע אויגן און ס׳איז אונדז פאַרענטפערט געוואָרן אַלע קשיות. מע האָט אונדז באַוויזן שוואַרץ אַף ווײַס, ווער ס׳איז דאָ דער שולדיקער און ווער ס׳איז דאָ דער בייזער שליח. אין לעבן וואָלטן מיר נישט געגלויבט, ווען מיר זאָלן נישט זען מיט אונדזערע אויגן און נישט דערקענען אײַער האַנדשריפט און די האַנדשריפט פון אײַער געערטן שוואָגער, געקריצט אַף פּאַפּיר. זייער געערטער און געהויבענער הער! מיט די גלאַטקייט פון אײַערע צינגער און מיט די זיסקייט פון אײַערע רייד האָט איר ביידע זיי געטאָן פאַנגען אין אײַער נעץ. פולע הויפנס ליבשאַפט האָט איר געטאָן אויסגיסן אין זייער שוים אַרײַן און איר האָט געמיינט, ווײַזט אויס, אַז קיין מענטש וועט נישט ווִיסן, קיין באַשעפעניש וועט נישט זען. אוי־וויי געשריִען! ווער וואָלט דאָס געגלויבט, אַז דאָרט אין דעם ווײַטן מאַריענבאַד וועט זײַן אָנגעגרייט נאָך פון נעכטן דער גיהנם? ווער וואָלט דאָס געגלויבט, אַז אונדזערע ריינע פרומע ווײַבער, וואָס אין דער היים אין וואַרשע וואָלטן זיי אויסגעלעבט זייערע יאָרן און וואָלטן נישט געוווּסט פון קיין זינד, זאָלן אַזוי געשטרויכלט ווערן? ווער וואָלט דאָס געגלויבט, אַז אין אַזאַ צײַט, וואָס איז אַ צרה פאַר יעקבן, און ישׂראל איז אַוועקגעגעבן געוואָרן צו רויבער, אין אַזאַ צײַט, ווען ייִדיש בלוט גיסט זיך, ווי וואַסער, אין הויפט פון אַלע גאַסן, ווען שונאים פרייען זיך און טאַנצן אַף אונדזער חרפּה, ווען די פײַלן ווערן געשאַרפט אַף אונדז פון אַלע זײַטן און שווערע וואָלקנס רוקן זיך אָן אַף אונדזער הימל — אין אַזאַ צײַט זאָלן ייִדן, באַווײַבטע ייִדן, טאַטעס פון קינדער, אין זינען האָבן טאָן אַזעלכע אומווירדיקייטן, פאַרנאַרן פרעמדע ווײַבלעך ערגעץ אין אויסלאַנד, און אונטערן דעקטוך פון היילונג און לעבעדיקע וואַסער טרינקען זיך נעמען אַראָפּפירן זיי פונעם גלײַכן וועג און פאַרפירן זיי אין אַן אָרט, וואָס פון דאָרטן וועלן זיי זיך שוין נישט אומקערן — אָ! שטוינט איר הימלען! מיר האָבן געמיינט, אַז נאָר אײַער געערטער שוואָגער, דער מאַן פון אײַער ווײַבס

שוועסטער, וואָס האָט אַ שם אין דער וועלט פֿאַר אַן אויסגעלאַסענעם מענטשן, וואָס האָט אַראָפּגעוואָרפֿן פֿון זיך דעם יאָך פֿון דרך־ארץ און אָנשטענדיקייט, איז פֿעיִק צו טאָן אַזעלכע מיאוסע זאַכן — שרייבן בריוולעך צו פֿרעמדע ווייבלעך. זיינע בריוולעך, וואָס ער האָט געטאָן לויפֿן צו אונדזערע ווייבער, איז אונדז געראָטן אָפּצוהאַנדלען פֿאַר רעכט געלט בײַ איינעם אַ פֿאַרשוין, וואָס מיר זיינען נישט מחויב צו פֿאַרע־פֿנטלעכן זיין נאָמען. מיר האָבן געמיינט, אַז דערמיט האָט זיך געענ־דיקט די דאָזיקע הימלשרייענדיקע טראַגעדיע. צום סוף האָבן מיר דער־זען, אַז מיר זיינען געווען בלאָנדזענדיקע אין אַ מדבר, אַז דער אמתער פֿיינט לאָקערט נאָך פֿון זיין באַהעלטעניש — און דער דאָזיקער פֿיינט דאָס זיינט איר, געערטער און געאַכפּערטער הער, איר און נישט קיין אַנדערער. וואָרעם אויב אייער געערטער שוואָגער, דער מאַן פֿון אייער ווייבס שוועסטער, האָט געטאָן שרייבן צו אונדזערע ווייבער פֿיל נאָ־רישקייטן און פּוסטע רייד פֿון חנופה מיט אַ גרינגן קאָפּ, האָט איר, זייער געערטער הער, געהאַט אַן עזות צו זאָגן אונדזערע ווייבער, אַז איר וועט טאָן מאַכן רינגען געלט פֿון אייער בײַטל פֿון זייער טובה וועגן. אָ! פֿאַרשאָלטן וואָלט געמעגט ווערן די האַנט, וואָס האָט אַזעלכעס גע־קאָנט צייכענען! פֿאַרשאָלטן וואָלט געמעגט ווערן די צונג, וואָס אירע גלאַטע רייד זיינען גיפֿט און די זיסקייט פֿון אירע ווערטער איז דער גיהנם.

דאָס אַלץ האָבן מיר, די אונטערגעשריבענע, געפֿונען פֿאַר נייטיק, זייער געערטער הער, אויסצוגיסן אין אייער שוים און צו בעטן פֿון אײַך מיט אַלע מינים געבעט — איר זאָלט רחמנות האָבן הן אויף אונדזער כבוד, הן אויפֿן כבוד פֿון אונדזערע ווייבער, והן אויף אייער אייי־גענעם כבוד, און איר זאָלט אויפֿהערן צו טאָן אייערע אומווירדיקע זאַכן. מיר זיינען אײַך מוסר מודעה, זייער געערטער הער, אַז באַם איר וועט נישט צוהערן צו אונדזער קול און וועט נישט פֿאַרמיידן ווייטער צו טאָן אייערע אומווירדיקייטן אין דער פֿאַרבאָרגעניש, דאַן וועט ביי־טער זיין אייער סוף און איר וועט באַקומען אייער לוין און אייער צאָלעכטס בכפֿל כפֿלים, וואָרעם ס׳איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט און ס׳איז נאָך פֿאַראַן אַ געזעץ און אַ ריכטער אין ישׂראל!

מיר בעטן בײַ אײַך, איר זאָלט קיין פֿאַריבל נישט האָבן, וואָס

מיר פארלענגערן נישט אונדזערע רייד, ווייל מיר האבן זייער קיין צייט נישט! און האפנדיק, אז איר וועט טאן א געהעריק אויער צו אונדזערע ווערטער, וואס טריפן פון א ריכטיקן קוואל און פון א הארץ פול בלוט, און איר וועט נישט דערלאזן צו גרעסערע בזיונות, פארקירצן מיר אונדזערע רייד און צייכענען מיט פיל כבוד און מיט א בענטשונג פון גוטע פריינט, וואס ווינטשן אייך פיל גליק און רייכקייט ביז אן א שיעור.

די רייד פון: יצחק מאיר שערענצים.

און די רייד פון: יצחק מאיר פעקעלים.

42.

(אלעקסאנדער סווירסקי פון באזעל צו דער יאמאיטשיכע אין מאריענבאד)

גנעדיקע פרוי!

איך האבע די עהרע איהנען מיטצוטיילען, דאסס איך אין באזעל אויף דען צעהנטען ציוניסטען־קאנגרעס גליקליך אנגעקאמען בין, און ווי מיר די זאכע בעאבערדעט האבען, האבע איך מיך צו מיינע געשעפטען מיט פליים גענאמען, די פאסיגע פארטיען פאר איהרע ווערטהע טעכטער נאכצוזעון, און מוז בעהויפטען, דאסס צו מיינען גרעסטען בעדויערען האבע איך דאס געוואונשטע פיר זיע לײדער ניכט געפונדען, ווייל דער גרעסטער טייל געסטע צום צעהנטען ציוניסטען־קאנגרעס בעשטייט פון מענער, וועלכע לײדער שוין לאנג פערהייראטעט זינד. דען אונפערהייראטעטע גיעבט עס לײדער ניכט אונטער דען ציוניסטען. די אורזאכע וואהרשיינליך די, דאסס די ציוניסטען לײדער פריה הייראטען, אונד פיעלייכט זינד דא נאך אורזאכען, אבער דער טאהט איזט פעסטגעשטעלט, דאסס מיין רייזע נאך באזעל וואר גאנץ אומזאנסט, אונד עס טהוט מיר ווירקליך לייד די שפעיזען, וואס זי מיר געגעבען האבען. אבער איך קאן מיך רעכטפערטיגען, דאסס איהרע שפעיזען זענען דאך ניכט גאנץ אומזאנסט הערויסגעשמיסען, דען איך האבע מיך היער אין באזעל אינפארמירט וועגען איהר קישיניעווער פארטיע אונד

איך האָבּ צו מיין גרעסטער ערשטוינונג ערפאַהרען, דאַסס דער הערר זיידענער איזט ווירקליך איין זעהר טיכטיגער דאַנטיסט, וועלכער אין קישיניעוו די גרעסטע פּראַקטיס האָט, אַבּער ער איזט לײדער שוין לאַנג פערהייראַטעט אונד האָט צו הויזע איינע זעהר נעטטע פרוי אונד קינדער, אונד עס וואונדערט מיך וואהרהאַפטיג, ווי האָבּען וויר דאָס געקאָנט זיך זאָ ביטערליך ענטוישען, דאַסס די זאַכע זאָ וויט געגאַנגען איזט, דאַסס ער אין איהרע אַלע דריי ווערטהע טעכטער זיך פערליעבט האָט, אונד אויך איהרע ווערטהע טעכטער איהם זאָ וויט סימפּאַטיזירען, דאַסס גאַנץ מאַריענבאַד שוין אַלס ריכטיגע פּאַרטיע זי בעטראַכט האָט! אונד וואָס מיר בעזאָנדערס פּערדרוס מאַכט איזט דער פּאַקט, דאַסס דיעזער הערר זיידענער שיינט מיר איין געמיינער בעטריגער צו זיין, דען דיעזער שורקע האָט ביי מיר איינינע טויזענד קראָנען אויף איינע קורצע צייט אַלס גמילות־חסד גענאָמען, אונד אַלס איך אים צוויי מאָל טעלעגראַפּיש געמעלדעט האָבּע, דאַסס ער מיר דיעזע פּאַאַר טויזענד קראָנען זאָפּאָרט טעלעגראַפּיש נאָך באָזעל איבּערווייזען זאָל, בלײבּע איך גאַנץ אָהנע אַנטוואָרט, אונד האָבּע איך הייטע צו מיינע גרעסטע ערשטוינונג איינע נאַכריכט בעקאָמען, דאַסס דער הערר זיידענער נאָך אָסטענדע צוזאַמען מיט פרוי קורלענדער אַבּגערייזט האָט, אונד דאַסס דער הערר מאַריאַמטשיק איזט צוזאַמען מיט פרוי שערענצים אונד פרוי פּעקעלים אויך נאָך אָסטענדע אַבּגערייזט, אונד אויך דיעזער לייכטזיניגער הערר מאַריאַמטשיק איזט מיר איין פּאַאַר הונדערט קראָנען שולדיג געבּליבּען נאַכדעם, ווי וויר צוזאַמען איינינע מאָל אין אָקע געשפּילט האָבּען. אַבּער דיעזע פּאַאַר הונדערט קראָנען פאָן העררן מאַריאַמטשיק זינד מיר ניכט זאָ פּיינלעך וויע יענע דריי טויזענד קראָנען פאָן העררן זיידענער, דען דאָס איזט בלויז קאַרטענשולד, אונד דאָס איזט לײדער בּאַרעס געלד, מיט בלוט אונד שוויים פערהאָרעוועט, — אויסקרענקען זאָל ער דאָס, אַזאַ איין אויסוואורף! אַ ממזר! אַזעלכע בלוטיגע קראָנען, ווי שדכנות־געלד ביי אַ שדכן, איידער מע זעצט דורך ביי אידען אַ שידוך קומט אָן מיט גרינע ווערעם, קומט צו געהן אַ דאַנטיסט, אַ שוואַרץ יאָהר פון קעשעניעוו, וועלכער אייגע פרוי אונד צוויי קינדער האָט, אונד זיך אַלס אונפערהייראַטעטער קאַוואַליער מעלדעט — איזט דאָס טהאַטזעכליך צו שטוינען אונד צו בעדויערן, דאַסס

אין אזא צייט זאָל זאָ עטוואס פאָרקומען קענען אין צוואנציגסטען יאָר־הונדערט ביי אלגעמיינער ציוויליזאציאָן פון באהנען, טעלעגראף, טעלעפאָן, עלעקטריע, פאָנאָגראף עט צעטערא, עט צעטערא! אונד דא איך פאָן היער דירעקט נאך אָסטענדע אברייזע, אום דיעזען ניעדערטרעכטיגן בעטריגער צו פאקען אונד גלייכצייטיק פיר איהרע ווערטהע טעכטער אנשטענדיגע פארטיען נאכצוזוכען, פערבלייבע איך מיט פאָרציגליכער האָכאכטונג אונד מיט די בעסטע גרוסען צו איהרע ווערטהע טעכטער.

אלעקסאנדער סווירסקי.

.43

(בראָניע לויפערמאַן פון מאריענבאד צו איר מאַן הירש לויפערמאַן אף די נאלעווקים אין ווארשע.)

לבעלי מוהר"ר הערש נ"י.

וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומט די נאכט און יענע נאכט און א גאנץ יאָר זאָל אויסגיין צו מיינע שונאימס קעפ און צו זייערע הענט און פיס און לייב און לעבן! די יאמאיטשיכע זאָל אזוי וויסן פון איר חיות און די טשאפניטשקע פון איר געזונט, ווי איך הייב אָן צו פארשטיין אפילו, וואָס דו שרייבסט און פון וועמען דו שרייבסט און צו וועמען דו שרייבסט?! דאָס האָט אוודאי די יאמאיטשיכע דורך איר וועלוול יאמאיקער אָנגעפירט א רכילותל? אָדער די טשאפניטשקע דורך איר בערל טשאפניק, וואָס וויל בא דיר אויסנארן א גמילות־חסד? ער באדארף טאקע נעבעך זייער נייטיק האָבן, וואָרעם זיין מאדאם האָט זיך דאָ פארשפילט אין „אָקע", געפטרט וויפל זי האָט געהאט, און איצט לויפט זי ארום צווישן אונדזערע ווארשעווער זוכן א נאר, וואָס זאָל איר אויסלייען אף א קורצע צייט. איז אָבער נישטאָ קיין נאראָנים אין מאריענבאד. א סך זיינען צעפארן, ווער קיין פראנצענסבאד, און ווער קיין אָסטענדע. שלמה קורלענדערס ווייבל איז שוין אין אָסטענדע נישט אליין; דער קעשעניעווער, וואָס איך האָב דיר געהאט געשריבן, איז אויך דאָרטן. ווו זי, דאָרט איז ער. אפנים, א כישוף?...

נאָר איך קער מיך אום צוריק צו דײַן בריוו. איך לייען אים און לייען און ווער שיער נישט משוגע! וואָרעם איך הייב דען אָן צו פֿאַרשטיין, וואָס דו מיינסט? ווער איז דער „ער", וואָס דו שרײַבסט מיר, אַז ער איז מיר אַ גוטער פֿרײַנט און אַז איך האָב בײַ אים קרעדיט? וואָסער קרעדיט? איך האָב דאָ נישט קיין קרעדיט אין ערגעץ אױף קיין צען העלער אַפֿילו! גייט אַוועק די וואָך, אַזוי ווערט צוגעשטעלט אַ רעכענונג, און מע מוז צאָלן. דאָס איז מיט דער סטאַנציע. און פֿאַרן עסן אין בשרן רעסטאָראַן ווערט געצאָלט בײַ יעדן מאָלצײַט. הײַנט וואָס וואָרפֿסטו מיר אױס קרעדיט? און וואָס דערציילסטו מיר, אַז דו האָסט געזען זײַנע בריוולעך צו מיר? ווערמענס בריוולעך? אַ חוץ דײַנע קלוגע בריוולעך און אַ חוץ די בריוולעך פֿון מײַן מאַמע, האָב איך פֿון קיינעם קיין וואָרט נישט דערהאַלטן. און ווען האָב איך דאָ געגעבן אַ קאַלטע אױפֿנאַם? און וועמענס קאַסע, זאָגסטו, איז פֿאַר מיר אָפֿן? כּלעבן, הערש, דו רעדסט, ווי אַ דולער, אָדער ווי אַ שיכּורער. דו מישט צענויף קאַשע מיט באָרשטש און דערמאָנסט זיך מעשׂיות פֿון אַמאָל, נישט הײַנט געדאַכט, און פֿרעגסט מיך, אויב ס'איז אמת, אַז איך גיי מיט אים שפּאַצירן אױף דער גאַס? אויב דו מיינסט דאָס דעם אָדעסער שאַרלאַטאַן, מאַירל מאַריאַמטשיק, איז ווען נישט לאַהצי ברוכשטול, וואָלט איך אים שוין לאַנג אָנגעשפּיגן אַ פֿולן פּנים. זי שטעלט זיך אײַן פֿאַר אים. זי זאָגט, ס'איז אַזוי אויך אױף אים אַ גאָטס רחמנות. ער האָט זיך פֿאַרליאַפּעט אין שלמה קורלענדערס ווײַבל, שוין געווען מיט איר אױף אַ דרך, איז אונטערגעשפּרונגען אָט דער קעשעניעווער דאַנטיסט, וואָס איז אַנטלאָפֿן מיט איר קיין אַמסטערדע, אַפּנים, זיך באַהאַלטן פֿאַר אונדז, וואָרעם מיר זײַנען פֿאַר זיי אַ שעטנז... מיר רעכענען אָבער, איך און לאַהצע ברוכשטול, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבן, נאָך שבתדיקע וואָך אויך אַ פֿאָר טאָן קיין אַמסטערדע, וואָרעם דאָ איז שוין באַלד אױס סעזאָן, און דאָרטן הייבט זיך ערשט אָן סעזאָן. איך וואָרט נאָר אָפּן געלט, וואָס דו האָסט מיר אַרויסגעשיקט. און איך בעט דיך, הערש, זאָלסט מיר באַלד אַרויסשרײַבן דײַטלעך און קלאָר, נישט ווי אַ משוגענער, וואָס און וועמען דו האָסט געמיינט טרעפֿן מיט דײַן בריוו, וואָרעם ס'זאָל נישט שטיין אױף אים מײַן נאָמען, וואָלט איך געמיינט: אָדער ער איז נישט צו מיר געשריבן, אָדער דו ביסט חלילה, אַראָפּ פֿון זינען? און איך מוז דיר

זאָגן דעם אמת, אז זינט עס האָט דיר באַגליקט און ס'איז אַרויס דאָס געווינס, ביסטו טאַקע געוואָרן אַן אַנדער מענטש... גייסט אַרום טאָג ווי נאַכט און רעדסט פון דײַן געווינס, און עס דאַכט זיך דיר אויס, אַז די גאַנצע וועלט איז דיר מקנא, און אַלע זײַנען דיר שונאים, און קיינער פאַרגינט דיר נישט, און אפילו דײַן אייגן ווײַב גלייבסטו שוין אויך ניט און שרײַבסט אַזעלכע זאַכן, וואָס מע קאָן משוגע ווערן! אַז איך וועל דערהאַלטן דאָס געלט און אַריבערפאָרן קיין אַסטענדע, וועל איך דיר געבן צו וויסן מײַן אַדרעס דורך אַ דעפעש. דערווײַל פאַרבלײַב געזונט און גליקלעך און זײַ נאָר נישט אַזוי צעטראָגן, ווי עס ווינטשט דיר דײַן פרוי

ב ר אָ נ י ע ל ו י פ ע ר מ אַ ן

44.

(לאהצע ברויכשטול פון מאַריענבאַד צו איר מאַן קלמן ברויכשטול אַף די נאַלעווקיס אין וואַרשע.)

געערטער הער ברויכשטול!

פאַרצײַהע, — נאָך אַזאַ בריוו, ווי דו האָסט מיר געשריבן, קאָן איך דיך מיט קיין אַנדער נאָמען נישט אָנרופן, נאָר „געערטער הער". איך בין נישט גלײַך צו דיר. דאָס קאָנסטו נאָר, שרײַבנדיק מיר אַזאַ בריוו, אָנרופן מיך „מײַן ליבע פרוי לאהצע". ווי קאָן איך דיר זײַן אַ „ליבע פרוי", אַז איך טור־אָפּ אַזעלכע זאַכן, ווי דו שרײַבסט מיר? איך וואָלט נאָר וועלן וויסן, ווער איז דען מאַן, וואָס זוכט אַף דיר בלבולים און וואָס איך שיק צו אים לײַען געלט? אויב דו מיינסט דאָס מײַן פעטער יונה פון פעטריקאָוו, איז, ערשטנס, מעג איך, דאַכט זיך, צו מײַנעם אַ פעטער שרײַבן, וואָס איך וויל, און, צווייטנס, האָב איך אים פון קיין געלט אפילו נישט דערמאָנט, וואָרעם איך וויים, ס'איז אומזיסט. אַרויסגעוואָרפן אַ מאַרקע. דער פעטער יונה האָט שוין נענוג יוצא געווען, גענוג געגעבן, דו אַליין קאָנסט דאָס אויך נישט אָפּלייקענען. עס וועט זײַן גענוג, אַז ער וועט מיך אין זינען האָבן פאַרן טויט בײַ דער צוואה;

גלייב איך אויך נישט: די קינדער וועלן אים מסתמא נישט דערלאָזן... פאַרשטייט איך נישט אַלזאָ, ווער איז דען מאַן, וואָס דו מיינסט? נאָר אפשר מיינסטו דאָס שלמה קורלענדער? האָב איך צו אים קיינמאָל ניט געשריבן ווענן געלט לײַען און וועל נישט שרײַבן. איך געדענק דען ניט, אַז דו ביסט באַ אים געווען פאַר מײַן אָפּפאָרן קיין אויסלאַנד, און ער האָט דיר אָפּגעזאָגט? זעסטו, זײַן בעלצען האָב איך דאָ יאָ איינמאָל אָנגעמוט מיט אַ גמילות־חסד, האָב איך אויך חרטה. דאָס איז אַ סחורה! — זי מעג שוין זײַן די כּפּרה פאַר איר מאַן אויך. ער איז טאַקע אַ קור־לענדער חכם, אָבער אַן ערלעכער, און זי פּירט דאָ אויף אַזעלכע שטיק, אַז ס'איז פּשוט אַ בזיון פאַר לײַטן! נאָר כאַפּט זי דער וואַטנמאַכער, כאַטש איך וויים, איך שטוים מיך אָן, אַז דאָס וואַקסט פון איר. דאָס האָט זי מסתמא אָנגעפירט באַ דיר אַ רכילות, אָדער אַליין, אָדער דורך איר מאַן דעם חכם, און דו האָסט זיך אָנגעכאַפּט אָן דעם, ווי אָן עפּעס רעכטס, אַבי אָן אויסרייד אויף גטן זיך... פאַרשטייט איך נישט, וואָס עפּעס איצטער אין מיטן דרינען? און וואָס ביסטו אַזעלכעס געוואָר גע־וואָרן אויף מיר, וואָס דו זאָגסט, אַז „דער מאַן דערוויסט זיך אַלע מאָל צום לעצט"?... דו שרײַבסט מיר, אַז דו באַפרײַסט מיך מיט דײַן גוטן ווילן, דאַנק איך דיר זייער פאַר דײַן גוטסקייט. הײַנט שרײַבסטו מיר, אַז דו ווילסט, מע זאָל באַוואָרענען פריִער מיך, דערנאָך די קינדער. איז דאָס אוודאי זייער שיין פון דײַן זײַט. די פראַגע איז נאָר: ו ע ר זאָל עס באַוואָרענען? און ווער איז דען „ער", וואָס דו שרײַבסט, אַז ער איז אַן עושר? אַלץ דער פעטער יונה? וואָס געהער זיך עס אָן מיט דיר? וועט ער וועלן, וועט ער באַוואָרענען, וועט ער נישט וועלן, וועט ער נישט באַוואָרענען — וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָס צו גטן זיך?... דו שרײַבסט, אַז אַן אַנדערער וואָלט מיר געמאַכט אַן אַוואַנטורע מיט אַ סקאַנדאַל! מיר דאַכט, אַז קיין גרעסערער סקאַנדאַל פון דײַן איצטיקן בריוו קאָן שוין גאָר נישט זײַן, וואָרעם ווייבאַלד, אַז איך האָב שוין קיין רעכט נישט צו שרײַבן אַ בריוו צו אַן אייגענעם פעטער, לאָזן זיך שוין אויס אַלע זאַכן!

ווי באַלד אַזוי, האָב איך דאָ נישט וואָס צו טאָן און דאַרף מיך ניט קורירן מער. איך האָב געהאַט גערעכנט פאָרן פון דאַנען מיט בראָניע לויפערמאַן קיין אַמסטענדע. איצט אָבער טו איך אַ שפּײַ אויף אַלץ און פאָר

אוועק צו מײַן פעטער יונה קיין פעטריקאָוו, און וויל דיך מער נישט קענען! דו האָסט מיר אויפגעדעקט מײַן אַלטע וווּנד — מסתמא ווילסטו דאָך עס... באַ דיר איז עס נישט דאָס ערשטע מאָל... זײַ געזונט. אַז דו וועסט האַלטן באַ שרײַבן מיר בריוו, קאָנסטו מיר שרײַבן קיין פעטריקאָוו.
פון מיר דײַן געוועזענער פרײַנט, וואָס האָט נישט פאַרדינט אַזעלכע בריוו,

לאה.

45.

(חיים סאַראַקער פון מאַריענבאַד צו הירש ליפערמאַן אף די נאַלעווקיס אין וואַרשע)

להגביר החדש מוהר"ר צבי הירש ליפערמאַן!

אײַער בריוו האָב איך דערהאַלטן. עס טוט מיר זייער לייד, נאָר איך מוז אײַך זאָגן, איך באַדויער אײַך מיט אײַער געווינס, וואָרעם דאָס געווינס האָט אײַך, ווי עס שײַנט, אַראָפּגעפירט פונעם דרך הישר, דאָס הייסט, איר זײַנט נעבעך געוואָרן געגירט פונעם זינען. איר שרײַבט מיר, אַז איר זײַנט רײַכער פון מיר. עס קאָן זייער מעגלעך זײַן. איך האַלט גאָרנישט דערבײַ, איך זאָל מיך וועלן אויסרעכענען מיט אײַך אין פאַרמעגן, און איך גלייב אײַך, אַז איר קאָנט אויסהאַלטן אײַער ווײַב, ווי איר זאָגט, אפילו אין פּאַריז. לאָז אײַך גאָט העלפן, ווי איר ווינטשט אײַך אַליין. נאָר איך בעט אײַך, וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר? ווען האָב איך געשריבן צו אײַער ווײַב בריוולעך, אַז איך קען מיך גאָר אפילו נישט מיט איר? נישט זי האָט באַ מיר געלט פאַרלאַנגט, נישט איך האָב איר געלט פאַרגעלייגט, און איך האָב מיך קיינמאָל נישט באַרימט מיט אײַער באַקאַנטשאַפט, און פאַר אײַערן אַ פרײַנט האָב איך מיך קיינמאָל נישט אַרויסגעשטעלט. דאָ האָט געמוזט אַרויס אַ מיאוסער טעות. איר האָט נישט געטראָפן צו דער טיר. איר האָט אוודאי געמוזט וועלן אויסזידלען מײַן שוואָגער מאַריאַמטשיק? ער איז יאָ אַ נאָענטער שמעלקע מיט אײַער ווײַב. ער איז איצט מיט איר, ווי איך האָב געהערט זאָגן, אין אָסטענדע. אַהינצו קאָנט איר צו זיי שרײַבן בריוולעך און זיך באַ־

רימען מיט אייער רייכקייט, און מיך לאָזט צורו, וואָרעם אזוי ווי איך בין געווען, אזוי בין איך געבליבן אייער אומבאַקאַנטער פריינט, וואָס ווינטשט אייך, איר זאָלט ווערן געזונט...

חיים סאָראָקער.

.46

(חיים סאראקער פון מאריענבאד צו קלמן ברוכשטול אף די נאלעווקים אין ווארשע)

מיין אומבאַקאַנטער פריינט.

איך וויים נישט, וואָס איך זאָל אייך ענטפערן אף אייער בריוו. איך קאָן אייך נאָר געבן אַ ראַט, איר זאָלט זיך מטריח זיין צום דאָקטער, ער זאָל אויסהערן אייער גייסטיקן צושטאַנד, נאָר בכדי עס זאָל אייך נישט זיין לאַנגווייליק, זאָלט איר זיך זען פריער מיט הירש לויפערמאַן, דער, וואָס האָט געוווּנען דאָס גרויסע געווינס און איז דורך דעם קראַנק געוואָרן אף דעם זעלבן חולאת, וואָס איר... וואָרעם וואָס דען קאָן איך אף אייך אַנדערש איבערטראַכטן נאָך דעם, אַז איר שרייבט מיר, אַז איך וויל אַריבערנאַרן אייער ווייב אין מיין האָטעל פון איר טובה ווענגן, און אַז איך האָב איר דערציילט אף אייך, אַז איר שפּילט אין „אָקע"?... אויב איר שפּילט אין „אָקע", אָדער גאָר אין „באַנ־טשאָק", ווי איר זאָגט, — דאָס וויים איך נישט, נאָר אַז איר זיינט ניט באַם גאַנצן פאַרשטאַנד — דאָס זעט מען אַרוים פון אייער בריוו. איר שרייבט, אַז איר ווייסט שוין לאַנג, אַז איך בין מיט מיין ווייב נישט שוה בשוה, און איר שטעלט מיר פאָר אַן עדות רב וועלוול יאַמאָיקער. עס קאָן זיין, אַז רב וועלוול יאַמאָיקער וויים בעסער, ווי אַזוי איך בין מיט מיין ווייב אַלס איך אַליין, נאָר דאָס, וואָס איר זאָגט, אַז איך וויים פון דעם, אַז איר האָלט באַ גטן זיך מיט אייער ווייב — דאָס רעדט איר שוין, זייט מיר מוחל, ווי אַן אמתער משוגענער. נישט נאָר איך וויים נישט פון אַזעלכע סודות, וואָס צווישן אייך און אייער ווייב, איך קען אפילו נישט אייער ווייב און נישט אייך, און איר ביידע אינ־טערעסירט מיך אַזוי ווינציק, אַז איר האָט אייך געמעגט גטן נאָך איי־

דער איר האָט אײַך דערקענט. אין איינעם בין איך יאָ מיט אײַך אײַנ־פאַרשטאַנען: איר זאָלט דאָס צווייטע מאָל, ווי איר שרײַבט, נישט הייראַטן. אזא מענטש, ווי איר, האָט נישט געטאָרט הייראַטן דאָס ערשטע מאָל אויך, וואָרעם ס'א רחמנות אף אײַער ווײַב, כאָטש איך קען זי נישט...

איר בעט מיך, איך זאָל אײַך שרײַבן אויפריכטיק, וואָס איז מײַן קוק און צוליב וואָס רוף איך אַרוים אײַער ווײַב אין „מיראַמאָנט" — שרײַב איך אײַך קלאָר און דײַטלעך און אָז „המצאות" און „אויבער־קעפּלעך", ווי איר פאַרלאַנגט, אז אָדער אײַער ווײַב איז, זאָל מיר מוחל זײַן, א ספּלעטניצע און א ליגנערן, אָדער, ווי איך האָב אײַך געזאָגט אין אָנהייב פון מײַן בריוו, איר זײַנט נישט בא אלע געדאַנקען. דאָס צווייטע איז, רעכן איך, מער וואַרשײַנלעך...

ווי איר זעט, האָב איך אײַך געגעבן א קלאָרע תשובה אף אלץ. עס בלײַבט מיר איבער נאָר איין זאך — ווינטשן אײַך א רפואה שלמה...

חיים סאָראָקער.

.47

(בערל טשאַפּניק פון די נאַלעווקים אין וואַרשע צו זײַן פרוי חוהלע טשאַפּניק אין מאַריענבאַד)

טײַערע עווא!

דו מוזט מיר פאַרצײַען, וואָס מיט די לעצטע געלט־זענדונגען קומט־אָן אביסל שווערלעך.

די לעצטע צײַט איז אין וואַרשע געוואָרן שווער צו באַקומען א הונ־דערטער אָדער א פופציקער איינפאַך בקריעת ים־סוף. איך האָב געמוזט זיך דורכפאָרן קיין לאָדז און דאָרט איז מיר געראָטן דורכצוזעצן מאַנכע געשעפטלעך, אפילו מיט גרויסער שוועריקייט, און דאדורך האָט עס זיך אזוי פאַרצײַגערט, און דאָס איז אויך די אורזאכע, וואָס איך האָב דיר אזוי שנעל נישט געענטוואָרטעט. מיט די צוויי „איטשעמייערס", וואָס דו האָסט מיר צוגעשיקט די „ליבע־בריוולעך" צו זייערע ווײַבלעך, האָב איך

לײדער גאָרנישט געקאָנט מאַכן. אײנער פֿון זײ, שערענצים, דער װאָלט נאָך געװען נישקשה. ער פֿירכטעט פֿאַר אַ סקאַנדאַל; ער האָט מורא, עס זאָל אים נישט שאַטן צו קרעדיט. דאַפֿיר איז אָבער דער יִנגערער, אָט דער פּעקעלים, אײנפֿאַך אַ פּרא־אָדם. ער אַלײן האָט דאָס בעשמירט איבער די נאַלעװוקים, דערצײלט איטלעכן באַזונדער אין געהײם, אַזױ, אַז ביז איך בין געקומען צו דער פֿרױ סאָראָקער מיט די בריװלעך, לאָזט זיך אױס, אַז זי און איר שװעסטער חנצע זײַנען שױן קלאָר אין מאַריאַמ־משיק בריװלעך אַף אױסנװײניק. אײנפֿאַך נישט כדאַי געװען מיט זײ אָנ־צופֿאַנגען. און דאַצו האָב איך נאָך אָנגעטראָפֿן אין אַ צײַט, װאָס באַ פֿרױ סאָראָקער האָט זיך אָפּגעשפּילט אַ גאַנצע טראַגעדיע, אין װעלכער עס איז פֿאַרמישט איר חיים, און שלמה קורלענדער, און לױפּערמאַן, און ברױכשטול — די גאַנצע נאַלעװוקים. עס איז מיר אײנפֿאַך אַ װוּנדער, אַז דו זאָלסט דאָס נישט װיסן. די געשיכטע איז אַן אײנפֿאַכע געשיכטע. חיים סאָראָקער האָט זיך דאָרט אין מאַריענבאַד, נישט האָבנדיק װאָס צו טאָן, אײנפֿאַך מתקנא געװען אין זײַן שװאָגער און האָט זיך אױך גע־נומען שרײַבן ליבע־בריװלעך צו די נאַלעװוקער װײַבלעך: צו בעלצע קור־לענדער, צו בראָניע לױפּערמאַן, צו לאַהצע ברױכשטול און צו דער שע־רענצים מיט דער פּעקעלים, — נישט דורכגעלאָזט קײנעם. מע װײסט ניט גענױ װי אַרום, נאָר די אַלע בריװלעך, װאָס איך האָב דיר אױסגערעכנט, זײַנען אַרײַנגעפֿאַלן צו די מאַנען אין די הענט אַרײַן, און ס'איז געװאָרן אַ חתונה, אײנפֿאַך עס קאָכט װאַרשע! און דאָ איז אָנגעקומען אַ דעפּעש פֿון דער יאַמאַיטשיכע פֿון מאַריענבאַד, אַז אונדזערע נאַלעװוקער װײַבלעך זײַנען אַלע מיט אַ מאָל פֿאַרשװוּנדן געװאָרן, אָפּגערײַזט קײן אָסטענדע, און מיט זײ חיים סאָראָקער און מאירל מאַריאַמטשיק. אײנפֿאַך אַ ראָמאַן! און װען קומט־אָן אַזאַ דעפּעש? פּונקט אַף מאָרגן, נאָכדעם, װי די יאַ־מאַיטשיכע האָט שױן גראַטולירט די פֿאַמיליע מיט אַ מזל־טוב און אױפֿ־געפֿאָדערט דעם הער יאַמאַיקער, ער זאָל קומען נאָך מאַריענבאַד. װעלװל יאַמאַיקער איז שױן אַף דער רײַזע; דאָס איז אָבער נישט װיכטיק. די הױפּט־זאַך איז, װאָס די פֿרױ סאָראָקער איז פֿאַר צרות קראַנק געװאָרן צו בעט, מע זאָגט, זאָגאַר, געפֿערלעך. און לױפּערמאַן לױפֿט אַרום, װי אַ משוגענער, שװערט, אַז לאָז נאָר חיים סאָראָקער קומען אַהײם, מוז ער אים אָנפּאַטשן אין מיטן די נאַלעװוקים, דאָס הײסט, נישט אין די נאַלעװו־

קים, נאָר אין די באַקן! און ברוּיכשטול האָט איצט אַן אויסרייד אַף צו שיידן זיך מיט זײַן מאַדאַם, אָדער שלעפּן געלט באַ איר רײַכן אָנקל פון פּעטריקאָוו. קורץ און גוט, באַ אונדז אַף די נאַלעווקים איז לעבעדיק, פריי־לעך, איינפאַך ליהודים! און שרײַב מיר, ווען רעכנסטו צו קומען אַהיים, און אויב עס איז דיר געניגנד דאָס געלט, וואָס איך שיק דיר? אַנישט, וועל איך זען דיר שיקן נאָך, אַז איך וועל נאָר האָבן. וואַרשײַנלעך, וועט גאָט העלפן. זײַ געגריסט גאַנץ ליבלעך.

פון מיר דײַן איבערגעגעבנסטער ב ע ר נ אַ ר ד.

.48

(חיים סאַראַקער פון מאַריענבאַד צו איטשע־מאיר שערענצים און איטשע־מאיר פּעקעלים אַף די נאַלעווקים אין וואַרשע)

מײַנע ליבע פרײַנט שערענצים און פּעקעלים!

שאַדע, וואָס איך באַזיץ נישט די לשון־קודשדיקע שפּראַך, אַזוי ווי איר, און קאָן אײַך נישט אָפּענטפערן אַף אײַער מליצה־בריוו מיט אַזאַ שיינער מליצה, ווי איר שרײַבט צו מיר. און ווײַל איך בין געצוווּנגען צו ריידן מיט אײַך מאַמע־לשון, וועל איך מיר שוין דערלויבן צו ריידן מיט אײַך פּשוטע דבורים און זאָגן אײַך, אַז איר זײַנט, איך בעט איבער אײַער כבוד, אַ פּאָר „איטשעמײַערס", נאַלעווקער פלאָכטן, און מע דאַרף אײַך ביידן געבן קײַען שטרוי. אַז גאָט האָט אײַך יאָ באַוויליקט מיט אַזאַ מתנה, אַזעלכע שיינע ווײַבלעך, און איר ציטערט איבער זיי, איז אָדער איר באַדאַרפט זיי נאָכפרעגן פון הינטן, אַזוי ווי איר גייט זיי נאָך שבת באַטאָג, בעת זיי לאָזן זיך אין זאַקסישן גאָרטן אַפן שפּאַציר, אָדער האַלטן זיי פאַרשפּאַרט באַ זיך אַף די נאַלעווקים, ווי מע האַלט עופות פאַר אַ יום־טוב, געבן זיי עסן און טרינקען און אַזוי ווײַטער. וועלכער גוטער יאָר האָט אײַך געהייסן, איר זאָלט זיי אַרויסלאָזן אַף גאָטס וועלט, אַזש אין מאַריענבאַד? אָדער איר מיינט, אַז ס'איז דאָ פאַראַן ווינציק אַן זויו? צי איר מיינט טאַקע באמת, אַז איך האָב מער נישט וואָס צו טאָן, נאָר שרײַ־בן „ליבע־צעטעלעך מיט חניפה־בריוולעך", ווי איר זאָגט, צו אײַערע

ווײַבלעך? זײַט־זשע ווּיסן, מײַנע ליבע איטשעמײַערס, אַז בסך־הכּל האָב איך מיט אײַערע ווײַבלעך קיין האַלב וואָרט נישט אויסגערעדט זינט איך בין דאָ און זינט איך לעב! בסך־הכּל האָב איך זיי געזען אפשר צוויי־דרײַ מאָל באַם ברונען מיט נאָך אַ סך אַזעלכע ווי זיי, וואָס דרייען זיך דאָ אַרום אַזוי פֿיל, אַז עס ווערט נמאס, האָט קיין פּאַריבל נישט, צו קוקן אַף זיי. וואָרעם איך קען זיי. איך מיין נישט דווקא אײַערע ווײַבלעך, איך מיין אַלע נאַלעווקער ווײַבלעך, וואָס אַז זיי פֿאָרן אַוועק פֿון זייערע איטשעמײַערם פֿון וואַרשע קיין אויסלאַנד, וואָלטן זיי ווּעלן געניסן אַלע פֿאַרגעניגנס פֿון דער וועלט, נאָר בתנאַי, אַז קיינער זאָל נישט זען און קיינער זאָל נישט ווּיסן, אַפֿילו זיי אַליין אויך נישט... ריידן מיט אַ פֿרעמדן מאַנצ־פֿאַרשוין, אָדער כאָטש קוקן אַף אים, איז באַ זיי שוין אַ גאַנצער עסק. באַ אײַך אַף די נאַלעווקים האָבן זיי דאָס אויך נישט. איך קאָן אײַך זאָגן בהן שלי, אַז איך זע, ווי ווײַט מעגלעך, אויסצומײַדן אַזעלכע באַגעגענישן, וואָס ברענגען גאָרנישט אײַן, אויסער מיאוסע רייד און רכילות. איך אַנטלויף פֿון אַזעלכע ווײַבלעך, וואָס אין דער היים בענטשן זיי ליכט, און דאָ וואַרפֿן זיי אַראָפּ די פּאַריקלעך. זיי זײַנען אַ סחורה פֿאַר מײַן שוואָגער מאַריאַמטשיק, נישט פֿאַר מיר, און איך ווייס נישט, ווער עס האָט געהאַט אַן עזות אײַך אָנצוּווײַזן אַף מיר, אַז דאָס בין איך, וואָס שרײַב צו זיי „חניפה־בריוולעך מיט ליבע־צעטעלעך"? איך פֿאַרנעם זיך נים מיט אַזעלכע נאַרישקייטן. נאָך ווינציקער קאָנט איר אַף מיר רעכע־נען, אַז איך זאָל האָבן צוגעזאָגט אײַערע ווײַבלעך, ווי איר דריקט זיך אויס, „מאַכן רינגען גאָלד פֿון מײַן בײַטל פֿאַר זייער טובה ווע̇גן". איך בין נישט פֿון די צעוואָרפֿענע מענטשן, און האָב אין זינען אײַך מיט אײַערע ווײַבלעך אין דער לינקער פּיאַטע. און אויב עמעצער האָט אײַך אָנגעוויזן אַף מײַן שוואָגער, „דעם מאַן פֿון מײַן ווײַבס שוועסטער", האָט איר גע־קאָנט טרעפֿן צו אים, אָדער צו מײַן ווײַבס שוועסטער, נישט צו מיר, וואָס געהער זיך מיט זיי גאָרנישט אָן. מע קאָן זיך טאַקע זײַן גאַנץ אָנ־שטענדיקע יונגע לײַט און אומשולדיקע איטשעמײַערם, ווי איר זײַנט, נאָר קיין פּרא־אָדמס זײַנט איר דאָך נישט מחויב צו זײַן, און דאַרפֿט נישט דראָען מיט קיין געזעץ און מיט קיין שטראָף, נישט אַף דער וועלט און נישט אַף יענער וועלט.

אײַער אומבאַקאַנטער פרײַנט, וואָס ראַט אײַך זײַן פּאָרזיכטיק מיט מליצות,

חיים סאָדאָקער.

.49

(חוואָלע טשאַפּניק פון אַסטענדע צו איר מאַן בערל טשאַפּניק אַף די נאַלעווקיס אין וואַרשע)

מײַן טײַערער בערנאַרד!

סע איז מיר צוואַר זייער נישט אָנגענעמען, נאָר איך מוז דיר נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל שרײַבן, זאָלסט מיר קריגן געלט אַף אָוועקפאָרן פון דאַנען, וואָרעם פון אַלע גליקן האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טײַך, און נאָך מיט אַ גרויסן סקאַנדאַל, אַז דו וועסט הערן, וועסטו שטוינען! שטעל דיר פאָר אַ קאָמעדיע — וואָס זאָג איך אַ קאָמעדיע? אַ טראַגעדיע, אַ בלוטיקע טראַגעדיע. נאָר לאָמיר דיר דערציילן אַקוראַט פון אָנהייב ביזן סוף. ס'איז אַ מעשה פון טויזנט־איין־נאַכט.

ווי דו ווייסט, האָט מיך די יאַמאַיטשיכע געבעטן, איך זאָל איר מיטהעלפן מיטן קעשעניעווער שידוך, און צוגעזאָגט דערבײַ, אויסער וואָס איך וועל פאַרדינען, עקסטראַ אַ שיינע מתנה פון איר אַליין. האָב איך זי געפאָלגט, און האָב מיך אַרײַנגעלייגט אינעם דאָזיקן שידוך און געאַרבעט, ווי ווײַט איך האָב געקאָנט, און עס איז מיר געראָטן. דער עסק איז געגאַנגען אַף אַ גאַנג, דאָס הייסט, נישט אַזוי גיך טוט זיך עס, ווי עס רעדט זיך. איך בין געגנוג אויסגעריסן געוואָרן איבער בעלצען, ווי איך האָב דיר שוין געשריבן פריִער, וואָרעם דער חתן, מײַן קעשעניעווער דאַנטיסט הייסט עס, האָט זיך נישט אַף קאַטאָוועסן פאַרקאָכט אין אונדזער שלמה קורלענדערס ווײַבעלע, שיער נישט געפּאַטשט זיך איבער איר מיט מאירל מאַיאַמטשיק אין מיטן מאַריענבאַד. קורץ, מיט צרות, מיט לײַד, מיט אינטריגעס — איך האָב קוים געפּועלט באַ מײַן קעשעניעווער דאַנטיסט, ער זאָל זיך דערקלערן פאַר יאַמאַיטשיכעס עלטערע טאָכטער, אַז ער ליבט זי, און די יאַמאַיטשיכע האָט מיך אַזש אַרומגעכאַפּט קושן, און

האָט שוין אָוועקגעקלאַפּט אַ דעפּעש צו וועלוול יאַמאַיקער, ער זאָל קומען אַהער אַף קנס־מאָל, און מיר דאָס נאָך געראָטן אַרום און אַרום: דער וועלט־שדכן, סווירסקי, דער גאַנצער מאַכער פֿונעם שידוך, איז אָפּגעפֿאָרן קיין באַזעל, בין איך דאָ געבליבן איינע אַפֿן יריד... איז דאָך פֿאַראַן אַ בעלצע אַף דער וועלט. פֿאַרגלוסט זיך אונדזערם קורלענדערם ווײַבעלע אָוועקפֿאָרן פּלוצעם פֿון דאַנען קיין אָסטענדע. אַפֿילו נישט געזעגנט זיך מיט קיינעם, פֿאַרגעסן דעם זײַ־געזונט, מילא, אָוועקגעפֿאָרן, איז אָוועק. געפֿאָרן. קיין יינגערער, ווי זאָגט מען, זאָל נישט שטאַרבן. איז זיך אָבער מיישב מײַן חתן, דער קעשעניעווער דאַנטיסט, און הייבט זיך אויף און פֿאָרט אָוועק אויך קיין אָסטענדע. פֿון וואַנען ווייס איך דאָס? פֿון מאַירל מאַריאַמטשיקן. איך קום אַרויס צום ברונעם, באַגעגנט מיך מאַריאַמטשיק, אַ צעטראָגענער סכנות, און געזעגנט זיך מיט מיר: „זײַט געזונט". — „פֿאָרט געזונט. וווּהין איז?" — „קיין אָסטענדע". — „וואָס עפּעס פּלוצעם קיין אָסטענדע?" זאָגט ער: „אַלע פֿאָרן קיין אָסטענדע". זאָג איך: „ווער איז דאָס די אַלע?" זאָגט ער: „ערשטנס, די מאַדאַם קורלענדער, צווייטנס, די מאַדאַם ליפּערמאַן, דריטנס, אײַער חתן, דער קעשעניעווער דאַנטיסט"... ווי ער האָט דאָס מיר אַרויסגערעדט, האָב איך שוין גאָרנישט געוואָלט הערן, און בין אָוועק גלײַך צו דער יאַמאַיטשיכע. לאָזט זיך אויס, אַז זי ווייס נאָך נישט פֿון וואָס צו זאָגן! זײַנען מיר אָוועק ביידע מיט איר זיך נאָכפֿרעגן אין האָטעל אַפֿן קעשעניעווער חתן, זאָגט מען אונדז, אַז אָוועקגעפֿאָרן איז ער, נאָר וווּהין ווייס מען נישט. פֿאַלט מיר די יאַמאַיטשיכע אַפֿן האַלדז: נשמהניו, האַרצעניו, ליובעניו! איך זאָל פֿאָרן גלײַך אַהינצו, קיין אָסטענדע, זי וועט מיר געבן צושטײַער אַף הוצאות, זי וועט מיר אַזוי און אַזוי! און נעמט אַרויס הונדערט קרוין: „נאַט אײַך און פֿאָרט און קלאַפּט אַ דעפּעש, און אַז מע וועט דאַרפֿן נאָך, וועל איך אײַך שיקן נאָך"... וואָס טוט מען? אַ רחמנות אַף דער יידענע! איך האָב דאָס געלט גענומען, און ביז איך האָב מיך אַרומגעקוקט אַהין — אַהער, איז שוין פֿון דעם קיין סימן נישט געבליבן. אַז איך בין שולדיק — די האָר זײַנען נישט מײַנע! וואָס וועט זײַן ווײַטער? וואָלט נאָך דאָס אַליין געווען אַ האַלבע צרה, ס'זאָל זיך נײַט טרעפֿן אַ גרעסערער אומגליק. אַט וועסטו הערן אַ שיינס:

זיץ איך מיר אַזוי בײַ זיך אין האָטעל, האָב מורא באַווײַזן זיך

פאר דער יאמאיטשיכע, און טראכט מיר: ווי נעמט מען געלט? פאלט מיר איין א געדאנק: חיים סאראקער! ער איז טאקע, צווישן אונדז ריידנדיק, א ייד א חזיר, נאר איך האב צו אים אן עצה. איך וועל אים זאגן, אז איך פאר אהיים קיין ווארשע און וועל זיין בא זיין אסתרן אפגעבן איר א גרוס פון מאריענבאד, וועט ער זיך שטויסן, וואס פאר א מין „גרוס" דאס וועט זיין. איך האב אים שוין לאנג געגעבן אנצוהערעניש, אז איך ווייס, אז ער איז די כפרה נאך בעלצען און אז ער לייט איר כלומרשט גמילות־חסדים אף איר מאנס רעכענונג, און נאך אזעלכע זאכן — איך שעם זיך נישט פאר אים... קורץ, איך הייס אנקלינגען אין טעלעפאן און ארויסרופן מיר דעם הער סאראקער, זאגט מען מיר, אז דער הער סאראקער איז „היינטע מארגענס אבגערייזט נאך אסטענדע!"... רבונו של עולם! וואס טוט זיך דא? איך כאפ אף זיך די מאנטיליע און וויל שוין לויפן, איך ווייס אליין נישט וווהין, זאגט מען מיר: א דאמע פרעגט זיך נאך אף מיר... ווי איז מיר, א דאמע? מסתמא יאמאיטשיכע, פארפינצטערט בין איך געווארן! הייב איך מיך אן צו פרעגן: וואס פאר א דאמע? זאגט מען מיר: א יונגע דאמע... א יונגע דאמע? רופט זי ארײַן! און עס עפנט זיך די טיר און עס קומט ארײַן א דאמע — א בילד! א יונגעטשקע — בלוט און מילך! און אנגעטאן — א קיי־זערן! עס שעמערירט און סע פינקלט! „איר זיינט, זאגט זי, די מאדאם טשאפניק פון ווארשע?" „איך בין, זאג איך, די מאדאם טשאפניק פון ווארשע; און ווער זיינט איר?" „איך בין, זאגט זי, די מאדאם זיידענער פון קעשעניעוו". „עס פרייט מיך זייער, זאג איך. זיצט, זאג איך, מאדאם זיידענער פון קעשעניעוו, וואס וועט איר זאגן גוטס?" טוט זי א זיפץ און מאכט צו מיר: „מע האט מיר געזאגט, אז איר זיינט באקאנט מיט מיין מאן"... „איך בין, זאג איך, באקאנט, זאג איך, מיט אייער מאן? ווער איז אייער מאן?" ווערט זי רויט און מאכט צו מיר: „מיין מאן איז זיידענער פון קעשעניעוו"... „אט דער דאנטיסט?!"... „יא, ער איז א דאנטיסט"...

וואס ווייטער איז געווען — דארף איך דיר נישט דערציילן. עס האט מיך געווארפן, ווי אין א פיבער. דאס רחמנות, וואס אף דעם ווייבל, לאזט זיך דען באשרייבן? מיר זיינען געווארן אין איין האלבע שעה צוגעקלעפט איינע צו דער אנדערער, ווי שוועסטער, נענטער ווי שוועסטער,

און נישט לאַנג געטראַכט, האָב איך מיך צענויפגעפּאַקט — אַף צעצאָלן זיך האָט מיר אויסגעליִען די מאַדאַם זײַדענער — און מיר האָבן זיך אוועקגעלאָזט ביידע קיין אָסטענדע. געקומען קיין אָסטענדע און אָפּגע־שטעלט זיך אין אַ האָטעל, איינגעוואַשן זיך און אָנגעטאָן פֿײַן, שיין, נע־מען מיר אַ פּיאַקער און הייבן אָן אַרומפֿאָרן פֿון איין האָטעל צום אַנ־דערן נאָכפֿרעגן זיך אַף איינעם אַ הער מיטן נאָמען זײַדענער, און אַף אַ דאַמע מיטן נאָמען קורלענדער — ווער? וואָס? וועמען? נישטאָ אין ער־געץ, נישט זײַדענער, נישט קורלענדער. מיר טוען זיך אַ נעם צו דער קורליסטע — נישט אַ סימן אפילו פֿון אַ זײַדענער און פֿון אַ קורלענדער! וואָס טוט מען ווײַטער? ווי אַזוי איך האָב איבערגעלעבט די נאַכט — בין איך שטאַרקער פֿון אײַזן. דאָס ווײַבל איז נעבעך שיער פֿון זינען אַראָפּ. איך האָב זי געראַטעוועט, אַראָפּגעבראַכט דעם דאָקטער — זי איז פּאַרביי, אָט־אָט עקט זי זיך. קוים געפֿאַלן אַף אַן עצה, זי זאָל געבן אַ דע־פּעש אַהיים קיין קעשעניעוו, געבן צו וויסן, אַז זי איז קראַנק, טאָמער וועט עמעצער קומען צו פֿאָרן פֿון דאָרטן. צו וואָס דאַרף איך האָבן אַף זיך אַזאַ פּעקל?... קומט נישט אָן פֿון דאָרטן אַ דעפּעש, און נאָך אַ סראָטשנע דערצו? און דווקא פֿון איר מאַן, פֿון זײַדענערן אַליין, אַז ער איז אין קעשעניעוו און בעט זי, אַז זי זאָל קומען אַהיים!... באַקומען אַזאַ מין דעפּעש, האָבן מיר ביידע נישט געוווּסט, וואָס מיר זאָלן טאָן: צי מיר זאָלן לאַכן, צי מיר זאָלן וויינען? און ס'איז געבליבן, אַז מיר זאָלן נאָכ־אַמאָל טעלעגראַפירן קיין קעשעניעוו, אויב ס'איז אמת, אַז ער, דער דאַנ־טיסט זײַדענער, איז אין קעשעניעוו? און ווען איז ער געקומען? און צי איז ער געקומען אַליין, צי נאָך מיט עמעצן?... ענטפֿערט ער אונדז, אַז ס'איז אמת, אַז ער איז אין קעשענעוו, אַז ער איז געקומען ערשט נעכטן פֿון מאַריענבאַד איינער אַליין און אַז ער פֿאַרשטייט נישט, מיט וועמען זאָל ער קומען און וואָ־אַרום קומט זײַן ווײַב אין אָסטענדע?

ערשט דעמאָלט האָב איך פֿאַרשטאַנען, אַז דאָס האָט מיך דער אָדעסיט מאַריאַמטשיק, דער שאַרלאַטאַן, אַראָפּגעפֿירט פֿונעם וועג, אויס־געטראַכט אַזעלכעס, וואָס נישט געשטויגן, נישט געפֿלויגן. איצט בלײַבט אָבער נאָר איין זאַך: ווי באַלד, אַז די מעשה מיט אָסטענדע איז אַן אויס־געטראַכטע זאַך, און ווי באַלד דער דאַנטיסט זײַדענער איז אין קעשע־ניעוו, טאָ וואָס איז מיט בעלצען און וווּ איז זי אַהינגעקומען? אָט דערי־

בער האָב איך דיר טעלעגראַפֿירט: „ווו איז בעלצע, און ווו זײַנען די איבעריקע וואַרשעווער ווײַבלעך?” האָסטו מיך, אַפֿנים, נישט פֿאַרשטאַנען און האָסט מיר אָפּגעענטפֿערט: „צו וואָס דאַרף איך בעלצען? און וואָס טו איך אין אָסטענדע?” האָב איך דיר דערויף געענטפֿערט נאָר געציילטע ווערטער: זאָלסט מיר אַרויסשיקן געלט. ווייסטו פֿאַרוואָס? וואָרעם אַף אַ סך ווערטער האָב איך קיין געלט נישט געהאַט און האָב איצט אויך ניט. מײַן מאַדאַם זײַדענער, אַז זי האָט נאָר באַקומען די גוטע ידיעה, אַז איר שאַדן האָט זיך אָפּגעזוכט, האָט זיך אויפֿגעהויבן און איז אַוועקגעפֿאָרן אַהיים, צוגעזאָגט מיר שרײַבן פֿונעם וועג און פֿון דער היים — און ווער? וואָס? אַ נעכטיקער טאָג! דערווײַל בין איך געבליבן דאָ איינע אַליין אָן אַ קאָפּיקע געלט. אַ גליק, וואָס איך בין דאָ אין דעם האָטעל אַף פֿולן פּאַנסיאָן און מע מאָנט מיך נישט. נאָר מסתּמא וועט מען מיך באַלד מאָנען. און איך ווייס גאָר נישט, וואָס איך וועל טאָן? איך האָב שוין געשריבן צו דער יאַמאַיטשיכע קיין מאַריענבאַד, געטעלעגראַפֿירט אויך, — ענטפֿערט די וואַנט? איך האָב שוין געפּרוּווט שרײַבן צו חיים סאָראָקער קיין מאַריענבאַד, איז מיר אָנגעקומען צוריק מײַן בריוו מיט אַ באַמערקונג פֿון דער פּאָסט, אַז דער אַדרעסאַט איז אָפּגעפֿאָרן קיין אָסטענדע. ווידער אַ מאָל אָסטענדע? איך ווער שיער נישט משוגע. איך נעם זיך צו דער קורליסטע ווידער אַמאָל, איך זוך דעם נאָמען סאָראָקער, איך טו אַ קוק — אין איין האָטעל שטייט פֿאַרשריבן „סאָלאָמאָן קורלענדער, קויפֿמאַן אויס וואַרשע”, און אין צווייטן האָטעל — „אַלעקסאַנדער סווירסקי אויס מאַריענבאַד”! וואָס איז דאָס פֿאַר אַ סורפּריז? איך לויף אַוועק אין איין האָטעל, אינעם צווייטן האָטעל, ערשט איך ווער געוואָר, אַז עס זײַנען דאָ געווען און אָפּגעזעסן אַ פּאָר טאָג שלמה קורלענדער און, אַפֿנים, דער לאַנד־שדכן, סווירסקי. ווער דען זאָל דאָס זײַן? בין איך שוין גאָר צעדרייט און ווייס נישט, ווו איך בין אין דער וועלט.

האָב איך דיר באַשריבן, ליבער בערנאַרד, אַלצדינג, אַ גאַנצע מעשׂה פֿון טויזנט־איין־נאַכט. אַצינד זײַ אַזוי גוט און שרײַב מיר, ערשטנס, וואָס איז מיט בעלצען און מיט די איבעריקע נאַלעווקער ווײַבלעך? און וואָס האָט דאָ געטאָן שלמה קורלענדער? און וואָס איז מיט חיים סאָראָקער און מיט מאַריאַמטשיקן? ווו זײַנען זיי אַצינד און ווו איז יאַמאַיטשיכע מיט איר טעכטער? און צי איז נישטאָ דאָרט אין וואַרשע מיט זיי דער

לאַנד־שדכן סווירסקי? איך דאַרף עס וויסן, וואָרעם אַט דער סווירסקי האָט מיט מיר אָפּגערעדט און געגעבן זײַן ערנוואָרט, אַז וואָס פאַר אַ שידוך ס'זאָל זיך נישט מאַכן בא יאַמאַיטשיכען, האָב איך אַ חלק. און דער עיקר זאָלסטו קריגן געלט און מיר למען־השם אַרויסשיקן וואָס גיכער, איך זאָל דאָ נישט פאַרבלײַבן, חלילה, אַף יום־טוב. עס גייט צו ימים נוראים, וועל איך קיין טרפהס נישט עסן. איך וועל אָפּזוכן אַ כשרן רעסטאָראַן, און אין אַ כשרן רעסטאָראַן קאָן מען אַף קרעדיט נישט עסן. און אין אַ שול וועל איך אויך וועלן גיין, און פאַר אַן אָרט הייסן די דײַטשן זיך באַצאָלן פריִער. און אַ ווײַסע הון אַף שלאָגן כּפּרות וועל איך מסתמא אויך הייסן צוגרייטן — און איך האָב נישט אַ גראָשן בא דער נשמה! וואָס איך האָב געקאָנט פאַרזעצן, האָב איך פאַרזעצט. איך האָב דיר נישט געוואָלט אָנטאָן קיין יסורים. איך וואָלט דיר איצט אויך נישט געשריבן, ווען ס'זאָל זיך נישט געווען צענויפקומען עטלעכע אומגליקן מיט אַמאָל.

זיי געזונט, מײַן טײַערער בערנאַרד. גאָט זאָל אָנצייכענען אונדז אַ גוט קוויטל. און אַזאַ יאָר מיט אַזאַ אויסלאַנד, ווי איך האָב געהאַט אַצינד, זאָל זיך גאָר נישט אומקערן, רבונו של עולם!

דײַן געטרײַע פרוי חוה.

טעלעגראַפיש.

50.

פרוי זײַדענער, אַסטענדע, צו הער זײַדענער, קישיניעוו.

נעכטן אָנגעקומען מאַריענבאַד אַסטענדע. אַלפרעדן דאָ אויך נישט געטראָפן. קראַנק געוואָרן. דראַטעט בעלוויו. — רעוועקאַ זײַדענער.

51.

חוהלע טשאַפּניק, אַסטענדע צו פערל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

זײַדענער אַסטענדע נישט געטראָפן. דראַטעט. — עווא טשאַפּניק.

.52

הער זײַדענער, קישיניעוו, צו פרוי זײַדענער, אסטענדע.

(דרינגענד)

גליקלעך געקומען קישיניעוו. איבעראשט. נישט געטראָפן רעוועקאַן אין דערהיים. קום זאָפאָרט. דראטע. — אלפרעד זײַדענער.

.53

חווה טשאַפּניק, אסטענדע, צו יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

זײַדענער — קישיניעוו. בריוו פּאָלגט. — טשאַפּניק.

.54

שלמה קורלענדער, װאַרשע, צו בעלצע קורלענדער, מאַריענבאַד.

לאַנג קיין בריוו. וואָהין שרײַבן: מאַריענבאַד? פראַנצענסבאַד? אָסטענדע? אומרויִק. דראטע. — סאָלאָמאָן.

.55

חוהלע טשאַפּניק, אסטענדע צו פּערל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

דראטעט אָסטענדע בעלוויו. ווו בעלצע סאַראַקער מאַריאַמטשיק לוי־פּערמאַן שערענצים פּעקעלים? אָסטענדע נישטאָ. — עווא טשאַפּניק.

.56

פרוי זײַדענער, אסטענדע, צו הער זײַדענער, קישיניעוו.

דראטעט אויב אמת אלפרעד קישיניעוו ווען געקומען? אויב אליין געקומען אָדער מיט עמעצן? — רעוועקאַ.

.57

הער זײַדענער, קישיניעוו, צו פרוי זײַדענער, אסטענדע.

נעכטן געקומען אליין. פאַרשטיי נישט מיט וועמען? צו וואָס געפאָרן אָסטענדע? בעט באַלד ארויספאָרן. וואַרט אומגעדולדיק. דראטע דרינגלעך. — אלפרעד.

58.

אסתר סאַראַקער װאַרשע, צו חיים סאַראַקער, מאַריענבאַד.

לאַנג קײן בריװ פון דיר. אומרויִק. דראַטע. — א ס ת ר.

59.

שלמה קורלענדער, װאַרשע, צו בעלצע קורלענדער, אָסטענדע.

יאַמאַיטשיכע דראַטעט ביסט אָסטענדע. דראַטע אַדרעס אַף געלט שיקן. אומרויִק. — ס אָ ל אָ מ אָ ן.

60.

חנצע מאַריאַמטשיק, װאַרשע, צו דוויד מאַריאַמטשיק, אַדעס.

מאַריענבאַד דראַטעט, מאַרק אָפּגעפאָרן מיט נאַלעװקער װײַבלעך אָסטענדע. זאָפאָרט קומט צו פאָרן װאַרשע. דראַטעט. — א נ נ א.

61.

אסתר סאַראַקער, װאַרשע, צו דוויד מאַריאַמטשיק, אַדעס.

חנצע געפערלעך קראַנק. קומט זאָפאָרט װאַרשע. דראַטעט. — א ס ת ר.

62.

פרוי זײַדענער, אָסטענדע, צו הער זײַדענער, קישיניעװ.

פאָר שנעלצוג קישיניעװ. איך קוש. — ר ע װ ע ק א.

63.

מאַדאַם טשאַפּניק, אָסטענדע צו בערל טשאַפּניק, װאַרשע.

דראַטע אָסטענדע בעלװיו. װו בעלצע סאַראַקער מאַיאַרמטשיק אי־בעריקע נאַלעװקער װײַבלעך? — ע װ א.

64.

װעלװל יאַמאַיקער, װאַרשע, צו פערל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

בריװ דערהאַלטן. — שידוך קעשעניעװ געפעלן. געדראַטעט מזל־טוב. איך פאָר קוריערצוג מאַריענבאַד. — װ אָ ל ף.

.65

דוויד מאַריאַמטשיק, אדעס, צו חנצע מאַריאַמטשיק, וואַרשע.

כ'פאָר מיטן קוריער וואַרשע. דראַטע ברעסט געזונטהייט. — דאַוויד.

.66

אַלעקסאַנדער סווירסקי, אַסטענדע, צו פּערל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

געקומען אַסטענדע. זײַדענער קורלענדער נישט געטראָפן. פּילײַכט מאַריענבאַד? דראַטעט פּאָסטרעסטאַנט. — סווירסקי.

.67

פּערל יאַמאַיטשיכע מאַריענבאַד, צו אַלעקסאַנדער סווירסקי, אַסטענדע.

זײַדענער קעשעניעוו. קורלענדער פאַרשווונדן. דראַטעט. — פּערל יאַמאַיקער.

.68

בערל טשאַפּניק, וואַרשע, צו חווה טשאַפּניק, אַסטענדע.

צו וואָס בעלצע? נאַלעווקער ווײַבלעך? וואָס טוסטו אַסטענדע? דראַטע. — בערנאַרד.

.69

מאַדאַם טשאַפּניק, אַסטענדע, צו בערל טשאַפּניק, וואַרשע.

זאָפאָרט שיקן געלט. בריוו פאָלגט. גרעסטע פאַרלעגנהייט. דראַטע. — עווא.

.70

פּערל יאַמאַטשיכע, מאַריענבאַד, צו וועלוול יאַמאַיקער, וואַרשע.

שידוך בוידעם. קעשעניעוו באַוויַבט. נישט קום מאַריענבאַד. בעלצע בראָניע סאָראָקער מאַריאַמטשיק פאַרשווונדן. רעכן פאָרן וואַרשע. דראַטע. — פּערל.

.71

חיים סאראקער, מאריענבאד צו אסתר סאראקער, ווארשע.

קור געענדיקט. איך פאָר בערלין ווארשע. דראַטע בערלין סאַוואָי גע־זונט. איך קוש. — ח יי ם .

.72

שלמה קורלענדער, ווארשע, צו חיים סאראקער, מאריענבאד.

אַנטוואָרט באַצאָלט. האָט רחמנות. דראַטעט ווי בעלצע? מאריענ־באד אָדער אָסטענדע? — ס אָ ל אָ מ אָ ן ק ו ר ל ע נ ד ע ר .

.73

שלמה קורלענדער, ווארשע, צו פערל יאמאיטשיכע, מאריענבאד.

אַנטוואָרט באַצאָלט. דראַטעט אויב אמת בעלצע סאַראַקער מאַ־ריאַמטשיק פאַרשוווּנדן? זייער אַדרעס? האָט רחמנות. גרייט פאָרן מאַ־ריענבאַד אָסטענדע. — ס אָ ל אָ מ אָ ן ק ו ר ל ע נ ד ע ר .

.74

בעלצע קורלענדער, אלעקסאנדראווא, צו שלמה קורלענדער, ווארשע.

געפאָרן פון מאַריענבאַד בערלין ווארשע. געטראָפן אַן אומגליק. זאַכן פאַרהאַלטן גרענעץ. פאָר־צו מיט געלט, אָדער שיק אַרויס אַלעק־סאַנדראָוואָ דריי הונדערט. דראַטע — ב ע ל צ ע .

.75

אסתר סאראקער ווארשע, צו חיים סאראקער, בערלין.

צו וואָס אײַלן ווארשע? בעלצע בראַניע נאָך נישטאָ. שערענצים פּע־קעלים אויך נישט. לאַהצע ברויכשטול פּעטריקאָוו. מחותן מאַריאַמטשיק געקומען גטן חנצען. קאָנסט דאָס זעלבע. גרויסער אויסוואַל. — א ס ת ר.

.76

בעלצע קורלענדער, אלעקסאנדראווא, צו שלמה קורלענדער, ווארשע.

נעכטן געדראַטעט קומען אַלעקסאַנדראָוואָ אָדער שיקן דרײַ הונ־דערט. פאַר וואָס קיין ענטפער? דראַטע. — ב ע ל צ ע .

77.

פערל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד, צו וועלוול יאַמאַיקער, וואַרשע.

נעכטן געדראַטעט נישט קומען מאַריענבאַד. שידוך בווידעם. בעלצע בראַניע סאַראַקער מאַריאַמטשיק אַסטענדע נישטאַ. איך קינדער פאַרן בערלין וואַרשע. דראַטע. — פ ע ר ל.

78.

יצחק־מאיר שערענצים און יצחק־מאיר פעקעלים, וואַרשע, צו יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

אַנטוואָרט איינגעצאָלט. טשאַפּניק געדראַטעט ווו שערענצים פעקעלים. דראַטעט אויב שיינצע קריינצע נישטאַ מאַריענבאַד. פאַרן אַסטענדע? אומרויק! — ש ע ר ע נ צ י ם פ ע ק ע ל י ם.

79.

בעלצע קורלענדער, אַלעקסאַנדראָווע צו שלמה קורלענדער, וואַרשע.

פאַר וואָס קומסט נישט אַלעקסאַנדראָווע? שיקסט נישט דריי הונדערט? פאַרפאַלן אַלע זאַכן. גרויסער היזק! אומרויק. דראַטע. — ב ע ל צ ע.

80.

מאַדאַם שערענצים און מאַדאַם פעקעלים מאַריענבאַד, צו שערענצים און פעקעלים, וואַרשע.

פאָרן וואַרשע. אויסשטייגן בערלין ווערטהיים. גריסן. — ש יי נ ־ צ ע ק ר יי נ צ ע.

81.

אַלעקסאַנדער סווירסקי, קישיניעוו, צו פערל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

געלט פאַרפאַלן. אומזאָנסטע שפּייזען. אַבער גראָסער שקאַנדאַל. פּראָפּאָניער בריעפליך דריי פּאַרטיען איהרע דריי טעכטער. דראַטעט קאָממען מאַריענבאַד אָדער ראַנדעוואו וויען האָטעל נאַציאָנאַל? וואָרע ערשטער זאָרט. איין אַרצט צוויי יוריסטען. בעסטע רעפערענצען. — ס ו י ר ס ק י.

82.

קלמן ברוידשטול, וואַרשע, צו לאהצע ברוידשטול, פּעטריקאָוו.

דערגאַנגען קורלענדער געפּעלשט סאָראָקערס בריוו בעלצען. סאָראָקער קלאָגט קורלענדער געריכט. מיך עדות. קורלענדער אָסטענדע. זוכט בעלצען. בעט פאַרצייַונג. קום וואַרשע. איך קוש. — ק ל מ ן.

83.

בראָניע ליפּערמאַן, בערלין צו הירש ליפּערמאַן, וואַרשע.

טעלעגראַם מאַריענבאַד דערהאַלטן דאָ. דריטן טאָג בערלין. מאָרגן וואַרשע. זײַ אַלעקסאַנדראָווע. דראַטע למאַי לאהצע פּעטריקאָוו? וווּ בעלצע? איך קוש. — ב ר אָ נ י ע.

84.

בערל טשאַפּניק, וואַרשע, צו חוה טשאַפּניק, אָסטענדע.

בריוו דערהאַלטן. אַלץ קלאָר. געלט אַרויסגעשיקט. בעלצע געקומען. דרײַ טעג אַלעקסאַנדראָווע גרענעץ סקאַנדאַל. קורלענדער אויסלאַנד. זוכט בעלצען. סאָראָקער געקומען געטראָפן אסתר פאַרבײַ. וויל אײַנגעבן קורלענדער פעלשונג בריוו. ליפּערמאַן ברוידשטול אויך אײַנגעגעבן קורלענדער. שערענצים פּעקעלים עדות. בעלצע אויסער זיך. געבעטן מאַכן שלום. איך פאַרלאַנג דרײַ טויזנט וועל צערײַבן. מאַריאַמטשיק גטן. לאהצע פּעטריקאָוו רײַכן פּעטער. יאַמאַיקער מאַריענבאַד קנס־מאָל. יאַמאַיטשיכע טעכטער וואַרשע. מאַריאַמטשיק פּאַטשן יאַמאַיטשיכע. סווירסקי נישטאָ. קום וואַרשע. דראַטע. איך קוש. — ב ע ר נ א ר ד.

85.

שלמה קורלענדער, מאַריענבאַד, צו אסתר סאָראָקער, וואַרשע.

מאַריענבאַד נישט געטראָפן קיינעם. פאָר אָסטענדע. דראַטעט פּאָסטרעסטאַנט. — ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

86.

הירש ליפּערמאַן, וואַרשע, צו פּערל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

איר דראַטעט פרוי פאַרשווונדן? פרוי דראַטעט בערלין קומט וואַרשע. שאַנטאַזש. קלאָגן געריכט. — ל ו י פּ ע ר מ א ן.

.87

וועלוול יאַמאַיקער מאַריענבאַד, צו וועלוול יאַמאַיקער, וואַרשע.

געקומען מאַריענבאַד קנס־מאָל. קיינעם געטראָפן. געזאָגט אָפּגעפאָ־רן וואַרשע. דראַטעט ווּ פּערל? קינדער? ווּ חתן קעשעניעוו? אומרויִק. — וו אָ ל ף.

.88

פּערל יאַמאַיטשיכע, וואַרשע, צו וועלוול יאַמאַיקער, מאַריענבאַד.

למאי געפאָרן מאַריענבאַד? געדראַטעט נישט פאָרן. חתן קעשעניעוו ווײַב צוויי קינדער. צוריק וואַרשע. דראַטע. — פּ ע ר ל.

.89

שלמה קורלענדער, אסטענדע, צו אסתר סאַראַקער, אַרשע.

אָסטענדע אויך נישטאָ קיינער. רעכן פאָרן צוריק מאַריענבאַד. פון דאָרטן קעשעניעוו. דראַטעט. — ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

.90

וועלוול יאַמאַיקער, מאַריענבאַד, צו פּערל יאַמאַיטשיכע, וואַרשע.

דעפּעש דערהאַלטן. נישט פאַרשטאַנען. למאי חתן קעשעניעוו? למאי צוויי קינדער? ווּ דריטע? ווער צוריק וואַרשע? דראַטע. — וו אָ ל ף.

.91

פּערל יאַמאַיטשיכע, וואַרשע צו וועלוול יאַמאַיקער, מאַריענבאַד.

געדראַטעט אוים שידוך. חתן קעשעניעוו באַווײַבט. נישט פאָרן מאַ־ריענבאַד. געפאָרן מאַריענבאַד. נישט געדראַטעט. אומזיסטע שפּעיזן. גע־דראַטעט פאָרן צוריק וואַרשע. איך קינדער וואַרשע. דראַטע. — פּ ע ר ל.

.92

וועלוול יאַמאַיקער, מאַריענבאַד, צו פּערל יאַמאַיטשיכע, וואַרשע.

דראַטעסט נישט געדראַטעט? צוויי מאָל געדראַטעט: געדראַטעט מזל־טוב. געדראַטעט אַרויספאָר. פאַרוואָס נישט געדראַטעט באַלד חתן קעשע־ניעוו באַווײַבט? פאַרוואָס נישט געוואַרט מאַריענבאַד? ווּ שדכן? ווּ טשאַפּניק? וואָס בעלצע? דראַטע. — וו אָ ל ף.

.93

פערל יאַמאַיטשיכע, וואַרשע, צו וועלוול יאַמאַיקער, מאַריענבאַד.

ביז וואַנען דראַטען? געדראַטעט בעלצע געקומען. קורלענדער מאַריענבאַד — אַסטענדע, זוכט בעלצען. מאַריאַמטשיק אָפּגעגט. ליפּערמאַן מיר סקאַנדאַל, ווייל פּאַטשן קורלענדער. אסתר פאַרביי. סאַראַקער גערינכט קורלענדער פּאַדלאַג. ברוויכשטול, שערענצים, פּעקעלים עדות. טשאַפּניק שלום. סווירסקי דראַטעט קעשעניעוו דריי שדוכים. גענוג דראַטען. פאָר זאַפאָרט אַהיים. דרטע. — פּ ע ר ל.

.94

שלמה קורלענדער, מאַריענבאַד, צו שלמה קורלענדער, וואַרשע.

יאַמאַיטשיכע געדראַטעט פּלוצעם פאַרשוווּנדן בעלצע. געווען מאַריענבאַד, געווען אַסטענדע. געקומען צוריק מאַריענבאַד. געזוכט בעלצע. אַלעמען געדראַטעט. קיינער דראַטעט נישט. ווער אין שטוב? דראַטעט ווו בעלצע? זאָל איך פאָרן קעשעניעוו? דראַטעט דרינגלעך. — ס אַ לאָ מ אָ ן ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

.95

בעלצע קורלענדער וואַרשע, צו שלמה קורלענדער, מאַריענבאַד.

יאַמאַיטשיכע אויסגעטראַכט ליגן. געפאָרן מאַריענבאַד — בערלין — וואַרשע. געווען פאַרהאַלטן גרענעץ אַלעקסאַנדראָווא. דריי מאָל געדראַטעט שיקן געלט. אַלע זאַכן פאַרפאַלן. איצט געקומען. וואָס האָסטו געטאָן? איבער דיר ברוויכשטול גטן. מאַריאַמטשיק שוין געגט. אסתר געפערלעך קראַנק. סאַראַקער סטראַשעט קרימינאַל שאַנטאַזש פּאַדלאַג. ליפּערמאַן, ברוויכשטול, שערענצים, פּעקעלים עדות. טשאַפּניק גאַראַנטירט צערייבן. ווייל 3000. דראַטע. — ב ע ל צ ע.

.96

שלמה קורלענדער, מאַריענבאַד, צו בעלצע קורלענדער, וואַרשע.

טויזנט דאַנק. גוטע נאַכריכט! כ׳האָרך סאַראַקער קאַטער. כ׳גיב ליפּערמאַן פייג. טשאַפּניק 3000 מכות. כ׳פאָר שנעל־צוג בערלין — וואַרשע. כ׳קוש. — ס אַ ל אָ מ אָ ן.

געשריבן אין יאָר 1911.

מעשיות און פֿאַנטאַזיעס

אינהאַלט:

די רויטע ייִדלעך — — — — — — — — — — 249

משוגעים — — — — — — — — — — — — 296

מעשיות פון טויזנט איין נאַכט — — — — — — 347

איינער פון טויזנט — — — — — — — — — — 426

די רויטע יִדלעך

(אַן אויסגעטראַכטע זאַך).

ערשטער טייל

דאָס ערשטע קאַפּיטל

(די רויטע יִדלעך, זייער יחוס, זייערע גענג און זייערע תנועות, זייער לעבן, זייערע פּרנסות, זייער אַרויסגיין שבת „אָפּן שפּאַציר", זייער אויסזען און זייערע מאכלים).

גאַנץ ווײַט פון אונדזערע מקומות, דאָרטן ערגעץ אונטער די הרי חושך, אַזש אַף יענער זײַט סמבטיון, געפינט זיך אַ פֿאָלק, וואָס מע רופט דאָס די רויטע יִדלעך.

מחמת די רויטע יִדלעך ליגן אַזוי ווײַט פאַרוואָרפן, זיי זײַנען אָפּ־געריסן פון דער וועלט און קערן זיך במעט מיט קיינעם נישט אָן, לכן זײַנען זיי שטאַרק פאַרגרעבט געוואָרן, און אין פיל זאַכן זײַנען זיי פּשוט ווילד. איבערהויפּט זײַנען זיי ווײַט פון יִדישקייט, פון דער יִדישער היס־טאָריע און פון דער יִדישער שפּראַך, אַזוי ווײַט, אַז זעלטן־זעלטן ווער עס פאַרשטייט בײַ זיי אַ לשון־קודש־וואָרט, חוץ די ווערטער „גמילת חסד", „מעות מזומנים", „ברוכים היושבים קומט עסן", „לחיים לשלום", „ברוך הבא רב קרוב", „אַ מיתה משונה", אַ מכה בחברותא", „משוגע צי חסר דעה", „כלב שבכלבים", „שוטה בן פיקהאָלץ", „אדרבה", „ממה נפשך", „מהכתיתי", „אוודאי", „בקיצור", וכדומה אַזעלכע ווערטער לרוב, וואָס האָבן זיך באַזעצט אין זייער וואָכעדיקער שפּראַך, וואָס מע רופט זי דאָרט מיט אַ משונה מאָדנעם נאָמען „זשאַרגאָן".

פונדעסטוועגן, רעדט מיט זיי, זײַנען זיי די גרעסטע חכמים אין

דער וועלט. אַלצדינג ווייסן זיי, יעדע זאַך פאַרשטייען זיי, איטלעכן האָבן זיי ליב אויסלאַכן, אָפּשפּעטן, פון אַלעמען חוזק מאַכן. אַ סך פון זיי האַלטן זיך פאַר גאָר שאַרפע מבינים, פאַר גרויסע הקרנים, קריטיקער און גריבלער און האָבן אין זיך ניט מאָס רייד, און צו די אַלע שיינע מעלות זיינען זיי נאָך מוראדיקע עקשנים, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! מיט זיי האָבן אַ וויכוח באַדאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען, און זיי איבער־שפּאַרן איז אוממעגלעך אין דער וועלט. הייַנט דאָס גרויסקייט זייערס, דאָס בלאָזן פון זיך איז גאָר נישט צו באַשרייבן. איטלעכער האַלט זיך פאַרן גרעסטן און פאַרן שענסטן, און יענעם — פאַרן קלענסטן שבקלענסטן. אַז עס קומט בײַ זיי אַ שדוך טאָן מיט אַ קינד, איז אַ ריינער אומגליק: מע קאָן זיך נישט צוקלייַבן, עס זאָל זיין צום הארצן, מע קאָן זיך נישט אויס־גלייַכן מיטן יחוס. דערפאַר טאַקע זיינען זיי זיך דאָס רוב משדך פון פרעמ־דע שטעט, איטלעכער זוכט זיך זיין גלייַכן אין דער פרעמד; יענער מעג זיין אַ בעדער, אַבי נישט פון הי. פאַר שדכנים איז דאָס דווקא נישט קיין שלעכט געשעפט; זיי פאַרנעמען זיך גאַנץ געשמאַק מיט דעם מסחר פון לעבעדיקער סחורה, וועלכער גייט דאָרטן קיין עין־הרע זייער נישקשהדיק, און ייִדן האָבן דערפון פרנסה בכבוד...

דאָס לעבן פון די רויטע ייִדלעך איז אַפילו נישט אַזוי זיס און פריי־לעך, ווי עס ווייַזט אויס אָפן ערשטן קוק. פאַראַן צווישן זיי געציילטע נגידים, וואָס איטלעכער פון זיי האָט זיך זיין פּריץ, דאָס הייסט, איטלע־כער פּריץ האָט זיך זיין ייִדל, וואָס ציט פון אים די חיונה. די נגידים פאַר־נעמען זיך דאָס רוב מיט האַנדלען, דאָס הייסט, זיי דרייען די גרעסטע געשעפטן פון דער וועלט. זיי דרייען און דרייען אַזוי לאַנג, ביז זיי פאַר־דרייען גאַנץ אָפּט אי זיך, אי יענעם, און שטאַרבן נישט אַוועק ביז זיי זעצן נישט אָן כאָטש איין מאָל אָף זייער לעבן. אַז זיי באַקומען געלט, קנאַקן זיי און טראַסקען, ביז עס קומט צום שטאַרבן, באַהאַלט מען זיי אין פּרעמדע תכריכים. די וואָס האָבן פּייַנט „שווינדל", גיבן זיך אָפּ מיט „גמילות חסדים", דאָס הייסט, זיי פאַרלייַען איינם דאָס אַנדערע געלט און נעמען פּראָצענט „על־פּי־היתר־עסקא", כתקון מהר"ם ז"ל, נאָר מחמת די אָנזעצן, וואָס זיינען דאָרטן זייער שכיח, איז טרעפט זיך זייער זעלטן, אַז אַ בעל־הלוואה זאָל זיך זען צוריק מיט זיין געלט; ער איז גערן, אַז ער נעמט כאָטש פּראָצענט; דאָס קרן איז געווים פאַרפאַלן... בעסער פון זיי

מאַכן די „וואָכערניקעס״: דאָס זײַנען יונגע לײַטלעך, אײדעמלעך, וואָס זיצן נאָך אױף קעסט, און אַזעלכע וואָס זײַנען שױן אַראָפּ פֿון קעסט. זײ דרײען זיך אַרום אין גאַס מיט שבתדיקע קאַפּאָטקעלעך אײנגעראַקן, שמעקן און גישטערן, װעמען מע מעג און װעמען מע טאָר נישט. דאָס זײַנען קלײנע פּיאָװקעלעך, װאָס אַז זײ נעמען זיך אָן, איז זײ שװער אָפּצורײַסן ביז זײ זײגן זיך אָן פֿולע בײַכלעך... נישט שלעכט לעבן זיך אױף דאָרטן די „כלי קודש״: די רבנים, דײנים, שוחטים, חזנים, שמשים, שתדלנים, שײנע ייִדן, װאָס גיבן זיך אָפּ מיט פּושקעס און מיט צדקה און מיט די איבעריקע קהלשע זאַכן. און יענע ייִדן, װאָס טױגן נישט צו קײן זאַך און האָבן נישט קײן אַנדערע פּרנסות, גיבן זיך אָפּ מיט לערערײַ, דאָס הײסט, זײ פֿאַרשטעלן זיך פֿאַר מלמדים, האָרעװען נעבעך מיטן ביטערן שװײס, זײ „קנעלן״ מיט זײערע תלמידים, דאָס הײסט, זײ זיצן אין ענגע, פֿינצטערע, פֿאַרעיפּושטע חדרים און שרײַען פֿון פֿרי ביז נאַכט, שלאָגן, קאַטעװען, קאַליעטשען ייִדישע קינדער... אַ גרױסער טײל פֿון די רױטע ייִדלעך זײַנען אָרעמע בעלי מלאכות, װאָס אַרבעטן זײער גאַנץ לעבן אײבער אַ שטיקל טרוקן ברױט; און די איבעריקע האָבן נישט װאָס צו טאָן, שלאָגן זיך קאָפּ אין װאַנט, פֿאַרנעמען זיך כלומרשט מיט מעקלערײַ, דרײען זיך אום מיטן שטעקל אין מאַרק און טראַכטן: „װוּ נעמט מען אױף שבת?״... נאָר קומט שבת, איז זײ נישט צו דערקענען: זײ טוען זיך אָן װי די שררות, און זײערע װײַבער און טעכטער צירן זיך אױס װי די פּריצות, אין זײַד און אין סאַמעט, מיט היטעלעך, הענטשקעלעך, זאָנטיקלעך, הענגען אָן אױף זיך דער רוח װײס װאָס — און מע גײט „אױפֿן שפּאַציר״. דעמאָלט װערט די גאַס פֿאַרפּלײצט מיט אַלערלײ פֿאַרביקע קלײדער און מיט רױטע־געלע־טונקל־גרינע־פּאָפּעליאַטע פֿעדערן. אַ קוק טאָן אױף די דאָזיקע מיתה־משונה־קאָלירנדיקע „דאַמען״ און מאַמזעלן״ שבת באַטאָג אױפֿן שפּאַציר, קאָן מען אַ טעות האָבן און זיכער מײנען, אַז דאָס זײַנען לױטער גרעפֿישע קינדער, װאָס װײסן נישט פֿון קײן לאָקשנטעפּלעך, טשאָלנט־ברעטלעך, קאָלאָדאַטשמעסערס, ריבאײַזנס און באַקדײזשעס. איר װעט זיכער מײנען, אַז זײ האָבן קײן מאָל נישט געזען אַפֿילו, װי אַזױ מע רעשטשינעט חלה, מע שײלט קאַרטאָפֿלעס, מע זאַלצט פֿלײש און שטעלט אוגערקעס... װי אַ מאַסקאַראַדנבאַל זעט אױס דעמאָלט די גאַס שבת נאָכן קוגל, װי אַ צירק מיט איבערגעטאָנענע קאָמעדיאַנטן, װאָס אַלע װײסן

גאַנץ גוט, אַז אַט ענדיקט זיך די שפּיל און די קאָמעדיאַנטן וועלן אָפּ־משעפּען פון זיך די צאַצקעס מיט די גלעקלעך, אַראָפּוואַרפן פון זיך די יום־טובדיקע לײַבקאָלירענע מלבושים און וועלן אַרײַנקריכן צוריק אין זייערע אַלטע, וואָכעדיקע, געלאַטעטע, פאַרשלומפּערטע קליידלעך...

קיין פלייש עסן זיי כמעט קיין מאָל נישט, — נישט מחמת זיי זײַנען „וועגעטעריאַנער", דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס עסן נישט קיין דבר מן החי. ניין! זיי עסן נישט קיין פלייש דערפאַר, ווײַל מען האָט בא זיי אַרויסגעוואָרפן אַ טאַקסע אַף אַלצדינג, וואָס ס'איז כשר, איז דאָס נישט פאַר זייער בײַטל. פונדעסטוועגן זײַנען זייערע מאכלים זייער פאַר־שידן, מע קאָן פון זיי מאַכן אַ בוך. אָט האָט איר אַ צעטל פון זייערע פּאַטראַוועס: אַ קרופּניק, אַ וואָלכישער באָרטש, טייגלעך מיט פאַסאָלעס, אַ מאַהינע, אַ מאַמעליגע, אַ טייגעכץ, אַ קאַשע מיט האָניק, וואַרניטש־קעס מיט שמאַלץ, פּאַמפּעשקעס מיט קנאָבל, קאָרזש מיט קעז, שקצים מיט מאָן, בערעטשקעס מיט פלוימען; און נאָך אַזעלכע מאכלים, וואָס מע פאַרשפּאָרט צו זיי פלייש. פון שבתדיקע מאכלים רעדט מען נישט; איר קאָנט פאַרשטיין, אַז קוגלען אַליין איז בא זיי פאַראַן אפשר מער ווי אַ צענדליק: אַ לאָקשנקוגל, אַ געבלעטערטער קוגל, אַ קוגל אַ געקנעטע־נער, אַ קוגל פון רײַז, אַ קוגל מיט ראָזשינקעס, אַ קרעפּלקוגל, אַ שטרו־דלקוגל, אַ מאַנדלקוגל, אַ קוגל מיט העלדזלעך, אַ קוגל מיט קישקע און נאָך מינים קוגלען. אויך צימעסן איז בא זיי פאַראַן אַלערליי: אַ פלוימען־צימעס, אַ מערן־צימעס, אַ פּאַסטערנאַק־צימעס, אַ צימעס פון באָרלעך, אַן עפּל־צימעס, אַ צימעס פון ראָזשינקעס, אַ צימעס פון שאַפּטאַלן, אַ צימעס פון געווירצן מיט לאָרבערבלעטער... נאָר מער פון אַלץ האָבן זיי ליב מרור, ביטערע קרײַטעכצער, דהיינו: פעפער זאָל זײַן אַ סך, גוטן הארבן כריין, רעטעך דווקא שוואַרצן, און ציבעלעס אין פאַר־שיידענע אופנים: אַ ציבלקע מיט שמאַלץ, אַ ציבלקע מיט רעטעך, אַ ציבלקע מיט אייער, אַ ציבלקע מיט הערינג, אַ ציבלקע מיט לעבערלעך, אַ ציבלקע מיט גריוון, און גלאַט ציבעלעס... דערפאַר טאַקע האָבן זיי אַזא שיין פּנים. קרענקען־צו גאַנץ אָפט, האָבן צו טאָן מיט די מאָגנס און האַלטן אין איין קורירן זיך. אונדזערע דאָקטוירים זאָלן מיך וועלן פאָלגן, וואָלטן זיי זיך באַזעצט אַף י ע נ ע ר זײַט טײַך ס מ ב ט י ו ן. בלעבן, זיי וואָלטן דאָרט געהאַט פּרנסה מיטן פולן מויל — אַ סך בעסער,

דאכט זיך, ווי שטופן זיך אלע קיין יעהופּעץ און קיין כתרילעווקע, זיצן אלע אינאיינעם צענויפגעקוועטשט, שלאגן זיך איבער א חולה, רײַסן זיך און בײַסן זיך, ווי די קעץ...

דאס צווייטע קאפּיטל

(די הויפּטשטאט פון די רויטע יִדלעך, זייער לשון זייער ריידן פארשטעלט, זייערע גוזמות, זייערע קללות און זייערע שבועות, זייערע נעמען און זייער ליטעראטור).

די רויטע יִדלעך זײַנען, אייגנטלעך, צעווארפן אין א סך שטעט און שטעטלעך, נאר די הויפּטשטאט זייערע רעכנט זיך די רויטע שטאט. פאר וואס עפּעס רופט מען זי „די רויטע שטאט״? — ווייס איך נישט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ווען די בלאטעס, וואס שטייען דארטן א גאנץ קײַלעכיק יאר און טריקענען אויס ערשט ארום תמוז, וואלט זי גיכער געמעגט הייסן „די שווארצע שטאט״. נאר די רויטע יִדלעך האבן א טבע ריידן פארשטעלט, בלשון „סגי־נהור״, אנרופן איטלעכע זאך קאפּויר. אף יעדן איינציקן האבן זיי אייך א צונעמעניש, אזוי אז פונעם צונעמעניש באדארפט איר לערנען פונקט דעם היפּך, למשל: אז איר וועט דארט באגעגענען א מענטשן, וואס מע רופט אים דער „חכם״, מעגט איר שוין זיכער זײַן, אז ער איז טפּש, כאטש בראק אים אין קרויט ארײַן; א „וואָרטסמאן״ איז מסתמא א ליגנער, א „בעל־תשובה״ איז א טריפניאק, א „סטאטיק״ איז א שייגעץ, א „פילאזאף״ איז אן עם־הארץ, א „בטוח״ איז אן אנזעצער, א „בעל־לשון״ איז א זאיִקע נעבעך, א „נשרף״ איז א צינדער, וואס ברענט אלע חודש ווי א שטרוי־ענער דאך, און אזוי ווײַטער. הײַנט האבן זיי ליב מגזם צו זײַן יעדע זאך צען מאל אזוי פיל, צום בײַשפּיל: אז זיי ווילן זאגן אף עמעצן, אז ער איז א גוטער מענטש, פארגלאצן זיי די אויגן און זאגן: „א מזל־טוב! א דימענט, א בריליאנט! א מענטש אן א גאל! זא־מע־טשאטעלנע!״... און פארקערט, אף נישט אזא גוטן זאגן זיי: „א רשע מרושע! א המן! א רוצח, ימח שמו וזכרו!״... א שיין מיידל איז בא זיי: „א זעלטענע יפת־תואר! ס'איז נישט אין פּנים איר ארײַנצוקוקן! טשטא ניבוד אסאבע־

נע!"... און חלילה נישט אזא שײנע איז: „פע, א בײזע מיאוסקײט, א װיסטע חלשות אױף צו שטאַרבן!"... אַ נגיד איז בײַ זײ: „פּס! איר שפּילט זיך מיט אים? אָנגעשטאָפּט! חוץ זײַן שאָדן אױף מיר געזאָגט געװאָרן כּאָטש אַ טױזנט חלק!"... און אַ געמײנער מאַן — איז „אַ קבצן, אַ דלפון, אַ כּתריאל, אַן עני ואביון, װאָס שטאַרבט זיבן און זיבעציק מאָל אין טאָג פאַר הונגער, אַ חוץ װעטשערע!"... נאָר דער גאַנצער אַנטיק איז, װאָס זײ פאַרשטײען זיך אײנס דאָס אַנדערע אױפן װוּנק, פון אײן װאָרט שטױסן זײ זיך אָן אױף די איבעריקע צען, זײ באַדאַרפן צװישן זיך לאַנג נישט רײדן. אַן אונדזעריקער, אַז ער שטײט בײַ דער זײַט, בשעת צװײ רױטע ייִדלעך רײדן צװישן זיך, פאַרשטײט ער נישט מאי דקאמרי רביצין.

* * *

הײַנט זײער שילטן זיך — די תוכחה איז אַ קאָמפּלימענט, אַ כּקאַצל־קומט קעגן זײערע קללות: „אַ שטעכעניש, אַ ברעכעניש, אַ בײַסעניש, אַ רײַסעניש, אַ דרײעניש, אַ פאַרדרײעניש, אַ דאַרעניש, אַ קװאַרעניש, אַ טריקעניש, אַ פאַרטריקעניש, אַן אײַנטריקעניש, אַן אײַנשרומפּעניש..." און דאָס שװערן זיך בײַ זײ איז נײַט װי געװײנלעך. איר קאָנט דאָרט הערן אַזעלכע שבועות, װאָס איר האָט אױף אײַער לעבן נישט געהערט, צום בײַשפּיל: „אױב איך זאָג אײַך אַ ליגן אױף אָט אַזױ פיל, זאָל אױף מיר קומען אַן אױסכאַפּעניש, עס זאָל מיך פירן און פירן, אַרױספירן און אַרײַנפירן, ביז ס'זאָל מיך פאַרפירן, עס זאָל פון מיר װערן אַ באַרג, אַ שטײן, אַ בײן, אַ בעזעם, אַ שײַט־האָלץ, אַ פּיפּערנאָטער, אַ לדור־ודור!"... ס'איז כּדאי, כּלעבן, אַז אונדזערע געלערנטע, װאָס גיבן זיך אָפּ מיט שפּראַך, זאָלן זיך פאַרנעמען אױך מיטן לשון פון די רױטע ייִדלעך. נישקשה, װעדליק אונדזערע חקרנים האָבן זיך ביז אַהער אױסגעפּײַנט מיט זײער בריהשאַפט, מעג זײ אָנשטײן; עלי ועל צװאַרי — עס װעט זײ חלילה גאָר נישט שאַדטן...

אױך די נעמען זײערע זײַנען משונה מאָדנע, אומגעלומפּערטע נעמען. מחמת די רױטע ייִדלעך, די אױפגעקלערטע, האָבן ליב נאָכטאַנצן די פרעמדע פעלקער, זײ גײפעלט אַלצדינג װאָס בײַ יענעם, לכן האָבן זײ איבערגעמאַכט אױך די נעמען זײערע: פון אברהם אױף „איב-

ראהים", פון בערל — „בענעדיקטוס", פון יוסל — „יוליוס", פון פּייטל — „פּעטראָניוס"; און נאָכדעם איז שוין במילא אויסגעקומען פון משה — „אַחרימאַן", פון מענדל — „טריפאָן", פון חיים — „עפּי־פאַנוס", פון הערשל — „חרבונא" און פון וועלוול — „ויזתא"... איר קאָנט אָנטרעפן צווישן זייערע אַריסטאָקראַטן אַזעלכע נעמען, ווי „כאַפּלאַפּוס", „פּאַרכענטי", „סמאַרקאַנדוס" — אַבי נישט קיין יִידי־שער נאָמען, איז שוין גוט... אויך די ווײַבער זייערע, די הײַנטוועלטי־קע געוויינלעך, מאַכן זיך איבער זייערע נעמען פון חנא אַף אַגריפּינאַ, פון דבורה אַף גלאַפירא, פון רבקה אַף קלעאָפּאַטראַ, פון שרה אַף פראַנ־ציסקאַ, פון לאה אַף איזאַבעלאַ, פון יענטל — דולצינאַ, פון אסתר — פּוטיפרע, און אַזוי ווײַטער. דאָס נאָכמאַכן יענעם, הן אין די נעמען, הן אין די מלבושים והן אין די מנהגים, איז באַ די רויטע יִידלעך אַזוי שטאַרק אַרײַן אין דער מאָדע, אַז לאָז אַ פרעמדער, צום בײַשפּיל, זיך פּרוּוון אָפּשנײַדן די נאָז, אַזוי נעמען די רויטע יִידלעך און שנײַדן אַ רענדל אַ נאָז!...

אַ פּאָר ווערטער בין איך מחויב צו זאָגן וועגן דער „ליטעראַטור", וואָס באַ די רויטע יִידלעך, וועגן זייערע שרײַבער, זייערע „מחברים", זייערע ספרים, זייערע ביכער און זייערע גאַזעטן.

בלעטער, גאַזעטן זײַנען דאָרטן פאַראַן לרוב און פאַרנעמען פאַר־נעמען זיי זיך, צום מיינסטן, מיט פּאָלעמיקעס, אָדער, ווי זיי רופן דאָס, מיט „קריטיק". איין בלאַט קריטיקירט דאָס צווייטע. איין מחבר פּאָלע־מיזירט מיטן אַנדערן. זייער קריטיק איז זייער וויכטיק. זי באַשטייט פון דעם, וואָס איין בלאַט קוקט אַרויס וואָס דאָס אַנדערע בלאַט וועט זאָגן, בכדי עס זאָל קאָנען זאָגן נאָכדעם פּונקט קאַפּויר. למשל, פאַראַן צוויי בלעטלעך: איינס הייסט „די רויז", דאָס אַנדערע הייסט „דער דאָרן". אַף וויפל די „רויז" איז קאָנסערוואַטיוו, אַף אַזוי פיל איז „דער דאָרן" ראַדיקאַל. אַז „די רויז" שרײַבט וועגן נעכטיקן טאָג, אַז עס איז געווען שיין און וואַרעם, ליכטיק און פריילעך, די זון האָט געשײַנט און די פייגעלעך האָבן געסוויטשערט, שרײַבט „דער דאָרן" פּונקט דעם היפּך: עס איז נעכטן געווען דער אַבשײַליכסטער טאָג זינט די וועלט שטייט. קאַלט און פינצטער, נאַס און שמוציק, גליטשיק און וחלקלקות... אַלע זונטיק גייט אַרויס די קאָנסערוואַטיווע „רויז" מיט אַ באַשרײַבונג פו־

נעם נגידים שבתדיקן קוגל, וואָס איז געווען אַ זעלטענער דערפּאָלג, צע־גיסט זיך ווי אַ סאָלאָוויי, און זינגט אַ לידל: מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים! „דער דאָרן", וועלכער וויים פון דעם פריער, גייט ארויס מיט אַ לייט־ארטיקל וועגן קוגלען בכלל און נגידישע קוגלען בפרט, און צעלאָזט זיך מיט אַ פייער, אַז ס'איז שוין צייט, מע זאָל אויסראָטן דעם דאָזיקן אַבשײַלעכן מאכל, וואָס גוייִם האָבן מיט אים צו טאָן: „קו־געל!... שבת... ווי איז מיר!"... דאָס איז די „קריטיק". די פּאָלעמיק, וואָס זיי פירן צווישן זיך, איז חלילה נישט אָנצורירן יענעמס כבוד, אָן פערזענלעכקייטן. צום בײַשפּיל:

„די רויז" שרײַבט בײַ זיך אין בלאַט:

„נעכטן איז „דער דאָרן" ארויס מיט אַן ארטיקל קעגן אונדז מיט שמוץ און מיט מיסט, ווי זײַן שטייגער איז. מיר וועלן אים דערויף נישט ענטפערן קיין וואָרט. מיר וועלן אים נאָר פרעגן: „דו שמוציקער, נידער־טרעכטיקער, אָרעמער, נאַקעטער דאָרן! ביז ווי לאַנג נאָך וועסטו גע־וועלטיקן?"... דערויף ענטפערט איר „דער דאָרן": „שוין לאַנג, אַז די נידעריקע, מה־יפיתניצע, היפּאָקריטישע פאַרקויפטע נשמה, וואָס רופט זיך „רויז", איז נישט ארויס מיט אַזאַ עזות, חוצפּה און פרעכהייט קעגן אונדז. מיר איגנאָרירן זי און זאָגן נאָר צוויי ווערטער: „חצופה, באַהאַלט דײַנע בלעטלעך און ווער אַנשטומט אַף אייביק!"...

ליטעראַטן בכלל קאָנען זיך נישט אויסגלײַכן מיט זייערע דעות, ובפרט נאָך בײַ די רויטע יידלעך, וואָס קאָנען זיך קיינמאָל בשום אופן ואופן נישט אויסגלײַכן, דערפאַר שרײַבט דאָרט איינער אַפן אַנדערן אַ „קריטיקע"; אַלצדינג, וואָס איינער זאָגט, קומט דער אַנדערער און זאָגט פּונקט קאַפּויר! נאָכדעם קומט יענער און „קריטיקירט" אים צו־ריק, מאַכט אים אָפּטמאָל מיט דער בלאָטע; קומט דער און רעכנט אויס אָפּטמאָל אַ מלחמה צווישן די שרײַבערס, זאָל גאָט שומר ומציל זײַן — עס גיסן זיך טײַכן טינט!

דאָס דריטע קאַפּיטל

(די בלאָטע פון דער טרוקענער גאַס, איר געשיכטע, אירע מויערן. — דער חוש הריח בא די רויטע יידלעך און די ראָמאַנען פון זייערע בחורים מיט מיידלעך).

די גאַסן פון דער רויטער שטאָט בא די רויטע יידלעך זיינען צום מיינסטן בלאָטיקע, קויטיקע, פאַרברודיקטע גאַסן. די בלאָטעס זיינען דאָרטן אַזוי גרויס, אַז אַמאָל, שוין לאַנג, — אַזוי דערציילן „אַלטע בעלי־בתים”, און מע מוז זיי גלויבן אַף נאמנות — איז דאָרטן אין מיטן מאַרק דערטרונקען געוואָרן אום ערב־פּסח אַ וואָגן מיט מצות מיטן פערדל און מיטן בעל־עגלה אינאיינעם. ערשט העט־שפּעטער, אַרום נאָך שבועות, אַז די בלאָטע איז אַביסל אויסגעטריקנט געוואָרן, האָט מען זיי געפונען אַלע דריי, דאָס הייסט, דעם וואָגן מיט מצות, דאָס פערדל מיטן בעל־עגלה... נאָר וועדליק די רויטע יידלעך האָבן ליב אַביסל צו פיל מגזם זיין, מיין איך, אַז... ס'איז אַ ליגן. בקצור, מיר קערן זיך אום צוריק צו די גאַסן פון דער רויטער שטאָט.

איין גאַס איז דאָרט פאַראַן אַזעלכע, וואָס מע רופט זי „די טרו־קענע”. זי איז דער שפּיגל, דער בולוואַר פון דער שטאָט. פאַר וואָס עפּעס רופט מען די דאָזיקע גאַס „די טרוקענע”, אַז אַלע ווייסן, אַז בשעת בלאָטע איז דאָרט די אייגענע בלאָטע, וואָס אומעטום? איך האָב געזוכט אין אַלטע ביכער, געטראַכט, צי געשטעקט געשטעקט נישט דרינען עפּעס אַ המצאהלע פון די רויטע יידלעך, און איך בין געוואָר געוואָרן אַזאַ מעשה. אַמאָל, פאַרצייטנס נאָך, איז אַרויס אַן אָר־קאַז, מען זאָל די דאָזיקע גאַס אויספּלאַסטערן מיט שטיינער. געוויינט־לעך, איז געווען „טאָרגעס”; פּאָדריאַטשיקעס האָבן זיך געשניטן איינס דאָס אַנדערע אַף וואָס די וועלט שטייט, נאָכדעם האָט מען „געשלאָגן בלאַט”, געמאַכט יד־אחת, גענומען „לאַ־יחרץ־געלט”... וואָס איז געווען נאָכדעם — ווייס איך נישט. „אַלטע בעלי־בתים” זאָגן, אַז אַמאָל איז דאָס געווען נישט קיין גאַס, נאָר אַ צאַצקעלע. „גלאַט — זאָגן זיי — איז זי געווען, ווי אַ לאָקשנברעט, טרוקן ווי פעפער, ריין ווי אַ טעלערל, כאָטש נעם שפּיגל זיך!”... אַזוי דערציילן „אַלטע בעלי־בתים”. נאָר איך מיט מיין שכל קאָן דאָס נישט פאַרשטיין. איך פרעג נאָר איין קשיה:

זאָל זײַן, אַז דאָס איז אַמאָל געווען געפּלאַסטערט מיט שטיינער, ווי אַזוי, פרעג איך אײַך, וואָלט זיך נישט פאַרוואַלגערט אין דער בלאָטע כאָטש איין שטיינדעלע, ווי מע זאָגט, אַף אַ רפואה? וואָס־זשע דען? מוזן מיר דאָך לערנען דעם פּשט, אַז די „טרוקענע" איז זינט זי איז אַ גאַס קיינ־מאָל נישט געווען געפּלאַסטערט מיט קיין שטיינער. אי, וואָס טוט מען מיט די „אַלטע בעלי־בתים"? איז משמעות, אַפּנים, אַז די גאַנצע מעשה מיטן אוקאַז, מיט די טאַרגעס, מיט די פּאַדריאַטשיקעס, מיטן „לאַ־יחרץ־געלט" איז שקר וכזב?... בקיצור, וואָס נוצט אונדז פּלפּול, פילאָ־זאָפיע? אַז מע רופט זי אַזוי, לאָז זײַן אַזוי. איך בעט אײַך, ווער איז דאָס טאַקע מחויב זיך שטעלן קריגן מיט אַ גאַנצער שטאָט מענטשן און גיין איבערשפּאַרן אַזעלכע עקשנים, ווי די רויטע ייִדלעך?

על כל פּנים איז זי, די „טרוקענע" הייסט דאָס, די שענסטע גאַס פון דער רויטער שטאָט. דאָרט זיצן די רײַכסטע נגידים, די פײַנסטע בעלי־בתים און די שענסטע פון די רויטע ייִדלעך. דאָרט, אַף דער גאַס, געפינט איר שוין מויערן צווייגאָרנדיקע, מיט בלעך געדעקט, מיט שיינע געשניצטע גאַנקעס און מיט באַלקאָנעס און מיט רויטע, געלע, גרינע לאָדן. נאָר די אַרכיטעקטור פון די הײַזער איז אַ משונה־מאָדנע אַרכיטעקטור. די מויערן דאָרטן זײַנען, ווי אַף־צו־להכעיס — דער אַרײַן, דער אַרויס, איינער אַ הויכער, איינער אַ קורצער, און אַלע שטאַרק צע־נויפגעקוועטשט, גלײַך ווי זיי וואָלטן וועלן אָפּשטופּן איינס דאָס אַנ־דערע, אַרויסבאַווײַזן זיך אַף צו־פּרײַער, ווי איינער רעדט: „שאַ, לאָז מיך!"... די פענצטער מיט די באַלקאָנעס קוקן אַלע גלײַך אין דער בלאָ־טע אַרײַן, נאָר עס מאַכט נישט אויס; עס האָט בײַ זיי דווקא דעם זי־בעטן חן. אי, דער ריח? דער ריח איז זיך אַ ריח, וואָס זאָל מען טאָן? די רויטע ייִדלעך זײַנען נישט חלילה פון די געבאַלעוועטע, וואָס גייען אוים נאָך לופט; „וואַזדוך־שמאַזדוך", זאָגן זיי... דער חוש הריח בײַ זיי איז במילא שטאַרק געשלאָגן, און מחמת די נעזער זײַנען דאָס רוב בײַ זיי, נישט פאַר אײַך געדאַכט, שטענדיק פאַרלייגט, איז זיי שווער אויס־צורײדן די צוויי אותיות: אַ מ״ם און אַ נו״ן. די מ״ם פאַרבײַט זיך בײַ זיי אָפּט אַף אַ בי״ת און די נו״ן אַף אַ דל״ת. אַזוי אַז נחמיה קומט בײַ זיי אויס דחביה, נחמה — דחבה און אַ נאָדל־פּאָדעם קומט בײַ זיי אויס

— דאָדל־פּאָדעב. צום בײַשפּיל, אָט האָט איר אַ געשפּרעך צווישן מאַן און ווײַב:

— דחבה! איך האָב דיך וויפֿל באָל געבעטעד, זאָלסט דעבעט אַ דאָדעל־פּאָדעב אוד פֿאַרדייעד ביר די קעשעדי. *

— דחביה! וואָס דולסטו ביר אַ בח? איך האָב טאַקע בער דיט וואָס צו טוד? לאָז זייד דאָבדעב, איך וועל אויסבעלקעד די בהבה אוד צו־שטעלעד דעב וואַרעבעם, וועל איך דעבעד אַ דאָדל ביט אַ פּאָדעב אוד וועל דיר פֿאַרדייעד די קעשעדי. **

אַ גאַנצע וואָך איז אַף דער גאַס שטיל, מחיה נפֿשות. זומער־לעבן זײַנען די פֿענצטער צוגעמאַכט, עס זאָל זיך נישט אַרײַנכאַפּן קיין פֿליגן, און די לאָדן זײַנען צוגעשפּאַרט, עס זאָל נישט אַרײַנשײַנען, חלילה, אַ שטראַל פֿון דער זון... מע באַהאַלט זיך אינעווייניק אין די הײַזער. מאַרק־מענטשן זײַנען אַ גאַנצן טאָג אין קלייט און קוקן אַרויס אַף אַ קונה. מע זעט נישט אַף דער „טרוקענער" קיין לעבעדיקן נפֿש. נאָר קומט שבת באַטאָג נאָכן קוגל, איז די גאַס נישט צו דערקענען. עס דרייען זיך אַרום אַף דעם דאָזיקן בולוואַר רויטע בחורים און מיידלעך, נאָר נישט ווי בײַ אונדז, אויסגעמישט קאַשע מיט באָרשט, זכרים מיט נקבֿות, אַלע אינאײַ־נעם; פֿע! דאָרט, בײַ די רויטע ייִדלעך, גייט עס נישט. דאָרט שפּאַצירן די בחורים באַזונדער און די מיידלעך באַזונדער, איינס אַקעגן אַנדערן, פּונקט אַזוי ווי מע טאַנצט „אַ שער". און אַז מע באַגעגנט זיך, „וואַרפֿט מען מיט אויגן", מע טוט זיך, כּלומרשט אומגערן, פֿאַרבײַגייענדיק, אַ שמיר מיט דער קאַפּאָטע, אַ רײַב מיטן עלנבויגן, מע ווערט דערבײַ רויטלעך אפֿן פּנים און מע כיכיקעט שטילערהייט.

אָט אַזוי ווערן דאָרט אָפֿטמאָל געשלאָסן שטילע ראָמאַנען, וואָס הייבן זיך אָן מיט אַ קוק אַ שטאַרקן, אַ שמיר מיט דער קאַפּאָטע, אַ רײַב מיטן עלנבויגן, אַ מאָל אויך מיט אַ זיפֿץ אַ טיפֿן, און לאָזן זיך

---

* נחמהן איך האָב דיך וויפֿיל מאָל געבעטן, זאָלסט נעמען אַ נאָדל־פֿאָדעם און פֿאַרנייען מיר די קעשענע. — ** נחמיה! וואָס דולסטו מיר אַ מוח? איך האָב טאַקע מער נישט וואָס צו טאָן? לאָז זײַן נאָכדעם, וועל איך נעמען אַ נאָדל מיט אַ פֿאָ־דעם און וועל דיר פֿאַרנייען די קעשענע.

אוים, נישט ווי בא אונדז אין יעהופּעץ אָדער אין כתרילעווקע — ניין! זיי לאָזן זיך אוים מייסטנטייל מיט... גאָרנישט.

דאָס פערטע קאַפּיטל

(דאָס ערשטע באַגעגעניש פון די רויטע יידלעך מיט איינעם פון אונדזעריקע, די גוטע בשורה וואָס ער האָט זיי אָנגעזאָגט, און ווי אַזוי מע האָט אים אויפגעהויבן אַף אַ „הוררא״!)

איינמאָל אין אַ שבת פון די הייסע זומערדיקע שבתים, בשעת די רויטע בחורים און מיידלעך האָבן געשפּאַצירט פאַרלעכווייז איבער דער „טרוקענער״, האָט זיך פאַרלאָפן אַ מעשה, וואָס האָט אָנגעמאַכט אַ קאָ־כעניש, אַ גערודער, אַ טומל צווישן די רויטע יידלעך, פריער אַף דער „טרוקענער״ און נאָכדעם אין דער גאַנצער שטאָט. וואָס איז די מעשה? מע האָט דערזען אַ מענטשן, עפּעס אַ משונה מאָדנע פאַרשוין, גאָר נישט קיין רויטן... מע האָט אַזעלכעס דאָרטן נאָך קיין מאָל נישט געזען. מע האָט זיך גאָרנישט געקאָנט פאָרשטעלן אַפילו, אַז עס קאָן געמאָלט זיין, אַז אַ ייִד זאָל האָבן נישט קיין רויטע האָר — אַ פאַרזעעניש! אַלע האָבן זיך אָפּגעשטעלט באַטראַכטן גאָטס וווּנדער, מע האָט געטייט מיט די פינגער, געקוקט איינס אַף דאָס אַנדערע און געפרעגט איינער דעם אַנ־דערן:

— ווער איז דאָס? וואָס איז דאָס? פון וואַנען איז דאָס? און וואָס טוט עס דאָ? אַ „פאַרזעעניש״, כי־כי־כי...

דאָס „פאַרזעעניש״ איז געווען דווקא אַ שיינער מאַן, שוין אין די יאָרן, מיט אַ הויכן ברייטן שטערן, מיט לאַנגע האָר און מיט אַ לאַנג בערדל, מיט אַ קלאָר ליכטיק שמייכלענדיק פּנים און מיט גוטע, תמיד שמייכלענדיקע אויגן. עס ווייזט אוים, אַז ער האָט גאָרנישט באַמערקט, ווי עס קאָכט מיט אים די גאַס; ער איז זיך געגאַנגען, ווי אַ שטאָט־בעל־הבית, די הענט פאַרלייגט אַרונטער, דעם קאָפּ פאַרריסן אַרויף, באַ־טראַכט די „טרוקענע״ מיט אירע געפאַרבטע מויערן און געזונגען זיך שטילערהייט אונטער דער נאָז אַ לידל, גלייך ווי נישט אים מיינט מען.

און די גאַס האָט אַלע מאָל, וואָס וויַיטער אַלץ שטאַרקער, געקאַכט און געזשומעט.

— זשזשזשזשזשזשזש... הו־האַ!... ווער איז דאָס? וואָס איז דאָס? פון וואַנען איז דאָס? און וואָס טוט עס דאָ?... אַ מאָדנער נפש, כי־כי־כי...

בקצור, עס איז געבליבן, אַז מע זאָל צוגיין צום דאָזיקן נפש און באַ אים אַליין געוואָר ווערן, ווער ער איז, וואָס ער איז, און פון וואַנען ער איז און וואָס ער טוט דאָ? נאָר אַזוי ווי קיינער האָט נישט געוואָלט זיַין דער ערשטער, האָט איינער געשיקט דעם אַנדע־רן, איטלעכער איז אַ בעלן געווען אַף יענעם.

— גיי מאַך מיט אים אַ שמועס...

— וואָס עפּעס איך? גיי דו...

— פאָלג מיך, טו אים נאָר אַ פרעג...

— פרעג דו, וואָס עפּעס איך?

— ניין, דו גיי נאָר צו, און ריידן וועל איך...

— אָמער גיי דו צו, און איך וועל שוין נאָכדעם ריידן...

חברה איז געשטאַנען און האָט זיך אַזוי אוועקגעדונגען אַ היפּשע ציַיט, ביז מע האָט דעם פרעמדן פאַרשוין אַרומגערינגלט פון אַלע זיַיטן. ער האָט דערזען, אַז וויַיטער לאָזט מען אים ניט גיין, און צוריק אויך נישט, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און אָנגערופן צום גאַנצן עולם אַף אַ קול, און די אויגן בשעת מעשה האָבן זיך אים אָנגעצונדן, געברענט ווי צוויי קויל־פיַיער.

— גוט שבת איַיך, מיַינע ליבע ברידער און שוועסטער; איך זע, איר חדושט זיך אַף מיר, איר גאַרט צו וויסן, ווער בין איך, וואָס בין איך, פון וואַנען בין איך און וואָס טו איך דאָ? מוז איך מיך אַליין פאָרשטעלן פאַר איַיך: איך בין איַיער ברודער, איַיערער אַ לייַב־לעכער, אַן אייגענער ברודער, איינער פון איַיערע צען מיליאָן ברידער, וואָס געפינען זיך אַף יענער זיַיט טיַיך סמבטיון און וואָס עס קאָן זיַין, אַז איר ווייסט אַפילו ניט פון זיי קיין צענט־חלק, וואָס מיר וויסן פון איַיך. איך שעץ מיך פאַר איינעם אַ גליקלעכן, וואָס אַף מיר איז געפאַלן דער גורל, איך זאָל איַיך אָנזאָגן די גוטע בשורה, אַז מע טראַכט פון איַיך דאָרטן באַ אונדז זייער געשמאַק, מע טוט פון איַיערט־

וועגן, מע וויל אײַך, פֿאַרשטייט איר מיך, אַרויסציִען אַלע רויטע ייִדלעך פֿונעם דאָזיקן פֿרעמדן לאַנד, וואָס מע האָט אײַך אַהערצו פֿאַרטריבן צוריק מיט דריטהאַלבן טויזנט יאָר, און מע וויל אײַך באַזעצן אין אייגן לאַנד...

— כאַ־כאַ־כאַ־כאַ! אַוודאי ארץ־ישראל! — האָבן אויסגעשאָסן עטלעכע הונדערט פֿאַרשוין אַ געלעכטער, ווי פֿון צען האַרמאַטן. — ער רעדט עפּעס מאָדנע ווערטער; ער איז אַריבער דעם ס מ ב ט י ו ן... ער וויל אונדז פֿירן קיין ארץ־ישראל... ארץ־ישראל־ייִד... הוררא, ארץ־ישראל־ייִד!

— הוררררראַ! — האָבן אונטערגעכאַפּט נאָך עטלעכע הונדערט פֿאַרשוין, און די גאַס איז גיך פֿאַרפֿלייצט געוואָרן מיט מענטשן. אַלע האָבן געלאַכט, זיך געהאַלטן באַ די זײַטן און געשריגן אין איין אָטעם: „הוררררא, ארץ־ישראל־ייִד!!"...

דער פֿרעמדער פֿאַרשוין, וואָס האָט פֿאַר זײַן גוטער בשורה גע־כאַפּט אַזאַ שיינעם ברוך־הבא פֿון די רויטע ייִדלעך, איז געבליבן שטיין נעבעך אַ פֿריטשמעליעטער, נישט פֿאַרשטאַנען וואָס דאָ טוט זיך; ער האָט אָפּגעלאָזט הענט און פּיס און האָט זיך געלאָזט גיין צוריק, און די גאַנצע חבֿרה בחורים און מיידלעך — נאָך אים מיט אַ געלעכטער, מיט אַ פּײַפֿערײַ און מיט אַ הוררא. איינער האָט גערופֿן דעם אַנדערן, מע זאָל גיכער גיין זען חדושים:

גיכער, אָט גייט ער, דער ארץ־ישראל־ייִד! גיכער, איר וועט אים חלילה פֿאַרשפּעטיקן!...

קוים מיט צרות, מיט לײַד, האָט זיך אונדזער פֿאַרשוין אַרײַנגע־כאַפּט אין דער רויטער אכסניה, וווּ ער האָט געהאַלטן סטאַנציע, און האָט פֿאַרשלאָסן נאָך זיך די טיר. און די רויטע ייִדלעך האָבן נישט אויפֿגעהערט צו קלײַבן זיך אַרום דער אכסניה, ליאַרעמען און פֿיל־דערן, לאַכן און קאַטשען זיך פֿאַר געלעכטער און שרײַען: „הוררררררא, ארץ־ישראל־ייִד! אַ גליק, וואָס ס'איז געווען שבת, ווען ניט, וואָלטן זיי צעטראָגן די שטוב אַף פּיצפּיצלעך. קיינער האָט נישט געוואָלט זיך רירן פֿונעם אָרט און גיין אַהיים, ביז דער בעל־אכסניה, אַ געזונטער ייִד אַ רויטער, האָט נישט אַרויסגעשטעקט דעם רויטן קאָפּ דורך אַ פֿענצ־טער און האָט אויסגעשריגן אַף אַ קול:

— רויטע שקצים! געשלייערטע שיקסעס! איר לײדיקגײערס, פּוס־טעפּסאַניקעס! וואָס האָט איר דאָ נישט געזען, וועלכן רוח? אַן אורח איז געקומען, אַ מענטש גלייך מיט אַלע, נאָר ניט קיין רויטער, פאַרוואָס קומט אים, מע זאָל אים פאַרטיוקען? איך זאָג אייך, איר זאָלט זיך די מינוט, די רגע צעגיין, ווי זאַלץ אין וואַסער, אַניט וועט אַ רוח אין אייער ט... ט... אַריין!!

ערשט דעמאָלט האָט זיך דער עולם צעגאַנגען, אַוועק איטלעכער אין זיין רו אַריין.

די רויטע יידלעך האָבן ליב, אַז מע זאָגט זיי אַ זאַך, זאָל דאָס זיין מיט אַ טעם...

דאָס פינפטע קאַפּיטל

(אַן אַסיפה באַ די רויטע יידלעך. — דער פרעמדער פאַרשוין האַלט אַ רעדע. — די רויטע יידלעך האָבן קיין צייט נישט, שלאָגן אים איבער).

שבת צו־נאַכטס, תיכּף נאָך הבדלה, האָט דער אורח געשיקט רופן צו זיך אַף דער אַכסניה די פאָרשטייערס פון דער שטאָט, אַלע פאַר־געמסטע לייט, די רבנים, די לומדים, די נגידים, די משכילים, די גע־לער־טע, און אויך אייניקע פון די בעלי־מלאכות, פון פּראָסטע מענטשן. ער האָט באַפוילן, אַז ער האָט מיט זיי צו ריידן וועגן עפּעס זייער אַ וויכטיקן ענין, וואָס געהער זיך אָן מיטן כּלל, ער האָט זיי צו זאָגן זייער אַ נייטיקע זאַך, וואָס איז זיי נוגע אין לעבן אַריין.

אין שטאָט איז געוואָרן אַ רעש, אַ גערודער: „עפּעס אַ מענטש, אַן אורח, איינער פון די ש וו אַ ר צ ע יידן, איז געקומען צופאָרן, פון יענער זייט טייך ס מ ב ט י ו ן; ער גיט זיך אויס פאַר אַן ארץ־ישראל־ייד און וויל עפּעס דערציילן נייס. מע באַדאַרף גיין האָרכן וואָס וועט ער זאָגן"... די רויטע יידלעך האָבן זיך דווקא נישט געלאָזט לאַנג בעטן און מען איז געקומען אַף דער אַסיפה, יונג און אַלט, פון אַלער־ליי קלאַסן מענטשן, נישט אַזוי צוליב דער זאַך אַליין, ווי צוליב דעם,

וואָס יעדער איז אַ בעלן געווען אָנקוקן אַ פּרעמדן מענטשן, אַן ארץ־ישראל־ייִדן, האָרכן ווי ער רעדט...

גיך איז די רויטע אַכסניה געוואָרן פול אָנגעשטופּט מיט רויטע ייִדלעך. עס איז געווען אַ מוראדיקע ענגשאַפט, אַ שפּאַרעניש, אַ דערשטיקעניש, סכנות נפשות. אַלע האָבן געוואָלט וואָס נענטער צום אויבנאָן, פּאַרנעמען דעם בעסטן אָרט. די ווענט האָבן געשוויצט, מען איז געשטאַנען קאָפּ אויף קאָפּ, און דער עולם האָט אַלץ נישט אויפגעהערט צו גיין און גיין, ביז דער רויטער בעל־אכסניה איז געפאַלן אויף אַן עצה — ער האָט פּאַרשלאָסן טיר און טויער, גוט אויסגעשאָלטן פריִער דעם דרויסנדיקן עולם אין ט... ט... אַריַין, ווי זיַין שטייגער איז. ערשט דערמאָלט איז דער אורח אויפגעשטאַנען, און צווישן עולם איז געוואָרן אַ פּאַטשעריַי מיט אַ שאַקעריַי, מע האָט געקאָנט טויב ווערן.

— שאַ, שטיל זאָל זיַין! שששאַ, שששששאַ, ששששששאַאַאַ!!! שאַט, שאַט! — האָבן געשריגן אַלע רויטע ייִדלעך אין איין קול. נאָכדעם איז געוואָרן אַ סמאַקעריַי מיט אַ שנײַצעריַי פון נעזער, גליַיך ווי מע וואָלט שוין אַ יאָר דריַי אָדער פיר די נאָז נישט געשניַיצט. שפּעטער, אַז אַלע האָבן שוין אויסגעשניַיצט די נעזער, האָט איינער געגעבן אַ הוסט, נאָכדעם דער אַנדערער, נאָכדעם דריטער און אַזוי וויַיטער — עס איז אויף זיי אָנגעפאַלן פּלוצעם אַ הוסטעניש, עפּעס אַן עפּידעמיע, טאַקע נאָר ווי אויף צו־להכעיס!

— וואָס איז דאָס פּאַר אַ הוסטעריַי אין מיטן דרינען? — האָבן זיך די נגידים צעשריגן. — נאַ דיר גאָר הוסטן! קראַנק געווען אין דער היים זיך אויסהוסטן דאָרטן? געקומען אַהער הוסטן! אַ הוסטעניש אויף זיי! אַ העזה פון קבצנים, הוסטן גאָר?!...

און ס'איז די מינוט געוואָרן שאַ־שטיל. פּאַר אַ נגיד האָבן די רויטע ייִדלעך דאָס נייַניאָריקע קדחת! דאָרט אַז אַ נגיד זאָגט „נישט הוסטן" — הוסט מען נישט...

— הערט צו, רבותי! הערט מיך אויס, מיַינע ליבע, טיַיערע ברידער! — אַזוי האָט דער אורח אָנגעהויבן זיַין שיינע דרשה און אין די אויגן בשעת מעשה האָט זיך אים אָנגעצונדן אַ פיַיערל. — איַיערע היגע ברידער, די רויטע ייִדלעך, האָבן מיך אפילו אויפגענומען היַינט עפּעס נישט אַזוי פריַינטלעך, עפּעס נישט ווי זייער אַ ליבלעכן גאַסט;

זיי האָבן מיך אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם און האָבן מיר געמאַכט אַ הוראַ, זיי האָבן מיך נישט פאַרשטאַנען, וואָס איך האָב זיי געזאָגט. מיינט נישט, חס־ושלום, אַז איך האָב פאַריבל, אַז איך פאַל באַ זיך דערמיט אַראָפּ; חס־וחלילה! עס טוט מיר נאָר ווי דאָס האַרץ אַף אײַך, ברידער, וואָרעם איז זע דערפון אַרויס, ווי ווײַט מען איז נאָך דאָ באַ אײַך פאַרגרעבט און ווי נידעריק עס שטייט נאָך באַ אײַך דאָס פאָלק! נאָר אַזוי ווי איר זײַט דאָ אַצינד, ווי עס ווײַזט אויס, פאָרשטייערס, דער תפארת פון דער שטאָט; איך זע דאָ צווישן אײַך, זאָלן געזונט זײַן, רבנים, לומדים, נגידים, משכילים, געלערנטע און אַזוי פײַנע, איידעלע מענטשן, רעכן איך, אַז א י ר וועט מיך פאַרשטיין. איר דאַרפט וויסן, ברידער, אַז מיט גרויס מי, מיט מסירות־נפש האָב איך מיך צו אײַך דערשלאָגן אַהער, מײַנע ליבע רויטע ייִדלעך, וואָרעם איר ליגט פאַרשטעקט, זאָלט איר מיר מוחל זײַן, דער שוואַרץ־יאָר וויים ווו... צוקומען צו אײַך באַדאַרף מען דורכגיין אַ סך מדבריות און וויסטענישן, דורך בערג און דורך טאָל, וואַלד־אײַן, וואַלד־אויס... הײַנט איבערשפּאַנען אַזאַ ס מ ב ט י ו ן — אַ ווערטעלע אויסצורײדן! דעם ס מ ב ט י ו ן ! ! ! . . . איך האָב געוווּסט גאַנץ גוט, אַז די נסיעה איז אַ שווערע, אַ שווערע נסיעה, איך האָב געוווּסט, אַז איך פאַרליר איבער איר אַ סך צײַט, אַ סך געזונט און אַ סך געלט און אַ סך כבוד, וואָרעם ווען איך זאָג מיך אָפּ פון דער דאָזיקער נסיעה צו אײַך, מײַנע ברידער, וואָלט מיר געווען דאָרטן אַ סך, אַ סך בעסער, ווי ס'איז מיר אַצינד; מיר וואָלט זײַן בעסער און מײַנע קינדער אַוודאי... נאָר דאָס האַרץ האָט מיך געצויגן צו אײַך, צו אײַך, מײַנע ברידער, האָב איך מיך אָפּגעזאָגט פון כבוד, האָב מיך אָפּגעזעגנט מיט מײַן עולם הזה און האָב מיך געלאָזט אַף קדוש־השם. איך האָב געוואָלט זיך זען מיט אײַך, מײַנע ליבע רויטע ייִדלעך, אײַך אָפּגעבן אַ פרײַנט־לעכן גרוס פון אײַערע צען מיליאָן ברידער, וואָס אַף יענער זײַט טײַך ס מ ב ט י ו ן , אײַערע לײַבלעכע ברידער, וואָס דינען מיט אײַך איין גאָט און וואָס קומען אַרויס מיט אײַך פון איין שורש, פון אברהם יצחק ויעקב. מיר האָט זיך זייער געוואָלט זען וואָס טוט זיך דאָ באַ אײַך, און אַליין אָנזאָגן אײַך די גוטע בשורה, אַז מיר האָבן אײַך אין זינען,

מיר זאָרגן זיך פאַר אײַך. מיר טוען פון אײַערטוועגן אַזעלכעס, וואָס איר וועט, אם־ירצה־השם, זײַן צופרידן...

— דהיינו, וואָס? לאָמיר האָרכן וואָס? וואָס ציט ער די נשמה?

— שרײַען מיט אַמאָל עטלעכע רויטע ייִדלעך, וואָס האָבן שוין קיין צײַט נישט.

— מע וויל אײַך, פאַרשטייט איר מיך, ברידער, ארויסשלעפּן פון דאַנען. געגנוג אײַך שוין צו פּאָליאַסקען זיך דאָ אין דער בלאָטע, זײַן צו שאַנד און צו שפּאָט בײַ אַלעמען אין די אויגן! צײַט אויפשטיין, זיך אײַנצוגוואַשן, אויסצוואָגן זיך, ווערן לײַטן גלײַך!... מע וויל אײַך ארויסציִען פון דאַנען, אַזוי ווי מע האָט אַמאָל ארויסגעצויגן אײַערע עלטערן פון מצרים, און באַזעצן אײַך אין אײַער לאַנד, אינעם לאַנד פון אײַערע אבות, אינעם לאַנד, וואָס גאָט האָט געשוואָרן צו אברהם יצחק ויעקב, אינעם לאַנד, וווּ מיר האָבן אַמאָל געהאַט אונדזער בית־המקדש, אונדזערע כהנים און לוויים, אונדזער מלך, אונדזערע נביאים — אַ ר ץ ־ י ש ר א ל הייסט דאָס לאַנד, ארץ־ישראל, דאָס הייליקע לאַנד, וואָס אײַערע עלטערן האָבן פאַרגאָסן דערויף אַזוי פיל בלוט, וואָס פון דאָרטן איז ארויסגעגאַנגען אַ געטלעכע ליכטיקייט — אונדזער תורה, און האָט באַלײַכט די גאַנצע וועלט, געעפנט אַלעמען די אויגן, געגעבן אַלע פעלקער געטלעכע ליכטיקייט, פרײַהייט, וויסנשאַפט... יאָ, מיר האָבן אַלעמען געגעבן ליכטיקייט און וויסנשאַפט, און אַליין זײַנען מיר פאַרקראָכן אין אלף השישי... אַלעמען געגעבן פרײַהייט, און אַליין האָבן מיר זיך פאַרשטעלט פאַר קנעכט, משרתים, לאַקייען... וואָס קוקט איר מיך אָן? וואָס שווײַגט איר? צו אײַך רוף איך, צו אײַך, פרומע רויטע ייִדלעך, רבנים, לומדים, חסידים, ייִדן מיט טליתים־קטנים, מיט לאַנגע קאַפּאָטעס, מיט בערד און פאות! איר ווייס דאָך יאָ וואָס ארץ־ישראל איז — אַ־ר־ץ י־ש־ר־א־ל! י־ר־ו־ש־ל־י־ם!! איר זאָגט דאָך יאָ באַם בענטשן: „ולירושלים עירך ברחמים תשוב... בשובך לציון ברחמים... המחזיר שכינתו לציון... ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך... וזכרון ירושלים עיר קדשך... ובנה ירושלים." און דעם געוויסן „לשנה הבאה בירושלים"...

—מילא, וואָס מע דאַוונט — רופן זיך אָן עטלעכע פרומע רויטע ייִדלעך — דערויף זײַנען מיר ייִדן, מיר זאָלן דאַוונען, גאָט דינען.

— דאַוונען און גאָט דינען? — שרייַט דער אורח — אָט דאָס איז טאַקע די מעשה, וואָס איר דאַוונט און ווייסט נישט וו אָ ס איר דאַוונט. איר רעדט און ווייסט נים וו אָ ס איר רעדט. איר זײַט קראַנק און ווייסט נישט וואָס אײַך פעלט. איר גייט אַרום אין דער בלענדעניש, איר ליגט אין אַ הינערפּלעט, אַ בייזער שלאָף אַף אײַך...

— בקיצור! בקיצור! — שרײַען די רויטע ייִדלעך, וואָס האָבן קיין צײַט נישט. — גענוג מוסר! בקיצור!

— בקיצור ווילט איר? איר האָט פײַנט, אַז מע זאָגט אײַך דעם אמת?... ס'איז זאָג איך, אַ בייזער שלאָף אַף אײַך, בכן בין איך געקומען אײַך וועקן, אויפרײַסן פונעם שלאָף און שרײַען אײַך אין אויער אַרײַן: שטייט אויף, ברידער, שטייט אויף! שוין צײַט, שוין צוויי טויזנט יאָר, אַז איר ליגט דאָ אין דער בלאָטע און פילט גאָר נישט, ווי ווײַט אומגליקלעך איר זײַט, ווי דער וואָרעם וואָס ליגט אין כריין און מיינט, אַז ס'איז קיין זיסערס נישטאָ... שטייט אויף, קוקט אײַך אַרום, באַטראַכט אײַער לאַגע, זי איז געפערלעך! איר שטייט, זאָג איך אײַך, אין אַ סכנה, אין אַ מוראדיקער סכנה! איר ווערט וואָס אַ טאָג שוואַכער און שוואַכער. איר זינקט אין דער בלאָטע טיפער און טיפער. איר פאַלט אין דעם פינצטערניש נידעריקער און נידעריקער. איר ווערט וואָס ווײַטער אַלץ מער פאַרגרעבט, איר ווערט דערשטיקט אין דער ענגשאַפט, איר פרעסט איינס דאָס אַנדערע לעבעדיקערהייט...

— דעם שפּיץ! דעם שפּיץ! — שרײַען די רויטע ייִדלעך, וואָס האָבן קיין צײַט נישט, — זאָגט אונדז דעם שפּיץ!

— דעם שפּיץ ווילט איר וויסן? איר האָט קיין צײַט נישט? פּונקט דאָס אייגענע וואָס באַ אונדז. די אייגענע מענטשן מיט דעם זעלבן כאַראַקטער... דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט אונדז, אײַערע צען מיליאָן ברידער, וואָס אַף יענער זײַט טײַך ס מ ב ט י ו ן , פּונקט דאָס זעלבע... נאָר מיר האָבן זיך באַצײַטנס אַרומגעקוקט, אַז מיר שטייען שמאָל, מע וויל אונדז אײַנשלינגען, אָדער מע וויל אונדז לאָזן, מיר זאָלן זיך אַליין איינס דאָס אַנדערע אײַנשלינגען... מע האָט אונדז געגעבן אָנצוהערעניש, דאָס הייסט, קלעפּ מיט סטוסאַקעס גוטע; מיר האָבן פאַרשטאַנען, אַז די וועלט איז אַ ים און די מענטשן זײַנען פיש... מיר זײַנען געקומען צום שכל, אַז די אַלע זיסע לידלעך, וואָס אונדזערע נביאים און

משוררים אין אַלע צײַטן האָבן אונדז געזונגען, זײַנען אוודאי זייער שיינע לידער, אָבער טאַקע ניט מער ווי לידער, וואָס זײַנען געזאָגט געוואָרן אויף אַמאָל, אויף „לעתיד לבא", אַז משיח וועט קומען... מיר האָבן דערפילט, אַז אונדזער הילף איז נאָר בײַ אונדז אין די הענט. אַז מיר לאַיין ווילן זיך ניט העלפן, וועט אונדז קיינער נישט העלפן. מיר האָבן פאַרשטאַנען, אַז אויב מיר ווילן לעבן, מוזן מיר זײַן לײַטנגלײַך, אַזוי ווי מיר זײַנען געווען אַמאָל, אַמאָל... מיר האָבן זיך באַקענט מיט אונדזער אייגענער שיינער היסטאָריע, מיט אונדזער אייגענער שיינער שפּראַך, און מיר האָבן דערזען, אַז מיר האָבן זיך אומזיסט געשעמט מיט דעם נאָמען ייִד, אַז מיר זײַנען אַ פאָלק גלײַך מיט אַלע פעלקער, אונדז פעלט נאָר אַ לאַנד, אַן אייגן לאַנד. האָבן מיר געמאַכט אַ גוואַלד פאַר דער גאַנצער וועלט: „לאַנד! לאַנד! גיט אונדז לאַנד!" מיר האָבן זיך אָנגעהויבן צונויפפאָרן אַלע אין איין אָרט, צענויפשמועסן זיך אַלע וועגן איין זאַך, און ס'איז געבליבן, מיר זאָלן זיך קודם כל אויסצוואָגן, אַרומוואַשן זיך אַליין און אויסצוואָגן און אַרומוואַשן אונדזערע קינדער. זיך אויסבילדן, ווערן מענטשן, צוגרייטן זיך אַליין און דאָס גאַנצע פאָלק צו דער גרויסער אַרבעט, וואָס שטייט פאָר. מיר האָבן אָנגעהויבן מאַכן אסיפות, קאָנגרעסן, זאַמלען געלט, גרינדן אַ פאָנד, לערנען אונדזערע קינדער, עפענען חדרים, מאַכן שקאָלעס...

— שקאָלעס? שקאָלעס נע זשעלאַיעם! זנאַט נע זנאַיעם! שקאָלעס נע זשעלאַיעם! — האָבן אויסגעשריגן מיט אַמאָל עטלעכע הונדערט רויטע ייִדלעך, און דער גאַנצער עולם האָט אָנגעהויבן צו ריידן, ליאַרעמען און פּילדערן אויף אַלערליי קולות. דער האָט געשריִען: „נע זשעלאַיעם!" און דער האָט געשריִען: „זשעלאַיעם! דווקא זשעלאַיעם!" און אינאיינעם איז דאָס אויסגעקומען אַ מיש־מאַש, אַ ווילדער קאָנצערט: „זשעלאַיעם... נע זשעלאַיעם... זנאַיעם, זנאַיעם... שקאָלעס נע זשעלאַיעם... דווקא זשעלאַיעם... אויף־צו־להכעיס נע זשעלאַיעם!"...

דאָס זעקסטע קאַפּיטל

(דער פרעמדער פאַרשוין שטייט אויף פונעם טיש און די רויטע ייִדלעך ריידן אַלע אינאיינעם. — זיי שפּאַרן זיך, אמפּערן זיך, שרייען איבער איינס דאָס אַנדערע און צעגייען זיך בשלום אַהיים.)

די רויטע ייִדלעך כּל־זמן זיי שווייַגן — שווייַגן זיי, נאָר אַז זיי הייבן אָן צו ריידן, ריידן זיי פון פייַער און פון וואַסער, און מיט הענט, און דווקא אַלע אינאיינעם; זיי שרייַען, זיי ליאַרעמען, זיי גראַגערן, ווי די סאָראָקעס אין וואַלד, עס מאַכט זיך זיי נישט צו דאָס מויל; דער כּח פון אַ מענטשן איז דעמאָלט גאָר נישט אימשטאַנד זיי אָפּצושטעלן. וויפל דער אורח האָט זיי נישט געבעטן, מע זאָל אים לאָזן ריידן, אויסלאָזן דאָס, וואָס ער האָט אָנגעהויבן וויפל דער עולם האָט נישט געפּאַטשט מיט די הענט אין טיש און געשריען: „שששששאַ! שששששששאַאַט! שטילער! שטיל זאָל זייַן!" — עס האָט נישט געהאָלפן קיין שמע־ישראל, כאָטש טו זיך אָן אַ מעשה! אַפילו די נגידים האָט מען אויך געהאָרכט, ווי המן דעם גראַגער. אונדזער אורח האָט נעבעך געמוזט איבעררייַסן זייַן דרשה אין מיטן און מיט בזיונות אָפּטרעטן פונעם טיש און הערן, ווי די רויטע ייִדלעך פאַרטייַטשן, צעקייַען זייַנע ווערטער, איטלעכער נאָך זייַן השגה און נאָך זייַן פאַרשטאַנד.

— ער וויל שקאָלעס... שקאָלעס נע זשעלאַיעם... פון יענער זייַט מייַך... וואַסערע לאָקשן... עפּעס דערציילט ער ארץ־ישראל... מע באַדאַרף חברות... חברות נע זשעלאַיעם... וואָס זאָגט איר אָף זייַן פּיסק?... כ'וואָלט אַ בעלן געווען זייַן דאָרטן... שאַ, לאָז זייַן שטיל... וואָס ביסטו פאַר אַ מאַכער... ארץ־ישראל לאָזט מיך... אַז מע זאָגט משוגע, זאָל מען גלייבן... איר זייַט מחילה אַ בהמה... פאַרך, אָט כאַפּסטו אַ פּאַטש... חברות, חברות באַדאַרף מען... ס'אַ משל, נו און געלט?... געלט?...

— איר הערט? עס האַלט שוין בייַ געלט! — אַזוי מאַכן די נגידים און כאַפּן זיך בייַ די קעשענעס. — דאָס מיינט מען אונדז, אַ פּנים? קומט, לאָמיר גיין אַהיים.

— און „אָקעלע" וועט זייַן בייַ אייַך הייַנט? — רופן זיך אָן די חברה „שנויץ מיט ברויט" צו איינעם פון די נגידים.

— אוודאי, זוי דען איז אנדערש? ווו זייט איר נעכטן געווען?
— נעכטן זײַנען מיר געווען „איף” באם „חכם” ביזן ערשטן מנין.
— אזוי? ווער איז באגראבן געוואָרן? ווער האָט געטאַפּט דעם טאַ־טער? דערציילט, דערציילט...
— אוי, פרעגט נישט, ס'איז געווען אַ רעכטע שרפה! פריער האָט דער „סטאַטיק” געזונגען אַ „תכנת־שבתל”, ווי געוויינטלעך, און דער „נשרף” האָט געשוויצט; נאָכדעם האָט אים דער „בעל־תכלית” געפּאַקט מיט פיר מלכים קעגן דרײַ טײַז, גוט אָפּגעשמיסן, געצויגן פון אים די עצמות, אַ דרײַערל בלינד, אַ פינפערל אַף צוויי, צוויי פינפערלעך אַף דרײַ, און דרײַ אַף מײַנע דרײַ, — ביז ס'איז אויסגעגאַנגען פּאָדעם, האָט ער אים געעפנט דאָס בלעטל, איז אים פינצטער געוואָרן אין די אויגן. נאָר בעסער פון אַלע האָט געמאַכט דער „פּראָפעסאָר”: ער האָט געקלאַפּט מיט די ווײַבער אין „סטוקעלקע” — ט י אָ מ נ ע ! האָט צוגענומען בא זיי ווו זיי האָבן געהאַט אַ פירער, און אַ גוטן טאָג מיט דער קאַפּאָטע... קומט, לאָמיר גיין, וועלן מיר עפּעס מתקן זײַן! אַן עבירה די צײַט, די נאַכט שטייט נישט...
— אַפּיקורסים! הולטײַעס! — שרײַען די רבנים און די איבעריקע בלי־קודש, וואָס האָבן זיך צונויפגעשלאָגן באזונדער אין אַ ווינקעלע. — טריפניאַקעס נאָר ווילן אונדז פירן קיין ארץ־ישראל! „גלותים” ווילן אראָפּברענגען משיחן! יידן, וואָס שווײַגט איר?!... גוואלד! גוואלד! שמע ישראל!!!...
נאָר מער פון אַלע האָבן זיך געשטעלט אקעגן די געלערנטע פון די רויטע יידלעך, די חקרנים, די גריבלער, די פילאָזאָפן און פּאָליטיקער. זיי האָבן געפאָדערט, מע זאָל זיי געבן צו פאַרשטיין „על פּי חקירה”, „על פּי שׂכל”, „על פּי היסטאָריע”, „על פּי פּאָליטיקע” און „על פּי מענטשלעכ־קייט”, ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך און ווו איז דאָס געהערט געוואָרן, מע זאָל נעמען אַ פאָלק פון רויטע יידלעך, וואָס זיצן זיך רויק שוין צוויי טויזנט יאָר אַף ד ע ר זײַט סמבטיון, וואָס מישן זיך נישט צו קיינעם, יאָטשעפּען נישט קיין פליג אַף דער וואַנט, — זאָל מען זיי פּלוצעם אין מיטן דרינען זאָגן: „נעמט אײַך, רויטע יידלעך, צענויף, פּאַקט אײַך אײַן און פאָרט אריבער דעם טײַך סמבטיון און באַזעצט אײַך דאָרטן ערגעץ דאָרטן אין אַ וויסט לאַנד, צווישן ווילדע טערקן”... וואָס וועלן זאָגן די

אַלע איבעריקע פעלקער, און טאַקע דער טערק אַליין?... ווו איז דאָס געה־הערט געוואָרן אַזאַ מעשה, פרעגן מיר אײַך, אדרבה, באַווײַזט אונדז פון דער היסטאָריע, צי האָט זיך געטראָפן ווען אַזאַ געשיכטע? דאָס איז איין מאָל אוועק; און צווייטנס, איז דאָך אַ פּאַטש אין פּנים פאַר דער ציוויליזאַציע, אַ חרפּה אַ בושה פאַר לײַטן! די גאַנצע וועלט קוקט אַרויס, אַז אָט־אָט טוט אַ שײַן די זון, און עס ווערט ליכטיק אין אַלע ווינקעלעך, אַלע לענדער וועלן ווערן איין לאַנד, אַלע פעלקער וועלן ווערן איין פאָלק, אַלע שפּראַכן וועלן ווערן איין שפּראַך, אַלע מענטשן וועלן ווערן איין מענטש...

— גוט מאָרגן, מזל טוב דיר! גוט פאַרקראָכן! וואָס הייסט אַלע מענטשן וועלן ווערן איין מענטש? — שפּרינגט אַרויס איינער אַ יונגער מיט ברילן, ווײַזט אויס, אויך אַ געלערטער. — מילא, אַז פון אַלע פעלקער וועט ווערן איין פאָלק — דאָס פאַרשטיי איך נאָך...

— כאַפּט זיך נישט! — שלאָגט אים איבער נאָך איינער אַ געלערטער מיט אַ גרויסער ליסינע אַפן קאָפּ. — לאָמיר אַקאָרשט באַטראַכטן על פּי הקירה טאַקע נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע ווידער צוריק: וואָס ווערט אָנגערופן אַ פאָלק? וואָס איז דער פּשט פונעם וואָרט „פאָלק"? פון וואַנען נעמט זיך דאָס?

— אַ פאָלק ווערט אָנגערופן נאַציאָן, — גיט אים צו פאַרשטיין יענער מיט די ברילן, — דאָס וואָרט נאַציאָן שרײַבט זיך מיט אַ „טע", נישט מיט קיין „צע", און לייענען לייענט זיך דאָס דווקא אַ „צע", אָט אַזוי: NATION הײַנט פאַרשטייט איר שוין?

— ס'איז זייער נייטיק — רופט זיך אָן נאָך איינער אַ געלערנטער מיט גרויסע ברעמען — ס'איז זייער נייטיק, מע זאָל וועגן דעם אָנשרײַבן אַ באַזונדער בוך...

— אַ „רעפעראַט", — רופט זיך אָן נאָך איינער אַ יונגער געלערטער און איז צופרידן, וואָס אים איז געראָטן אַרײַנצושטעלן אַזאַ הויך וואָרט.

— וואָס איז אײַך עפּעס געפעלן אַ רעפעראַט? — רופט זיך אָן יענער, וואָס מיט די ברילן, וואָס איז אים מקנא אַפן וואָרט „רעפעראַט".

— אַ בוך איז עפּעס אַנדערש, און אַ רעפעראַט איז ווידער עפּעס אַנדערש. אַ בוך איז אַ טראַקטאַט, און אַ רעפעראַט איז אַ רעפעראַט.

— אַלץ איינס! — שרײַט יענער געלערטער שוין מיט כעס — קיין שום חלוק נישט!

— ווי פון טאָג צו נאַכט! — שרײַט דער אַנדערער.

— האָט קיין פּאַריבל נישט, — שרײַט דער ערשטער — ס׳איז קיין שום חלוק נישט!

— האָט קיין פּאַריבל נישט, — שרײַט דער אַנדערער שוין אױף דײַטש — פאָן דיזען ביז דאַזען איז אַ גרויסער „חולאַק“!...

— אָבער לאָז שוין זײַן גענוג! — מישט זיך אַרײַן אײנער פון די משכילים. — האָסטו געהערט אַן אַקציע, געלערנטע מענטשן זאָלן זיך קיין מאָל נישט קאָנען אויסגלײַכן! אַז דער זאָגט טאָג, זאָגט דער נאַכט! איר לייגט זיך בעסער אַרײַן, עס זאָל ווערן אַ חברה, עס זאָל זײַן אחדות בײַ די רויטע ייִדלעך, מע זאָל עפּעס אָנהייבן טאָן, — דאָס איז אַביסל נייטיקער פון אײַערע חקירות מיט אײַער פילאָזאָפיע, מיט אײַערע טראַקטאַטן און מיט אײַערע רעפעראַטן!...

* * *

עס איז שוין געווען נאָך האַלבע נאַכט, און די רויטע ייִדלעך האָבן נאָך אַלץ גערעדט און געפּלוידערט, געליאַרעמט און געגראַגערט, אַלע אינאײנעם און מיט הענט, ווי געוויינטלעך, די רבנים האָבן געשריִען „אַפּיקורסים! שקצים! הולטײַעס! קאָלבאַסניקעס! זיי ווילן אונדז אָראָפּברענגען משיחן!“... די געלערטע, די חקרנים, די פילאָזאָפן האָבן נישט אויפגעהערט צו חקירהן, צו שפּאַרן זיך און אַמפּערן זיך צווישן זיך. זיי האָבן נאָר געוואָלט, מע זאָל זיי באַווײַזן טאַקע באַלד, אָט־אָ־דאָ אױפן אָרט, ווי אַזוי וועט דאָס זײַן, ווי אַזוי וועט מען דאָס נעמען אַ פאָלק און מע וועט דאָס אַריבערפירן דעם ס מ ב ט י ו ן און באַזעצן אין ארץ־ישׂראל? עפּעס לייגט זיך דאָס נישט אױף דעם מח! אָט לאָמיר נעמען די געשיכטע פון די אַלע איבעריקע פעלקער...

— אַלע איבעריקע פעלקער זײַנען עפּעס אַנדערש — כאַפּט זיך אַרויס נאָך אַ געלערנטער — און די רויטע ייִדלעך זײַנען ווידער עפּעס אַנדערש.

— אַלץ אײנס! — שרײַט יענער.

—ווי טאָג צו נאַכט! — שרײַט דער אַנדערער.

— האָט קיין פּאַריבל נישט, ס׳איז קיין שום חלוק נישט!

— האט קיין פאריבל נישט, פאן דיזען ביז דאזען איז א גרויסער „חולאק"!...

— אבער אן עק מוז עס דאך האבן! — שרייען די משכילים. — מע באדארף זען עפעס טאן לטובה פונעם פאלק. מיט אייערע חקירות וועט דאס פאלק נישט זאט זיין. נו, אדרבה, טראכט צו עפעס אן אנדער מיטל, אז עס געפעלט אייך נישט ארץ־ישראל. דאס פאלק ווארט, דאס פאלק קוקט ארויס אף אייך, און איר האט אין זינען חקירה, פילאזאפיע, פאליטיקע!...

— א יושר, כלעבן, — העלפן אונטער די ארעמע לייט — מע זאל טאקע עפעס אנהייבן אונדז אויך אין זינען האבן, — עפעס טאן פון אונדזערט וועגן און פון אונדזערע קינדערס וועגן...

נאר קיינער הערט זיי נישט. אלע ווילן ריידן, קיינער וויל נישט הארכען. מע רעדט און מע רעדט אזוי לאנג, ביז מע הייבט זיך אן בים־לעכווייז צעגיין. פריער פון אלעמען רוקן זיך ארויס פאוואלינקע די נגי־דים, נאך זיי די חברה „שנויץ מיט ברויט", און, גייענדיק אהיים, שיט מען מיט גלייכווערטלעך, מע בארעדט, מע שפעט אפ, מע מאכט חוזק פו־נעם פרעמדן פארשוין, וואס איז אריבער דעם ס מ ב ט י ו ן, און פונעם רויטן בעל־אכסניה, און פון די רבנים, פון די געלערטע, פון די משכילים און פון דער נייער חברה „רויטע ארץ־ישראל ייִדלעך", פון אלע רויטע ייִדלעך און פון דער גאנצער וועלט...

דאס זיבעטע קאפיטל

(ראש חודש אלול גייט אוועק, און בעל־הבית בלייבט בעל־הבית. — דער פרעמדער פאר־שוין פארט אוועק, און די רויטע ייִדלעך בלייבן רויטע ייִדלעך.)

אף מארגן, אז מען איז אויפגעשטאנען פונעם שלאף, איז שוין דער אורח, דער פרעמדער פארשוין נישט געווען אין שטאט. די רבנים האבן נישט געקאנט אריבערטראגן אזא אן אפיקורסות, אז די רויטע ייִדלעך, וואס האבן ביז אהער ארויסגעקוקט אף משיחן, געזאגט מיט כונה „אני מאמין" און געשריִען אף א קול „לשנה הבאה בירושלים", — זאלן פלו־

צעם גאר אליין פון זיך אנהייבן טראכטן מכח ארץ־ישראל?!... האבן זיי זיך נישט געפוילט און זיינען אוועק גלייך צו „נאטשאלסטווא" און האבן איינגעגעבן א פאפיר אזוי און אזוי, דאס איז דאס: „הנה זייט וויסן — אזוי האבן זיי געשריבן אין פאפיר — אז עפעס איינער א פרעמדער, פון אלדי שווארצע יאר, איז אראפגעפארן אהער צו אונדז אין שטאט אריין און בונטעוועט דעם עולם... מיר האבן עדות, די גאנ־צע שטאט וועט גיין שווערן, אז ס'איז אמת.. לכן בעטן מיר, אזוי ווי פארן לאנד און פאר „קאזנא" איז דאס געווים נישט קיין קליינער היזק — און „קאזנא" איז דאך בא אונדז טייערער פון אלצדינג, — זאל מען זיך באצייטנס ארומקוקן, נעמען מיטלען, אז מע זאל די רויטע יידלעך חלילה נישט אראפפירן פונעם דרך הישר... און אזוי ווי אונדז איז נישט בא־ווּסט, וו ע ר דער דאזיקער נפש איז, פון וו א נ ע ן ער איז, וו א ס ער איז, און וואס איז זיין ט ו ע כ ץ, זאל מען אים באזוכן און זען, צי האט ער שווארץ אף וויים... ווארעם וועדליק עם ווייזט אוים, באדארף ער זיין אדער אזעלכער, וואס האנדלט מיט פאלשע אסיגנאציעס, אדער א בורה, אן אנטלאפענער פון ערגעץ, אדער איינער פון הייַנטיקע ווייסע־חברהניקעס, וואס ריידן אן, פירן אראפ פון וועג און פארפירן אין דער שאול־תחתיה אריין... קיין כשרע זאך איז דאס געווים נישט"...

כך הווה, דער פרעמדער פארשוין איז נאך געשלאפן, בשעת צום רויטן בעל־אכסניה האט זיך באוויזן עפעס א „קנעפל" מיט א בלויער נאז און האט זיך אנגערופן צו אים בזה הלשון:

— הער נאר אוים, ברודער, מיר האבן דיך תמיד געהאלטן פאר א שטילן, אן ערלעכן יידן; איך וואלט זיך גיכער געריכט אף דיר א פגירה, איידער דו זאלסט האנדלען מיט טרפה סחורה, קאנטראבאנד...

דער רויטער בעל־אכסניה איז געווען א געניטער מענטש און א חשוב בא אלע „קנעפלעך", האט ער קודם כל געהייסן, מע זאל דער־לאנגען א פלעשל מיט צוויי גלעזלעך.

— אט הער וואס מע שרייבט אף דיר! — מאכט צו אים דאס קנעפל און זאטלט אן די נאז אף צו לייענען דאס פאפיר. — און ווער, מיינסטו, שרייבט דאס? טאקע אייערע פארשאלטענע רויטע יידלעך! ווען וואלטן מיר דען געוווּסט וואס בא אייך טוט זיך, ווען אייערע זאלן נישט שרייבן איינס אף דאס אנדערע קיין מסירהלעך?

— אדוני פּריץ, וואָס איז דײַן באַגער? — מאַכט צו אים דער בעל־אכסניה און גיסט אָן ביידע גלעזלעך. — לאָמיר קודם כּל זײַן געזונט און לאָמיר טרינקען לחיים; לחיים, פּריצוני! — מאַכט ער אַף ייִדיש. — לאָז גאָט געבן אַלצדינג, וואָס איך ווינטש דיר... אַצינד זאָג מיר, וואָס איז דײַן באַגער?

—זאָג מיר נאָר, סערדצע, — רופט זיך אָן דאָס „קנעפּל" — ווער האָט זיך דאָס אָפּגעשטעלט באַ דיר אַף הײַנטיקן שבת עפּעס אַ מאָדנער פּאַרשוין? פון וואַנען איז ער און וואָס טוט ער הי און וואָס האָט ער דאָ נעכטן עפּעס געדרשנט?

—געזונט זאָלסטו מיר זײַן און שטאַרק אַף אַלע אברים! — רופט זיך אָן צו אים דער בעל אכסניה. — איך פאַרשטיי גאָר נישט איין וואָרט, וואָס דו רעדסט צו מיר; ס'איז עפּעס טערקיש! ערשטנס, ווייס איך אַליין נישט ווער דאָס איז; צווייטנס, איז ער שוין לאַנג אַוועקגע־פֿאָרן; און דריטנס, האָט זיך באַ מיר קיין מאָל נישט אָפּגעשטעלט אַזאַ פּאַרשוין... איך ווייס גאָר נישט פון קיין פּותר און פון קיין חלום! לחיים, לחיים, לאָמיר ביידע זײַן געזונט, ס'זאָל דיר אָנגיין, פּריץ, כאָטש האַלב, וואָס איך ווינטש דיר!...

— אַי, ביסטו אַ מאַשעניק! — מאַכט צו אים דאָס „קנעפּל" מיט אַ געלעכטער. — דיך האָט מען, אייגנטלעך, שוין לאַנג באַדאַרפט אויפֿ־הענגען אַף אַ בוים; נאָר דײַן גליק איז, וואָס איך האַלט פון דיר, דער ר'וח זאָל דיך ווייסן, פאַר וואָס. איך ווייס דאָך, אַז דו לײַגסט, ווי אַ הונט! פאָלג מיך, זײַ זיך בעסער מודה, און באַווײַז מיר דעם דאָזיקן נפש, איך וויל אים אַ טאַפּ טאָן באַם דופּק...

— אָך, מיטן גרעסטן כבוד! פאַר דיר איז דען פאַראַן באַ מיר אַ פאַרבאָרגענע זאַך? — זאָגט אים דער בעל־אכסניה און לויפט אַרײַן צום אורח און רײַסט אים אויף פונעם שלאָף.

— יהודה בלאַ! שטייט אויף, טוט אײַך אָן, פּאַקט אײַך צענויף, נעמט די פּיס אַף די פּלייצעס, און מאַכט אַ ויברח, אָבער טאַקע באַלד וואָרעם ס'איז מיט אײַך נישט פריילעך! איך הייס אײַנשפּאַנען די פור פון אײַערטוועגן. מאַכט־זשע נישט קיין שיהות און פאָרט אײַך גע־זונטערהייט בשם אלקי ישראל, איר זאָלט זיך אַפילו גאָר נישט אַרומ־קוקן צוריק! און אַז גאָט וועט אײַך ברענגען בשלום אַהיים, זאָלט איר,

למען השם, בענטשן גומל, וואָס איר זײַט אַרויס טרוקן... פרעגט נישט קיין קשיות, לייגט אײַך צענויף און אַנטלויפט, איר קענט נישט די רויטע ייִדלעך און איר ווייסט נישט ווער אונדזערע כלי־קודש זײַנען... פּאַרט געזונטערהייט און לאָזט גריסן איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך!...

* * *

פון דעמאָלט אָן איז בײַ די רויטע ייִדלעך, דאַנקען השם־יתברך, שלום ושלוה, שאַ־שטיל, מחיה נפשות! איטלעכער האָט אין יזנען זיך, איטלעכער איז פאַרנומען מיט זײַנעם: דער קרעמער קוקט אַרויס אויף קונים; דער בעל־הלוואה שרײַבט קוויטלעך „על פּי־היתר־עסקא״; די קליינע פּיאַווקעלעך נעמען „וואָכער״; דער בעל־מלאכה האָרעוועט מיטן בלוטיקן שוויים; די שוחטים שעכטן, די חזנים זינגען, די מלמדים קנעלן; די מאַרק־מענטשן גייען אַרום מיט די שטעקעלעך אין גאַס און טראַכטן: ווו נעמט מען אויף שבת?... יונגעלײַט, משכּילים, שרײַבן מאמ־רים אין די בלעטער; זיי קומען זיך צענויף אַלע שבת־צו־נאַכט, מאַכן אסיפות און מע שמועסט, ווו נעמט מען געלט אויף צו קויפן ערד אין ארץ־ישראל?... די נגידים דערהערן נאָר דאָס וואָרט „געלט״, קומט אויף זיי אָן אויסכאַפּעניש. „וויים איך! — זאָגן זיי — קבצנים, שלעפּערס, מלמדים, ייִנגלעך ווילן אָפּקויפן ארץ־ישראל. נישטאָ ווער סע זאָל לאַכן!״... די „פּוסטעקראַטען״, אָדער די חברה „שנויץ מיט ברויט״, פּאַדטאַקעווען, באַמקען־צו די נגידים און מאַכן חוזק פון דער נײַער חברה „רויטע ארץ־ישראל־ייִדלעך״, האַקן אין „אָקע״, קלאַפּן אין „סטוקעלקע״, שפּילן אין „דערדע״, אין „זעקס און זעכציק״, אָדער גאָר אין יענער שכלדיקער שפּיל, וואָס מע רופט זי „טערטל־מערטל״... אויך די געלערטע, די חקרנים, קלײַבן זיך צענויף אַלע נאַכט, הערן נישט אויף צו חקירהן איבער דער פראַגע פון ארץ־ישראל, צי קאָן עס חלילה נישט אָנרירן דעם פּראָגרעס, שאַדטן דער ציוויליזאַציע?... איין חקירה ברענגט זיי אַרײַן אין דער אַנדערער חקירה, איטלעכע פראַגע שלעפּט צו זיך נאָך אַ פראַגע; מע רעדט, מע שאַרפט זיך די צינגלעך, מע לויפ־טערט די שפּראַך, מע אַמפּערט זיך און מע קריגט זיך — עס לאָזט זיך גאָר נישט אויס בײַ זיי קיין מאַטעריאַל. זיי זײַנען שוין פאַרקראָכן אַזוי ווײַט, אַז זיי האַלטן שוין בײַ דער חקירה: „וואָס איז פריִער באַשאַפן

געוואָרן אַף דער וועלט — צי דאָס איי, וואָס פון דעם פּיקט זיך אויס אַ הינדל, צי די הון, וואָס לייגט אַן איי?"... און „וואָס איז דער שכל, וואָס דאָס ווײַסל מיטן געלכל ליגן שטענדיק אינאייינעם און מישן זיך קיין מאָל נישט צענויף?"... וכדומה אַזעלכע טיפע חקירות. — און די אָרעמע לײַט? גאָר נישט. אָרעמע לײַט זײַנען זיך אָרעמע לײַט, גייען זיך אוים שטילערהייט פון הונגער — ווער קאָן זיי חלילה פאַרווערן? שטאַרבן איז דאָך אַ גאָט־זאַך, מיר וועלן אַלע שטאַרבן... און די קינ־דער זייערע — אויך נישקשה. גייען זיך אַרום פראַנק און פרײַ, נאַקעט און באָרוועס, נישט געצוואָגן, נישט געקעמט, פּאַליאַסקען זיך אין דער בלאָטע מיט אַלע חזירים. און להבדיל, די רבנים? און די איבעריקע זײַ־ערע כלי־קודש? — לאָזט זיי געמאַך: זיי האָבן געגוג אַרבעט באַם ערוב, באַם פּסחדיקן בראָנפן, באַ דער מצה־שמורה און באַ די אַלע אי־בעריקע זאַכן, וואָס זײַנען שײַך צו ייִדישקייט. גענוג פון זייערטווועגן, אַז זיי האָבן אין זינען באַוואָרענען די רויטע ייִדלעך אַף סוכות מיט „קאַרעפּירער" אתרוגים, חלילה נישט פון ארץ־ישראל... הכלל, ס'איז קיין עין הרע שטיל אַף יענער זײַט טײַך ס מ ב ט י ו ן, שטיל און רויק. אַ שטילע, אַ געדיכטע, אַ טונקעלע נאַכט האָט זיך אָנגערוקט אַף די רויטע ייִדלעך, זיי ווילן שלאָפן ששש... ווייסט איר וואָס? לאָמיר זיי נישט שטערן. לאָמיר זיך צעגיין שטילערהייט, אַף די שפּיץ פינגער, און לאָמיר זיי צו־ווינטשן אַ גוטע נאַכט מיט זיסע חלומות. — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אַ גוטע נאַכט, רויטע ייִדלעך, שלאָפט געזונט! — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

צווייטער טייל.

דאָס אכטע קאַפּיטל

(די בעלי־הבתים פון דער מדינה, זייער שנאה צו די רויטע ייִדלעך. — דער קלאַפּ וואָס האָט זיי געטראָפן פּלוצעם, אומגעריכט. — די חדושים וואָס זיי דערציילן זיך אַז וועגן דעם דאָזיקן אומגליק.)

די רויטע ייִדלעך זײַנען נישט די איינציקע, נישט קיין ציטעריקע אַף יענער זײַט סמבטיון. פאַראַן אויך אַ הויז זיי דאָרטן אַנדערע פעלקער: אַראַבער, פערסיאַנער, אינדיאַנער, טערקן, טאַטערן וכדומה, וואָס זאָגן, אַז זיי זײַנען גאָר דער רעכטער ציטעס, זיי זײַנען די בעלי־בתים פונעם לאַנד, און די רויטע ייִדלעך — דאָס זײַנען נישט מער ווי אַן אונטער־שלאַק, אַ רעשטל צו די צרות. און כאָטש די רויטע ייִדלעך טענהן, אַז זיי זײַנען דאָרטן אויך שטיקלעך מחותנים, ברענגען ראיות פון דער היסטאָריע, אַז זיי זײַנען דאָרט „תושבים" גלײַך מיט אַלע, וואָס זיצן שוין דאָרטן פון כמה וכמה יאָרן, — נאָר מע הערט זיי מיט זייערע טענות און מיט זייערע ראיות ווי דעם פאַראַיאָריקן שניי, און זיי רעכ־בענען זיך דאָרט פאַר פרעמדע, אָנגעוואָרפענע, אײַנגעבעטענע, צענויפ־געלאָפענע פון אַלדי שוואַרצע יאָר... אַ סך הונדערטער יאָרן האָבן די פעלקער געלעבט מיט די רויטע ייִדלעך בשלום ושלוה, גאָר פײַנטשיק, היינו: מע האָט זיי געלאָזט, זיי זאָלן זיך דאָרט זיצן פראַנק און פרײַ אין די ערטער, ווו זיי זיצן שוין, און, אדרבה, קוים האָבן זיי זיך ערגעץ באַזעצט, זאָלן זיי שוין זיצן אין געהאַקטע ווונדן... אויך אין די שטעט האָט מען זיי אָפּגעטראָטן באַזונדערע גאַסן פון זייער כבוד וועגן, ווו זיי קאָנען זיך טאָן וואָס זיי ווילן: עפענען קלייטלעך, האַלטן שענקלעך,

פארקויפן בראנפן, אויפקויפן תבואה, סרסורן, מעקלערן, האנדלען, וואנדלען, דרייען, פארלייען געלט, נעמען פראצענט וויפל ס'לאזט זיך.. און דערפון טאקע האט זיך גענומען די ערשטע שנאה, וואס מע האט גע־ווארפן אף זיי אן אומחן, ווארעם בשעת מע האט באדארפט צו זיי האבן, איז מען מיט זיי געווען אדרבה ואדרבה, קוצעניו־מוצעניו, ווי געוויינטלעך, און נאכדעם, אז ס'איז געקומען צום זמן, מע באדארף צאלן און ס'איז נישטא מיט וואס, האבן די רויטע יידלעך אנגעהויבן צושטעלן די קוויטלעך, אייגגעבן די וועקסלען; איז געווארן א גוואלד: „פיאווקעס! עקספלאטאטארעס! געבראכט אהער זייער טאטנס ירושה! טונעיאדצעס! פאראזיטן! שאבער־מאכערס! מענטשן וואס זייען ניט און שניידן ניט און עסן — עסן זיי! וואס באדארף מען זיי? וואס באדארפן מיר רויטע יידלעך? לאזן זיי זיך גיין אהין, פון וואנען זיי האבן זיך גע־נומען!"... די רויטע יידלעך האבן דאס אלצדינג אויסגעהערט און האבן זיך געמאכט דערפון: „עט, זיי וועלן אזוי לאנג בילן, ביז זיי וועלן אנ־שטומט ווערן; אז זיי וועלן באדארפן האבן, וועלן זיי ווידער קומען צו אונדז"... די רויטע יידלעך זיינען געגאנגען מיט דעם גאנג, אז איג־גאנצן זייער כח איז די מטבע, אז א ייד באדארף איינזינען האבן פרנסה, א ייד באדארף מאכן געלט, און וואס מער איז בעסער... די רויטע יידלעך, וואס האבן ליב אפשפעטן פון איטלעכן באזונדער, חוזק מאכן פון דער גאנצער וועלט, און אפילו פון זיך אליין, זאגן אף זיך זייער א גראב ווערטל: „אלע מענטשן — זאגן זיי — ווערן איינגעטיילט אין צוויי קאטעגאריעס: פארכעס און פארכעס. האט איר קיין געלט נישט, זייט איר דאך גלאט א פארך; האט איר געלט — זייט איר אוודאי א פארך, ווארעם אז ניט, וואלט איר דאך קיין געלט ניט געהאט... נאר ס'איז גלייכער — זאגן זיי — א פארך מיט געלט, איידער אן געלט, און אז מע עסט חזיר, זאל רינען איבער דער בארד, און דארט וווּ געלט, זאגן זיי, דארט איז כבוד, דארט איז יחוס, דארט איז תורה, דארט איז חכמה — מיט איינעם ווארט: געלט איז די וועלט. איי, די איבעריקע פעלקער מאכן פון אונדז חוזק, זיי זאגן: „לייבסערדאקעס, שאבער־מאכערס, טונעיאד־צעס, פאראזיטן, עקספלאטאטערעס"? לאזן זיי ריידן, ווער הערכט זיי? מיר ווייסן דאך יא ווער מיר זיינען; מיר זיינען פארט די אויסדער־וויילטע, די מיוחסים בא גאט; מיר זיינען פארט „אתה בחרתנו מכל

העמים"... וואָס פאַר אַ פּנים האָבן באַ אונדז אַלע זייערע זאָגעכצן אָקעגן איין „ששי", להבדיל, אין בית־המדרש? וואָס פאַר אַ ווערט האָט דאָס אָקעגן איין פּסוק פון „אתה הראית"? לאָזן זיי ריידן, לאָזן זיי שרײַבן; מיר האָבן איבערגעלעבט ערגערע המנס, מיר וועלן זיי, אם ירצה השם, אויך איבערלעבן. מיר וועלן זיך ווײַטער פאָרן צום רבין, כאַפּן שירים, פּראַווען שלש־סעודותן; איין מאָל מאָל פאַר אַלע מאָל — נישט געזאָרגט, חי געלעבט:

דער רבי האָט געהייסן פריילעך זײַן,
פריילעך זײַן,
און טרינקען ווײַן,
ביזן ווײַסן טאָג אַרײַן!"...

אַזוי האָבן די רויטע יִדלעך זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ, און אַזוי האָט זיך דאָס געצויגן אַ צײַט מיט יאָרן, ביז עס האָט זיך אָט דאָ ניט לאַנג מיט אַמאָל אָנגערוקט אַף זיי אַ געדיכטער, אַ פינצטערער וואָלקן; עס האָט אַ זעץ געטאָן אַ דונער, אַ פײַעריקער בליץ האָט אַף איין אויגנבליק באַלײַכט דאָס שרעקלעכע פינצטערניש, און אַ האָגל, אַ מורא־דיקער האָגל פון שטיינער האָט אויסגעבראָכן און איז געפאַלן אַף זייערע קעפּ, געטראָפן די אָרעמע לײַט נעבעך, וואָס זיצן צענויפגעשפּאַרט דאָרטן ערגעץ אונטער דער שטאָט, אַף די „קבצניוועקעס"... ווי פון אַ לאַנגן־לאַנגן שלאָף האָבן זיך דערמאָלט אויפגעכאַפּט די רויטע יִדלעך, זיך אויסגע־ווישט די אויגן און געפרעגט איינער באַם אַנדערן:

— הא? וואָס? וואָס איז דאָ געשען?...

— וואָס איז דאָ געשען? — רופט זיך אָפּ איינער פון די רויטע יִדלעך. — אָט וועל איך אײַך דערציילן וואָס איז דאָ געשען; ס'איז דאָ געשען אַ שיינע מעשה: יִדישע משרתים פון אַ יִדישער קלייט האָבן זיך צעקריגט מיט די פּערסיאַנער פּריקאַזטשיקעס פון אַ פּערסיאַנישער קלייט איבער אַ קונה אַ פּערסיאַנער. איז זיך מיישב אַ יִדישער משרת, יצחק הייסט ער, און וויל אָפּרופן דעם קונה, איז זיך מיישב דער פּערסיאַ־נער פּריקאַזטשיק, פרשנדתא הייסט ער, און זאָגט צו אים, צום יִדישן משרת, צו יצחקן הייסט דאָס: „זשידאָן"... איז זיך מיישב דער יִדישער משרת, יצחק הייסט דאָס, און רופט זיך אָן צום פּערסיאַנישן פּרי־קאַזטשיק: „חאַמראַוק"!... איז זיך מיישב דער פּערסיאַנישער פּריקאַז

טשיק און זאָגט צום יידישן משרת, צו יצחקן הייסט דאָס: „איר זײַט אַלע לײַבסערדאַקעס, פּאַנטשאַכעס, קנאַבל־פרעסער"... איז זיך מיישב דער יידישער משרת, יצחק הייסט דאָס, און ענטפערט אים אָפּ: „און איר זײַט אַלע חזירים, שכורים, גראָבע קעפּ..." איז זיך מיישב יענער, דער פּריקאַזטשיק הייסט דאָס...

— אַ מעשה אָן אַן עק! — שלאָגט מען אים איבער אין מיטן. — איז זיך מיישב דער, איז זיך מיישב יענער! ס'איז גאָר ניט דערפאַר. געקומען האָט זיך דאָס גאָר איבער אַ פריץ אַ פּאָמעשטשיק, וואָס מע רופט אים „אנג"; ער האָט פאַרזעצט באַ אונדזער גביר זײַן מאַיאָנטעק מיטן וואַלד, מיט דער מיל, מיט דער קאַרעטע, מיט די פערדלעך, און האָט געצאָלט אַזוי לאַנג פּריצענט, ביז אונדזער גביר האָט אים צורעכט געמאַכט, צוגענומען באַ אים זײַן מאַיאָנטעק, מיטן וואַלד, מיט דער מיל, מיט דער קאַרעטע, מיט די פערדלעך, אים געשטעלט אַף די פּיס ... האָט דער פריץ געשוואָרן: ער מוז זיך נוקם זײַן...

— אַ משל! גאָר נישט דאָס! — מישט זיך אַרײַן אַ יידענע. — אָט וועל איך אײַך דערציילן. פאַראַן אַ פּריצה, זייער אַ רײַכע, ושתי הייסט זי; האָט זי אַ זונדל פון אַ יאָר אַכצן, האָט ער אָנגעמאַכט חובות, געחתמעט וועקסלען. אוי, האָט מען אָרום אים אָפּגעלעקט אַ ביינדל!...

— שטראָם־גראָם! — מישט זיך אַרײַן אַן אָרעם ווײַבל און רעדט מיט אַ קוויטש. — דעריבער גייען קאַטשקעס באָרוועס! אַז ושתים זונדל חתמעט וועקסלען, באַדאַרף מען מיר צעשלאָגן מײַן קלייט, צערײַסן דאָס בעטגעוואַנט און נאָך איבערשרעקן מײַנע קינדער אַף טויט! איר פאַרשטייט אַ מעשה? געגנוג מע האָט מיך אומגליקלעך געמאַכט אין קלייט, איז מען נאָך געקומען צו מיר אַהיים און מע האָט...

דאָס אָרעמע ווײַבל צעלאָזט זיך אַף אַ קוויטש און וויל אָנהייבן דערציילן איר אומגליק, ווי ער איז גרויס, דערלאָזט מען זי ניט; די מאַנצבילן שטופּן זי אָפּ.

— צום רב, צום רב גייט קוויטשען! דאָרטן וועט איר טענהן, ניט דאָ...

און דער עולם הערט נישט אויף צו דערציילן די „חדושים", וואָס דאָ האָט זיך געטאָן... אַלע ריידן, אַלע היצן זיך, מאַכן מיט הענט, גייען

אַרויס פון די כלים, גיבן־איבער אַלצדינג, ווי אַזוי ס'איז געווען, ווי אַזוי ס'האָט זיך אָנגעהויבן, כאַפּן אויס איינס בא דאָס אַנדערע די ווערטער פונעם מויל.

— וואָס האָבן זיי געהאַט צו מיר? — באַקלאָגט זיך אַ קאַרנאָסע ייִדענע, וואָס האַנדלט מיט אייער און האַלט־אויס דערמיט אַ בלינדן מאַן מיט זיבן קינדער — וואָס האָבן זיי געהאַט צו מיר און צו מײַנע אייער, אַ פולן קאָשעק מיט אייער, ווײ איז מיר, ווינד איז מיר! וואָס וועל איך איצטער טאָן, צרות מײַנע גרוי—סע!...

— געהאַט איין קליידל אַ שבתדיקס... — זיפּצט אַ יונג ווײַבל און שאַרט דאָס מיסט, צווישן שמאַטעס, שערבלעך, פֿעדערן און שטיקלעך גלאָז, טאָמער וועט זי דאָרטן עפּעס געפינען — די קישנס צעריסן, דאָס געפעס צעבראָכן, אפילו דאָס שטשערבאַטע יויך־טעפּל, משטיינס געזאָגט, אַף פּיץ־פּיצלעך...

— בדיל־הדל געשטעלט! — דערציילט אַ קרעמער, אַ צעלניקער פון די „קבצניוועקעס”, וואָס אין די גוטע יאָרן האָט זײַן קראָם באַטראָפן אַזוי פיל, וויפל איין לײַטישער מענטש קאָן אויסטרינקען אין איין מי־נוט. — אויסגעמישט די סטענגעלעך מיט בוימל, מיט גאָז, מיט סמאָלע און מיט שוועבעלעך, אַ מישמאַש, אָט אַזוי אָ!... (ער באַווײַזט מיט ביידע הענט וואָס פאַר אַ מישמאַש).

— דאָס איז נאָך בלאָטע! — רעדט אים אויס דאָס האַרץ אַ שניט־קרעמער. — נעמען גאַנצע שטיקלעך מאַטעריע און צעשנײַדן אַף אָט אַזעלכע פעדעמלעך — דאָס איז אַ קונץ, דאָס איז אַ בריהשאַפט!...

— איך בעט אײַך, וואָס וועל איך איצטער טאָן, אַשטייגער, כדומה למשל, אָן אַ וואַרסטעק? — רופט זיך אָן אָרעם שוסטערל מיט אַ געל פּנים, אַזוי ווי וואַקס.

— אם אין קמח אין תרח! — ענטפערט אים אַ הינקענדיקער שנײַ־דער מיט פעדערן אין די פּאות. — וואָס טויג דיר אַ וואַרסטעק, אַז סײַ ווי סײַ איז נישטאָ קיין אַרבעט? מע זאָגט, אַז די שטאָט טראַכט פון אונדזערטוועגן עפּעס מאַכן, נאָר עס געפעלט מיר נישט דאָס טראַכטן זייִ־ערס; עפּעס טראַכטן זיי מיר צו לאַנג — מי יודע וואָס זיי קאָנען אויסטראַכטן...

— וואָס האָסטו מורא? ערגער פון ערגער קאָן דאָך שוין ניט זײַן!

„— ענטפערט אים דאָס שוסטערל און באַוויַיזט אים מיט די אויגן אַף אַן אָרעמער ייִדענע, וואָס שטייט אין מיטן גאַס צעגויפגעלייגט די הענט, דרייט מיטן קאָפּ און רעדט צו זיך אַליין מיט אַ הייזעריק קול: „אדוני גאָט! אדוני גאָט! אדוני גאָט! גאָט, גאָט, גאָט!...” אין דער בהלה איז באַ איר פאַרפאַלן געוואָרן אַ קינד, איז זי אַראָפּ פונעם זינען... קינדער, ווייַסע־חברהניקעס, לויפן אונטער אַלע מאָל, קרימען זי איבער, דער טוט זי אַ ריס, דער — אַ צופּ. עלטערע דערזען און גיבן זיי אַ ווייסטן סוף:

— אוועקט, שקצים, עכברושים, הולטייַעס, ניט געדאַכט זאָלט איר ווערן!

יונגוואַרג טרעטן־אָפּ, צעלויפן זיך, ווי די איבערגעשראָקענע סאַראָקעס, און גייען־צו צו דער שול. דאָרט שטייט אַ רעדל רויטע ייִדלעך. איינער אַ יונגערמאַנטשיק דערציילט נסים, ווי אַזוי דער זיידע זייַנער, אַ ייִד פון קיין עין הרע עטלעכע און אַכציק יאָר איז נצול געוואָרן פונעם אומגליק נאָר דורך זייַן רראת־שמים, דורך זייַן פרומקייט. דער יונגערמאַנטשיק רעדט מיט הענט, און דער גאַנצער עולם הערט זיך צו.

— אַז עס האָט זיך אָנגעהויבן די חתונה, — אַזוי דערציילט דער יונגערמאַן — בין איך באַלד אַוועקגעלאָפן צום זיידן זאָל לעבן. איך קום צעלויפן נישט טויט ניט לעבעדיק, איך טו אַ קוק — דער זיידע זאָל לעבן זיצט זיך גאַנץ רויִק איבער אַ ספר, אָנגעטאָן אין טלית ותפלין, גלייַך ווי גאָרנישט געווען. „זיידעניו, זאָג איך, גאָט איז מיט אייַך, טוט אויס טלית ותפלין, קומט גיכער, לאָמיר אַנטלויפן כל זמן זיי זייַנען נאָך נישטאָ!” — „גיי, מאַכט ער צו מיר גאַנץ רויִק, גיי, מייַן קינד, גיי, איך וועל בלייַבן דאָ”. „וואָס רעדט איר, זיידעניו, זאָג איך, גאָט איז מיט אייַך! טאָמער חלילה דערגייט דאָס צו אייַך? קומט, זיידעניו, גיכער, גיכער!” — „פון גאָט, מאַכט ער צו מיר, אַנטלויפט מען ניט; אויב ס'איז מיר באַשערט שטאַרבן נישט מיט מייַן טויט, וועט מיך דער מלאך־המות געפינען אומעטום; אים נאַרט מען נישט אָפּ... גיי, זאָגט ער, מייַן קינד, גיי געזונטערהייט!”... און שטעלט אייַך פאָר, אַזוי ווי איך גיי אַרויס פונעם זיידן זאָל לעבן, באַגעגן איך...

פּלוצעם טוען זיך אַ שאָט רויטע ייִדלעך פון שול, דאָס רעדל ווערט צעשלאָגן, און דער יונגערמאַנטשיק רייַסט איבער די מעשה אין מיטן. אַלע לאָזן זיך גיין אַרויף אַ באַרג, אַהין, אַפן בית־עלמין, שטיל, אָן ווער־

טער, אַראָפּגעלאָזט די קעפּ; אַלטע ייִדן שעפּטשען, זאָגן פּסוקים און וויינען, וויינען שטילערהייט... וואָס זאָל דאָס זײַן? אַ לוויה? אַ בר־מינן? ווער איז געשטאָרבן?... קיינער ניט געשטאָרבן. דאָס טראָגט מען די הייליקע שטיקלעך פֿאַרמעט פֿון די צעריסענע ספרים — „מקבר זײַן" אַפֿן הייליקן אָרט, ווי דער מנהג איז...

— ראה ה' — זע, גאָטעניו! והביטה — און טו אַ קוק — אַזוי זאָגט דער רב צו זיך אַליין און צוויי טרערן קײַקלען זיך איבער זיינע געלע באַקן און ווערן פֿאַרפֿאַלן אין דער באָרד — זע, גאָטעניו, ווע־מען האָסטו דאָ, משטיינס געזאָגט, געשטראָפֿט? פֿאַר וועמען האָסטו באַוויזן דײַנע גרויסע גבורות?!?...

און פֿון אויבן האָט אַראָפּגעקוקט דער פֿײַערדיקער קוגל, די זון, געבאַקט, געברענט, געבראָטן, געסמאַליעט דעם גרויסן פֿינצטערן פֿלעק אַף דער ערד, וואָס מע רופֿט דאָס מיטן נאָמען „די קבצנישקעס"...

דאָס נײַנטע קאַפּיטל

(די גרויסע אסיפה אין בית־המדרש. — די נגידים שטעלן זיך צום צעטל. — די יונגע לײַט שמועסן מכּח עמיגראַציע. — עס האַלט באַ מאַכן אַ קאָמיטעט. — „קאָמיטעטן נע זשעלאַיעם!")

ס'איז אַ חוק ולא יעבור באַ די רויטע ייִדלעך נאָך פֿון פֿאַרצײַטן: בשעת עס קומט אַף זיי אַ צרה, אַ בהלה, אַ גזירה, אַ שׂרפֿה, אַ מגפֿה, באַפֿן זיי זיך אויף אַלע ווי איין מענטש, קומען זיך צענויף אין שול אַרײַן און האַלטן זיך אַן עצה, זוכן מיטלען, וואָס טוט מען, מע זאָל מבטל זיין דעם גזר־דין און פּטור ווערן פֿון דער צרה? קודם כּל טוען זיי תשובה; זיי רעכענען, אַז פֿריִער פֿון אַלעמען זײַנען זיי אַליין שולדיק. אומזיסט שטראָפֿט נישט גאָט, באַדאַרף מען זיך מיט אים איבערבעטן, דאָס הייסט: דאַוונען, זאָגן תהלים, גוזר תענית זײַן, פֿאַסטן; און גאָט איז דאָך אַ פֿאָטער, אַז מע רופֿט צו אים, ענטפֿערט ער... די דאָזיקע צרה אָבער, וואָס איז געקומען פּלוצעם אַף די רויטע ייִדלעך, איז געווען אַזוי נײַ און אַזוי אומגעריכט, אַז עס האָט זיי פֿריטשמעליעט, פֿאַרטומלט,

אַראָפּגענומען די קעפּ. זיי זײַנען געווען ווי אין דער הינערפּלעט, נישט געוווּסט וואָס טוט מען, וווּהין גייט מען, צו וועמען שרײַט מען? דער אומגליק איז געווען אַזוי גרויס, אַז די „שטאָט" האָט ניט געוואַרט ביז מע וועט שיקן רופן פון קהל; די נגידים האָבן זיך אַליין געשטעלט צום צעטל, בעלי־בתים זײַנען אַרומגעגאַנגען מיט זעק פון שטוב צו שטוב, און איטלעכער האָט געגעבן וואָס ער האָט געקאָנט: אַ ברויט, אַ בולקע, אַ ביסל מעל, זאַלץ, פּעפּער, ציבעלעס. נאָר אַזוי ווי אַ לעבערדיקן זאַק איז שווער אָנצושטאָפּן, האָבן די רויטע ייִדלעך פון די „קבצנישוקעס" אָפּן דריטן טאָג אָנגעהויבן ביסלעכווײַז אויסגיין פון הונגער. האָבן זיך אַרײַנגעמישט מענטשן און האָבן געמאַכט אַ גוואַלד: וואָס שווײַגט מען!? און ס'איז געבליבן, מע זאָל מאַכן אַ גרויסע אסיפה אינעם גרויסן בית־המדרש פון אַלע פּאַרנעמסטע בעלי־בתים אין שטאָט, און אויף די אָרעמע רויטע ייִדלעך איז געוואָרן אַ נײַע הויט; אַ פרישע נשמה האָט מען אין זיי אַרײַנגעזעצט, אַז זיי האָבן דערהערט, אַז די נגידים האָבן געגעבן צו וויסן דעם רב, אַז זיי, די נגידים, ווילן זײַן אויף דער אסיפה, אם ירצה השם, געווים, אָן אַ שום תירוץ, און זיי, די נגידים, ווילן, אדרבה, מע זאָל טאַקע עפּעס זען צוטראַכטן, עפּעס טאָן פון די אָרעמע לײַטס וועגן. זיי, די נגידים, האָבן געזאָגט בפירוש, אַז זיי זײַנען מוסכם צו מיטהעלפן ווי ווײַט מעגלעך, און אפילו טאָמער באַדאַרף קאָסטן עפּעס געלט, אַרט זיי אויך נישט, אַבי נישט קיין סך, געוויינטלעך, וואָרעם קיין סך, וואָס איז שײַך, קאָן מען נישט, אַלצדינג באַדאַרף זײַן באָם גאַנג, מיט אַ מאָס, מיט אַ חשבון, ובפרט געלט, איר פאַרשטייט?...

נאָר ביז די דאָזיקע ווערטער זײַנען אָנגעקומען אויף די „קבצניוו־קעס"", איש מפּי איש, איינער פונעם אַנדערן, האָבן זיי זיך געקײַקלט און געוואָקסן, ווי אַ קויל שניי, וואָס ווײַטער גרעסער און גרעסער, און ס'איז אַרויס אַ קלאַנג צווישן די אָרעמע לײַט, אַז די נגידים האָבן צו־געזאָגט גילדענע בערג, עס מעג זיי קאָסטן מי יודע וויפל, דאָס לעצטע העמד וועלן זיי אַוועקגעבן, זיך לאָזן שנײַדן די פינגער פאַר זייערע אָרעמע ברידער!... און אויף די „קבצניוועקעס" איז געוואָרן ששון ושמחה, און עס האָבן זיך אַ לאָז געטאָן אָרעמע לײַט אין שטאָט אַרײַן, ייִדן און ווײַבער מיט קליינע קינדער אַ סך, און האָבן באַלאַגערט דאָס גרויסע בית־המדרש פון אינעווייניק און פון דרויסן. אין יענעם טאָג האָט זיך

יעדער אָרעמאַן פֿון די רויטע יִדלעך געפֿילט, ווי אַן אבן־טוב, ווי אַ ציי־מעריק קינד, אַ בן־יחידל, וואָס מע פֿעסטעט דאָס, מע גלעט דאָס, מע קיכלט דאָס, מע טראָגט דאָס אויפֿן קאָפּ, מע שלאָפֿט נישט איבער דעם קיין נעכט — אַ קליינינקייט, אַ ווערטעלע אויסצורייידן: רויטע יִדלעך, און אָרעמע לייט דערצו, און נאָך פֿון די „קבצניוועקעס"?! ס'איז, אַפּנים, היינט זייערע זיבן יאָרן!... עס האָט געהאַט דעם זיבעטן חן אָנצוקוקן, ווי אַזוי די אָרעמע לייט זיינען געוואָרן בײַ זיך גרויס, נישט צו־צוטרעטן! עפּעס איינער אַ שטאָט־בעל־הבית האָט זיך געפּרוּווט מאַכן מיט זיי אַ שמועס, האָט מען אים אָפּגעשאָטן מיט פֿײַער, ווי איינער רעדט: „דרך ארץ, דו פּאַרך, ווער ביסטו און ווער זיינען מיר? דו ביסט אַ פּראָסטער בעל־הבית, און מיר זיינען אָרעמע לייט, פֿון די קבצניוועקעס!..."

שפּעטער, אַז אַלע פּאַרנעמסטע בעלי־בתּים האָבן זיך צענויפֿגעזאַמלט אין גרויסן בית־המדרש און עס זיינען געקומען די נגידים מיט די רבנים, דיינים און די איבעריקע שבעה טובי עיר, איז דער שמש אַרויף אויף דער בימה און האָט אויסגעקלאַפּט דריי מאָל: „שאַ, שטילער, ס'זאָל זיין שטיל, שאַט, שטיל זאָל זיין!" נאָכדעם איז אויפֿגעשטאַנען איינער פֿון די רבנים און האָט געהאַלטן זייער אַ לאַנגע דרשה, געבראַכט פּסוקים אַ גוזמא, צענויפֿגעשטעפּט איין פּסוק מיטן אַנדערן, אויסגעוויזן על פּי מדרש און על פּי קבלה, אַז דאָס איז דער אמתער „קץ", דאָס הייסט, אַז איצט באַדאַרף קומען משיח, ער מוז קומען, אַניט איז פּאַסקודנע, פֿע, ער מוז, ער מוז קומען!... און אַזוי ווי די רויטע יִדלעך שטייען איצט אין אַ צרה, און ווער שמועסט די אָרעמע לייט פֿון די „קבצניוועקעס", וואָס זיינען געבליבן ווי אויפֿן וואַסער, — באַדאַרף די שטאָט זען, מע זאָל זיי העלפֿן איטלעכער מיט וואָס ער קאָן, ווער מיט אַן עצה, ווער מיט געלט...

— נו, אדרבה, פּאַרקערט, אדרבה! — רופֿן זיך אָן עטלעכע נגידים מיט אַ מאָל. — אדרבה, פּאַרקערט, אדרבה, מיר אַליין וועלן אויך מיטהעלפֿן ווי ווײַט מעגלעך, און אַפֿילו טאָמער באַדאַרף קאָסטן עפּעס געלט, אַרט אונדז אויך נישט, אַבי נישט קיין סך, געוויינטלעך, וואָרעם קיין סך, וואָס איז שייך, קאָן מען נישט, אַלצדינג באַדאַרף זיין באַם גאַנג, מיט אַ מאָס, מיט אַ חשבון, ובפרט געלט, איר פֿאַרשטייט?...

עס איז שווער צו פֿאַרשטיין, וואָס איז די מעשה, וואָס איצטיקס מאָל זײַנען די נגידים געווען אַזוי גוט, אַזוי ווייך, כאָטש לייג זיי צו צו אַ מכה? פֿון זייער ריידן האָט מען אַרויסגעזען, גלײַך ווי זיי וואָלטן זיך פֿילן, אַז זיי זײַנען אין עפּעס שולדיק, אַז זיי האָבן עפּעס פֿאַרזינדיקט קעגן די אָרעמע רויטע יידלעך... די נגידים זײַנען געווען אַזוי אויפֿגעלייגט, האָפֿערדיק, אַז זיי האָבן דערלאָזט יונגע לײַט, „משכּילים“, זאָלן זיך אַרײַנמישן מיט זייערע עצות, וואָס מע שרײַבט אויף די בלעטער.

— פֿאַראַן נאָך איין מיטל — זאָגן די משכּילים — איין־און־איינציק מיטל אויף צו העלפֿן די אָרעמע לײַט: ע מ י ג ר אַ צ י ע . . .

— וואָס הייסט דאָס „מיגעראַציע“? — פֿרעגן די נגידים.

— עמיגראַציע — זאָגן די יונגע לײַט — הייסט עמיגרירן, פֿאָרן, אַוועקפֿאָרן, אַרויספֿאָרן פֿון דאַנען און באַזעצן זיך אין אַנדערע לענדער!

— וווּהין? — פֿרעגן די נגידים — אין וואָסערע לענדער?

— וווּהין? — זאָגן די יונגע לײַט — קיין הודו, קיין כּוש, קיין בבל, און איבערהויפּט קיין מצרים, ווײַל ערד איז אין מצרים פֿאַראַן אַ סך, נאָר מענטשן ווייניק; אַלצדינג איז דאָרטן בזול הזול, העכער האַלב אומזיסט. אַזוי שרײַבט מען אין די בלעטער...

אַן אַנדערס מאָל וואָלטן זיך די ייִנגעלײַט פֿאַר אַזאַ מעשה נישט גענאַרט; זיי וואָלטן געכאַפּט אַ מיאוסן פּסק פֿון די נגידים פֿאַר אַזאַ העזה זיך אַרײַנצומישן צווישן עלטערע. נאָר דער געדאַנק פֿון עמיגראַציע איז זיי שטאַרק אַרײַן אין נאָז אַרײַן: עס שמעקט מ י ט פּ ט ו ר ו ו ע ר ן פֿ ו ן די אָ ר ע מ ע ל ײַ ט — עפּעס אַ קלייניקייט?...

— ס'איז טאַקע אפשר אַ שטיקל פּלאַן, כּלעבן! — זאָגן די נגידים.

— אַדרבה, פֿאַרקערט, פֿאַר וואָס זאָל מען טאַקע נישט זען? מצרים איז נישקשה פֿון אַ לאַנד מצרים...

— וואָס רעדט איר? — פּרוּווט זיך דער רב איבערשפּאַרן — איר האָט פֿאַרגעסן, אַז מיר זאָגן אַלע יאָר באַם סדר: „עבֿדים היינו לפּרעה במצרים?“

— מילא, וואָס מע זאָגט אין דער הגדה! — ענטפֿערן אים די נגידים מיט אַזאַ טאָן, אַז מע זאָל שוין מער ניט איבערשפּאַרן. — וואָס גלײַכט איר דאָס מצרים צו יענעם מצרים, וואָס אין דער הגדה? ס'איז שוין הײַנט ארץ־ישׂראל, ניט מצרים...

די יונגע לײַט זײַנען שטאַרק צופרידן, וואָס די נגידים האַלטן מיט זיי, רוקן זיי זיך צו נענטער און דערציילן, וואָס מע שרײַבט אין די בלעטער וועגן דער דאָזיקער עמיגראַציע און וועגן קאָמיטעטן; מע באַדאַרף זען קודם כל, סע זאָל ווערן אַ קאָמיטעט...

— ברוך הבא, אַ נײַס, אָט האָסטו דיר שוין קאָמיטעטן! — כאַפּט זיך אַרויס אַ רויט ייִדל קעגן די יונגע לײַט — וואָס טויג מיר קאָמיטעטן — שמעטן? איר שמועסט בעסער מכּה אַכצן און דרײַצן: ווו וועט מען נעמען געלט אויף אַריבערפּעקלען, קיין עין הרע, אַזוי פיל אָרעמע לײַט?

— געלט? — זאָגן די נגידים. — געלט איז בלאָטע! מע וועט זיך פאַרשרײַבן חודש־געלט איטלעכער וויפל ער קאָן, נישט קיין סך, געוויינטלעך, וואָרעם קיין סך, וואָס איז שײַך, קאָן מען נישט, אַלצדינג באַדאַרף זײַן באַם גאַנג, מיט אַ מאָס, מיט אַ חשבון, ובפרט געלט, איר פאַרשטייט?...

— עמיגראַציע... מצרים... קאָמיטעטן... חודש־געלט... — אַזוי האָבן געשריִען די רויטע ייִדלעך אַלע אינאיינעם, איינער איבערן אַנדערן, געפּילדערט, געהיצט זיך, געמאַכט מיט די הענט, ווי דער שטייגער איז; און אַז ס'איז אָנגעקומען אינדרויסן אַרויס צו די אָרעמע לײַט, אַז מע שמועסט דאָ מכּה עמיגראַציע קיין מצרים, מכּה מאַכן קאָמיטעטן און מכּה פאַרשרײַבן זיך חודש־געלט, איז געוואָרן צווישן זיי חושך — חושך!

— וואָס איז דאָס? — האָבן זיי געשריִען — דערויף האָט מען אונדז אַהער געבראַכט, מע זאָל מאַכן קאָמיטעטן, וואַרפן גאַלקעס, קינדערשפּיל? וואָס טויג אונדז צערעמאָניעס, „מיגראַציעס", קאָמיטעטן, צוזאָגעכצן, גילדענע פייגעלעך? איר גיט אונדז הײַנט, פאַר מאָרגן לאָז זיך גאָט זאָרגן! שיקט אונדז אָפּ קיין מצרים, קיין גושן, שיקט אונדז אָפּ צום רוח אַליין, אַבי הײַנט, טאַקע באַלד, וואָרעם אַהיים צוריק אויף די „קבצניוועקעס" קאָנען מיר נישט קומען; אונדזערע ווײַבער און קינדער וואַלגערן זיך אויף דער הוילער ערד אונטער גאָטס הימל, גייען־אויס פון הונגער, און איר וועט דאָ מאַכן אויף אונדז קאָמיטעטן? אָבער גאָר לאָ! ניע זשעלאַיעם, קאָמיטעטן נע זשעלאַיעם!!...

מיט דעם דאָזיקן געשריי האָבן זיך אַ סך אָרעמע לײַט אַרײַנגע־

כאַפּט אין בית־המדרש אַריַין, און ס'איז געוואָרן אַזאַ ליאַרעם, אַזאַ טאַ־רעראַם, אַז מע האָט געקאָנט טויב ווערן. תחילת האָט מען נישט פאַר־שטאַנען, וואָס איז דער געשריי; נאָר אַז מע האָט דערהערט די ווערטער: „נע זשעלאַיעם, קאָמיטעטן נע זשעלאַיעם", זיינען די נגידים געוואָרן אויפגעטראָגן און האָבן זיך אַרויסגעשטעלט:

— תרבות! דרך־ארץ! אַזעלכע שלעפּערס, ווי איר זייט! די שטאָט איז זיך צענויפגעקומען אַהער צוליב אײַך, מע טראַכט פון אײַערטוועגן, מע ברעכט זיך די מוחות, ווי אַזוי בעסער אײַך צו העלפן, ווי אַזוי גי־כער אײַך אַרויסצושיקן פון דאַנען, — האָט איר נאָך אַן עזות צו ריידן? אהיים, שלעפּערס! דאָרטן וועט איר זאָגן דעות, דאָרט, אַף די „קבצניוקעס"!!!... — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

דאָס לעצטע קאַפּיטל

(מאַטעריאַלן פאַרן היסטאָריקער צו דער געשיכטע פון די רויטע יידלעך. — אַ בריוול פון אַן עמיגראַנט, וואָס איז פאַרוואָרפן געוואָרן קיין מצרים. — אַ סוף צו די רויטע יידלעך.)

דער היסטאָריקער, וואָס וועט קומען אַמאָל באַשרייַבן די געשיכטע פון די רויטע יידלעך אין די שפּעטערדיקע דורות, אַז ער וועט האַלטן באַ דעם קאַפּיטל, וועט ער זיך אָפּשטעלן: ער וועט אַ סך מעשיות נישט וועלן גלייבן, און אַ סך זאַכן וועט ער פאַרשווייַגן. ער וועט זיך שעמען אַרויס־שטעלן אַזעלכע פאַקטן, וואָס קאָנען פּאַסירן סיידן צווישן ווילדע מענטשן. ער וועט נישט וועלן גלייבן בשום אופן, אַז צווישן יידן, וואָס רופן זיך „רחמנים בני רחמנים", האָבן זיך געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן זיך באַנוצט מיטן אומגליק פונעם פאָלק און פון יענעמס צרות זיך גע־מאַכט אַ פּרנסה, איבערגעפירט אַ סך קהלש געלט, געמאַכט כאַפּ־לאַפּ, אַראָפּגעקוועטשט זיך אין בייטל אַריַין, קיין רחמנות נישט געהאַט אַף יידיש בלוט... גוואַלד, ווײַ געשריַען! — וועט זאָגן דעמאָלט דער היס־טאָריקער. — וואָס איז דאָס געווען פאַר מינים יידן דעמאָלט, וואָס האָבן

זיך באַגאַנגען מיט זייערע אָרעמע ברידער אַ סך ערגער, ווי מיט בהמות? וואָס איז דאָס געווען פאַר מינים מענטשן, וואָס האָבן געטריבן די אָרעמע עמיגראַנטן, ווי מען טרײַבט שאָף אױפֿן יאַריד? וואָס איז דאָס געווען פאַר ברואים, וואָס האָבן דערלאָזט אָרעמע קראַנקע ווײַבער מיט פּיצלעך קינדער וואַלגערן זיך אױף דער הוילער ערד אונטער גאָטס הימל, אין רעגנס און אין קעלט? וואָס איז דאָס געווען פאַר מינים קאָמפּאַניעס אַזעלכע, וואָס האָבן אַרויסגעלאָזט מודעות אין אַלע בלעטער, אַז זיי נעמען זיך אונטער, כלומרשט פאַר אַ קליין געצאָלט, איבערפירן גאַנצע משפּחות פון די רויטע ייִדלעך איבערן ים, ברענגען זיי און באַזעצן אײנעם גליקלעכן פרײַעם לאַנד מצרים, און נאָכדעם האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז זיי האָבן גאָר אויסגענאַרט די עטלעכע גילדן און איבערגעלאָזט די אָרעמע עמיגראַנטן אין מיטן וועג, אױף גאָטס באַראָט, ערגעץ אין דער מדבר?... וואָס איז דאָס געווען פאַר מינים פראַנטן, וואָס האָבן געשאָטן מיט געלט, פאַרנאַרט, אַרײַנגענאַרט אין זאַק אַרײַן אָרעמע מיידלעך, זיי צוגעזאָגט גילדענע בערג, און נאָכדעם זיי פאַרקױפט צו די „ישמעאלים״ מיט גרױסע, גרױסע רווחים?... „אױ, ברידער! — וועט דער היסטאָריקער זאָגן מיט די ווערטער פון מענדעלע מוכר־ספרים, וואָס האָט זיך געקויפט אַן אײביקן נאָמען באַ אונדז, אױף דער זײַט טײַך סמבטיון. — אױ, ברידער!... אױף פּעטש פון אַנדערע וויין איך און זאָג: נישקשה! גוטע און שלאָפּע לײַדן אָפּט אין דער וועלט, מעגלעך אפשר, יענע וועלן נאָך אַ מאָל חרטה האָבן; נאָר אַז געפּאַטשטע פּאַטשן זיך אַליין, אַז צעדראַפּעטע דראַפּען אײנער דעם אַנדערן, וויין איך און האָב — אױ־וויי! — גאָר נישט וואָס צו זאָגן... דערמאָן איך מיך אין יענע נעבעך, פון אײַך אַליין געפּײַניקטע, „געפּאַנגענע״, רײַסט מיר דאָס האַרץ; עס וויינט און שרײַט: אױ, מײַן משונה־דערשלאָגן, מײַן ווילד־געפאַלן פאָלק ישראל!!״... דער היסטאָריקער, וואָס וועט קומען אַ מאָל באַשרײַבן די געשיכטע פון די רויטע ייִדלעך, וועט זיך נישט איין מאָל רײַסן באַ די האָר, אַז ער וועט לייענען די קאָרעספּאָנדענציעס, וואָס זײַנען אָפּגעדרוקט אין די בלעטער פון יענער צײַט, אָדער גלאַט אַזוי בריוולעך, וואָס די רויטע ייִדלעך האָבן געשריבן צו זיך אַהיים פונעם „גליקלעכן, פרײַען״ לאַנד מצרים אין יענער צײַט. אָט האָט איר אײנס פון די דאָזיקע בריוולעך:

„מײַנע ליבע אופֿן געטרײַע! איך שרײַב אײַך אַ בריוול, נישט מיט טינט, נאָר מיט בלוטיקע טרערן, פֿון דעם דאָזיקן גליקלעכן לאַנד, ברע־נען זאָל דאָס אָפּן פֿײַער! עס וואָלט געמעגט אײַנגעזונקען ווערן, אַזוי ווי קורח, איידער איך האָב דאָס גאָר דערקענט. הלוואי וואָלט איך זיך איז־דערהיים אויסגעבראָכן אַ פֿוס, איידער איך האָב מיך געריררט פֿון דעם אָרט, און אַז איך בין שוין יאָ אַרויסגעפֿאָרן, וואָלט איך בעסער אין וועג אײַנגעגנומען אַ מיתה משונה, איידער איך בין געקומען אַהער, אין דעם וויסטן מצרים! איך זאָל אײַך וועלן באַשרײַבן אַלע אונדזערע גרויסע צרות, וואָס מיר האָבן איבערגעטראָגן אין וועג פֿונעם ערשטן טאָג ביז אַצינד, וועט נישט סטײַען ניט קיין פּאַפּיר, ניט קיין פֿענעם פֿון דער גאַנ־צער וועלט! אינעם טײַך סמבטיון איז געווים נישטאָ אַזוי פֿיל וואַסער, וויפֿל טרערן מיר און אונדזערע ווײַבער האָבן פֿאַרגאָסן ביז הײַנטיקן טאָג. די אַגעסטן, וואָס האָבן אונדז געבראַכט אַף דער שיף, האָבן צו־גענומען בײַ אונדז די פּעקלעך (דאָרט זײַנען געלעגן אונדזערע טלית־ותפֿלינס), און מער האָבן מיר זיי נישט געזען אין די אויגן. ס'איז געװען ערב שבת, האָבן אונדזערע ווײַבער געוואָלט בענטשן ליכט, איז ניט געווען אַף וואָס, האָבן זיי אונדז געגנוג באַוויינט, זייערע קללות זאָלן נאָר פֿאַלן אַף די קעפּ פֿון די קאָמיטעטן. און נאָכדעם האָט זיך אויפֿגעהויבן אַ שטורעם־ווינט מיט סכנות נפֿשות, עס האָט אונדז געוואָרפֿן העכער הײַזער, איטלעכע כוואַליע איז די גרויס ווי אַ מויער, מיר האָבן זיך שוין אָפּגעזעגנט מיטן לעבן, געמיינט, ס'איז אַן עק! דרײַ וואָכן האָבן מיר זיך אַזוי אָפּגעמוטשעט, ס'איז נישט געקומען קיין געקעכטס אין אונדזער מויל אַרײַן, מיר האָבן געזען פֿאַר זיך נאָר הימל און וואַסער, ביז מיר האָבן זיך קוים־קוים דערשלאָגן צו אַ ברעג, און אַז מיר זײַנען אַראָפּ פֿון דער שיף קראַנקע, צעבראָכענע, אויסגעמוטשעטע, הונגעריקע, האָט מען אונדז אָפּגעהאַלטן אַ טאָג מיט אַ נאַכט אין דרויסן אָפּן רעגן, און פּונקט דעמאָלט האָט זיך מײַן אסתר רייזלען פֿאַרגלוסט גיין צו קינד, זי איז געלעגן געוואָרן און געהאַט אַ ייִנגל; דאָס ייִנגל איז געשטאָרבן, און זי איז געווען, ניט הײַנט געדאַכט, טויט־קראַנק, ס'איז נישט געווען אַפֿילו קיין לעפֿל יויך אָדער אַביסל אײַנגעמאַכטס אַף דערקוויקן די נשמה. ערשט אַפֿן אַנדערן טאָג האָט מען זיך אַף אונדז דערבאַרעמט, מענטשן פֿון אַ קאָמיטעט זײַנען געקומען און האָבן אונדז איבערגעשריבן אַלעמען

באַם נאָמען, און מע האָט אונדז אַוועקגעפירט פון דאָרטן, און מע האָט
אונדז פאַרטריבן אין אַ שטאַל, און דאָרט האָט מען אונדז געטיילט בול־
קעס מיט מאַראַנצן, איטלעכן אַ בולקע מיט אַ מאַראַנץ, און פון דאָרטן
האָט מען אונדז ווידער אַוועקגעטריבן, איבערגעשריבן איטלעכן באַם
נאָמען און אַרויפגעזעצט ווידער אַף אַ שיף, און מע האָט אונדז געפירט
אַנדערהאַלבן מעת־לעת, און די זון האָט געבאַקן, געברענט ווי אַ גיהנם,
ביז מע האָט אונדז געבראַכט צופירן און אַראָפגעוואָרפן אין אַן אָרט פון
גאָלע זאַמד, נישט קיין הײַזער, נישט קיין ביימער, נישט קיין גראָז, נאָר
זאַמד און הימל, הימל און זאַמד, און דאָ האָט מען געוואָלט, מיר זאָלן
זיך באַזעצן, מע האָט אונדז געגעבן אַרבעט — שלעפן קלעצער פונעם
ים און בויען הײַזער, גראָבן ערד און פלאַנצן ביימער, און מע האָט גע־
שטעלט איבער אונדז אַן אויבערהאַר, אַ משוגענעם כעסן, וואָס באַלד
עפּעס — פלעגט ער געבן פעטש; האָבן מיר דאָך מסתמא געמאַכט אַ
ויצעקו, האָט מען עטלעכע פון אונדז געבונדן, געשלאָגן מכות־רצח...
קוים מיטן לעבן זײַנען מיר פון דאָרטן זיך צעלאָפן, דער אַהער, דער אַהין,
וווּהין די אויגן האָבן געטראָגן, און מיר האָבן זיך צוגעשלאָגן עטלעכע
משפחות אין אַן ערטל אַרײַן, טאַקע דאָ אין מצרים, ווו עס וואָלט אונדז
אפשר זײַן נישקשה, וואָרעם מע קאָן דאָ מאַכן אַ
לעבן, דהיינו: מע גיט אונדז אַרבעט — שטיין באַ דער מאַשין,
דרייען די ראָד פון כאור הבוקר ביז שפּעט אין דער נאַכט, און מע באַ־
קומט דערפאַר אַ זילבערנעם טאָלער, און קינדער אַ האַלבן טאָלער.
הכלל, ס'איז גאָר קיין מעשה ניט. איטלעכער הייסט דאָ „מיסטער",
פערד גייען אין ברילן און מענטשן טראָגן פאַפּירענע מאַנישקעס. דער
חסרון אָבער, וואָס מע ווייס ניט פון קיין שבת און פון קיין יום־טוב,
און וואָס מע פאַרשטייט נישט דאָס לשון זייערס, וואָרעם מע רעדט דאָ
זייער שטשיפּעליאַווע, דער רוח ווייס זיי, אַף וואָס פאַר אַ שפּראַך! קיין
רחמנות איז באַ זיי נישט פאַראַן, איר מעגט אויסגיין אין גאַס פאַר
הונגער, וועט זיך קיינער ניט אָפּשטעלן אַפילו, וואָרעם סע איז אַ טאַרע־
ראַם, אַלע לויפן, אַלע אַרבעטן, און ווער סע קאָן ניט אַרבעטן און וויל
האַנדלען, קאָן ער האַנדלען מיט וואָס ער וויל, מיט אַלטע מלבושים,
אַרומטראָגן שוועבעלעך, שוואַקס אָדער קנעפּ, און קאָן זיך „מאַכן דער־
פון אַ לעבן" (אַזוי גייט דאָ די שפּראַך...). נאָר איך מעג זאָגן „גם זו

לטובה", וואָרעם אַנדערע מאַכן דאָ אַ סך ערגער פון מיר. אַט האָב איך נישט לאַנג באַגעגנט יענקל דעם פעטער מרדכים, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרן! איך האָב אים כמעט נישט דערקענט — אַזוי שטאַרק האָט ער זיך איבערגעביטן! אָנגעטאָן האָט ער זיך ווי אַ משוגענער קאַטערינ־שטשיק, אין אַ קורץ וועסטל מיט אַ לאַנגן סטאָן און מיט אַ הויכן ספּאָדיק אויפן קאָפּ, ווי אַ לאָקשנטעפּל. „יענקל, זאָג איך, ס'איז דו?" — „ווער דען? — זאָגט ער, — פאַרשטייט זיך, ס'איז איך, כאָטש איך הייס שוין היינט ניט יענקל, איך הייס גאָר מיסטער דזשעק"... „וואָס מאַכסטו עפּעס, זאָג איך, מיסטער דזשעק, ווי גייט דאָס דיר אינעם דאָזיקן לאַנד?" — „נומער ערגער, זאָגט ער; די ערשטע צייט איז געווען זייער נישט פריילעך, נאָר איצט, דאַנקען גאָט, מ אַ ך א י ך אַ ל ע ב ן"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס איז דיין טועכץ?" — „מיין טועכץ איז, זאָגט ער, איך וואַש גרעט". „וואָס הייסט, זאָג איך, דו וואַשט גרעט?" — „אַט דאָס הייסט, זאָגט ער, איך האָב מיך אויסגעלערנט וואַשן און פּרעסן". „אַט דאָס הייסט בײַ דיר געמאַכט אַ לעבן? אַז אָך און ווי, זאָג איך, איז צו מיר, אַז מיין פעטער מרדכים זון באַדאַרף זיין אַ פּראַטשקע, און נאָך אין מצרים דערצו!"... פון אים בין איך געוואָר געוואָרן וואָס מאַכן די איבעריקע אונדזערע חברה, די רויטע יידלעך, וואָס האָבן זיך צוגעשלאָגן אַהער; אַלע „מאַכן, ברוך השם, אַ לעבן": משה שפּרינצעס האָט זיך אויס־געלערנט פאַרזוימען לעכלעך צו אונטערהויזן, בערל דאָבעס שלאָגט פּלעקלעך אין די אָבצאָסן, מענדל מינדעס באַקט בייגל, מאָטל ראַצלס פאַרקויפט בעזעמער, עטלעכע גייען אַרום דערוויַיל אָזוי אָן אַרבעט, בעטן נדבות; און די איבעריקע ווייס ער אַליין אויך ניט, וווּ זיי זיינען אַהינ־געקומען, אפשר זיינען זיי שוין נישטאָ... מיר האָבן זיך ביידע גוט אויסגעוויינט, אויסגערעדט איינער דעם אַנדערן די הערצער, זיך געגעבן די האַנט "תקיעת־כף", אַז מיר זאָלן זיך זען כאָטש איין מאָל אין וואָך, וועט אונדז זיין אַביסל גרינגער, וואָרעם דאָס בענקען וואָס מיר בענקען אַרויס איז אַזוי גרויס, אַז ממש עס עקט זיך אונדז דאָס היות! מיר דאַכט, איך וואָלט זיי מוחל געווען זייערע אַלע גליקן, איך וואָלט זיי אָוועקגעשענקט אַלע זייערע טאָלערס פאַר איין קוק אויף די קבצניוווקעס! אוי, וווּ נעם איך פליגל, וואָלט איך באַלד צו אייך אַריבערפליען, מיינע ליבע און געטריַיע! מיר לאָזן אייך גריסן גאָר פריינטלעך, און מיר בעטן

אײַך, דאָס הייסט, איך און אסתר רייזל זאָל לעבן, איר זאָלט דאָרט לאָזן גריסן איטלעכן באַזונדער גאָר פריינטלעך, און איר זאָלט זיי זאָגן, אז מיר פאַרגעסן זיי ניט אפילו אויף א מינוט, און דעם פעטער יאָסע מיט דער מומע סאָסיע זאָלט איר למען השם לאָזן גריסן, און דעם פעטער שעיה מיט דער מומע חיה, און די קינדער זייערע, איטלעכן באַזונדער גאָר פרייַנטלעך, און מייַן שוועסטער ביילע און די מומע קיילע זאָלט איר אחוץ לאָזן גריסן פון אונזערטוועגן און פון אונדזערע קינדערס וועגן, איטלעכן באַזונדער גאָר פרייַנטלעך, און איר זאָלט זיי זאָגן למען השם, זיי זאָלן זיך ניט דערוועגן רירן פונעם אָרט, וואָרעם זיי וועלן חרטה האָבן און וועלן זיך פאַרשילטן דאָס געביין, אזוי ווי פעסיע די אלמנה, וואָס האָט געהאַט דעם פסק מיט אירע צוויי מיידלעך נעבעך, און נאָך א סך אזעלכע ווי זי, וואָס האָבן זיך געלאָזט אייַנריידן, אז מע וועט דאָ גליקלעך מאַכן זייערע טעכטער, מע וועט זיי געבן חתנים מיט א סך נדן און מיט שיינע מתנות, און צום סוף האָט מען זיי פאַרפירט צו אַלדי שוואַרצע יאָר, געפּענטעט אין קייטן און פאַרקויפט צו די „ישמעאלים" פאַר קנעכט, מע זאָגט, פאַר זייער א סך גאָלד... למען השם ולמען השם, איר זאָלט זיך נישט לאָזן אייַנריידן פון קיינעם, טאָמער קומט צו אייַך עמעצער פון די דאָזיקע „פראַנטן" מיט ווייַסע מאַנישקעס און מיט גילדענע זייגערס און זאָגן אייַך צו הרים וגבעות, ובפרט מיט אייַערע מיידלעך זאָלט איר זייַן געהיט, ווי דאָס שוואַרצאַפּל פונעם אויג! הלוואי וואָלט איך מיך אויך ניט געלאָזט אייַנריידן קיין נאַרישקייטן, קאָמיטעטן, עמיגראַציעס, וואָלט איך געווען באַוואָרנט כאָטש מיט דעם, וואָס איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר וועלן מייַנע ביינער קומען צו קבר־ישראל, צווישן מייַנע ליבע און געטרייַע אויף די קבצניוועקעס... און מיר בעטן אייַך, דאָס הייסט, איך און מייַן אסתר־רייזל זאָל לעבן, נאָכאַמאָל, איר זאָלט נישט פאַרגעסן לאָזן גריסן פון אונדז און פון אונדזערע קינדער דעם פעטער יאָסיע און די מומע סאָסיע, דעם פעטער שעיה און די מומע חיה, און מייַן שוועסטער ביילע און מייַן מומע קיילע, און זייערע קינדער, איטלעכן באַזונדער גאָר פרייַנטלעך, און למען השם ולמען השם, זיי זאָלן זיך ניט דערוועגן רירן פונעם אָרט"...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

אזעלכע בריוולעך האָבן די רויטע ייִדלעך באַקומען פון זייערע פאַ־

טער און מוטער, שוועסטער און ברידער, פריינט און גוטע פריינט — לרוב, און כּמעט די ידיעות זיינען געווען כמעט אַלע אַזעלכע טרויעריקע, איינע טרויעריקער פון דער אַנדערער, פונדעסטוועגן האָבן זיי אַרויסגע־קוקט אַף בעסערע ידיעות; זיי האָבן נישט פאַרלאָרן זייער בטחון, זיי האָבן געהאַט אַ האָפענונג, אַז זיי וועלן נאָך הערן, אם ירצה השם, פון דאָרטן גוטע בשורות מיט ישועות ונחמות... אויב זייערע האָפענונגען זיינען מקוים געוואָרן — דאָס וועלן מיר ווּיסן שפּעטער, אַז גאָט וועט אונדז שענקען דאָס לעבן און מיר וועלן אַמאָל אַף ציקאַוועסט זיך דורכפאָרן אַהינצו, זען וואָס מאַכן דאָרט, אינעם נייעם גלות מצרים, אונדזערע ברידער, די רויטע יידלעך... איין זאַך קען איך אייך זאָגן פאַר קלאָר, אַז די רויטע יידלעך, וואָס זיינען געבליבן אינדערהיים, זיינען גאָר ניט די רויטע יידלעך וואָס פריער, וואָרעם ווי באַלד עס איז געשען דער קלאַפּ, איז בײַ זיי געוואָרן אַן איבערקערעניש; זיי האָבן זיך נאָך די קלעפּ עפּעס ווי אויסגעניכטערט, ווי אויפגעוואַכט פון אַ לאַנגן־לאַנגן שלאָף און האָבן אָנגעהויבן צו פאַרשטיין זייער לאַגע, פאַרשטיין, אַז וויַיטער קאָן דאָס אַזוי ניט זיין, אַז מע באַדאַרף עפּעס אָנהייבן טראַכטן. און אַז זיי האָבן אָנגעהויבן טראַכטן, האָבן זיי ערשט דעמאָלט צעקייט די ווערטער פון יענעם פאַרשוין, וואָס איז אַראָפּגעפאָרן צו זיי פון יענער זייט טײַך סמבטיון און האָט זיי דערציילט אַ מעשה מכח אַ לאַנד, אַן אייגן לאַנד, מכח ארץ־ישראל — און דער עולם האָט זיך שטאַרק אַ נעם געטאָן צו דעם דאָזיקן ענין, מיט היץ, מיט פייער, ווי דער שטיי־גער איז פון די רויטע יידלעך... נאָר איר ווילט דאָך ווּיסן וואָס איז געווען דער פּועל יוצא? וואָס איז דערפון אַרויסגעקומען? צי האָבן די רויטע יידלעך טאַקע עפּעס מתקן געווען, טאַקע עפּעס געטאָן אויך? אָדער מען איז אָפּגעקומען נאָר דערמיט, וואָס מע האָט גערעדט און גערעדט און ווי־דער אַמאָל גערעדט?... צי האָט מען זיך שוין אַמאָל אויסגעגלייכט דאָרט מיט דעות, אָדער איטלעכער איז זיך געבליבן בײַ זיינעם? צי האָט מען זיך שוין דערהערט אַמאָל בײַ זיי צו אַ סוף? אָדער אַז ס'איז שוין געקו־מען צום שפּיץ, האָט זיך געלאָזט הערן אַ קול: „נו זשעלאַיעם!"?... אָט דאָ לאָזט זיך אַראָפּ דער פאָרהאַנג, און מיר געזעגענען זיך אָפּ מיט די רויטע יידלעך אַף אַ היפּשער צייט.

געשריבן אין יאָר 1900.

משוגעים

אַ באַשרײַבונג פון אַ דורכפאָרער

דאָס ערשטע קאַפּיטל

(אַ דורכפאָרער אַנטדעקט דאָס נײַע לאַנד. — די רויטע ייִדלעך הערן זיך אָן מיט מעשיות און ווערן פאַרקאַכט. — איינער פון זיי לאָזט זיך אַהין אַוועק. — ער קומט צוריק און גיט אַרויס זײַן באַשרײַבונג באַזונדער אין אַ ביכל. — ער רעכנט דערפון גליקלעך ווערן).

אַ צײַט מיט יאָרן האָבן די רויטע ייִדלעך געמיינט, אַז מיט זיי לאָזט זיך אויס די וועלט. פון איין זײַט דער טײַך סמבטיון, פון דער אַנדערער זײַט די הרי חושך און אין מיטן די רויטע ייִדלעך — און אַן עק, וואָס באַדאַרף מען נאָך? גערעדט האָט מען, אַז אַף יענער זײַט סמבטיון איז אַ סברא, אַז סע איז יאָ פאַראַן עפּעס אַ לאַנד, נאָר אַפילו אַז יאָ, איז נאָך אַ ספק, צי עס געפינען זיך דאָרטן ייִדן; כאָטש אַפילו, אַז מע זאָל וועלן שמועסן דאָס אייגענע ווידער צוריק, מוז מען רעכענען, אַז סע איז ג ע ו ו י ס דאָרטן פאַראַן ייִדן, וואָרעם, ערשטנס, ווי געשיקט זיך דאָס אַ לאַנד אָן ייִדן? און, צווייטנס, ווו זײַנען אַהינגעקומען די „עשרת השבטים"?... נאָר פּלוצעם עפּעס איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז איינער אַ דורכפאָרער, מע ווייסט ניט ווער און פון וואַנען, האָט דערציילט, אַז ער איז דאָרט אַליין געווען אין יענעם לאַנד. איַ, ווי אַזוי האָט ער געקאָנט אַריבער דעם סמבטיון, וואָס אַלע ווייסן, אַז אַ גאַנצע וואָך וואַרפט ער מיט שטיינער, אַ חוץ שבת? בלײַבט אַ קשיא... דער דורכפאָרער האָט דערציילט, אַז ער איז דאָרטן געווען, אַז ער האָט אַליין געזען מיט זײַנע אויגן

די דאָרטיקע ייִדן און האָט מיט זיי גערעדט; ער זאָגט, אַז זיי זײַנען גאָר נישט פּאַכאָזשע אַף אונדזערע ייִדן; ערשטנס, זײַנען זיי אַלע מיט שוואַר־צע האָר, און, צווייטנס, זײַנען זיי גאָר אַנדערע מינים ייִדן; זיי פֿײַנען זיך אוים מיט זייערע גוטע מדות און זיי לעבן אַלע דאָרטן גליקלעך, וואָס גליקלעכער קאָן שוין נישט זײַן, דהיינו: זיי האָבן פּרנסה מיטן פֿולן מויל, נישטאָ דאָרטן קיין אָרעמע לײַט, אַלצדינג איז דאָרטן וואָלוול, ביזול־הזול, עס וואַלגערט זיך בא זיי ממש גאָלד אין די גאַסן...

— דו הערסט וואָס ער זאָגט? — רופט זיך אָן איינער צום אַנדערן און דערלאַנגט אים אַ שטורך מיטן עלנבויגן.

— עט, מילא, וואָס ער זאָגט, עס רעדט זיך אַזוי — מליצה.

— אַ משל! מע שמועסט, אַז סע וואַלגערט זיך גאָלד אין די גאַסן, זאָגט ער גאָר מליצה!

— אַז סע וואַלגערט זיך גאָלד, פֿאַר וואָס זשע הייבט דאָס קיינער נישט אויף?

— ביסט אַ בהמה, פֿאַרשטייסט ניט פֿון דאַנען אַהין: אַז מע זאָל דאָס ווידער אויפֿהייבן, וואָלט זיך עס ניט געוואַלגערט אין גאַס...

די רויטע ייִדלעך, וואָס זײַנען בטבע שטאַרקע בעלי־גוזמא, ווי מיר ווייסן שוין פֿון אונדזער פֿריִערדיקער מעשה,* האָבן מער נישט באַ־דאַרפֿט; זיי האָבן נאָר דערהערט „גאָלד", האָבן זיי שוין ווײַטער נישט געוואָלט הערן. באַלד איז אויסגעוואַקסן באַ זיי אינעם כח־הדמיון גאַנצע בערג מיט גאָלד און זילבער, מיט דימענטן, מיט בריליאַנטן, מיט אַלדאָס גוטס: „אָט אַ לאַנד, ווו מע קאָן זיך גוט אָפּלעבן, אָפּשטורכען דאָס ביסל יאָרן! — אַזוי האָבן זיי געזאָגט איינס דאָס אַנדערע מיט אַ זיפֿץ. — מע פֿאַרשפּאָרט האָרעווען, ווערן אויסגעריסן, זיך ברעכן דעם מוח. נישטאָ אַף שבת, גייסטו אַרויס אין מאַרק און קלײַבסט זיך אויס וואָס דײַן האַרץ גלוסט. ווילסט גאָלד — נעם גאָלד; ווילסט זילבער — נעם זילבער. הכלל, דו האָסט הענט — נעם און געניוג!..." עס האָבן זיך אַפֿילו געפֿונען אַזעלכע אַפּיקורסים, וואָס האָבן געוואָלט אָפּלייקענען אינגאַנצן די מעשה, זיך געפּרוּווט איבערשפּאַרן:

---

* זע די „רויטע ייִדלעך", אַן אויסגעטראַכטע מעשה פֿון שלום־עליכם.

— ווייס איך וואָס? בהמות, נאַראָנים! מע דערציילט זיי פּזמונות, געכטיקע טעג, אַ קו איז געפלויגן איבערן דאַך און געלייגט אַן איי!

— סטײַטש, מיר האָבן אָבער אַליין געהאָרכט, אַז ס'איז דאָ געוועזן אַ דורכפאָרער, וואָס האָט אַליין גערעדט מיט די דאָרטיקע ייִדן; אַ סימן, זיי זײַנען אַלע מיט שוואַרצע האָר...

— אַ סימן, די מומע איז מיט אַ נאָז. שפּײַט אים אָן אַ פולן פּנים, דעם דורכפאָרער! פרעגט אים, ווי אַזוי איז ער אַריבער דעם סמבטיון, אַז אַ גאַנצע וואָך וואַרפט ער מיט שטיינער?

— אָט זעט איר דאָך!...

בקיצור, דאָס גאָלד מיטן זילבער, וואָס אויף יענער זײַט סמבטיון, האָבן אָנגעמאַכט צווישן די רויטע ייִדלעך אַ גערודער נישט אויף קאַטאַ־וועס. אַ סך פון זיי האָבן דאָס גוט אַרויפגענומען אויף דער מחשבה, גע־טרוימט וועגן דעם באַטאָג און באַנאַכט, נישט געקאָנט אײַנליגן, זיך געקאַטשעט פון איין זײַט אויף דער אַנדערער, געזיפצט, געקרעכצט און אַלץ געטראַכט: „אוי, רבונו־של־עולם, וואָס איז באַ דיר פאַר אַ קונץ נעמען מיך און אַריבערטראָגן אַהין כאָטש אויף איין טאָג!” די בעלי־בטחון, די פרומע, האָבן דאָס געהאַט אין זינען בשעת דאַוונען: „אָבינו מלכנו — טאַטע זיסער, האַרציקער, געטרײַער! צוליב דײַן גרויסן נאָמען און צוליב אונדזערע עלטערן, וואָס האָבן זיך אָן דיר פאַרזינדיקט, באַ־ווײַז דײַן גענאָד, טו עפּעס אַ נס מיט אונדז, אַזוי ווי דו קאָנסט!...” וואָס פאַר אַ נס האָבן זיי געוואָלט: צי גאָט זאָל זיי ברענגען אַהין, אין יענעם לאַנד, צי ער זאָל זיי ברענגען דאָס לאַנד אַהער — דאָס האָבן זיי אַליין נישט געוווּסט אַקוראַט; זיי האָבן נאָר חשק געהאַט צום גאָלד מיטן זיל־בער, וואָס דאָרטן. דאַכט זיך, מער יושר, כלעבן, עס זאָל ליגן באַ זיי אין קעשענע, איידער עס זאָל זיך וואַלגערן אין גאַס!... נאָר נעמען אויפהייבן זיך און אַוועקפאָרן אַהין האָט קיינער קיין חשק נישט געהאַט; ערשטנס, ווּהין פאָרט מען? גלאַט נעמען און פּלינטען העגדום־פּענדום אין דער וועלט אַרײַן? און צווייטנס, וואָס טוט מען מיטן סמבטיון? ווי אַזוי שווימט מען אַריבער דעם טײַך, וואָס וואַרפט מיט שטיינער? אמת, קיי־נער האָט נישט געזען, נישט דעם סמבטיון, נישט די שטיינער, וואָס

ער וואַרפט פון זיך; נאָר אַ וועלט איז דאָך ניט משוגע. מסתמא אַז מע זאָגט שטיינער — איז שטיינער...

נאָר פּאָר צוויי יאָרן, אין דער צײַט, האָט זיך געטראָפן אַ מעשה. עפּעס איינער פון די רויטע יידלעך, אַ גײַציק יידל, נישט קיין פּראָסטאָך, מיטן נאָמען משה (כּמעט דער איינציקער מענטש, וואָס הייסט מיט זײַן אייגענעם נאָמען, אָן אַ שום צונעמעניש), איז פּלוצעם אין אַ שיינעם פרימאָרגן אַרויסגעגאַנגען מיטן שטעקעלע אין מאַרק אַרײַן און איז שוין מער צוריק נישט געקומען; און אָט אַזוי איז ער נעלם געוואָרן, מע האָט ניט געוווּסט וווּהין. מע האָט אים אויסגעזוכט אין אַלע מײַזנלעכער, ווו ערגעץ אַ בוידעם, ווו ערגעץ אַ קעלער; מע האָט אים געזוכט העט־וויַיט הינטער דער שטאָט, אַף יענער זײַט מילן, מע האָט אים געזוכט נעבן דער באָד, באַם ברעג טײַך — נישטאָ; פאַרפאַלן, ווי אין וואַסער אַרײַן! אינ־דערהיים האָט ער איבערגעלאָזט נעבעך אַ ווײַב אַ יונגנט, אַן אייביקע עגונה מיט קינדער, לעבעדיקע יתומים, אָן אַ שטיקל ברויט. דער עולם האָט שטאַרק רחמנות געהאַט. מע האָט געאַרבעט, מע האָט נישט אויפ־געהערט צו ברעכן זיך דעם קאָפּ: ווו האָט ער געקאָנט אַהינקומען? אַ מענטש איז דאָך נישט קיין שפּילקעלע. רבנים האָבן צעשיקט בריוולעך אין אַלע שטעט מיט אַלע זײַנע סימנים: אַז ער הייסט משה און איז אַ רויטער, פון מיטלמעסיקער וווּקס. דאָס הייסט, ער איז נישט קיין שטאַרק הויכער, נישט גאָר קיין נידעריקער. און נאָך צוויי וויכטיקע סימנים האָט ער: ער רעדט פונעם שלאָף און עסט נישט קיין קעז... די דאָזיקע סימנים האָט מען אָוועקגעשיקט אויך אין אַלע יידישע בלעטער, מע האָט אָפּגע־דרוקט גרויסע ברייטע מודעות און מע האָט צוגעזאָגט, אַז דער, וואָס וועט אָנווײַזן אַף דעם פאַרפאַלענעם, וועט דערפאַר, אם ירצה השם, געוויס האָבן עולם הבא... דאָס האָט אָבער אויך ניט געהאָלפן. ביז די צײַט איז געקומען און דער שאָדן האָט זיך אָפּגעזוכט, דאָס הייסט, דער פאַרפאַלענער איז אין אַ יאָר אַרום אַליין געקומען צוריך מיטן שטע־קעלע אַהיים. מע קאָן זיך פאָרשטעלן די שמחה פון זײַן ווײַב און קינ־דער, אַז איין מאָל אין אַ שיינעם פרימאָרגן שטייט מען אויף, מע טוט אַ קוק — ער איז דאָ!...

דעם ערשטן ברוך־הבא האָט ער געהאַט, געוויינטלעך, פון זײַן ווײַבל „די עגונה". זי האָט אים אָפּגעשפּילט אַ וויוואַט, ווי ער איז ווערט געווען;

נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבן באַקומען שלום־עליכמס פֿון קרובים, פֿון שכנים און פֿון גלאַט באַקאַנטע.

— ויבוא הפּליט — געקומען דער אַנטרונענער! שלום־עליכם, פֿון וואַנען קומט דאָס אַ ייִד? דערציילט, וואָס האָרכט זיך עפּעס אויף דער וועלט? ווי טייַער איז קאָרן?...

— לאַכט, לאַכט! — מאַכט ער צו זיי — ווען איר זאָלט וויסן, ווי איך בין אויסגעוועזן און פֿון וואַנען איך קום אָן און וואָס איך האָב געזען, וואָלט איר מיט מיר אַנדערש גערעדט.

— דהיינו, לאָמיר האָרכן? אפשר פֿון יענער זייַט סמבטיון?

— גלייַך ווי איר זייַט געווען דערבייַ. אוי, איז דאָס אַ לאַנד!

— טאַקע באמת, צי דו טרייַבסט קאַטאָוועס?

— איך זאָל אַזוי לעבן מיט אייַך אינאיינעם, ווי איך זאָג אייַך אמת.

— הערסט, הייַנט וואָס זשע שווייַגסטו?

— וואָס זשע זאָל איך שרייַען?

עס האָט נישט געדויערט קיין האַלבע שעה, איז די גאַנצע שטאָט געוואָר געוואָרן, אַז „משה דער פֿאַרפֿאַלענער" האָט זיך געפֿונען; ער קומט אָן פֿון יענעם גליקלעכן לאַנד, וווּ עס וואַלגערט זיך גאָלד און זילבער, און דערציילט זיך אָן אַזעלכע חידושים, אַז מע קאָן משוגע ווערן. מע האָט דערהערט אַזאַ מעשה, האָט מען אָוועקגעוואָרפֿן האַק און פּאַק, שער און אייַזן און מע האָט זיך געלאָזט צו אים, ווי צו אַ גוטן ייִדן; מע האָט אים געשטעקט שלום־עליכמס פֿון אַלע זייַטן, שוין נישט אויף קאַטאָוועס, און דווקא מיט גרויס רעספּעקט, מע האָט אים שטאַרק מקנא געווען אויף זייַן נאַטור, געליובט און געחידושט זיך אויף אים, ווי אַזוי ער האָט קיין מורא נישט געהאַט מאַכן אַזאַ ווייַטע נסיעה איינער אַליין. און מע האָט אים געבעטן, ער זאָל כאָטש דערציילן אַלצדינג, ווי אַזוי און וואָס און ווען, און טאַקע באַלד אָט־אָ־דאָ, און צי ס'איז טאַקע אמת, וואָס מע זאָגט גאָלד? דער עולם איז געוואָרן אַלע מינוט גרעסער און גרע־סער, עס זייַנען צוגעקומען אַלע מאָל נייַע פּאַרשוינען, וואָס האָבן באַ־גערט און געפֿאָדערט, ער זאָל זיי דערציילן די גאַנצע מעשה, כאָטש נאָך אַ מאָל פֿונעם אָנהייב ביזן סוף — אַלצדינג, ווי אַזוי און וואָס און ווען. ער האָט אפֿילו פּאַרטיק גע־ווען זיי דערציילן אַלצדינג, נאָר דאָ האָט זיך אַרייַנגעמישט זייַן ווייַבל.

— טאָמער ווייסטו, וואָס איז מען זיך דאָ צענויפגעקומען, אַף וועמענס בייז ווונדער? מע וויל האָרכן נייַס? איז מען נישט קראַנק צו דאַרן אַביסל, איך האָב מער געוואָרט!...

דאָס איז געווען אַן איידל אָנצוהערעניש, אַז דער עולם זאָל זיך צעגיין. די רויטע יידלעך זײַנען טאַקע גרויסע גדלנים, האָנאָירסטע לײַט, נאָר דאָרטן, וווּ מע באַדאַרף, זײַנען זיי באַ זיך נישט אַזוי גדולדיק, קליינע מענטשעלעך, מאַכן זיך תמעוואַטע, גלײַך ווי ניט זיי מיינט מען. זיי זײַנען נישט אָפּגעטראָטן פון אים, געשלעפּט אים פאַר דער צונג, ער זאָל זיי נאָר דערציילן און דערציילן.

אונדזער פּאַרשוין האָט פאַרשטאַנען, אַז הײַנט איז ז ײַ נ ע זיבן יאָר, אַז הײַנט איז ע ר דער מיוחס אין שטעטל, האָט ער פון זיי געצויגן די עצמות, געשלעפּט אָדערן.

— וואָס זאָל איך אײַך זאָגן, ברידער, איז דאָס אַן ערטל! איז דאָס יידן! זינט גאָט האַנדלט מיט יידן האָט ער נאָך אַזוינע יידן ניט באַשאַפן. ס׳איז, זאָג איך אײַך, הערט איר, מאָדנע מינים באַשעפענישן, וואָס מע זעט זיי גאָר נישט! ס׳איז, זאָג איך אײַך, הערט איר...

— אָבער אַן עק זאָל דאָס האָבן! דערצייל אונדז עפּעס, דערצייל ווי אַ מענטש. מיר ווילן וויסן דעם שפּיץ.

— איך ווייס נישט, כלעבן, פון וואָס איך זאָל אײַך אָנהייבן פריִער? איך זאָל וועלן דערציילן אײַך אַלצדינג, וואָלטן מיר באַדאַרפט אָוועקזיצן אָט־אָ־דאָ כאָטש דרײַ טעג, — וואָס זאָג איך דרײַ טעג? דרײַסיק טעג מיט דרײַסיק נעכט! מע זאָל דאָס וועלן באַשרײַבן, וואָלט מען געקאָנט אָנשרײַבן אָט אַזאַ בוך! (ער באַווײַזט וואָס פאַר אַ מין בוך, פון דער ערד ביז כמעט דער סטעליע). שאַט, קינדער! ווייסט איר וואָס איך וועל אײַך זאָגן? איך בין געפאַלן אַף אַ גלײַכע זאַך. אוי בין איך אַ חכם!

— דאָס ווייסן מיר! אוודאי ביסטו אַ חכם! נאָר לאָמיר שוין האָרכן וואָס, אַבי גיכער!

— איך בין געפאַלן אַף אַזאַ אַן עצה: באַדאַרף איך אײַך דערציילן איטלעכן באַזונדער, אָנהייבן אַלע מאָל פון „מה טובו״? אמער, נעם איך און גיב דאָס אַרויס אַלצדינג אַף פּאַפּיר, דאָס הייסט, איר פאַרשטייט? איך באַשרײַב דאָס אין אַ ביכל, דעמאָלט קאָן זיך דאָס יעדער איינציקער איבערלייענען פון אָנהייב ביזן סוף! וואָרעם דאָס, וואָס מע קאָן אַרויס־

שרײַבן מיט דער פּען, וועט איר קיין מאָל נישט אַרויסריידן מיט דער צונג. אָבער אַיאָ, ס'איז אַ גלײַכער אײַנפאַל? דער עיקר — איר זאָלט מיך נישט קוועטשן, איך זאָל קאָנען זיצן און שרײַבן.

— סאַ משל! אַף ווען וועט דאָס אַרויסקומען — אם ירצה השם, אַף חול המועד פּורים?

— חס וחלילה! וויפל, מיינט איר, באַדאַרף דאָס בא מיר געדויערן, דאָס אָנשרײַבן מיטן אָפּדרוקן? — נישט מער ווי אַ חדשים צוויי אָדער דרײַ.

— אַ חכם פון דער מה נשתנה אַרויס! ביסט משוגע, צי חסר דעה! וואָס רעדסטו? דו ווייסט וואָס דו רעדסט? — האָבן זיך די רויטע ייִד־לעך צעשריען אַף אים, גלײַך ווי ער וואָלט געווען בא זיי אַ געדונגע־נער פון קהל. — חדשים? ווער איז דאָס אימשטאַנד צו וואַרטן חדשים? מען איז דאָך נישט מער ווי לעבעדיקע מענטשן! אַ קשיא, טאָמער שטאַרבסטו גאָר ביז דעמאָלט אַוועק?

— בקיצור, ווי איר ווילט אײַך! — האָט זיך שוין זײַן ווײַבל אַרויס־געשטעלט פאַר אים. — מײַן מאַן איז אײַך נישט משה־מחויב; ער האָט זיך ניט אונטערגענומען בא אײַך פאַר קיין דערציילער. עלעהיי, לאָז זיך אײַך דאַכטן, עס האָט אים אָפּגענומען דאָס לשון און ער קאָן ניט ריידן!... גייט אײַך געזונטערהייט!

דער עולם האָט אַרויסגעזען, אַז מע וועט דאָ גאָר נישט מאַכן, איז מען זיך צעגאַנגען, און אונדזער חברה־מאַן האָט געהאַלטן וואָרט: ער האָט אײַנגעקויפט פּאַפּיר און טינט און פּענעס אַ גוזמא, און האָט זיך אַוועקגעזעצט באַשרײַבן די גאַנצע נסיעה זײַנע אין אַ באַזונדער מעשה־ביכל, וועלכעס ער האָט אַ נאָמען געגעבן: „דאָס גליקלעכע לאַנד, אָדער אַן אָרט פון משוגעים". דאָס ביכל איז פאַרטיק געוואָרן, האָט ער דאָס אַוועקגעגעבן אין דרוק אַרײַן, מע זאָל דאָס אָפּדרוקן אַף זײַנע אייגענע הוצאות אין אַ גרויסער צאָל עקזעמפּלאַרן (איך האָב מורא, אויב נישט עטלעכע טויזנט שטיק!). ער האָט זיך געהאַט אַזאַ רעכענונג: דאָ, אין זײַן שטאָט אַליין, געפינען זיך, קיין עין הרע, אַ צוואַנציק טויזנט רויטע ייִדלעך; לאָמיר שמועסן, אַשטײַ־גער, אַז נאָר איינער פון צען וועט קויפן אַ ביכל, האָט איר שוין אַ קיימאַ־לן פון צוויי טויזנט ביכלעך; הײַנט ווו זײַנען די איבעריקע שטעט? די

רויטע ייִדלעך זײַנען דאָך פֿאַראַן עטלעכע מיליאָן, קיין עין הרע! אדרבה, עטלעכע טויזנט וועט גאָר קלעקן אַף איין צאָן; מע וועט דאָס מוזן נאָכדעם אָפּדרוקן נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל, מע וועט דאָס פֿאַרצוקערן, און ער וועט זיך מיט גאָטס הילף צעפֿירן די הענט, — מאַכן דערפֿון אַ מאַיאָנטעק...

כך הווה. דאָס ארויסגיין פֿונעם בוך האָט זיך אַביסל פֿאַרצויגן; עס האָט געדויערט אַביסל מער פֿון צוויי חדשים, און מער פֿון דרײַ, און מער פֿון פֿיר, און מער פֿון זעקס. עס האָט זיך געטראָפֿן אַ סיבה: ס'איז אויסגעגאַנגען פֿאָדעם, נישט געסטײַעט קיין אותיות אין דער דרוק! מע האָט געמוזט צו־וואַרטן עטלעכע חדשים, ביז מע וועט אויסגיסן נײַע אותיות... אונדזער מחבר האָט זיך דאָס אַביסל דעמאָלט אָנגעגעסן מיט צרות — אָפּן פֿוד! פֿון איין זײַט דאָס ווײַב פּיקט אין קאָפּ: „וואָס איז דאָס פֿאַר אַן עובדה — ביכלעך גאָר אינמיטן דרינען? פּריש און געזונט און משוגע!" פֿון דער אַנדערער זײַט די רויטע ייִדלעך רײַסן באַ די פּאָלעס: „גוואַלד, דאָס ביכל! דאָס ביכל!" און דער דרוקער, וואָס איז צום אָנהייב געווען זיס ווי צוקערלעך, האָט מיט אַ מאָל אָנגעהויבן דולן אַ ספּאָדיק: „געלטעניו! געלט! געלט! געלט!" ער האָט זיך געבעך פֿאַרזעצט און פֿאַרמשכנט פֿון קאָפּ ביז די פֿיס, געוואָרן אַ באַלכויוו ביז איבער די אויערן, און גאָט האָט אַ נס געטאָן — די „משוגעים" זײַנען אַרויס פֿון דרוק!

„די משוגעים" זײַנען אַרויס פֿון דרוק, און דער עולם האָט זיך אַ לאָז געטאָן, ווי נאָך מצה־וואַסער. מע האָט אים באַלעגערט די שטוב, איטלעכער האָט געוואָלט וואָס פֿריִער. זײַן ווײַבל האָט דערזען אַזאַ מחיה, האָט זי זיך נישט געקאָנט אײַנהאַלטן און האָט זיך אַרײַנגעמישט.

— דו האָסט דען שׂכל אַף אַט אַזוי פֿיל, דו לעקיש אײנער? אַז גאָט האָט אונדז יאָ צוגעשיקט אַזאַ גליק, וואָס טרעפֿט זיך איין מאָל אין הונדערט יאָר, פֿאַר וואָס־זשע זאָלן מיר נישט אָפּלעקן אַ ביינדל, ווי עס געהער צו זײַן? מכות וואָלט איך זיי פֿאַרקויפֿט אַזוי וואָלוול די סחורה! אַ קניע ערד וואָלטן זיי באַ מיר אויסגעשלאָגן אַט־אַ־דאָ־אָ, אויסציִען וואָלטן זיי זיך פֿאַר מײַנע אויגן!...

עס האָט נישט געדויערט קיין צוויי שעה צײַט און דער עולם האָט אָנגעהויבן ווערן וואָס ווײַטער אַלץ שיטערער און ווינציקער, ביז ס'איז נישט געבליבן קיין לעבעדיקער מענטש, — די רויטע ייִדלעך זײַנען מיט

א מאָל אָפּגעקילט געוואָרן. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז גאָר א פּשוטע מעשה: די שטאָט איז געוואָר געוואָרן דעם אינהאַלט פונעם ביכל איש מפּי איש, און דווקא אָן א טעלעפאָן; איינער האָט איבערגעגעבן דעם אנדערן די גאַנצע מעשה אין קורצן, — הײַנט צו וואָס באַדאַרף מען נאָך גיין אויסגעבן געלט, קויפן ביכלעך?... דאָס איז נומער איינס. והשנית, האָט מען א טעות געהאַט אין חשבון:

— וויים איך! א נעבטיקער טאָג! — האָבן זיי געטענהט. — ווער מיר גאָלד? וואָס מיר זילבער? עפּעס משונה מאָדנע ייִדן, משוגעים באַשרײַבט ער דאָרטן! אוודאי איז כדאי געווען אזוי פיל צו וואַרטן אויף אזא מעשה!

— ס'איז גאָר אינגאַנצן די מעשה א ליגן; דאָס האָט ער אויסגעטראַכט פונעם קאָפּ!

— עס האָט זיך אים, אפּנים, געחלומט, אז ער איז אריבער דעם סמבטיון?

— טפו אויף זײַן קאָפּ און אויף זײַנע הענט און פיס!...

בקיצור, מע האָט דאָס ביכל מער אין די הענט אַרײַן נישט געוואָלט נעמען. די עטלעכע, וואָס האָבן יאָ געקויפט, האָבן זיי דאָס געבראַכט צוריק צום מחבר און האָבן געפאָדערט פון אים, ער זאָל זיך נעמען זײַן סחורה צוריק, און פונעם געלט, וואָס זיי האָבן באַצאָלט, שענקען זיי אים אוועק די העלפט; דאכט זיך, ערלעך? מיט יושר?... איינער האָט זיך מיישב געווען און האָט אים אַרײַנגעוואָרפן דורכן פענצטער צוריק דאָס ביכל אינאיינעם מיט א געפּגרטער קאַץ, און די גאַנצע שטאָט האָט פון דער חכמה אַזוי אָנגעקוועלט, אַזוי געלאַכט, אז מען איז שיער נישט צעזעצט געוואָרן פאַר געלעכטער.

מע קאָן זיך דען פאָרשטעלן די ביטערע פינצטערע לאַגע פון אונדזער מחבר? די צרות, וואָס ער האָט נעבעך איבערגעטראָגן פון זײַן ווײַב, וואָס האָט אים שיר נישט אויפגעגעסן לעבעדיקערהייט? די אַנגסטן מיט די יסורים פונעם דרוקער, וואָס איז נעבעך דורך אים ניזוק ונהרג געוואָרן? און זײַן הארצווייטיק מיט די בזיונות, וואָס ער האָט געהאַט פון די רויטע ייִדלעך? ער איז געוואָרן בא זיי אויס „משה דער פאַרפאַלענער“; זיי האָבן אים געקרוינט מיט א נײַעם נאָמען: „דער משוגענער ביכל־מאַכער“ — ס'איז געווען בוזי־בזיונות!

איינס פון די דאָזיקע ביכלעך איז על־פּי נס אַריינגעפאַלן צו אונדז אין די הענט אַריין, און מיר האָבן דאָס דורכגעלייענט פון אלף ביז תיו און האָבן געפונען, אַז ס׳איז גאָר נישט אַזוי שלעכט, ווי די רויטע ייִדלעך מיינען. מהאי טעמא דרוקן מיר דאָס איבער דאָ וואָרט בא וואָרט, און מיר בעטן דעם עולם, אַז טאָמער וועט דאָ עמעצער געפינען עפּעס אַ זאַך, וואָס וועט זיי אויסווייזן פריקרע, ערטערווייז אביסל צו פיל גוזמאדיק, איבערגעכאַפּט די מאָס, אָדער אַזוי מחילה נאַריש, טפּושעוואַטע, זאָלן זיי צו אונדז קיין טענות ניט האָבן, נאָר צום מחבר אליין. אַף אים, אַפן מחבר הייסט דאָס, מעגן זיי זאָגן וואָס זיי ווילן: אַזוי ווי ער הערט נישט, אַזוי וועט אים נישט שאַדטן...

דאָס צווייטע קאַפּיטל

(זיין אָנקומען אין שטאָט אַריין. — דאָס ערשטע באַגעגעניש. — די שול. — מע טוט אים אָן אַ קאַפּעלוש. — מע שלאָגט זיך פאַרן אורח, איטלעכער וויל אים צו זיך אַף שבת).

אָנגעקומען אינעם לאַנד פון די משוגעים — אַזוי הייבט ער אָן די באַשרייבונג פון זיין נסיעה — בין איך פּונקט אום פרייטיק פאַרנאַכט, שוין אַרום ליכט־בענטשן, און מחמת איך האָב מיך זייער געאיילט אַף שבת, האָב איך גאָר קיין צייט נישט געהאַט זיך צוקוקן צו דער שטאָט און צו אירע שיינע, ריינע, ציכטיקע, אויסגעפּלאַסטערטע גאַסן און צו די שיינע, הויכע, ליכטיקע מויערן. איך בין געפלויגן פייל אויסן בויגן; עס האָט מיר כסדר געבאָמבלט אין קאָפּ: „וווּ וועל איך דאָ מקבל שבת זיין? וווּהין וועל איך מיך דאָ צושלאָגן, אין אַ פרעמדער מדינה, און צו וועמען וועל איך מיך דאָ קערן און ווענדן אָן אַ שום רעקאָמענדאַציע?“... די ערשטע מחשבה מיינע איז געווען: אַ שול. „לאָס איך נאָר צושלאָגן זיך צו אַ שול, — אַזוי האָב איך מיר געטראַכט — וועט שוין אַלץ זיין רעכט: צווישן ייִדן, נישקשה, ווערט מען נישט פאַרפאַלן“...

דעם ערשטן ייִדן, וואָס איך האָב באַגעגנט, האָב איך אָפּגעשטעלט און אַ פרעג געטאָן:

— ווייסט איר נישט, פעטער, ווו איז דאָ ערגעץ אַ שול?

דער ייִד...

נאָר איך מוז דאָ פריִער אָפּמאָלן וואָס פאַר אַ מין ייִד דאָס איז געווען. אַ הויכער, מיט שווארצע האָר, אַ שווארצע באָרד, דעם קאָפּ פאַר־ריסן אַרויף מיט גדלות, אָנגעטאָן אין שווארצן, מיט אַ הויכן שווארצן גלאַנצנדיקן ספּאָדיק אַפן קאָפּ, כמו אַ לאָקשנטאָפּ.

—האָט קיין פאַריבל נישט, פעטער, — זאָג איך צו אים — אויב איר זײַט, איך בעט איבער אײַער כבוד, אַ ייִד, נאָט אײַך אַפּ שלום־עליכם.

— עליכם־שלום! — מאַכט ער צו מיר און קוועטשט מיך בײַ דער האַנט זייער פרײַנטלעך. — עליכם־שלום! מיט וואָס קאָן איך אײַך דינען?

— צי ווייסט איר ניט, — זאָג איך — ווו איז דאָ ערגעץ אַ שול, אָדער אַ בית־המדרש?

— קומט, — מאַכט ער צו מיר — איך גיי מיט אײַך. פון וואַנען איז אַ ייִד?

— פון וואַנען? פון ווײַטן, — זאָג איך. — אַזש פון יענער זײַט סמבטיון, הינטער די הרי־חושך.

— אַך, אפשר פון די רויטע ייִדלעך? — מאַכט ער צו מיר און נעמט מיך ווידער אַ מאָל אָן בײַ דער האַנט. — עס טוט מיר זייער, זייער הנאה, וואָס איך זע מיך מיט אײַך. זאָגט־זשע מיר, איך בעט אײַך, איר זײַט דאָך דאָ, הייסט דאָס, אַ פרעמדער, אַן אורח, קאָן איך אײַך אפשר פאַרבעטן אַפּ שבת?

— מהכתיתי, — זאָג איך — פאַר וואָס ניט? איך האָב גערעכנט זיך צושלאָגן צו אַ שול און דורכן שמש שוין אײַנבעטן זיך ערגעץ אַפּ שבת.

— אײַנבעטן? — מאַכט ער מיט אַ געלעכטער. — בײַ אונדז פאַר־שפּאָרט מען זיך אײַנבעטן; בײַ אונדז איז מען צופרידן, אַז גאָט שיקט צו אַן אורח.

— און בײַ אונדז — זאָג איך — איז אַן אַנדער מנהג: בײַ אונדז לאָזט דער שמש ניט אַרויס דעם עולם פון שול, ביז מע צענעמט נישט די אָרעמע לײַט אַפּ שבת.

— אַזוי? — מאַכט ער צו מיר מיט אַזא פּנים, גלײַך ווי איך וואָלט

אים דערציילט, אַז בײַ אונדז גייט מען מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פּיס אַרויף.

— האָט קיין פאַריבל ניט, — רוף איך מיך אָן צו אים — נאָך וועמען האָט איר דאָס יאָרצײַט: נאָך אַ טאַטן, צי נאָך אַ מאַמען?

— וואָס איז דען? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס איז אײַך עפּעס אײַנגעפאַלן, אַז איך באַדאַרף הײַנט האָבן יאָרצײַט?

— גלאַט, — זאָג איך — איך שמועס אַקעגן דרינען, וואָס איר גייט דאַוונען.

— וואָס הייסט? — מאַכט ער צו מיר. — ס'איז דאָך הײַנט פּרײַ־טיק־צונאַכטס, דערפאַר פרעג איך טאַקע, וואָרעם בײַ אונדז אַזעלכע, איך בעט איבער אײַער כבוד, פּראַנטן, ווי איר, גייען זעלטן פרײַטיק־צו־נאַכטס אין שול אַרײַן.

— אַזוי? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס־זשע טוען זיי שבת?

— איך ווייס — זאָג איך — וואָס זיי טוען? זיי געפינען זיך שוין מסתמא אָן אַרבעט: מע כאַפּט אַ קערטל, אַז קיינער זאָל ניט זען...

— וואָס כאַפּט מען? — מאַכט ער צו מיר.

— אַ קערטל — זאָג איך — כאַפּט מען: אָן „אָקעלע", אַ „סטוקעל־קע", אַ „באַנטשאָק", אָדער גאָר אַ „טערטל־מערטל"?

— וואָס הייסט דאָס — זאָגט ער — „טערטל־מערטל"?

— בלומפּרשטו! — זאָג איך. — וואָס מאַכט איר זיך געפּגרט? מע שפּילט דען נישט בײַ אײַך אין קאָרטן?

— אַך, קאָרטן? — מאַכט ער צו מיר. — בײַ אונדז שפּילט מען שוין ניט אין קיין קאָרטן; בײַ אונדז איז פאַראַן אַ סך בעסערע פאַרגעניגנס דערפון... אָט איז אונדזער שול.

— וווּ — מאַך איך צו אים.

— אָט דאָס איז זי! — זאָגט ער צו מיר און פירט מיך צו צו אַ הויכן מויער, אַ שיינעם, מיט ווײַסע מירמעלשטיינערנע זײַלן, מיט אַ מחיהדיקן גאָרטן אַרום און אַרום, און באַלײַכט, באַגאָסן פון אויבן ביז אַראָפּ מיט אַ מין משונה־מאָדנע ליכטיקייט, אַז מע קאָן בלינד ווערן.

„אָט דאָס הייסט בײַ זיי אַ שול?" — טראַכט איך מיר און איך דערמאָן מיך אָן אונדזער גרויסן בית־המדרש, וואָס שטייט אָנגעבויגן

„כורעים“ שוין פון היפּשע עטלעכע יאָר, אונטערגעשפּאַרט מיט סטופּעס, וואָס יינגלעך קונדסים קלעטערן דורך זיי אַפן דאַך; די ווענט זײַנען הויל, נאַקעט, אַרומגעגריזעט פון די ציגן, און דער ריח לאָזט זיך הערן פון דער ווײַטן...

באַ דער טיר באַגעגנט אונדז איינער אַ הויכער מיט גאָלדענע קנעפּ, עפנט אונדז אויף די טיר און טוט זיך אַ בייג בשעת מעשה, ווי איינער רעדט: „ברוך הבא, אַ ייִד, סקאַצל קומט!“

אַרײַנגעקומען אינעווייניק, בלײַב איך שטיין פאַרגאַפט. די שול איז פון אויבן ביז אַראָפּ אײַנגעטונקען אין גין־גאָלד, און פון דער ליכטיקייט, וואָס גיסט זיך פון אַלע זײַטן, פינקלט, שעמערירט אין די אויגן. איינער מיט אַ שוואַרצן לאָקשענטאָפּ אַפן קאָפּ, מיט אַ לאַנגער זשיפּעצע מיט קנעפּ און מיט אַ מגן־דוד צוגעשפּילעט צו דער זײַט, גייט־צו צו מיר שטילערהייט און טוט מיר אַ ווונק, איך זאָל גיין מיט אים.

— מע האָט מיר געזאָגט וועגן אײַך, — מאַכט ער צו מיר — זײַט זיך מטריח מיט מיר אַף איין מינוט.

— ווער, זאָג איך, זײַט איר? קודם־כל נאַט אײַך אָפּ שלום־עליכם.

— עליכם שלום! — מאַכט ער צו מיר — איך בין דער שמש פון דער שול.

„דער שמש! אַ שיינער שמש! — טראַכט איך מיר — אַן אויסגע־פּוצטער מיט אַ מגן־דוד, פּונקט ווי, להבדיל, באַ אונדז, פעלט גיט אַ האָר: אַן אַ צעפּיצלטער קאַפּאָטע, אָן אויסגעדרייטע שטיוול, אָן אַ פּלי־סענעם קאַרטוז, אָן אַ נאָז מיט טאַבעקע“...

— ווּהין פירט איר מיך? — זאָג איך צו אים — ווײַזט מיר בע־סער אַן אָרט, וווּ איך קאָן אַפּלייגן אָט דאָס פּעקל מײַנס.

— קומט, קומט, — מאַכט ער צו מיר און נעמט צו באַ מיר דאָס פּעקל און פירט מיך אַרײַן אין אַ באַזונדער ליכטיק חדרל, צו אַ ווײַסן מירמלשטיינערנעם וואַשקאַסטן, דערלאַנגט מיר אַ שטיקל זייף מיט אַ קלאָר־ווײַס האַנטיכל און לייגט מיר פאָר, איך זאָל מיך מטריח זײַן אביסל אײַנוואַשן זיך.

„וואָס איז דאָס פאַר אַ משוגעת? — קלער איך מיר. — וואַשן די הענט — דאָס פאַרשטיי איך; דערויף איז פאַראַן באַ אונדז אויך אַ האַנטפּאַס אין שול מיט אַ גרויסער פּאָמעניצע באַ דער טיר. נאָר אין אַ

שול זאָל מען זיך באַדאַרפֿן וואַשן גאָר און זייפֿן — דאָס פֿאַרשטיי איך שוין ניט!"

— ווער האָט אײַך געזאָגט וועגן מיר? — רוף איך מיך אָן צום שמש.

— דער הער שנײַדער.

— וואָסער שנײַדער?

— אָט דער, וואָס איר זײַט מיט אים געגאַנגען.

— אַזוי? — זאָג איך — איז ער סך הכל אַ שנײַדער? אַ „בעל־מלאכה", הייסט דאָס? הײַנט וואָס איז מיט אים אַזוי דער יחוס, וואָס ער גייט אַזוי אויסגעפּוצט און דעם קאָפּ פֿאַרריסן אַרויף, גלײַך ווי, איך בעט איבער אײַער כבוד, עפּעס רעכטס?

— ער איז גבאי בײַ אונדז אין שול — מאַכט צו מיר דער שמש מיט גדלות.

— אַזוי? — זאָג איך — איז דאָס, אַפֿנים, אַ שנײַדערשע שול בײַ אײַך?

— ניין, — מאַכט ער — ס'איז נישט קיין שנײַדערשע, ס'איז אַ י ײ ד י ש ע שול.

— איך ווייס, — זאָג איך — אַז ס'איז אַ ייִדישע, ניט קיין גוייִשע. נאָר זאָגט מיר, איך בעט אײַך, ווי קומט צו אײַך אַ שנײַדער אַ גבאי? מע האָט, אַפֿנים, נישט געקאָנט געפֿינען קיין אַנדערן אויף אויסצוקלײַבן? ווי זאָגט מען: במקום שאין איש איז הערינג פֿיש...

— אַ שנײַדער איז דען קיין ייִד נישט? — מאַכט ער צו מיר און עפֿנט אַ שאַפֿקעלע און נעמט אַרויס פֿון דאָרטן אַ הויכן שוואַרצן ספּאָדיק און בעט מיך, איך זאָל אויסטאָן מחילה מײַן וועג־מיצל און זאָל אָנטאָן אָט דעם „צעלענדער".

— משוגע, — זאָג איך — צי חסר דעה בין איך? וואָס הייסט, פּלוצעם אין מיטן דערינען וועל איך מיך אָנטאָן, ווי אַ מאַרשאַלאָק? אַ קאָמעדיאַנטשיק?

— איר מוזט אָבער אָנטאָן אַ „צעלענדער" — מאַכט ער צו מיר מיט אַ פֿרײַנטלעך שמייכעלע — בײַ אונדז גייען אַלע אין צעלענדערס; אַנדערש קאָן מען ניט אַרײַנטרעטן צו אונדז אין שול אַרײַן.

— איטלעכע שטאָט האָט זיך איר משוגענעם, — זאָג איך — און

באַ אײַך זײַנען, אַפּנים, אַלע משוגעים? ס'איז דאָך באַ אײַך סדום, איר זײַט דאָך עפּעס דאָ, ווי איך בין אַ ייִד, ווילדע מענטשן, פּראָים!

— איר מוזט אָבער אָנטאָן דעם „צעלענדער", — מאַכט ער צו מיר נאָך אַמאָל, שוין מיט אַזאַ ניגון, ווי איינער רעדט: „ווילט איר אַזוי — איז גוט, אַלאַ ניט — גייט אײַך געזונטערהייט". און דאָ ווערט שפּעט, שוין שבת, וואָס טוט מען? גיין זוכן ערגעץ אַן אַנדער שול? „טאַ, אויך די אייגענע מעשה, — טראַכט איך מיר, — אַז איך האָב מיך שוין אַרײַנגעכאַפּט צווישן משוגעים, העלפט עפּעס חכמות?" איך טו אָן דעם „צעלענדער" און גייענדיק פאַרבײַ דער גלעזערנער טיר, כאַפּ איך אַ קוק אױף מײַן געשטאַלט און קוים וואָס איך האַלט מיך אײַן פאַר געלעכטער.

— ווי געפעלט אײַך — רוף איך מיך אָן צום שמש, גייענדיק — ווי געפעלט אײַך אָט דער שמייגער מיטן קוימען?

דער שמש אָבער ענטפערט מיר נישט דאָס אַנדערע וואָרט; ער באַזעצט מיך גאַנץ אויבן־אָן און איז מיך מכבד מיט אַ סידורל. איך הייב מיך אָן ארומצוקוקן, ווו בין איך אין דער וועלט? שיינע געפּאָלירטע בענק שטייען אַלע מיטן פּנים אַהין. אױף דער ערד ליגן אויסגעבעט שיינע ווייכע קאָווּאָרן, נישטאָ ווו אויסצושפּײַען. דער עולם — אויסגעזעצט, ווי די מחותּנים, אָנגעטאָן שבתדיק, אַלע מיט שוואַרצע הויכע „צעלענדערס" אױף די קעפּ, מע זעצט זיך און מע שווײַגט — וואָס איז דאָס פאַר אַ פאָלק? איך טו אַ ווונק צום שמש, ער גייט־צו צו מיר אױף די שפּיץ־פינגער.

— זאָגט מיר, איך בעט אײַך, ווו איז דאָ ערגעץ באַ אײַך מזרח?

— מזרח? — מאַכט ער צו מיר און טוט מיר אַ ווײַז מיטן האַנט ארויף, אַז אַהין איז מזרח.

— איך ווייס אַליין, — זאָג איך צו אים — אַז מזרח איז אַהין, קיין מזרח־זײַט, נישט קיין פּצון־זײַט; איך פרעג אײַך, ווו איז דאָ באַ אײַך דער אויבנאָן?

— וואָסער אויבנאָן?

— בראָש פאַרשטייען זיי נישט וואָס מע רעדט צו זיי! ווו זיצן דאָ באַ אײַך די נגידים, דער תּפארת פון דער שטאָט?

— אַלץ איינס! — מאַכט ער צו מיר.

— וואָס הייסט, זאָג איך, אַלץ איינס? בײַ אײַך איז, אַפּנים, הפקר ציבעלעס? ווו װער סע וויל, דאָרט זעצט ער זיך?

— ווו ווער סע וויל, דאָרט זעצט ער זיך, — מאַכט ער צו מיר מיט מײַנע ווערטער.

„משוגעים! — זאָג איך צו זיך אַליין, און צעלאַך מיך. — מע זאָל בײַ אונדז זאָגן אַ נגיד, ער זאָל זיך זעצן אין שפּיגל באַנק, נישט גאַנץ אויבן־אָן, — איך ווייס? די וועלט וואָלט געהאַט צו טאָן! אָדער, אַשטייגער, אַ קבצן זאָל האָבן די העזה אַרויפקריכן אין מזרח, וואָלט געוועזן הימל עפן זיך. פאַר־אַ־יאָרן האָט זיך געטראָפן בײַ אונדז אַ מעשה, עס האָט זיך פאַרקויפט אַ מזרח־שטאָט אין אַלטן בית־המדרש, האָט זי ישׂראלי דער קצב געדונגען, איז געוואָרן אַ רעש צווישן די נגידים: „סטײַטש, מיר וועלן דערלאָזן אַ קצב זאָל זיך רוקן אין מזרח? אָבער גאָר לאָ!" די נגידים האָבן זיך צונויפגעלייגט און האָבן די שטאָט אָוועקגעקויפט, באַדאַי זי זאָל שטיין ליידיק, אַבי דער קצב זאָל האָבן אַ מכה, נישט קיין מזרח!..."

פּלוצעם דערהער איך, עס טוט אַ זעץ פון אויבן עפּעס אַ מין געזאַנג, אַ מישמאַש פון פאַרשיידענע קולות, וואָס איך האָב אויף מײַן לעבנסטאָג אַזעלכעס נישט געהערט. עס גיסן זיך אַלערליי זיסע שטימען, נידעריקע און נאָך נידעריקערע, הויכע און נאָך העכערע, און אַלע אײַנאיינעם גיסן זיך צונויף אין איין געזאַנג און רינען, אַזוי ווי אַ מין בוימל, ממש עס צעגייט זיך אין יעדן אבר. איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז איך הער אַ קול פון אַ פידל, פון אַ פלייט, פון אַ טרומייט און פון אַ באַס — אַ גאַנצע קאַפּעליע כלי־זמר... און עס וואַקסט אויס, ווי פון אונטער דער ערד, עפּעס אַ מין שלאַק אין אַ טליתל, מיט אַ ווײַסן ספּאָדיק אויפן קאָפּ. אַפּנים, דאָס איז זייער חזן? — ער מאַכט עפּעס מאָדנע אָנשטעלן, בייגט זיך און בוקט זיך און הייבט אָן צו זינגען „מה טובו".

„סאַ משל! — זאָג איך צו זיך אַליין. — פרײַטיק־צו־נאַכטס גאָר פון מה טובו! ווו איז דער ערב שבתדיקער „הודו לה' כי טוב?" ווו איז דער „ידיד נפש אב הרחמן?" ווו איז עפּעס מנחה? — ווילדע מענטשן!"

תיכף נאָכן חזן באַווײַזן זיך אויף דער סצענע נאָך אַ צוויי־דרײַ נפשות מיט שוואַרצע קוימענס אויף די קעפּ; צווישן זיי דערקען איך מײַן הויכן שנײַדער — אַפּנים, דאָס זײַנען די גבאים פון דער שול? — און

איינער מיט א שווארצן פירעקעכיקן ספּאָדיק און מיט א ווײַסן קאָלנער; זיי זעצן זיך אוים אַלע פיר אויבן־אָן, ווי די טאָקן, איינס אקעגן דאָס אַנדערע, און דער חזן עפנט אויף א געמבע, פליט איבער פון „מה טובו" גלײַך צו „לכו נרננה" (ווי געפעלט אײַך אזא שפּרונג?). איך דער־הער, אז עס האַלט באַ „קבלת שבת", טו איך דאָך מסתמא א זאָג דעם „לכו נרננה" אַף א קול מיט א ניגון, ווי איך בין געוווינט געוואָרן. איך מיין, אז דאָ וועט שוין דער גאַנצער עולם אָנהייבן צו דאַוונען — ווער? וואָס? ווּעמען? א וואָרט וויל קיינער נישט זאָגן! דער חזן הייבט אָן און די זינגערלעך לאָזן אוים, און דער גאַנצער עולם קוקט אין די סדורימלעך, ווי א האָן אין בני־אָדם, שעפּטשעט שטילערהייט. מע האָט מורא, טאָמער וועט מען חלילה דערהערן פון זיי א וואָרט עברי...

אז ס'איז געקומען צו די „לכה־דודים", האָט דער חזן אַליין שוין, אָן משוררים, אַנידערגעלייגט א „מזמור־שיר־ליום־השבת׳ל", און דווקא אַפן יידישן שטייגער, מיט אונדזער פּראָסטן יידישן נוסח — סע זאָל א רוח אין זײַן טאַטן אַרײַן! ער האָט זיך דאָס אביסל צעלאָזט — א כפּרה דוויד־משה, א כפּרה משה־יוסע א כפּרה אפילו דער גרויסער הערש־בער... שפּעטער, אז ער איז אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה, האָט ער זיך אויסגעדרייט מיטן פּנים צום עולם (שטעלט אײַך פאָר א מין חזן: איר זאָלט זאָגן א סימן פון א באָרד, אויסגעפּוצט ווי א מויד, אָן א שום קנאָפּ אין גאָרגל, אָן א שום פּאַטשיילע אַפן האַלדז און אָן א טראָפּן שוויים!), דער שמש מיטן מגן־דוד האָט אים אונטערגעטראָגן א גאָלדע־נעם בעכער מיט ווײַן, און דער שיינער חזן האָט געמאַכט קידוש, און דווקא הויך אַפן קול. דאָס ערשטע מאָל אַף מײַן לעבן הער איך, אז אין א שול זאָל מען מאַכן קידוש — איך האָב געמיינט, איך וועל פּלאַצן פאַר געלעכטער! נאָכן קידוש האָט מען נאָך עפּעס געזונגען, און דער עולם האָט זיך אָנגעהויבן צעגיין שטיל, אָן א „גוט שבת", געקוועטשט זיך איינס דאָס אַנדערע די הענט, געזאָגט איינער דעם אַנדערן: „לשנה הבאה בירושלים" (א משל!) און איבערגעוווּנקען זיך מיט די אויגן גאָר פרײַנטלעך. געגאַנגען איז מען איינציקווײַז, נישט געכאַפּט זיך, נישט געשטופּט זיך — מאָדנע יידן!

נאָכן דאַוונען איז דער שמש צוגעגאַנגען צו יענעם, וואָס מיטן פירעקעכיקן ספּאָדיק און מיטן ווײַסן קאָלנער, און האָט אים אײַנגע־

רוימט אַ סוד אַפֿן אויער. נאָכדעם איז ער צוגעגאַנגען צו מיר און נאָך אים די דרײַ גבאים מיט מײַן הויכן שנײַדער בתוכם.

— דאָס איז אונדזער הער ראַבינער, — מאַכט צו מיר דער שמש שטילערהייט — אונדזער רב.

„נישקשה פֿון אַ רבֿ! — טראַכט איך מיר — אַט דאָס פּסקעט שאלות?"

— שלום עליכם! — מאַכט צו מיר דער רב און קוועטשט מיך בײַ דער האַנט, און נאָך אים געבן מיר אָפּ שלום די איבעריקע צוויי גבאים.

— עליכם שלום אײַך, — זאָג איך — וואָס מאַכט איר גוטס?

— מה שמכם? — מאַכט צו מיר דער רב.

— וואָס עפּעס אַף לשון־קודש? — זאָג איך — איר רעדט אפשר נישט קיין דברי־חול אים שבת? מײַן נאָמען איז משה. פֿאַראַן בײַ אונדז דרײַ משהס: איינער אַ הויכער, רופֿט מען אים „משה דער קליינער"; איינער אַ קורצער, רופֿט מען אים „משה דער גרויסער"; און מיך רופֿט מען גלאַט משה.

אַלע דרײַ גבאים מיטן שמש קוקן זיך איבער און שמייכלען איינס צום אַנדערן.

— איך האָב געהערט, — מאַכט צו מיר דער רב — אַז איר קומט אָן פֿון אַ ווײַטער מדינה, פֿון יענעם לאַנד, וווּ עס געפֿינען זיך די רויטע ייִדלעך. וואָס מאַכן עפּעס דאָרטן אונדזערע ברידער נעבעך?

— וואָס זאָלן זיי מאַכן? — זאָג איך. — ווער סע האָט די קלינגערס, דעם איז גוט, ווי זאָגט מען: המבדיל בין קודש לחול, ווער עס האָט געלט, דעם איז ווויל, און ווער עס האָט ניט קיין געלט, דער ליגט נײַן איילן אין דער ערד, איך בעט איבער אײַער כבוד, און באַקט בייגל. און ווער שמועסט די לעצטע צײַט, זינט עס האָבן זיך אָנגעהויבן בײַ אונדז די „בהלות", איז נאָך ערגער: מע לויפֿט ווּהין די אויגן טראָגן, איינער ווייס ניט פֿונעם אַנדערן. אָט בין איך פֿאַרפֿאָרן אַהער, פֿרעגט מיך, ווי אַזוי — ווייס איך אַליין ניט. די ערשטע צײַט איז אפֿילו געווען בײַ אונדז דאָרטן „קאָמיטעטן", וואָס האָבן באַדאַרפֿט זאָרגן פֿון אונדזערט־וועגן, נאָר עס האָט זיך אויסגעלאָזט פֿון זיי, איך בעט איבער אײַער כבוד, אַ בוידעם...

איך האָב גערעדט און גערעדט, זיי דערציילט אַלצדינג, וואָס בּאַ אונדז טוט זיך, און די גבאים מיטן רב מיטן שמש זײַנען געשטאַנען און האָבן מיך באַטראַכט, ווי עפּעס אַ זעלטענעם פּאַרשוין, וואָס מע זעט דאָס גאָר ניט; בּאַ איטלעכס מאָל, וואָל איך האָב דערמאָנט די רויטע יִידלעך, ווי אַזוי זיי ווערן נעבעך פּאַרשוואַרצט, האָבּן זיי געזיפצט, רחמנות געהאַט; איך האָב געזען, אַז עס עקט זיך זיי דאָס חיות...

— איך מיין, — מאַכט צו מיר דער רב מיט אַ פרײַנטלעך שמייכע־לע — אַז איר באַדאַרפט זײַן רעכט מיד פונעם וועג און הונגעריק?

— גלײַך ווי איר זײַט געוועזן דערבײַ, — זאָג איך.

— מיר וועלן נאָך צײַט האָבן, מאַכט ער, צו שמועסן; אַצינד קומט, זײַט מוחל, צו מיר, איך פאַרבעט אײַך צו מיר אַף שבת.

— האָט קיין פאַריבל ניט, הער דאָקטאָר, — רופט זיך אָן צו אים דער הויכער שנײַדער — דער ייִד איז מײַנער, איך האָב אים שוין פאַר־בעטן צו זיך נאָך גייענדיק מיט אים אהער אין שול אַרײַן.

— שאַדע! מאַכט דער רב דער דאָקטאָר.

— ווען — זאָג איך — זאָרגט זיך אַן אָרעמאַן? אַז ער האָט צוויי חתונות אין איין טאָג.

דער רב דער דאָקטאָר, יענע צוויי גבאים און דער שמש לאַכן. נאָר איך זע, אַז זיי זײַנען שטאַרק מקנא דעם שנײַדער, וואָס ער האָט מיך פאַרבעטן פריִער, אויסגעכאַפּט די מציאה — אַ גליק האָט אים גע־טראָפן!...

„משונה־מאָדנע ייִדן! — אַזוי טראַכט איך מיר, גייענדיק מיט מײַן שנײַדער צו אים אַף שבת. — קיין מזרח איז בּאַ זיי ניט פאַראַן... דעם אויבן־אָן טרעטן זיי אָפּ יענעם... נגידים און קבצנים איז בּאַ זיי גלײַך... אַ דאָקטאָר איז בּאַ זיי אַ רב, אַ שנײַדער איז אַ גבאי און אַ שמש טראָגט אַ הויכן ספּאָדיק... אַן אורח אַן אָרעמאַן איז בּאַ זיי גאָר אַן אבן טוב, אַ ייִד איז בּאַ זיי אַ גאַנצער אַנטיק. מע שלאָגט זיך פאַר אַ ייִדן — ריינע משוגעים!"...

דאָס דריטע קאַפּיטל

(באַם שניידער אין שטוב. — דאָס ווייַב גיט אים אָפּ שלום. — די טעכטער ריידן לשון־קודש. — ער ווערט געוואר פון משונה־מאָדנע זאַכן. — ער רעדט וועגן ארץ־ישראל.)

אַרייַנגעקומען צום שניידער אין שטוב אַרייַן, האָט מיר מיט אַ מאָל אַ זעץ געטאָן אין פּנים אַרייַן אַ מאָדנע מין ליכטיקייט, אַ פרייל־עכקייט און אַ היימלעכקייט, וואָס לאָזט זיך גאָר ניט באַשרייַבן. באַגעגנט האָט אונדז טאַקע זיין ווייַב, די שניידערן, אָנגעטאָן ווי אַ „מאַדאַם", נישט מיט קיין פּערל, ווי בּאַ אונדז אַ נגידית, נאָר גלאַט אַזוי אויסגע־פּוצט, שיין און ציכטיק. נעבן דער „מאַדאַם" זיינען געשטאַנען צוויי מיידלעך, דעם שניידערס טעכטער, שיינע, אַזוי ווי גין־גאָלד, מיט שוואַר־צע האָר און מיט שוואַרצע פייַעריקע אויגן.

— גאָט האָט אונדז צוגעשיקט אַן אורח — רופט זיך אָן צו זיי דער שניידער מיט אַ גדולה — איך האָב אייַך געבראַכט אַ יִדן, איינעם פון אונדזערע וויַיטע־וויַיטע ברידער, וואָס מע רופט זיי מיטן נאָמען „די רויטע יִדלעך".

— שלום עליכם! — רופן זיך אָן צו מיר אַלע דריַי ווייַבער און גיבן מיר די האַנט, פּונקט אַף דעם שטייגער, ווי בּאַ אונדז מאַנצבילן.

— עליכם שלום, — זאָג איך צו זיי — דאָס ערשטע מאָל אַף מיַין לעבן טרעפט זיך מיר, אַז, איך בעט איבער אייַער כבוד, נקבות זאָלן גאָר אָפּגעבן שלום!

דעם שניידערס צוויי טעכטער האָבן צווישן זיך עפּעס אָנגעהויבן צו שמועסן אַף אַ מין מאָדנער שפּראַך, וואָס איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז ס'איז אונדזער לשון־קודש; נאָר זיי האָבן גערעדט אַזוי גיך, אַז איך האָב נישט פאַרשטאַנען איין וואָרט אפילו. דער שניידער האָט אַ ווונק געטאָן צו דער שניידערן, און די „מאַדאַם" האָט מיך אַרייַנגעבעטן אינעם אַנדערן חדר, וווּ ס'איז שוין געשטאַנען אָנגעגרייט אַ טיש מיט כל טוב, און געבעטן מיך, איך זאָל „פאַרנעמען אַ פּלאַץ".

— האָט קיין פאַריבל נישט, — זאָג איך — מיַין פּלאַץ וועט מסתמא נישט אַנטלויפן; איך בין אַ ייִד, וואָס קאַטאָרי בין געוווינט געוואָרן

מאַכן קידוש, איך קאָן נישט יוצא זײַן מיט אײַער שײנעם חזן מיטן ספּאַדיק, וואָס האָט אָפּגעמאַכט אין שול קידוש פאַר אַלע ייִדן.

— אָך! — מאַכן זײ צו מיר און טראָגן מיר אונטער אַ שײנעם זילבערנעם בעכער מיט אַ פלאַש ווײַן און שטעלן זיך אַוועק הערן, ווי איך מאַך קידוש.

אָפּגעמאַכט קידוש, רוף איך מיך אָן צום בעל־הבית:

— ווײסט איר, וואָס איך וועל אײַך זאָגן? ס'איז אַ רעכט ביסל משקה אַט דאָס אָ! איך האָב שוין לאַנג אַזאַ גלעזל ווײַן ניט געטרונקען. עס צעגײט זיך אין אַלע אברים!

— דאָס איז טאַקע אונדזער ווײַן, — רופט זיך אָן צו מיר דער שנײַדער מיט גדלות.

— וואָס הײסט, — זאָג איך — איר האַלט אַ ווײַנשענק אויך? אויב אַזוי, איז שוין רעכט: אפנים, אַז פון שנײַדערײַ אַלײן קאָן מען אַזוי ניט לעבן?

— נײן, — מאַכן זײ צו מיר מיט אַ פרײַנטלעך שמײכעלע — איר האָט אונדז ניט פאַרשטאַנען, וואָס מיר האָבן אײַך געזאָגט; אונדזער ווײַן — מײנען מיר ייִדיש ווײַן.

— ס'אַ משל! — זאָג איך — וואָס דען, נסך וועט איר מיר געבן?

— אַך, נײן! ס'איז אונדזער אײגענער ייִדישער ווײַן פון אונדזערע אײגענע ייִדישע ווײַנגערטנער, וואָס באַ אונדז אין ארץ־ישראל.

— באַ אײַך — זאָג איך — אין ארץ־ישראל? ארץ־ישראל איז דאָך דערווײַל דעם טערקס!

— ארץ־ישראל — רופט זיך אָן צו מיר דער שנײַדער מיט ברענענדיקע אויגן — ארץ־ישראל איז א ו נ ד ז ע ר ס ; ארץ־ישראל איז ג ע ו ו ע ן אונדזערס און עס וועט ז ײַ ן אונדזערס!

— אָמן הלוואַי! — מאַך איך צו אים. — באַ אונדז זאָגן מיר אויך אַלע מאָל לשנה הבאה בירושלים. נאָר לאָז פריִער קומען משיח, וועלן מיר אַלע, אם ירצה השם, גײן קײן ארץ־ישראל. דערווײַל האָט נאָך דאָרטן דער טערק צו שאַפן, און מיר זײַנען נאָך אַלץ די אײגענע שלעפּערס, דרײען זיך אַרום פון שמוגין צו בונין און זוכן דעם נעכטיקן טאָג...

איך האָב געזען, אַז דער שניידער וויל מיר עפּעס אָפּענטפערן; נאָר די שניידערן האָט אים אָפּגעהאַלטן און האָט אַ זאָג געטאָן צו אים מיט אַ שמייכעלע:

— דעם שמועס לאָז איבער אויף נאָך וועטשערע; לאָז דער אורח זיך גיין וואַשן, ער קער אַוודאי וועלן עסן.

„נישט קיין נאַרישע יידענע, — קלער איך מיר — כאָטש אַ שניי־דערס אַ ווייב!"

— לאָם איך האָבן אַזאַ יאָר, ווי איר זייט גערעכט! — זאָג איך צו איר. — קיין טאַנץ, זאָגט מען, גייט ניט פאַרן עסן...

גאַנץ פיין געוואַשן זיך, זעצן מיר זיך צום טיש. מיך באַזעצן איז אים אויסגעקומען פּונקט נעבן זיין ווייב. שניידער בלייבט שניידער... ס'איז מיר אויסגעקומען אַביסל פּריקרע, איבער דער טבע, נאָר דאָס פריינטשאַפט פון די בעלי־בתים צו מיר איז געווען אַזוי גרויס, אַז איך האָב מיך איינגעהויבן צו פילן דאָ גאַנץ היימיש. איין זאַך האָט מיר נאָר אויסגעוויזן אַביסל ווילד — דאָס, וואָס דעם שניידערס טעכטער ריידן צווישן זיך אויף זייער שפּראַך, וואָס איז שטאַרק פּ א כ אָ ז ש ע אויף אונדזער לשון־קודש.

— האָט קיין פאַראיבל נישט, — רוף איך מיך אָן צו מיינע בעלי־בתים — וואָס איך וועל אייך פרעגן; ווער עס פרעגט, דער בלאָנדזשעט ניט: אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך ריידן דאָס אייערע מיידלעך?

— אויף א ו נ ד ז ע ר שפּראַך, אויף העברעיש, — זאָגן זיי צו מיר — איר פאַרשטייט דען נישט קיין לשון־קודש?

— צי איך פאַרשטיי, — זאָג איך — איז קיין חידוש ניט; איך פאַרשטיי אייניקע ווערטער; אַ חדוש איז נאָר, וואָס ז יי פאַרשטייען! ווי קומט דאָס, וואָס מיידלעך ריידן בא אייך אויף לשון־קודש?

— וואָס הייסט, וואָס איז דאָס חדוש? — רופן זיך אָן די מייד־לעך. — העברעיש איז דאָך א ו נ ד ז ע ר שפּראַך! מע האָט אונדז געלערנט אין חדר אַלע אַנדערע שפּראַכן און העברעיש פריער פון אַלצדינג.

— וואָס איז שייך, — זאָג איך — מיידלעך לערנען בא אייך אין חדר? עפּעס הער איך פון אייך אַלע מאָל, איך בעט איבער אייער כבוד,

ווילדע זאכן. און וואָס איז דאָס בא אײַך פאַר חדרים אַזעלכע, וואָס מע לערנט דאָרט שפּראַכן גאָר, לשונות?

— סע רעדט זיך אַזוי חדרים! — מאַכט דער שנײַדער. — דאָס זײַנען, אייגנטלעך, אונדזערע יידישע שקאָלעס, יידישע גימנאַזיעס, סע־מינאַריעס.

— יידישע גימנאַזיעס? סעמינאַריעס? — זאָג איך. — איר מאַכט פון מיר חוזק. גלאַט ס'איז אַ קונץ, איר האָט דערטאַפּט אַ יידן און פירט אים אין באָד אַרײַן.

— חס ושלום! — מאַכן זיי צו מיר. — וואָס הייסט, מיר וועלן לאַכן פון אַ פרעמדן מענטשן? אָט וועט איר זען, יידישע גימנאַזיעס מיט אונדזערע יידישע גערטנער, מיט אונדזערע יידישע גמילות־חסדים־הײַ־זער, מיט אונדזער יידישער באַנק, מיט אונדזער...

— אַ יידישע באַנק? — זאָג איך און שפּרינג אונטער אַפּן בענקל. — טאַקע אַ באַנק, וואָס מע נעמט דאָרטן געלט? איז דאָך עס טאַקע, אַפּנים, אַן אמת, וואָס מע זאָגט, אַז עס וואַלגערט זיך דאָ בא אײַך גאָלד אין די גאַסן?

— אין די גאַסן? — זאָגן זיי צו מיר. — ניין! קיין גאָלד וואַל־גערט זיך נישט בא אונדז אין די גאַסן; נאָר געלויבט איז גאָט, מיר האָבן אַלצדינג, וואָס מיר באַדאַרפן...

— האָט קיין פאַריבל נישט, — זאָג איך — וואָס איך שלאָג אײַך איבער אין מיטן די רייד. דער שמש פון דער שול האָט מיר געזאָגט, אַז איר זײַט אַ... אַ.... בעל־מלאכה.

— אַ שנײַדער, — מאַכט ער צו מיר און גלעט זיך בא דער באָרד מיט גרויס גדלות — איך בין אַ שנײַדער, מײַן פאָטער איז געוועזן אַ שנײַ־דער און אַלע מײַנע ברידער זײַנען געוועזן שנײַדערס. אונדזער אַרבעט האָט אַ שם.

— און פרנסה — זאָג איך — האָט איר, ווי איך פאַרשטיי, דווקא בישקשהדיק?

— גאָט צו דאַנקען, — זאָגט ער — חוץ דאָס הויז, האָב איך נאָך צוויי הײַזער.

— אייגענע?

— וואָס דען, פרעמדע?

— ריינע? נישט קיין פארזעצטע?

— אוודאי. ווי דען אנדערש?

— נו, און איר ארבעט נאך היינט אויך מיט דער נאדל?

— אוודאי. איך האב געארבעט, איך ארבעט און וועל ארבעטן.

— אויב אזוי, — זאג איך — פארשטיי איך אייך ניט, וואס איר זייט פאר מענטשן; האבן הייזער אייגענע, נישט קיין פארזעצטע, און זיצן שטשאבען מיט דער נאדל, — דאס קומט שוין אוים בא מיר, האט קיין פאריבל נישט, פריש און געזונט און משוגע! נאך איין זאך האב איך אייך געוואלט פרעגן: ווי קומט דאס, וואס איך זע נישט בא אייך קיין דינסט? אין אייער גראד, קיין עין הרע, זאל מען נישט האלטן כאטש איין דינסט אין שטוב?

— אונדזערע דינסטן — רופט זיך אן צו מיר די שניידערן — זיי־נען שבת און יום־טוב פריי, אזוי ווי בא אונדז אין דער תורה שטייט געשריבן...

— אין דער תורה? — זאג איך. — ס'איז מיר א חדוש, וואס איר ווייסט די תורה בעסער ווי איך; איך בין, דאכט זיך, מעביר די סדרה אלע פרייטיק, און איך געדענק עפעס נישט אין דער תורה, אז דינסטן זאל מען גאר לאזן אף שבת פריי?

— וואס רעדט איר? — מאכט צו מיר איינע פון אירע טעכטער און טראגט מיר צו א תנ״ך און ווייזט מיר אן אף א פסוק אין דער סדרה „ואתחנן", ווו עס רעדט זיך וועגן שבת: „...למע ינוח — בבדי עס זאל רוען, עבדך — דיין קנעכט, ואמתך — און דיין דינסט, כמוך — אזוי ווי דו"...

— סא משל! — זאג איך. — מע זאל וועלן מקיים זיין אלצדינג, וואס אין דער תורה שטייט! איך פארשטיי ניט איין זאך: וויבאלד אז איר לאזט די דינסטן פריי, ווער זשע דערלאנגט אייך צום טיש?

— די קינדער, — מאכט צו מיר די שניידערן — מיינע קינדער זיינען אזוי דערצויגן, אז זיי טוען אלצדינג; זיי קאנען קאכן און באקן און וואשן און פרעסן. איר זעט אט די קוילעטשן? דאס איז מיין על־טערער טאכטערס ארבעט.

— אז אייער טאכטער —, זאג איך — איז יא אזא געראטענע,

קומט דאָך איר אַ חתן אַ רעכטן; אפשר וואָלט איך איר געדעדט אַ שדוך פון אונדזערע מקומות?

— אָ? — רופט זיך אָן צו מיר דאָס עלטערע מיידל מיט אַ געלעכטער — איך דאַנק אײַך זייער, איך בין שוין אַ כלה.

— האָסטו עפּעס אַ פֿײַנעם חתן? — מאַך איך צו איר.

— אָ! — רופט זי זיך אָן, ווערט רויט ווי פֿײַער און טראָגט מיר צו אַ „מעדאַליאָן" מיט אַ „פּאָטרעט" פון עפּעס אַ פּאַרשוין מיט „פּאַליעטן".

— וואָס איז דאָס — זאָג איך — פּאַר אַ „ידנעראַל"?

— דאָס איז אַן אינזשעניער פון ארץ־ישראל, — מאַכט צו מיר דער שנײַדער מיט גרוים גדלות, — ער דינט דאָרט בײַ דער באַן, וואָס מיר בויען בײַ אונדז אין ארץ־ישראל.

— וואָס פּאַר אַ מחותן — זאָג איך — זײַט איר מיט ארץ־ישראל? און ווי קומט איר אַהין?

— מיר פּאָרן אַהין — זאָגט ער — אַלע זומער. דאָרט איז פּאַראַן...

— איך ווייס — זאָג איך — וואָס דאָרט איז פּאַראַן. איך ווייס! דאָרטן איז פּאַראַן די פּאַרוויינטע וואַנט („כותל מערבי"), דער „מוטער רחלס קבר", די „מערת־המכפּלה"; ציגן, זאָגט מען, עסן דאָרטן באָקסערן און אַלטע ייִדן פֿאָרן אַהינצו שטאַרבן...

— עהע־הע! — רופט זיך אָן דער שנײַדער מיט אַ געלעכטער, און אַלע קוקן אויף מיר און לאַכן. — עס זעט אויס, אַז איר קומט טאַקע צו פֿאָרן פון הינטער די הרי־חושך; איר ווייס גאָר ניט, וואָס אין ארץ־ישראל טוט זיך. דאָס איז אַלץ געווען אַ מ אָ ל , אַ מ אָ ל !...

— וואָס הייסט אַמאָל? — זאָג איך. — נו, און הײַנט?

— הײַנט — זאָגט ער — האָבן מיר שוין דאָרטן, ברוך השם, אונדזערע עטלעכע הונדערט קאָלאָניעס, גאַנצע דערפער אייגענע, ווײַנגערטנער און ווײַנקעלערס, אַלערליי געשעפטן, פאַבריקעס, שיפן און באַנען אייגענע...

— טע־טע־טע! — רוף איך מיך אָן צו אים. — איר הייבט שוין אָן, מײַן ליבער שנײַדער, דאַכט מיר, פּאַרקריכן אין „אלף הששי" אַרײַן; איך האָב מורא, אַז אָט נאָך אַביסל, וואַקסט אויס בײַ אײַך אַ פּאַפּירענע בריק... לאָז מען בעסער געבן אַביסל „מים־אחרונים־וואַסער",

וועלן מיר בענטשן. איך וועל אייך זאָגן דעם אמת, עס דרייט זיך מיר אַזוי דער קאָפּ פון אַיערע מעשיות, אַז איך מוז מיך גיין צולייגן...

נאָכן בענטשן האָט מען מיך אַרײַנגעפירט אין אַ באַזונדער ציכטיק חדר, וווּ ס'איז שוין געווען צוגעגרייט פון מײַנעטוועגן אַ נאַכטלעגער מיט אַלע שאָלעמויזן.

אַזוי ווי איך האָב מיך אַרײַנגעלייגט אין בעטל אַרײַן, אַזוי בין איך אַנטשלאָפן געוואָרן, און עס האָט זיך מיר געפּלאָנטעט אַ גאַנצע נאַכט משוגעים, אַרץ־ישראל־ייִדן מיט טערקישע שאַלן, מיט מיידלעך, וואָס גייען אין „צעלענדערס” און ריידן לשון־קודש, און איך אַליין בין גאָר אַ מין „ידנעראל” מיט „פּאַליעטן”, און איך פיר די רויטע ייִדלעך אויף אַ פּאַפּירענע בריק... איך לויף, און די רויטע ייִדלעך לויפן מיר נאָך... פּלוצעם פיל איך, ווי די בריק ברעכט זיך... אַט־אַט פאַלן מיר, חס ושלום, אַלע אַרײַן אין ים אַרײַן... איך שרײַ „שמע ישראל” און... כאַפּ מיך אויף — אַהאַ, גרויסער טאָג, ס'איז שוין צײַט אין שול אַרײַן...

דאָס פערטע קאַפּיטל

(ער כאַפּט זיך אויף פונעם שלאָף. — אַ שוואַרצער בחור. — שבתדיקע טיי. — ער רעדט צו דער וואַנט. — זיי גייען אין שול אַרײַן. — אַלע מאָל נײַע חדושים).

— ווּ בין איך?

דאָס איז געווען דאָס ערשטע, וואָס עס איז מיר געקומען אויף דער מחשבה. איך האָב מיך אויפגעכאַפּט פונעם שלאָף און האָב מיך אָנגעהויבן אַרומקוקן, ווּ בין איך אין דער וועלט? דאָס ליכטיקייט, דאָס ריינקייט, דאָס ציכטיקייט, וואָס באַ זיי איז! איר זאָלט געבן אַ רענדל פאַר אַ וואַנץ... ווּ גיסט מען דאָ אָפּ נעגלוואַסער?

איך טו אַ קוק נעבן מײַן בעטל — שטייט אַ וואַש־קאַסטן אַ ווײַסער, אַ שפּיגלדיקער, מיט אַ קראַן; איך טו אַ ריר דעם קראַן — ברענען זאָלן זיי אָפּן פײַער! — סע שפּריצט מיט וואַסער פון אַלע זײַטן, אַ גאַנצע באָד!... פּלוצעם הער איך, עמעצער קלאַפּט מיר פון יענער זײַט טיר.

— ווער איז דאָרטן? ווער קלאַפּט?

— טראַך־טאַרעראַך!

— מיטן קאָפּ אין וואַנט! — זאָג איך און עפן אויף די טיר — עס שטייט עפּעס אַ גרויסער שוואַרצער בחורעץ, אַנגעטאָן שבתדיק, און גיט מיר אָפּ שלום־עליכם און פרעגט מיך:

— ווי אַזוי זייט איר געשלאָפן?

— וועמענס עסק איז דאָס? — זאָג איך. — ווער זייט איר?

— איך בין דאָ — זאָגט ער — אַן אַרבעטער באַם הער שניידער. ער האָט מיך געבעטן, איך זאָל אייַך אויפוואַרטן דאָ ביז איר וועט אויפשטיין פונעם שלאָף און גיין מיט אייַך אין שול אַרייַן, אויב איר האָט חשק גיין דאַווענען.

— אַזוי? — זאָג איך. — ביסטו, הייסט דאָס, אַן אַרבעטער־יונג באַם שניידער? זאָג־זשע מיר, איך בעט דיך, וואָס איז מיט דיר אַזוי די גדולה, וואָס דו האָסט זיך אַזוי אויסגעסטראָצלט, אויסגעפּוצט?

— פאַר וואָס נישט? וואָס האָב איך, זאָגט ער, צו זאָרגן? הענט, ברוך השם, האָב איך, מייַן באַדערפעניש פאַרדין איך מיר, קיין ווייַב און קינדער האָב איך נישט, נאָר אַן אַלטן בלינדן טאַטן, וואָס זיצט באַ מיר...

— סע פאַרשטייט זיך, — זאָג איך — ביסט גערעכט, הוליע קבצן! וויפל נעמסטו אַ וואָך באַם שניידער, ניט אום שבת דערמאָנענדיק?

— אַ פופציקער, — מאַכט ער — און אַ חוץ האָב איך אַ קליינעם חלק אין געשעפט.

— וואָס? וואָס בעלעבעטשעסטו? — מאַך איך צו אים. — איך פרעג דיך, וויפל נעמסטו אַ וואָך?

— איך זאָג דאָך אייַך אַ פופציקער, אַ חוץ פּראָצענט אין געשעפט.

ווער עס האָט נישט געזען אין יענער מינוט אונדז ביידן שטיין איינס אַקעגן אַנדערן, דער האָט קיין שיינס ניט געזען.

— פופציק קאַרבן אַ וואָך? — זאָג איך. — ווייַ איז מיר! באַ אונדז אַזאַ בחורל ווי דו, אַז גאָט העלפט אים, ער פאַרדינט דרייַ קאַרבן אַ וואָך, הייבט מען אים שוין אָן צו ריידן כלות. איך וועל דיר זאָגן דעם אמת, עס הייבט מיר שוין אָן באַנג טאָן, וואָס מייַן טאַטע האָט מיך נישט געלערנט שניידערייַ.

— וואָס דען איז אײַער מלאכה? — מאַכט ער צו מיר.

— מײַן מלאכה? — זאָג איך. — מײַן טאַטע איז נישט געווען קיין בעל־מלאכה, איך בין נישט קיין בעל־מלאכה און מײַנע קינדער וועלן נישט זײַן קיין בעלי־מלאכות, אם ירצה השם, מיט גאָטס הילף.

— וואָס־זשע דען זײַט איר?

— וואָס־זשע דען בין איך? אַ ייִד בין איך.

— איך מיין — זאָגט ער — וואָס איז אײַער טועבץ? מיט וואָס באַשעפטיקט איר זיך? פון וואָס לעבט איר?

— פון וואָס איך לעב? — זאָג איך. — פון וואָס גאָט גיט, פונעם ווינט לעבט מען.

— וואָס הייסט — זאָגט ער — פונעם ווינט?

— אָט דאָס הייסט! — זאָג איך. — מע דרייט זיך אַרום מיטן שטעקל אין מאַרק, טאָמער וועט גאָט צושיקן דאָס, יענץ, לאָקש, בווידעם, ציבעלעס — גאָט פירט אויס...

— און טאָן, הייסט דאָס, טוט איר גאָר נישט?

— וואָס הייסט — זאָג איך — גאָר נישט? מע טוט אַלצדינג, וואָס מע קאָן.

— וואָס־זשע קאָנט איר?

— אָט וועל איך דיר באַלד — זאָג איך — גיין דערציילן וואָס איך קאָן... זאָג מיר בעסער, נשמה מײַנע, וואָס טוסטו, ניט אום שבת דערמאָנענדיק, מיט אַזוי פיל געלט, וואָס דו פאַרדינסט, און פאַרוואָס האָסטו נישט חתונה?

— איך האָב דאָך אײַך געזאָגט, — מאַכט ער — אַז איך האַלט באַ זיך אַן אַלטן טאַטן אַ בלינדן...

— מילא איז וואָס? — זאָג איך. — איז שוין עק־וועלט? בכן, טאָר מע ניט חתונה האָבן?

— „כבוד־אָב"! — מאַכט ער צו מיר און שטשירעט די ציין. — „כבוד־אָב" איז נישט קיין קלייניקייט. מײַן אַלטער, זאָל מאריך ימים זײַן, לעבט זיך אָפּ באַ מיר אויף דער עלטער, ווי אַ גראַף; גאַנצע טעג ליגט ער באַ מיר אין גאָרטן און אַרבעט בעסער פון אַ זעענדיקן.

— ווי קומט צו דיר — זאָג איך — אַ גאָרטן?

— איך האָב — זאָגט ער — אַ שטוב מיט אַ גאָרטן. דאָס האָב איך בירושה טאַקע פֿון מײַן אַלטן.

— אויב אַזוי, — זאָג איך — מעגסטו אים טאַקע אָפּגעבן כּבוד; ער האָט דאָס בײַ דיר ערלעך פֿאַרדינט. איך וואָלט אַ בעלן געווען בײַ דיר מאָרגן, אם ירצה השם, אָנקוקן דײַן שטוב און זען, ווי דײַן טאַטע באַאַרבעט בלינדערהייט דײַן גאָרטן.

— איך בעט אײַך טאַקע, — מאַכט ער צו מיר — עס וועט זײַן בײַ מיר דער גרעסטער כּבוד, און מײַן אַלטער וועט זיך מחיה זײַן.

— וואָס איז ער געווען, דער טאַטע דײַנער? — זאָג איך צו אים — אויך אַ שנײַדער?

— ניין, — מאַכט ער — מײַן אַלטער איז געווען כּל ימיו אַ גערטנער.

— אַ גערטנער?

— אַ גערטנער.

— וואָס איז דאָס — זאָג איך — פֿאַר אַ פּרנסה?

— דאָס איז אַ מלאָכה, — זאָגט ער — ווי אַלע מלאָכות. מײַן אַלטער איז דערויף אַ גרויסער ספּעציאַליסט: זייען, זעצן, פֿלאַנצן ביימער — דערויף איז ער אַ בריה. ער האָט אָפּגעהאָרעוועט אַלע זײַנע יאָרן, צענויפֿגעשלאָגן אַ שטיקל קאַפּיטאַל, און אויף דער עלטער האָט ער געקויפֿט אַ שטוב מיט אַ שטיקל ערד און האָט באַאַרבעט און פֿאַרפֿלאַנצט אַ גאָרטן. ער האָט אַזוי ליב די דאָזיקע אַרבעט, אַז אַפֿילו איצט, בלינדערהייט, טרעט ער נישט אַרויס פֿונעם גאָרטן. ער איז קלאָר אין יעדן ביימעלע, ער ווייס איטלעכס צווײַגעלע, אים איז באַקאַנט יעדעס גרעזעלע — אַ קלייניקייט, אַ מענטש האָט פֿאַרבראַכט דאָס גאַנצע לעבן אַרום גרינוואַרג, צווישן ביימער און צווישן בלומען! ער האָט שטאַרק חשק געהאַט אויף דער עלטער אָוועקפֿאָרן אַהין, קיין ארץ־ישׂראל, איז ער, נישט פֿאַר אײַך געדאַכט, געפֿאַלן אויף די אויגן...

„נאַ דיר אַזאַ מין השגחה! — טראַכט איך מיר. — אַ ייִד זאָל גאָר ליב האָבן גרינוואַרג, ביימער און בלומען!... און אַ פּראָסטער ייִד אַ גערטנער האָט חשק אויף דער עלטער פֿאָרן קיין ארץ־ישׂראל!"...

— וואָס ווילט איר טרינקען, — מאַכט ער צו מיר — פֿרישע טיי, קאַווע אָדער אַ שאָל שאָקאָלאַדע?

— אַ דאַנק, — זאָג איך — איך בין דיר מוחל די פרישע טיי מיט דער קאַווע און מיטן שאָקאָלאַד; שבת טרינק איך טיי פונעם אַפּן־אויוון, און בײַ אײַך איז דאָך מסתמא אַ זודיקער סאַמאָוואַר לכבוד שבת?

— חס וחלילה! — זאָגט ער. — בײַ אונדז איז אינדערוואָכן אויך נישטאָ קיין סאַמאָוואַר.

— ווו־זשע נעמט איר זודיק וואַסער?

— פונעם קראַן.

— פון וואָסער קראַן?

פון דער וואַנט.

— פון וואָסער וואַנט?

— קומט, — זאָגט ער — וועל איך אײַך ווײַזן.

און ער פירט מיך אַרײַן אין קיך אַרײַן (ריין, ציכטיק, זויבער, כאָטש שפּיגל זיך!) און מאַכט צו מיר:

— זעט איר אָט דעם קראַן? דאָס איז אַ קראַן פון קאַלט וואַסער, און דער אַנדערער קראַן גיט אונדז הייס וואַסער, אַלע מאָל וויפל אירווילט.

— און דער דריטער קראַן — זאָג איך — וואָס איז פאַר אַ קראַן?

— דער דריטער קראַן — זאָגט ער — איז אַ קראַן פון עלעקטריע.

— וואָס איז דאָס — זאָג איך — פאַר אַ שלאַק?

— דאָס גיט פײַער, ליכטיקייט — מאַכט ער צו מיר און וויל אַ דריי טאָן עפּעס אַ שרײַפל.

— אום שבת? — זאָג איך. — אום שבת ווילסטו זיך שפּילן מיט פײַער? קום שוין בעסער אין שול אַרײַן! עס קער שוין זײַן גוט שפּעט.

— אָט וועל איך אײַך באַלד זאָגן, ווו מע האַלט. — מאַכט ער צו מיר און גייט צו צו דער וואַנט און טוט אַ דריי אַ רעדל: טררררר! — און טראָגט צו צום אויער עפּעס אַ טרײַבל און רעדט צו דער וואַנט: „נו־מער צוויי און צוואַנציק טויזנט אַכטהונדערט זעקס און זעכציק!... די שול?... איך בעט דעם שמש אויף אַ מינוט!... דער שמש?... זײַט אַזוי גוט, ווו האַלט מען בײַ אײַך?... האַ? אַ דאַנק"...

איך שטיי און קוק אים אָן, ווי אַ משוגענעם.

— שוין באַלד אויסנעמעניש, — מאַכט ער צו מיר — קומט!

— פון וואַנען ווייסטו? — זאָג איך. — האָסט געהאַט אַ ידיעה פון דער וואַנט?

— איך האָב געפרעגט דעם שמש.

— ווו האָסטו דאָ אַ שמש?

— איך האָב גערעדט מיטן שמש דורכן טעלעפאָן.

— טעלעפאָן? — זאָג איך. — וואָס איז דאָס פאַר אַ שוואַרץ יאָר?

— טעלעפאָן — מאַכט ער צו מיר — ווייסט איר נישט? טעלעפאָן — דאָס איז דאָך דער טעלעפאָן, וואָס מע רעדט אויף אים!

— וואָס הייסט — זאָג איך — מע רעדט אויף אים? ווי אַזוי רעדט מען דאָס אויף אים?

— ווי אַזוי רעדט מען? — זאָגט ער. — אַט וועל איך אײַך געבן צו פאַרשטיין. איך טו אַ דריי אַט־דאָ מיטן רעדעלע, דערהערט מען דאָרט, גייט יענער און דרייט דאָרטן, דערהער איך דאָ, הייבט מען אָן ריידן; און אַז מיר ריידן אויס, טו איך אַ דריי, נאָכדעם טוט ער אַ דריי — און אַן עק.

— טפו זאָלסטו ווערן! — מאַך איך צו אים. — האָסטו געזען אַ שנײַדערוק גיט צו פאַרשטיין! דריי איך, דרייסטו, דרייט יענער... איך וויל וויסן דעם שכל, וואָס דאָ שטעקט!

— דעם שכל — מאַכט ער צו מיר — פונעם טעלעגראַף ווייסט איר?

— סאַ משל! — זאָג איך. — דער טעלעגראַף איז עפּעס אַנדערש! דעם טעלעגראַף פאַרשטייט אַ מינדסט קינד! טעלעגראַף איז פאַראַן אור־מעטום! אַ טײַערע מציאה!

— פונקט דאָס אייגענע — מאַכט ער — איז דער טעלעפאָן: דאָרט איז מיט אַ דראָט און דאָ איז מיט אַ דראָט. דער חלוק איז נאָר, וואָס דאָרטן קלאַפּט מען און דאָ רעדט מען.

— אָט דאָס איז גאָר? — זאָג איך. — און איך האָב געמיינט מי יודע וואָס! קום, לאָמיר גיין אין שול אַרײַן.

גייענדיק מיט מײַן בחורעץ אין שול אַרײַן, האָב איך ערשט דערזען די שטאָט, ווי שיין זי איז, די געפּלאַסטערטע גאַסן, ווי ריין זיי זײַנען, און די הויכע ווײַסע ליכטיקע מויערן מיט די גרינע ביימער, וואָס

אַרום זיי. איך האָב מיר קיין מאָל גאָר נישט געקאָנט פאָרשטעלן אַזאַ מין ריינקייט, אַזאַ ציכטיקייט. „הלוואַי וואָלט געווען בײַ אונדז אינע־ווייניק כאָטש האַלב, ווי בײַ זיי אינדרויסן!" — אַזוי האָב איך מיר גע־קלערט. — „נאָר וווּ איז דאָ זייער גאָלד און זילבער, וואָס מע זאָגט, אַז עס וואַלגערט זיך דאָ אין די גאַסן?"

— וואָס זוכט איר? — מאַכט צו מיר דער בחור.

— דעם נעכטיקן טאָג, — זאָג איך.

פאַרפאַלן, — מאַכט ער צו מיר — איר וועט אים שוין אייביק נישט געפינען!

— אַ דאַנק דיר — זאָג איך — פאַר דער עצה; איך האָב גאָר ניט געוווּסט, אַז דו ביסט נאָך אַ חקרן אויך צו די צרות.

— פון אַ חקרן בין איך — זאָגט ער — נאָך ווײַט, נאָר עפּעס אין די קליינע אותיות פאַרשטיי איך אַביסל.

— האָסט געלערנט — זאָג איך — אין חדר אַמאָל?

— איך לערן הײַנט אויך.

— וואָס הייסט, דו לערנסט הײַנט אויך? ביסט דאָך — זאָג איך — אַן אַרבעטער, ווען האָסטו צײַט לערנען?

— פאַרנאַכט, — מאַכט ער צו מיר — אַלע פאַרנאַכט קלײַבן מיר זיך צונויף, בעלי־מלאכות, בעלי־עגלות, גערטנער, אַלע ייִדישע אַרבעטער אין שול אַרײַן און דאָרטן לערנט מען מיט אונדז לייענען און שרײַבן און רעכענען און גימנאַסטיקע.

— גימנאַסטיקע? — זאָג איך. — וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק?

— גימנאַסטיקע — זאָגט ער — הייסט לויפן, שפּרינגען, טאַנצן, ברעכן זיך, קלעטערן. דאָס לערנט מען בײַ אונדז פון קינדווײַז אויף אין אַלע ייִדישע חדרים.

— פאַרמאַלנע משוגעים! — זאָג איך. — טאַנצן, שפּרינגען, דראַ־פּען זיך אַף די גלײַכע ווענט? איר ווייסט וואָס אײַך פעלט נאָך? — מאַך איך צו אים.

— וואָס? — פרעגט ער מיך.

— גיין — זאָג איך — מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף!...

דאָס פינפטע קאַפּיטל

(דעם רבס דרשה. — אַקאַדעמיעס אין ארץ ישראל. — מע שמועסט וועגן די רויטע ייִדלעך. — יקום פורקן מיט אַן אָרגל. — אַ ייִדישער מי־שברך. — אַ נײַער משוגענער.)

געקומען אין שול אַרײַן זײַנען מיר שוין נאָך קריאת־התורה. אויבן, אויף דער בימה, איז געשטאַנען דער שיינער רב זייערער מיטן ווײַסן קאָלנער און מיטן פּירעקעכיקן ספּאָדיקל און האָט געהאַלטן אַ דרשה. דער עולם איז געזעסן אויף די ערטער, אַלע מיט הויכע שוואַרצע „צע־לענדערס" אויף די קעפּ און ווײַסע שאַרפעלעך אויפן האַלדז. פּונקט אַזאַ מין טראָגט מיר אונטער דער שמש מיטן מגן־דוד.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ פּאַטשיילע? — פרעג איך אים.

— ס'איז אַ טלית, — מאַכט ער צו מיר גאַנץ ערנסט.

— אַ שיינער טלית! — זאָג איך — עפּעס אויף געלעכטער, אַפּנים, אַ מין קינדערשפּיל!...

„וואָס קאָן ער זיי דאָ דרשענען? - - טראַכט איך מיר. — און וואָס פאַר אַ מוסר קאָן ער זיי דאָ זאָגן? מע זאָל נישט טראָגן אום שבת?... צי מע זאָל ניט קוקן אַרויף, אויף די ווײַבער?"...

איך כאַפּ אַ קוק אַרויף אויף דער ווײַבערשער שול — טאַטעניו! אָנ־געשטופּן מיט ווײַבער! און וואָסערע ווײַבער? פּריצות! היטעלעך און פעדערן, דימענטן און בריליאַנטן!... איך הער מיך אײַן אין דעם „רבינס" דרשה, טאָמער וועל איך קאָנען כאַפּן עפּעס אַ גוט וואָרט, הערן ווי ער טײַטשט אַ פּסוק, ווי ער זאָגט אַ פּשטל אַ שיינס, אָדער אַ משל אַ גוטן, אָדער אַזוי אַ גלײַך וואָרט — ווער? וואָס? ווען? ער שטייט און פּלאַפּלט גלאַט אַזוי, אין דער וועלט אַרײַן, און אָן אַ שום ניגון! ער רעדט פון זײַטיקע ענינים גאָר, וועגן בילדונג, וועגן ייִדישע אַקאַדעמיעס אין ארץ־ישראל. „ס'איז ווינציק, זאָגט ער, איין אַקאַדעמיע; מע באַ־דאַרף האָבן, זאָגט ער, לכל הפּחות, דרײַ אַקאַדעמיעס אין ארץ־ישראל!"...

„אַקאַדעמיעס גאָר אין ארץ־ישראל! — טראַכט איך מיר. — זיי ווייסן שוין גאָרניט וואָס אויסצוטראַכטן! אַ „מושב־זקנים" אין ארץ־ישראל, אַ „הקדש" — דאָס האָב איך געהערט; אָבער אַקאַדעמיעס? — משוגעים!"...

— „אַקאַדעמיעס — דרשעט ווײַטער דער רב — זײַנען פאַר אונדז טײַערער פון ברויט (סע פאַרשטייט זיך!). מחמת ברויט, זאָגט ער, איז נאָר אַ מיטל צום לעבן; און די תורה, זאָגט ער, איז דאָס לעבן אַליין". און ער פאַרפּראַוועט דאָס מיט אַ פּסוק: „כי עץ חיים היא — וואָרעם זי איז אַן אָנהאַלט פון ל ע ב ן , למחזיקים בה — צו די וואָס האַלטן זיך אָן איר... תורה! — שרײַט ער. — ליכטיקייט! בילדונג! וויסנשאַפט!"... און לאָזן לאָזט ער אויס אַזוי: „און לאָז מקוים ווערן די ווערטער: כי מציון תצא תורה"...

איך מיין, אַז דאָס איז אַן עק פון זײַן דרשה, טו איך דאָך אַ געשריי: „יקום פורקן מן שמיא"! — אַף אַ קול, ווי איך בין געוווינט געוואָרן בײַ אונדז; איך זע, דער גאַנצער עולם דרייט אויס די קעפּ אין מײַן זײַט און מע קוקט אַף מיר, ווי אַף אַ בער... און דער רב, דער מגיד, דרשעט ווײַטער, אַלץ פון זײַטיקע זאַכן: וועגן דער לאַגע פון ייִדן בכלל און וועגן אונדזערע רויטע ייִדלעך בפרט... און ער הייבט אָן דערציילן אַ מעשה פון „טויזנט איין נאַכט", אַז ס'איז פאַראַן אַף יענער זײַט סמבטיון (דאָס הייסט בײַ אונדז) אַ גוזמא ייִדן, וואָס מע רופט זיי „די רויטע ייִדלעך" (אַגיט ווייסט מען ניט!). „זייער צאָל, זאָגט ער, קאָן מען אַקוראַט ניט וויסן; נאָר מע רעכנט פון פינף ביז זיבן מיליאָן, און אפשר טאַקע אַלע אַכט (זאָלן אים אין די אויגן! שטיינער אים אין האַרצן! ער זאָל כאָטש זאָגן: „קיין עין הרע"...) מחמת זיי פּרוכפּערן זיך און מערן זיך זייער געשמאַק (כן ירבו וכן יפרצו!)... נאָר זייער לעבן, זאָגט ער, איז נעבעך קיין לעבן ניט, ס'איז אַ גאַנץ רחמנות אַף זיי, זיי גייען אויס פון הונגער, זיי ווערן דערוואָרגן אין ענגשאַפט, זיי גייען צו גרונט!"... ער צעלייגט דאָס אַף טעלער, מאָלט אויס נאָך צען מאָל אַזוי, ווי דאָס איז, און דער גאַנצער עולם קוקט אים גלײַך אין די ציין אַרײַן; אַלע מאָל לאָזט זיך הערן אַ זיפץ און אַ קרעכץ; און פון אויבן, בײַ די ווײַבער, זע איך, מע טראָגט ווײַסע טיכלעך צו די אויגן, מע זאָל מיינען, אַז זיי וויינען...

„וואָס פאַר גוטע מענטשן איר זײַט! — קלער איך מיר. — איר זיפצט און קרעכצט אַף אונדזערע צרות? וואָס טויג מיר אײַער זיפצן מיט אײַער קרעכצן? טרערן? וואָס דאַרפן מיר אײַערע טרערן? אַז איר גייט

שוין יאָ אַרײַן אין אונדזער לאַגע, העלפט־זשע אונדז מיט עפּעס אַנדערש! איר נעמט, לייגט זיך צעגויף און שיקט אונדז אַרײַן עטלעכע קער...״

דאָ דערמאָן איך מיך, אַז ס׳איז שבת, און שבת טאָר מען נישט קלערן פון קיין געלט־זאַכן... איך הער מיך צו, וואָס וועט ער דאָ אויס־פירן און מיט וואָס פאַר אַ פּסוק וועט ער אויסלאָזן די שיינע דרשה זײַנע?

— „אַף אונדז ליגט אַ חוב, זאָגט ער, אַרויסרײַסן אונדזערע אָרעמע אימגליקלעכע ברידער פון יענע אומגליקלעכע לענדער, און באַזעצן זיי אַף דער ערד פון אונדזער הייליק לאַנד... (אָ? ווער בעט זיי? וואָס האָבן זיי זיך צוגעטשעפּעט צום הייליקן לאַנד? העלפט אונדז בעסער דאָ בא אונדז, אַפן אָרט! אַ ווײַטע הילף, זאָגט מען, איז אַ נאָענטער טויט... וואַרט אַף פּרײַטיק, ועסטו עסן אַ קוילעטשל...) שוין צוויי טויזנט יאָר, זאָגט ער, אַז זיי וואַרטן אַף אונדז און בעטן זיך בא אונדז (עס הייבט זיך גאָרניט אָן!), אַז מיר זאָלן זיי אויסלייזן פונעם לאַנגן, פינצטערן בי־טערן גלות״. (ובזכות זה, זאָג איך, ובא לציון גואל.) „אמן״! — לאָזט אויס דער רב די שיינע דרשה זײַנע, און פון אויבן טוט אַ זעץ אַראָפּ אַ געזאַנג פון אַ גאַנצער קאַפּעליע זינגערלעך: „אַ־אַ־אָמן!״

איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז איך הער אַ קול פון אַ פידל, פון אַ פלייט און פון אַ טרומייט און פון אַ קאָנטערבאַס.

— עס שפּילן בא אײַך כלי־זמר אום שבת? — טו איך אַ פרעג שטילערהייט דעם שמש.

— ס׳איז נישט קיין כלי־זמר, — זאָגט דער שמש — ס׳איז אונד־זער אָרגאַן.

— אַן אָרגאַן! — זאָג איך. — וואָס איז דאָס פאַר אַן אינ־סטרומענט?

— אַן אָרגאַן — זאָגט ער צו מיר — ווייסט איר נישט? אָט דאָס, וואָס די לוויים האָבן געשפּילט דערויף אין בית־המקדש.

— הערסטו, אַן „אָרגעל״ — זאָג איך — אַזוי־זשע רעדט!

„עס האָט געקערט זײַן אַמאָל שיין בא אונדז! — טראַכט איך. — דער בית־המקדש מיטן כהן־גדול... דער אָרגעל האָט געשפּילט... די לוויים האָבן געזונגען... און אַפן מזבח האָט געברענט אשה — אַ פײַער־אָפּפער...

און פון די קרבנות האט זיך געלאזט הערן ריח־ניחות — א געשמאקער ריח"...

פלוצעם ווערן מיינע געדאנקען איבערגעריסן אינמיטן: דער שיינער חזן מיט דער געגאלטער מארדע טרעט ארויס און צעלאזט זיך מיט א „מי שברך", און דווקא אפן יידישן שטייגער, ווי בא אונדז רב הערש־בער, און אז עס קומט צו די ווערטער: „ופת לאורחים וצדקה לעניים", צעפעם־טעט ער זיך און צעיאכמערט זיך, ער נעמט איין א מיתה משונה! דעם „יין לקדוש ולהבדלה" שלינגט ער איין, מאכט אוועק מיט דער האנט, און פונעם „ופת לאורחים וצדקה לעניים" מאכט ער א גאנצן צימעס. ער פארקאטשעט זיך מיט א וואלעכל, חזרט איבער א מאל דרייסיק דעם „יפת לאורחים": „לאורחים, לאורחים, לאורחים!" און טאקע ווידער אמאל: „ופת לאורחים וצדקה לעניים! וצדקה! וצדקה! וצדקה לעניים! לעניים! לעניים!"... און אט בא דעם „לעניים" לאזט ער זיך אראפ מיט דער שטימע גאר־גאר נידעריק, און שטיל, שטיל, אף א ביי־קולכל, קוים־קוים וואס מע הערט: „ל־ע־נ־יי־ם"... און מיט א מאל עפנט ער גאר אויף א געמבע און טוט א געשריי: „וכל מי שעוסקים בצרכי צבור בא־מונה!" און קוועטשט דעם „באמונה" און מאכט בשעת מעשה א פרום פנים, גלייך ווי דער רוח כאפט אים אוועק.

„מיר ווייסן! — טראכט איך מיר. — מיר ווייסן גאנץ גוט וואס הייסט „עוסקים בצרכי צבור", און נאך „באמונה" דערצו! בא אונדז האט זיך איינער א יענקל, ער הייסט שוין היינט רב יענקל, אויסגעבויט א שטוב פון „צרכי צבור" און חתונה געמאכט קינדער דערפון... א ווילע פרנסה אט דאס „צרכי צבור", ווי איך בין א ייד! דערצו אז גאט גיט נאך א שטיקעלע הצלחה!"...

„וישלח ברכה והצלחה!" — לאזט אויס דער חזן און פאלט אריין שוין אין זייער משוגענעם נוסח אריין, און די משוררים אויבן זינגען, און דער ארגעל שפילט — שיין געדאוונט מוסף!

„גוואלד, וווּ נעמט מען אהער א פאר רויטע יידלעך? — קלער איך מיר. — נעכיי־בי וואלטן זיי זען אלצדינג, וואס איך זע! איך ווייס, איך ווייס, אז מע וועט מיר אינדערהיים נישט וועלן גלייבן"...

נאכדעם האט מען זיך געשטעלט שמונה־עשרה. שיין שטייט מען דא שמונה־עשרה, אזא יאר אף מיינע שונאים! מילא פון דאוונען שמו־

עסט מען נישט; קיינער דאַוונט דאָ ניט אַ וואָרט; מען איז יוצא מיטן חזנס זינגען און מיטן שפּילן פונעם אָרגעל. זיי שטייען אַלע ווי די טאָקן. עמעצער זאָל זיך דאָס געבן אַפּילו אַ שאָקל. גאָר נישט! אָבער טאַקע גאָלע גאָר נישט — שאַ!... איך האָב מיר געטאָן מיַינט און געשטאַנען שמונה־עשרה, ווי מע שטייט באַ אונדז... אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה, האָב איך אומגערן אָנגעטראָטן איינעם אָן אויסגעפּוצטן דיַיטש, וואָס איז געשטאַנען הינטער מיר, אַף די פּיס; האָט ער זיך געגעבן אַ וואָרף און האָט אָנגעטראָטן נאָך אַ דיַיטש, וואָס הינטער זיַינע פּלייצעס, און האָט אים אַראָפּגעוואָרפן דעם צעלענדער, און יענער דיַיטש — נאָך אַ דיַיטש, אַזוי אַז ס'איז געוואָרן אַ שטיקל בהלה אין שול, און דער גאַנ־צער עולם האָט געקוקט אַף מיר, גליַיך ווי זיי וואָלטן קיין מאָל קיין מענטשן ניט געזען...

— גוט שבת! — רופט זיך אָן צו מיר, אַרויסגייענדיק פון שול, מיַין בעל־הבית, דער לאַנגער שניַידער. — עס טוט מיר זייער באַנג, נאָר איך האָב איַיך געמוזט אָפּטרעטן מיַינעם אַ גוטן ברודער אַף היַינטיקס מאָל.

און מיט די דאָזיקע ווערטער גיט ער מיך איבער צו אַ געפּאַקט ייִדל מיט אַ שיין ביַיכל און מיט פוכקע הענט, ווי פּאַמפּעטשקעס.

— שלום עליכם! — מאַכט צו מיר דאָס געפּאַקטע ייִדל און שטופּט מיר אַריַין אַ פּאַמפּעטשקע אין דער האַנט אַריַין.

— עליכם־שלום! — זאָג איך אים. — מה שמכם?

— יצחק. — מאַכט ער צו מיר און קוקט מיר אין די אויגן אַריַין מיט אַזאַ מינע, גליַיך ווי איך וואָלט אים נעמען פאַר אָן אורח אַף שבת, ניט ער מיך.

— יצחק? — זאָג איך. — יצחק אַליין איז ווינציק; איך וואָלט וועלן וויסן וועמ זיַיט איר, וואָס זיַיט איר און וואָס איז איַיער טועכץ?

— איך בין — זאָגט ער — אַ היגער בעל־הבית. אַ סטאָלער בין איך.

— אַ סטאָלער? — זאָג איך. — אַ בעל־מלאכה, הייסט דאָס?

— אַ בעל־מלאכה! — מאַכט ער מיט אַזאַ מין גרויסקייט, גליַיך ווי ער וואָלט זאָגן, אַז ער איז אַ רב, אַ שוחט, אַ בעל־טאַקסע, אָדער אַ פאַרשריבענער שטאָט־שתדלן.

באַ אײַך — זאָג איך — איז קיין עין־הרע אַ גערעטעניש אָף בעלי־מלאכות, ווי איך זע אַרום.

— און וואָס — זאָגט ער — איז אײַער מלאכה?

— מײַן מלאכה? — זאָג איך — איך בין נישט קיין סטאָלער.

— וואָס־זשע דען — זאָגט ער — זײַט איר?

— אַ ייִד — זאָג איך — בין איך.

— איך ווייס! — זאָגט ער. — איך מיין, וואָס איז אײַער טועכץ? מיט וואָס פּאַרנעמט איר זיך?

— מיט וואָס איך פּאַרנעם זיך? — זאָג איך צו אים אָף קאַטאָוועס. — איך שרײַב ספרים.

— אַזוי? — זאָגט ער און מאַכט מיר אַ „בואי בשלום" און טוט זיך אַ נייג. — זײַט איר, הייסט דאָס, אַ שרײַבער? זייער אַ פײַנע מלאָכה! זייער אַן איידעלע אַרבעט! איך האָב אַ באַקאַנטן, טאַקע אַ שטיקל קרוב מײַנער, איז ער אויך אַ שרײַבער.

— וואָסער אַ שרײַבער — זאָג איך — איז ער? אַ מיידלשער שרײַבער, צי אַ שרײַבער, וואָס שרײַבט „פּראָשעניעס", יאַבעדעס און מסירות?

מײַן סטאָלער בלאָזט אָן די באַקן און צעלאַכט זיך אַזוי, אַז ער וועט שיער נישט צעשפּרונגען פאַר געלעכטער.

ע! — מאַכט ער צו מיר נאָכדעם, אַז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט. — איר זײַט דאָך טאַקע אַ רעכטער לץ!

— איר זײַט אַליין — זאָג איך — אַ גוטער לץ, אַ פאַרשלעפּטע קרענק, אַ מאַרשעלאָק, אַ פּיקהאָלץ, אַ פּיפּערנאָטער!

דערהערט פון מיר די דאָזיקע ווערטער, האָט זיך מײַן סטאָלער אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט באַ די זײַטן. ער האָט אָנגעבלאָזן דאָס פּנים, ווי אַ פּאַכיר, איז געוואָרן רויט, און האָט זיך אָנגעהויבן קאַטשען פאַר געלעכטער — איך האָב נאָר געמיינט, אַז ער איז אַראָפּ פונעם זינען.

דערזען, אַז איך האָב זיך אָפּגעשטעלט און קוק אָף אים, ווי אָף אַ משוגענעם, האָט ער מיטאַמאָל אויפגעהערט לאַכן, אויסגעווישט די אויגן און רופט זיך אָן צו מיר:

— האָט קיין פאַריבל נישט, איך האָב מיך נישט געקאָנט אײַנהאַלטן... באַ מיר איז אַ טבע פון לאַכן... אַז איך הער, מע לייענט מיר

אמאָל א לעבעדיקס, וואָס אַף צו לאַכן, לאַך איך אָן א שיעור... מײַן פרוי לײענט מיר אָפּט אַזעלכע ביכלעך, וואָס צום לאַכן... מײַן פרוי איז א געבילדעטע פרוי... זי וועט זיך מחיה זײַן, אַז זי וועט דערהערן, אַז איר זײַט א שרײַבער, א מחבר הייסט דאָס... מײַן פרוי האַלט זייער־זייער פון מחברים... ס'איז טאַקע זייער שיין, אַז גאָט גיט א טאַלאַנט און מע קאָן זײַן א מחבר!...

„וואָס מחברט ער מיר?! — קלער איך מיר. — איך האָב מיך גוט אַרײַנגעכאַפּט אַט־דאָ, ניטאָ וואָס צו ריידן!... מילא יענער, דער שנײַדער איז אַפילו א מאָדנער נפש, נאָר פאָרט עפּעס א שטיקל מענטש; און ער, אָט דער דאָזיקער סטאָלער, איז עפּעס גאָר א חושים; ניין, ער איז טאַקע פּשוט א משוגענער, ווי איך בין א ייִד, א משוגענער!"...

דאָס זעקסטע קאַפּיטל

(באַם סטאָלער צו דער סעודה. — א גדולה — זיי גייען אין סאָלדאַטן. — מע רעדט פון משיחן. — ער צערעדט זיך פון פֿײַער און פון וואַסער. — ייִדישע גאַזעטן און זשורנאַלן. — עונג שבת).

— דאָס איז מײַן פרוי, און דאָס איז דער אורח פון יענער זײַט סמבטיון; איך האָב זיי קוים אויסגעבעטן באַ ישראל דעם שנײַדער.

אַזוי האָט מיך פאָרגעשטעלט דער משוגענער סטאָלער פאַר זײַן ווײַב, א „מאַדאַם" מיט זייער שיינע אויגן און מיט קײַלעכיקע ברעמען. דערהערט די דאָזיקע ווערטער, איז די סטאָלערקע געוואָרן אַזוי פרייִלעך, גלײַך ווי מע וואָלט איר אָנגעזאָגט א בשורה, אַז זי האָט אויסגענומען דאָס גרויסע געווינס. זי האָט גאָרניט געוווּסט, ווו זי זאָל מיך אַנידערזעצן. זי האָט מיך אָפּגעשאָטן מיט ווערטער. זי האָט געוואָלט געוואָר ווערן באַ מיר אַלצדינג אין איין כהרף־עין, איך זאָל איר אויסדערציילן, וואָס באַ אונדז טוט זיך: צי ס'איז אמת, וואָס מע שרײַבט באַ זיי אַף אונדזערע רויטע ייִדלעך, אַז זיי זײַנען נאָך גאָר ווילד?

— ווילד? — זאָג איך. — זיי זײַנען נאָך אַזוי קלוג, ווי אײַערע ייִדן, און אפשר נאָך אַביסל קליגער. איין חסרון נאָר, וואָס קיין משוגעים זײַנען באַ אונדז נישטאָ.

— וואָס הייסט דאָס? — זאָגט זי. — וואָס מיינט איר דערמיט?... איך האָב געליינט עטלעכע באַשרײַבונגען וועגן אײַערע ברידער, אַז ס'איז בײַ אײַך נאָך גאָר פינצטער...

— אַז מע פאַרלעשט דאָס ליכט, — זאָג איך — איז אומעטום פינצטער...

— נשמה מײַנע! — רופט זיך אָן דער סטאָלער צו זײַן פרוי. — דו ווילסט זיך מיט ז יי אויסטענהן? האָסט נישט געטראָפן דעם אָרט. דער ייִד איז אַ שרײַבער, אַ פאַרפאַסער בײַ די רויטע ייִדלעך...

דערהערט די דאָזיקע ווערטער, האָב איך געמיינט, אַז די סטאָלערקע וועט אײַננעמען אַ מיתה משונה. זי האָט אויפגעהויבן אירע ברעמען נאָך העכער, ווי זיי זײַנען, און האָט מיך אָפּגעשאָטן מיט נײַע שאלות: ווער איך בין, און ווי אַזוי איז מײַן אמתער נאָמען, און וואָס פאַר ביכער האָב איך געמאַכט...

„וואָס עס האָט זיך מיר געחלומט יענע נאַכט און אַ גאַנץ יאָר — זאָל אויסגיין צום סטאָלערס קאָפּ! — אַזוי האָב איך מיר געטראַכט. — נאַ דיר גאָר אַזאַ מין קאָמעדיע! וואָס טוט מען? גיי דערצייל איר וואָס פאַר ביכער איך האָב געמאַכט, אַז איך האָב אויף מײַן לעבן ניט געזען אפילו, ווי אַזוי מע מאַכט אַ בוך?"... אַ גליק, וואָס דער סטאָלער האָט זיך אַרײַנגעמישט סאַמע אין מיטן שמועס.

— נשמה מײַנע! אונדזער אורח וויל עסן. די ביכער לאָז איבער אויף נאָכדעם, וועסט נאָך צײַט האָבן זיך אָנריידן מיט זיי פון די דאָזיקע זאַכן...

און מיר זײַנען געגאַנגען צום טיש.

איך האָב שוין אויף מײַן לעבן געזען שמחות, איך בין שוין אויף מײַן לעבן געווען אויף סעודות, אויף חתונות און אויף בריתן — אַזאַ סעודה, ווי בײַם סטאָלער איז געווען שבת בײַ־טאָג, האָב איך נאָך קיינמאָל נישט געזען. פון מאכלים און פון ווײַנען שמועס איך שוין נים; ס'איז געווען פון כל־טוב, טאַקע כיד המלך, עס וואָלט גענוג געווען פאַר נאָך עטלעכע אורחים. איך שמועס גלאַט פון דער שמחה אַליין, פון דער פריילעכקייט, וואָס בײַ זיי איז. אַ חוץ דעם סטאָלער מיט דער סטאָלערקע און עטלעכע קליינע קינדער, זײַנען געזעסן אַרום טיש אַ שטיק צען ייִנגלעך, שיינע,

לויטערע, געזונטע „כלאַפּצעס", איינס און איינס, און האָבן מקיים געווען דעם פּסוק „ויאכלו", דאָס הייסט, זיי האָבן געלייגט אין בײדע באַקן...

— ווער זיינען די דאָזיקע קנאַקערס? — רוף איך מיך אָן צום בעל־הבית תיכף נאָכן קידוש מאַכן (זייער ארץ־ישראל־וויין האָט אין זיך עפּעס א מין כוח, אז לאָז מען אויסטרינקען דאָס ערשטע גלעזל, אַזוי ווערט מען באַלד באַריידעוודיק און מע פילט זיך עפּעס „בגלופין"...).

— דאָס זיינען מיינע העלפערס, לערן־יינגלעך — מאַכט צו מיר דער סטאָלער מיט גדלות.

— גוטע פּיקערס! — זאָג איך. — עס וואָלט פון זיי געקאָנט זיין רעכטע סאָלדאַטן.

— זיי וועלן נאָך, אם ירצה השם, זיין סאָלדאַטן! — רופט זיך אָן דער סטאָלער.

— א גדולה אף דער באָבע! — זאָג איך. — א גליק וועט זיי טרעפן!

— איך האָב אָבער מורא, — מאַכט דער סטאָלער גאַנץ ערנסט, — אַז נישט אַלע וועלן קאָנען דינען.

— איר האָט מורא? — זאָג איך. — לייענט אָפּ קריאת־שמע.

— מחמת נישט אַלע — גיט מיר דער סטאָלער צו פאַרשטיין — וועלן האַלטן די מאָס, וואָס מע דאַרף, און א צוויי איז פאַראַן צווישן זיי קורצזיכטיקע, זיי האָבן א נידעריקע ראיה, האָב איך מורא, מע וועט זיי ניט נעמען...

— האָט איר — זאָג איך — מורא? אדרבה, מיר דאַכט, אז איר דאַרפט גיכער מורא האָבן פאַר יענע, וואָס טויגן יאָ!

— פאַר וואָס? — זאָגט דער סטאָלער.

— פאַר וואָס, פרעגט איר? פאַר שבת! איר ווילט מיך — זאָג איך — פריצעווען? צי איר רעדט דאָס טאַקע ערנסט? וואָס פאַר א שמחה קאָן זיין, אז מע טויג פאַר א סאָלדאַט?

— וואָס פאַר א שמחה קאָן זיין, אז איר טויגט פאַר א מענטשן? — רופט זיך אָן צו מיר איינער פון די יינגלעך.

— דו שווייג! — זאָג איך צו אים. — ביסט נאָך צו א יונגער צו־צעק, זאָלסט זיך אַרײַנמישן, בשעת עלטערע מענטשן ריידן צווישן זיך! חברה קוקן איינס אָף דאָס אַנדערע און שמייכלען. דער סטאָלער

ווינקט צו זיי און פאַרבײַסט אַ ליפּ, ווי איינער רעדט: „איר ווילט, אַפּנים, כאַפּן אַ פּסק?"...

— מאַכט מיר קלאָר, — זאָג איך — וואָס איז די גדולה, אַז גאָט העלפֿט, מע גייט אוועק פֿאַר אַ סאָלדאַט? בײַ מיר איז צו אַ קליין פּעפּעלע!

— איך וועל אײַך געבן צו פֿאַרשטיין — רופֿט זיך אָן די סטאַ־לערקע — ערשטנס, איז די דינסט אַליין אַן אײַנגענעמע זאַך; ס'איז אַ סימן, אַז מען איז געזונט און שטאַרק אויף אַלע אבֿרים. צווייטנס, איז שיין, אַז מען איז אַ סאָלדאַט: מען קאָן זיך דערדינען אַ כּבֿוד. און, דריטנס, באַדאַרפֿן מיר דאָך האָבן אונדזערע אייגענע סאָלדאַטן, אונד־זער אייגן חיל אין ארץ־ישׂראל. וואָס פֿאַר אַ פּנים האָט אַ פֿאָלק, וואָס וויל האָבן אַ לאַנד און האָט נישט קיין חיל?

— וואָס באַדאַרפֿט איר — זאָג איך — חיל? איר ווילט דען זיך גיין שלאָגן? מלחמה האַלטן מיט עמעצן?

— שלאָגן זיך, — זאָגט זי — מלחמה האַלטן וועלן מיר נישט באַדאַרפֿן מיט קיינעם; נאָר די מענטשן זײַנען נאָך נישט געקומען צו דער מדרגה אַז אַ מלוכה זאָל זיך קאָנען באַגיין אָן מיליטער, אָן סאָל־דאַטן...

— ווו האָט איר — זאָג איך — אַ מלוכה?

— וואָס הייסט? — זאָגט זי. — נו, און ארץ־ישׂראל?

— איר רעכנט, אַפּנים, — זאָג איך — טאַקע גאַנץ ערנסט, אַז משיח קומט שוין?

— משיח — זאָגן זיי אַלע מיט אַמאָל — איז שוין געקומען.

— מזל־טובֿ אײַך! — זאָג איך. — ווען איז ער דאָס געקומען צו אײַך?

— פֿון יענער מינוט אָן, — זאָגן זיי — זינט מיר האָבן אַלע ביז איינעם אָנגענומען דעם רעיון פֿון ישובֿ ארץ־ישׂראל, איז געקומען משיח.

— ווי אַזוי איז ער אָנגעקומען צו אײַך? — זאָג איך. — רײַטנדיק אויף אַ ווײַסן פֿערדל? און ווו איז אליהו הנבֿיא? און ווו איז די מלחמה פֿון גוג ומגוג? און ווו איז דער בלאָז פֿונעם שופֿר? און ווו איז דאָס ערדצי־טערניש? און ווו זײַנען די אַלע איבעריקע סימנים, וואָס באַווײַזן אויף משיחן? זעט נאָר, צי פּורט מען אײַך ניט אין באָד אַרײַן? קוקט זיך

נאָר צו צו אײַער משיחן, צי איז ער נישט קיין אפּעריסט? לאָז ער אײַך באַװײַזן אַ געשריפּטס, שװאַרץ אױף װײַס...

איך האָב זיך צערעדט פֿון פֿײַער און פֿון װאַסער. איך װײס גאָר ניט, פֿון װאַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אַזױ פֿיל רייד? דער גאַנ־צער עולם איז געזעסן און געשװיגן, געקוקט אײנס אױף דאָס אַנדערע און געחדושט זיך, װי קומט צו אַ רױט יִידל אַזױ פֿיל מאַטעריאַל? זײ האָבן, אַפּנים, אַ טעות געהאַט אין חשבון. זײ האָבן געמײנט אױף מיר, אַז ס'איז זיך גלאַט אַזױ אַ יִידל; צום סוף האָבן זײ אַרױסגעזען, אַז דאָס איז „אַ יִיד אַ זעלכער, װאָס קאַטאַרי װעל־כער"... האָבן זײ געקוקט אײנס אױף דאָס אַנדערע, נאָכדעם רופֿן זײ זיך אָן צו מיר:

— אפֿשר װילט איר אַביסל צולײגן זיך אָפּרוען נאָכן עסן? זאָגט, שעמט זיך נישט.

— װאָס איז דאָ פֿאַראַן — זאָג איך — צו שעמען זיך? און איר שלאָפֿט דען נישט שבת באַטאָג?

— נײן — זאָגן זײ.

— װאָס דען — זאָג איך — טוט איר?

— מיר — זאָגן זײ — װעלן זיך דורכגײן אין אונדזער פֿאָלקס־ביבליאָטעקע.

— װוּהין?

— אין אונדזער פֿאָלקס־ביבליאָטעקע.

— װאָס װעט איר דאָרטן טאָן? — פֿרעג איך זײ. — לערנען משניות, צי זאָגן תהלים?

— מיר װעלן געװאָר װערן — זאָגן זײ — װאָס טוט זיך נײַס אין דער יִידישער װעלט.

— נײַס — זאָג איך — װעט איר דאָך קאָנען הערן אין שול, בײַ מנחה למעריב.

— אין שול — זאָגן זײ — נײַס? װער גײט דען אין שול אַרײַן הערן נײַס? אַ שול איז דען אַ קלוב?

— אַ קלײניקײט — אַזעלכע צדיקים, װי איר זײַט! גאָט אין צי־צית!... זאָגט זשע מיר, איך בעט אײַך, װאָס איך װעל אײַך פֿרעגן:

הייסט דאָס, קלייבט איר זיך צענויף אַלע שבת נאָכן טיש אַהינצו־צו, ווי אַזוי רופט מען דאָס בא אייך?

— אין אונדזער פאָלקס־ביבליאָטעקע.

— וואָס זשע טוט איר דאָרטן — זאָג איך — אין יענער ביבליאָ־טעקע? איר קומט זיך צענויף, ווי להבדיל די גויים אין שענק, הייסט דאָס, און רעדט מסתמא דברים בטלים?

— מיר ריידן נישט דאָרטן — זאָגן זיי — קיין דברים בטלים; מיר לייענען יידישע צייטונגען, ביכער, זשורנאַלן, גאַזעטן.

— יידישע גאַזעטן? — זאָג איך. — אַ סך גאַזעטן? מסתמא איי־נעם אַ גאַזעט?

— פאַר וואָס נישט עטלעכע הונדערט?

— וואָס? עטלעכע הונדערט?!

— עטלעכע הונדערט.

— ווער — זאָג איך — באַדאַרף אַזוי פיל גאַזעטן? ווער לייענט דאָס אַזוי פיל?

— מיר אַלע — זאָגן זיי — לייענען. ווי קאָן מען דען לעבן אָן גאַזעטן און זשורנאַלן?

— סע פאַרשטייט זיך! — זאָג איך. — ווי קאָן זיך באַגיין אַ סטאָ־לער אָן אַ גאַזעט? נו, און די ווייבער? וואָס לייענען די ווייבער? מסתמא טייטש־חומש, צאינה־וראינה?

— דאָס אייגענע, — זאָגן זיי — וואָס מיר. וואָס איז דען די נפקה־מינה? מאַנצבילן, ווייבער?

— ס'איז שוין גאָר ניטאָ בא אייך — זאָג איך — קיין שום נפקא־מינה צווישן זכרים און נקבות? זייט איר דאָך, אַפּנים, טאַקע דאָס, וואָס מע טאָר נישט אויסזאָגן?... וועל איך מיך צולייגן כאַפּן אַ דרעמל לכבוד שבת, און איר גייט אייך געזונטערהייט אין אייער ווי אַזוי רופט מען דאָס, צו אייערע יידישע גאַזעטן...

„גאָ דיר גאָר אַזאַ מין פאַרגעניגן! — טראַכט איך מיר. — די גאַנצע וועלט איז זיך נוהג שבת נאָכן טיש זיך לייגן אַביסל שלאָפן; דאַכט זיך, קיין גרעסערער תענוג דערפון קאָן שוין גאָר ניט זיין! און זיי נעמען זיך צענויף אַלע אינאיינעם, גאַנץ קעקעליקהל, און מע לייענט גאַזעטן! אַ שיינע עובדה! אַזאַ מין עונג שבת! איבערגעקערטע מוחות! בא זיי

איז רעכט גיין אַן אַ היטל און גלייבן אין משיחן... ניט זינגען זמירות און האַלטן פון ארץ־ישראל... זיצן ווי די שררות, פרעסן און זויפן, און ליב האָבן די מלאכה... אַ זכר מיט אַ נקבה איז בײַ זיי אַלץ איין מטבע... אַ לאַנד פון משוגעים!״...

איך פאַל אַנידער אויף זייער אַ ווייך געלעגער, אַ סאַמעטענע סאָפע מיט „שפּרינגזינגעס״, און איך כאַפּ אַ דרעמל גאָר אויף אַן אַנדער מין אופן!

דאָס זיבעטע קאַפּיטל

(אַן אסיפה פון משוגעים. — ווידער אַקאַדעמיעס אין ארץ־ישראל! — עס שיטן זיך מיליאָנען. — אַ בריוו פון ראָטשילדן, וואָס וויל זיך אײַנקויפן אין חברה. — מען איז אים מוחל זײַנע מיליאָנען. — דאָס רויטע יידל קאָן זיך נישט אײַנהאַלטן און שפּרינגט אַרויס.)

שבת־צו־נאַכטס, אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט די אליהו־הנביאס, רופט איך מיך אָן צו דער סטאָלערקע (נישט קיין נאַרישע ייִדענע, כלעבן!):

— וואוהין איז דאָס אַזוי אויסגעפּוצט זיך פרי אײַער מאַן? אויף אַ מלוה־מלכהלע מסתמא?

— אויף אַן אסיפה, — מאַכט זי צו מיר, — איך גיי אויך אַהין; אויב איר זײַט אַ בעלן, קומט מיט מיר.

— נקבות גייען בײַ אײַך — זאָג איך — אויך אויף אסיפות?

— פאַר וואָס ניט? — זאָגט זי. — ווײַבער זײַנען דען קיין מענטשן נישט?

אוודאי איז דאָס אַ קלאָץ־קשיא — גיי געפין איר דערויף אַ תירוץ!...

— מכח וואָס — זאָג איך — איז בײַ אײַך אַן אסיפה? מכח דער טאַקסע? צי מכח שכירות דעם רבֿ? צי מכח דעקן דאָס אַלטע בית־המדרש? איך בין קלאָר אין ייִדישע אסיפות!...

— ניין, — זאָגט זי — דאָס איז אַן אסיפה מכח ארץ־ישראל.

— ווײַטער — זאָג איך — ארץ־ישראל? וואָס האָט איר זיך צוגעטשעפּעט צו ארץ־ישראל? אפנים, עס גייט אײַך מער ניט אָפּ?

— זאָלט איר טאַקע וויסן, — מאַכט זי צו מיר — אונדז גייט טאַקע מער נישט אָפּ. מיר האָבן אַלצדינג: אי געלט, אי געזונט, אי מענטשן, אי וויסנשאַפט; נאָר איין זאַך פעלט אונדז, אַז מיר זאָלן זיך קאָנען אויסגלײַכן מיט אַלע אַנדערע פעלקער — אַ לאַנד. אַז מיר וועלן האָבן אַ לאַנד, וועלן מיר זײַן אַ פאָלק. ארץ־ישראל — דאָס ייִדישע לאַנד, לעם ישראל — צום ייִדישן פאָלק...

„הערסטו, — קלער איך מיר — זי פאַרשטייט דאָך גאָר אױף לשון־קודש, ווי איך בין אַ ייִד! עמעצער פון אונדזערע לײַט זאָל שטיין בײַ דער זײַט, זען, ווי איך גיי שבת־צו־נאַכטס איינער אַליין מיט אַן אשת־איש איבער דער גאַס, און רייד מיט איר פון אַזעלכע מאָדנע ענינים, און נאָך אױף לשון־קודש דערצו, וואָלט ער געמיינט, אַז איך בין גאָר משוגע געוואָרן, אָדער ער וואָלט אַליין משוגע געוואָרן"...

— ווו וועט בײַ אײַך זײַן — זאָג איך — די אסיפה?

— בײַם ראַבינער — זאָגט זי — אין שטוב.

און מיר גייען צו צו אַ גרויסן מויער און קומען אַרײַן אין אַ גרויסער, שיינער, ליכטיקער זאַל. עטלעכע לאַנגע, מיט געוואַנט געדעקטע טישן, אַ סך בענקלעך און מענטשן, ייִדן און ווײַבער, בחורים און מיידלעך אָן אַ שיעור. גאַנץ אויבן־אָן זיצט איינער, אַ גרײַז־גרויער מאַן מיט ברילן, און קלינגט מיט אַ גלעקל. אַן אסיפה מיט אַ גלעקל זע איך דאָס ערשטע מאָל אױף מײַן לעבן! הײַנט די שטילקייט וואָס בײַ זיי איז. מע האָט מורא אויסרײדן אַ הויך וואָרט. ריידן רעדט מען בײַ זיי גאָר איינ־ציקווײַז. בשעת יענער האַלט אין מיטן ריידן, טאָר אים דער אַנדערער נישט מפסיק זײַן חלילה, ווי, להבדיל, בײַ אונדז דעם חזן, בשעת דער הויכער שמונה־עשרה... האָט איינער אָפּגערעדט, שטייט אויף דער אַנ־דערער און רעדט זיך זײַנס... אַלע אינאיינעם זאָלן ריידן, ווי בײַ אונדז, אשטייגער, — דאָס איז נישטאָ! און אפילו דער ראַבינער אַליין (שוין כלומרשט אַ רבֿ!), אַז ער וויל עפּעס זאָגן, פרעגט ער זיך אויך אָן בײַם אַלטן מיט די ברילן, צי מעג ער זאָגן אַ פּאָר ווערטער... וועט בײַ אונדז, אשטייגער, אַ רבֿ אָנפרעגן זיך בײַ עמעצן, צי ער זאָל ריידן? מע וויל ריידן — רעדט מען; צו וואָס באַדאַרף מען די אָנשטעלן? אײַ, יענער פאַלט מיר אַרײַן אין די רייד? פאַל איך אַרײַן צו י ע נ ע ם אין די רייד...

הײַנט די ענינים גופא, וואָס מע האָט דאָ גערעדט — עפּעס ווילדע ענינים! ס'איז שווער צו פֿאַרשטיין, וואָס זיי ווילן...

אײנער שטייט אויף און פֿרעגט אַ קשיא: מה נשתנה — פֿאַר וואָס איז הײַנטיקס יאָר ערגער פֿון אַלע יאָר? אַלע יאָר, זאָגט ער, נעמט מען בײַ אים געלט אַזוי פֿיל און אַזוי פֿיל, און הײַנטיקס יאָר האָט מען בײַ אים אַפֿילו קיין האַלב ניט גענומען! איר הערט אַן אומגליק?

דער אַנדערער שטייט אויף מיט אַן אַנדער טענה: למאי גיט מען אים ניט קיין אַרבעט, ער זאָל עפּעס קאָנען אַרבעטן לטובת הכלל? פֿאַר וואָס קומט דאָס אים, אַז דער און דער זאָל אַרבעטן דאָס און דאָס, און יענער זאָל טאָן יענץ און יענץ, און ער, נעבעך, דאַרף זיצן און וואַרטן, מ'אָמער וועט אים גאָט צושיקן עפּעס עמעצן אַ טובה טאָן?... איר פֿאַרשטייט, ווי מע האָט אים דאָ געקוילעט די קאַפּאָטע?...

דער דרימלער הייבט זיך אויף און לייגט אַנידער אַ צעטל פֿון דעם, וואָס מע האָט געטאָן ביז אַהער, און פֿון דעם, וואָס מע וואָלט געקאָנט טאָן, און פֿון דעם, וואָס ס'איז נאָך דאָ וואָס צו טאָן.

— געטאָן — זאָגט דער דאָזיקער חכם — האָבן מיר נאָך גאָרניט געטאָן. טאָמער האָבן מיר ביז אַהער געגרינדעט און אײַנגעלאָדעט אַזעלכע הונדערט קאָלאָניעס אייגענע אין ארץ־ישׂראל, איז דאָס אַ קלייניקייט. מיר וואָלטן שוין געקאָנט האָבן ביז איבער העכער טויזנט... טאָמער — זאָגט ער — האָבן מיר אין אונדזער נאַציאָנאַל־באַנק אַזעלכע צוויי הונדערט מיליאָן פֿונט שטערלינג, וואָלטן מיר, אײַנגנטלעך, באַדאַרפֿט האָבן אַצינד, צום ווייניקסטן, אַ פּאָר מיליאַרדן. נאָך די גרויסע נדבות מיט די גרויסע ירושות, וואָס אונדזערע גבירים האָבן אָפּגעזאָגט אַף אונדזער פֿאָנד, וואָלט אונדז אָנגעשטאַנען, מיר זאָלן שוין איצטער קאָנען אָפּקויפֿן גאַנץ ארץ־ישׂראל און צערעכענען זיך מיטן טערק ביז דער לעצטער פּרוטה... איך ווייס, זאָגט ער, איר וועט מיר אָפּענטפֿערן, אַז מיר האָבן אַ סך געלט און אַ סך צײַט אויסגעגעבן אַף קולטור. באַדאַרף איך אײַך אָבער דערויף אָפּענטפֿערן צוריק, אַז מיר האָבן דאָ אויך אַ סך ווייניקער, ווי מיר וואָלטן געקאָנט האָבן ביז אַהער... אונדזער העכר ראַבינער איז גאַנץ גערעכט געווען, וואָס ער האָט אונדז הײַנט אין שול אויסגעוואָרפֿן, אַז אײן יידישע אַקאַדעמיע אין גאַנץ ארץ־ישׂראל איז

קאָרג. אונדז וואָלט אָנגעשטאַנען, מיר זאָלן האָבן דרײַ אַקאַדעמיעס, פֿיר אַקאַדעמיעס, פֿינף אַקאַדעמיעס!...

איך שטיי נאָר פֿונדערווײַטן און באַטראַכט די דאָזיקע מאָדנע מינים יִדן. ווידער אַקאַדעמיעס אין ארץ־ישראל? איין אַקאַדעמיע אַף גאַנץ ארץ־ישראל איז זיי קאָרג; זיי באַדאַרפֿן האָבן צען אַקאַדעמיעס, הונדערט אַקאַדעמיעס, טויזנט אַקאַדעמיעס, מיליאָנען אַקאַדעמיעס!...

דער חכם זעצט זיך אַנידער, און עס שטייט אויף אַ נײַער תנא און באַקלאָגט זיך אַף דער לאַגע פֿון די יִדישע גערטנער אין ארץ־ישראל, וואָס זיי האָבן הײַנטיקס יאָר ניט געקאָנט אַרײַנטראָגן אין פֿאָנד אַרײַן מער פֿון אַ האַלבן מיליאָן פֿראַנק... נאָר אויב, זאָגט ער, די לאַגע פֿון די גערטנער איז נישט אַם בעסטן, איז די לאַגע פֿון די בעלי־מלאכות אין ארץ־ישראל גאָר טרויעריק: די בעלי־מלאכות אין ארץ־ישראל, זאָגט ער, האָבן תמיד געהאַט זייער אייגענע ביבליאָטעקע, און הײַנט זײַנען זיי נעבעך געבליבן אָן אַ ביבליאָטעקע: זי איז אָפּגעברענט געוואָרן, און זיי מוזן גיין אין פֿרעמדע ביבליאָטעקעס (אַ גאָטס רחמנות אַף זיי!...). הײַנט, זאָגט ער, די יִדישע אַרבעטער פֿונעם אײַזנבאַן אין ארץ־ישראל — די זײַנען גאָר אומגליקלעך: ביז אַהער האָבן זיי געהאַט זייער אייגן טעאַטער, און איצט איז דאָס טעאַטער צעפֿאַלן געוואָרן, וואָרעם די בעסטע שפּילער האָבן חתונה געהאַט און זײַנען זיך צעפֿאָרן, דער אַהער, דער אַהין. און דערווײַלע זײַנען נעבעך די יִדישע באַן־אַרבעטער געבליבן אָן אַ טעאַטער (אַ שטיין קאָן אויך צעגאָסן ווערן פֿון געוויין!... אַ קלייניקייט — יִדישע באַן־אַרבעטער זײַנען געבליבן אָן אַ זיידן!...).

נאָך דעם תנא שטייט אויף נאָך אַ חברה־מאַן פֿון די יונגע לײַט און רעדט מיט פֿײַער, פֿאַלט אָן אַף דער חברה „כרמל" און זאָגט, אַז די חברה „כרמל" איז די רײַכסטע צווישן אַלע יִדישע חברות; ס'איז אַ יושר, אַז די חברה „כרמל" זאָל געבן ווײַן אַף אַלע יִדישע בקור־הולימס אין ארץ־ישראל אומזיסט. נישקשה, זאָגט ער, טאָמער וועט די חברה „כרמל" פֿאַרדינען ווינציקער מיט עטלעכע הונדערט טויזנט קערבלעך אַ יאָר, איז אויך אָן אַן אומגליק! דער גוטער יאָר וועט זיי נישט נעמען!...

נאָך אים שטייט אויף איינער, אַ יונגערמאַנטשיק, און לייענט פֿון אַ פּאַפּיר עפּעס אַ גאַנצע מגילה מכּח מיליטער, מכּח יִדיש חיל, לייגט פֿאָר

נייע פּלאַנען, ווי אַזוי און וואָס און ווען, און אַלע הערן אים אויס מיט קאָפּ, פרעגן קשיות, און ער פאַרענטפערט זיי. און אַז ער לאָזט אויס, ווערט אַ פּאַטשעריי „בראַוואָ!” און אַ געשריי: „הידד!” „הידד!” — מע קאָן טויב ווערן!...

צום סוף שטייט אויף דער בעל־הבית אַליין, דאָס הייסט, דער ראַבי־נער, און לייענט איבער אַ בריוו פון רויטשילדן. פונעם לייענען פאַרשטיי איך, אַז רויטשילד שמייכלט זיך צו צו דער חברה, ער וויל ווערן אַ חברה־מאַן גלייך מיט אַלע, און זאָגט זיי צו „הרים וגבעות”, שיט מיט מי־ליאָנען.

איך שטיי און באַטראַכט זיי און קלער מיר: באַ אונדז, אַז ס'זאָל זיך טרעפן, אַשטייגער, אַזאַ מעשה: אַ גביר זאָל זיך וועלן איינקויפן אין חברה, — איך ווייס וואָס עס וואָלט געווען? מע וואָלט געקראָכן אַף אַלע פיר, מע וואָלט פאַר פרייד געגאַנגען אַ טענצל! וואָרעם באַ אונדז אַ גביר אַז ער זאָגט נאָר אַ גוט וואָרט אַליין, אָן געלט, איז מען שוין אויך צופרידן: „דער גביר האָט גערעדט, דער גביר האָט געזאָגט, דער גביר האָט גענומען באַם שמש אַ שמעק טאַבאַקע און האָט אַ ניס גע־טאָן, צו געזונט זאָל אים זיין! צו לאַנגע יאָר!...” איך האָב געמיינט, אַז חברה וועט דאָ צעגאַנגען ווערן פאַר תענוג; צום סוף — ווער? וואָס? ס'איז געווען אַ סך אַזעלכע, וואָס האָבן געפרעגט קשיות: „ווו איז גע־ווען רויטשילד פריער, דעמאָלט, ווען מע האָט אים באַדאַרפט? דע־מאָלט, ווען מען איז צו אים געקראָכן? דעמאָלט, ווען עס האָבן זיך גע־גאָסן יידישע טרערן און יידיש בלוט? דעמאָלט האָט ער זיך פאַרשלאָסן בחדרי־חדרים? דעמאָלט האָט ער ניט פאַרשטאַנען קיין יידיש?... איצט, אַז גאָט האָט אונדז געהאָלפן, מיר האָבן זיך מיט אונדזער אייגענער הילף אַרויפגעשלאָגן אַף אַ דרך, איצט, אַז גאָט האָט אונדז מזכה געווען, אונדזער פאָלק הייבט אָן ווערן לייטן גלייך, קומען צו אונדז אונדזערע צאַפּעס — (אַ שייגעץ קאָן!) און ווילן זיך איינקויפן מיט זייערע מילי־אָנען, בכדי זיי זאָלן קאָנען זאָגן אַ דעה? ניין, באַ אונדז פאַרקויפט זיך נישט קיין כבוד פאַר קיין געלט! כבוד באַדאַרף מען באַ אונדז פ א ר־ד י נ ע ן , פ א ר ה א ר ע ו ו ע ן ! מיר דאַרפן ניט רויטשילדן! מיר דאַרפן ניט זיינע מיליאָנען!”

דאָ האָב איך זיך שוין מער ניט געקאָנט אײַנהאַלטן און בין אַרויסגעשפּרונגען.

— רבותים! — האָב איך מיך אָנגערופן צו זיי אַף אַ קול. — האָט קיין פּאַריבל נישט, וואָס איך, אַ ווילד־פרעמדער גאַר, אַן אורח פון יענער זײַט סמבטיון, שפּרינג אַרויס און מיש מיך אַרײַן אין אײַערע ענינים. מע זאָגט בײַ אונדז אַ ווערטל: „אַ גאַסט קומט אַף אַ ווײַל — און זעט אַף אַ מײַל". איך בעט בײַ אײַך נאָך אַמאָל הונדערט מאָל מחילה, איר ווײַזט מיר אויס אין מײַנע אויגן ריין משוגע! מילא, דעם אומגליק, וואָס די באַן־אַרבעטער אין ארץ־ישראל זײַנען געבליבן, ניט דאָ געדאַכט, ניט פאַר קיין ייִדן געדאַכט, אָן אַ טעאַטער, — דאָס בין איך אײַך מוחל. נאָר דאָס, וואָס דער דאָזיקער עזות־מחוצף־פּנים האָט נאָר־וואָס גערעדט קעגן אַזאַ מענטשן, ווי רויטשילד, — אַ קלייניקייט רויטשילד! — דאָס, זאָג איך, איז שוין אַזאַ עוולה, וואָס איך קאָן דאָס שוין ניט איבערטראָגן! בײַ אונדז וואָלט מען אַזאַ חברה־מאַן אָנגעריגעלייגט און מע וואָלט אים, איך בעט איבער אײַער כבוד, אַרײַנגעפּידלט אין ווי־הייסט־מען־דאָס אַ שטיקלעך זעכציק, ער זאָל וויסן הלכות דרך־ארץ, ווי אַזוי צו ריידן קעגן אַ גביר! איך זאָל זײַן באַקאַנט מיט רויטשילדן, וואָלט איך אים דער ערשטער איבערגעגעבן וואָס דאָ האָט זיך אָפּגעטאָן! ס'איז אַ מצווה, מע זאָל אַזעלכע שקצים, עזות־פּנימער, צערײַסן, ווי מע צערײַסט אַ הערינג אום ערב יום כּפּור! אדרבה, זאָגט אפשר, אַז ניין?...

דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, האָבן זיי זיך, אַפּנים, שטאַרק פאַרשעמט, מחמת זיי האָבן מיר נישט געענטפערט דאָס אַנדערע וואָרט; זיי האָבן זיך נאָר איבערגעקוקט איינס מיט דאָס אַנדערע, געשמייכלט און געשושקעט זיך שטילערהייט... עס ווײַזט אויס, אַז זיי האָבן מורא געהאַט, טאָמער, אַ קשיא אַף אַ מעשה, נעם איך און איך שרײַב מאָקע אַוועק וועגן דעם צו רויטשילדן?...

— מיר וועלן אײַך ביסלעכווײַז קלאָר מאַכן, — רופט זיך אָן צו מיר דער רב — מיר וועלן אײַך...

— איר האָט מיך ניט — זאָג איך — וואָס קלאָר צו מאַכן; איך בין נאָך, ברוך השם, בײַ אַלע געדאַנקען...

דער אַלטער, וואָס מיט די ברילן, טוט אַ קלונג מיטן גלעקל און

זאָגט, אַז די אסיפה איז אויס אסיפה, און דער עולם הייבט זיך אויף און מע זינגט אינאיינעם אַ ליד אַף לשון־קודש, וואָס הייבט זיך אָן און לאָזט זיך אויס מיט די ווערטער: „עוד לא אבדה תקותנו!" אַלע זינגען: אי די אַלטע לײַט, אי די יונגע, אי די זכרים, אי די נקבות — ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכן!...

— איר האָט דאָס גוט געזאָגט! — מאַכט צו מיר דער סטאָלער צוריקוועגס און בלאָזט זיך אָן ווי אַ פּאַכיר און ווערט צעפּלאַצט לאַכנדיק.

— איך האָב אָבער באַלד פאַרשטאַנען, אַז איר מאַכט פון זיי אַ שפּאַס.

— אַוודאי! — זאָג איך. — איר פאַרשטייט מער פון אַ טויטן! איר פאַרשטייט פּונקט אַזוי פיל, וויפל מײַן שטיוול!

דער סטאָלער כאַפּט זיך אָן מיט ביידע הענט בײַ די זײַטן און קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער.

— ס'איז שוין אַף אײַך ווידער — זאָג איך — אָנגעפאַלן דאָס לעבעריקע? שוטה בן פיקהאַלץ! רב שעיה קאָטער! רב מענדע לאָקש! אברהמל כיריק! בערל באַס! חיים טראַסק! מאָטל וואַרעניק!...

ער לאַכט נאָך שטאַרקער, ער ווערט שיער נישט צעזעצט פאַר געלעכטער!

איך טו אַ שפּײַ אַף דעם משוגענעם סטאָלער און פאַרטיף מיך אין מחשבות: וואָס זײַנען זיי פאַר ברואים?... פון דעם שבת צו־נאַכטס, מיט די אַלע רעדעס, מיט זייערע מיליאָנען דרייט זיך מיר אַזוי דער קאָפּ, אַז איך ווייס שוין גאָר ניט אַף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. איינס פון די ביידע: אָדער זיי זײַנען משוגעים, אָדער איך בין משוגע?...

אָיך, זיי זײַנען די אמתע משוגעים!...

ענדע ערשטער טייל.

געשריבן אין יאָר 1900

מעשיות פון טויזנט איין נאַכט

דערציילט בהרחבה פון אַ קרושניקער ייִדן, וואָס זיצט זיצט ער אין קרושניק נאָר רופן רופט מען אים „יאַנקל יונעוער", ווײַל ער איז פון יונעוו, פאָרנדיק אפֿן שיף פון קאָפּענהאַגען ביז ניו־יאָרק, און איבערגעגעבן וואָרט אין וואָרט.

.1

יאַנקל יונעווער פון קרושניק.

— — — פאָרט איר, הייסט עס, פּאַני שלום־עליכם, אויך אַהינ־צוצו, ווי אַלע? — זייער אַנגעלייגט!

נישט מחמת, ווי זאָגט איר, צרת רבים חצי נחמה. חס ושלום! אדרבה, פאַרקערט! למאַי זאָל איך זאָגן? נאָר וואָס דען? גלאַט אַזוי, ס'איז עפּעס היימלעכער אַף דער נשמה צו וויסן, אַז א ו נ ד ז ע ר שלום־עליכם, איר פאַרשטייט צי ניין, פאָרט אויך מיט אונדז, פּשוטע עמיגראַנטן, אַף איין שיף, אַהין, אין יענעם לאַנד אַרײַן, וואָס גאָט האָט באַשאַפֿן פון ייִדנס וועגן, זיי זאָלן האָבן וווּהין צו אַנטלויפן, אַז עס טרעפט זיך אַ צרה שלא תבוא, אַן אומגליק, אַ פּאָגראָם, אַ מלחמה...

איך וועל אײַך זאָגן דעם אמת — עס גלייבט זיך עפּעס גאָר ניט, אַז ס'איז נאָך פאַראַן הײַנטיקע צײַטן ערגעץ אַף דער וועלט אַזאַ ניכ־טער ווינקל, ווו מענטשן זײַנען ניט פאַרשכורט פון בלוט און מע קווי־לעט זיך ניט אין די אַלפים, ווי מע קוילעט בײַ אונדז, אַשטייגער, עופות, אַז עס קומט ערב יום־כפור צו די כפרות, און מע האַקט ניט איינס דאָס אַנדערע, ווי מע האַקט הערינג, און מע בראָקט ניט קיין מענטשן, ווי מע בראָקט קרויט...

ווי מיינט איר, מיר וועלן אמאָל קומען אהין, אין דעם אַמעריקאַ, צי וועד־וואָס?

איך ווייס נישט, ווי אַזוי איר דאָרטן, אויבן, אין די קאַיוטן פון ערשטער קלאַס — נאָר מיר אָט־דאָ, פּאַסאַזשירן פון דריטן קלאַס, האָבן שוין אָוועקגעגעבן, ווי זאָגט איר, דער מאַמעס מילך, געבן זאָל זיי גאָט אַ בייז קווימל, דערפאַר וואָס זיי האָבן צוגעטראַכט אַלע גוטן זאַכן אויף דורכצוּוועלכערן די שטאַרקסטע פעסטונגען און אויף דורכצוברעכן אייזערנע מויערן און אויף צו מזיקן, אומברענגען די גאַנצע וועלט!

וואָלט דען נישט גלייכער געווען, זאָגט שוין איר אַליין, מע זאָל עפּעס צוטראַכטן אַ מיטל אויף צו פאַרגרינגערן די דאָזיקע שווערע אומגליקלעכע נסיעה אויפן ים?

ניין, אַמער האָבן זיי בעסער אָוועקגעלייגט דעם קאָפּ אויף שמד־שטיק, אויף אַ „צוויי־און־פערציקער", מיט אַלערליי באַמבעס: אַזעלכע, וואָס גנבענען זיך אונטער אונטערן וואַסער און דערציילן דעם פּסוק, און אַזעלכע, וואָס שיסן פון אויבן גאָר, אַזש פון יענער זייט כמארע — צו ברענגען אַ חורבן אויף דער וועלט און צו מאַכן אַ תל פון עם גאַנצן רעשטל יידישקייט... און אַז מע האָט זיך גענומען אויף אונדזער ביסל יידן, און אַז די גאַנצע מלחמה איז נאָר צוליב אונדז, איר פאַרשטייט צי ניין — אַ י י ד י ש ע מ ל ח מ ה — דאָס איז דאָך אַזוי קלאָר, ווי דער טאָג, וואָרעם אַז ניט — צו וואָס דען האָט דער אייבערשטער געפירט אַזוי, אַז גראָד אָט דאָ, אויף דעם שטיקל אָרט, איז זיי געפעלן צו שלאָגן זיך און הרגענען זיך, צו קוילען זיך און צו יאָשען זיך? וואָס איז? דער דייטש האָט זיך איינגעעשפּאַרט, ער וויל דווקא לאָדזש און דווקא וואַרשאָ! און פּאַניע פון זיין זייט קריכט אַלץ אהין — אויף קראָקע מיט לעמבעריג קריכט ער! איז דאָך ממה נפשך: אַז דיר, דייטש, שמעקט אַזוי אונדזער וואַרשאָ מיט אונדזער לאָדזש, און דיר, פּאַניע, איז געפעלן קראָקע מיט לעמבעריג — איז דאָך עס אַ פּשוטע זאַך: נעמט מען און מע מאַכט אַ בייט — און שוין! צו וואָס איז דאָס שלאָגן זיך? מיטן קוילען זיך? מיטן יאָשען זיך? און ועל כולם — וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר, מיט יאַנקל יונעוער, און מיט מיינע קינדער, וואָס מיר זאָלן גיין אָוועקלייגן דעם קאָפּ צוליב דעם, וואָס דייטש וועט געוועלטיקן אין קוטנע און פּאַניע אין פּשעמישל? עס קומט אויס גלייך, ווי אויסער פּוילן און

אויסער גאַליציע איז שוין גאָר מער קיין וועלט נישטאָ, אָן עק! אַיַי, וועט איר מיך פרעגן, למאי בעלגיע? וועל איך אַיַיך ענטפערן: למאי קרושניק?

איר קוקט מיך אָן, פּאַני שלום־עליכם, וואָס איז דאָס פאַר אַ קרושניק, וואָס איך האָב אַ העזה דאָס צו פאַרגלייַכן צו אַייַער **בעלגיע**, להבדיל? קרושניק, איר פאַרשטייט צי ניין, איז זיך אַ קליין שטעטל, ניט גרעסער פון יונעוו, און ביידע שטעטלעך, קרושניק און יונעוו, גע־פינען זיך אין לובלינער גובערניע איינס נעבן אַנדערן **טאַקע**.

אַז אירט אַ פרעג טאָן, נאַפּשיקלאַד: „ווו איז דאָס ערגעץ קרושניק?" וועט מען אַייַך ענטפערן: „קרושניק? — ניט וויַיט פון יונעוו". ווו־זשע איז יונעוו? — „ניט וויַיט פון קרושניק"... איר פאַרשטייט צי ניין — קרושניק און יונעוו זייַנען כמעט, קאָן מען זאָגן, איין שטאָט. דאָס הייסט, ס'איז ניט איין שטאָט; דאָס זייַנען זיך צוויי באַזונדערע שטעט, און הייסן הייסן זיי, אויב איר ווילט וויסן אַקוראַט, ניט קרושניק און ניט יונעוו, נאָר „קראַסניק" און „יאַנאָוו". נאָר מיר, ייִדישע קינדער, האָבן עס פאַרצויגן: „קרושניק" און „יונעוו". פאַר וואָס? פאַר גאָרניש! ס'איז שענער אַזוי, איר פאַרשטייט צי ניין, ס'איז ייִ ד י ש ל ע כ ע ר... אַ גוי, להבדיל, אַז ער דאַרף זאָגן „יאַנאָוו", איז אַ גאַנצער עסק: יאַ־נאָוו — ווי אַ פּאַס! און בּאַ אונדז איז דאָס אַ גלאַט, אַ קורץ: יונעוו — און שוין!

בין איך אַליין טאַקע אַ דאָרטיקער, אַ יונעוווער הייסט עס, פון יו־נעוו. נאָר למאי זאָל איך זאָגן אַ ליגן? זייַן בין איך, אייגנטלעך, אַ קרוש־ניקער, פון קרושניק, נאָר אַ געבוירענער בין איך אַ יונעוווער, פון יונעוו. און דעריבער טאַקע רופט מען מיך בּאַ אונדז אין שטעטל „יאַנקל יונע־ווער". פאַר וואָס? ערשטנס, ווייַל ס'איז פאַראַן בּאַ אונדז אין קרוש־ניק אַ סך יאַנקלס. והשנית, רופט מען מיך „יונעווער" דערפאַר, ווייַל איך בין, איר פאַרשטייט צי ניין, אַ געבוירענער אַ יונעווער. האָט איר עס צעקייַט?

ווייסט איר שוין, הייסט דאָס, ווער איך בין — איאָ? עס הייבט זיך גאָר ניט אָן! וואָרעם כדי איר זאָלט וויסן, וו ע ר איך בין, באַדאַרף מען אַייַך אויסרעכענען מייַן גאַנצן יחוס, פון וואַנען איך שטאַם — און איך וועל דאָס נישט טאָן! ווייסט איר פאַר וואָס? ווייַל איך האָב פייַנט

באַרימען זיך. צו וואָס וועל איך אײַך גיין דערציילן גרויסקייט, למשל, אַז שטאַמען שטאַם איך, ווי זאָגט איר, פון סאַמע צימעס, ס'איז גאָר אַ גוואַלד! רבנים און חזנים און... און... און... כמעט גוטע יִדן! איך האָב פּײַנט באַרימערײַ, איך האַלט נישט דערפון!

זעט איר, ווען איר זײַט אַ בעלן און איר פאָרט אײַך דורך אַף ציקאַוועסט צו אונדז אין גרויס־פּוילן, וועלן מיר זאָגן, אין אַ לובלינער גובערניע, און איר שטעלט אײַך אָפּעט אַף אַ מינוטקעלע אין וואָס פאַר אַ שטאָט איר ווילט, נאָפּשיקלאַד, אין אַ מענדרעוויץ, אין אַ יונעוו, אַ מאַזעלכאָזשעץ, אין אַ ראַכאָוו, אין בילגערײַ, אָדער טאַקע באַ אונדז אין קרושניק אַליין, און איר טוט אַ פרעג אַ מינדסט קינד אַף יאַנקל יונעווער — מער נישט ווי די צוויי ווערטער באַדאַרפט איר צו זאָגן: „יאַנקל” און „יונעווער” — וועט איר שוין האָרכן! נאָר וואָס קומט אַרויס? ווי זאָגט איר: גיי שרײַ אַני שלמה!...

צי איך זאָל אײַך גיין, אַשטייגער, דערציילן, אַז מײַן טאַטע איז געוועזן כל ימיו אַ גביר, און מײַן זיידע, און מײַן עלטער־זיידע, און אַז אַליין בין איך אויך געוועזן ניט לאַנג אַ ייִד אַ נגיד, ביז ס'איז אָנגעקומען דער פינצטערער באָיקאָט אַף אונדז פון די פּוילן, און ס'איז אַלצדינג אַוועק מיטן ווינט און מיטן רויך. נאָר צו וואָס? וואָס וועט עס מיר העלפן? ווי זאָגט איר: געוועזן שיין, געהאַט געלט, געקאָנט זינגען — די אַלע זאַכן טויגן אַף אַ כפּרה! איר זעט פאַר זיך אַ ייִדן אַן עמיגראַנט, וואָס פאָרט מיט אַלע ייִדן קיין אַמעריקאַ — און שוין! דאָס ווײַב, ברוך השם, פאַרלוירן. די קינדער פאַרזאָרגט אַפן בעסטן אָרט. דרײַ קינדער, צוויי זין מיט איין איידעם — האָט דער אייבערשטער געטאָן אַ נס, מע האָט איין זון געזאָלט הענגען, און דעם אַנדערן האָט מען געזאָלט שיסן, און דעם איידעם האָט מען, אַנדערע זאָגן, געהרגעט אונטער לעמבעריג, אַנדערע זאָגן, מע האָט אים גענומען אין געפיינקעניש, מע ווייס ניט, ווו זײַן געביין איז אַהינגעקומען. איז די טאָכטער אַראָפּ פונעם זינען, האָט דאָס מײַן ווײַב ניט אויסגעהאַלטן — אַ בת־יחידה, איין און אייניציקע — און איז אַוועק פאַר דער צײַט. און איך אַליין, ווי איר קוקט מיך אָן, אַף די עלטערע יאָרן באַדאַרף זײַן נע־ונד... אַזוי, אַפן קוק, דאַכט זיך, עפּעס נישט אַזאַ גבר, ווײַט פון אַ שמשון הגבור, איאָ? איז אָבער דער טויט נעמט מיך

נישט! דער מלאך המות, איר פארשטייט צי ניין, האָט צו מיר קיין שליטה נישט. ווארעם וואָס איך בין אויסגעשטאנען אין די דריי־פיר חדשים פון דער וועלט־משוגעת, וואָס מע רופט דאָס מלחמה, וואָלט אַן אַנדערער אַף מײַן אָרט אָנגעשפּאַרט אַצינד — טע־טע־טע! אָט וועט איר הערן אַ מעשה! דרײַ־פיר מעשיות, אָן אַ שיעור מעשיות, און אַלע זעל־טענע, ווונדערלעכע מעשיות, ממש יציאת מצרים, ווי זאָגט איר: מעשיות פון טויזנט איין נאכט! אַז איר וועט זיי הערן, וועט איר אַליין זאָגן, אַז ס'איז הפלא ופלא, גאָר נישט קיין מענטשלעכער כח, נאָר עפּעס טאַקע אַ נס מן השמים, וואָס דער אייבער־שטער קאָן!

למשל, איך זאָל אײַך דערציילן אַ מעשה, ווי אַזוי איך און דער רב און דער קאַזשאָנער רב, דער ראַבינער, הייסט עס, און די איבעריקע שבעה טובי עיר פון קרושניק — אַז מיר זײַנען געקומען מיט זאַלץ און ברויט מקבל פּנים זײַן דעם דײַטש, וואָס איז אַרײַן צו אונדז אין קרושניק; און אַז מיר זײַנען פּאַרטיק געוואָרן מיט אים מכח קאָנטרי־בוציע, ווי איר וועט הערן ווײַטער אַביסל, האָט זיך קירע־דײַטש נים געשעמט צו געבן אונדז בעזעמער, איר פאַרשטייט צי ניין, פּשוטע בעזע־מער, אין די הענט אַרײַן און באַפוילן, מיר זאָלן זיך אים אוועקשטעלן אויסקערן די גאַסן פון שטאָט; ס'איז אים נישט געפעלן, דעם דײַטש; מיר זײַנען, זאָגט ער, שמוציקע קערלען, און אונדזער מלוכה איז, זאָגט ער, אַ שמוציקע מלוכה!...

צי, אַשטייגער, אַז איך וועל אײַך דערציילן נאָך אַ שענערע מעשה, ווי אַזוי איך, יאַנקל יונעווער, און דער רב אונדזערער און דער קאַזשאָנע רב, דער ראַבינער, הייסט עס, און די איבעריקע שבעה טובי עיר, די פײַנסטע בעלי־בתים פון שטאָט, זײַנען מיר שוין געוועזן אַלע אַפן הייליקן אָרט אויך, אַפן קרושניקער בית־עולם הייסט דאָס? באַנאַכט איז דאָס גע־ווען, די לבנה האָט געשײַנט, און דער שונא האָט אונדז אַרויפגעבראַכט, געגעבן אונדז זאַסטופּעס אין די הענט אַרײַן און געהייסן, מיר זאָלן זיך אַליין גראָבן קברים, פּשוטע קברים, דאָס הייסט, יעדער זאָל זיך גראָבן, איר פאַרשטייט צי ניין, פאַר זיך זײַן קבר, זיך אויסגראָבן אַ קבר און אַרײַנלייגן זיך לעבעדיקערהייט!

נאָך אַיצטער, אַז איך רייד דערפון, שטעלן מיר זיך טרערן אין די

אויגן... איר ווילט וויסן וואָס איז דאָס געווען: אַ קאַטאָוועס, אָדער אַ משוגעת? זאָל מיך אַזוי וויסן אַ בייז לעבן מיט אײַך אינאיינעם! איך ווייס נאָר איינס: אַז איך און דער רב און דער קאַזשאָנע רב, נאָך גאָר אַ יונגער מאַן, קיין דרײַסיק יאָר ניט אַלט, זײַנען מיר אין איין נאַכט אַלע געוואָרן גרוי און אַלט!

איאָ, איר קוקט אויף מיר און טראַכט זיך: אָט דער ייִד איז אַ בריה אויף צו דערציילן באָבע־מעשיות!... איר האָט רעכט. איך אויף אײַער אָרט, ווען מע דערציילט מיר אַזאַ זאַך, וואָלט איך אויך געזאָגט: „פעטער, איר רעדט פון היץ, שיקט נאָכן דאָקטער, אָדער גייט לייגט אײַך שלאָפן!”... ווי־זשע איז אָבער, אַז איך וועל אײַך גיין שווערן אַ שבועה דאורייתא, אין טלית און אין קיטל, אַז אַלץ, וואָס איך דערצייל אײַך, איז ווי מיר זיצן דאָ תחת כפּת השמים — אונטער אַ הימל פון גאָט? און דאָס אַלעס, דאַרפט איר וויסן, איז נאָך אַ שמינית שבשמינית, איר פאַרשטייט צי ניין, אפילו קיין הונדערט חלק ניט פון דעם, וואָס מיר, ייִדן פון קרושניק און פון יונעוו און פון אַנדערע ייִדישע שטעטלעך, זײַנען אויסגעשטאַנען דערנאָכדעם פון די פּאָליאַקן, און דערנאָך פון פּאַניע, בעת ער האָט אַרויסגעיאָגט פון דאָרטן דעם דײַטש און איז אַליין אַרײַן מיט ביידע פיס! און דאָס ווייסט איר דאָך, מן הסתם, אַז פּאַניע האָט שוין אַזאַ גליק, אַז וווּ נאָר ער שטעלט אַרײַן אַ פוס, אַזוי מוז זײַן אַ פּאָגראָם!... נישט מחמת ער איז אַזאַ רשע, — חלילה! ער איז בעצם גאָר ניט אַזוי שלעכט, אונדזער פּאַניע, זאָל מאריך ימים ונשים זײַן, נאָר ער האָט שוין אַזאַ מזל, מ'שטיינס געזאָגט...

הכלל, ווי איר זעט, האָב איך אײַך צו דערציילן און צו דערציילן אַזוי פיל, אַז הלוואי מיר זאָלן כאָטש פאַרטיק ווערן ביז ניו־יאָרק!

אײַך, פּאַני שלום - עליכם, וועלן די דאָזיקע מעשיות מסתמא צוגוץ־קומען. אַז מע דערציילט אײַך אַ מעשה, נעמט איר דערנאָכדעם און איר צעלייגט עס אויף צען טעלערלעך... ווי באַלד אַזוי, האָט־זשע מיר נאָר אַביסעלע געדולד און לייגט־צו קאָפּ איך וועל זיי אײַך דערציילן איינציק־ווײַז, אַ מעשה נאָך אַ מעשה. און אָנהייבן וועל איך פון מײַן עלטערן זון, פון מײַן יחיאלן, ווי אַזוי פּאַניע האָט אים גענומען אין דער מלחמה און האָט אים אוועקגעשטעלט שיסן, פשוט שיסן, איר פאַרשטייט צי ניין, פון אַ ביקס! האָט אים מײַן יחיאל געגעבן אַ שאָס, אַז ווען אַלע יונים

שיסן אזוי, וואָלטן די קיסרים מיט אַלע זייערע גענעראַלן און פעלד־מאַרשאַלן געהאַט אַ שיין פּנים... נאָר איך זע, אַז איר זייַט שוין, דאַכט מיר, מיד און איר האָט חשק אַביסעלע דורכצושפּאַצירן זיך איבערן שיף. שפּאַצירט, עס האָט צייַט, ס'איז נאָך נישקשהדיק ווייַט ביז צו ניו־יאָרק, מירן זיך נאָך גענוג אָנריידן!...

.2

יחיאל שיסט אַרויף.

— — — האָב איך אייַך, הייסט עס, צוגעזאָגט, פּאַני שלום־עליכם, צו דערציילן קודם כל פון מייַן עלטערן זון, פון מייַן יחיאלן, ווי אַזוי פּאָניע האָט אים גענומען אין דער מלחמה און האָט אים אוועקגעשטעלט גלייַך מיט אַלע יונגים, ער זאָל שיסן. וואָלט איך אייַך, אייגנטלעך, באַדאַרפט דערציילן, ווי אַזוי ס'איז נאָר אָנגעקומען צו מייַן יחיאלן, אַז בכך הכל האָב איך אים פון פּאָניעס הענט, איר פאַרשטייט צי ניין, לאַנג אַרויסגענומען. וויפל דאָס האָט מיך געקאָסט, וואָלט זיך עס אַיעדער עמי־גראַנט, אַט־אָ־דאָ אױף דעם שיף, געמעגט ווינטשן ער זאָל עס פאַרמאָגן איידער ער קומט קיין אַמעריקאַ, וואָלט אים אפשר אַזוי דער קאָפּ נישט ווי געטאָן, טאָמער האָט ער יסורים באַם אַוועקשטעלן אַ פוס אַפן ברעג פונעם גאָלדענעם לאַנד... נאָר וואָס דען? אַזוי ווי איך בין אַ מענטש, איר פאַרשטייט צי ניין, וואָס כ'האָב פייַנט מאריך זייַן און האָב ליב נאָר צו דער זאַך, לכן גיי איך אַריבער גלייַך צום ענין, ווי אַזוי מע האָט מייַן יחיאלן גענומען צו דער אַפּאָלצעניע, אַרייַנגעשטעלט, ווי זאָגט איר, אין געוואַנט אַרייַן, געגעבן אַ ביקס אין דער האַנט אַרייַן און געזאָגט: „סטופּאַי, יחיאל!" — גיי, הייסט עס, ראַטעווע ניקאָלאַיען נעבעך פון דעם רשע, פונעם דייַטש!...

איר הערט אייַך נאָר צו מיט קאָפּ, איך בעט אייַך, וואָס דאָ טוט זיך: אַז פּאָניע נעמט און צעבוצקעט זיך מיט קירען איבער אַ שטיקל כערבישע מדינה, וואָס איז נית ווערט קיין דרייַ גילן, און עס צינדט זיך אָן אַ פייַער איבער דער גאַנצער וועלט, זאָל דער אייבערשטער שומר

ומציל זיין, און אליין קריכט ער אריין אין בלאָטע ביז אריבער די אויערן, באַדאַרף מיין יחיאל, איר פאַרשטייט צי נייִן, אים גיין ארויסשלעפּן פון דער בלאָטע — קאָן ניט צעזעצט ווערן די גאַל? נייִן, זאָגט שוין איר אַליין, איר זייט דאָך עפּעס אַ שלום־עליכם!

היינט גלאַט, יחיאל מיינער אַ שיסער — ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכן! די גאַנצע זאַך איז, וואָס עס ליגט ניט אין דער טבע באַ מיר, ווי איך האָב אייך געזאָגט שוין, באַרימעריי... נאָר אַז איר זאָלט קומען אין אונדזערע מקומות, וואָס איך האָב אייך אויסגערעכנט, אין אַ מענדרעוויץ, אַ יונעוו, אַ מאַזעלבאָזשעץ, אַ ראַכאָוו, אַ בילגעריי, אָדער צו אונדז טאַקע קיין קרושניק אַליין, און אָנכאַפּן אַ מינדסט קינד און אַ פרעג טאָן אַף יאַנקל יונעווערס קינדער, וועט איר שוין הערן וואָס מע וועט אייך זאָגן! און איבערהויפּט — פון מיין יחיאלן! דאָס איז געווען, ווי זאָגט איר, שוין איין מאָל אַ יחיאל! איר קאָנט פאַרשטיין, וואָס דאָס איז געווען פאַר אַ פאַרשוין, אַז קירע־דייטש איז אַריינגעקומען צו אונדז קיין קרושניק, און מיר זיינען געקומען אַ גאַנצע דעפּוטאַציע, איך און מיין יחיאל און דער רב און דער קאַזשאָנע רב, דער ראַבינער הייסט דאָס, און די איבעריקע שבעה טובי עיר צום קאָמענדאַנט, און דער קאָמענדאַנט האָט געגעבן אַ רייד אַריין מיט אונדז מכח קאָנטריבוציע, און מיין יחיאל איז אַרוים מיט לשון אַף ריין דייטש: „אדוני קעניג, כך וכך...‟ — האָט דער דייטש באַקומען שיער אַ מיתה משונה און האָט אַ זאָג געגעבן: „יידיש! שפּרעכן זיי יידיש!‟...

מיינט איר דאָך, אַז נאָר דייטש? פראַנצויז איז פראַנצויז, ענגליש איז ענגליש, — און אַליין, אַלצדינג פון זיך אַליין! פּויליש שמועסט מען ניט, אַז דאָס האָט גערעדט פּויליש ווי אַ געבוירענער פּאָליאַק; נאָר אַפילו רוסיש האָט דאָס אויך געקענט. פון וואַנען? זאָל מיך אַזוי ווייזן בייז מיט אייך אינאיינעם! אַז בסך הכל רעדט מען גאָר ניט באַ אונדז אַף יוניש. פאַרוואָס? אַזוי: מע' האָט פיינט פאָניען און מע האָט ניט ליב זיין לשון. מיינט איר, אַז נאָר מיר, קושניקער יידן? פליאַקע מיט די וואָנצעס האָט אים נאָך טויזנט מאָל מער פיינט! דאָס איז נאָר איצטער איז מען געוואָרן „מאָיע קאָכאַנע‟, אָדער „קוצעניו־מוצעניו‟, ווי מע זאָגט באַ אונדז, ווייל דער אדון הגדול האָט זיי צוגעזאָגט הרים וגבעות, גאָלדענע בערג, מיט אָוטאָנאָמיע, מיט אַלע גוטע זאַכן. איז געבן וועט

מען דאָך זיי, אם ירצה השם, א ריינע קדחת מיט א פרישער פּייַן אָף צו פאַרבײַסן — פּאַניע וויים וואָס ער האָט צו טאָן...

נאָר איך האָב שיר פאַרגעסן, אַז מיר האַלטן נאָך גאָר פון פאַרנט, בא דער ערשטער מאָבעליזאַציע הייסט עס. גיים זײַט א נביא, אַז פּאַניע וועט שיקן זאָגן צו ווילהעלמען: „זאַטשעם טי מעניע רוגאל", און טאָקע מניה וביה געבן א רוף אַלע ראַטניקעס, און מײַן יחיאלן בתוכם, אַז „ווּדוואָדצעט טשעטירע טשאַסאַ", איר פאַרשטייט צי ניין!... האָט דאָך מײַנע, תוך כדי דבור, גענומען חלשן און מאַכט צו מיר: „יאַנקל, איך וועל דאָס ניט איבערטראָגן! יאַנקל, איך בין פאַרבײַ! יאַנקל, איך שטאַרב!..."

וואָס־זשע, מיינט איר, האָב איך דערויף געענטפערט? „נאַרעשע, האָב איך איר געזאָגט, דו זינדיקסט, דאָס איז נאָך, זאָג איך, גאַרניט־שבגאַרניש אַקעגן דעם, וואָס קאָן זײַן, וואָרעם בא גאָט, זאָג איך, איז דאָך אַזוי פיל, אַז א מענטשנס מח איז גאָר נישט אימשטאַנד צו כאַפּן עס מיטן שכל"... עפּעס טאָקע נאָר ווי דאָס הארץ האָט מיר געזאָגט, אַז אונדזערע צרות הייבן זיך ערשט אָן... נאָר, ווי זאָגט איר: א ייִדענע בלײַבט א ייִדענע. אַז זי וויל גאָר נישט הערן פון קיין זאַך: סטײַטש און סטײַטש און טאָקע נאָך אַמאָל סטײַטש! — איר יחיאל, איר פאַרשטייט צי ניין!...

און אַז מע וויל שמועסן דאָס אייגענע צוריק, איז זי אפשר גאָרניט אַזוי אומגערעכט געווען אויך, איך מיין מײַן ווײַב, מיין איך. וואָרעם פאַר וועמען, איך בעט אײַך, זאָל טאָקע יאַנקל יונעווערס זון גיין שלאָגן זיך מיט זײַנע אייגענע ברידער פון קראָקע מיט לעמבעריג? פאַר פּאַניען? וואָס מאַכט אָף אים פּאָגראָמען? צי פאַר פּליאַקען, וואָס מאַכט אָף אים באָיקאָטן? איז איין מאָל אוועק. והשנית, איז דאָך עס ניט אבי ווער. דאָס איז דאָך עפּעס יחיאל! א יונגערמאַן, איר פאַרשטייט צי ניין, מיט מחשבות! א מענטש מיט אייגענע געדאַנקען! א זאַך וואָס אים האָט אויסגעוויזן, אַז ס'איז קרום, האָבן געמעגט קומען כל מלכי מזרח ומעריב און זאָגן ס'איז גלײַך, וואָלט ניט געהאָלפן.

ניט מחמת עקשנות. אַן עקשן — דאָס א חוץ. עקשנים זײַנען מיר אַלע קרושניקער און אַלע יונעווער. מיר האָבן א שם פאַר אײַנגעשפּאַרטע.

און איך אליין, ווי איר זעט מיך אָן, בין אויך בטבע אַ ייִד, וואָס לאָזט זיך נישט בייגן.

אָט נעמט, למשל, אָט־דאָ אפֿן שיף, זאָגן אַלע ייִדן, אַז מירן קומען קיין ניו־יאָרק, אם ירצה השם, איבער אַכטאָג מאַנטיק, און איך זאָג אײַך, אַז מירן ניט קומען ניט איבעראַכטאָג מאַנטיק, ניט דינסטיק און ניט מיטוואָך; הלוואַי מיר זאָלן קומען איבעראַכטאָג דאָנערשטיק. כאָטש שנײַדט מיך, כאָטש בראָקט מיך — אָט אַזאַ מענטש בין איך! אַ סימן האָט איר: אַ ז מ י ר ו ו ע ל ן ל ע ב ן , ו ו ע ל ן מ י ר ז ע ן .

בקיצור, מע האָט אַ רוף געגעבן מײַן יחיאלן צו דער אַפּאַלצעניע, און אַז פּאָניע רופֿט, קאָן מען, ווי זאָגט איר, קיין חזיר נישט זײַן און מע מוז גיין — וואָס מיר ווײַב? ווער מיר קינד? (ער האָט שוין דעמאָלט געהאַט אַ ווײַב מיט דרײַ קינדערלעך). און ער האָט זיך אָפּגעזעגנט מיט אונדז, מײַן יחיאל הייסט עס, און מײַנע, בעת מעשה, האָט, ברוך השם, געחלשט דרײַ מאָל, און דרײַ מאָל האָבן מיר זי אָפּגעמינטערט, און וואָס טויג אײַך גרויס, מע האָט מײַן יחיאלן, טאַקע אין קרושניק, געגעבן אַ נעם צו דער אַרבעט. גלײַך מיט אַלע יונגים, גאָרניש אָף קאַטאָוועסן, און מע האָט אים אָנגעהויבן, ראשית חכמה, לערנען שיסן. שיסן פֿון אַ ביקס. פּשוט, ווי מע שיסט, למשל, ווילדע קאַטשקעס: „ראַז, דוואַ, טרי — פּלי!" און שוין.

און מיר זײַנען אַ בעלן געווען, קרושניקער בעלי־בתים, גיין אַרויס דער שטאָט זען, ווי מע לערנט זיי שיסן, די ראַטניקעס הייסט עס, — זאָג איך אײַך, הערט איר, אַז ס'איז חוזק מיט חוזק! און גאָרנישט אַזוי שווער אויך, און שכלדיק אַוודאַי ניט. אויך מיר אַ תורה — שיסן! מע נעמט און מע טוט אַ שאָס, שיסט עס. איז אָבער ניט פֿון דעם ריידן מיר. לאָזן זיי זיך שיסן, לאָזן זיי זיך הענגען, לאָזן זיי זיך טרינקען — וואָס האָט איר צו מײַן יחיאלן, אַז ער זאָל אײַך גיין העלפֿן שיסן? אַז סך־הכל, איר פֿאַרשטייט צי ניין, האָט ער אָף זײַן לעבן, ווי זאָגט איר, קיין פֿליג אָף דער וואַנט ניט אָנגערירט. אַן עוף אַ געקוילעטס פֿונעם שוחט, אַז מע האָט געבראַכט, האָט ער נישט געקאָנט צו־זען. אַ פֿינגער אַז עמעצער האָט זיך צעקאַליעטשעט, האָט ער געקאָנט פֿאַלן חלשות. נעמט מען אַזאַ מענטשן און מע שנעלט אים אַוועק דערנאָכדעם סאַמע

אקעגן פײַער און מע הייסט אים, ער זאָל שיסן! און אוועקגעשטעלט האָט מען אים אקוראט אױף דער גרענעץ צווישן קרושניק און צווישן יונעוו, דאָרטן וווּ דער דײַטש איז שוין געשטאַנען גרייט אױף אַרײַנצוגיין, און נאָר געוואַרט ביז מײַן יחיאל וועט זיי ווײַזן וואָס ער קאָן... האָט זיך אָבער מיישב געווען מײַן יחיאל, — וועט איר הערן א שיינס — אַז ס'איז געקומען צו דער רעכטער ארבעט: ראַז, דוואַ טרי — פּלי! — האָט ער אויפגעהויבן די ביקס אַרויף און גענומען שיסן גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַרײַן, איר פאַרשטייט צי ניין, אין ערגעץ ניט און קיינעם ניט, נאָר גלאַט אַזוי, צו גאָט הייסט עס...

האָט דער זוואָדנע דערזען, אַז אַלע שיסן אַהין וווּ מע דאַרף, נאָר איין יון שיסט אַרויף, איז אים מסתמא געוואָרן די מעשה קשהדיק. לויפט ער צו און טוט א קוק — ס'איז מײַן יחיאל!

האָט זיך אין אים אָנגעצונדן דער גזלן און ער איז געוואָרן מלא רציחה — עשו. לויפט ער צו צו מײַן יחיאלן און צעשרײַט זיך: „קאַק טיעביע!” און „פּשאָ קרעוו!” און „זשידאָווסקע מאָרדע!” און נאָך אַזעלכע שיינע כבודים, ווי פּאַניע קאָן! — „ווּהין שיסטו? אין הימל אַרײַן?...”

שרעקט זיך מײַן יחיאל פאַר אים ניט שטאַרק איבער און טוט זיך זײַן זאַך — ער שיסט אַרויף.

ווערט דאָך עשו נאָך מער גזלן און צעשרײַט זיך אױף אים ווידער א מאָל מיטן אייגענעם „קאַק טיעביע”, און „פּשאָ קרעוו”, און „זשידאָווסקע מאָרדע”. — „אַהין! אַהין זאָלסטו שיסן, וווּ אַלע שיסן!” — און ער באַווײַזט אים מיט די הענט, ווּהין ער זאָל שיסן. שרעקט זיך מײַן יחיאל ווידער ניט איבער פאַר אים און מאַכט צו אים גאַנץ געלאַסן:

— אַהין? דאָרט זײַנען דאָך מענטשן! —

ווילט איר דאָך וויסן מסתמא דעם סוף פון דער מעשה? אַזאַ סוף אױף אַלע שונאי ישראל!...

תחילת איז ער אפילו געוואָרן, עשו הייסט עס, אביסל ווי מטושטש און אָפּהענטיק. וואָרעם אַז מע וויל שמועסן דאָס אייגענע על־פּי יושר, דאָס הייסט, אין תוך אַרײַן גערעדט, איז דאָך עס טאַקע א שרעקלעכע

זאַך: נעמען אויף לעבעדיקע מענטשן און שיסן, ווי מע שיסט אַף פֿייגלען, אָדער אַף ווילדע חיות. יעדער איינציקער האָט דאָך מסתמא אין דער היים אַ טאַטן, אָדער אַ מאַמען, אָדער אַ ווײַב און קינד, איר פֿאַרשטייט צי ניין! און גלאַט, וואָס איז דאָס פֿאַר אַן עובֿדה — מענטשן זאָלן זיך שיסן איינס דאָס אַנדערע?!... — נאָר צוריק אָבער — מילחמה! דינא דמלכותא! און אַזאַ זאַך ווייסט איר מיט וואָס עס שמעקט? מורד במלכות — איז אחת דתו להמית: קאַראַ שמערטש! דערפֿאַר קומט הענגען, שיסן, גנאָטעווען, פֿערטלען — אַ קלייניקייט? מורד במלכות!

איז דאָך אָבער פֿאַראַן, ווי זאָגט איר, אַ גרויסער גאָט אַף דער וועלט. וואָס טוט גאָט ברוך הוא? וועט איר הערן אַ שיינס. באַדאַרף זיך טרעפֿן אַזוי, אַז אַקוראַט יענעם טאָג, אין יענער שעה, אויסגערעכנט פּונקט ווי אַ זייגער, נעמען די דײַטשן און מאַרשירן אַרײַן צו אונדז אין גרויס־פּוילן גאָר פֿון אַן אַנדער זײַט. האָט פּאַניע נעבעך אוועקגעוואָרפֿן הכל־בכל־מכל־פּלעקל, האָט גענומען מאַכן פֿיס — על חטא שחטאנו לפניך בריצת רגלים — ווי זאָגט איר, קיין צײַט געהאַט אַרומקוקן זיך צוריק אַפֿילו! און דאָס האָט דאָך געטאָן טאַקע אונדזער ייִדישער גאָט צוליב מײַן יחיאלן טאַקע! ס'איז אים באַשערט געווען, אַפּנים, דערנאָך אַרײַנצופֿאַלן צו די דײַטשן אין די הענט אַרײַן... נאָר שאַ! מיר דאַכט, אַז מע בלאָזט שוין אַ תקיעה גדולה. דאָס גיט מען אונדז צו וויסן, אַז ס'איז צײַט גיין אַ טראַכט טאָן מכח אכילה.

איך ווייס נישט, ווי אַזוי איר אין אײַערע קאַיוטן — מיר, פּאַסאַזשירן פֿון דריטן קלאַס, זײַנען זיך נוהג, איר פֿאַרשטייט צי ניין, מיר עסן אַלע טאָג, צוויי מאָל, דרײַ מאָל אַ טאָג. איך גיי נישט אַרײַן אין הקירות, וואָס מ י ר עסן און וואָס א י ר עסט, און איך פֿרעג אײַך נישט פֿון וואָסער אַ שחיטה איר עסט דאָרטן אין ערשטן קלאַס און צי פֿאַרזוכט איר ניט אַמאָל פֿון דעם, וואָס סע קוויטשעט — איך בין נישט גאָטס סטראַפּטשע. מיר, פּאַסאַזשירן פֿון דריטן קלאַס, באַנוגענען זיך מיט אַ כשרע פּרי, וואָס מע מאַכט אַף איר בורא פּרי אדמה. פֿון אַמעריקאַ, זאָגט מען, שטאַמט זי, די דאָזיקע פּרי, און הייסט דאָרט מיט אַ מאָדנעם נאָמען: „פּעטייטעס". באַדאַרף מען, הייסט עס, גיין, ווי זאָגט איר, איבערכאַפּן דעם הונגער, און דערנאָך וועלן מיר קאָנען זיך אוועקזעצן נאָכאַמאָל אָט־אָ־דאָ, אַפֿן צווישנדעק, און דערציילן זיך ווײַ־

טער אונדזערע מעשיות פון טויזנט איין נאכט, נסים ונפלאות, יציאת מצרים, א מעשה נאך א מעשה, און אלצדינג בקיצור, מחמת איך האב פיינט לאנגע מעשיות. א מעשה, וואס זי איז קירצער, איז זי שענער. און דערווייל וועלן מיר אייך ווינטשעווען א גוטן אפעטיט, אדער, ווי מע זאגט בא אונדז אינדערהיים: ברוכים היושבים, קומט עסן, עסט געזונט...

3.

יחיאל א משבון.

— — — האבן מיר, הייסט עס, פאני שלום־עליכם, זיך אביסל, ווי זאגט איר, אונטערגעפיטערט. אצינד זעצט זיך אקארשט אוועק, זייט מוחל, ווידער אמאל אט־א־דא, צווישנדעק, וועלן מיר זיך דערציילן ווייטער אונדזערע מעשיות פון טויזנט איין נאכט, א מעשה נאך א מעשה, און נישט געכאפט, און בקיצור, נאר דעם תמצית פון יעדער מעשה, אזוי ווי איר האט ליב.

איז אף וואס, אייגנטלעך, האבן מיר זיך געהאט אפגעשטעלט? יא, אפן ערשטן שאס, ווי אזוי מיין יחיאל, הייסט עס, האט ניט געוואלט צוליב טאן פאניען און איידער עס זאל שיסן אף מענטשן האט ער בע־סער געשאסן ארויף, אין הימל אריין, צו גאט הייסט עס. איז אים דער־פאר געקומען קרימינאל, ארבע מיתות בית־דין, א קלייניקייט — מורד במלכות! האבן מיר דאך א שטארקן גאט; וואס טוט דער אייבערשטער? באוויזט ער א נס און עס קומט אריין צו אונדז קיין פוילן אקוראט אין יענעם טאג, איר פארשטייט צי ניין, דער דייטש בכבודו ובעצמו, נאר ווי אזוי, מיינט איר, איז ער אריינגעקומען? בתופים ובמחולות — מיט מוזיק און מיט געזאנג, האט זיך צעלייגט ווי באם טאטן אין ווייגגארטן און געווארן בעל־הבית, גלייך ווי קרושניק און יונעוו און לובלין און גאנץ גרויס־פוילן איז זיין טאטנס ירושה פון קדמונים.

האט דאס אונדז, קרושניקער בעלי־בתים, פון דער לכתחילה א ביסעלע פארדראסן: ממה נפשך, גאט ברוך הוא האט דיר געגעבן א שטי־

קעלע הצלחה, ביסט אַרײַן — מהכתיתי, לאָז זײַן, ווי זאָגט איר, אין אַ גוטער שעה; נעם, זעץ זיך אַנידער און שרײַב אַוועק צו דײַן מלך אַ בריוול: „הנה זײַ וויסן, אדוני קיניג, אַזוי און אַזוי — אַז איך בין אַרײַן אין גרויס־פּוילן, און מהיום והלאה איז דאָס קרושניק, וואָס האָט אַמאָל געהערט צו ניקאָלאַיען, געהער עס הײַנט צו דיר מיטן גאַנצן מאַרק, מיט די געוועלבן, מיטן קאָשטשאָל, מיט, להבדיל, די ייִדישע בתי־מדרשים, און מיטן אַלטן און מיטן נײַעם בית־עולם" — און שוין! צו וואָס נאָך דאָס זינגען מיטן טאַנצן מיטן גאַנצן טאַרעראַם?

נאָר, ווידער צוריק שמועסנדיק, איך זאָל אײַך גיין דערציילן התנצלות, אַז פּאַר אונדז, קרושניקער ייִדן, איז יענער טאָג געווען תשעה באָב — וועט דאָס אויך זײַן ניט קיין אמת. ניין, קרושניק האָט זיך ניט אָוועקגעזעצט וויינען, איר פאַרשטייט צי ניין, האָט אַפילו קיין קרעכץ נישט געגעבן דערויף. למאַי זאָל איך ליגן זאָגן? וואָרעם וואָס איז דאָ דער געוויין? אַף דעם, וואָס פּאָניע וועט האָבן חלילה ווינציקער מיט אַ שטאָט, צי אַפילו מיט אַ גובערניע? ער האָט זיי גענוג! צי איך זאָל אײַך זאָגן, מיר האָבן זיך שטאַרק פאַרבענקט נאָך אַ פּאָגראָם? איז אויך ניט אַזוי די מעשה, וואָרעם אַז מיר וועלן זוכה זײַן בײַ גאָט, קאָנען מיר עס האָרכן, ניט דערלעבן זאָל ער עס, פון דער ווײַטן...

בלײַבט איבער נאָר איין זאַך: די שפּראַך, דאָס „רשעות"; מיר וועלן דאַרפן, הייסט עס, צולערנען זיך אַ ביסל דײַטש און חלילה פאַרגעסן דאָס גאַנצע ביסל „רשעות"; איז דאָס אפשר טאַקע אַ שטיקל עוולה, נאָר איך האָב מורא, אַז דאָס דײַטשע לשון איז אַביסל נענטער צו אונדז פון דעם רוסישן „קאַק טיעביע" און מיטן רוסישן „זשידאָווסקע מאָרדע". און אויב איר ווילט, וועל איך אײַך אײַנרוימען אַ סוד אַפּן אויער, וואָס איך האָב עס אַליין געהערט פון מײַן יחיאלן, אַז בסך הכל איז קיין רוסישע שפּראַך, איר פאַרשטייט צי ניין, גאָרנישט בנמצא. נישטאָ קיין רוסיש לשון אַף דער וועלט — אויס רשעות, וואָרעם פּאָניע האָט אַלע זײַנע ווערטער במחילה אָוועקגעלקחנט בײַ פרעמדע, אַביסל בײַ אונדז און אַביסל בײַ אַנדערע. און בכדי מע זאָל ניט דערקענען, האָט ער זיי איבערגעאַנדערשט און צוגעפּוצט אַף זײַן שטייגער. למשל: „סאַבאָטע" — דאָס האָט גלײַך אָוועקגעגנבעט בײַ אונדז פון „שבת", „פּאַסכאַ" — פון „פּסח", „לונאַ" — פון „לבנה", „רובל" — פון „ריבל", „קאָפּייקאַ"

— פון „קאפּיקע", „גראשי" — פון „גראשן", „סטאראזש" — פון „סטרוזש", „וואדקא" — פון „בראנפן", און אזוי ווייטער...

הקיצור, ער איז ארײַן, דער דײַטש הייסט עס, אין גרויס־פּוילן — גאָט ליב אײַך מיט אײַער גאסט! באדארף מען אים אויפנעמען, ווי געווײנטלעך, א גאסט, א נײַעם מלכות, מיט ברויט און מיט זאלץ, אזוי ווי גאָט האָט געבאָטן.

די ערשטע האָבן זיך א וואָרף געטאָן צו אים מיט א ברוך הבא, געוויינטלעך, די פּוילן. פּליאקע האָט אויסגעגלעט די וואָנצעס, זיך אויסגעצויגן אין דער לענג, און טאקע תוך כדי דבור אָנגעבויגן זיך נידעריק צו דער ערד: „פּראָשען פּאנא! פּאדאם דאָ נאָג! צעלאָיען רענקי!" — ווי פּליאקע קאָן. זאָלן מיר שווײַגן? איז געבליבן, אז באלד נאָך זיי, נאָך די פּוילן הייסט עס, זאָלן מיר, קרושניקער יידן, אויך ארויסקומען מיט אינדזער קבלת פּנים, פרעגט זיך: מי ומי החולכים? — ווער זאָל גיין אויפנעמען אזא געהויבענעם גאסט? פאַרשטייט זיך, די פּני, די שבעה טובי העיר, די פּאָרנעמסטע בעלי־בתים פון שטאָט, און איך, יאנקל יונעוור, און מײַן זון יחיאל בתוכם.

צו וואָס עפּעס מײַן יחיאל? צוליב דער שפּראַך. טאָמער וועט מען דאַרפן, איר פאַרשטייט צי ניין, ארוים מיט לשון, איז נישטאָ קיינער אינדערהיים, אחוץ מײַן יחיאל...

האָבן מיר זיך, הייסט עס, צעגויפגענומען און אוועק מיט ברויט און מיט זאלץ. אָנגעטאָן זײַנען מיר אַלע געווען יום־טובדיק, פײַן, מיט צילינדערס, מעשה דעפּוטאַציע, און גוט געציטערט: א נײַער מלכות, איר פאַרשטייט צי ניין, ווער ווייס, ווי אזוי ער וועט אונדז אויפנעמען?

און כך הווה: ווי נאָר מיר זײַנען צו אים ארײַנגעקומען, צום קאָמענדאנט הייסט עס, אזוי האָט זיך באלד אָנגעהויבן א סדרה: קאָנטריבוציע.

דאָס הייסט, למאי זאָל איך זאָגן א ליגן, אז איך קאָן זאָגן אן אמת? אָנגעהויבן האָט ער, דער קאָמענדאנט הייסט עס, ניט פון קאָנטריבוציע — קאָנטריבוציע איז געווען נאָכדעם — פון קאָזאקן האָט ער גאָר אָנגעהויבן. מיר זאָלן אים זאָגן, הייסט עס, וווּ געפינען זיך דאָ ערגעץ די רוסישע קאָזאקן? און איין מאָל פאַר אַלע מאָל — קאָזאקן זאָל מען אים געבן, און קאָזאקן און קאָזאקן! און קוקן קוקט ער אַף אונדז בעת

מעשה מיט אזעלכע אויגן, גלײַך ווי יעדער פון אונדז האָט בײַ זיך אין קעשענע באַהאַלטן כאָטש אַ האַלב טוץ קאָזאַקן.

שווערן מיר אים מן הסתם מיט כל השבועות, ווי מיר האָבן הײַנט יום גימל אױף דער גאַנצער וועלט, אַז ס'איז נישטאָ בײַ אונדז קיין קאָ־זאַקן, איר זאָלט זאָגן אַפילו איין קאָזאַק אױף אַ רפואה! דער אייבערשטער, זאָגן מיר, האָט אונדז אויסגעהיט פון אָט דעם אַנטיק, הלוואַי ווײַטער...

אַהין — אַהער, ער האָט אַרויסגעזען, דער דײַטש הייסט עס, אַז ער וועט מיט אונדז גאָר נישט מאַכן, רופט ער זיך אָן צו אונדז: „געדענקט־זשע, זאָגט ער, טאָמער געפינט זיך בײַ אײַך ערגעץ באַהאַלטן אַ קאָזאַק, אָדער טאָמער שיסט מען עמעצן פון אַ פענצטער"... „שיסן, זאָגן מיר, פון אַ פענצטער? בײַ אונדז אין קרושניק? ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכן, כּלעבן! וואָלטן מיר שוין אַזוי ריין געווען, זאָגן מיר, פון מילחמות און פון דײַטשן און פון צרות און פון שלעק!"

הערט ער אונדז אויס, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און רופט זיך אָן צו אונדז: „געדענקט־זשע, זאָגט ער, די קאָזאַקן וועלן אײַך קאָסטן טײַער! פאַר יעדן קאָזאַק, זאָגט ער, וועט איר מיר באַצאָלן מיט צען יידן (איר הערט ווערטער?), און אַצינד, זאָגט ער, קינדערלעך, קאָנ־טריבוציע!"...

איז אונדז געוואָרן רעכט קאַלעמוטנע אױפן האַרצן! נאָך אַ מאָל: פאַר וואָס זאָלן מיר צאָלן קאָנטריבוציע? קאָנטריבוציע איז שײַך צו אַ מלוכה. אַ מלוכה האָט געפירט אַ מילחמה און האָט פאַרשפּילט די מיל־המה, באַדאַרף זי צאָלן קאָנטריבוציע. איז אַז מע וויל אין תוך אַרײַן, איז עס אויך ניט אינגאַנצן על פּי יושר: לאָ די איך האָב פאַרשפּילט, געהאַט אַ מפּלה הייסט עס, באַדאַרף איך נאָך, איר פאַרשטייט צי ניין, צאָלן קאָנטריבוציע! מילא, בין איך אײַך מוחל — איז ניט על־פּי יושר; אָבער וואָס געהער זיך עס אָן מיט אונדז, קרושניקער יידן? ניט מיר האָבן געפירט מילחמה, ניט מיר האָבן זי פאַרשפּילט. מיר ווייסן נאָר, אַז מיר זײַנען אױף גרויסע צרות: פּאָניע פון איין זײַט, פּליאַקע פון דער אַנדע־רער זײַט — וואָס די צוויי ווינטשן זיך איינס דאָס אַנדערע מעג עס זיי ביידן מקוים ווערן... דערווײַל זײַנען מיר אין מיטן, גרייט כאַפּן קלעפּ פון ביידע צדדים — איז קאַרג? דאַרפן מיר נאָך אַ דריטן, אַ דײַטש אױף זיך, וואָס הייסט זיך באַצאָלן מיט קאָנטריבוציע! מי יודע וואָס פאַר אַ

קאָנטריבוציע דער דײַטש קאָן זיך הייסן אָנמעסטן? ווּ ווען מיר עס נעמען?

מאַכן מיר זיך געפּגרט, גלײַך ווי מיר פאַרשטייען גאָר ניט אפילו די טײַטש פונעם וואָרט „קאָנטריבוציע", און מיר ווייסן גאָר ניט מיט וואָס מע עסט עס. פּוילט ער זיך ניט, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און זאָגט אונדז נאָך אַמאָל דאָס אייגענע און באַווײַזט אונדז שוין מיט די פינגער, ווי זאָגט איר, „פּעטי־מעטי" — „געלט, זאָגט ער, געלט מײַן איך!" „געלט? — זאָגן מיר. — ווי קומט צו אונדז געלט? אַ שטאָט פון קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים!"... מאַכט ער זיך אויך געפּגרט, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און רופט זיך אָן תמעוואַטע: „אירט מוחל זײַן, זאָגט ער, צען טויזנט באַרעס, במזומנים הייסט עס; דאָס איז, זאָגט ער, נומער איינס. און ברויט מיט פלייש פאַר די סאָלדאַטן איז צוויי. און דאָס דריטע: היי און האָבער פאַר די פערד, ווי זאָגט איר, מספּוא לגמלים, און פינף שעה צײַט גיב איך אײַך, זאָגט ער, אַף צו באַטראַכטן זיך". און ער באַווײַזט אונדז אַף די פינגער: „פינף שטונדן!" און טוט אַ ווונק צו דער טיר, הייסט אונדז גיין.

קאָן מען, ווי זאָגט איר, אַזוי גראָב ניט זײַן און מע מוז גיין. הייבן מיר זיך אויף און ווילן אָנהייבן גיין. מאַכט ער צו אונדז, דער קאָמענדאַנט הייסט עס: „גיין וועט איר גיין, נאָר ניט אַלע, זאָגט ער; דרײַ פון אײַך לאָז איך איבער, זאָגט ער, בא מיר פאַר אַ משכון, בכדי איך זאָל זײַן, זאָגט ער, זיכער מיט אײַער קאָנטריבוציע".

און ער נעמט, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און לאָזט איבער בא זיך דעם רב און דעם קאַזשאָנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, איז צוויי, און מײַן יחיאלן אַ דריטן, איר פאַרשטייט צי ניין, און מיר גייען שוין אַהיים אָן דעם רב און אָן דעם קאַזשאָנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און אָן מײַן יחיאלן.

איך גיי און די ערד וויגט זיך אונטער מיר: וואָס פאַר אַ תירוץ וועל איך, אשטיינער, זאָגן פאַר מײַן ווײַב, אַז זי וועט מיך פרעגן, ווּ איז איר זון? און וואָס וועל איך זאָגן צו מײַן שנור, אַז זי וועט מיך פרעגן, ווּ איז איר מאַן? אַף וועלכע גוטע יאָר האָב איך גאָר אינגאַנצן באַדאַרפט מיטשלעפּן אין דער דעפּוטאַציע מײַן יחיאלן, פאַרוויסט און פאַרפינצטערט בין איך געוואָרן, אַז ער זאָל אַרײַן אין געפענקעניש פאַר

א משכון?! מײַן יחיאל א משכון?!!... און וואָס הייסט, אייגנטלעך, א משכון? איך צעפרעג מיך בא מײַנע קרושניקער בעלי־בתים — זיי ווייסן מער פון א טויטן! פויל איך מיך ניט און טו א לויף אוועק צוריק צום פריץ, צום קאָמענדאַנט הייסט עס: „אַזוי און אַזוי, אדוני קיניג, וואָס הייסט א משכון? וואָס איז דער פּשט דערפון?" צעלאַכט ער זיך, דער דײַטש, און מאַכט צו מיר: „א משכון הייסט, אז טאָמער ברענגט איר מיר ניט צו דער צײַט די קאָנטריבוציע, ווערן זיי געשאָסן".

איז ווי ער האָט דאָס מיר אויסגערעדט, אַזוי איז מיר געוואָרן, איר פאַרשטייט צי ניין, קאַלט אין אַלע אברים און פינצטער אין די אויגן, און איך נעם און טו א פאַל־צו צו אים צו די פיס: „לאָז ארויס, זאָג איך, מײַן זון, און נעם, זאָג איך, בעסער מיך, זאָג איך, פאַר א משכון!"... צעלאַכט ער זיך ווידער אַמאָל: „ניין, זאָגט ער, דיך דאַרף איך ניט, איך דאַרף דײַן זון"... איר הערט? ער דאַרף מײַן זון!!... מײַן זון באַדאַרף ער האָבן!!!...

שוין! מע בלאָזט שוין ווידער שופר... דאָס רופט מען אײַך מסתמא צו א גלעזל טיי, און ס'איז שוין טאַקע צײַט אײַך דורכצושווענקען דעם האַלדז, כאָטש ריידן האָב איך גערעדט די גאַנצע צײַט, ניט איר. גייט־זשע, פּאַני שלום־עליכם, טרינקט אײַך אויס אײַער גלעזל טיי, איר פאַרשטייט צי ניין, און קומט באַלד צוריק, וועל איך אײַך דערציילן ווײַטער, ווי אַזוי מיר, קרושניקער יידן הייסט עס, האָבן געצאָלט דעם דײַטש קאָנטריבוציע. דאָס איז זיך א גאַנץ באַזונדערע מעשה פאַר זיך, מיט א מוסר־השכל, וואָס איז כדאַי איר זאָלט זי אויסהערן מיט קאָפּ. אף ווידערזען.

4.

קאָנטריבוציע.

— — — איז ווו האַלטן מיר, הייסט עס? — בא דער קאָנטריבוציע. צען טויזנט קאָנטריבוציע הייסט ער זיך באַצאָלן, דער דײַטש, קלאַפּ און צייל, במזומנים הייסט עס, און חוץ לזה ברויט מיט פלייש פאַר די סאָל־

דאַטן, און הײַ און האָבער פֿאַר די פֿערד, און פֿינף שעה צײַט גיט ער אונדז אָפּ צו באַטראַכטן זיך, און פֿאַר אַ באַוואָרעניש האָט ער גענומען בײַ אונדז אַ משכון — דעם רב און דעם קאַזשאָנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און מײַן יחיאלן אַ דריטן, דאָס הייסט, איר פֿאַרשטייט צי ניין, קוים וועט אויסגיין די פֿינף שעה און מיר וועלן אים נישט צושטעלן אַלצדינג, וואָס ער פֿאָדערט, איז פֿאַרפֿאַלן — ווערן זיי געשאָסן!

קאָנט איר שוין פֿאַרשטיין, פּאַני שלום-עליכם, וואָס ס'האָט זיך אָפּגעטאָן דערנאָך בײַ אונדז אין קרושניק? און וואָס בײַ מיר אין שטוב איז געוואָרן — וויל איך שוין גאָרניט ריידן! חושך! ואפֿילה!!... מען איז גלײַך אַוועק צו אַלע ייִדן אין די בתּי־מדרשים און מע האָט זיך גענעבן אַ נעם צום תּהלים, גוזר תּענית געווען אויך, ווי זאָגט איר, אונדזערע אַלטע מיטלען. די געוויינען מיט די געשרייען האָבן דערגרייכט עד לבֿ השמים — ביזן זיבעטן הימל אַרײַן! גוואַלד, ייִדישע קינדער, גיט עפּעס אַן עצה, געפֿינט עפּעס אַן אויסוועג, וואָס טוט מען? אַזאַ גזירה!... מילא, ברויט און פֿלייש פֿאַר די סאָלדאַטן און הײַ און האָבער פֿאַר די פֿערד — וואָס זאָל מען טאָן? עלעהיי, לאָז זיך אונדז דאַכטן, פּאָגיע האָט זיך אַרײַנגעריסן, קאָזאַקן זײַנען באַפֿאַלן, אָדער גלאַט חלילה אַ פּאָגראָם — וואָלט געווען בעסער? נאָר ווו וועלן מיר נעמען דאָס ביסל מזומנים? די עשׂרת אלפֿים? צען טויזנט רובל, איר פֿאַרשטייט צי ניין! ס'איז אַקוראַט ווי מע זאָל אונדז זאָגן, אַשטייגער, צען טויזנט מיליאָן! נאָר ס'איז עפּעס אַ תּירוץ? אַ גזירה! און נאָך מיט אַ משכון אויך! אַזאַ משכון! לעבעדיקע נפֿשות! צוויי רבנים און מײַן יחיאל אַ דריטער! נו, ווי מיינט איר, וועלן מיר שווײַגן? נאָר וואָס וועט אונדז העלפֿן, אַז מירן שרײַען? און דערווײַל די צײַט שטייט נישט. אַט־אַט, אַקערשט ווי מע קוקט זיך אַרום, איר פֿאַרשטייט צי ניין, לויפֿן איבער די עטלעכע שעה און פֿאַרפֿאַלן! וואָס וועט זײַן מיטן משכון? מיט די לע־בעדיקע נפֿשות??

פֿאַלט אײַנער אויף אַן עצה, וועט איר הערן, און דווקא אַ ייִד אַ פֿײַנער בעל־הבית, חזקאל מנוחהס רופֿט מען אים. ער איז מנוחהס אַ מאַן און מײַנער אַ מחותּן. מאָלט אײַך, ער וואָלט לאַנג געמעגט וואַרטן ביז איך וואָלט מיט אים שליסן מחותּנעשאַפֿט, נאָר ס'איז דרינען אַ גאַנצע מעשׂה, וואָס איך וועל אײַך דערציילן, אם ירצה השם, אַן אַנדערש מאָל.

איר ווייסט דאך, אז איך האב פיינט מישן איין מעשה מיט דער אנדערער און האב ליב, ווי זאגט איר, א ווארט און צוויי און אראפ פון מארק.

די מנוחה וואס איך זאג אייך, איז א שם־דבר, א מאנצבילשער קאפ אף איר, א יידענע א קאזאק! איר קאנט פארשטיין שוין פון דעם אליין, אז מע רופט דעם מאן אפן ווייבס נאמען, איז איינס פון די צוויי: אדער דער מאן איז א גארניש שבגארניש, אדער דאס ווייב איז א גאנצער יאטעבי־דאם.

דא האט איר בײדע זאכן: חוץ וואס זי איז א גאנצער ספאדיק, איז ער א כשרע בהמה, א זאק פאלאווע, א שיינע בארד און וויטער גארניש. איצט וועט איר הארכן א שיינס, וואס א ייד פארגינט זיך.

דערהערט פון דעם גרויסן אומגליק, אז דער דייטש הייסט זיך באצאלן צען טויזנט קאנטריבוציע, און אז ער האט פארהאלטן א משכון דעם רב מיטן קאזשאנע רב, דעם ראבינער הייסט דאס, און מיין יחיאלן א דריטן, איז זיך מיישב אט דער לעקיש, מיין מחותן טאקע, און גיט אט אזא אן עצה: לאז מען, זאגט ער, נעמען פון אלע בתי־מדרשים, זאגט ער, פאראן דארטן, זאגט ער, צו עטלעכע רייניקייטן, ספר־תורהס הייסט עס...

מער האט ער שוין אבער א ווארט נישט גערעדט. קיין האלבן ווארט אפילו. דאס האב א י ך אים געמאכט שווייגן. איך בין, דארפט איר וויסן, א מענטש א היציקער און א כהן דערצו. און א כהן, זאגט מען, איז א בעל־כעסן, כאטש אפילו כעס, זאגט מען, איז ניט אזא שיינע מדה, כעס איז, זאגט מען, עבודה זרה. נאר מען איז דאך נישט מער ווי א מענטש, איר פארשטייט צי ניין, האט דאס מיר געגעבן א נעם־אן באם הארצן און עס האט זיך אין מיר צעפלאקערט א פייער, ס'איז מיר, הערט איר, אזש פינצטער געווארן אין די אויגן! און איך האב אים אוועקגעגעבן א גאב — וואס ס'איז מיר געקומען אף דער צונג, דאס האב איך אים ארייַנגעזאגט. מיין גאנץ ביטער הארץ האב איך אויסגעלאזט צו זיין קאפ: „נאך דאס פעלט אונדז, האב איך אים געזאגט, אז מיר זאלן אליין בידים, זאג איך, נעמען און אוועקגעבן דאס איינציקע און דאס הייליקסטע, וואס מיר פארמאגן? צו־ביליק איז געווארן, זאג איך, בא אונדז די תורה! ווער ס'זאל ניט דורכפארן פארביי, — א ביסקאפ, א גלח, א גובערנאטאר, א ספראווניק, א שווארץ יאר — טראגן מיר אים

אַרויס די תורה! אַלעמען די תורה! אָ, ניט דערלעבן, זאָג איך, וועלן דאָס נישט אונדזערע שונאים און נישט מיר אַליין, אַז מיר זאָלן זיך צעשיידן מיט אונדזער איינציקן מאַיאָנטעק, וואָס מיר פאַרמאָגן! מיר וועלן זיך גיכער, זאָג איך, פאַרקויפן פאַר קנעכט, מיר מיט אונדזערע ווײַבער און קינדער און קינדס־קינדער, נאָר גאָטס תורה, זאָג איך, — אַזאַס! דאָס, זאָג איך, וועלן מיר נישט אוועקגעבן פאַר כל הון דעלמא! לאָז מען אונדז שנײַדן, זאָג איך, לאָז מען אונדז בראָקען, לאָז מען אונדז בראָטן, לאָז מען אונדז ברענען, ווי מע האָט געשניטן און געבראָקט, געברענט און געבראָטן אונדזערע אָבות אבותינו!" גוט־גוט אַרײַנגעזאָגט, און איך האָב מיך אַזש צעוויינט פאַר האַרצווייטיק.

כאַפּט ער מיך אָן פאַר ביידע הענט, דער מחותן מײַנער, און זאָגט צו מיר: „משוגענער כהן, זאָגט ער, וואָס איר זײַט! איך האָב, זאָגט ער, גאָר אַזוי ווײַט ניט געמיינט, זעט נאָר אַביסל! איך האָב נאָר געזאָגט, זאָגט ער, אַז מיר זאָלן נעמען, זאָגט ער, די ריינקייטן און קומען צו אים, זאָגט ער, מיט די ריינקייטן און זאָגן, זאָגט ער, אָט דאָס פאַרמאָגן מיר און דאָס האָבן מיר, און ווײַטער טו מיט אונדז וואָס דו ווילסט, מיר זײַנען באַ דיר אין די הענט... וועט ער, זאָגט ער, אָף אונדז רחמנות האָבן און וועט פאַרגעסן, זאָגט ער, פון דער גאַנצער געשיכטע מיט דער קאָנטריבוציע מיט אַלע מיט אַן אַנדער, און מירן דערווײַל, זאָגט ער, אויסגעלייזט ווערן פון אַן אומגליק"... געפעלט אײַך אַ ייִד אַ חכם?

בקיצור, אויסגעפירט מסתמא האָב א י ך, ניט ער; מיר האָבן די ספרי־תורהס נישט געריהרט פון אָרט. גענומען האָבן מיר, איר פאַרשטייט צי ניין, די פּרוכתן מיט די העמדעלעך, מיט די גאַרטעלעך, מיט די ידלעך און מיט די עץ־החײַמס — אַלצדינג, וואָס איז פון ריין זילבער, ווי זאָגט איר, כסף טהור, און מיר האָבן דאָס געבראַכט אים צו טראָגן, דעם קאָמענדאַנט הייסט עס, און צוגעפאַלן צו אים, און אַ גוטן וויין געטאָן דערבײַ, און געזאָגט צו אים: „אדוני קיניג, כך וכך, אָט דאָס פאַרמאָגן מיר און דאָס האָבן מיר, און ווײַטער טו מיט אונדז וואָס דו ווילסט, מיר זײַנען באַ דיר אין די הענט"...

איז דאָך אָבער פאַראַן אַ גרויסער גאָט אָף דער וועלט, איר פאַרשטייט צי ניין, וואָס טוט דער אייבערשטער? שטייט ער אויף, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, טוט אונדז אַ קוק אין די אויגן אַרײַן, און איך

וואָלט געמעגט שווערן, אַז ער איז געוואָרן עפּעס ווי מטושטש, ווי פאַר־שעמט איז ער געווען... דערנאָך גייט ער צו צום טיש, נעמט די אַלע זאַכן, וואָס מיר האָבן אים געבראַכט צו טראָגן, באַטראַכט זיי איינציקווייַז, יעדע זאַך באַזונדער, און רופט זיך אָן צו אונדז: „מייַנע הערן! איר קאָנט עס, זאָגט ער, נעמען צוריק. איך דאַרף עס נישט. מיר זייַנען נית קיין פעלד־גזלנים, זאָגט ער, און נישט קיין קאַזאַקן. ס'איז אייַערע קאָ־זאַקן, זאָגט ער, זייַנען געווינט געוואָרן צו ראַבירן בתי־מדרשים און הייליקע זאַכן. מיר זייַנען, זאָגט ער, דייַטשן און אונדזער קאַיזער, זאָגט ער, ברויכט נית אייַערע הייליקייטן".

כהאי לישנא, איך בין אייַך נישט מגזם אפילו אַ האָר — איך האָב פּייַנט אַזעלכע זאַכן.

און וואָס מויג אייַך, דער גוי איז געוואָרן גאָר אַן אַנדער גוי, איר פאַרשטייט צי ניין, און אַן אַנדער פּנים, אַנדערע אויגן און אַן אַנדער לשון, — שיער־שיער נית געבעטן אונדז זיצן, און האָט באַלד אַרויס־געגעבן אַ באַפעל, מע זאָל אַרויסלאָזן די פאַרהאַלטענע, דעם רב און דעם קאַזשאָנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און אַז ס'איז געקומען צו מייַן יחיאלן, וואָס איך האָב שוין געוואָלט דערלעבן אים זען אין דערהיים, איר פאַרשטייט צי ניין, באַ זייַן ווייַב מיט זייַן קינד, נעמט ער, דער קאָ־מענדאַנט הייסט עס, און לייגט אַרויף די האַנט אויף זייַן פּלייצע און רופט זיך אָן צו מיר: „אָט דאָס איז דייַן זון?" רוף איך זיך אָן: „ביז הונ־דערט און צוואַנציק יאָר — וואָס איז דען?" „אים, זאָגט ער, לאָז איך נישט אַרויס. אים לאָז איך, זאָגט ער, איבער באַ מיר"... נאָר שאַ! מע בלאָזט שוין ווידער אַ תקיעה גדולה. דאָס רופט מען אונדז שוין צו דער שיינער וועטשערע אין אַ גוטער שעה. אויב איר'ט וועלן, קאָנט איר אַרויסגיין באַלד נאָך דער וועטשערע, וועלן מיר אייַך דערציילן ווייַטער. און אַז נישט, קאָנען מיר דאָס איבערלאָזן אויף מאָרגן, אם ירצה השם. דער עיקר, איר זאָלט נאָר געדענקען ווו מיר האַלטן אין די יוצרות. און בכדי איר זאָלט נית פאַרגעסן, וועל איך אייַך געבן אַן עצה: אַז איר האָרכט פון מיר, למשל, אַ מעשה, נעמט מען אַ ביכעלע, מע זעצט זיך אַוועקעט מיט אַ בלייַשטיפט אין האַנט, איר פאַרשטייט צי ניין, און מע פאַרשרייַבט דאָס אַלצדינג וואָרט באַ וואָרט אויף פּאַפּיר, אַזוי ווי איר קאָנט — און לאָז עס טאַקע בלייַבן פאַרשריבן, ווי זאָגט איר, לזכרון — אויף דור דורות.

5.

יחיאל — אַ „בירגערמײַסטער".

— — — זײַט איר כאָטש גוט געשלאָפֿן, פֿאַני שלום־עליכם? איך ברוך השם, ניט. איך ווייס ניט פֿון קיין שלאָף. איך זאָל שוין אַזוי ניט וויסן פֿון קיין שלעכטס מיט אײַך אינאיינעם. ווייסט איר פֿאַר וואָס? ווײַל מיר שיסט אין די אויערן. עס שיסט נאָך פֿון דעמאָלט אָן, עס וויל גאָר־ניט אויפֿהערן צו שיסן. און פֿון ביידע זײַטן שיסט עס מיר, איר פֿאַרשטייט צי ניין? — פֿון איין זײַט דער דײַטש און פֿון דער אַנדערער זײַט פֿאָניע. און ווער איך אַנטשלאָפֿן אַף אַ ווײַלע — אַזוי קומט מיר אַקעגן מײַן יחיאל, ווי ער שטייט אַ צוגעבונדענער צו אַ בוים, די הענט אַרונטער, קוקט אַף מיר טרויעריק, און מיט ליבשאַפֿט, און מיט טרערן אין די אויגן, גלײַך ווי ער וואָלט זאָגן צו מיר: „זײַ געזונט, טאַטע, מיר זעען זיך שוין ניט מער!"... נאָר איך פֿאַרכאַפּ אײַך, ווי זאָגט איר, די לאָקשן פֿאַר די פֿיש, און איר האָט דאָך ניט ליב, אַז מע כאַפּט, וואָרעם פֿון אײַלעניש, זאָגט איר, קומט קיין גוטס ניט אַרויס, און צײַט האָבן מיר דאָ אַפֿן שיף, געלויבט דער אייבערשטער, גענוג, קאָנען מיר זיך דעריבער פֿאַרגינען זיצן מער מיט אַ האַלבע שעה. וואָס קאָן דאָ זײַן? די גרויסע געשעפֿטן? אָדער מע עסט, אָדער מע שלאָפֿט, אָדער מע נודעט זיך גלאַט קוקנדיק אין ים אַרײַן — וואַסער און הימל, הימל און וואַסער! מענטשן האָבן אויסגעטראַכט אַ נסיעה — טפֿו, גאָט זאָל ניט שטראָפֿן פֿאַר די רייד!

ווו־זשע, הייסט עס, האַלטן מיר? בײַ מײַן יחיאלן. ווי אַזוי קירע־דײַטש האָט אים פֿאַרהאַלטן אינאיינעם מיטן רב און מיטן קאַזשאָנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, אַ משכון פֿאַר דער קאָנטריבוציע, וואָס ער האָט זיך געהייסן באַצאָלן, און דערנאָכדעם, ווי אַזוי ער האָט די רבנים אַרויסגעלאָזט, און מײַן יחיאלן האָט ער זיך באַטראַכט, דער דײַטש הייסט עס, און האָט אים איבערגעלאָזט בײַ זיך — ער וועט אים, זאָגט ער, צונוץ קומען.

מיט וואָס פֿאַר אַ האַרץ איך בין אַהיים געקומען אָן מײַן זון —

באַדאַרף איך אײַך ניט דערציילן קיין מעשיות. איר זײַט דאָך אַ פאַטער און האָט קינדער, פילט איר שוין דעם טעם. און וואָלט איך אַליין כאָטש נישט געווען דער גאַנצער חייב, וואָרעם ווער האָט אים מיטגעשלעפּט מיט דער דעפּוטאַציע צום קאָמענדאַנט, אַז ניט איך? גוואַלד געשריגן! וואָס וועל איך זאָגן פאַר מײַן ווײַב? וואָס פאַר אַ תירוץ טראַכט מען צו פאַר מײַן שנור, כאָטשבי אַף דער הייסער מינוט? און איך בלײַב שטיין פון יענער זײַט טיר, איר פאַרשטייט צי ניין, ווי אַ פאַרזינדיקטער קונדס, און קאָן גאָר צו זיך אַהיים נישט קומען! און איך שטיי מיר אַזוי און טראַכט, און טראַכט, און נעם און טו אַן עפן־אויף די טיר האַסטיק מיטאַמאָל און טו מיר אַ פרעג גלאַט אַזוי, בדרך אַגב, אין דער וועלט אַרײַן: „ניטאָ נאָך יחיאלן?" זאָגט מען מיר מסתמא: „ניין. ער איז דען באַפרײַט שוין?"... זאָג איך: „נאָך אַ מין באַפרײַט! פרײַ צו פרײַ איז נישט גלײַך! פרײַ, זאָג איך, זײַנען זיי אַלע דרײַ, נאָר אונדזער יחיאל, זאָג איך, איז אַרויס גאָר מיט אַ קנאַק"... — ווערן זיי דאָך מסתמא טויט ווי די וואַנט: „וואָס פאַר אַ קנאַק?" זאָג איך: „מיט אַ דאַנק־בריוו איז ער אַרויס, זאָג איך, און מיט אַן אָרדן און מיט אַ קוועטש די הענט און מיט אַ בראַוואָ! אונדער יחיאל, זאָג איך, איז איצטער, זאָג איך, באַם דײַטש געהויכט און געקרוינט, אַ גאַנץ קנעפּל", זאָג איך. און אַליין כאַפּ איך אַ קוק אין שפּיגל אַרײַן, איר פאַרשטייט צי ניין, ווי זע איך אויס נאָך אַזוי פיל שקרים וכזבים? פאַרשטייט זיך, אַז מײַנע קוקן מיר אין מויל אַרײַן און גלויבן מיר איטלעכס וואָרט. וואָס ווייסן זיי, ווײַבער משטיינס געזאָגט? פרעגן זיי זיך נאָך באַ מיר: „פאַר וואָס איז ער דאָס באַ זיי אַזוי געהויכט און געקרוינט?" ווער איך כלומרשט אין כעס: „וואָס הייסט, זאָג איך, פאַר וואָס? פאַר שבת! איר האָט פאַרגעסן, זאָג איך, ווער יחיאל איז? איר האָט, זאָג איך, עפּעס אַ סך אַזעלכע יחיאלס באַ אונדז אין קרושניק, אָדער אין יונעוו, אָדער אין מאַזעלבאָזשעץ, אָדער אין בילגערײַ, אָדער אפילו אין דער גובערניע אין לובלין? וואָס שווײַגט איר?" — זאָג איך...

הקיצור, איך באַדאַרף מיך פאַר אײַך ניט באַרימען — באַרימערײַ איז איבערהויפּט אַ מיאוסע זאַך. נאָר איך מוז אײַך זאָגן דעם אמת, אַז איך האָב פײַנט אַ ליגנער אַקוראַט, ווי אַ כשרער ייִד האָט פײַנט חזיר. אַ ליגנער איז באַ מיר ערגער פון אַ הולטאַי, און אפילו פון אַ משומד!

נאָר וואָס, איך בעט אײַך, וואָס האָב איך געקענט טאָן, זאָגט שוין איר אַליין, אַז איך האָב פאַר זיך צוויי שוואַכע באַשעפענישן, ווײַבער, איר פאַרשטייט צי ניין, וואָס זייער לעבן הענגט אָפּ אין זײַן לעבן — אַ ווער־מעלע פּקוח נפש! און איך האָב גענומען באַקן ליגן, אַזוי ווי בייגל, אַזוי ווי מצות, איין ליגן נאָכן אַנדערן, און דערציילן אַזעלכע גוזמות, אַז ס'איז מיר פאַר זיך אַליין פּשוט געווען אַ בזיון: ווי נעמט דאָס אַ ייִד אַ בעל־הבית, רב יאַנקל יונגעוועער, איר פאַרשטייט צי ניין, און האַקט אַזעלכע שקרים, און זיי, די ווײַבער, מיינען, אַז ס'איז תורת משה אמת?... און איך האָב גענומען און איך האָב מיך קוים אַרויסגעמאַכט פון ערד היים און בין אַוועק זוכן זכות־אבות, פּראָטעקציעס, צום קאָמענ־דאַנט, איר פאַרשטייט צי ניין, אולי ירחם? און אַזוי ווי איך לויף אַזוי, קומט מיר ניט אַקעגן מײַן יחיאל? אַ פאַרסאָפּעטער, אַ פאַרשוויצטער, און עפּעס מאָדנע האָפּערדיק, דאָס פּנים שײַנט, די אויגן לויכטן, און גיין גייט ער גיך, מאַכט מיט די הענט. „וואָס איז, יחיאל?" „טאַטע, זאָגט ער, גיב מיר אָפּ מזל־טוב?" „מזל־טוב דיר, זאָג איך, מײַן זון, פאַר וואָס קומט דיר מזל־טוב? דײַן ציג האָט זיך געקעלבט? צי דײַן קו האָט זיך געציגלט?" ווערט ער רויטלעך, מײַן יחיאל הייסט עס, און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכל: „ווייסטו כאָטש, זאָגט ער, טאַטע, מיט וועמען דו רעדסט אַצינדערט?" טו איך אים אַ מעסט־אָפּ מיטן קוק און מאַך צו אים: „מיט יאַנקל יונגעווערס זון". „מיט יאַנקל יונגעווערס זון, זאָגט ער, דאָס אַ חוץ. דערצו בין איך, זאָגט ער, נאָך בורמישטש אין קרושניק". „פון ווען אָן, זאָג איך, ביסטו דאָס בורמישטש?" „שוין באַלד אַ שעה, זאָגט ער, אַז איך בין בורמישטש. דאָס האָט מיך דער קאָמענדאַנט, זאָגט ער, געמאַכט פאַר אַ בורמישטש, פאַר בירגערמייסטער הייסט עס. שטעל דיר פאָר, זאָגט ער, אַז אין דער צײַט, וואָס איר זײַט געווען פאַרטראָגן מיט דער קאָנטריבוציע, האָט דער קאָמענדאַנט דערווײַלע געשיקט רופן צו זיך די קרושניקער אָנגעזעענע גוייִם, פריִער דעם קאַזנאַטשיי, דערנאָך דעם פּאָטשטמײַסטער, דערנאָך דעם טעלעגראַפיסט (די אַלע איבעריקע פּריצים זײַנען זיך צעלאָפן), און האָט זיי, זאָגט ער, געוואָלט מאַכן פאַר בור־מישטש איבער קרושניק, — האָבן זיי זיך, זאָגט ער, אַלע גאַנץ פײַן אָפּגעזאָגט. זיי האָבן אויסגעפונען, זאָגט ער, אַלע איין תירוץ, אַז זיי פאַרשטייען נישט קיין וואָרט דײַטש. האָט זיך דער קאָמענדאַנט, זאָגט ער,

אף זיי גוט אויסגעבייזערט און דורכגעטריבן און געשיקט, זאָגט ער, רופן דעם וואָיט פון דער גמינע, פאַן פשעפּעצקי. האָט זיך פאַן פשעפּעצקי, זאָגט ער, פאַרנייגט ביז צו דער ערד, „פאַדאַם דאָ נאָג" און „צאַלויען רענקי" און „פּראָשען פאַנאַ", און אַז ס'איז געקומען, זאָגט ער, צו עפּעס, האָט זיך פאַן פשעפּעצקי זייער העפלעך באַדאַנקט פאַרן גרויסן כבוד, וואָס מע וויל אים, זאָגט ער, צוטיילן, נאָר ער קאָן נישט אָננעמען, זאָגט ער, דאָס שטרײַמל דערפאַר, ווײַל מערסטנטייל קרושניקער אײַנוווינער זײַנען, זאָגט ער, ייִדן, און מיט ייִדן איז, זאָגט ער, שווער דורכצוקומען! און ער האָט געגומען דערווײַל אויסריידן אַף ייִדן המנס מסירות, פּעך און שוועבל, אַזוי ווי פּליאַסקע קאָן... דעם אייגענעם תירוץ, זאָגט ער, האָט געזאָגט אויך דער קשיאַנדז: „זשידזשי" און „זשידזשי" און „זשידזשי"!... איז דער קאָמענדאַנט, זאָגט ער, געוואָרן בייז אַף די פּאָליאַקן מיט סכנת נפשות און האָט געשוואָרן, אַז ער וועט מאַכן, זאָגט ער, אַ ייִדן פאַר בורמישטש — זיי, די פּוילן הייסט עס, אַף צו להכעיס! און, ווי זאָגט איר, אומר ואוכל — ר'האָט זיך אַ נעם געגעבן פריִער צום רב, דערנאָך צום קאַזשאָנע רב, צום ראַבינער הייסט עס. האָט זיך דער רב אָפּגעבעטן — ער איז, זאָגט ער, אַ זקן אַ ייִד און אַ שוואַכער מענטש, ער האַלט שוין באַ שטאַרבן, וואָס פאַר אַ בורמישטש איז ער? און דער קאַזשאָנע רב, דער ראַבינער הייסט עס, האָט געציטערט, זאָגט ער, ווי אַ לעמעלע: „סטײַטש, זאָגט ער, ווי קאָן ער עובר זײַן אַף דער שבועה? ער איז דאָך, זאָגט ער, אַ קאַזשאָנע רב, אַ געשוווירענער הייסט עס; הקיצור, ער האָט זיי, די רבנים הייסט עס, אויך דורכגעטריבן און נעמט, זאָגט ער, און רופט אַרײַן אים, יחיאלן הייסט עס, און מאַכט צו אים גאָר אָן שום הקדמות: „הנה זאָלסט וויסן זײַן, זאָגט ער, יאַנקל יונעוועדם זון, אַז איך קרוין דיך, זאָגט ער, פאַר בורמישטש אין קרושניק!" האָט ער אים, יחיאל הייסט עס, געוואָלט עפּעס זאָגן, גייט ער, דער דײַטש הייסט עס, און פאַרשמעלט אים דאָס מויל! לאָזט אים, זאָגט ער, ניט אויסריידן אַ וואָרט, און רופט צענויף ווידער אַ מאָל דעם קאַזנאַטשײַ מיטן פּאָטשמײַסטער, מיטן טעלעגראַפיסט, מיטן וואָיט פון דער קרושניקער גמינע פאַן פשעפּעצקי, מיטן קשיאַנדז, און רופט זיך, זאָגט ער, אָן צו זיי, אַף דײַטש, געווייגמלעך: „מײַנע העררן, זאָגט ער, זײַט וויסן, זאָגט ער, אַז אָט דער יודע איז אײַער בורמישטש! — און טוט, זאָגט ער, אַ ווײַז אָן

אף אים, אף יחיאלן הייסט עס. — איר אַלע, זאָגט ער, פאַרמאָגט ניט אין קאָפּ, וואָס אָט דער יודע פאַרמאָגט, זאָגט ער, אין דער פּיאַטע!"...

אויסגעהערט פון יחיאלן די שיינע מעשה ביזן סוף, בייטל איך דאָך אוים אַלע בייזע וויסטע חלומות אפן דייטשס קאָפּ און אף זיינע הענט און פּים. „נאָך דאָס, זאָג איך, גייט דיר אָפּ, יחיאל! קאַרג, זאָג איך, וואָס דו ביסט פאַר דיין שיסן אַרויף, זאָג איך, געווען, ניט היינט געדאַכט, אף אַ האָר פונעם טויט, באַדאַרפסטו נאָך איצטערצא, זאָג איך, גיין שפּילן זיך מיטן מלאך־המות, ריזיקירן מיטן לעבן און ווערן, זאָג איך, אַ בורמישטש פון אסתר־תענית ביז פּורים!" קוקט ער מיך אָן, יחיאל הייסט עס: „פאַר וואָס עפּעס פון אסתר־תענית ביז פּורים?" „וואָס דען, זאָג איך, אף לאַנג? נישט מער, זאָג איך, זאָל דער יידישער גלות געדויערן, וויפל דו וועסט, זאָג איך, זיין בורמישטש אין קרושניק! דערווייל, זאָג איך, האָט נאָך דיין דייטש באַ גאָט, זאָג איך, קיין קוויטל נישט אַרויסגענומען, אַז קרושניק איז זיינס. דו ווייסט, זאָג איך, וואָס דו קאָנסט האָבן דערפאַר, זאָג איך, טאָמער פּאָניע איז גובר, און קרושניק מיט יונעוו מיט מאַזעלבאַזשעץ מיט לובלין פאַלן אַריין, זאָג איך, צוריק צו אים אין די הענט אַריין? אָט דער אייגענער וואַיט, פאַן פשעפּעצקי, זאָג איך, וועט דעמאָלט אויסגלעטן, זאָג איך, די וואָנצעס און וועט אוועקגיין גלייך, זאָג איך, צום נאַטשאַלניק און וועט, זאָג איך, צושטעלן אַ בענקעלע דיר און מיר און אונדז אַלע, הלוואי, זאָג איך, זאָל איך ליגן זאָגן און ס'זאָל זיין ניט אין אַזאַ שעה, זאָג איך, אַרויסגערעדט!"

און ווי מיינט איר, פּאַני שלום־עליכם, ווער האָט געטראָפן? איך באַרים מיך נישט פאַר אייך, חלילה, אַז איך בין דאָ דער גרויסער חכם, און קיין נביאים, ווי זאָגט איר, איז היינטיקע צייטן נישט פאַראַנען. נאָר מען איז דאָך עפּעס אַ ייִד אף דער וועלט מיט אַ חוש הריח, איר פאַרשטייט צי ניין, האָב איך אָנגעשמעקט דעמאָלט נאָך, אַז דער דייטש איז אַריין צו אונדז אין קרושניק מיט געזאַנג און מיט טענץ אין מיטן גאַנצן טראַסק, אַז דאָ איז פאַראַן אַלצדינג, וואָס איר ווילט — סיי גבורה, סיי חכמה, סיי געלט, נאָר איין זאַך פעלט: אריכת ימים... אַ סימן האָט איר — אָט איז פּאָניע דערנאָך אַריינגעקומען צו אונדז, האָט מען באַלד געקאָנט אַרויסזען, אַז דער איז אַריין על מנת להשתקע, מיט אַלע פיר, איר פאַרשטייט צי ניין, וואָרעם ראשית כל דבר האָט ער אָנגעהויבן

פון א פּאָגראָם, פון א ייִדישן פּאָגראָם מיט אַלע תּגין... נאָר דאָ גיי איך שוין ארויס פון איין מעשה און פאַל אַריַין אין א נײַער מעשה, און איר האָט דאָך ליב, זאָגט איר, אַז יעדער מעשה זאָל זיך זײַן באַזונדער א מעשה. טו איך אײַך צוליב און מיר רוען זיך אָפּ אביסל, דערנאָך וועלן מיר גיין ווײַטער צו אונדזערע מעשיות פון טויזנט איין נאכט.

6.

יחיאל געוועלטיקט.

— — — האַלטן מיר, הייסט עס, דערבײַ, ווי אַזוי מײַן יחיאלן האָט דער דײַטש געקרוינט פאַר בירגערמייסטער אין קרושניק. נו, געווים בין איך געווען געדערעכט, אַז כ'האָב אים נביאות געזאָגט, אַז זײַן בירגערמייסטערײַ וועט געדויערן פון אסתּר־תּענית ביז פּורים, נישט מער זאָל דער ייִדישער גלות געדויערן! דערפאַר אָבער האָט דער דײַטש געהאַט א בירגערמייסטער — מעג שוין אָפּ אונדז ביידע זײַן אַזאַ גוט יאָר! ניט חלילה מחמת באַרימערײַ, וואָס יחיאל איז מײַנער א זון, נאָר ווײַל מיר זײַנען ייִדן, איר פאַרשטייט צי ניין, ווייסן מיר, ווי אַזוי צו פירן דאָס רעדל... הלוואַי, הערט איר, וואָלט מען אונדז טאַקע איבערגעגעבן די גאַנצע ממשלה פון דער גאַנצער וועלט, וואָלט איר געזען, וואָס פאַר א פּנים די וועלט וואָלט געהאַט... א סימן האָט איר — נעמט פּוילן, טאַקע אונדזער מדינה פּוילן. ווי זאָגט איר — שוין איין מאָל א מדינה! האָט איר דאָך געהאָרכט מן הסתם, ווי אַזוי פּליאַקע האָט זיך אַמאָל צעאַמפּערט, נאָך פאַר סאָביעסקים צײַטן איז דאָס געווען, נישט געקאָנט זיך אויסגלײַכן מיט די כבודים, ווער ס'זאָל געוועלטיקן, זײַן מלך הייסט עס. איז געבליבן, מע זאָל וואַרפן גורל. האָט מען געוואָרפן גורל, איר פאַרשטייט צי ניין, ווער ס'וועט דער ערשטער אַריַין אין שטאָט, דער זאָל זײַן מלך. איז געפאַלן דער גורל אויף א ייִדן, רב שאול וואהל, ווײַל ער איז דער ערשטער אַריַין אין שטאָט. וואָס זאָל מען טאָן? פאַרפאַלן — איז דער ייִד געוואָרן מלך און האָט געוועלטיקט, זאָגט מען, אַזוי לאַנג ווי עס דאַרף געדויערן, למשל, מע זאָל זאָגן „אשרי" און „ובא לציון". דערפאַר

האט ער אבער געוועלטיקט אזוי, אז די פוילן קאנען זיך נאך עד היום פון אים נישט אפלויבן; ס'איז נאר א וויטיק די רשעים, א מכה זיי, וואס אט דער מלך איז געווען, איר פארשטייט צי ניין, א „זשידעק", ווייטער וואלטן זיי אים פארגעטערט און פאראייביקט!

דאס אייגענע איז געווען אויך מיט מיין יחיאלן. וויבאלד מע האט אים געקרוינט פאר בירגערמייסטער אין קרושניק, אזוי האט ער פונעם ערשטן טאג אן גענומען מאכן נייע פאראנדקעס. קודם־כל האט ער זיך גענעבן א נעם צו מאכן שלום צווישן די פעלקער, דאס הייסט, צווישן די קרושניקער פאליאקן, גויים און להבדיל יידן. וואס־זשע האט ער געטאן? ווער איר הארכן, וואס יאנקל יונעווערס זון איז א בעלן! ער האט גענומען און האט צונויפגערופן אין מאגיסטראט דעם רב מיטן קאזשאנע רב, דעם ראבינער הייסט עס, און, להבדיל, דעם קשיאנדז מיטן גלח מיטן וואיט פון דער גמינע, פאן פשעפעצקי, און האט פאר זיי גע־האלטן א גאנץ פיינע דרשה, און דווקא אין פויליש לשון, און האט זיי אויפגעקלערט און באוויזן מיט אותות ומופתים, אז ס'איז נישט גוט, וואס מענטשן קריגן זיך, און אז ס'איז טויזנט מאל געזינטער פאר אלעמען, אז מע לעבט בשלום, ווארעם אף שלום, איר פארשטייט צי ניין, שטייט די וועלט. ער האט דאס געבראכט אזוי ווייט, אז מע האט זיך געגעבן איינס דאס אנדערע דאס ווארט (אונדזער וואיט פון דער גמינע פאן פשעפעצקי האט אזש ארומגעכאפט מיין יחיאלן: „מאי קאכאנע פאן יחיאלו!"), און מע האט זיך געגעבן אלע תקיעת־כף, אז מהיום והלאה איז מען גוטע פריינט, שלום ושלווה, אוים פריץ, אוים גוי, אוים ייד, להבדיל, קיין שפור פון קנאה־שנאה, אן עק, א סוף! און די מיאוסע ווערטער מיט די צונעמענישן, ווי למשל: „זשידזשי", אדער „ביילים", אדער „פליא־קע", אדער „חם", אדער „דבר אחר", זאלן אויסגעמעקט און פארגעסן ווערן! אנשטאט „זשידזשי" און „ביילים" זאל זיין בעסער „איזראעליטי". אנשטאט „פליאקע" — „פאני דאבראדזיעיע". אנשטאט „חם" און „דבר אחר" — „עשום אייניקל"... און וואס איז שייך צום באיקאט, וואס די פוילן באיקאטירן די יידן, האט ער ארויפגעלייגט א שטראף, מיין יחיאל הייסט עס, פון א דרייערל ביז א פינף־און־צוואנציקער, נישט נאר פאר באיקאטירן — אפילו פארן ווארט „באיקאט" אליין, טאמער רעדט עמע־

צער ארויס, איז חיות ניט זיכער! דאָס וואָרט „באָיקאָט", איר פאַר־שטייט צי ניין, איז לא יזכר ולא יפּקר!

דאָס האָט איר אײַך נומער איינס. והשנית האָט ער אײַנגעפירט, אָפּן פאַרלאַנג פונעם דײַטשן קאָמענדאַנט, א וואַך, א מין שטאָט־מיליציע, וואָס זאָל שטיין תמיד גרייט און אָפּהיטן די שטאָט, טאָמער ווערט חלילה קרושניק באַפאַלן פונעם שונא. און ווי אַזוי, מיינט איר, האָט ער דאָס געמאַכט? פײַן, מיט א שכל און מיט א רעכענונג! בא יעדער שטוב, האָט ער אײַנגעפירט, זאָלן תמיד שטיין צוויי ערלים, באַוואָפנט מיט שטעקנס, איינער באַטאָג, דער אַנדערער באַנאַכט. און כדי מע זאָל זײַן באַוואָרנט, אַז די ערלים וואָס שטייען באַנאַכט אויף דער וואַך, וועלן נישט אַנטשלאָפן ווערן, וואָרעם אַן ערל, אַז עס קומט באַנאַכט, פאַפט ער, ער זאָל אויף יעדע צען ערלים זײַן איין ייִד, להבדיל, א משגיח, וואָס זאָל השגחה געבן. מחמת א ייִד, איר פאַרשטייט צי ניין, איז מער מסוגל אויף אַכטונג צו געבן... הײַנט האָט ער ארויפגעלייגט שטײַער אויף יעדן בעל־הבית, סײַ א ייִד, סײַ א גוי להבדיל, מוז צושטעלן דעם קאָמענדאַנט אַזוי פיל און אַזוי פיל מעל און אַזוי פיל און אַזוי פיל זאַלץ און אַזוי פיל און אַזוי פיל טיי און צוקער. וואָס דער מענטשם איז רײַכער, איר פאַרשטייט צי ניין, באַדאַרף ער אַלץ מער שטײַערן, און ווידער צוריק, דאָס אייגענע פאַרקערט — ווער ס'איז אַן אָרעמאַן, ניט דאָ געדאַכט, און קאָן נישט און האָט נישט און פאַרמאָגט נישט — איז ער פּטור.

דאָ האָב איך מיך אַרײַנגעמישט און האָב אים געזאָגט, זאָג איך: „דאָס, זאָג איך, יחיאל, וואָס דו האָסט געמאַכט שלום צווישן די פעל־קער, סקאַסירט דעם באָיקאָט און אײַנגעפירט א וואַך, איך מיין, זאָג איך, די שטאָט־מיליציע, דאָס, זאָג איך, אַרט מיך ניט. פאַרקערט, זאָג איך, זייער גלײַך האָסטו געטאָן, זאָג איך. נאָר בא די שטײַערן, זאָג איך, וואָס דו האָסט ארויפגעלייגט, — דאָ, זאָג איך, ביסטו, מײַן זון, מחילה דורכ־געפאַלן. וואָרעם וואָסער שוטה, זאָג איך, וועט דאָס וועלן צאָלן מער, ווי ער קאָן? און ווער, זאָג איך, וועט ניט זײַן א בעלן זיך פאַרשרײַבן צווישן די אָרעמע לײַט, בכדי ער זאָל פאַרשפּאָרן צו צאָלן שטײַער? ובפרט, זאָג איך, אַז אין קרושניק, זאָג איך, זײַנען דאָך דאָס רוב, ניט אויסגערעדט זאָל זײַן, אָרעמע לײַט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים!"

און כך הוה. ווער איז געווען גערעכט? ווען נישט דער דײַטש, דער

קאָמענדאַנט הייסט עס, קומט אים צו־הילף, וואָלט מען אים, יחיאלן הייסט עס, צעריסן אַף שטיקלעך! דער ערשטער איז געווען דער וואָיט פון דער נמיגע, פאַן פּשעפּעצקי. ער האָט זיך נישט געפּוילט און איז אַוועק צום קאָמענדאַנט און האָט אים אַרײַנגערוימט אַ סוד, אַז דער זשידעק, וואָס ער האָט אים געקרוינט פאַר בורמישטש, נעמט צונויף דאָס גאַנצע ביסל גוטס פון קרושניק און באַהאַלט דאָס פאַרן „מאָסקאַל״, פון פאָניעס וועגן און פאַר זײַנע קאָזאַקן, אַף וועלכע די „ביילישעס״ קוקן אַרויס, ווי אַף משיחן — אַ סימן, לאָז מען זוכן בײַ זיי אין די קעלערס און אַף די בוידעמער, וועט מען געפינען פון כל טוב... און דאָס ווייסט איר דאָך מסתמא, אַז אַ מסור האָט אין זיך אַ כח — מע גלייבט אים. און וואָס טויג אײַך, מע האָט זיך אַ נעם געגעבן צו די קרושניקער ייִדן און מע האָט גענומען מאַכן „אַביסקעס״, זוכן, נישטערן, און אַז מען זוכט, ווי זאָגט איר, געפינט מען; מע האָט געפונען באַהאַלטן אין די קעלערס און אַף די בוידעמער, איר פאַרשטייט צי ניין, טאַקע פון כל טוב. בײַ וועמען מע האָט געפונען באַהאַלטן אַביסל זילבער, בײַ וועמען דאָס פּסחיקע געפעס, בײַ וועמען אַ פלעשל „ווישניק״ און בײַ וועמען שבתדיקע מלבושים. בײַ איינעם, בײַ אבא דעם שוחט, האָט מען אויסגעטרייסלט אַ גאַנצן מאַיאָנטעק — דרײַ שאַרפע מעסערס, אײַנגעוויקלט אין אַ פאַטשיילע, און אַ זעקעלע מיט אַ מין זאַך, וואָס כאַפּט דעם אָנבליק פון פּולווער...

אָט דאָ האָט זיך אָנגעהויבן אַ חתונה! מע האָט זיך אַ נעם געגעבן צו אבא דעם שוחט: „וואָס איז דאָס בײַ אײַך, רב ייִד, פאַר געווער?... דאָס האָט איר צוגעגרייט פאַר די קאָזאַקן? זײַט זיך מודה!״... האָט זיך אבא דער שוחט גענומען דרייען אַהין און אַהער — ס׳איז שלעכט, ער קאָן זיך נישט אַרויסדרייען! מילא, די מעסערס — דאָס זײַנען, זאָגט ער. זײַנע כלי־זין, זײַנע אינסטרומענטן, איר פאַרשטייט צי ניין, זײַנע הלפים „וואָס־זשע האָסטו זיי באַהאַלטן אַפן בוידעם?״ ער האָט, זאָגט ער, מורא געהאַט פאַר דער מאָביליזאַציע. פאָניע, זאָגט ער, מאַכט מאָביליזאַציע, קאָן זיך עס אויסלאָזן בײַ אים, זאָגט ער, מיט אַ פאָגראָם... „גוט, וואָס־זשע איז אָט דאָס זעקעלע, וואָס כאַפּט דעם אָנבליק פון פּולווער? וואָס איז דאָס פאַר אַ מין?״ טענהט נעבעך אבא דער שוחט: ס׳איז גאָרניט, ס׳אַ געלעכטער, זאָגט ער, דאָס איז מוהל־מעל, וואָס מע

באשיט, זאָגט ער, אַ קינד תיכף נאָך דער מילה. נאָר גיי רייד מיט קידע־דײַטש — מילה הײַנט, מילה מאָרגן, אַז יענער האָט זיך אַרײַנגענומען אין קאָפּ קאָזאַקן! און ס'איז געבליבן, מע זאָל שיקן רופן דעם רב מיטן קאַזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און אַלע איבעריקע שבעה טובי עיר, די פײַנסטע בעלי־בתים פון קרושניק, און מיך מיט מײַן יחיאלן בתוכם — און דאָ איז אָפּגעקומען אַ טרויעריקע געשיכטע, וואָס טרעפט זיך איין מאָל אין צענטויזנט יאָר! ס'איז כדאי, די דאָזיקע געשיכטע זאָל דערציילט ווערן גאַנץ באַזונדער און באַשריבן ווערן דורך אײַער פענדל, לאָזן, אדרבה, ייִדן לייענען און לאָזן עס אונדזערע קינדער דערציילן פאַר זייערע קינדער און קינדס־קינדער, אַז ס'איז געווען אַמאָל אַ משוגעת, וואָס מע האָט עס גערופן מלחמה, און אַז עס איז געווען אַמאָל אַ מדינה, וואָס מע האָט זי גערופן פּוילן, און אַז די מדינה האָט גע־הערט צו פּאָניען, און דער דײַטש האָט געשאַרפט אַף איר די ציין, און דערווײַל זײַנען ייִדן געווען דאָס כפּרה־הינדל, און ווער ס'האָט געהאַט גאָט אין האַרצן, דער האָט זיך אין אונדז נוקם געווען, זיך געבאָדן אין אונדזער בלוט... האָט קיין פאַריבל ניט, פּאַני שלום עליכם, אַז איך הייב אָן צו רעדן דערפון, נעמט מיך אָן באַם האַרצן, און איך מוז זיך אָפּשטעלן אַף אַ ווײַלע, איבערכאַפּן דעם אָטעם.

7.

די קרושניקער דעפּוטאַציע.

— — — האַלטן מיר, הייסט עס, באַ דעם, ווי מײַן יחיאל איז מיט גאָטס זײַנער הילף בורמישטש אין קרושניק און געוועלטיקט, ווי זאָגט איר, ביד חזקה, און די פּאָליאַקן ימח שמם וזכרם גראָבן, זוכן אַף אים בלבולים און ריידן אויס פֿאַ אים און אַף אונדז אַלעמען המנס מסירות, אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז די דײַטשן האָבן גענומען מאַכן „אָביסקעס" אין שטאָט, דאָס הייסט, מע האָט גענומען זוכן און ניש־טערן און טרייסלען, און גאָט האָט זיי געהאָלפן, זיי האָבן אויסגעטריי־סלט באַ אַבאַ דעם שוחט באַהאַלטענע חלפים מיט אַ זעקל מוהל־מעל,

וואס כאפט דעם אנבליק פון פולווער, און ס'האט זיך אנגעהויבן א התונה — טאטעניו! ראשית חכמה, האט מען דעם שלים־מזל, דעם שוחט, הייסט עס, צוגענומען און אריינגעזעצט אים במחילת כבודו אין קאטשו־מענט אריין איינעם אליין, עס זאל אים חלילה קיין עין הרע ניט שולט זיין, אז קיינער זאל צו אים ניט צוטרעטן, — און אין שטאט איז גע־וואָרן, וואס זאל איך אייך זאגן, חושך ואפילה, תשעה־באב! און מע האט זיך א ווארף געגעבן באלד צו מיר: „סטייטש, זאגן זיי, יאנקל, וואס שווייגט איר? אייער זון, זאגן זיי, איז בורמישטש און איר זייט, זאגן זיי, אזא חשוב — איין ווארט א גוטס ווען איר זאגט, זאגן זיי אזוי ווערט דער שלים־מזל, דער שוחט הייסט עס, געהאלפן"... טענה איך צו זיי, צו דער שטאט הייסט עס: „טשעפעט זיך אפ, זאג איך, איר האט, זאג איך, א גרויסן טעות, מיינע ליבע יידן! ערשטנס, זאג איך, בין איך גארניט אזא גרויסער חשוב, ווי אייך ווייזט זיך אויס; און אפילו לאמיר, זאג איך, זאגן, אז יא, איז אויך נישט אזא גרויסע מעלה, זאג איך; אדרבה, אט וויל, זאג איך, מיין יחיאל איז בורמישטש און וויל, זאג איך, איך בין א חשוב, ווי זאגט איר, א צד אין באד, קאן איך, זאג איך, גיכער קאליע מאכן, זאג איך, איידער פאררעכטן, ווארעם איר זאלט קע־נען די דייטשן, זאג איך, אזוי ווי איך קען זיי, וואלט איר דאס נישט געזאגט, זאג איך; איך וועל אייך, זאג איך, קלאר מאכן, וואס א דייטש איז: א דייטש, זאג איך, האט פיינט חניפה, ווי א כשרער ייד חזיר, און קאן נישט ליידן פוסטע רייד, און פון לשון אונטערקויפן, זאג איך, איז ד'אך אפגערעדט; ס'איז ניט פאניע, זאג איך, איר פארשטייט צי ניין, וואס קוקט אייך אין יד אריין, טאמער וועט איר אים עפעס נתנען... דייטש, זאג איך, איז אן איידעלע מאטעריע, זאג איך!"... וואלט שוין געמעגט זיין גענוג, איא? האט איר דאך אבער צו טאן מיט יידן זאלן געזונט זיין! איר זאגט זיי דאס, ענטפערן זיי אייך בוידעם! זאגט איר זיי בוידעם, ענטפערט מען אייך פעטרישקע! און דא דעם שוחטס ווייב מיט די קינ־דער שטייען בא דער זייט און וויינען, און יאמערן, און שלאגן זיך קאפ אן וואנט. איך וויים ניט, ווי אזוי איר, פאני שלום־עליכם, איך האב א טבע, אז איך דערזע טרערן, בלייב איך געפלעפט. איך קאן ניט זען, ווי יענער וויינט. איך קאן נישט — און שוין! ניט מחמת איך בארים זיך פאר אייך, אז איך בין א גוטער, נאר דער כוח פון טרערן, איר פאר־

שטייט צי נײן! צום סוף, וואָס לאָזט זיך אויס? אַז ס'איז אומזיסט די טירחה, מע פאַרשפּאַרט מיך בעטן, מע האָט גאָר פון אויבן געשיקט מ י ך רופן, און ניט נאָר מיך אַליין, נאָר דעם רב אויך, מיט דעם קאַזשאָנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און אויך די אַלע איבעריקע פײַנסטע בעלי־בתים פון קרושניק. איז אונדז געוואָרן רעכט קאַלעמוטנע אַפן האַרצן, איר פאַרשטייט צי נײן, נאָר מיר האָבן זיך אָנגענומען מיט מוט, און גענומען זיך גרייטן אין וועג אַרײַן, דאָס הייסט, מיר האָבן זיך אָנגעטאָן אַלע שבתדיק, מיט צילינדערס, פײַן, ווי עס געהער צו זײַן; עס האָט אויסגעזען, אַז נישט מע רופט אונדז, נאָר מיר גייען אַליין מעשה דעפּוטאַציע, איר פאַרשטייט צי נײן... דערווײַל האָט דערזען מײַנע, אַז איך טו אָן די שבתדיקע קאַפּאָטע פּלוצעם אין מיטן מיטוואָך, פרעגט זי מיך: „יאַנקל, וואָהין איז?" זאָג איך איר ניט מסתמא, אַז מע רופט מיך פון אויבן, וואָרעם צו וואָס באַדאַרף אַ ייִדענע, אַלצדינג ווייסן? נאָר איך דערציילט איר אַ מעשה, אַז דאָס גייען מיר מיט אַ דעפּוטאַציע צום דײַטש, צום קאָמענדאַנט הייסט עס, ראַטעווען אַ ייִדן נעבעך פון דער תליה. פאַרברעכט זי די הענט און הייבט אָן צו ליאַרעמען: „יאַנקל, מע דאַרף ניט! און אַ מכה איז איר! און אַ דונער האָט זי דערשלאָגן! און אָן אומגליק האָט זיך גענומען אַף כל ישראל, הלוואי זאָל זי ליגן זאָגן!" ווי געוויינטלעך, אַ ווײַב. וואָס פאַרשטייט אַ ייִדענע, משטייגס געזאָגט? באָטש דעם אמת טאָר מען נישט פאַרלייקענען, אַז מײַנע עליה השלום איז געווען ניט אַזאַ נאַרישע ייִדענע, ווי אַנדערע ווײַבער, אָבער גאָרנישט קיין נאַרישע, מע קאָן זאָגן פאַרקערט, אַ ייִדענע אַ קלוגע איז זי געווען, אַ גאַנץ קלוגע, און צײַטנווײַז פלעגט זי ריידן גאָר ווי אַ חכמה, ווי אַ חכמה נפלאה! נישט מחמת זי איז געווען מײַנע דערפאַר זאָג איך עס, און ניט מחמת זי איז שוין אַף דער אמתער וועלט, דערפאַר לויב איך זי, ווי זאָגט איר: „אחרי מות קדושים". נײן. איך בין נישט גלײַך צו אַנדערע מאַנען. אַ סימן — ווען איר זײַט אין קרושניק און טוט אַ פרעג אַף מרים מירל יאַנקל יונעוועדס, וואָלט איר זיך אָנגעהערט שבחים, מיט שבחים! ערשטנס, אַ ייִדענע אַ צדקנית. ניט חלילה קיין „וצדקתך", ווי אַנדערע ווײַבער, וואָס קאָנען זיך ניט צעשיידן מיטן קרבן־מנחה, אָדער מיט צאינה־וראינה. דאָס אַחוץ. פרום איז זי געווען, זייער פרום! נאָר ווער שמועסט דען פון פרומקייט? מיר ריידן פון גוטסקייט ריידן מיר, פון לשון כּאַראַק־

מער! דאָס איז געווען אַ ייִדענע! אַ מזג טוב! אַ מענטש אָן אַ גאַל! וואָס
איז שייך זאָגן אָן אַ גאַל? יעדער מענטש האָט אַ גאַל, וואָס אַז איר טרעט
אים אָן, שיסט ער אויס, וואָרעם אַ מענטש איז דאָך נישט מער ווי אַ
מענטש, איר פֿאַרשטייט צי ניין? נאָר איך וויל אייך נישט מישן איינס אי־
נעם אַנדערן, און באַרימען זיך, ווייסט איר דאָך, אַז כ׳האָב פֿײַנט. דעריי־
בער מאַך איך עס בקיצור און גיי בעסער אַריבער גלײַך צום עיקר המעשה,
ווי אַזוי מיר זײַנען געגאַנגען, איך און דער רב און דער קאַזשאַנע רב,
דער ראַבינער הייסט עס, און די איבעריקע שבעה טובי עיר פֿון קרוש־
ניק, צום אדון בפֿקדך, צום קאָמענדאַנט הייסט עס, האָרכן וואָס וועט ער
זאָגן. און געגאַנגען זײַנען מיר פֿעסט, ווי אויף אַן אײַזערנעם בריק —
פֿאָרט, ווי זאָגט איר, אַ שטיקל חשוב באַם פּריץ, דער פֿאָטער פֿונעם
קרושניקער בירגערמײַסטער — מיט דער האַנט אַוועקמאַכן קאָן מען
דאָס נישט! און גייענדיק אַזוי, האָבן מיר זיך דערווײַלע צוגערייט, ווי
אַזוי און וואָס מיר זאָלן מיט אים ריידן, מיטן קאָמענדאַנט הייסט עס.
אָנהייבן האָב איך געזאָלט, אַזוי האָבן מיר אָפּגעשמועסט, מיט די ווער־
טער פֿון „ואתחנן”: „אתה החילות להראות את
עבדך” — דו, דײַטש, האָסט אָנגעהויבן צו באַווײַזן צו דײַן קנעכט,
את גדלך — דײַן גרויסקייט; דו, הייסט עס, דײַטש, ביסט געווען
צו אונדז אַלע מיט גנאָד פֿון דעם ערשטן טאָג אָן, וואָס דו האָסט גע־
שטעלט דײַן פֿוס אויף אונדזער לאַנד”... און נאָך כּדומה אַזעלכע הויכע
ווערטער. צו וואָס זאָלן מיר וואַרטן, איר פֿאַרשטייט צי ניין, ביז ער
וועט אונדז אַמאָל עפּעס זאָגן? אַמער, וועלן מיר בעסער פֿאַרכאַפּן פֿריִער,
און בדרך אגב וועלן מיר אַרײַנוואַרפֿן אַ פּאָר ווערטער וועגן שוחט, אים
קלאָר מאַכן, ער זאָל וויסן, ווער דער שלים־מזל איז, דאָס הייסט, אבא
דער שוחט, און צו וואָס האָט ער באַהאַלטן זײַנע חלפֿים, און וואָס באַ־
דײַט דאָס זעקעלע מוהל־מעל — אַ גאַנצע דרשה. נאָר אַז ס׳איז באַשערט,
ווי זאָגט איר, אַן אומגליק, נעמט עס אָפּ דאָס לשון. און אָט־אָ־דאָ
הייבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה פֿון טויזנט איין נאַכט, וואָס אַז
איך דערמאָן זיך, שטעלן זיך מיר נאָך אויף די האָר קאַפּויר.

*
**

בקיצור, געקומען צו גיין צום קאָמענדאַנט, טרעפן מיר אין הויף דעם שלים־מזל, טאַקע אבא דעם שוחט הייסט עס, ווי ער שטייט אַ געבונדענער, די הענט אַרונטער, און צוויי זעלנער מיט אָנגעלאָדענע ביקסן פון ביידע זײַטן. די זעלנער שטייען גרייט צו דער אַרבעט, און ער, דער שוחט נעבעך, טרייסלט זיך ווי אַ לולב און שעפּטשעט עפּעס שטילערהייט, אַפּנים, ער זאָגט ווידוי, ניט אַנדערש... ווילן מיר דאָך מסתמא אַ שמועס טאָן מיט אים: „רב אבא, גאָט איז מיט אײַך!" טוען די זעלנער אַ ווונק צו אונדז מיט די ביקסן: הזהר והשמר — אַז טאָמער, הייסט עס, ריידן מיר אויס מיט אים אַ וואָרט, מיטן שוחט הייסט עס, אַזוי ווערן מיר געשאָסן! און אַז אַ דײַטש זאָגט, אַז ער וועט שיסן, איז ער אַ בטוח. ובפרט אין אַזאַ צײַט, ווען די גאַנצע וועלט איז, ווי זאָגט איר, משוגע געוואָרן! באַלד עפּעס — שיסט מען! מע קומט־צו צו אײַך, איר פֿאַרשטייט צי ניין, און מע זאָגט אײַך: „פֿעטער! איר האָט אַ שמעק טאַבאַק — איז גוט, אַניט — שיס איך אײַך!"... מע גיט אײַך נישט קיין צײַט אַפֿילו צו באַטראַכטן זיך, פֿאַר וואָס און פֿאַר ווען! און ווער שמועסט, למשל, איר זאָלט וועלן פֿאַרענטפֿערן זיך, אַז איר זײַט גאָר קיינמאָל ניט געווען קיין טאַבאַק־שמעקער — איז חיות ניט זיכער! אָט אַזאַ וועלט איז דאָס געוואָרן, און גיי מאַך!

בקיצור, ווי אַזוי אונדז, קרושניקער יידן, איז געוואָרן אױפֿן הארצן, אַז מיר האָבן דערזען דעם שוחט אַ געבונדענעם און ער זאָגט ווידוי — באַדאַרף איך אײַך נישט דערציילן; נישקשה, איר קאָנט זיך עס שוין אַליין משער זײַן. איך האָב מיר נאָר געטראַכט: „רבונו דעלמא כולה! גוואַלד געשריִען, וואָס וועט דאָ זײַן, למשל, מיט דעם ייִדן? און וואָס וועט זײַן מיט זײַן ווײַב, די אַלמנה נעבעך, און מיט זײַנע קינדער, די יתומים, טאָמער, חלילה וחס, איר פֿאַרשטייט צי ניין, אל תפתח פה לשטן?"... און אַזוי ווי מיר שטייען אַזוי און טראַכטן, קומט ניט אַרויס צו אונדז — ניט דער קאָמענדאַנט, נאָר אַן אַנדער שוואַרץ יאָר? אַ רויטער, אַ געפּאַקטער, אַ זאַטער, נאָר ־ וואָס פֿײַן אָפּגעגעסן און, ווי עס ווײַזט אויס, אַביסל אויסגעטרונקען אויך, אין אַ היטל און מיט אַ ציגאַר אין די ציין, און נעבן אים שטייען נאָך צוויי אָפֿיצירן, אויך אָפּגעגעסענע אָנגעטאָן אין היטלען. זיי קוקן אויף אונדז, מיר אויף זיי — מע באַטראַכט זיך, הייסט עס, איינס דאָס אַנדערע דערווײַל אַזוי, אין ווער־

טער. וואָס ווײַטער וועט זײַן — ווייסט מען ניט. וואָלט דאָס געווען ער אַליין, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און וואָלט ער אונדז אויפגענומען ווי מענטשן, אין שטוב, ניט אין דרויסן, וואָלט געווען גאָר אַנדערע דבורים, מיט אַנדערע ווערטער, מיט אַנדערע רייד. און אַזוי וואָס? גאָרניט! מע שטייט און מע שווײַגט. מיר, דאָס הייסט, איך און דער רב און דער קאַזשאָנער רב, דער ראַבינער הייסט עס, שטייען סאַמע פֿאָרנט באַם רעכטן פֿײַער, און זיי, די איבעריקע קרושניקער בעלי־בתּים חשובֿים, שטייען הינטער אונדז און שטופּן אונדז פֿון הינטן, מיר זאָלן עפּעס אָנהייבן זאָגן. נאָר גייט זאָגט, אַז סע זאָגט זיך ניט! און אַגב וואַרט איך אָפֿן רב — ער איז עלטער, און דער רב וואַרט אָפֿן קאַזשאָנער רב, ער איז אַ געשוווירענער. דערזען, אַז קיינער רעדט נישט, אַ דעפּוטאַציע אָן ווערטער, אַ שטילע וועטשערע, רופֿט זיך אָן צו אונדז ער, דער גראָבער הייסט עס: „ווער זײַט איר?“ כאַפּ איך מיך שוין אַרויס, ווי אַן עזות־פּנים, יעבֿור עלי מה, און שטעל אים פֿאָר, אַז דער אַלטער, דער זקן הייסט עס, — דאָס איז אונדזער רב, דער ראַבינער הייסט עס, און איך בין, זאָג איך, יאַנקל יונעווער, דער פֿאָטער, זאָג איך, פֿונעם קרושניקער בירגערמײַסטער. מיין איך, אַז ער וועט דאָ בטל ווערן; צום סוף — ווערוואָס? לא קם ולא זע! דערזען, אַז גדלות גייט דאָ ניט, האָב איך אָנגעהויבן מיט רחמים, ווי זאָגט איר, כּי בתּחנונים ידבר רש: „אַזוי און אַזוי, זאָג איך, מיר זײַנען געקומען צו דיר, זאָג איך, אַ דעפּוטאַציע, די פּאָרנעמסטע בעלי־בתּים פֿון קרושניק, מיט אַ בקשה, זאָג איך, בעטן רחמים פֿאַר אָט דעם ייִדן“, — זאָג איך, און באַווײַז אים אָן מיט דער האַנט אָפֿן שלים־מזל, אָף אבא דעם שוחט הייסט עס. הערט ער מיך אויסעט, דער גראָבער דײַטש, הייסט עס, און טוט אַ מאַך צו די זעלנער, מע זאָל אונדז נעמען. נעמט מען אונדז, איר פֿאַרשטייט צי ניין, און מע פֿירט אונדז אַוועקעט טאַקע תּוך כּדי דיבור און מע זעצט אונדז אַרײַנעט, ווי די אמתע גנבֿים, איטלעכן באַזונדער אין אַן אַנדער חדר. און גערדויערט האָט עס אַ רגע כּמימרא, אַ סך ווינציקער, ווי איך דערצייל אײַך! וואָלט מען כאָטש געלאָזט אונדז שיקן אָנזאָגן אַהיים, ווו מיר זײַנען — איטלעכער האָט דאָך אַ ווײַב און קינדער — איז ניין! אַרײַנגעזעצט, צוגעשלאָסן די טיר — און שוין! פֿרעגן אַ דײַטש, פֿאַר וואָס? איז דאָך נישט שײַך! ערשטנס, וועט ער אײַך ניט ענטפֿערן. איז איינס.

און דאָס אַנדערע — מאַמער וועט חלילה זײַן נאָך ערגער, וואָרעם מל־חמה־צײַט, איר פאַרשטייט צי ניין, אַז סע שמעקט מיט פּולווער, באַדאַרף מען גלאַט זײַן געהיט מיט אַן איבעריק וואָרט, וואָרום מי יודע, ווער פון די צדדים וועט מנצח זײַן און מיט וואָס דער סכסוך קאָן זיך אויסלאָזן? עס קאָן נאָך זײַן, ווי זאָגט איר, עליונים למטה ותחתונים למעלה, דאָס הייסט, ווער עס דאַרף ליגן אין דער ערד זאָל מנצח זײַן, און ווער עס דאַרף מנצח זײַן — זאָג דער גאָר ליגן אין דער ערד און באַקן בייגל...

בקיצור, מיר זײַנען געווען גוט, גוט אין דער אַרבעט, כּמעט אַפילו, אַז מע וויל צוריק, וואָס פאַר אַ חטא האָט מען אויף אונדז געקאָנט געפי־נען, וואָס מיר זאָלן דאָ מורא האָבן? ובפרט, מיר האָבן דאָך צו טאָן, איר פאַרשטייט צי ניין, מיט דײַטשן! נאָר גייט ריכט זיך, אַז דאָס איז אַ צײַט, וואָס דײַטשן גופא זײַנען ניט קיין דײַטשן, פראַנצויזן קיין פראַנ־צויזן און ענגלענדער קיין ענגלענדער. אַלע האָבן זיך אָנגעטאָן אין פעל און האָבן זיך פאַרשטעלט, איר פאַרשטייט צי ניין, פאַר חיות, ווילדע חיות רעות צו אַלדי שוואַרץ־יאָר! ס'איז געוואָרן ערגער פונעם דור המבול, עק וועלט איז געוואָרן. איר מיינט אַוודאי, מע האָט אויף אונדז אַרויפגעלייגט אַ געלט־שטראָף? אָדער מע האָט אונדז חלילה געמשפּט מיט שמיץ? ניין, דאָס גראָד ניט! נאָר אַז איר זאָלט זײַן מיט אַכצן קעפּ, וועט איר אייך ניט צוטראַכטן! אָט פאָלגט מיך, מוטשעט זיך אַפילו ניט. גיט מיר עטלעכע מינוט צײַט אויף איבערצוכאַפּן דעם אָטעם, וועל איך אײַך עפּעס דערציילן אַ שיינס, און איר וועט זײַן אַזוי גוט און וועט מיר זאָגן, וואָס איז דאָס געווען: אַ שפּאַס? אַן ערנסט? אָדער אַ חלום?

.8

קדוש־לבנה.

— — — די מעשה, וואָס איך וויל אײַך דערציילן אַצינדערט, איז אַ מעשה פון קדוש־לבנה, דאָס הייסט, ווי אַזוי מיר, קרושניקער ייִדן, האָבן מחדש געווען די לבנה. נאָר דערצו מוזן מיר געדענקען, אַז מיר האַלטן בײַ דער סדרה „וישב“, ווי אַזוי מע האָט אונדז גאַנץ פֿײַן

אַ ר ײַ נ ג ע ז ע צ ט אין חד־גדיא אַרײַן, מיך און דעם רב, און דעם קאַזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, מיט אַלע איבעריקע שבעה טובי העיר ,די גאַנצע גילדענע פּאָן פון קרושניק, דערפאַר, וואָס מיר זײַנען באַגאַנגען אַזאַ פאַרברעכן — מיר האָבן זיך אָנגענומען אַבאַ דעם שוחטס קריוודע, דאָס הייסט, מיר האָבן געבעטן פאַר אים רחמים, געוואָלט ראַטעווען, איר פאַרשטייט צי ניין, אַ ייִדן פון דער תּליה.

בקיצור, זיצן מיר זיך אָט אַזוי געזונטערהייט, איטלעכער אין זײַן חדרל, ווי זאָגט איר, ניט על התורה ועל העבודה און ניט אויף צען רובל אַ וואָך זיצן מיר, נאָר מיר זיצן פּשוט אין טערמע גלײַך מיט אַלע גנבים און מיט אַלע שכורים, — וואָס זאָל מען טאָן? וישב — מע האָט אונדז באַזעצט, ווי זאָגט איר, זיצט מען. זיצט מען אַ שעה, זיצט מען צוויי, זיצט מען דרײַ, עס ווערט שוין באַלד נאַכט, — איך בעט אײַך, וואָס וועלן מיר אויסזיצן? און דאָרט, אינדערהיים, ווייס מען אפילו ניט וווּ מיר זײַנען — דאָס איז נאָך ערגער פון אַלץ! און חוץ לזה, גלאַט — איטלעכע זאַך מוז דאָך האָבן אַן עק! ממה נפשך, אָדער אַהין, אָדער אַהער. דער קאָפּ ווערט, זאָג איך אײַך, שיער נישט צעשפּרונגען טראַכטנדיק, און טראַכטן טראַכט זיך לויטער שלעכטס און לויטער ערגערס! עס שטעלט זיך מיר פאָר, ערשטנס, אַז מע משפּט אונדז קרימינאַל; און דערנאָך, ווי אַזוי מע פירט אויס אויף אונדז דעם פּסק־דין לויט דעם גאַנצן שלחן ערוך פונעם פעלד־געריכט. דאָס הייסט, מע האָט אונדז מחילה אויסגעשטעלט אַלעמען, די פײַנסטע קרושניקער בעלי־בתּים, מיטן רב און מיטן קאַזשאַנע רב, מיטן ראַבינער הייסט עס, אין איין שורה, און צוועלף זעלנער מיט די אָנגעלאָדענע ביקסן שטייען שוין גרייט אַקעגן אונדז און וואַרטן נאָר אויפן גוטן וואָרט, — קומט צו גיין דער קאָמענדאַנט בכבודו ובעצמו — אַזוי שטעלט זיך מיר פאָר — און ער הייסט אונדז זאָגן ווידוי — פאָרט אַ דײַטש אַן איידעלמאַן! ווער איך מסתּמא אויפגעקאָכט און טראַכט מיר: יעבור עלי מה, שוין סײַ ווי סײַ אַ מיתה פאַרן טויט, לאָם איך מיר כאָטש קילן, ווי זאָגט איר, דאָס הארץ, און לאָם איך אים כאָטש זאָגן, איר פאַרשטייט צי ניין, אַ פּאָר וואַרעמע ווערטער! און איך הייב אָן מיטן לשון פון ויגש, און מאַך צו אים אַזוי: „ב י א ד נ י — ער נאָר אויס, דײַטש, י ד ב ר נ א ע ב ד ך ד ב ר ב אָ ז נ י א ד נ י — לאָז מיך אויסריידן אַ וואָרט פאַר דיר, ו א ל

י ח ד א פ ך ב ע ב ד ך — נאָר זאָלסט מיר קיין פּאַריבל נישט האָבן"... און אַזוי ווײַטער, נישט געלייגט קיין כבוד, וואָס ער איז אַ דײַטש, איר פֿאַרשטייט צי ניין, און אַ קאָמענדאַנט, און וואָס אים איז געראָטן, ער האָט אײַנגענומען קרושניק... און אַזוי ווי איך טענה מיך אויס מיט אים, במחשבה הייסט עס, עפּנט זיך נישט די טיר און עס קומט ניט אַרײַן אַ זעלנער מיט אַן אָנגעלאָדענער ביקס? אַרײַנגעקומען, טוט ער צו מיר אַ ווּנק, איך זאָל, הייסט עס, זיך מטריח זײַן און גיין מיט אים. העלפֿט ניט און מע דאַרף זיך מטריח זײַן און גיין מיט אים. איך קום אַרויס אין דרויסן — שוין שטאָק נאַכט; איך קוק מיך אײַן — די איבעריקע זײַנען אויך דאָ, דער גאַנצער שפּיגל פֿון קרושניק, און דער רב מיטן קאַזשאָנע רב, דער ראַבינער הייסט עס, בתוכם. בײַ יעדן שטייט זיך אַ זעלנער פֿון הינטן, אָנגעוואָפּנט מיט אַן אָנגעלאָדענער ביקס. און — דער עלטסטער פֿון די זעלנער טוט אַ קאָמענדעווע: „פֿאָר־ווערטס!" — מע זאָל גיין, הייסט עס... גייען מיר שוין אַלע אינאיינעם, די גאַנצע דעפּוטאַציע, שטילערהייט אָן ווערטער, וואָרעם ריידן טאָר מען דאָך נישט, ווי זאָגט איר: אָסור לדבר! נאָר יעדער זיפֿץ מיט יעדן קרעכץ רײַסט אויס אַ שטיק האַרץ, אַשטייגער, אַזוי ווי, למשל, ראש השנה צו מוסף פֿאַר די תקיעות, האָט איר זיך צוגעהערט, ווי ייִדן קרעכצן? מער פֿון אַלץ האָט מיר וויי־געטאָן דאָס האַרץ אַף אונדזער רב, נעבעך אַ ייִד אַ זקן, אַ בן שבעים — וואָס זאָג איך אַ בן שבעים? ער האָט באַדאַרפֿט דעמאָלט, לויט מײַן חשבון, אַלט זײַן גוטע פֿינף און זיבעציק, און אפֿשר, אַז אירט מיך שטאַרק בעטן, טאַקע אַלע אַכציק, וואָרעם איך געדענק אים נאָך אַף מײַן חתונה אין יונעוו, — חתונה האָב איך געהאַט אין יונעוו, איר פֿאַרשטייט צי ניין, און אים האָט מען אַראָפּגעבראַכט פֿון קרושניק — איז ער שוין דעמאָלט געווען אַ ייִד אַ זקן, דאָס הייסט, נישט קיין זקן, נאָר גרויע האָר האָט ער שוין געהאַט, און פֿון מײַן חתונה ביז הײַנט האָבן מיר שוין אַ קיימאַ־לן, אַזוי גרויס ווי — איך זאָל אײַך זאָגן אַקוראַט — געדענק איך ניט, און אַגב וויל איך נישט אָפּטרעטן פֿון דער געשיכטע, וואָס איך דערצייל אײַך, וואָרעם סע שוואַכט אָפּ, איר פֿאַרשטייט צי ניין, דעם ענין און מע קאָן חלילה פֿאַרגעסן וווּ מע האַלט, כאָטש אַ זכרון האָב איך — הלוואי ווײַטער. אַ סימן האָט איר, אָט וועל איך אײַך זאָגן וווּ מיר האַלטן.

מיר האַלטן אַלזאָ באַם רב, ווי ער גייט זיך אַזוי, דער זקן, אַף צופריער, און מיר, קרושניקער בעלי בתים, נאָך אים, און מע זיפצט און מע קרעכצט און מע טאָר קיין וואָרט נישט אַרויסריידן. און וואָלטן אונדזערע היימישע געוווּסט, ווו מיר זײַנען, און וואָלטן מיר אַליין כאָטש געוווּסט, ווּהין מע פירט אונדז — איז גיין! ווי זאָגט איר, **כצאן לטבח** יובל — ווי די שאָף צו דער שלאַכט. אַף אַ גוט אָרט מע זאָל אונדז פירן — דאָס זעט מען נישט, וואָרעם ווי וואָלט אונדז דער דײַטש ניט געזאָגט, ווּהין מיר גייען? און אַז מע וואָרט דאָרט אַף אונדז מיט כבודים — דאָס אַוודאַי נישט, וואָרעם ער וואָלט אונדז נישט אַזוי געטריבן, ווי ער טרײַבט אונדז — „פאָרוועטס" און „פאָרוועטס"! און איידער מיר קוקן זיך אַרום, זײַנען מיר שוין אַף דער טויטער גאַס, דאָרט, ווו מע גייט צום נײַעם הייליקן אָרט. איך זאָג „צום נײַעם", מחמת אין קרושניק האָבן מיר, ברוך השם, צוויי בית־עלמינס, איינעם אַן אַלטן און איינעם אַ נײַעם, דאָס הייסט, דער נײַער איז שוין אויך גענוג אַלט, און קיין עין־הרע פײַן באַזעצט, אַ קבר נעבן אַ קבר, מע וועט שוין באַלד דאַרפֿן אָפּגעמען פעלד אַף אַ דריטן בית־עלמין, אויב גאָט, הייסט עס, וועט שענקען דאָס לעבן, די מלחמה וועט אַמאָל האָבן אַן עק, און קרושניק וועט בלײַבן קרושניק, און יידן וועלן זײַן יידן...

בקיצור, למאַי זאָל איך אײַך לאַנג מאריך זײַן? אַזוי ווי מיר גייען שײַנט אַרויס די לבנה און מיר טוען אַ קוק — מיר זײַנען שוין גאָר ניט ווײַט פונעם בית־עולם; אָט איז דער טויער, אָט איז דאָס „אוהל", און אָט זײַנען מיר אַלע דאָ! וואָס זאָל איך קלערן, אַשטייגער? מסתמא איז עמעצער געשטאָרבן אין שטאָט אַן אדם־חשוב, אָדער אפשר האָט מען געבראַכט צופירן אַהער פון ערגעץ אַ בר־מינן, וואָס מע דאַרף אים ברענגען צו קבר־ישראל? אײַ, צו וואָס באַדאַרפן מיר זײַן דערבײַ? און צו וואָס מיט אַזאַ לוויה פון זעלנער? איז דער תירוץ: למאַי וואָס דען האָט מען אונדז געבראַכט צופירן אַהער פלוצעם אין מיטן באַנאַכט אַף קבר־אָבות? דערווײַל, אַזוי ווי מיר טראַכטן דאָ, מיר טוען אַ קוק — ער איז אויך דאָ, דער שלים־מזל, אבא דער שוחט הייסט עס! ער און צוויי זעלנער מיט אים! וואָס טוט דאָ דער שוחט? גאָר אַ קלייניקייט: ער שטייט מיט אַ גראָבאײַזן אין האַנט און גראָבט אַ קרקע און וויינט, גיסט מיט טרערן... איז אונדז די זאַך באַלד נישט געפעלן: ערשטנס, פון וועמענס

ווען גראָבט ער עס אַ קרקע? והשנית, וואָס איז אַבאַ דער שוחט פאַר אַ גרעבער? און חוץ לזה, וואָס איז דאָס וויינען, וואָס ער וויינט? פון אַלע זייטן, איר פאַרשטייט צי ניין, איז דאָס קשה, פּלאי פּלאים, גאָרניט צו פאַרשטיין!

עס האָט אָבער קיין סך צייט נישט גענומען, אפשר אַזוי פיל, ווי איך דערציי̆ל אייך, און אפשר נאָך ווינציקער, און עס זיינען פאַרענטפערט געוואָרן אַלע קשיות. דער עלטסטער פון די זעלנער האָט געגעבן אַ קאָ־מאַנדעווע, און ס׳איז באַשאַפן געוואָרן, איך ווייס ניט פון וואַנען, עט־לעכע זאַסטופּעס מיט עטלעכע גראָבאײַזנס, און מע האָט אונדז גענומען, איר פאַרשטייט צי ניין, און מע האָט אונדז אַוועקגעשטעלט, אָפּגעטרעטן איינס פון דאָס אַנדערע עטלעכע טריט, געגעבן איטלעכן באַזונדער אַ זאַסטופּ אין האַנט אַרײַן און באַפוילן, מיר זאָלן מוחל זײַן זיך גראָבן קברים, יעדער באַזונדער פאַר זיך אַ קרקע, מחמת ניט שפּע־טער ווי אין אַ פּאָר שעה אַרום — אַזוי האָט מען אונדז געגעבן צו פאַרשטיין — ווערן מיר געשאָסן...

איר ווילט וויסן, ווי אַזוי מיר האָבן געפילט, בעת מע האָט אונדז אָנגעזאָגט די דאָזיקע בשורה טובה? איז פאַר יענע קאָן איך אײַך ניט זאָגן, דאָס איז זייער עסק. נאָר פאַר זיך בין איך אײַך ערב און איך שווער אײַך בהן שלי, אַז גאָרניש. אָבער טאַקע ממש גאָרניש! דאָס הייסט, וואָס איז שײַך גאָרניש? אַ לעבעדיקער מענטש, אַ געזונטער און אַ שטאַרקער, מיט אַ ווײַב מיט קינדער, גיט מען אים פּלוצעם אַ זאַסטופּ אין האַנט אַרײַן און מע הייסט אים, איר פאַרשטייט צי ניין, ער זאָל מוחל זײַן זיך אַליין אויסגראָבן אַ קרקע, מחמת אַט באַלד ווערט ער געשאָסן! איך בעט אײַך, פּאַני שלום־עליכם, באַרעכנט עס נאָר אַקוראַט, מיט קאָפּ, איר האָט עפּעס אין דעם אַ באַגריפיע? ניין, דאָס באַדאַרף מען אַליין איבערלעבן; יענעם געבן צו פאַרשטיין איז אַרויסגעוואָרפן! נאָר וואָס דען? מען איז דאָך עפּעס אַ מענטש אַ בר־דעת, מיט אַ שכל־הישר, טוט מען אַ טראַכט אַהין־אַהער און מע גיט זיך אַליין אַ רייד אויס דאָס האַרץ: „מילא, וואָס איז דאָ? אויך די אייגענע מעשה, ווי זאָגט איר, אַז גאָט הייסט שטאַרבן, קאָן מען קיין חכם נישט זײַן און מע דאַרף שטאַרבן. ביסט דאָך נישט איינער, עס שטאַרבן איצטערט מענטשן אין די אַלפים, אַלפי אַלפים, ווי

פליגן פֿאַלט מען, ווי שטרויי! עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכטן, יאַנקל יונגעווער, אַז דו ביסט אויך אַ זעלנער און אַז דו ביסט אויך אין סאַמע פֿײַער. שוטה! ווער טראַכט בעת מלחמה וועגן עפּעס אַנדערש, אַז נישט וועגן טויט? וואָרעם אין תוך אַרײַן געשמועסט, וואָס איז דען מלחמה, אַז ניט דער מלאך־המות אַליין? הײַנט וואָס איז שײַך צו זאָגן אָפּן מלאך־המות, איר פֿאַרשטייט צי ניין, אַז ער זאָל מורא האָבן פֿאַרן טויט?"... טראַכט אײַך קאָרשט אַרײַן אין דעם, רב שלום־עליכם, וועט איר אַרויסזען, ווי טיף דאָס איז!

בקיצור, צו וואָס פֿילוסופֿיא? איר ווילט דאָך וויסן דעם שפּיץ. איז קאָן איך אײַך זאָגן ווײַט, אַז איך אַליין ווייס בסך הכל גלײַך מיט אײַך וואָס דאָ איז פֿאָרגעקומען. עפּעס אַ מהומה איז געוואָרן פּלוצעם, אַ טומל פֿון גאָט, אַ באַראַבאַנען פֿון פּויקן און אַ לויפֿעניש פֿון זעלנער און אַ טופּען פֿון פֿערד — רבונו דעלמא כולה! וואָס טוט זיך דאָ? אַן איבערקערעניש? סדום ועמורה? ערדציטערניש? משיחס צײַטן? עק וועלט? אין איין כהרף־עין זײַנען אונדזערע זעלנער פֿאַרשווונדן געוואָרן, און מיר, קרושניקער יידן, זײַנען געבליבן איינע אַליין אָפּן נײַעם בית־עולם מיט די זאַסטופּעס אין די הענט — און שאַ! מיר האָבן פֿאַרשטאַנען, דאָס הייסט, פֿאַרשטיין האָבן מיר ניט פֿאַרשטאַנען גאָרנישט ניט, למאַי זאָל איך זאָגן אַ ליגן? נאָר דערפֿילט האָבן מיר מיט אַלע אונדזערע חושים, איר פֿאַרשטייט צי ניין, אַז דאָ איז עפּעס געשען **אַזעלכעס, וואָס** איז חוץ לדרך הטבע, טאַקע נאָר אַ נס מן השמים, און אַז מיר זײַנען ניצול געוואָרן פֿון אַ סכנה! נאָר פֿונדעסטוועגן, מיר זאָלן עפּעס קאָנען ריידן, עפּעס זאָגן איינס דאָס אַנדערע — דאָס לאָ! עס האָט אונדז, איר פֿאַרשטייט צי ניין, אָפּגענומען די צונג — און שוין! און ווי איין מענטש, גלײַך ווי מיר וואָלטן זיך אויפֿגערעדט פֿון פֿריִער, האָבן מיר אַוועקגעלייגט די כלי־זײַן, גענומען די פֿיס אַף די פּלייצעס, און, ווי זאָגט איר, הלך משה מרדכי — זיך געלאָזט גיין, פֿריִער פּאַוואָלינקע, דערנאָך אַביסל גיכער, און דערנאָך לויפֿן, אָבער טאַקע לויפֿן, איר פֿאַרשטייט צי ניין, ווי מע לויפֿט פֿון אַ שׂרפֿה! פֿון וואַנען האָט זיך גענומען צו אונדז אַזוי פֿיל מוט? און ועל כולם, דער רב, דער זקן — ווו האָט ער גענומען כח צו לויפֿן מיט אַזאַ אימפּעט? והראיה, ער איז טאַקע נעבעך גיך צוגעשטאַנען, נישט געקאָנט לויפֿן ווײַטער, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, צו־

האַלטנדיק זיך מיט דער האַנט באַם האַרצן, קוים וואָס ער כאַפּט דעם אָטעם. האָבן מיר שוין צוליב אים אויך אָפּגעשטעלט זיך — ס'איז ניט קיין דרך־ארץ איבערלאָזן אַ רב אַליין אין מיטן גאַס. און ריידן קאָנען מיר נאָך אַלץ ניט, און וויסן וואָס דאָ איז פאָרגעקומען — ווייסן מיר נאָך אַלץ נישט, נאָר מיר הערן ווי מע פּויקט און ווי מע לויפט און ווי מע שיסט, עפּעס טוט זיך, גאָט, אַפּנים, רעכנט זיך פאַר אונדז, ווי אין פּסוק שטייט: ה' ילחם לכם ואתם תחרישון — יאָ, מיר שווייַגן, קאָנען נישט ריידן! דער ערשטער, וואָס האָט יאָ אַרויסגערעדט אַ וואָרט, איז געווען דער רב דער זקן. „קינדער! — האָט ער זיך אָנגערופן צו אונדז, קוקנדיק אַרויף, צו דער שייַנענדיקער לבנה. — ווייסט איר, וואָס איך וועל אייַך זאָגן, זאָגט ער? אַז דער אייבערשטער, זאָגט ער, האָט יאָ אַזוי געפירט, ער האָט רחמנות געהאַט אַף אונדזערע ווייַב און קינדער, זאָגט ער, און מיר זייַנען אַרויס פון אַזאַ סכנה, קומט אים, זאָגט ער, מיר זאָלן אים מחדש זייַן לבנה, ס'איז הייַנט די רעכטע צייַט"... און נישט לאַנג געטראַכט, שטעלט ער זיך אַוועקעט אין מיטן שטאָט אַקעגן דער לבנה, דער רב הייסט עס, און מיר אַלע אַרום אים, און דער רב האָט אָנגעהויבן פריילעך אַף אַ קול „הללויה"! און מיר אַלע נאָך אים, און וואָס ווייַטער אַלץ לעבעדיקער, און אַז ס'איז געקומען צום „כשם שאני רוקד", האָבן מיר אונטערגעשפּרונגען שוין גאָר לעבעדיק, ממש אונטערגעטאַנצט! — אַזאַ קדוש־לבנה, מעגט איר מיר גלייבן בנאמנות, האָט כרושניק נאָך נישט געהערט, זינט קרושניק איז קרושניק, און וועט שוין נישט הערן, דאַכט מיר, קיין מאָל! דאָס איז געווען, ווי זאָגט איר, שוין איין מאָל אַ קדוש־לבנה! איר קאָנט פאַרשטיין, ווי ווייַט מיר זייַנען געווען גאָרנישט כהאי עלמא, אַז ס'איז געקומען צו די „שלום־עליכמס", הער איך עפּעס עמעצער זאָגט צו מיר מן הצד גלייַך אין אויער אַריַין און מיט אַ געוויין: „שלום עליכם?" ענטפער איך אים „עליכם שלום"! און קוק מיך איַין — ס'איז ער! דער שלים־מזל! אבא דער שוחט, הייסט עס! ווי קומט ער אַהער? איז ער דען אויך געווען מיט אונדז אַף קבר אבות? טפו זאָל דאָס ווערן! איך האָב גאָר פאַרגעסן, אַז ער איז דאָ געווען דער ערשטער! אַפּנים, מיר זייַנען אַלע געווען, איר פאַרשטייט צי ניין, רעכט מטושטש! מיר האָט זיך גאָר געוואָלט אַרומכאַפּן דעם דאָזיקן שלים־מזל און צעקושן זיך מיט אים, און ועל כולם האָט זיך מיר

געוואָלט צעקושן מיטן רב, זכותו יגן עלינו, ער איז שוין איצט אַף דער אמתער וועלט, און אַ סוף האָט ער געהאַט — הלוואי אַף אונדזערע שונאים געזאָגט געוואָרן, רבונו של עולם! איר וועט שוין הערן, איך וועל אײַך נישט דורכלאָזן קיין זאַך, האָט קיין מורא ניט. דאָס איז געווען אַ ייִד! ווו זעט מען הײַנט אַזעלכע ייִדן? שטעלט אײַך פֿאָר וואָס אַ רב קאָן: פּאַרטיק געוואָרן מיט קדוש־לבנה, ווילט זיך אים נאָך זאָגן אַ פּאָר ווערטער, זיך שטעלן אַף אַ פּסוק, און דווקא פֿון שיר־השירים: „קול דודי — האָט ער אָנגעהויבן — הנה זה בא״... דעם חסרון, מוז מען זאָגן, האָט ער געהאַט, זאָל ער מיר מוחל זײַן: ער פֿלעגט ליב האָבן צו זאָגן, דרשנען הייסט עס. האָבן מיר זיך מיישב געווען: ניין! קדוש־לבנה איז עפּעס אַנדערש, נאָר דרשות הערן מיט פּסוקים פֿון שיר השירים באַנאַכט, אין מיטן שטאָט, נאָך אַזעלכע פּחדים און נאָך אַזעלכע נסים מיט גבורות ונפֿלאות — דאָס, רבי, לאָז שוין זײַן אַף אַן אַנדערש מאָל! און מיר האָבן פֿאַרקאַטשעט די פּאָלעס, איר פֿאַרשטייט צי ניין, און גענומען לויפֿן יעדער צו זיך אַהיים, האָבן מיר געטראָפֿן אַ נײַע חתונה! אָבער אַזאַ חתונה, וואָס אַלע חתונות, וועלכע האָבן זיך אָפּגעשפּילט ביז אַהער, זײַנען אַ גאָרניש, אַ קינדער־שפּיל! דאָס וועט איר אַליין אויך זאָגן. נאָר איך זע, איר זײַט שוין מיד און ווילט שלאָפֿן. אַ גוטע נאַכט. אם ירצה השם, מאָרגן זעען מיר זיך, וועל איך אײַך דערציילן אַ נײַע מעשה.

9.

ער העַנגט שמונה־עשרה.

— — — ייִדן באַרימען זיך מיט זייער קעשעניוו. קעשעניוו, זאָגן זיי, האָט זיך קונה שם געווען אַף דער וועלט מיט אירע פּאָגראָמען און מיט אירע כוליגאַנעס. כאַ־כאַ! נישטאָ ווער ס'זאָל לאַכן! אויך מיר אַ שטאָט — קעשעניוו! קעשעניוו איז אַ הונט אַקעגן קרושניק! הערט איר, פּאַני שלום־עליכם? קעשעניוו באַדאַרף הייצן די הרובע באַ קרושניק! קעשעניוווער כוליגאַנעס, זאָלן מיר מוחל זײַן, מעגן קומען קיין קרושניק זיך לערנען באַ אונדזערע שליאַכטעס און באַ פּאַניעס קאָזאַקן, ווי אַזוי

מע דארף זיך רעכענען מיט א יידן. ערשטנס, ווי פֿארמאגט דען קעשעניוו דאס געווער מיט די הארמאטן? דארטן, אז מען איז געגאנגען צעשלאגן א שטוב, האט מען זיך צונויפגענומען הונדערט גוייִם, און מע האט באַ־דארפט דערצו שטעקנס מיט שטיינער מיט קליינע שטיינדלעך, — און וואס קאן מען מאכן מיט אזעלכע כלי־זיין, משטיינס געזאגט? **ביז מע** צעשלאגט צוויי־דריי הײַזער, ביז עפעס־וואס, קילט אפ דער כעס — און אויס! און דא, בא אונדז אין קרושניק, איין צענדליק גוטע ביקסלעך, אדער איין הארמאט א רעכטער, אז ער לאזט ארויס א פאר קוילן, צע־שיסט עס א גאנצע גאס און ווישט אײַך אפ דעם מארק מיט די קלייטן און מיט די יאטקעס און מיט אלע הײַזער ארום און ארום! וואס דארפט איר א סך לומדות? אט האט מען בא אונדז אין איין שמע־ישראל אפּ־געווישט גאנץ קרושניק, אזוי, אז ס'איז נישט געבליבן פון דער שטאט קיין שריד ופליט, קיין זכר אפילו! מיטן פונדאמענט האבן זיי בא אונדז אויסגעווארצלט אלצדינג, וואס איז שייך צו יידן, גלײַך ווי זיי וואלטן ארײַן ניט צו זיך, נאר צום שונא אין לאנד ארײַן, און גלײַך ווי קרושניק וואלט געווען מי יודע וואס פאר א באפעסטיקטע שטאט! א מין פאריז! צי א מין ווארשא! אז בסך הכל, דארפט איר וויסן, איז קרושניק פון **תמיד אן געווען א שטאט, ווי אזוי זאל איך אײַך זאגן? א הפקר־שטאט,** א שטאט, איר פארשטייט צי ניין, וואס שטייט אינדרויסן. נישט קיין הויפן, נישט קיין סעדער, נישט קיין גערטנער, קיין פארקאנעס, קיין ארומצוימאכצן, נאר שטיבער מיט שטיבלעך, נאקעטע, הוילע, ארעמע, יידישע הייזלעך — האט מען זיי צעקלאפט, צעלאמעט, צעשאסן, צע־האקט, צעריבן, צעמאלן און אפגעווישט — אויס, נישטא קרושניק!

און מיינט איר — נאר קרושניק? אזוי איז געווען מיט קרושניק, און אזוי איז געווען אויך מיט יונעוו, און מיט ראבעוו, און מיט מאזעלבאַ־זשעץ, און מיט בילגעריי, און מיט די אלע איבעריקע יידישע שטעטלעך ארום און ארום, ביז לובלין, ווײַל לובלין איז דאך די הויפט־שטאט, איך מיין די גובערניע, און דארטן זיצן חוץ יידן, אויך פריצים און פאליאקן, און אינגאנצן די רציחה אף אונדז האט זיך גענומען פון זיי, פון די פאליאקן. ווען ניט די פאליאקן מיט זייער גיסן בוימל אפן פײַער, מיט זייער טראגן אין די אויערן ארײַן, וואלט אפשר גארניט געווען. דער ער־שטער האט זיך אויסגעפײַנט פאן פשעפעצקי, דער וואיט פון דער גמינע,

וואָס איך האָב אײַך דערציילט וועגן אים אין מײַנע פֿריִערדיקע מעשׂיות. ער האָט באַלד, נאָך אין יענער נאַכט פֿון קידוש־לבֿנה, אָפּגעטראָגן צום „נאַטשאַלניק“ אין אויער אַרײַן, אַז מיר, קרושניקער ייִדן, הייסט עס, זײַנען געווען מיט די דײַטשן איין האַנט. אַ סימן, זאָגט ער, קיינער פֿון זיי האָט נישט געוואָלט, זאָגט ער, אָננעמען דאָס שטרײַמל פֿון בורמישטש, נאָר איין יחיאל מײַנער האָט דאָס, זאָגט ער, אָנגענומען... מער האָט פּאַניע נישט באַדאַרפֿט. עס האָט זיך אָנגעצונדן אין אים אַ פֿײַער אויף אַלע ייִדן, און מער פֿון אַלעמען אויפֿן בירגערמײַסטער אַליין, דאָס הייסט, אויף מײַן יחיאלן, און ס׳איז אַרויס אַן „אוקאַז“ פֿונעם שטאַב, מע זאָל אים אויפֿזוכן, יחיאלן הייסט עס, און מע זאָל אים ברענגען צו פֿירן אַ לעבע־דיקן אָדער אַ טויטן! און נישט נאָר אים אַליין — אונדז אַלעמען, די גאַנצע גילדענע פּאַן פֿון קרושניק, מיטן רבֿ און מיטן קאַזשאָנע רבֿ, דעם ראַבינער הייסט עס, זאָל מען נעמען, איר פֿאַרשטייט צי ניין, און מע זאָל אונדז ברענגען צו פֿירן — ער וויל אונדז זען, פּאַניע הייסט עס. און טאָמער מיינט איר, אַז איך האָב עס ניט געוווּסט פֿריִער, אַז ס׳וועט אַזוי זײַן? געוווּסט! ווי איר זעט מיך אַ ייִדן! אַ סימן האָט איר — איך האָב זיי באַלד געזאָגט: „ייִדן, זאָג איך, ווי גאָט איז אײַך ליב, לאָמיר זיך, זאָג איך, אָפּטראָגן!“ באַצײַטנס נאָך האָב איך זיי דאָס געזאָגט, ווײַבאַלד מיר האָבן נאָר דערהערט, אין יענער נאַכט, אַז דער דײַטש ל ו י פ ט און אַז פּאַניע ג יי ט, וואָרעם דאָרט, וווּ פּאַניע שטעלט אַוועק אַ פֿוס, האָב איך געוווּסט, וועט קיין גראָז נישט וואַקסן. איך האָב זיי געזאָגט, זאָג איך: „לאָמיר לויפֿן אין דער וועלט אַרײַן, וווּ, זאָג איך, די אויגן וועלן טראָגן, אַבי, זאָג איך, ניט זײַן דאָ!“ האָב איך אַפֿילו באַ זיי אַלעמען כּמעט ווי געפּועלט. האָט זיך אָבער איינער אַוועקגעשטעלט — דאָס איז געווען דער רבֿ, דער זקן. ער האָט זיך אײַנגעשפּאַרט — איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל, ער וויל נישט, ער וויל ניט, זאָגט ער, לויפֿן סתם אין דער וועלט אַרײַן פֿאַר כּל הון דעלמא, זאָגט ער; אַז דער שומר ישׂראל, זאָגט ער, וועט אונדז וועלן אויסהיטן, וועט ער אונדז, זאָגט ער, אויס־היטן, ווי ער האָט אונדז אויסגעהיט ביז אַהער, און טאָמער חלילה נישט, איז אַ סימן, זאָגט ער, אַז ס׳איז אונדז אַזוי באַשערט. און אויב אַזוי, זאָגט ער, לאָז כאָטש זײַן, ווי אין פּסוק שטייט: ו ש כ ב ת י ע ם א ב ו ת י — דאָס הייסט, אים האָט זיך געוואָלט פּשוט קומען צו קבֿר

ישראל און ליגן דווקא באַ זיך אין קרושניק אָפּן הייליקן אָרט — פּאַראַן אַלערליי יצר־הרעס אַף דער וועלט... נאָר אַפילו אַזאַ פּאַרגעניגן קאָן זיך אויך אַ ייִד נישט פּאַרגינען. ווי זאָגט איר, אַ מענטש טראַכט און גאָט לאַכט. ער האָט זיך נישט גערעכט, אונדזער רב, הייסט עס, אַז ער וועט אַרײַנפאַלן אין די הענט פון צוויי־פיסיקע חיות, וואָס זײַנען ניט אויסן קיין זאַך, נאָר מענטשלעך בלוט, און איבערהויפּט — ייִדיש בלוט!...

אָנגעהויבן האָט זיך די חתונה נאָך פון באַנאַכט, ווי איך האָב אײַך שוין דערציילט. פּאָניע האָט זיך אַ לאָז געגעבן איבער די הײַזער זוכן און נישטערן, טאָמער האָט זיך פּאַרוואַלגערט ערגעץ מכלומרשט אַ דײַטש, און, זוכנדיק, האָט מען דערווײַל געטאָן דאָס, וואָס פּאָניע דאַרף טאָן, דאָס, למשל, וואָס פּאָניע האָט געטאָן אין קעשעניוו, אין ביאַלים־טאָק, אין באַלטע, אין קאַטערינעסלאַוו און אין אַנדערע ייִדישע שטעט, — מיט דעם אונטערשייד, וואָס דאָרטן איז מען באַפּאַלן און מע האָט געשלאָגן און געראַבעוועט, און דאָ האָט מען מיט ישוב־הדעת פריִער אויסגעטרייסלט אַלע קעשענעס און נאָכגעפרעגט זיך באַ יעדן „טשאַסיקי, טשאַסיקי" — זייגערלעך, זייגערלעך! און געמיינט האָט מען נישט דווקא זייגערלעך נאָר אויך קייטלעך, פינגערלעך, אוירינגלעך, און בײַטעלעך מיט געלט איז אויך נישקשה. און דערנאָך שוין, אַז מע האָט אַלצדינג צוגענומען, מקיים געווען, ווי זאָגט איר, דעם פּסוק „וינצלו את מצרים", האָט מען שוין אַ נעם געגעבן זיך אויך צו די נפשות: געבונדן, געשלאָגן, געשטאָכן, געשאָסן, געהאַנגען — און איבערהויפּט געהאַנגען! געהאַנגען האָט מען באַ אונדז אַזוי פיל, אַז ס'איז נישט געווען שוין קיין ביימער און קיין סלופּעס. האָט מען איבערגעלייגט קלעצער אַף אַ דאַך, און דאָרטן, אַף די קלעצער, האָט מען אויפגעהאַנגען אונדזערע אחינו בני ישראל פון קרושניק אײַנציקווײַז... אײַנציקווײַז...

דעם ערשטן פּעטשאַטעק האָט געמאַכט דער רב, דער זקן, זכר צדיק לברכה. צו אים האָבן די קאָזאַקן זיך אַרײַנגעריסן גאַנץ פרי, כמעט פאַר טאָג נאָך; ער האָט נאָר־וואָס געהאַט אָנגעטאָן טלית ותפלין און גע־שטעלט זיך דאַווענען, זײַנען זיי אַרײַן, ווי אַ וואַסער, און האָבן זיך געגעבן אַ לאָז צו אים: „וואָדקאַ!" — ער זאָל זיי געבן בראָנפן, הייסט עס. וואָס עפּעס בראָנפן? פּשוט, אָפּן ניכטערן האַרצן, איר פאַרשטייט

צי גיין, מענטשן זײַנען אויסגעהונגערט און מיד, ווילט זיך נעבעך אַ טרוק בראָנפֿן. נאָר ווי קומט צו אַ רב אַ זקן דער ביטערער טראָפּן? און נאָך אין אַזאַ צײַט, וואָס דאָס ביסל משקה איז בײַ פּאָניען אין חרם? באַווײַזט ער זיי מיט די הענט, וויל נישט מפסיק זײַן, אַז קיין בראָנפֿן האָט ער נישט אין זײַן גבול אפֿילו. קריגט ער אַ פּאַטש מסתמא מיט אַ רעכטן מי־שברך אינאיינעם, גליטשט זיך אַראָפּ בײַ אים דער של־ראש פֿור־נעם קאָפּ, בייגט ער זיך אָן און וויל אים אויפֿהייבן, כאַפּט ער אַ קלאַפּ פֿון הינטן איבערן קאָפּ און פֿאַלט חלשות. נעמען די קאָזאַקן און וויקלען אים אײַן גאַנץ פֿײַן אין טלית ותפֿלין, בינדן אים צו צו אַן עק פֿון אַ פֿערד, מחילה, און שלעפּן אים אַוועק אַ האַלב־טויטן איבער דער גאַנ־צער שטאָט אין מאַרק אַרײַן און הענגען אים אויף אַף אַ בוים, און שטעלן אַוועק אַ יונגן און זאָגן אים אָן, אַז אָט אַזוי זאָל ער הענגען דרײַ טעג מיט דרײַ נעכט, קיינער זאָל זיך ניט דערוועגן אים אַראָפּנעמען.

און אָט אַזוי איז געבליבן הענגען דער רב, דער זקן, אַ צעהרגעטער, אַ צעבלוטיקטער, אין מיטן מאַרק, אין טלית ותפֿלין, געשאָקלט פֿונעם ווינט אַהין און אַהער, אויסגעזען גלײַך ווי ער דאַוונט, גלײַך ווי ער שטייט שמונה עשרה. און ווער עס גייט דורך, שטעלט זיך אָפּ, קוקט אָן און לויפֿט אַוועק אַ פֿאַרציטערטער און זאָגט אָן דעם צווייטן, דער צווייטער — אַ דריטן, דער דריטער — אַ פֿערטן, איינער דעם אַנדערן: „גייט זעט!"... און דער עולם לויפֿט! וואָס לויפֿט איר? בהמות! פֿערד! וואָס האָט איר דאָ נישט געזען? איר האָט קיינמאָל קיין געהאַנגענעם ניט אָנ־געקוקט? צי ווערלכע גוטע יאָר?... נאָר צוריק געשמועסט, נעמט מיך אַליין טאַקע, אַזאַ אַלטער נאָר ווי איך בין, — וואָס בין איך געלאָפֿן אָנקוקן? וויפֿל געזונט האָט עס מיך דערנאָכדעם געקאָסט? וויפֿל נעכט בין איך נישט געשלאָפֿן?... און עד היום נאָך, לאָמיך זיך נאָר פֿאַרטראַכטן, אָדער צומאַכן די אויגן, שטייט ער דען ניט מיר אַקעגן, דער רב דער זקן, ווי ער הענגט אָפֿן בוים, אַ צעבלוטיקטער, אַ בלויער, אַ פֿאַרגליווערטער, אײַנ־געוויקלט אין טלית ותפֿלין, שאָקלט זיך אַהין און אַהער, גלײַך ווי ער דאַוונט, גלײַך ווי ער שטייט שמונה־עשרה — וואָס זאָג איך? ניט ער שטייט, נאָר ער ה ע נ ג ט! איר פֿאַרשטייט צי ניין? ע ר ה ע נ ג ט ש מ ו נ ה ־ ע ש ר ה!

נאָר ווייסט איר וואָס איך וועל אײַך אָגן? פּתח שין איז שאַ! לאָ־

מיר דערפון היינט נישט ריידן מער! לאָמיר בעסער ריידן, ווי זאָגט איר, פון פריילעכערע זאַכן — באַ אייַך איז ניט געווען קיין פּאָגראָם? באַ אייַך האָט מען קיין ייִדן נישט געהאַנגען? פון וואָסער אַ לאַנד, אייגנטלעך, לויפט איר, פּאַני שלום־עליכם?

.10

פּאַניע וויל יחיאל זאָל גיין הויך...

— — — איך בעט אייַך, פּאַני שלום־עליכם, מאַכט מיך קלאָר, וואָס איז דער מער מיט דער עקדה, וואָס אַלע תפלות און דער גאַנצער סדור זייַנען פול מיט איר? נעמט, למשל, ימים נוראים, איז אַף יעדן שריט און טריט דערמאָנען מיר דעם רבונו־של־עולם: ז כ ו ר ל נ ו ע ק ד ת י צ ח ק — זאָלסט אונדז דערמאָנען די עקדה פון יצחק! זאָלסט אונדז נישט פאַרגעסן, הייסט עס, די טובה, וואָס מיר האָבן דיר געטאָן דורך אונדזער עלטער־עלטער־זיידן, דורך אברהם אבינו!... און אין מחזור, אַז עס קומט צום ו ב ב ן ה נ ע ק ד , צעלאָזט זיך עס אַביסל דער חזן, צעגיסט זיך ווי אַ סאָלאָוויי — וואָס איז? באשר אברהם אָבינו האָט געפאָלגט דעם רבונו־של־עולם און האָט געזאָלט אויפברענגען זייַן זון יצחקן פאַר אַ קרבן. זעט נאָר, וואָס דאָ טוט זיך אַ ביסל! הערט נאָר, ווי מע גוואַלדעוועט! שוין אַזוי פיל צייַט אַוועקגעגאַנגען, טויזנטער יאָרן, און מע קאָן זיך גאָרניט אויסצאָלן! מיינט איר דאָך אוודאי, אַז איך מאַך דאָס חוזק חלילה פון גאָט און פון זייַנע תפלות? פאַרשטייט איר אַליין, אַז איך בין ניט דער ייִד. מיר פאָרן דאָך מיט אייַך אַף איין שיף, ברוך השם, שוין העכער אַ וואָך, האָט איר מיך באַדאַרפט דערקענען, אַז איך בין ווייַט פון אַן אפּיקורס און פון אַן אָפּשפּעטער. נאָר וואָס דען? איך זאָג עס אַקעגן דעם, וואָס דאָרט האָט גאָט אַליין געוואָלט אויספּרוּוון אברהם אבינון, ווי געטרייַ ער איז צו אים, נאָר אַ פּרוּוו טאָן; און דאָ באַ מיר האָט פּאַניע, באַלף אלפּי הבדלות, מיך געוואָלט צ ו י נ ג ע ן, אַז איך אַליין, איר פאַרשטייט צי ניין, זאָל מיט מייַנע אייגענע הענט נע־מען און באַשטראָפן מייַן זון!... מאָלט אייַך, אַזוי לאַנג קרענקט דער,

וואָס מירביידע וויסן, ווי לאַנג ער האָט דאָס בא מיר אויסגעפּירט! און אז איך זאָל וויסן, אז דער טויט וועט מיר זײַן, ממש דער טויט, — נו, וואָלט ער עס בא מיר אויסגעפירט? והראיה? — נאָר איך האָב פאַרגעסן, אז איר האָט ליב אַ מעשה זאָל מען אײַך דערציילן בהדרגה, און פּאַוואָלינקע, נישט פאַרכאַפּט, ווי זאָגט איר, די מוספּדיקע שמונה־עשרה פאַר דער שחריתדיקער. איך אַליין, ווי איר האָט מיך באַדאַרפט דערקענען, בין איך אַזאַ מענטש ווי איר. ובפרט, אַז מיר ביידע האָבן דאָ גענוג צײַט אַפן שיף.

הקיצור המעשה, האַלטן מיר, אַפּנים, דערבײַ, ווי אַזוי די פּאָליאַקן, הייסט עס, האָבן אונדז פאַרמסרט פאַר פאָניעס, אַז מיר, קראָשניקער ייִדן, זײַנען געווען יד־אחת מיטן דײַטש — אַ סימן, אָט איז מײַן יחיאל געווען בורמישטש, געקרוינט, הייסט עס, פון די דײַטשן פאַר בירגערמײַסטער, באַדאַרף מען נאָך האָבן אַ בעסערן באַווײַז? אי, ס'איז געווען, ווי זאָגט איר, באין ברירה? מע כאַפּט אײַך אָן פאַרן גאָרגל און מע זאָגט אײַך: זײַ בורמישטש, אָדער דו וועסט געשאָסן? — דאָס גייט זיי ניט אָן. בימ־טו אַ רוסישער, דאַרפסטו אונדז זײַן איבערגעגעבן מיט לײַב און לעבן, ווי זאָגט איר: יהרג ואל יעבור — געהרגעט ווערן, הייסט עס, און בלײַבן געטרײַ! איז במה דברים אמורים — ווען איז דאָס גערעדט געוואָרן? אַז ס'איז מײַן לאַנד, און מײַן גוטס ווערט געהיט, און מײַן גוף איז געשיצט, און פאַר מײַן ווײַב און קינדער בין איך זיכער. ווי־זשע איז אָבער דער דין, אַז דאָס לאַנד, זאָגט מען מיר אַלע טאָג, איז ניט מײַנס, איך בין גאָר, זאָגן זיי, אַ פ ר ע מ ד ע ר , אַן אײַנגעבעטענער, און מע טרײַבט מיך דעריבער און מע יאָגט מיך, ווי אַ הונט; און מײַן גוטס, זאָגן זיי, איז גאָר ניט מײַנס, ס'איז הפקר; און מײַן גוף געהערט צו זיי; און מײַן ווײַב קאָנען זיי הרגענען; און מײַנע טעכטער מעגן זיי שענדן; און קיינער קען זיך פאַר מיר ניט אָננעמען, וואָרעם דאָס הייסט אַרײַנגעמישט זיך, איר פאַרשטייט צי ניין, אין יענעמס געשעפטן; — ווי באַלד אַזוי, פרעג איך אײַך, פון וואַנען זאָל זיך נעמען בא מיר דער „יהרג ואל יעבור"?

בקיצור — צו וואָס לאַנגע טענות? מע האָט אונדז געשיקט רופן, אַלע פאַרנעמסטע בעלי בתים פון קראָשניק, צום אָדון הגדול, דאָס הייסט, צום סאַמע גענעראַל פונעם רוסישן שטאַב, מיר זאָלן אים אָפּגעבן דין־

וחשבון, וואָס מיר האָבן געהאַט צו טאָן מיטן דײַטש, און איבערהויפּט — מײַן יחיאלן, ווי אַזוי ער איז געוואָרן בורמישטש? און עס האָט נישט געהאָלפֿן קיין חכמות, אַז פּאָניע רופֿט מע זאָל קומען — קומט מען, און אַגב האָט ער געשיקט אַ פּאָר יונים אויך, טאַקע קאָזאַקן ממש, מע זאָל אונדז נעמען און ברענגען צו פֿירן; און מע האָט אונדז גענומען און געבראַכט צו פֿירן אין שטאָב אַרײַן אַלעמען, חוץ איין רב, — דער רב דער זקן איז מיט אונדז ניט מיטגעגאַנגען, פּשוט, ווײַל ער איז שוין דעמאָלט, ווי איך האָב אײַך פֿריִער דערציילט, געהאַנגען שמונה עשרה אין מיטן מאַרק אַף אַ בוים, און זײַן נשמה איז שוין זיכער געווען אַן אויסגעלײַטערטע אין גן־עדן, כאָטש בײַ אונדז אין שטאָט האָט מען געהאַט געזאָגט, אַז מע האָט אים געזען, דעם רב הייסט עס, שוין נאָכן הענגען, אַרומגיין איבער קרושניק אַן אײַנגעבויגענעם, ווי אַלע מאָל, מיט זײַן יאַמשאָוועך שטעקן אין האַנט. עס האָט געהייסן, אַז ער איז אַרומגעגאַנגען, איר פֿאַרשטייט צי ניין, אין עולם־התוהו — און דאָס איז גאַנץ מעגלעך נאָך אַזאַ מיתה, ווי ער האָט געהאַט, אַז ער האָט אַפֿילו נישט געקאָנט קומען צו קבר ישראל, משטיינס געזאָגט... איך זע אָבער אַרויס, רב שלום־עליכם, נאָך אײַערע אויגן, אַז איר זײַנט אַ ווינציקער מאמין אין די זאַכן. איז ווי איר ווילט אײַך. נייטן קאָן איך אײַך ניט, איר זאָלט מיר גלייבן אַף נאמנות. ווילט איר — גלייבט, ווילט איר ניט — גלייבט ניט. אַוודאַי, ווען איר זאָלט זײַן אַן אונדזעריקער, דאָס הייסט, ווען איר זײַנט בײַ אונדז אין קרושניק אין דער צײַט פֿון מלחמה און איר אָנגעלעבט דורך דאָס, וואָס מיר האָבן איבערגעלעבט, וואָלט איר זיך אָנגעהערט און אָנגעזען אַזוי פֿיל זאַכן, אַז איר וואָלט נישט ווילנדיק אָנגעהויבן צו גלייבן אין אַלע נאַרישקייטן. פֿאַר וואָס רוף איך עס נאַרישקייטן? וואָרעם ס'איז דאָך סוף־כל־סוף פֿאָרט נישט מעגלעך, אַז אַ געהאַנגענער זאָל נאָכן טויט נעמען אַ שטעקן אין האַנט און מאַכן אַ שפּאַציר, ווי זאָגט איר, איבער דער שטאָט. און ווײַבאַלד מיר וועלן גלייבן אין דער מעשה מיטן רבס אַרומגיין אין עולם־התוהו, וועלן מיר שוין מוזן גלייבן אויך אין יענער מעשה מיטן האַלב־יאָריקן קינד, טאַקע מײַן טאָכטערס קינד, וואָס האָט זיך אויפֿגעכאַפּט פֿון שלאָף, אויפֿגעזעצט זיך אין וויגעלע און גענומען זאָגן נביאות, וואָס וועט זײַן מיט דער מלחמה. גאַנץ קרושניק האָט דערמיט געהאַט צו טאָן. און שולדיק אין דעם איז ניט אַזוי

מיין טאכטער, ווי מיין מחותן דער שוטה, יחזקאל מנוחהס. נאר איך מיש איך שוין ווידער איין מעשה מיט דער אנדערער, און איר ווייסט דאך, אז איך האב עס פיינט. נאר וואס זאל מען טאן? דער קאפ איז אזוי דער־שלאגן, הערט איר, און דער ים זשומעט, ער האט זיך עס צעשפילט אבי־סל, גלייך ווי מע ווערט פון אים גליקלעך, זעט נאר!

הקיצור המעשה, האט מען אונדז, מיך מיט מיין יחיאלן און מיט אלע איבעריקע פארנעמסטע בעלי־בתים פון קרושניק, געשיקט רופן, אז מיר זאלן זיך מטריח זיין צום נאטשאלניק. גייען מיר, הייסט עס, צום נא־טשאלניק מיטן גאנצן פאראד, ארומגערינגלט מיט קאזאקן פון אלע זייטן, — געהאט א לוויה, קיין עין־הרע, זייער א שיינע, כמעט אלע פאליאקן פון שטאט האבן זיך צונויפגעזאמלט אונדז באגלייטן און האבן אונדז מכבד געווען מיט אלערליי אויסגעשרייען: „זשידזשי!"... „ביילים!"... „הורא, ביילים!"... און די געלעכטערן זיינען געגאנגען ביזן הימל אריין! און פאר גרויס גדולה, אפנים, האבן זיך די פאליאקן דערווײַלע מתחתן געווען מיט די קאזאקן, באפאלן די יידישע הייזער, מקיים געווען אינאייגעם די מצווה פון א יידישן פאגראם, ווי זאגט איר, מיט אלע פליטערלעך. די פוילן אליין האבן, הייסט עס, נישט געפאגראמעוועט. חס וחלילה, — למאי זאל איך אויסטראכטן אזא בלבול? — פליאקע האט נאר אנגעוויזן, ווו סע זיצט א ייד, דאס הייסט, זיי האבן נאר געווא־יעוואדיוועט, און די קאזאקן האבן שוין געטאן זייער ארבעט, אפגעריכט דעם סדר פון פאגראם ככל משפטו וחוקתו, מיט אויפטרענען דאס בעט־געוואנט, מיט צעשפרייטן די פעדערן, מיט ראבעווען דאס יידישע האב־און־גוטס און לייגן אף די פורן, און מיט בינדן פרומע יידן פאר די פאות, און מיט פייניקן די ווייבער פאר די אויגן פון זייערע מאנען, און מיט מאנס זיין די טעכטער פאר די אויגן פון זייערע מאמעס... און די פאליאקן זיינען זיך געשטאנען און האבן געקוועלט, און דער נאמען „ביילים" איז נישט אראפ פון זייערע ליפן...

איך וואלט א בעלן געווען צו וויסן, הערט איר, וואס פאר א נקמה איז פאראן אף דער וועלט, וואס מיר זאלן זיך ווינטשן צו דערלעבן אין אונדזערע אומזיסטיקע שונאים, די פאליאקן? וואס פאר א שטראף איז פאראן בא גאט, וואס די דאזיקע איידעלע רוצחים האבן נישט פאר־דינט בא אונדז? איך מיין, אז ס'איז פאראן נאר איין נקמה, נאר איין

שטראָף פאַר זיי — און דאָס וועלן מיר, דאַכט זיך, דערלעבן אין גיכן, אם ירצה השם, מיט גאָטס הילף, אַז פון אַלע גליקן, מיט אַלע זיסע צוזאָגעכצן, וואָס מע זאָגט זיי צו פון ביידע זײַטן, וואָס שלאָגן זיך פאַר זיי, וועלן זיי, די פּאָליאַקן הייסט עס, קריגן געבראָכן די ביינער און גוט אויסגעריסן ווערן פון די פּאַראַנדקעס, וואָס יעדער פון די צוויי וועט זיך נעמען באַ זיי אײַנפירן, פּאָניע אַף זײַן שטייגער און דער דײַטש אַף זײַן שטייגער, און דערנאָך ערשט וועלן זיי באַקומען פון פּאָניען אַ מכה און אַ פײַג פונעם דײַטש... עס וועט זיך אויסלאָזן, ווי יענע מעשה מיט די צוויי ווײַבער, וואָס ווערט דערציילט באַ אונדז אין די ספרים. אַ מענטש האָט געהאַט צוויי ווײַבער, איינע אַ יונגע, די אַנדערע אַן אַלטע, און ביידע האָבן זיי אים ליב געהאַט. פלעגט די יונגע אים אויסרײַסן אַלע טאָג אַ גרויע האָר, ער זאָל נישט אויסוויזן אַלט. און די אַלטע פלעגט אים אויסרײַסן אַלע טאָג אַ שוואַרצע האָר, ער זאָל ניט אויסווײַזן יונג. דער סוף איז געווען, אַז ער איז געבליבן קרח מכאן און קרח מכאן; אַף אונדזער לשון וועט עס הייסן פשוט, איר פאַרשטייט צי ניין, פּליכעוואַטע... אָדער ס'איז פאַראַן אַ מדרש באַ אונדז פון אַ פּאַסטוך מיט אַ וואָלף, וואָס האָבן מלחמה געהאַלטן פאַר אַ שעפעלע; דער האָט געשלעפּט צו זיך און דער צו זיך; אַזוי לאַנג, ביז דאָס שעפעלע איז צעריסן געוואָרן... איך וואָלט אײַך געקאָנט ברענגען נאָך משלים אַ סך, נאָר איר ווייסט דאָך, אַז איך האָב פײַנט מאריך זײַן. עס בלײַבט איבער נאָר איין זאַך, טאָמער וועט איר פרעגן אַ קשיא: סטײַטש, ווי טאָר עס אַ ייִד זײַן אַזאַ מין אכזר און וועלן דערלעבן אַף יענעם אַזוי פיל שלעכטס, יענער מעג זיך זײַן אפילו אַ שונא, אין דער צײַט, וואָס אונדזערע חכמים זאָגן בפירוש, אַז ד אָ ס וו אָ ס פ אַ ר ד י ר א י ז נ י ש ט ג ו ט ז אָ ל ס ט ו י ע נ ע ם נ י ש ט וו י נ ט ש ן ?זײַט איר אפשר אויך גערעכט. נאָר איך וואָלט אַ בעלן געווען, אַז עמעצער אַנדערש זאָל זײַן אַף מײַן אָרט און אויסשטיין דאָס, וואָס איך בין אויסגעשטאַנען. מילא, פון די קלעפּ מיט די סטוסאַקעס, וואָס מיר האָבן געכאַפּט פון די קאָזאַקן ביז מיר זײַנען געקומען אַפן אָרט — דאָס בין איך אײַ ד מוחל, און אַז מיר זײַנען געקומען אַפן אָרט, אין רוסישן שטאָב אַרײַן הייסט עס, האָט מען אונדז אַרײַנגעזעצט ווי די גענדז, נאָר יעדן אין אַ באַזונדער קעמערל, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַן אויספאָרשונג און אַן אויספרעגעניש

וועגן די דײַטשן, ווי האָבן מיר גענומען אַזוי פיל גאָלד און אַזוי פיל ברויט און אַזוי פיל אַמוניציע פאַר די דײַטשן? כאָטש לעבן זאָלן זיי אַזוי ביידע, די פּאָליאַקן מיט די קאָזאַקן, ווי מיר ווייסן פון וואָס צו זאָגן! דערנאָך רופט זיך אָן דער גענעראַל, אַ וואָיענער מיט אַ רויט פּנים און מיט פּאָליעטן, — אפשר איז ער גאָר ניט קיין גענעראַל, אפשר איז ער נאָר אַ פּאָלקאָווניק, אָדער גאָר אַ קאַפּיטאַן, איך זאָל אַזוי ווייסן פון אים: „ווער, זאָגט ער, פון אײַך, ייִדן, איז דאָ דער זשיד יאַנקל?“... זאָג איך: „יאַנקל — דאָס בין איך“. רופט זיך אָן צו מיר דער גענעראַל, אָדער דער פּאָלקאָווניק, ווייס אים דער רוח: „דאָס איז דײַן זון יחיאל, וואָס איז אַזוי דערהייבט געוואָרן בײַ די דײַטשן?“ זאָג איך: „יאָ, יחיאל — דאָס איז מײַנער אַ זון, און אים האָבן, זאָג איך, די דײַטשן געצוווּנגען, זאָג איך, ער זאָל זײַן בורמישטש אויף אַ קורצער צײַט, ביז דו וועסט, זאָג איך, אַרײַנקומען צוריק קיין קרושניק“... „אַזוי, — זאָגט צו מיר ווידער דער גענעראַל, אָדער דער פּאָלקאָווניק, — אַט וועל איך דיר, זאָגט ער, באַווײַזן, אַז דײַן זון איז בײַ מיר, זאָגט ער, נאָך העכער געקרוינט. אַט וועל איך דיר ווײַזן, זאָגט ער, ווי הויך ער וועט בײַ מיר באַלד זײַן“... און מיט די ווערטער נעמט ער מיך אונטער דער האַנט, דער גענעראַל הייסט עס, אָדער דער פּאָלקאָווניק, נעמען זאָל אים באַם האַרצן און בײַ דער לעבער, און פירט מיך אַרויס אין הויף אַרויס, צו באַווײַזן מיר, ווי הויך מײַן זון וועט בײַ אים זײַן... און גייענדיק מיט מיר, מאַכט ער צו מיר אַזוי: „בײַ דיר איז דאָך מסתמא, זאָגט ער, דײַן זון טײַער? ווײַל איך, זאָגט ער, אַז דו אַליין מיט דײַנע אייגענע הענט זאָלסט אים באַערן, זאָגט ער, מיט אַן אָרדען אויפן האַלדז...“ טראַכט איך מיר: רבונו של־עולם, וואָס טוט זיך דאָ? ניט שוין־זשע האָט מײַן יחיאל נושא חן געווען באַם רוסישן גענעראַל, אָדער פּאָלקאָווניק, פּונקט אַזוי ווי באַם דײַטשן קאָמענדאַנט? ניט שוין־זשע ווערט ער באַשענקט פון פּאָניען מיט אַן אָרדען? פאַר וואָסערע מעשים טובים? אי וואָלט דאָס געווען, טראַכט איך מיר, אַ מפּלה פאַר די פּאָליאַקן! אײַ־אײַ־אײַ! פּליאַקע וואָלט אײַנגענומען אַ מיתה משונה!... נקמה! דאָס געפיל פון נקמה, איר פאַרשטייט צי ניין!... נאָר צוריק שמועסנדיק, ווי באַלד אַז אַן אָרדען, טראַכט איך מיר, צו וואָס קאָזאַקן? צו וואָס נאַגאַיקעס? צו וואָס קלעפּ? צו וואָס אײַנשפּאַרן ווי די גענדז, און יעדן אין באַזונדערע קעמערלעך?... און

דאָס האַרץ איז מיר, ווי זאָל איך אײַך זאָגן? דרײַסיק פּוד!... נאָר צוריק טו איך מיר אַ לייג־איבער: אַ קשיא אַף פּאָניען — אפשר איז באַ אים אַזוי דער אײַנפּיר? מירן עלטער ווערן מיט אַ מינוט, וועלן מיר וויסן... און כך הווה — מיר זײַנען עלטער געוואָרן מיט אַ מינוט — כאָטש די מינוט האָט זיך געצויגן אַ יאָר! און אַז מיר זײַנען געקומען מיטן גענעראַל, אָדער מיטן פּאָלקאָווניק, ס׳זאָל אַף אים קומען אַ מפּלה, אין הויף, אַז מיר זײַנען געקומען צום גוטן אָרט, איז מיר פּאַרעגטפּערט געוואָרן אַלצדינג... און אַז איך האָב דערזען מײַן יחיאלן שטיין אַ געבונ־דענעם באַ אַ בוים, און צוויי קאָזאַקן מלאכי־חבלה באַ די זײַטן, און דאָס פּנים — אַ שענערן לייגט מען אין דער ערד אַרײַן, — האָב איך שוין פאַרשטאַנען, אַז אָך און ווי איז צו מיר, ווי אַזוי מײַן יחיאל וועט ווערן דערהייבט, און מיט וואָס פאַר אַן אָרדען פּאָניע וויל אים באַשענקען... נאָר האָט צײַט אַ ביסל — דאָס איז נאָך גאָלד! די רעכטע מעשה מיט דער עקדה הייבט זיך ערשט אָן. איך האָב נאָך געהאַט אַף זיך אַ גענעראַל, אַ פּאָלקאָווניק, האָבן זאָל ער אײַך ס׳מאַיאָווע קדחת אַ גאַנץ קײַלעכיק יאָר. המן איז געווען אַ גאָלד! פּרעה — אַ שנעק! טיטוס — אַ הונט!... אויב איר וועט מיר צוזאָגן, אַז אירט האַלטן קאָפּ, וועל איך אײַך בעטן, מיך לאָזן איבערכאַפּן דעם אָטעם אַף אַ ווײַלינקע. און אגב וועט איר זיך אַליין אויך אַביסל אויס־רוען, וואָרעם איך האָב אײַך שוין, דאַכט מיר, אָנגעדולט אַ קאָפּ אַזוי פיל, אַז איר וועט מיר האָבן צו געדענקען! טאָמער האָט אײַך גאָט אויסגע־היט, הייסט עס, פון רשעים־פּאָליאַקן און פון שכורים־קאָזאַקן, האָט ער אָנגעשיקט אַף אײַך אַ פּוילישן ייִדן, כאַ־כאַ, וואָס זיצט זיצט ער אין קרושניק און רופן רופט מען אים יאַנקל יונעוועך, ווײַל ער איז אַ יונע־וועך, פון יונעוו, איר פאַרשטייט צי ניין...

.11

יחיאל צו דער עקדה

— — — פרעגט מיך, אשטייגער, איצטער, וואָס האָב איך דעמאָלט געפילט און וואָס האָב איך דעמאָלט געטראַכט, אַז דער רוסישער גענע־

ראַל, אָדער פּאָלקאָווניק, ווייס אים דער שוואַרצער יאָר, האָט מיך אַרויסגעפירט אין הויף און האָט מיר באַוויזן מײַן יחיאלן שטיין אַ געבונדענער, אַ פּאַרטיקן צו דער תליה, און רופט זיך אָן צו מיר כהאי לישנא:

„זעסטו, זאָגט ער, אָט די תליה? דאָס האָב איך, זאָגט ער, אויסגעפונען אַ פאַרהעכערונג פאַר דײַן זון דעם בירגערמײַסטער, פאַר זײַן געטרײַישאַפט, זאָגט ער, און פאַר זײַן איבערגעגעבנקייט צו אונדזער פײַנט. געקומען איז אים אייגנטלעך, זאָגט ער, שיסן. איז אָבער שיסן פאַר אײַך צופיל כבוד, און אגב, זאָגט ער, איז אַ שאָד קוילן און פּולווער. מלחמה־צײַט, פאַראַן בילכער פון אים... איצטער זײַ אַזוי גוט, זאָגט ער, אָט האָסטו די שטריק, נעם טו אים אָן, דעם זון דײַנעם, אַפּן האַלדז —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

נו, וואָס זאָלט איר קלערן, אַז מע דערלעבט אַזאַ כבוד פון פּאַניען, ימח שמו וזכרו? אין איין מינוט זײַנען מיר דורכגעפלויגן אין קאָפּ אַפשר טויזנט מחשבות און געדאַנקען. וואָס זאָל איך טאָן, למשל? זאָל איך אים פאַלן צו די פיס, קושן די הענט, בעטן בא אים רחמים פאַר מײַן קינד? זאָל איך אים זאָגן מיט בייזן, אַז ניין, ער וועט דאָס נישט דערלעבן, ניט ער און ניט אַ גרעסערער פון אים, אַז איך, יאַנקל יונעווער, זאָל אויפהייבן מײַן האַנט אַף מײַן זון? אָדער זאָל איך אים זאָגן: „הענג בעסער מיך! הענג אויף אונדז ביידן אַף איין שטריק, דו המן, דו טיטוס, דו אַזוינער און אַזוינער!"?... דערנאָך האָב איך מיך באַטראַכט — ניין, מע דאַרף נישט. עס טויג ניט אַזוי. לאָם איך אים בעסער זאָגן, איר פאַרשטייט צי ניין, אַ פאַר ווערטער, גלאַט אַזוי מיט גוטן, הייסט עס. ממה נפשך, וועט ער מיך אויסהערן, איז דאָך אַוודאי גוט. אלא וואָס דען? ער וועט נישט וועלן הערן — איז דאָס סײַ וסײַ פאַרפאַלן. מײַן לעבן איז דאָך סײַ וסײַ, ווי זאָגט איר, ניט ווערט אַ פּרוטה. וואָרעם ס'איז דאָך נאַריש, איך וועל דאָך אים ניט פאָלגן און וועל מײַן זון מיט מײַנע אייגענע הענט צו דער תליה ניט ברענגען, וועט ער דאָך מיך סײַ וסײַ הרגענען, הײַנט וואָס האָב איך דאָ אָנצוווערן?...

הקיצור, איך האָב מיך אָנגענומען מיט הארץ, יעבור עלי מה, און רוף מיך אָן צו אים, צום גענעראַל הייסט עס, אָדער צום פּאָלקאָווניק ימח שמו, און מאַך צו אים אַזוי: „הער־זשע אויס, זאָג איך, וואַשע וויסאָקאָ־

יע, וואָס איך וועל דיר זאָגן, זאָג איך. די מעשה דערפֿון איז אַזוי. אַ מענטש, זאָג איך, אַן אָפּגעמשפּטטער צום טויט מעג, זאָג איך, זאָגן פֿאַרן טויט וואָס ער וויל. נישט קיין ספֿק, זאָג איך, נאָר עטלעכע ווערטער — דאָס, זאָג איך, וועסטו אַליין זאָגן, אַז איך מעג. וויל איך דיר, זאָג איך, זאָגן אָט וואָס, פֿון אונדזער חומש, „ביבליע" הייסט עס בא אײַך, געדענקסטו, זאָג איך, מן הסתם, מיט וואָס פֿאַר אַ גרינג הארץ אברהם אָבינו, זאָג איך, האָט געפֿירט זײַן איין־איינציקן זון יצחקן צו דער עקדה, זאָג איך. ער, אברהם אָבינו הייסט עס, האָט, ווי דו ווייסט, אַפֿילו די צונג נישט איבערגעקערט. ווייסטו, זאָג איך, פֿאַר וואָס? דערפֿאַר, וואָס גאָט, אָט יענער גאָט, זאָג איך, וואָס זיצט אָט דאָרט אויבן אין הימל, האָט אים אַזוי געהייסן. און אַז גאָט הייסט, זאָג איך, איז דאָס אָ מצווה און אַ פֿאַרגעניגן און אַ כבוד, אַ שמחה, זאָג איך. וואָרעם אַ קלייניקייט — אַזאַ זכיה, זאָג איך, אַז גאָט אַליין, דער מלך מלכי המלכים, האָט אויסגעקליבן, זאָג איך, מײַן זון פֿאַר אַ קרבן! קאָן דען זײַן אַ גרעסערער כבוד? דו ביסט דאָך אָבער, זאָג איך, וואַשע וויסאָקאָיע, ווי איך זע גרויס, אַ מאַן אַן אויפֿריכטיקער, וועסטו דאָך, זאָג איך, מיר נישט זאָגן, אַז גאָט האָט דיר געהייסן, זאָג איך, אַז דו זאָלסט מיר הייסן, איך אַליין זאָל אים אויפֿברענגען מײַן זון פֿאַר אַ קרבן. הײַנט ווי קאָן איך, זאָג איך, אויספֿילן דײַן געבאָט? וועסטו מיר, זאָג איך, זאָגן, אַז דײַן מלך האָט דיר אַזוי געהייסן און דו ביסט, זאָג איך, מקיים זײַן געבאָט. איז אַזוי ווי, זאָג איך, איך וועל דײַן באַפֿעל ניט מקיים זײַן, ווײַל דו ביסט געשיקט געוואָרן, זאָג איך, ניט פֿון גאָט, נאָר פֿון אַ מלך בשר ודם, וועסטו מוזן, זאָג איך, דעם באַפֿעל פֿון דײַן מלך אַליין מקיים זײַן, און מיך, זאָג איך, וועסטו פֿאַר מײַן ניט פֿאָלגן דיך מסתמא אויך ניט שאַנעווען און וועסט מיך מסתמא אויך, זאָג איך, טויטן. אויב אַזוי, זאָג איך, האָב איך צו דיר אַ קליינע בקשה — און אַ בקשה פֿון אַ מענטשן פֿאַרן טויט מוז מען אויספֿאָלגן! — מײַן בקשה, זאָג איך, איז, אַז דו זאָלסט מיך הענגען אויפֿצופֿריִער, פֿאַר מײַן זון, וואָרעם איך בין זײַן פֿאָטער. און די טבע פֿון דער וועלט איז, אַזוי, זאָג איך, האָט זי גאָט באַשאַפֿן, אַז אַ קינד זאָל זען זײַן פֿאָטער אַ טויטן, נישט אַ פֿאָטער זײַן קינד... אַז איך וועל שטאַרבן, זאָג איך, פֿריִער פֿון מײַן

קינד כאָטש מיט עטלעכע מינוט, וועט מײַן זון, זאָג איך, קאָנען זאָגן נאָך מיר קדיש״...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אָט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון האָב איך צו אים געזאָגט, צום גענעראַל הייסט דאָס, אָדער צום פּאָלקאָווניק, ווײַס דער רוח די בייד־נער זײַנע.

אַז איר וועט מיך פֿרעגן, פֿון וואַנען האָט זיך צו מיר גענומען אַזאַ שטאַרקייט מיט אַזאַ כח הדבור? ווײס איך אַליין ניט פֿון וואַנען. מיר דאַכט זיך אויס, הערט איר, אַז נישט נאָר אַ גענעראַל, אָדער אַ פּאָלקאָוו־ניק, — דער קייסער אַליין זאָל געווען זײַן דערבײַ, וואָלט איך אים גע־זאָגט דאָס אייגענע. אַ מענטש, אַז ער זעט פֿאַר זיך דעם מלאך־המות, איר פֿאַרשטייט צי ניין, און פֿילט, אַז ער איז מיט איין פֿוס שוין אויף יע־נער וועלט, איז בײַ אים דעמאָלט אַ פּאָלקאָווניק און אַ גענעראַל און אַ קייסער — בלאָטע! אין אַזאַ מינוט אַז אַ מענטש רעדט, רעדט ער נאָר אַנדערש, ווי זאָגט איר: ד ב ר י ם   ה י ו צ א י ם   מ ן   ה ל ב . . . והראיה? מײַנע ווערטער זײַנען אים, אַפּנים, אַרײַן גוט אין די ביינער, דעם גענעראַל אָדער דעם פּאָלקאָווניק, וואָרעם ער איז באַלד גאָר אַנדערש געוואָרן און רופֿט זיך אָן צו מיר: „פֿון וואַנען נעמט זיך, זאָגט ער, צו אַזאַ ייִדן ווי דו אַזאַ שטאַרקייט, גלײַך, זאָגט ער, ווי דו וואָלסט גאָר קיין מורא ניט געהאַט פֿאַרן טויט?״...

דערזעען, אַז דער אָדון לאָזט זיך ריידן, מאַך איך צו אים: „אויב זאָג איך, וואַשע וויסאָקאָיע וועט מיר שענקען נאָך אַ צוויי מינוט, וועל איך דיר, זאָג איך, זאָגן פֿון וואַנען עס נעמט זיך צו מיר אַזאַ שטאַרקייט מיט אַזאַ כח אויף ניט מורא צו האָבן פֿאַרן טויט. פֿאַראַן, זאָג איך, בײַ אונדז אַ גמרא, בײַ אײַך ווערט עס אָנגערופֿן „תלמוד״, זאָג איך. דערציילט זיך, זאָג איך, די גמרא אַ מעשה פֿון די עשרה הרוגי מלכות, וואָס זײַנען אָפּ־געמשפּט געוואָרן צום טויט. איז איינער פֿון זיי, זאָג איך, אַרויף אַ לע־בעדיקער אויפֿן הימל און האָט זיך גענומען נאָכפֿרעגן, וואָס איז די מעשׂה מיט די עשרה הרוגי מלכות, וואָס מע האָט זיי אָפּגעמשפּט צום טויט? האָט מען אים, זאָג איך, געענטפֿערט, אַז עס איז אַזאַ גזירה פֿון א י ב, פֿון גאָט אַליין הייסט עס, און ס׳איז אַ פֿאַרפֿאַלענע זאַך. פֿרעגט ער, פֿאַר וואָסערע זינד? ענטפֿערט מען אים: פֿאַר מכירת יוסף, דערפֿאַר,

הייסט עס, וואָס די עשרת השבטים האָבן פאַרקויפט זייער יונגערן ברו־דער יוסף, און פאַר אַזאַ זאַך, זאָגט מען אים, קומט מיתה. סע שטייט בפירוש אין דער תורה. פרעגט ער: סטײַטש, אַזוי פיל צײַט אוועקגעגאַנ־גען, האָט מען נישט געקאָנט זיך אָפּרעכענען, זאָגט ער, מיט זיי פאַר מכירת־יוסף און געוואַרט אויף אונדז, אויף די עשרה הרוגי מלכות? ענט־פערט מען אים דאָרטן: פון זינט מע האָט פאַרקויפט יוספן ביז הײַנטיקן טאָג איז נאָך ניט געווען אַזאַ דאָר, וואָס זײַנע קינדער זאָלן זײַן **מערער ריין און אומשולדיק, ווי די דאָזיקע עשרה** הרוגי מלכות... דו פאַרשטייסט, זאָג איך צו אים, צום גענעראַל אָדער צום פּאָלקאָווניק, מיט וואָס פאַר אַ גדלות, זאָג איך, און מיט וואָס פאַר אַ פרייד איך און מײַן זון און אונדזערע אַלע איבעריקע קרושניקער ייִדן גייען צו דער תליה, אַז מיר ווייסן, אַז ר יי נ ע ר און אומ־שולדיקער פון אונדז איז נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט?!"...

און מער האָב איך שוין, איר פאַרשטייט צי ניין, קיין איינציק וואָרט נישט געקאָנט אַרויסריידן, ווײַל איך האָב מיר פאַרגעשטעלט, ווי אַזוי איך הענג און ווי אַזוי מײַן יחיאל זאָגט נאָך מיר קדיש, און ווי אַזוי מײַן ווײַב און קינדער וויינען נאָך מיר, און עס איז מיר געוואָרן מאָדנע ענג אין האַלדז און פינצטער אין די אויגן, און טרערן האָב איך דער־פילט, געזאַלצענע טרערן קײַקלען זיך מיר איבער דער באָרד, און גלײַך אין מויל אַרײַן...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

איר ווילט ווייסן, פּאַני שלום־עליכם, דעם היוצא לנו מזה? דעם פועל־יוצא, הייסט עס, פון מײַן ריידן? האָט קיין יסורים ניט — ס'איז ניט געווען אַרויסגעוואָרפן. איך האָב מיט מײַנע רייד מציל געווען פון דער תליה זיך אַליין און מײַן יחיאלן, דאָס הייסט, מיך האָט מען אַרויס־געלאָזט און די איבעריקע אַלע האָט מען געהאַנגען, נאָר מײַן יחיאלן האָט מען די תליה פאַרביטן אויף אַן אַנדער שטראָף. מע האָט אים אוועק־געשיקט צו דער מלחמה, צום סאַמע פײַער, און ער איז דאָרטן דעם ער־שטן טאָג געהרגעט געוואָרן און נישט געקומען צו קבר ישראל. פון וואַנען ווייס איך דאָס? ווײַל זײַן נאָמען, איר פאַרשטייט צי ניין, איז אַרײַן אינעם צעטל פון די „געפאַלענע", און איך קאָן נאָר זאָגן: „תחי נשמתו צרורה בצרור החיים", און אַ גוטער מליץ זאָל ער זײַן. וואָרעם וואָס נאָך

בלײַבט מיר איבער צו זאָגן? פֿאַרגעסט נישט, אַז אַף אַ סך אַן ערגערן אויפֿן איז פֿאַרלוירן געגאַנגען מײַן צווייטער זון, מײַן שמואל־משה. איך האָב אײַך פֿון אים, וועגן מײַן שמואל־משהן הייסט עס, דאַכט מיר, נאָך גאָר נישט דערציילט? מײַן שמואל־משה — דאָס איז שוין געווען גאָר אַן אַנדער מין חברה־מאַן, נישט יחיאל — ווי קומט ער צו יחיאלן? ס'איז גאָר לא זו הדרך! דאָס הייסט, ער איז אויך געווען נישט פֿון די, וואָס גייען אַרויס לתרבות רעה, און איז אויך געווען אַ יונג אַ געראָטע־נער, אַ ווווילער, אָבער גאָר אַ ווווילער; נישט מחמת איך באַרים זיך; איר זעט דאָך, אַז איך דערצייל אײַך אַלצדינג, סײַ גוטס, סײַ שלעכטס, איך פֿאַרלייקן נישט פֿון אײַך קיין זאַך, ווײַל איך זע, איר זײַט אַ מענטש, וואָס ניט אײַך נאַרט מען. נאָר וואָס דען? איך האָב מורא, אַז איר ווילט שלאָפֿן, און ס'איז שוין טאַקע צײַט אויך. לאָז איך עס איבער אַף מאָרגן און זאָג אײַך: אַ גוטע נאַכט און שלאָפֿט געזונט.

.12

שמואל־משה אַ חברה־מאַן

— — — זאָגט דעם אמת, פּאַני שלום־עליכם, ס'איז אײַך גאָרנישט קשה די גאַנצע צײַט: וואָס פֿאַרט דאָס אַזאַ ייִד, ווי יאַנקל יונעווער פֿון קרושניק, קיין אַמעריקע, אַף דער עלטער, איין מענטש אַליין, אַז ער האָט דאָרטן ניט, ווי זאָגט איר, קיין קינד און קיין רינד, קיין גואל און קיין קרוב? דער תירוץ איז אָבער: ווי אַזוי וואָלט יעקב אָבינו אָנגעשפּאַרט קיין מצרים, ווען זײַנע קינדער זאָלן נישט געווען פֿאַרקויפֿן אַהינצוצו זייער ברודער יוסף? טאָמער איז דער משל ניט אַזוי גלײַך צום נמשל — בין איך נישט שולדיק. איך האָב אײַך נאָר געוואָלט זאָגן, אַז יעדער וו אַ ר ו ם האָט, ווי זאָגט איר, זײַן ד אַ ר ו ם . מסתמא איז דאָ דערינען אַ מעשה. און די מעשה איז די, וואָס ס'איז אַ גרויסע סברה, אַז מײַן צווייטער זון שמואל־משה, אָט דער חברה־מאַן, וואָס האָט געזאָלט געשאָסן ווערן באַ פּאַניען אין פֿיר און צוואַנציק שעה און איז נצול גע־וואָרן בדרך נס, ווי איר וועט אָט באַלד הערן, איז געזונט און שטאַרק

און געפֿינט זיך איצט אין יענעם לאַנד, וווּהין מיר בײדע, איך און איר, פֿאָרן אַצינדערט. הגם, איך מוז אײַך זאָגן דעם ריינעם אמת, אַז איך בין אין דעם נישט אַזאַ גרויסער מאמין, נישט מחמת איך בין, חס ושלום, אַזאַ גרויסער אַפּיקורס, וואָס גלייבט נישט אין ניסים — דאָס נישט. אדרבה! ע ר , אַז ער וויל, קאָן ע ר ! ע ר האָט שוין באַוויזן, ווי זאָגט איר, גרעסערע קונצן! נאָר וואָס־זשע דען? דאָס וואָלט געווען, איר פֿאַרשטייט צי ניין, שוין צופֿיל פֿאַר אַזאַ שלים־מזל, ווי איך, צו גוט פֿאַר יאַנקל יונעווער פֿון קרושניק. והראיה? אָט האָט איר אַ סימן. אָט בין איך געווען גלײַך מיט אײַך און גלײַך מיט אַלע ייִדן אין דער דאָזיקער שטאָט — ווי אַזוי הייסט זי? — קאָפּענהאַק. טויזנטער און טויזנטער מענטשן האָבן זיך דאָרט געוואַלגערט גלײַך מיט מיר, אויסגעריסן געוואָרן, געזוכט און גענישטערט און סוף־כל־סוף פֿאָרט אויסגעזוכט איינס דאָס אַנדערע. עס איז געווען אַ תענוג צו זען, ווי אַזוי מאַנען האָבן געפֿונען זייערע ווײַבער, ווײַבער — זייערע מאַנען, ברידער — זייערע שוועסטער, קינדער — זייערע מאַמעס. פֿאַר וואָס האָב איך נישט געהאַט דאָס גליק באַ גאָט צו געפֿינען דאָרט מײַן שמואל־משהן? אלא וואָס דען? איר וועט זאָגן, אפשר איז ער אָפּגעפֿאָרן פֿון דעם קאָפּענהאַק איידער איך בין אַהינצוצו געקומען? אָדער אפשר איז ער געפֿאָרן קיין אַמעריקאַ גאָר דורך אַן אַנדער וועג, ניט דורך קאָפּענהאַק? זאָגן מיר אָבער די ייִדן, וואָס פֿאָרן מיט מיר אונטן אין דריטן קלאַס, אַז קיין אַמעריקאַ איז נישטאָ קיין אַנדער וועג, אויסער קאָפּענהאַק, — גלייב איך זיי ניט. פֿאַר וואָס? פּשוט. ווײַל ייִדן זײַנען בהמות. ייִדן ווייסן ניט דעם חילוק פֿון ים ביז יבשה. אַף דער יבשה איז פֿאַראַן וועגן, פֿאַראַן רעלסן, פֿאַראַן אײַזנבאַנען, אָבער אַפֿן ים — וואָס איז שײַך אַף אַ ים וועגן? אי וואָס? — אירט מיר זאָגן, ס'שטייט דען ניט בפירוש געשריבן „ה נ ו ת ן ב י ם ד ר ך ”? — ע! וואָס גלײַכט איר דאָס צו דעם? דאָס האָט גאָר אַן אַנדער טײַטש מיט אַן אַנדער פּשט! מע באַדאַרף וויסן, ווי זאָגט איר, ווו דער „חמור” שטייט...

הקיצור המעשה — דערווײַל האָט איר מיך אַביסל אַראָפּגעשלאָגן פֿונעם וועג, און מיר האַלטן נאָך גאָר פֿון פֿאָרנט, באַ מײַן שמואל־משהן, וואָס איר קענט אים נאָך גאָר ניט און ווייסט נישט וואָס פֿאַר אַ חברה־מאַן דאָס איז. אַ רעכטער חברה־מאַן! איר ווילט וויסן, וועלכעם ווערט

אָנגערופֿן באַ מיר אַ „חברה־מאַן”? אַ חברה־מאַן ווערט אָנגערופֿן באַ מיר יעדער איינציקער, וואָס וויל זיך אויספּײַנען, יוצא זײַן פֿאַר דער וועלט, זײַן בעסער, ווי גאָט האָט אים באַשאַפֿן, איר פֿאַרשטייט צי ניין — אַלץ איינס: אַ ציוניסט, אַ סאָציאַליסט, אָדער גלאַט אַ קאָכלעפֿל — באַ מיר האָבן זיי אַלע איין ווערט און הייסן באַ מיר מיט איין נאָמען — „חברה־לײַט”. אי, וועט איר פֿרעגן באַ מיר אַ קשיא, טאָקע אויף מיר אַליין: סטײַטש, אָט בין איך געווען כל ימי אַ קהלס־מאַן און אַ קאָכלעפֿל אין קרושניק און איבערגעקריגט זיך מיט דער גאַנצער שטאָט? — אַבי־סל אַ גלײַכעניש! בין איך דאָך עפּעס געווען אַ ייִד אַ בעל־הבית, מיט אַ שטוב און מיט אַ נאָמען, עפּעס אַ גאַנצער יש, געווען באַ וואָס אָנצונע־מען, איר פֿאַרשטייט צי ניין — און דער וואָס? אַ גאָרניש, אַ ייִנגל, אַ צוציק, נאָך דער מאַמעס מילך, ווי זאָגט איר, נישט אויסגעטריקנט, קיין צוואַנציק יאָר נישט אַלט אַפֿילו! אמת, אַז אירט אויף אים אַ קוק טאָן, וועט איר זאָגן, אַז דער בחור איז אַלט אַריבער צוואַנציק, און פֿאַרשטיין פֿאַרשטייט דאָס דווקא אַזוי פֿיל, ווי אַ מענטש, וואָס איז לכל הפּחות דרײַסיק יאָר, און קענען קען עס דווקא אַלצדינג, אי ריידן, אי שרײַבן, אי לעיינען, אי חשבונען, — נישט חלילה מחמת באַרימערײַ זאָג איך עס; איר ווייסט דאָך, אַז איך האַלט נישט דערפֿון. נאָר אַז אירט זיך באַ־געגענען מיט עמעצן פֿון אונדזערע מקומות, טאָמער וועט זיך אײַך מאַכן, און איר וועט אַ פֿרעג טאָן אַ מינדסט קינד אויף יאַנקל יונעווערס זונדל, וועט מען אײַך זאָגן: „וואָסער זונדל? דאָס בחורל? — אַ פֿײַער, אַ ברען, אַ שייגעץ, אַן עזות־מחוצף־פּנים, אַן אויסוווּרף פֿון דער נאַטור!”... כאָטש ס'אַליגן! ס'איז שקר וכזב! ער איז נישט קיין אויסוווּרף און ניט קיין עזות־מחוצף־פּנים... דאָס הייסט, אַ שטיקל עזות־פּנים א י ז ער; ער וועט אײַך ניט פֿאַרשווײַגן קיינעם, עס מעג זיך זײַן, ווער עס וויל זיך, אַפֿילו דער גובערנאַטאָר אַליין, וועט ער אים מאַכן מיט דער בלאָטע גלײַך! דאָס הייסט, ער וועט זיך אײַך ניט זידלען,, חלילה וחס! נאָר ער וועט אײַך אַזוי אָפּענטפֿערן, אַז ס'וועט אײַך ווערן פֿינצטער אין די אויגן, און אירט זײַן צופֿרידן, אַז ער'ט אײַך לאָזן צורו... פֿון וואַנען האָט זיך גענומען צו מיר אַזאַ זון? פֿונקט דער היפּוך פֿון יחיאלן — אויף וויפֿל יענער, עליו השלום, איז געווען אַ פּאָליטיטשנע, אַ שטילער און אַ בנעימותדיקער, אויף אַזויפֿיל איז דער אַ קלעק — אים צו לענגערע

יאָר, אויב ס'איז אמת, אַז ער לעבט... דער, אַז ער טשעפּעט זיך אָן אין אַ זאַך, איז אים ניט אָפּצורייסן! און האָט עס אַרויסגעזאָגט דאָס וואָרט פונעם מויל, למשל, אַף נאַכט טאָג און אַף טאָג נאַכט, — איז פאַרפאַלן, מעגן קומען כל מלכי מזרח ומערב! סיידן ער וועט זיך אַליין אַרומקוקן. זאָגן אים מוסר — זאָל אײַך גאָט היטן! נאָך ערגער! דעמאָלט וועט ער אײַך ערשט טאָן קאַפּויר! איך געדענק נישט אַקוראַט, נאָר מיר דאַכט זיך, אַז איך האָב אײַך שוין איין מאָל באַמערקט, אַז עקשנים זײַנען מיר אַלע אין קרושניק, מיר האָבן אַ שם אַף דער וועלט פאַר עקשנים, און צווישן די קרושניקער זײַנען מיר די גרעסטע עקשנים. הײַנט שטעלט אײַך פאָר, וואָס דאָס איז פאַר אַ פויגל, אָט דער שמואל־משה הייסט עס, אַז בײַ אונדז אין דער משפחה האָט ער קיין אַנדער נאָמען, נאָר „דער עקשן"...

הקיצור, איז זיך מיישב איין מאָל אָט דער עקשן, דאָס איז געווען גאָר צום אָנהייב פון דער מלחמה, נאָך איידער מע האָט אַ רוף געגעבן מײַן יחיאלן צו דער אָפּאָלצעניע, און קומט אַהיים און בעט זיך בײַ דער מאַמען, זי זאָל אים אײַנפּאַקן די זאַכן און מיטגעבן געלט — ער פאָרט, זאָגט ער, אין דער גובערניע, קיין לובלין הייסט עס. „וואָס וועסטו טאָן אין דער גובערניע?" — גאָרניש, ער וועט זיך, זאָגט ער, אײַנגעבן צו פּאָ־ניען אין דער דינסט. „ביסט משוגע? צי חסר דעה? צי מטורף?" — אָט אַזוי וויל ער — און שוין! די „פּאַטרעטיזמע" האָט זיך אין אים צעברענט. אַלע געבן זיך אײַן, זאָגט ער, פרײַ, וויל ער אויך זיך אײַנ־געבן פרײַ. „מירן זיי ווײַזן, זאָגט ער, אַז מיר זײַנען זיי נישט ווייניקער געטרײַ ווי די פּוילן, אויב ניט מער נאָך!" און ער ברענגט מיר אַ ראיה פון פאַן פּשעפּעצקים זונדל, סטאַש. „נאַ, זע, זאָגט ער, אַ גימנאַזיסטל, זאָגט ער, פון זעקסטן קלאַס און האָט זיך שוין פאַרשריבן אין פּאָלק!" בײַטל איך מסתמא אויס אַלע בייזע חלומות: „בהמה, זאָג איך, בצורת אדם וואָס דו ביסט! וואָס גלײַכסטו זיך, זאָג איך, צו סטאַשען? סטאַש זאָג איך, איז אַ גוי און קאָן זיך דערדינען, זאָג איך, צו אַן אָפיציר, און צו אַ פּאָלקאָווניק, און צו אַ גענעראַל, און אפשר נאָך העכער אויך, און דו, זאָג איך, וואָס? האָסט פאַרגעסן, זאָג איך, אַז דו קומסט אַרויס זאָג איך, פון צו אַ גרויסן יחוס, זאָג איך, פון אברהם, יצחק ויעקבֿ?" איז דאָך עס אָבער שמואל־משה עקשן, און אַ חברה־מאַן דערצו, מאַכט

ער צו מיר: „אַט ווײַל איך קום אַרויס, זאָגט ער, פֿון אַזאַ הויכן יחוס, באַדאַרף איך זײַן, זאָגט ער, באַווײַזן, ערשטנס, אַז ס׳אַליגן, וואָס מע זאָגט אויף אונדז, אַז מיר ציטערן פֿאַר אַ ביקס און שרעקן זיך איבער פֿאַר אַ שאָס, און, צווייטנס, לאָזן זײַ, זאָגט ער, זען, אַז מיר זײַנען גלײַך צו אַלע און אַז מיר פֿ אַ ר ד י נ ע ן זאָגט ער, צו זײַן גלײַך מיט אַלע״... איר פֿאַרשטייט, וווּהין דאָס צילט?... ווײַל איך דאַרף אים מסתמא אָפּענטפֿערן, ווי זאָגט איר, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, לאָזט ער זיך ניט, דער חברה־מאַן, און מאַכט צו מיר: „טאַטע, עס וועט דיר גאָרניש העלפֿן, זאָגט ער, איך בין, זאָגט ער, אַ זעלנער און גיי אין דער מלחמה, און זײַט געזונט. איך וועל אײַך, זאָגט ער, שרײַבן בריוו־לעך״... כהאי לישנא — מיט די ווערטער.

פֿאַרשטייט זיך, אַז מײַנע, ווי באַלד נאָר זי האָט דערהערט אַזאַ לשון מיט אַזעלכע דיבורים, — אַז זי האָט גענומען צו חלשן — חלשט זי נאָך. סטײַטש, זי וועט דאָס ניט אויסהאַלטן! זי וועט זיך נאָר אַ מעשה אָנטאָן!״ טענה איך צו איר: „שאַ, זאָג איך, מרים, מירל, פֿאָלג מיך, לאָז זײַן שטיל, וועסטו בעסער מאַכן. דאָס משוגעת, זאָג איך, וועט אים איבערגיין, וועט ער אַליין חרטה האָבן״. והראיה, ווער איז גערעכט גע־ווען? הלוואי וואָלט ער מיך געפֿאָלגט דאָס מאָל און אַלע מאָל. איז עס דאָך אָבער שמואל־משה עקשן, האָט ע ר אויסגעפֿירט, ניט מיר, און איז אַוועק אין דער גובערניע אַרײַן, און גלײַך אַהין, ווו מע דאַרף, און האָט געגעבן אַ לײג־אַוועק אַ שמועס, און דווקא בעל־פּה, די צונג באַדאַרף מען אים, ווי זאָגט איר, ניט פּיקען, און ער האָט זײַ געזאָגט כך וכך, אַז ער אַליין, הייסט עס, איז אַ ייִד. און אַז ער איז יאַנקל יונע־ווערס אַ זון פֿון קרושניק, און זײַן נאָמען איז שמואל־משה, און ער בעט, מע זאָל אים צונעמען פֿרײַ אין דער דינסט אַרײַן... האָט מען אים דווקא אויסגעהערט, באַטראַכט דעם נפֿש און רעכט אויסגעלאַכט, אָפּגעלעצעוועט, געמאַכט חוזק, ווי פֿאָניע קאָן. איינער אַ גענעראַל האָט אים אַ פֿרעג געגעבן — אַזוי שרײַבט מיר שמואל־משה אין זײַן ערשטן בריוו: — „צו וואָס ווילסטו זיך אײַנגעבן אין דער דינסט?״ ענטפֿערט אים מסתמא מײַן שמואל־משה: „איך וויל גיין אין דער מלחמה״. פֿרעגט אים ווידער דער קאָמאַנדיר: „מיט וואָס ווילסטו האַנדלען אין דער מלחמה? מיט ייִדישע פֿיש, צי מיט רוסישער וואָדקאַ?״ האָט אים אַפֿילו

שמואל געוואָלט אָפּענטפערן, ווי ער קאָן, ס'זאָל אים ווערן גרין און געל, נאָר ער האָט זיך מיישב געווען, ווי זאָגט איר, לאָז איין מאָל זײַנס איבערגיין, און רופט זיך אָן צו אים, צום קאָמאַנדיר הייסט עס: „איך וויל, זאָגט ער, וואַשע וויסאָקע, גיין אין דער מילחמה איבער צוויי זאַכן: ערשטנס, זאָגט ער, איז דאָס מײַן חוב, איך בין מחויב צו גיין שלאָגן זיך פאַר מײַן פאָטערלאַנד; והשנית, זאָגט ער, ווילט זיך מיר באַווײַזן, אַז אַ ייִד קאָן אויך, זאָגט ער, עפּעס אויפטאָן אין דער מילחמה, אַז אַ ייִד, זאָגט ער, קאָן נישט נאָר האַנדלען מיט ייִדישע פיש אָדער מיט רוסי־שער יואָדקע, נאָר אַז ער קאָן, זאָגט ער, שיסן אויך". צעלאַכט זיך דער קאָמאַנדיר נאָך שטאַרקער: „ווי קומט צו אַ ייִדן שיסן?" זאָגט צו אים מײַן שמואל־משה: „קאָנסט מיך פאַרהערן" — אַ יונגאַטש קאָן! אוודאי האָט מען אים פאַרהערט שיסן — וואָס מיינט איר, שפּילעכלעך? באַ פּאָניען גייט דאָס נישט אָן! און נישט נאָר שיסן אַליין, מע האָט אים אין איינוועגס, אַזוי שרײַבט מיר שמואל־משה, פאַרהערט אַלצדינג — אי שרײַבן, אי לייענען, אי חשבונען, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, זאָגט ער, אַז ער איז אומעטום אינדערהיים. וואָס דען, איך בעט אײַך? אַז פּשעפּעצקים זונדל סטאַש האָט געקאָנט אָפּגעבן עקזאַמענט אויף זעקס קלאַסן גימנאַזיע, וואָלט מײַן שמואל־משה געקאָנט אָפּגעבן אויף צוועלף קלאַסן. גלאַט — אים האָט מען קיין מאָל נישט צוגעלאָזט, דאָס איז אַ באַזונדערע זאַך...

הקיצור, איר ווילט דאָך וויסן מסתמא דעם שפּיץ — צי מע האָט אים אַרײַנגענומען, צי ניט, נאָך אַ מין אַרײַננעמען! פאַר וואָס זאָל מען אים ניט אָהיימנעמען, איך בעט אײַך, אַ שיינער יונג, אַ הויכער, אַ ברייטער — אַ חיות אויף אים אַ קוק צו טאָן, ווי זאָגט איר, בלוט און מילך! און אויגן — אש־להבה! אַ היציקער פאַרשוין נאָך פון קליינווײַז אויף, אַלע מאָל געריסן זיך אין פײַער אַרײַן. למשל, איך האָב מיך דערמאָנט אַ קלייניקייט: אַז ער איז נאָך געווען גאָר אַ שנעק, ווי זאָגט איר, אַ קליי־נער וועוועריק, האָט זיך געטראָפן אַ מעשה, אַז ערל האָט זיך געגעבן אַ שמועס־אוים ווענן ייִדן עפּעס ניט אַזוי פויגלדיק, אָנגערופן אונדז מיטן נאָמען „זשיד". ווי דער שטייגער איז, — אַז מײַן חברה־מאַן טוט ניט אַ שפּרונג־אויף און לאָזט אים נישט אַראָפּ קיין צוויי פעטש, איר פאַר־שטייט צי ניין, אַז פונקען זײַנען געפלויגן! אָדער, אַשטייגער, נאָט אײַך

נאָך אַ מעשה: אַז ס׳האָט זיך אָנגעהויבן באַ אונדז די שיינע געשיכטע מיטן פּוילישן באָיקאָט אַף די ייִדן, און ס׳איז אַרוים איין מאָל אַ קלאַנג, אַז פּליאַקע וועט מאַכן אַף אונדז אַ פּאָגראָם, האָט איר באַדאַרפט זען, ווי דער חברה־מאַן האָט זיך עס אַביסל אָנגעצונדן, פאַרקאַטשעט די אַרבל און שוין גרייט געווען איינער אַליין אַוועקצולייגן אין איין שמע־ישראל אַ מאָה גוייִם און נאָך מער, אַז מע וועט באַדאַרפן! אַ שטיקל גליק, וואָס פּליאַקע האָט ליב נאָר צו ריידן מיט דער צונג און דערביי בלייַבט עס... אַז איך זאָג אײַך אַ חברה־מאַן, איז אַ חברה־מאַן!

בקיצור, מײַן חברה־מאַן איז אַרײַן, און ווי נאָר ער איז אַרײַן, מײַן שמואל־משה הייסט עס, אַזוי האָט מען אים תוך כדי דבור אַוועק־געשיקט מיט זײַן פּאָלק אין דער מילחמה אַרײַן, און אַוועקגעשטעלט אים גלײַך אין פײַער אַרײַן אַקעגן דײַטש, איר פאַרשטייט צי ניין, און אַף דער דריטער וואָך שוין האָט מען אים באַשענקט מיט אַ מעדאַל, אַ „גע־אָרגי" רופט מען דאָס, ס׳איז אַ גרויסע זכיה, שרײַבט ער, צו באַקומען אַ געאָרגי! און שפּעטער מיט אַ פּאָר וואָכן האָט מען אים געשענקט נאָך אַ „געאָרגי". און אין אַנדערהאַלבן חדשים אַרום ווידער אַמאָל אַ „גע־אָרגי"! נאָר צו וואָס באַרימערײַ, פּוסטע דבורים? איך האָב עס פּײַנט! — איר ווילט וויסן, ווי אַזוי און פאַרוואָס ער האָט באַקומען אַזוי פיל מעדאַלן, זײַט זיך מטריח, רוקט זיך צו אַביסל נענטער, אָט האָט איר אײַך אַ פּעקל בריוולעך, פון אים טאַקע, פון מײַן שמואל־משהן הייסט עס, וואָס ער שרײַבט צו מיר פון דער מילחמה, פונעם סאַמע פײַער. איך וועל אײַך נישט לייענען אַלע פון אלף ביז תיו, שרעקט זיך נישט! איך וועל אײַך נאָר אַרויסלייענען פון זיי דאָס נייטיקסטע, אָדער, ווי זאָגט איר, דעם סאַמע תמצית, וועט איר זען גבורות ונפלאות, און איר וועט פאַרשטיין וואָס פאַר אַ חברה־מאַן דאָס איז! דערווײַלע וועלן מיר פריִער גיין עפּעס נעמען אין מויל אַרײַן, אויב מע קאָן עס נאָר נ ע מ ע ן אין מויל אַרײַן, ווײַל ניט אַלץ, וואָס מע גיט דאָ אַפן שיף, מעג מען עסן, און ניט אַלץ, וואָס מע מעג, ווי זאָגט איר, קאָן מען עסן...

אַף ווידערזען.

.13

די גבורות ונפלאות פֿון שמואל־משהן

— — — איר זאָגט, ס'איז נישט פֿאַראַן קיין צוויי גלײַכע מענטשן אויף דער וועלט. וואָס דאַרפֿט איר צוויי גלײַכע מענטשן, נאָט אײַך צוויי ברידער, פֿון איינע טאַטע־מאַמע, איך מיין דאָס טאַקע מײַן יחיאלן, עליו השלום, מיט מײַן שמואל־משה, להבדיל בין החיים למתים, אויב, הייסט עס, איך האָב אַ זכיה בײַ גאָט און ס'איז אמת, אַז שמואל־משה לעבט און איז אין אַמעריקע... אָט האָט איר אײַך דעם בעסטן בײַשפּיל: צוויי קינדער, איין מאַמע האָט זיי געהאַט, אין איין שטוב געוואַקסן, בײַ איין רבין געלערנט, — איז איינער געווען, איר פֿאַרשטייט צי ניין, אַ ירא ושלם, מורא געהאַט אַ הויך וואָרט אויסצורײדן, ווי זאָגט איר, אַ פֿליג נישט זאַטשעפּעט אויף דער וואַנט. דער „לא תרצח" איז בײַ אים געווען אַ גוואַלד! — אַ קלייניקייט לא תרצח? און דער? — אַ חברה־מאַן, און נאָך וואָס פֿאַר אַ חברה־מאַן! צווישן חברה־לײַט אַ חברה־מאַן! איך האָב דאָך אײַך שוין דערציילט, וואָס דאָס איז פֿאַר אַ צאַצקע! איז דאָס אָבער נאָך אַ שמינית שבשמינית. נאָר צו וואָס פּוסטע רייד? יעדער פֿאָטער האָט ליב צו דערציילן גרויסקייט פֿון זײַנע קינדער. דאָס איז שוין זינט די וועלט שטייט. כאָטש אויף וויפֿל איר האָט מיך דערקענט אָט דאָ אויפֿן שיף, וועט איר אַליין זאָגן, אַז איך בין נישט פֿון די פּאַטערס, וואָס זײַנען בלינד און זעען ניט, אָדער זיי מאַכן זיך ניט זעענדיק. איך האָב עס פֿײַנט. בײַ מיר איז אַלץ אויבנאויף, ווי אויף אַ טעלער, ווי זאָגט איר, אַן אָפֿענער זעקס און זעכציק. אָט האָט איר אײַך אַ גאַנץ בינטל בריוו פֿון מײַן שמואל־משהן, וואָס ער שרײַבט מיר פֿון דער מילחמה. נאַט לייענט, וועט איר אַליין זען, וואָס פֿאַר אַ פֿויגל דאָס איז. קוקט נישט, פּאַני שלום־עליכם, אָפֿן כתב, וואָס איז נישט אַזוי ריין, און נישט אַזוי שיין, ווי זאָגט איר, קאַטשערעס מיט לאָפּעטעס. ער, מײַן שמואל־משה הייסט עס, האָט אַ האַנט דווקא אַ שיינע; מע קאָן זאָגן אויף אים, אַז ער איז אַ „כתבא רבה". אַלע מײַנע קינדער אַזוי. אַז מײַנע קינדער האָבן נאָך געלערנט אין חדר, פֿלעגט מען זיך אַרומטראָגן מיט זייערע כתבים

פון שטוב צו שטוב און פון האַנט צו האַנט. דאָס איז באַ זיי בירושה. איך אַליין, ווי איר קוקט מיך אָן, האָב אויך געהאַט אַמאָל זייער אַ שיינע „פּאָטשערקע". די גאַנצע משפּחה אונדזערע פּיַינען זיך אויס מיט זייער „פּאָטשערקע". נאָר וואָס דען? איר דאַרפט דאָך אַליין פאַרשטיין, ווי אַזוי און אין וואָס פאַר אַן אופן די דאָזיקע בריוו זיַינען געשריבן געוואָרן. אין טראַנשייעס, משטיינס געזאָגט! און לויפנדיק אונטער אַ האָגל פון פיַיער! צווישן האַרמאַטן און לופט־מאַשינען! אָט נאָט, זעט, זעט אַליין, אָדער ווייסט איר וואָס? איך וועל אַיַיך לייענען שטיקלעכוויַיז, וויַיל ס'איז שוין אַ סך ערטער פאַראַן, וואָס האָבן אָפּגעריבן זיך, אַ סך בלעטלעך פעלן, און ס'איז טאַקע שווער צו לייענען אַלצדינג אַף איין מאָל. איך לייען אַיַיך, פּאַני שלום־עליכם, דעריבער נאָר דעם רעכטן עיקר לייען איך אַיַיך. אָט האָט איר, למשל, אַ בריוו, הייבט זיך אָן באַ אים אַזוי:

„שלום, זאָגט ער, לאהובי אָבי הנגיד היקר הנכבד המרומם המופלג המפורסם..." מילא בקיצור, נו — מיר גייען וויַיטער... „חכם ונבון חביב ונחמד כבוד שמו תפארתו מוהר"ר יעקב נ"י! ראשית קום איך דיר צו מעלדן, זאָגט ער, פון מיַין געפינען זיך, אַז איך געפין זיך אין דעם צוויי און צוואַנציקסטן בעסאַראַביער פּאָלק..." נו, דאָס איז נישט וויכטיק פאַר אַיַיך, מיר גייען וויַיטער: „און אַז מיַין נאַטשאַלסטווע איז פון מיר זייער צופרידן"... אויך נישט אַזוי וויכטיק... „און מיר האָבן געהאַט, זאָגט ער וויַיטער, אַ געפעכט אונטער אַ דאָרף, צווישן גרויסע בערג, דריַי טעג מיט דריַי נעכט אונטערן פיַיער קעגן פיַינט, דריַי מאָל אַזוי שטאַרק ווי מיר. נאָר אונדזערע האָבן זיך געוואָרפן אין פיַיער אַריַין, אָפּגעשלאָגן אַלע אַטאַקעס און באַקומען אַלע מאָל ניַיע אונטערגעפרישטע פּאָלקן, וואָס זיַינען געפאַלן איינס נאָך דאָס אַנדערע, איינס נאָך דאָס אַנדערע, אַזוי ווי שטרוי. בלוט האָט גערונען, אַזוי ווי וואַסער. און מיר האָבן געשפּאַנט איבער טויטע. וואָרעם ס'איז נישט געווען קיין ציַיט אויפ־ראַמען די געהרגעטע און איבערבינדן אונדזערע גערזאַנעטע, איבער די דיַיטשע שראַפּנעלן, וואָס גיסן ווי אַ רעגן, און איבער זייערע מוראדיקע באָמבעס פון די צוויי און פערציקער האַרמאַטן, וואָס דערלאַנגען וויַיט, און אונדזערע קאָנען ניט אַזוי וויַיט דערלאַנגען. ווען ניט דאָס, וואָלטן מיר געמאַכט פון זיי אַ תל! וואָרעם אונדזערע, אַז ס'איז געקומען צום

סוף, האָבן מיר זיך אַ וואָרף געטאָן אַפן פֿײַנט מיט באַיאָנעטן, מיר זײַנען שוין געווען די לעצטע, האָט דער קאָמאַנדיר נאָר אַ זאָג געגעבן איין וואָרט: „בראַטצי!" — ברידערלעך, הייסט עס, — האָבן מיר פֿאַרגעסן, אַז מיר זײַנען שוין סך-הכּל אַ הײַפֿל, און די דײַטשן זײַנען נאָך אַ גאַנצער ים, און מיר האָבן זיך אַ לאָז געטאָן אויף זיי מיט אַ הורא, און האַנט בײַ האַנט געשלאָגן זיך מיט זיי, ביז ס'איז געוואָרן נאַכט, און דערווײַל זײַנען אונטערגעקומען צו אונדז פֿון הינטן נאָך און נאָך חיל, צוגעפּרישטע הייסט עס, וואָס זײַנען געפֿאַלן אויף טויט און אַ סך געפֿאַנגען, נאָר איך בין געווען גרינג גראַנעט פֿון אַ שראַפּנעל, סאַמע אין דער קני פֿון דעם לינקן פֿוס. נאָר איך האָב זיך געהאַלטן שטאַרק, ווײַל איך האָב געהאַט די פֿאָן אין די הענט. איך האָב זי אָוועקגענומען בײַ אַ געפֿאַלענעם פֿון די הענט אַרויס, און איך האָב מיר געזאָגט: דער טויט זאָל מיר זײַן, נאָר כּל זמן איך שטיי אויף די פֿיס, לאָז איך די פֿאָן נישט אַרויס! דאָס האָט געזען דער קאָמאַנדיר אַליין, און אַז מיר האָבן אָפּגעטראָטן און מע האָט מיך גענומען אין האָספּיטאַל, האָט מיך דערפֿאַר דער קאָמאַנדיר צוגעשטעלט צו אַ „געאָרגי", וואָס איך דאַרף די טעג באַקומען, און טאַקע די טעג שרײַב איך מיך אויס פֿון האָספּיטאַל צוריק אין פּאָלק אַרײַן. און איך צייל שוין די טעג, די מינוטן, ווען איך וועל ווידער זיך קאָנען נעמען צו דער ביקס, וואָרעם עס קאָכט אין מיר דאָס בלוט מיט סכּנת נפֿשות, עס ברענט אין מיר אַ פֿײַער אויפֿן פֿײַנט, וואָס האָט אָוועקגעלייגט די בעסטע כּוחות אונדזערע, אויסגעקוילעט אונדזערע ברידער, אַזוי ווי די אָקסן, אַזוי ווי שאָף, און אונדזערע בעסטע אָפֿיצירן האָט ער גענומען אין פֿלען אײַנאײנעם מיט אונדזערע האַרמאַטן און מאַשינעס, מיט אונדזער גאַנצער שווערער אַרטילעריע, אָן אַ שיעור אַמוניציע, פֿערד און גאַנצע וואַגאָנעס מיט ברויט — אויסקרענקען זאָל ער דאָס, ער איז שטאַרק, דער דײַטש, אוי איז ער שטאַרק! מיר זײַנען אָבער אויך גענוג שטאַרק! מירן אים באַווײַזן!..."

נו, פֿאַני שלום-עליכם? וואָסט איר זאָגן אויף יאַנקל יונגוועדס זון און אויף יחיאלס ברודער? אָדער נאָט, אָט האָט איר נאָך אַ בריוו: „לכּבוד, זאָגט ער, אהובֿי אָבֿי יקירי הרבני הנגיד המרומם..." בקיצור... „החכם המפֿואר הנחמד והחבֿיב בש"ת מוהר"ר יעקבֿ נ"י! איך האָב דײַן ליבן בריוו, אָבֿי יקירי, מקבּל געווען, און דאַנק דיר זייער פֿאַר דײַנע

ליבע זיסע קלוגע רייד, וואָס זײַנען געזאָגט געוואָרן מיט גרויס חכמה און מיט פיל קלוגשאַפט"... מילא בקיצור, מוחל, מוחל! בעסער געווען פריִער פאָלגן דעם טאַטן, איידער איצט מודה זײַן, אַז ער פאַרשטייט אַן עסק... און ווײַטער, לאָמיר לייענען וואָס שרײַבט ער ווײַטער? ווײַטער שרײַבט ער אַזוי: „און וואָס די מאַמע באַוויינט אַזוי יחיאלן און לייגט איַין די וועלט, וואָס ער דאַרף גיין אין דער דינסט, פאַרשטיי איך ניט, מיט וואָס איז יחיאל מער מיוחס פון מיר? דאַכט זיך, מיר שטאַמען ביידע פון איין יחוס..." וואָס זאָגט איר אויף אַזאַ חברה־מאַן, ווי ער ווערטלט זיך? עס ליגט אים נאָך אין זינען ווערטלעך אין אַזאַ צײַט! נאָר לאָמיר גיין ווײַטער: „און דו קאָנסט מיר זאָגן, אָבי היקר, מזל טוב מיט אַ צווייטן אָרדן, אויך אַ „געאָרגי", פאַר דערפאַר, וואָס איך האָב אויף מײַנע פּלייצעס, אַנטלויפנדיק פונעם פײַנט, אַרויסגעטראָגן אַ געראַנעטן אָפיציר פון סאַמע פײַער. ער האָט זיך געבעטן נאָר, מע זאָל אים אויפהייבן פון דער ערד, זיך געהאַלטן באַם בויך, נישט געקאָנט אַליין, האָט קיינער נישט געוואָלט זיך אָפּשטעלן, וואָרעם מע האָט אונדז זייער געיאָגט, געהאָגלט אויף אונדז מיט פײַער פון אַלע זײַטן, פון רעכטס און פון לינקס, פון פאָרנט און פון הינטן, און פון אויבן די לופט־מאַשינען, אַזוי ווי די ווילדע פויגלען, ווער האָט געקאָנט הערן, אַז מע לויפט, ווי די צעווילדעוועטע חיות? און ווער האָט זיך געקאָנט דאָס אָפּשטעלן כאָטש אויף אַ ווײַלע, בײַ אַזאַ העליש פײַער? נאָר דער דאָזיקער געפאַלענער אָפיציר האָט אויף מיר אַזאַ מאָדנעם קוק געגעבן מיט זײַנע שיינע, בלויע, גוטע אויגן, אַז ער האָט מיך דורכגענומען דורך און דורך, און איך האָב זיך אָפּגעשטעלט, מיט ביידע עלנבויגנס זיך געמאַכט אַ וועג צווישן די לויפנדיקע, זיך אָנגעבויגן צום אָפיציר, געוואָלט אים אויפשטעלן פון דער ערד — ווער? וואָס? ער קאָן זיך נישט האַלטן אויף די פיס, ווי אַן אונטערגעהאַקטער בוים. וואָס טוט מען? זאָל איך אים איבערלאָזן אַליין? — ווערט ער צעטראָטן. אַן אָפיציר! שלעפּן זיך מיט אים? — וועט מען אונדז ביידן אוועקלייגן. זעץ איך מיך צו און זאָג צו אים: קריך, וואַשע בלאַהאָראָדיע, אויף מיר! און איך האָב אים אַ נעם געגעבן צו זיך אויף די פּלייצעס און בין דורכגעלאָפן מיט אים אַ שיין ביסל מײַל, אונטער אַ האָגל פון קוילן, ביז מיר זײַנען קוים געקומען צו אַ פּונקט, ווו אונדזערע האָבן געוואַרט אויף אונדז. דאָרט האָט מען דעם אָפיציר

אוועקגעלייגט אין האָספּיטאַל און מיך אויך, ווייל איך בין אויך געווען גערירט פון דער גרינג, א שראַפּנעל האָט מיר אָפּגעסמאַליעט אַן אויער, און ערשט דאָרטן ווער איך געוווּיר, אַז דער אָפיציר איז אַ גאַנצע שישקע, אַ פירשט, אַ קניאזש, פון די, וואָס זײַנען נאָענט צום הויף!... ער האָט מיך צוויי מאָל געזען, געשיקט מיך רופן, אויסגעפרעגט זיך, ווי אַזוי איך הייס און ווער איך בין, שטאַרק געלויבט מיך און געזאָגט, אַז ער וועט מיך קיין מאָל נישט פאַרגעסן — און מע האָט מיך צוגע־שטעלט צו אַ „געאָרגי" דעם צווייטן מאָל..."

וואָס זאָגט איר אָף דער גדולה — צוויי געאָרגים! פרעגט אים, וואָסט ער טאָן מיט זיי? אַנו, לאָז ער פּרוּוון קומען מיט זיי למשל, קיין פּייטער־בּאַרג אָדער מאָסקווע — צי וועט מען אים נישט אַרויסוואַרפן מיט די געאָרגים? צי לאָז ער, אשטייגער, קומען צוריק קיין קרושניק, וועט זיך פּליאַקע מסתמא איבערשרעקן און וועט נישט מאַכן אָף אים מער קיין בּאָיקאָט. ווי קלערט איר? נאָר מיינט נים, אַז איר זײַט שוין פאַרטיק. מיר האָבן, איר פאַרשטייט צי ניין, נאָך אַ דריטן „געאָרגי". וואָס מיינט איר, מיר זײַנען עפּעס פון די קליינע? דעם דריטן מענדאַל האָבן מיר באַקומען... נאָר אָט וועל איך אײַך בעסער לייענען, וואָס ער אליין שרײַבּט מיר, מײַן שמואל־משה הייסט עס. ס'איז כדאי נאָר צוליבן לשון אליין. ער האָט אַ שיינעם לשון. מליצה — דאָס ליגט שוין בּאַ אונדז אין דער טבע. דאָס איז בּאַ אונדז אַ משפּחה־זאַך. ער שרײַבט צו מיר ווײַ־טער, שרײַבּט ער אַזוי:

„...איצטיקס מאָל קאָן איך מיך זאַגאָר בּארימען, אָבי יקירה, אַז איך האָב כמעט אָפּגעראַטעוועט אַ גאַנצע אַרמיע, וואָס האָט געקאָנט אַרומגערינגלט ווערן פון אַלע זײַטן און גענומען ווערן פונעם פײַנט אין פּלען, העכער זיבעציק טויזנט מאַן מיט אונדזער גאַנצער שווערער אַרטי־לעריע, וואָרעם דער שני, וואָס איז אויסגעפאַלן, האָט צעלאָזט, די ערד איז געוואָרן ווייך, אַזוי ווי דרילים, און די פערד האָבן געזונקען, די רע־דער האָבן נישט געקאָנט אַרויס..."

הקיצור, פּאַני שלום־עליכם, ווי זאָגט איר — פּאַניעס גליקן מיט פּאַניעס תירוצים. איך וויל גאָרנישט לייענען ווײַטער. אין צוויי ווערטער וועל איך אײַך נאָר איבערגעבן די מעשה: אַז מע האָט בּאַדאַרפט אויס־געפינען, ווו געפינט זיך דער שונא, האָט מען אויסגערופן, ווער וויל זיך

מוסר נפש זײַן קריכן בארג ארויף אפן בויך צום וואלד, צו אויסקוקן, איר פארשטייט צי ניין, דעם דײַטש? האבן זיך אפגערופן ניט קיין סך, און צווישן זיי איז דער ערשטער געווען ער, שמואל־משה הייסט עס. אט דאס איז די גאנצע מעשה; נאר ער צעלייגט עס, ווי זאגט איר, אף טעלערלעך. דער שפּיץ איז — זיי האבן אויסגעשמעקט דעם דײַטש, און מײַן שמואל־משה איז געווען דער ערשטער, וואס האט אנגעזאגט די דאזיקע גוטע בשורה און מע האט צײַט געהאט דעריבער מאכן פּליטה — אניט וואלט געווען שלעכט! דאס הייסט, ס׳איז אזוי אויך געווען אזא יאר אף די שונאי ישראל, מע האט אים געבראכן א ביין, פּאניען הייסט עס, געיאגט ווי מיט הינט, נאר פארנעמען א גאנצע ארמיע איז דעם דײַטש נישט געראטן — און דא האט אויך מײַן שמואל־משה געהאט א חלק, און דערפאר באקומען א נײַע מתנה — ווידער א „געארגי“, שוין צום דריטן מאל. און דערמיט ווערט אפגעהאקט די געשיכטע פון זײַנע גבורות ונפלאות, און עס הייבט זיך אן א נײַע געשיכטע פון אן אומגליק, וואס האט זיך מיט אים געטראפן איבער א דײַטשן אפיציר, וואס ער האט גענומען אין פלען און וואס מע האט אים דעריבער געמשפּט, טאקע מײַן שמואל־משהן הייסט עס, פעלדגעריכט, און עס איז אים געקומען א קלייניקייט — נאר שיסן אין פיר און צוואנציק שעה!...

וואס מיט אים איז ווײַטער געווארן — דאס וויים נאר גאט און גוטע מענטשן, וואס זאגן, אז ער איז איצט אין אמעריקע. הלוואי פון אײַער מויל, ווי זאגט איר, אין גאטס אויערן. נאר אזוי ווי מיר האבן זיך שוין ביידע גוט אנגעלייענט, לאזן מיר די דאזיקע געשיכטע איבער אף שפּעטער אביסל.

.14

שמע ישראל!

— — — איך האב מורא, אז די געשיכטע וואס איך גיב אײַך איבער אצינד, פאני שלום־עליכם, איז דאס די לעצטע מעשה פון טויזנט איין נאכט, וואָרעם די ייִדן, וואס פארן מיט מיר אין דריטער קלאס, זאגן, אז מיר זײַנען שוין באלד אין אמעריקע. הלוואי, פון זייער מויל אין

גאַטס אויערן. כאָטש איך דאַרף אײַך זאָגן דעם אמת, איך בין אין דעם נישט אַזאַ גרויסער מאמין. מיר שלעפּן זיך שוין אַזוי לאַנג, אַז איך האָב שוין אָנגעהויבן צו פאַרלירן דעם בטחון מיט דער אמונה, אַז ס'איז פאַראַן אַ לאַנד, וואָס הייסט אַמעריקע. נאָר אויב ס'איז אַן אמת, אַז מיר דערגרענטערן זיך, ווי זיי זאָגן, צום גאָלדענעם לאַנד, באַדאַרף מען זען אָפּכאַפּן די דאָזיקע געשיכטע, וואָרעם איך קאָן חלילה בלײַבן אין מיטן — ווו וועל איך אײַך גיין זוכן אין ניו־יאָרק?

הקיצור — ווי אַזוי ווילט איר? צי זאָל איך אײַך לייענען ווײַטער מײַן זונס בריוו, ווי ער שרײַבט צו מיר פון דער מלחמה? אָדער ס'איז געננוג, איך זאָל אײַך איבערגעבן נאָר דעם תמצית אין קורצן, אַזוי ווי מיר ביידע האָבן ליב? דער תמצית אין קורצן קאָן איבערגעגעבן ווערן, ווי זאָגט איר, בשלשה דברים — אין צוויי ווערטער: עשו, אַ שלאַק זאָל אין זײַנע ביינער אַרײַן. דעם אמת מוז מען אָף אים זאָגן אונטער די אויגן, ער איז געננוג שטאַרק און געננוג מעכטיק, און געננוג קרעפטיק און געננוג תקיף, מוראַדיק תקיף, — אָבער נאָר באַ זיך אינדערהיים. פירן אַ היימישע מלחמה, למשל, אײַנשטעלן אויפגעשטאַנענע פּאָליאַקן, שמײַסן צעבונטעוועטע מוזשיקעס, דערשטיקן אַ רעוואָלוציע, מאַכן, איר פאַרשטייט צי ניין, אַ ייִדישן פּאָגראָם — דערויף איז ער אַ מזיק! קומט אים אָבער אויס פירן אַ מלחמה אין דרויסן, אַ תחום־שבת ווײַטער פון זײַן לאַנד אַרויס — אהאַ! איז שוין שלים־שלים־מזל. ווי זאָגט איר, מיט דער פּוטער אַראָפּ. אָף אים איז געזאָגט געוואָרן דאָס אייגענע, וואָס דער מדרש זאָגט אָף אונדז ייִדן, להבדיל. „פאַר וואָס, פרעגט דער מדרש, איז ישראל געגליכן צו אַן איילבערט? ווײַל אַזוי ווי אַן איילבערט גיט נישט אַרויס זײַן בוימל נאָר דורך שטויסן, דורך קלאַפּן און דורך קוועטשן, אַזוי איז אויך ער; ער ווערט נישט בעסער ביז ער כאַפּט ניט קיין קלעפּ"... ווי געפעלט אײַך דער מדרש? פונדעסטוועגן, איינס צום אַנדערן געהער זיך ניט אַן. וואָס אמת איז אמת. עס מאַכט זיך אַ צײַט, ווען ער איז גובר, ווען ער איז, ווי זאָגט איר, ידו על העליונה. אמת, דאָס טרעפט זיך זעלטן, נאָר עס טרעפט, הלוואַי זאָל זיך אַזוי נישט טרעפן. אָט האָט זיך געטראָפן אַ נס — איך פאַרשטיי ניט, ווי אַזוי דאָס איז געשען, נאָר ער איז אַרײַן דעם דײַטש, אַזוי שרײַבט מיר מײַן שמואל־משה, דורך צוויי פליגלען איז ער אַרײַן, און האָט אים אַרויסגעיאָגט פון

די טראַנשייעס, האָט אים אַרומגערינגלט פון אַלע זײַטן און האָט פאַר־גומען באַ אים אַ גוזמא חיל אין גֿעפּענקעניש, מיט קאַנאָנען מיט אַמו־ניציע, מיט הכל בכל מכל פּלעקל, און דער ערשטער פון אַלע האָט זיך אויסגעפּײַנט, פאַרשטייט זיך, ער, מײַן שמואל־משה, דערמיט, וואָס ער האָט גֿעפאַנגען דעם ערשטן אָפיציר, וואָס האָט זיך אונטערגעגעבן מיט אַ גאַנצן באַטאַליאָן. נאָר אָט אַזוי גרינג, מיינט איר, גיט זיך קירה־דײַטש אונטער? האָט צײַט, וואַרט אַ ביסל, וועט איר הערן, ווי אַזוי דער חברה־מאַן, מײַן שמואל־משה הייסט עס, באַשרײַבט דאָס מיר אין זײַן בריוו. די מעשה, איר פאַרשטייט צי ניין, איז אַזוי געווען. פריִער האָט מען זיך געשלאָגן און געשלאָגן און גֿעשלאָגן, ווי געוויינטלעך אין אַ מילחמה — מע שטעלט אַוועק האַרמאַטן איינס אַקעגן דאָס אַנדערע און מע צילעוועט זיך: דו שיסט אַף מײַן רבין, איך שיס אַף דײַן רבין. דערנאָך הייבט מען אָן מיט קאַנאָנען און מיט ביקסן, אַלע מאָל נענטער און נענטער, און מענטשן פאַלן פון ביידע צדדים, אַזוי ווי שטרוי, אַ שורה נאָך אַ שורה, אַזוי לאַנג, ביז עס עסט זיך צו — ווי זאָגט איר, קרעפּלעך עסן ווערט אויך נמאס, — און מע טוט זיך אַ וואָרף איינס אַף דאָס אַנדערע מיט באַיאָנעטן, און מע הייבט אָן צו אַרבעטן מיט די הענט און מיט די פיס און מיט די ציין, — שעמט זיך נישט, פשוט מיט די ציין, וואָרעם וואָס איז דאָס חדוש, אַז אויסגעמוטשעט איז מען, און מיד און שלעפעריק אויך, און הונגעריק אויך, און פאַרדראָס אין האַרצן טראָגט מען, און דאָס לעבן איז במילא נישט ווערט אַ שוה פּרוטה, — עלעהיי, לאָז זיך אײַך דאַכטן, אויסגעהונגערטע וועלף, צעווילדעוועטע חיות... וואָס זאָג איך, צעווילדעוועטע חיות? אַ סך ערגער פון חיות! וואָרעם אַ חיה, אַז זי איז הונגעריק, פאַלט זי אָן און פאַרצוקט אײַך, און אַז זי האָט זיך אָנגעזעטיקט, שווײַגט זי שטיל; און אַ מענטש, אַז ער צעווילדעוועט זיך, ווייס ער ניט קיין אויפהער. אדרבה, וואָס מער בלוט ער זעט, מער גלוסט זיך אים בלוט פאַרגיסן, און מע וואַרפט זיך איינס אַף דאָס אַנ־דערע, און מע שנײַדט קרויט, און מע שטעכט מענטשן, אַזוי ווי מע שטעכט, להבדיל, חזירים, און בלוט גיסט זיך, אַזוי ווי וואַסער. ווער האָט דאָס צײַט אַ קלער צו טאָן: וואָס טו איך? פון וועמענס וועגן און צוליב וואָס? ווער האָט צײַט איבערצוטראַכטן: טאָמער גיי איך אַף מײַן אייגע־נעם ברודער? והראיה — אָט וועט איר האָרכן ווײַטער. אַזוי ווי מע האָט

זיך אַ לאָז געגעבן אײנס אױף דאָס אַנדערע, אַזױ שרײַבט מיר מײַן חבֿרה־מאַן, מיט בלױזע שװערדן און מיט שאַרפֿע פּיקעס, ער טוט אַ קוק — גלײַך אױף אים טראָגט זיך אַ דײַטשער אָפֿיציר, די אױגן ברענען, דאָס פּנים פֿלאַקערט; אָט נאָך אַ מינוט, נאָך אַ רגע — איז ער אים דורס, האַקט אים אַראָפּ דעם קאָפּ! מײַן שמואל־משה אָבער שלאָפֿט אױך נישט. אַזױ װי ער האָט דערזען דעם בלוטדורשטיקן אָפֿיציר, אַזױ האָט ער זיך געגעבן אַ נעם צו דער פּיקע, און גלײַך אױפֿן אָפֿיציר, גרײט געװען אים דורכלעכערן דורך און דורך, װי אַ מצה! יענער, דער אָפֿיציר הײסט עס, האָט דאָס באַמערקט און איז דװקא נישט אָפּגעשפּרונגען צוריק, און דװקא גלײַך אױף מײַן חבֿרה־מאַן, און, װי אַ מענטש, װאָס װײס, װאָס פֿילט, אַז ער גײט אױף אַ זיכערן טױט, האָט ער מיט אַלע כּחות אַרױסגעשריִען די װערטער: „שמע ישׂראל! ה׳ אלהינו! ה׳ אחד!"... האָבן זיך באַ מײַן שמואל־משהן, אַזױ שרײַבט ער מיר, אָפּגעלאָזט די הענט און פֿיס, און ער געדענקט נישט, זאָגט ער, װאָס מיט אים איז געװאָרן. מײַן חבֿרה־מאַן איז קײנמאָל ניט געװען קײן מסוכּנער דאַװענער, נאָר עס האָט זיך אַרױסגעריסן ניט װילנדיק באַ אים פֿון מױל: „ברוך שם כּבֿוד מלכותו לעולם ועד!"... און װי נאָר ער האָט אױסגערעדט די דאָזיקע װערטער, אַז יענער טוט נישט אַ װאָרף אַװעק פֿון זיך די כּלי־זין און פֿאַלט נישט מײַן חבֿרה־מאַן אױפֿן האַלדז און מע הײבט זיך נישט אָן צו קושן זיך?... איז מען דאָך אָבער אַ ייִד, און אַ ייִד האָט שׂונאים, איז זיך מיישבֿ אײנער אַ פּראָסטער קאַפּראַל און פֿאַרמסרט מײַן שמואל־משהן, אַז ער האָט אַלײן געזען, װי מײַן שמואל־משה האָט זיך געקושט מיטן דײַטשן אָפֿיציר, מיטן שׂונא הײסט עס, און בײדע, מײַן זון און דער אָפֿיציר, האָבן בעת מעשׂה עפּעס געשמועסט צװישן זיך פּאָ זשידאָװסקאָמו, — אױף ייִדיש הײסט עס; און װאָס טױג אײַך, ס׳איז געװאָרן אַ „דיעלאָ". מלחמה־צײַט איז נישט קײן שפּילעכל: אײנס־צװײ־דרײַ — און פֿאַרטיק! נישטאָ קײן פֿאַרענטפֿערן זיך, נישטאָ קײן עדות, אין פֿיר און צװאַנציק שעה זײַט איר אָן אָפּגעמשפּטער און אַ געשאָסענער און אַ באַגראָבענער — און, װי זאָגט איר, אַ גוטן טאָג מיט דער קאַפּאָטע! נישט נאָר קײן קדיש, אַפֿילו קײן האָן װעט נאָך אײַך ניט קרײען! — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אַט דאָ מוז אָבער די מעשה איבערגעהאַקט ווערן, ניִשט מחמת איך בין אַזאַ שלעכטער מענטש און פאַרגין אײַך ניִשט צו וויסן וואָס ווײַ־טער איז געווען, נאָר איבער אַן אַנדער זאַך — דאָס איז דער לעצטער בריוו זײַנער, מער קיין בריוו האָב איך שוין פון מײַן חברה־מאַן נישט באַקומען עד היום הזה, גלײַך ווי אין וואַסער אַרײַן! אַלץ, וואָס איך ווייס פון אים. איז נאָר דאָס, וואָס מענטשן זאָגן, מענטשן וואָס ווייסן. און מענטשן וואָס ווייסן גיבן איבער די מעשה אויף צוויי־ערליי אופנים. צוויי גירסות הייסט עס: פאַראַן אַ יש אומרים, וואָס ווייס פון אים אַ גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי ער האָט זיך אויסגעדרייט פונעם תליונס הענט דורך אַן המציאה, וואָס נאָר יאַנקל יונעווערס זון קאָן אַזעלכעס אײַנפאַלן. דהיינו? אַז מע האָט אים אַרײַנגעפירט, דעם חברה־מאַן, אַזוי דער־ציילט מען, און געגעבן אַ נעם אַפן צימבל: „זאָג נאָר, דו פײַנער בחור, דו שמואל־משה ב"ר יעקב, איז דאָס אמת, אַז דו מיטן דײַטשן אָפיציר, וואָס דו האָסט גענומען אין פּלען, זײַט איר געפאַלן אײנס דאָס אַנדערע אַפן האַלדז און געקושט זיך און געשמועסט פּאָ זשידאָווסקאָמו?"... טראַכט זיך מײַן שמואל־משה אַזוי: זאָל ער פאַרלייקענען און זאָגן, אַז זיי האָבן גאָרניט געשמועסט, האָט ער מורא, טאָמער וועט זיך אַרויס־באַווײַזן, אַז זיי האָבן יאָ געשמועסט, קאָן ער דאָ מיאוס אָפּשנײַדן... זאָל ער, ווידער צוריק, זאָגן דעם אמת, קאָנען זיי דאָך ביידע כאַפּן אַ ביטע־רע מפּלה... וואָס טוט מען? איז ער געפאַלן אויף אַ המציאה, איר פאַר־שטייט צי ניין, אַז זאָגן זאָל ער זיי טאַקע דעם גאַנצן אמת, נאָר פאַר־טײַטשן וועט ער זיי די ווערטער אַזוי, אַז ס'זאָל אויסקומען, ווי זאָגט איר, אָגיל ואשמח, דאָס הייסט, טאַקע געזאָגט אַקוראַט, נאָר אַ מכּה זאָלן זיי וויסן וועגן עס האָט זיי געשלייערט... און ער רופט זיך אָן צו זיי, מײַן שמואל־משה הייסט עס: „איך וועל אײַך זאָגן, זאָגט ער, וואָס דער דײַטש האָט מיר געזאָגט. ער האָט צו מיר געזאָגט, זאָגט ער, אויף ייִדיש: „ש מ ע י ש ר א ל ה' א ל ה י נ ו" — דאָס הייסט: „איך גיב זיך אונטער צו דיר מיט מײַן גאַנצן רעגימענט"... האָב איך אים, זאָגט ער, דערויף אָפּגעענטפערט אויך אויף ייִדיש: „ב ר ו ך ש ם כ ב ו ד מ ל כ ו ת ו — הלוואי וואָלטן אַלע אײַערע רעגימענטן געפאַלן אויף אַזאַ שכל"... האָט מען אים אויסגעהערט און מע האָט צו אים אַזוי געזאָגט: „הער־זשע אויס, גוטער ברודער, די מעשה דערפון איז אַזוי. אַן אַנדע־

רער אַף דײַן אָרט װאָלט פֿאַר אַזאַ זאַך געװיס געשאָסן געװאָרן אין פֿיר און צװאַנציק שעה, װאָרעם װער איז דאָס מחויב צו פֿאַרשטײן אײַער זשידאָװסקי לשון, װאָס איר רעדט דאָרטן צװישן זיך? נאָר אַזױ װי דו ביסט אַ קאַװאַליער פֿון דרײַ געאָרגיס, גליבן מיר דיר"... און מע האָט אים אַרױסגעלאָזט, האָט ער זיך אױפֿגעהױבן און איז אַװעק קײן אַמע־ריקע. אַזױ זאָגן מענטשן, װאָס װײסן... איז אָבער פֿאַראַן אַ יש אומרים, װאָס גיבן איבער די אײגענע מעשה, נאָר אַביסל אַנדערש. דהיינו: מע האָט אים אױסגעהערט טאַקע אַלצדינג פֿײַן. נאָר װאָס דען? אַז ער האָט געענדיקט, האָט מען צו אים אַזױ געזאָגט: „הער־זשע אױס, גוטער ברו־דער, די מעשה דערפֿון איז אַזױ. אַן אַנדערער אַף דײַן אָרט װאָלט פֿאַר אַזאַ זאַך געװיס געשאָסן געװאָרן אין פֿיר און צװאַנציק שעה; נאָר אַזױ װי דו ביסט אַ קאַװאַליער פֿון דרײַ געאָרגיס, װילן מיר דיר אָפּגעבן כּבוד, דיר און דײַן פֿרײַנט דעם דײַטשן אָפֿיציר, און מיר װעלן מאַכן אַזױ, אַז איר זאָלט שױן **תּמיד זײַן אינאײנעם און זאָלט זיך קײנמאָל ניט צעשײדן**..." — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

װאָס דאָס האָט געמײנט — באַדאַרף איך אײַך נישט דערקלערן. ס'איז מילחמה־צײַט, און אין מילחמה־צײַט איז אַלצדינג מעגלעך. נאָר איך װיל עס ניט ברענגען פֿאַרן מױל און נישט אַפֿילו אַף די געדאַנקען װאָרעם אױב דאָס איז חלילה אמת, פֿרעגט זיך, צו װאָס איז מײַן נסיעה קײן אַמעריקע? און צו װאָס לעב איך? און פֿאַרװאָס זאָל איך מיך ניט אַראָפּלאָזן, אַזױ װי איך זיץ דאָ מיט אײַך און רײד, אין װאַסער אַרײַן? נישט מער, בלאָטע — איך װעל עס ניט טאָן. פֿאַר װאָס? װאָרעם איך הײס יאַנקל יונעװער... — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

זעט נאָר, װי דער עולם האָט זיך דאָס אַביסל אַ שפּאַר געגעבן אַפֿן דעק, און אַלע קוקן זײ אַהין אין אײן פּינטל אַרײַן! ניט שױן־זשע זײַ־גען מיר נאָענט צו אַמעריקע? געלױבט ביסטו גאָט! אױב אַזױ, גיט מיר אײַער האַנט, רב שלום־עליכם, זײַט געזונט און זאָגט מיר צו, אַז איר װעט פֿאַרגעסן אַלצדינג, װאָס איר האָט דאָ געהערט פֿון מיר, פֿאַרגעסן אַף אײביק. איך האָב מיך אָנגעהערט, הערט איר, אַזױ פֿיל צרות פֿון די ייִדן,

וואָס פֿאָרן מיט מיר אין דריטן קלאַס, אַז איך האָב אַרויסגעזען, איר פֿאַר־שטייט צי ניין, אַז איך בין ניט קיין בן יחיד באַם רבונו־של־עולם, אָדער, ווי זאָגט איר, ניט איין זכר אין מאָסקווע. זײַט־זשע געזונט און בלײַבט געזונט און האָט קיין פֿאַריבל ניט!

געשריבן אין יאָר 1915

איינער פון טויזנט

איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז דאָס איז ער...

אײַנגאַנצן ער מיט די ביינער! אַ ביסל אַן אויסגעבויגענע נאָז, קאַרע, גוטע, תמיד לאַכנדיקע אויגן, איין צאָן בײַ אים אַ ביסל אַ קרומער, אַן איבערגעוואַקסענער; אַז ער הייבט אָן לאַכן, באַווײַזט זיך ארויס דער קרומער צאָן.

נאָר די האָר — אַמאָל זײַנען זיי געווען געלבלעכע, גילדענע האָר; הײַנט זײַנען זיי פאַרזילבערט געוואָרן און גלאַנצן אַקעגן דער זון און גיסן זיך אויס אין צוויי פאַרבן: גאָלד און זילבער.

שוין ניט קיין יונגערמאַן, אפנים, כאָטש ער דאַרף זײַן אין מײַנע יאָרן.

נאָר די משמעות, אַז איך בין שוין אויך ניט קיין יונגערמאַן, אַריבער פערציק...

זאָל איך צוגיין צו אים? עפּעס איז ער מיר זייער עלעגאַנט געקליידט. אַ ווײַסע קאַמזויל אָפן בײַכל מיט אַ מאַסיווע גאָלדענע קייט, אַ שניפּס אַ גרויסאַרטיקער, און ווערליס איך האָב געהערט פון אים, איז ער הײַנט נאָר „בגלופין”, אין די פעדערן, זאָגט מען, קנאַקט און טראַסקעט, פאַרט אין קאַרעטעס, קערט וועלטן!

האָב איך מורא, טאָמער מיינט ער, אַז איך מיין עפּעס.

און איך בין, דאַרפט איר וויסן, בײַ זיך פון תמיד אַן גדולדיק, אַ ביסל אַ גדלן.

נישט קיין בעל־גאווה, הייסט דאָס, נאָר אַ גדלן.

אַ גדלן האָט אָבער פײַנט די וועלט, דאָס הייסט, ניט ער האָט פײַנט

די וועלט, נאָר די וועלט — אים, ובפרט, אַז ער איז דערצו נאָך אַן אָרעמאַן...

און איך בין זיך מודה — אָרעם, זאָגט מען, איז ניט קיין שאַנדע — איך בין, לאַ־עליכם, נישט קיין גביר, ווײַט, גאַנץ ווײַט פון אַ נגיד! איך בין, פאַרשטייט איר מיך, פון יענע רײַכע פאַרשטעלטע באַפּוצטע אָרעמע לײַט, וואָס פאַרשטעלן דעם דלות אין שטוב מיט אַ שפּיגל און אַ פּאָרטעפּיאַן, און אין גאַס — מיט אַן אויסגעפּוצטן ראָק און מיט אַ נײַעם קאַפּעלוש; נאָר אַז מע קוקט זיך גוט צו, זעט מען, ווי דער דלות פּײַפט אין אַלע ווינקעלעך און אין קעשענע איז ערבֿ־פּסחדיק...

מיט איינעם וואָרט, ס'איז מיר נישט אין בעסטן; פון אַ צײַט, אַז עס האָט מיר אויפגעהערט צו פידלען. איך האָב שוין איבערגעטאָן כּל עבֿודת־פּרך, איבערגעדינט אַלע עבֿודה־זרהס — עס גייט מיר נישט, באַמת צערײַס זיך. עס גייט מיר ניט אַזוי שטאַרק, אַז איך בין זיך שוין אַליין נמאס געוואָרן; יענעם — שמועסט מען ניט!

עס קאָן זײַן, אַז יענער קלערט גאָר ניט וועגן מיר, האָט מיך אין זי־נען אין דער לינקער פּאה, נאָר מיר דאַכט זיך, אַז איטלעכער, וועמען עס דערזעט מיך, טראַכט זיך: „אָט אַ שלים־מזל! ער קער אַוודאי וועלן בעטן אַ גמילות־חסד? איך וועל אים ניט געבן!"

און איך וועל שוין בײַ אים נישט בעטן, איך זאָל וויסן, דער טויט זאָל מיר זײַן. און מאָמער האָב איך אפילו יאָ אין זינען געהאַט ריידן מיט אים מכּח אַ גמילות־חסד, וועל איך אים שוין מכּות זאָגן אַ וואָרט!

— וואָס מאַכט איר? — פרעגט ער מיך און קוקט מיר גלײַך אין די אויגן אַרײַן.

— וואָס זאָל איך מאַכן? — זאָג איך און קוק אים גלײַך אין די אויגן אַרײַן.

— אָבער ווי גייטס? נישקשה?

— נישקשה.

— נו, דאַנקען גאָט, — זאָגט ער און קוועטשט מיר די האַנט.

— אַף אײַך געזאָגט געוואָרן! — טראַכט איך מיר און קוועטש אים די האַנט.

און אַזוי צעגייען מיר זיך.

נישט אַזוי האָט געקוקט אַף מיר ער, דער, וואָס איך דערצייל אײַך

פון אים, בשעת מיר האָבן זיך באַגעגנט אין אדעם אפן בולוואר. זײַן קוקן איז געווען גאָר אַן אַנדער מין קוקן, איך האָב אים געלייענט אין זײַנע גוטע, קאַרע, שמייכלענדיקע אויגן.

ער האָט מיך צוגעצויגן צו זיך מיט זײַנע גוטע, קאַרע, שמייכלענדיקע אויגן, און איך האָב מיך אויפגעהויבן און לאָז מיך גלײַך צו אים.

ער ציט מיר אויס די האַנט פון ווײַטן, עפּנט אויף דאָס מויל אַף צו לאַכן — און עס זעט זיך אַרויס זײַן קרומער איבערגעוואַקסענער צאָן.

— אַ!?...

— אַ!?...

מיר שטייען איינס אַקעגן אַנדערן און האַלטן זיך בײַ די הענט — און איך בין זיך מודה: פון זינט עס גייט מיר נישט גוט, האָב איך פֿײַנט אַ נגיד; איך האָב פֿײַנט פעטע, געזונטע, פריילעכע פּיסקעס; איך קאָן נישט אָנקוקן אַ פּנים, וואָס איז צופרידן מיט זיך אַליין און מיט דער גאַנצער וועלט! נאָר דער דאָזיקער חברה־מאַן בייגט זיך צו צו מיר עפּעס זייער פרײַנטלעך, און מיר צעקושן זיך.

איך ווייס ניט, ווי אַזוי זאָל איך מיך צו אים ווענדן? זאָגן אים „דו"? — וואַרפט זיך דורך זילבער אין זײַנע גילדענע האָר; זאָגן אים „איר"? — האָבן מיר געלערנט אין איין חדר אַזוי פיל יאָר אינאיינעם!

דאָס אייגענע, אַפּנים, איז פאָרגעקומען בײַ אים אויך, וואָרעם אַז מיר האָבן זיך צערעדט, האָבן מיר גענומען ריידן „בלשון נסתר", דאָס הייסט, אין דער גאַנצער צײַט האָבן מיר זיך אַזוי געקליגט, אַז מיר האָבן זיך באַגאַנגען אָן „דו" און אָן „איר".

ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך? אָט וועט איר הערן.

ע ר: איך שטיי און קוק און קוק, דאַכט זיך יאָ, און דאַכט זיך ניין? וואָס־זשע מאַכט מען?

א י ך: און איך שטיי און טראַכט די גאַנצע צײַט: אָט דאָס זאָל זײַן טאַקע ער? דאַכט זיך ער, און דאַכט זיך ניט ער. וואָס־זשע הערט זיך? פון וואַנען קומט מען אָן?

ע ר: פון וואַנען? איך בין דאָך אַ היגער מאַקע, אַן אַדעסער שוין פון וויפל יאָר!

אײַד: און איך בין ערשט ניט לאַנג אַ היגער. געקומען אַהער צו פּאָרן זוכן אַ געשעפט.

ער: אַ געשעפט? אַ געשעפט דאַרף מען זוכן? בײַ מיר איז פאַרקערט: בײַ מיר איז שוין צו פיל געשעפטן; הלוואי וואָלט איך געהאַט אַזוי פיל מענטשן. שלעכט אָן מענטשן, שלעכט! וואָס מיך קאָסט אָפּ אַ יאָר מענטשן! (אַ באַרימער! — טראַכט איך מיר.) איך האָב נישט קיין גליק צו מענטשן! וויפיל מאָל איך טראַכט מיר: ווען איך האָב כאָטש איין געטרײַען מענטשן, וואָס מע קאָן זיך אויף אים פאַרלאָזן, וואָלט איך געלעבט, דאַכט מיר, מער מיט צען יאָר. וואָס זאָג איך מיט צען? מיט צוואַנציק יאָר! איך האָב שוין געפּרוּווט האַלטן אַלערלײי מענטשן — אי ביליקע, אי טײַערע — אַלץ איינס, נישטאָ קיין געטרײַע מענטשן! (אָט דאָ, טראַכט איך מיר, וועט ער זיך מטמא זײַן, ווי אַזוי ער מאַכט גליקלעך מענטשן און ווי אַזוי זיי עקספּלואַטירן אים — איך קען זיי שוין, די דאָזיקע פילאַנטראָפּן! נאָר איך שלאָג אים נישט איבער און לאָז אים ריידן ווײַטער). איך האָב געהאַט אַמאָל אַזוי פיל חברים, ווען איינער קומט צו מיר צו גיין און וויל מיר זײַן צו הילף, וואָלט איך אים דאָך אָפּגילטן פון קאָפּ ביז פיס (אַ רעכטער ליגנער! — טראַכט איך מיר — און ווי אויף צו להכעיס, באַגעגן איך ניט קיינעם פון מײַנע לײַט. איך קאָן זאָגן, אַז דאָס איז מײַן ערשט באַגעגעניש פון זינט איך בין אַ היגער. דאַכט זיך, מיר זײַנען געווען אַמאָל גאַנץ נאָענטע חברים, האָ?

אײַד: חברים? אַלץ הייסט חברים! אינאיינעם געלערנט, אינאיינעם קעסט געגעסן בײַ איין רבין, באַם רבין זרח, אויפן אויוון, ווינטער אין די גרויסע פרעסט.

אײַד: און זומער אין דרויסן, אויף דער הוילער ערד.

ער: ווי די חזירים אין בלאָטע, מיט אַלע זשאַבעס.

אײַד: און צום שכן טביה אין די פענצטער ווער האָט געוואָרפן שטיינדלעך און איבערגעשראָקן די גאַנצע שטוב מענטשן אויף טויט?

ער: און בײַ דער פּיראַגדיטשקע די עפּל פונעם קאָשיק ווער האָט געלקחנט מיט אַ שטעקל, אונטן אַ צוויאָק צוגעשלאָגן?

אײַד: און די קאַוועגע הושענא־רבה פונעם וואָגן בײַ גדליה דעם אַלמן?

און אזוי ווײַטער.

צערעדט זיך פון אמאָליקע גליקלעכע, נאַרישע, נאָר גליקלעכע קינ־דער־יאָרן, קאָנען מיר שוין אזוי גיך ניט אויפהערן; עס שיט זיך בא אונדז ווי פון א זאק; עס גיסט זיך בא אונדז ווי פון א פאס; עס לאָזט זיך גאָרנישט אוים קיין שטאָף — ביז מיר קומען אַרויף צו ביסלעך אַף אונדזער איצטיקן מעמד, און מיר ווערן געוואָר איינעם פונעם אנ־דערן א סך גוטס און א סך שלעכטס, א סך פריילעכס און א סך טרויע־ריקס. איינעם פון אונדז גייט דאָס גוט, מיט הצלחה, דעם אַנדערן גייט עס שלעכט, שלים־שלים־מזל; איינער פון אונדז איז א גביר, אַן אדיר, דער אַנדערער א רעכטער כתריאל. איינער האָלט קינדער אין בעסטער דערציִונג, די עלטערע טאָכטער אויסגעגעבן גליקלעך, די זין אַלע אין גימנאזיע; דער אַנדערער מוטשעט זיך מיט זײַנע קינדער, ווי אַפּן טויט, די עלטערע טאָכטער זוכט שטונדן און קאָן ניט געפינען, און דעם זון אין גימנאזיע קאָן ער נישט אײַנגעבן, מע דאַרף האָבן פּראָטעקציעס, עס דאַרף קאָסטן געלט... איינער האָט זיך זײַן אייגן הויז אין אָדעס, און נאָך וואָס פאַר א הויז — מיט א גאָרטן אַן אייגענעם, מיט אַלע אַנטיקן, א גן־עדן! דער אַנדערער איז שוין פון היפּשע עטלעכע יאָר נע־ונד, פון איין דירה אין דער אַנדערער. ערשט ניט לאַנג האָט מען אים „אָפּגע־שריבן" פון קאָפּ ביז פּיס, פאַרקויפט די בעבעכעס און אַרויסגעוואָרפן מיט בזיונות אַף דער גאָס. און ס'איז בא אים געבליבן, וואָס ס'וועט זײַן, וועט זײַן — אַרויסוואָרפן, אַריבערפאָרן אין אַן אַנדער שטאָט. מע זאָגט, ס'איז א סגולה: משנה מקום משנה מזל.

איך האָב נאָך פאַר קיינעם אזוי אָפּנטלעך נישט אַרויסגערעדט זיך דאָס האַרץ, ווי אַציַנד פאַר מײַן חבר, און קיינער האָט מיך נאָך קיינמאָל אזוי נישט אויסגעהערט געשמאַק ביזן סוף מיט אזא גוט־פרײַנטשאַפט. איך האָב דערפילט, ווי א שטיין פון האַרצן, צען פּוד משא איז פון מיר אַראָפּ. און איך האָב דערזען, ווי זײַנע גוטע, קאַרע, שמייכלענ־דיקע אויגן זײַנען ווי באַנעצט, דאָס פּנים ערנסט. ער לייגט אַרויף אַף מיר די האַנט און מאַכט צו מיר:

— נו, אַן עק! פון הײַנט אָן און ווײַטער וועט דאָס בעסער גיין. אמת, אמת. משנה מקום משנה מזל. איך ווייס עס פון זיך זעלבער;

ס'איז מיר אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, אויך געווען נישט גוט! אַצינד וועלן מיר שוין זיצן אינאיינעם.

— וואָס הייסט, זאָג איך, אינאיינעם?

— אינאיינעם וואָס הייסט? — זאָגט ער צו מיר מיט אַ ניגון, און זיינע גוטע, קאַרע אויגן לאַכן — אינאיינעם הייסט, אַז איינער האָט געשעפטן, און דאַרף האָבן אַ הילף ווי אין לעבן אַריין, און זוכט אַ מענטשן אַן אָרנטלעכן, אַ געטריַיען, וואָס וויפל ער זאָל נישט קאָסטן, איז ער ווערט צוויי מאָל אַזויפיל, און גאָט העלפט אים — ער באַגעגנט זיך מיט זיינעם אַ חבר, וואָס האָט זיך מיט אים אַזאַ צייט נישט געזען, און ווערט געוואָר, אַז דעם חבר איז נעבעך נישט גוט די צייט און ער זוכט אַ געשעפט, הייסט דאָך עס, אַז זיי דאַרפן האָבן איינס דאָס אַנדערע, — היינט וואָס קאָן נאָך זיין גלייכער דערפון?

און בבדי עס זאָל מיר, אַפּנים, ניט זיין קשה, וואָס ער לייגט מיר פאַר אַזאַ גליק, כאַפּט ער אַרויס דעם טײַסטער, עפנט אים אויף און וויל מיר וויַיזן אַ דעפּעש, וואָס מע רופט אים אַרויס אַף עטלעכע טעג און ער קאָן ניט פאָרן בשום אופן נימ! נאָר מיַינע אויגן קוקן נישט אַף דער דעפּעש, מיַינע אויגן פאַלן אַפן פּעקל אַסיגנאַציעס וואָס אין טײַסטער. אַ היבש פּעקל אַסיגנאַציעס — גרויע הונדערטערס און פּיל־פאַרביקע פינפהונדערטערס; און מיַינע אויגן, אַפּנים, ברענען, און זיינע אויגן באַגעגענען זיך מיט מיַינע אויגן, און ער שטויסט זיך, אַפּנים, וואָס איך קוק, און ער רופט זיך אָן אַלץ מיט דעם זעלבן ניגון:

— דאָס געשעפט, דאַנקען גאָט, קאָן טראָגן אַף אַלץ און אַ נייער מענטש, אַז ער קומט אָן אין געשעפט אַריין, באַדאַרף ער מסתמא האָבן אַ ביסל געלט, און געלט איז דאָך, ברוך השם, פאַראַן גענוג, פאַרוואָס־זשע זאָל ער ניט נעמען, וויפל ער דאַרף? וואָס איז דאָ פאַראַן צו שעמען זיך? מע פאַרשטייט גאַנץ גוט, וואָס הייסט אַריבערטראָגן זיך אין אַ נייַ אָרט מיט קיין עין־הרע קינדער... איך וויים עס פון זיך זעל־בער. איך בין אַליין אויך געווען אַמאָל ניט אין קיין בעסערער לאַגע; איך האָב אַמאָל אַליין אויך געשמייכלט צו־נ־אַ דרייערל, אויך גענוג אויסגעריסן געוואָרן, פאַרשווארצט געוואָרן — אוי, פאַרשווארצט געוואָרן!

און מיין חבר זעצט זיך אַנידער מיט מיר באַזונדער אַף אַ באַנק

און דערציילט מיר אויס אינגאַנצן די ביאָגראַפיע זײַנע אין קורצן. א מערקווירדיקע ביאָגראַפיע, עפּעס טאַקע גאָר חדושים ונפלאות, מעשיות פון טויזנט איין נאַכט! איך מיט מײַן לעבנס־גע־שיכטע, מיט מײַן איצטערדיקער ביטערער לאַגע בין גאָר אַ גראַף, אַ מאַגנאַט אַקעגן אים! איך זיץ נאַר און קוק אױף אים און טראַכט מיר: „וואָס אַ מענטש קאָן איבערטראָגן אויף זיך!... און אַז גאָט האָט אים גע־קאָנט העלפן נאָך אַזעלכע גרויסע צרות מיט אומגליקן, וואָס דער האָט אויף זיך איבערגעטראָגן, איז פאַראַן אַ שטיקל האָפנונג, אַז מיר זאָל נאָך אויך אַמאָל זײַן גוט"...

און מײַן חבר נעמט ווידער אַרויס דעם טײַסטער און טראָגט מיר אים אונטער גלײַך אין פּנים אַרײַן.

— וואָס דאַרף מען זיך דאָ שעמען? — מאַכט ער צו מיר — מע נעמט דערווײַל, וויפל מע באַדאַרף...

איך פרעג מיך אַליין, צי ס'איז ניט קיין חלום, און קוק אין טײַס־טער אַרײַן, און דער טײַסטער איז אָפן, און די גרויסע הונדערטערס מיט די פּילפּאַרביקע פינפהונדערטערס שמייכלען צו מיר גלײַך מיט מײַנע חברים שיינע, גוטע, קאַרע אויגן, און איך צי אויס די האַנט און זאָג:

— גענוג וועט זײַן דערווײַלע צוויי.

איך ווייס נישט, וואָס איך זאָל זאָגן: צוויי הונדערטערס, צי צוויי פינפהונדערטערס? און בכדי מיר זאָל, אפנים, זײַן גרינגער, רופט ער זיך אָן פאַר מיר:

— צוויי טויזנט, מיין איך, וועט זײַן ווינציקלעך.

און ער ציילט מיר אױף זעקס פּילפּאַרביקע פינפהונדערטערס און מאַכט צו מיר:

— גענוג דרײַ טויזנט אויף דער ערשטער צײַט?

— אָ!... — מער קאָן איך נישט זאָגן גאָרנישט, און לייג צעניוף די האַרטע אַסיגנאַציעס און שטופּ זיי אין בוזעם־קעשענע און פיל אַ מאָדנע וואַרעמקייט פון זיי, אַ גלאַטקייט...

און בכדי ס'זאָל מיר, אפנים, ניט זײַן שווער די טובה, רופט ער זיך אָן צו מיר ווײַטער:

— און איך וואָלט נאָך אַ בעלן געווען אָנקוקן, קיין עין־הרע, די דאָזיקע קאָמאַנדע, מײַן חברס קינדער.

און איך ענטפער אים נישט באלד. מיינע געדאנקען זיינען דארט, אין בוזעם־קעשענע, בא די פילפארביקע פינפהונדערטערס, וואס ווארע־מען מיך און גלעטן מיך און קריכן נישט ארויס פון קאפ; און מיינע מחשבות כאפן מיך און טראגן מיך אוועק אהיים, צו ווייב און קינדער, און איך שטעל מיר פאר די שמחה, וואס וועט זיין, אז מע וועט דער־זען פלוצעם אזוי פיל געלט און דערהערן פלוצעם אזא גליק!... און ער זאגט צו מיר נאך א מאל, אז ער וואלט וועלן זען מיין ווייב און קינדער.

— אך! — זאג איך — קאנען מיר דאך גיין גלייך צו מיר. איך זיץ נישט ווייט אט דא. די קינדער זיינען סאמע אין דער היים. גייען מיר?

— פאר וואס נישט? — מאכט ער צו מיר, און איך דערקען אין זיינע אויגן, אז ער וויים, אז מיינע געדאנקען זיינען דארט, באם געלט, וואס ליגט אין בוזעם־קעשענע, ווארעם איך טו מיך אלע מאל נישט ווי־לנדיק א טאפ צו דעם און לאז ארויס א טיפן זיפץ, און ער, דער הונט, פארשטייט דאס גוט, און טראגט אריבער באלד דעם שמועס ווידער צו־ריק אהין, אין יענע אמאליקע, נארישע, נאר גליקלעכע קינדער־יארן, דערמאנט מיר בילדער שוין לאנג־געשטארבענע, און אזוי קומען מיר צו מיר אהיים.

און דא דערמאן איך מיך אן מיין שטוב, מיין מעבל... און עס ווערט מיר א ביסל א בזיון פאר מיין רייכן חבר, און איך הייב מיך אן פארענטפערן פאר אים.

— א נייע דירה... נישט לאנג אריבערגעקליבן זיך.. .זומער... א שטיקל מישמאש..

ער פארשטייט, אפנים, וואס איך מיין, פארכאפט ער פריער און זאגט צו מיר:

— א־ווא! א גרויסער אומגליק!... אומעטום אזוי! בא מיר אויך נים בעסער... קומט דער זומער, הייבט זיך אן רעמאנט... א חתונה!

און בשעת־מעשה דערמאן איך מיך, אז אין בוזעם ליגט בא מיר דאס געלט, און עס טוט מיך א ברי, א ברען, א כמאליע, און עס פלים מיר דורך א מחשבה, וואס זאל איך פריער טאן, און גיך־גיך לויפט דורך א חשבון בא מיר אין קאפ: דירה־געלט... דעם קצב... דאס קינד אין גימנאזיע... דעם ווייב שיך א פאר... די טעכטער היטעלעך... זיך א

סורדוט.. א ביסל מעבל... היינט חובות... די אלטע חובות! חובות! חו־
בות! חובות!

און עס לויפן דורך בא מיר אין דער מחשבה אלע הארבסטע חובות.
מע מוז, מע מוז זיי צאָלן באַלד! און איך זע גאָר ניט, אַז ס'איז שוין
אָפן די טיר, און איינס פון מיינע קינדער גייט מיר אַקעגן מיט אַ בלאַס
בינצטער פנים. די קינדער נעבעך ווייסן אַלע צרות אונדזערע; ווייסן שוין
פון דחקות, ווייסן שוין, וואָס הייסט פאַר מילך, פאַר פלייש, און מאַרק
אַריין, דער דוואָרניק דירה־געלט קומט מאָנען, די ייִדענע פאַר טיי, דער
ייִד פון האָלץ, אַ בייזער יונגערמאַן מיט אַ געל בערדל: „פון ווינטער
נאָך, טענהט ער, פאַר האָלץ האָט איר געקאָנט ביז אהער דריי מאָל
שוין באַצאָלן!"...

— וווּ איז די מאַמע? — פרעג איך.

— אין קיך. — ענטפערט מיר דאָס קינד.

— קיין דינסט אַצינד נישטאָ, ערשט נעכטן אוועקגעגאַנגען די
דינסט! — פאַרענטפער איך זיך פאַר מיין רייכן חבר און ווער שיר
פאַרברענט פאַר חרפה, און דערמאָן זיך, ווי אַזוי מיין ווייב וועט אַריינ־
קומען חלילה מיט פאַרשמירטע הענט און גאָט ווייס מיט וואָס פאַר אַ
קליידל...

— בא מיר — זאָגט ער — אויך דאָס אייגענע; אַלע וואָך, אַלע
וואָך אַ נייע דינסט. אַן אומגליק מיט די היגע דינסטן!

איך ווייס נישט, וואָס צו טאָן: צי זאָל איך לאָזן דאָ מיין חבר זיצן
און אַליין גיין אין קיך אַריין אָנזאָגן מיין ווייב די גוטע בשורה, ווי אַזוי
גאָט האָט דאָ מיט מיר געפירט? צי זאָל איך בעסער בלייבן זיצן מיט
מיין חבר דאָ אין זאַל?

איך זאָג: „אין זאַל", עס רעדט זיך אַזוי אַ זאַל! אַ גרויס חדר
טאַקע, נאָר ליידיק; נישט לויטער טישלעך שטייען, טעפּ פון
קווייטן, אַ פאָרטעפּיאַן אַן אַלטער און אַ שפּיגל, אַ לאַנגער עדות פון
אַמאָליקע גוטע יאָרן און פון איצטיקן דלות. אַ לאָמפּ, אָני אַ לאָמפּ אַ
מאָדנע, און אַ בעטל פּונקט אינמיטן זאַל. אַזוי שפּעט זאָל שטיין אַ
בעט אין זאַל און ניט פאַרבעט נאָך! אַ הונדערטער וואָלט איך באַ־
צאָלט אין דער מינוט, עמעצער זאָל צונעמען פון דאַנען דאָס בעטל. עס
ברענט מיר דאָס פנים פאַר בזיון!

מײַן חבר, אפּנים, שטויסט זיך אָן, וואָס איך בין אַזוי צעמישט, און רופט זיך אָן צו מיר:

— אַ ווױלע דירה, אַ פרײַע, אַ „פּראָסטאָרנע”! און דווקא קלוג, וואָס מע שלאָפט אין זאַל. בײַ מיר שלאָפן אויך די קינדער זומער אין זאַל. ס'איז היים אין אַלע אַלקערס!

— אָט דאָס איז מײַן בן־יחיד, — שטעל איך אים פאָר מײַן זון, וואָס גראָד אַצינד איז אים געפעלן אַראָפּוואַרפן די שטיוול און אַרומגיין באָרוועס. מײַן חבר זעט, אַז די מעשה קרענקט מיך, טראַכט ער אױס אַ ליגן:

— זומער גייען בײַ מיר אַלע קינדער באָרוועס...

און דאָ קומט אַרײַן אַ טאָכטער מײַנע, די צווייטע פון דער עלטערער. איך שטעל זי פאָר פאַר מײַן אַלטן חבר. זי ווערט רויט ווי פײַער, ניט מחמת זי איז אַזאַ שעמעוודיקע, נאָר מחמת זי גייט זייער אָרדינער, פּראָסט געקליידעט, און דער עיקר זײַנען די שיך — געמיינע שיך מיט לאַטעס, אָן אָבצאַסן, און אויסגעדרייט, צעריסן...

און ווי אַף צו־להכעיס, זעצט זי זיך אַוועק אַזוי, אַז ער דערזעט די שיך, און זי דערזעט, ווו־הין ער קוקט, און איך דערזע, ווי זיי קוקן ביידע אַף אירע שיך, און איך ווער צעמישט. ס'זאָל זײַן אַ גרוב, וואָלט איך אַרײַן אַ לעבעדיקער אין גרוב.

— אַ שיין קינד, — מאַכט ער צו מיר אין אויער אַרײַן; — שיין ווי גאָלד!

איך וויל אים עפּעס ענטפערן, קומט אַרײַן די עלטערע טאָכטער מײַנע, שוין אַ היפּשע. גיין גייט זי אַפילו אין גאַנצע שיך, נאָר אַ קאָפּטל האָט זי אָנגעטאָן פון קיסיי, אַ דינס, אָן אָן עלנבויגן. זי ווייס ניט, אַפּנים, אַז סע פעלט בײַ איר אַן עלנבויגן, און זעצט זיך פונקט אַזוי אַנידער, אַז זי קומט אויס מיטן עלנבויגן גלײַך צו אים. ער קוקט אַפן עלנבויגן, איך אַף אים, און בין אויסער זיך פאַר צרות! איך ווינק צו איר, זי פאַרשטייט ניט וואָס, ווערט זי רויט ווי פײַער, הייבט זיך אויף און דרייט זיך אויס צוריק — אוי־ווײ, אַ צרה, אַ שלאָק! דאָס גאַנצע קאָפּטל איז צעפּיצלט!

— איינע שענער פון דער אַנדערער — מאַכט צו מיר מײַן חבר

אפֿן אויער — צו אַזעלכע שיינע קינדער פֿאַרשפּאַרט מען שוין אַפֿילו נדן!

און איך דערמאָן זיך אינעם שדוך פֿון מײַן טאָכטער, וואָס ס'איז שיער געוואָרן, נאָך פֿון פֿאַראַיאָרן, אַ גלײַכער שידוך, אַ ווױלער יונג, אַ דאָקטער, און איבער נדן איז זיך עס צעגאַנגען, — און עס טוט מיר ווײ דאָס האַרץ אַף איר, און איך טראַכט מיר:

— אױ, מיט איין יאָר פֿריִער ווען איך באַגעגן זיך מיט מײַן גוטן־גוטן חבר!...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— לאָז גיין אין דער ערד אַרײַן דער בעל־הבית מיט דער פּליטע, מיט דער שטוב, מיטן הויף, מיט אַלע הויפֿן, און לאָזן זיי זיך אָנצינדן און ברענען אַפֿן פֿײַער מיט גאַנץ אַדעם אינאײינעם!

איר דאַרפֿט זיך שוין שטויסן, ווער דאָס רעדט; דאָס רעדט אַ ווײַב, בשעת זי קומט אַרײַן פֿון קיך אַ פֿאַרשוויצטע, אַ פֿאַרחושכטע, אַ פֿאַר־יאָמערטע און אַ צעבראָכענע, נעבעך אָן אַ דינסט, דאַרף אַליין קאָכן, וואָס זי איז בפֿירוש נישט געוווינט געוואָרן; די פּליטע רויכערט, דער קצב וויל שוין נישט געבן אָן געלט, די גויע פֿאַר מילך מאָנט, טרעט נישט אָפּ פֿון קיך, אין מאַרק איז אַף אַלץ אַ יקרות, און די קינדער דער־קוטשען שטאַרק, ווילן אָנבײַסן, דווקא יונגע קאַרטאָפּפֿלעך, און דווקא מיט פּוטער!

איך וויל זיך אויפֿהייבן, לויפֿן איר אַקעגן, זי אָוועקרופֿן, אָנזאָגן איר, ערשטנס, די גליקלעכע בשורה און, צווייטנס, בעטן, זי זאָל זיך איבערטאָן — לאָזט ער מיך ניט, דער חבר מײַנער; ער נעמט מיך אָן בײַ דער האַנט און מאַכט אַזוי:

— איך וועל מיך בעסער אַליין פֿאָרשטעלן פֿאַר איר.

און ער גייט־צו צו איר און ער שטעלט זיך פֿאָר פֿאַר איר, און צווישן זיי פֿאַרבינדט זיך אַזאַ מין שמועס:

ע ר : איך געדענק אײַער מאַן, מאַדאַם, אַ סך פֿריִער פֿון אײַך!

ז י : אַ גליק האָט אײַך געטראָפֿן!

ע ר : מיר זײַנען חברים פֿון קינדווײַז אויף.

ז י : זאָג מיר, ווער זײַנען דײַנע חברים, וועל איך דיר זאָגן, ווער ד ו ביסט...

ע ר : איינאיינעם געלערנט, איינאיינעם געגעסן, איינאיינעם געשלאפן, איינאיינעם אפילו גענבעט עפל פון איין קאשיק.

ז י : א שיינע רעקאמענדאציע פאר אייך ביידן...

ע ר : ניט נאר עפל אליין, קאווענעס אויך.

ז י : גענוג, איך פארשטיי שוין ווער איר זייט...

די לעצטע ווערטער רעדט ארויס מיין ווייב מיט אזוי פיל סמי־המות, אז מיין חבר בלייבט אן לשון. איך ווינק צו איר, מאך איר מיט די אויגן, זי זאל אויפהערן ריידן אזעלכע שארפע שטעכעדיקע ווערטער, און טראכט מיר: ווען זי וויס, למשל, ו ו ע ר דאס איז און ו ו א ס ער איז פאר אונדז? פוילט זי זיך ניט און ענטפערט מיר:

— וואס ווינקסטו צו מיר? איך פארשטיי שוין, וואס דאס איז פאר א מין פראנט, אז ער איז דיינער א חבר.

— מאדאם! — רופט זיך אן צו איר מיין חבר שוין מיט א טאן פון א מענטשן, וואס געפינט זיך א ביסל באליידיקט: — מאדאם, ווערליק איך זע, זייט איר נישט זייער קיין געהויבענע מיינונג וועגן אייער מאן, דארף איך אייך זאגן, אז איך קען אים בעסער פון אייך.

— דארף איך אייך זאגן, — ענטפערט זי מיטן אייגענעם נוסח וואס ער, — דארף איך אייך זאגן, אז קיינער בעט אייך נישט, איר זאלט זיין פאר אים א מליץ יושר. ער קאן זיך זיין שטעטל, נישקשה, אליין באשטיין.

איך זע, מיין חבר האט שוין גאר אן אנדער פנים: די באקן ברע־נען אים שוין גאר מיט א מאדנע פייער; די גוטע, קארע, תמיד שמייכ־לענדיקע אויגן האבן אויפגעהערט צו לאכן, און ער שוויצט, שוויצט מיט סכנת־נפשות!... וואס זאל איך דא טאן? איך בין אויס מענטש! איך עס זיך! עס האט מיר פארשטערט, פארסמט די גאנצע שמחה מיינע! איך האב פארגעסן אנעם געלט, וואס ליגט בא מיר אינעם בוזעם־קע־שענע; איך האב פארגעסן אן אלצדינג; איין געדאנק ליגט מיר איצט אין מח, איין מחשבה: „ווי אזוי נארט מען ארויס מיין ווייב פון דאנען? ווי אזוי גיט מען איר צו וויסן, ו ו ע ר מיין חבר איז און ו ו א ס ער האט פאר אונדז געטאן?" און איך קוק אף איר מיט געבעט, ווי איי־נער רעדט: „האב רחמנות, מאך צו דאס מויל, הער אויף צו ריידן!" גאר, ווי אף צו־להכעיס, האט זי זיך צערעדט:

— איך ווייס, זאָגט זי, די גוטע ברידער זײַנע מיט די שיינע חברים פונעם חדר! עפּעס רעכטס וועט צו אים נישט אָנשלאָגן... אָדער א שלים־מזל א קבצן, אָדער א באַרימער, וואָס קומט דערציילן גליקן... אָט איז ערשט יענע וואָך געקומען צו אים זײַנער א בן־עיר, מיט אים א גאַנצער רב שמעלקע, פֿון ווײַט איז ער געקומען, אַזש פֿון אַלדי שווארצע יאָר, אים אָנדערציילט אַזעלכע גוזמאות פֿון זיך, אַז דער קאָפּ האָט זיך גע־דרייט: א גאַנצער מיליאָנער, און א נדבן, א גוטער מענטש, א בעל־טובה אין דער וועלט! און אַז ס׳איז געקומען צו דעם, אַז מײַן מאַן... — וואָס שעמסטו זיך? עס איז דאָך דײַנער א חבר, זאָגסטו, וואָס איר האָט אינאיינעם אַמאָל געגנבעט עפּל פֿון איין מולטערל... און אַז ס׳איז געקו־מען דערצו, אַז מײַן מאַן האָט אים געזאָגט, אַז...

איך קאָן מיך מער שוין נישט אײַנהאַלטן. איך גיי ארויס פֿון די כּלים. קוים, וואָס איך שטיי אַף די פֿיס. איך פֿיל, אַז אָט־אָט פּלאַצט אין מיר דאָס האַרץ. איך מוז, איך מוז מאַכן א סוף צום דאָזיקן שמועס! און איך טו א געשריי צו מײַן פּלונית נישט מיט מײַן קול:

— אָבער גע־נוג!!! — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— וואָס איז? וואָס שרײַסטו? גאָט איז מיט דיר! שטיי אויף! — מאַכט צו מיר מײַן ווײַב, אַן איבערגעשראָקענע אַף טויט, און וועקט מיך אויף פֿונעם שלאָף.

*
**

איך זעץ מיך אויף, וויש־אויס די אויגן, קוק מיך ארום אַף אַלע זײַטן.

— ווו איז ער ערגעץ?

— ווער? וועמען זוכסטו?

— דער קרוב מײַנער... דער חבר, מײַן איך...

— וואָסער קרוב? וואָסער חבר? עס האָט זיך דיר געחלומט א חלום... שפּײַ אויס דרײַ מאָל... האָסט זיך שפּעט געלייגט שלאָפֿן... איך האָב דיר וויפֿל מאָל געזאָגט, שפּעט באַנאַכט זאָלסטו נישט שרײַבן...

און איך טאַפּ מיך אין דער זײַט באַם בוזעם. איך זוך די בוזעם־

קעשענע. איך פיל, אַז גוואַלד! אַט־אָ־דאָ־אָ, אויף דעם אָרט, איז געלעגן נאַר־וואָס אַ פּעקל מיט האַרטע פּילפּאַרביקע פינפהונדערטער! איך הער נאָך דאָס קנאַקן זייערס, איך פיל נאָך די גלאַטקייט פון זיי אין די הענט מיט דער וואַרעמקייט אויף דער נשמה!...

און איך דערמאָן מיך, אַז מאָרגן צען אַזייגער אינדערפרי קומט צו מיר דער סודעבני פּריסטאַוו איבערשרײַבן און אויספּאַרקויפן די בענק־לעך מײַנע, און דער בעל־הבית וואַרפט מיך אַרויס פון דער דירה, און דער קצב מאָנט פאַר פלייש, און די גויע פאַר מילך, און די ייִדענע פו־נעם קלייטל האָט מיר צוגעזאָגט מאָרגן, אם ירצה השם, גאַנץ פרי זײַן בײַ מיר נאָך אַ מאָל, און דער ייִד פון האָלץ וועט אויך נישט שווײַגן; ער קומט אַלע מאָל צו גיין און פרעגט מיך נאָר: „היתכן?"... און דאָס ייִנגל מײַנס זאָגט מיר אָן אַ בשורה, אַז ער איז שוין פאַרטיק צום עק־זאַמען! מאָרגן איז דער עקזאַמען — מזל־טוב דיר, מײַן קינד, זאָלסט דערלעבן אָנזאָגן בעסערע בשורות!... עס באַשלאָגט מיך אַ שווייס און עס ווערט מיר קאַלט אין אַלע אברים.

גשריבן אין יאָר 1903

Este libro se terminó de imprimir
el día 10 de diciembre de 1956
en los Tall. Gráficos "Optimus"
S.R.L. - Valentín Gómez 2715-19
Buenos Aires